

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Alain Badiou
Platon'un Devleti

metis

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Alain Badiou

Platon'un Devleti

Rabat (1937) doğumlu Fransız filozof Alain Badiou, Ecole normale supérieure'de (ENS) okudu; Louis Althusser'in öğrencisi oldu ve Jacques Lacan'ın seminerlerini takip etti. Akademik kariyerinin yanı sıra siyasal alandaki militan kişiliğiyle de tanınır. Fransız Genç Komünistler Birliği'nin önde gelen üyelerinden biri olan Badiou, dağılıncaya kadar da L'Organisation politique adlı örgüt içinde siyasal mücadelesini sürdürdü. ENS'de hocalık yaptı ve Paris'teki Uluslararası Felsefe Okulu'nda dersler verdi. 2008 küresel ekonomik krizinden sonra bütün dünyada büyük bir tanınırlığa ulaştı. Birçok roman, oyun ve deneme kaleme almış olan yazarın Metis' teki eserleri şunlardır: *Etik* (2004), *Sonsuz Düşünce* (2006), *Başka Bir Estetik* (2010), *Komünizm Fikri* (Slavoj Žižek'le birlikte, 2012), *Dün Bugün Jacques Lacan* (Elisabeth Roudinesco ile birlikte, 2013). Türkçeye çevrilmiş diğer eserlerinden bazıları: *Felsefe İçin Manifesto* (Ara-lık, 2005), *Komünist Hipotez* (Encore, 2011), *Yüzyıl* (Sel, 2011), *Bir İdea Olarak Komünizm* (Ayrıntı, 2011), *Tarihin Uyanışı* (Monokl, 2012), *Deleuzecü Siyaset Diye Bir Şey Var mıdır?* (Norgunk, 2013). Ayrıca yazarın *L'aventure de la philosophie française* (2012, Fransız Felsefesinin Serüveni) başlıklı kitabı da Metis yayın programındadır.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Platon'un Devleti
Alain Badiou
Fransızca Basımı:
La République de Platon
Fayard, 2012

© Librairie Arthème Fayard, 2011
© Metis Yayınları, 2012
Çeviri Eser © Savaş Kılıç, Nihan Özyıldırım, 2014
İlk Basım: Nisan 2015

Kapak Fotoğrafı: Vatikan'dan çıkış merdivenleri
Kapak Tasarımı: Semih Sökmen

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197 Topkapı, İstanbul
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-975-342-984-9

Alain Badiou

Platon'un Devleti

BİR ÖNSÖZ, ON ALTI BÖLÜM
VE BİR SONSÖZDEN OLUŞAN DİYALOG

Çevirenler:

Savaş Kılıç

Nihan Özyıldırım

metis

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

METİS YAYINLARI
ALAIN BADIOU KOLEKSİYONU

ETİK 2004

SONSUZ DÜŞÜNCE 2006

BAŞKA BİR ESTETİK 2010

KOMÜNİZM FİKRİ 2012

(Slavoj Žižek ile birlikte)

DÜN BUGÜN JACQUES LACAN 2013

(Elisabeth Roudinesco ile birlikte)

PLATON'UN DEVLETİ 2015

İçindekiler

Sunu:	
Bu Belirsiz Kitabı Nasıl Yazdım?	9
Karakterler	15
Önsöz:	
Limandaki Evde Geçen Konuşma (327a-336b)	17
1. Sofisti Susturmak (336b-357a)	33
2. Gençlerin Israrlı Soruları (357a-368d)	69
3. Toplumun ve Devletin Ortaya Çıkışı (368d-376c)	89
4. Zihnin Disiplinleri: Edebiyat ve Müzik (376c-403c)	103
5. Bedenin Disiplinleri: Diyetetik, Tıp ve Spor (403c-412c)	122
6. Nesnel Adalet (412c-434d)	137
7. Öznel Adalet (434d-449a)	164
8. Kadınlar ve Aileler (449a-471c)	183
9. Filozof Nedir? (471c-484b)	199
10. Felsefe ve Siyaset (484b-502c)	222
11. İdea Nedir? (502c-512c)	237
12. Matematikten Diyalektiğe (521c-541b)	266
13. Prekomünist Dört Siyasetin Eleştirisi:	
1. Timokrazi ve Oligarşi (541b-555b)	289

14. Prekomünist Dört Siyasetin Eleştirisi:	
2. Demokrasi ve Tiranlık (555b-573b)	308
15. Adalet ve Mutluluk (573b-592b)	340
16. Şiir ve Düşünce (592b-608b)	368
Sonsöz:	
Öznelerin Hareketli Ebediyeti (608b-621b)	391

SUNU

Bu Belirsiz Kitabı Nasıl Yazdım?*

TAM ALTI YIL SÜRDÜ.

Peki neden? Platon’dan hareketle, bu çılgın çalışmaya neden giriştim? Çünkü bugün Platon’a ivedilikle ihtiyaç duyuyoruz ve bunun da sebebi çok açık: Bu dünyadaki hayatımıza yön verebilmemiz için mutlak olana bir şekilde erişmemiz gerektiği inancına hayat veren Platon’dur. Bunun sebebi ne yukarılarda hakikatlere nail bir Tanrı’nın bulunuyor olması (Descartes), ne de bizlerin bu Mutlak’ın tarih-kâr (*historial*) özne-oluş figürlerinden ibaret olmamızdır (Hegel ve Heidegger); esas sebep, dokumuzu oluşturan “duyumsanabilir”in, bireysel bedensellik ve kolektif retoriğin ötesine geçerek, ebedi hakikatlerin inşasına katkıda bulunuyor olmasıdır.

İnsanın akıl sır erdiremediği bu katkı unsuru, benim “demokratik materyalizm” dediğim şeyin sınırlarını aşabilmemize olanak tanır. Bir başka deyişle, sadece bireyler ile toplulukların var olduğu ve bunlar arasında birtakım sözleşmelerin müzakere edildiği önermesinin. Günümüz “filozofları” bu sözleşmelerin hakkaniyetli olmasından başka bir şeyi bekleyemeyeceğimizi iddia ediyorlar. Ne var ki bu “hakkaniyet”in aslında dünyada gitgide daha katlanılmaz olan bir adaletsizlik biçiminde kendini gösterdiğini tespit etmek dışında filozofa bir yararı olmadığı için, dünyada bedenlerin ve dillerin yanı sıra ebedi hakikatlerin de bulunduğunu belirtmek gerekir. Buradan

* Başlık, Raymond Roussel’in ünlü “Belli Kitaplarımı Nasıl Yazdım” metnine gönderme yapıyor. – ç.n.

da bedenler ile dillerin zaman içinde, bu ebediyetin oluşturulmasına var güçleriyle katkıda bulundukları düşüncesine ulaşmak lazım. Platon'un bıkıp usanmadan sağırlara bile duyurmaya çalıştığı şey işte budur.

Bu yüzden, özellikle adalet meselesi üzerinde duran, üstadın başyapıtı *Devlet*'i elime alıp bu eserin günümüz için ne kadar önem taşıdığını göstermek istedim. İkidilli Budé dizisine ait elimdeki eski nüshada yer alan Emile Chambry'nin kurduğu Yunanca metinden (*Les Belles Lettres*, 1949) yola çıktım. Bu nüsha üzerinde elli dört yıl önce de büyük bir gayretle çalıştığım için, farklı dönemlere ait pek çok not yer alıyordu. İşin doğrusu, felsefe serüvenlerim boyunca *Devlet* hep ilham kaynağım oldu.

Bu Yunanca metnin on kitaba ayrılması bana hep saçma gelmiştir. Böyle bir bölümlemenin sadece İskenderiyeli gramerciler için bir anlamı olabilirdi. O yüzden metni bir önsöz, ardından birtakım bölümler ve bir sonsöz şeklinde yeniden düzenledim; sanırım metin böylece gerçek ritmini buldu. Çalışmam sırasında bölüm sayısı değişti: Kitabın iç tutarlılığı adına dokuzken on altı bölüme çıktı. En sonunda on sekiz kesit “işlemiş” oldum.

Ancak, bölümleri sırayla işlemedim. Önce (2005'te) önsözle başladım, ardından 16. Bölüm halini alacak olan kısmı yazdım; sonrasında başıboş bir halde, metnin kâh sonlarını kâh başlarını kaleme aldım ve nihayet 2010-2011 kışına doğru, metnin merkezi diyebileceğim ve 7. ile 8. bölümlerden oluşan kısım kaldı geriye, ki bunlar hiç de kolay ya da eğlenceli bölümler değildi. En zor kısmı sona saklamıştım.

Peki metni “işlemek” ne anlama geliyor?

Öncelikle metni kendi dilinde iyice anlamaya çalıştım. Klasik metinlere dair kendi titiz çalışmalarımın yanı sıra birçok pasaja evvelce yaptığım okumalar, Bailly sözlüğü (Hachette, 16. baskı, 1950), Allard ile Feuillâtre'ın gramer kitabı (Hachette, 1972 baskısı) ve piyasada rahatlıkla bulunabilen üç Fransızca çeviri (yukarıda bahsettiğim Emile Chambry çevirisi, Léon Robin çevirisi [La Pléiade, 1950] ve Garnier-Flammarion'dan çıkan Robert Baccou çevirisi [1966]) bu işte bana yardım edecekti. Büyük bir gayretle çalışmaya koyuldum, hiçbir şeyi geçiştirmedim, her cümle (kaldı) için Platon kimi za-

man epey uzun ve karmaşık cümleler yazar) bana bir anlam ifade etsin istiyordum. Çalışmanın bu ilk safhasında sadece metin ile yüz yüze geldim. Hiçbir şey yazmadım; istedim ki metin bir yerlerinde ironik bir sır saklamaksızın bana hitap etsin.

Sonra, üstesinden geldiğimi düşündüğüm Yunanca metin parçalarının bende uyandırdığı düşünceleri ve cümleleri yazdım. Özgün metin, hatta küçük ayrıntıları her daim aklımda olmakla beraber, ortaya çıkan sonuç bildik anlamda bir “çeviri” olmadı kesinlikle. Metnin her yerinde Platon mevcut olsa da tek bir cümlesi bile bire bir aktarılmamıştır herhalde. Bu ilk versiyonu Canson marka büyük bir defterin (bunlardan 57 tane kullandım) sağ sayfalarına yazdım. Bir sürü karalama barındıran bir taslaktı bu. Sonrasında, genellikle de ertesi gün, bu ilk taslağı elimden geldiğince sakın bir kafayla gözden geçirdim, ardından da gözden geçirilmiş bu versiyonu ilk taslağın karşısındaki sol sayfalara aktardım. Çoğu zaman özgün metnin lafzından birazcık saptım, ama bana göre bu sapma, metne gösterilen daha üst düzey bir felsefi sadakatın nişanesiydi. Bu ikinci taslağı Isabelle Vodoz bilgisayara aktardı. Bu esnada, kendisine anlaşılmaz ya da çarpık gelen yerleri kırmızıyla işaretledi. Sonra, bilgisayara aktarılmış bu versiyonu, hem Isabelle Vodoz’un notlarına hem de kendi gözlemlerime göre düzelttim. Bunun sonucunda nihai versiyon denebilecek üçüncü bir versiyon çıktı ortaya; tabii metne bir bütünlük vermek üzere yapılan zorunlu en son revizyonu da unutmamak lazım.

Ara sıra havlu atasım geldi. Metnin orasında burasında, kimi Yunanca cümleler zihnimde hiçbir şey uyandırmadı. Akademisyenler bunları tespit edecek ve sapkınlıktan mahkûm etmek için bana karşı kullanacaklar şüpheşiz. Söz konusu havlu atmaların en önemlisi sekizinci bölümde bulunuyor: Koca bir pasajın yerine, tamamen kendi uydurduğum bir Sokrates doğaçlaması koydum.

Metni işlerken yavaş yavaş birtakım genel prosedürler ortaya çıktı, ki ben de çalışmanın geri kalanında bunları uyguladım ve çeşitlendirdim. Birkaç örnek vereyim. Bir kadın karakter yarattım: Adeimantos, Amantha oldu. Atıflarda tamamen özgür davrandım: Şayet bir sav, Hippokrates’e yapılan bir atıf yerine Freud’dan bir alıntıyla daha iyi destekleniyorsa, Sokrates’in bildiğini farz ederek (pek de

büyütülecek bir şey değil bu zaten) Freud'u seçtim. Bilimsel hususları güncelledim: Platon'un irrasyonel sayılar hakkında dile getirdiği zekice sözler, cebirsel topolojiye de aynen uygun düştü. İmgeleri güncelleştirdim: Meşhur Mağara miti, sinema salonuna o kadar benziyordu ki bana kalan tek iş bu salonu tarif etmek oldu; ayrıca, günümüz medyasının seyirci-tutsakları da Platon'daki tutsaklara cuk oturdu. Tarih'te gezinti yaptım: Birinci Dünya Savaşı, Paris Komünü ya da Stalin daha ikna edici örnekler olduğuna göre, Yunan dünyasının savaşları, devrimleri ve tiranlıklarıyla ne diye kendimi sınırlandıracaktım ki? Basbayağı teatral bir hava verilmiş gerçek anlamda bir diyalog ortaya koydum: Sokrates'in sonu gelmez sahte sorularını ve gençlerin sayfalar boyunca bunlara sadece "evet", "hayır" ya da "tabii ki" diye verdikleri cevapları olduğu gibi bırakmanın bir anlamı var mıydı? Onun yerine, hiç kimsenin araya girip kesmediği uzun bir kanıtlayıcı nutuk ya da tartışmanın farklı konuşmacılar üzerinden sürdürülmesi daha iyi olurdu. Keza Sokrates'in dinleyicilerinin kimi zaman kafa tutmaları da iyi olurdu. Ayrıca Sokrates şairler aleyhine öyle sert savlar ortaya atar ki kendisinin bile içten içe bunların yanlış olmasını dilediğini hisseder insan. Zaten gençlerden biri geri adım atmadı mı, hiç ikna olmadığını açıkladı mı, Platon'un kendisinin de önceden sezdiği, şiirin felsefede yol açtığı yarılma açıkça yeniden ortaya çıkar.

Okur, izlenen bu tür başka yöntemleri de rahatlıkla fark edecektir.

Hiç şüphe yok ki Platon'un metnini ele alırken, kendi düşüncem ve genel itibariyle çağdaş felsefe bağlamı için içine karışmıştır, hatta ben bilincinde olmadan daha da çok karışmıştır herhalde. Gelgelelim kimi temel kavramların "çevirisinde", deyim yerindeyse aksiyomatik olarak getirdiğim birtakım kayda değer değişiklikleri gayet bilinçli yaptım. İçerimleri bakımından önem arz eden bu türden iki değişikliği burada belirtiyim. Meşhur "İyi İdeası"nı "Doğru İdeası"na, hatta kısaca "Hakikat"e çevirdim. Keza "ruh"u da "Özne"ye çevirdim. Bu yüzden elinizdeki metinde, "ruhun İyiye yükselişi"nden değil, "bir Öznenin Hakikate dahil olması"ndan ve "ruhun üç bölünmesi"nden değil, "Öznenin üç mercii"nden bahsediliyor. Ayrıca çoğu kez "şehvet", "ruh" ve "akıl" denen meşhur üçlemeyi, "Arzu", "Duygulanım" ve "Düşünce" gibi isimlerle çevirdim. Keza "Tan-

rı”yı “yüce Öteki”, hatta kısaca “Öteki” diye çevirmekte de bir sakınca görmedim.

Kimi zaman, tek bir Yunanca sözcüğü bile bile farklı Fransızca sözcüklerle karşıladım; mesela Platon’un kitabına adını veren şu müthiş “Politeia” sözcüğünü. Bunu “Devlet” diye çevirmenin hiçbir anlamı yok bugün; gerçi eskiden de anlamı var mıydı, bilemiyorum. “Politeia” sözcüğüyle karşılaştığım farklı pasajlarda, bağlama göre en az beş farklı sözcük kullandım elinizdeki metinde: *ülke, devlet, toplum, kent, siyaset*. Dahası Platon’un girişimi olan “İdeal Kent-Devlet”i nitelenmek için de üç tabir kullandım: “doğru siyaset”, “komünizm” ve “beşinci siyaset”. Kimi yerde de uygun sözcük konusunda bile bile bir tartışma, bir çekince ortaya koydum. Bu yüzden, mesela tiranlık ve tiranlar konusundaki uzun pasajda Sokrates doğal olarak Yunanca metinde yer alan sözcükleri (tiranlık, tiran) kullanırken, Amantha bıkıp usanmadan faşizmden ve faşistlerden bahseder. Böylece hem özgün metinle daimi bir yakınlık kurduğumu, hem de araya radikal bir mesafe, ama metnin günümüzde iş görmesi için meşruluğunu rahatlıkla ortaya koyabileceği bir mesafe koyduğumu umuyorum.

Hem zaten, bir metnin ebediyeti tam da bu anlama gelmez mi?

KARAKTERLER

SOKRATES

AMANTHA, Platon'un kız kardeşi

GLAUKON, Platon'un erkek kardeşi

KEPHALOS, Pireli zengin ihtiyar

POLEMARKHOS, Atina vatandaşı

THRASYMAKHOS, meşhur sofist

KLEITOPHON, Thrasymakhos'un hayranı

ÖNSÖZ

Limandaki Evde Geçen Konuşma

(327a-336b)

SÖZÜNÜ EDECEĞİMİZ önemli olayın başladığı gün Sokrates, Platon'un en küçük erkek kardeşi Glaukon ile beraber limandan geliyordu. Kuzeylilerin, hani şu ayyaş denizcilerin tanrıçasına birer öpücük kondurmuş ve onun onuruna ilk kez düzenlenen büyük şölenin bir ânını olsun kaçırmamışlardı. Ayrıca liman sakinlerinin geçit töreni görülmeye değerdi. Keza Kuzeylilerin anadan doğma üryan kadınlarla dolu şölen arabaları da pek hoştu.

“Polemarkhos” adını taşıyan pek çok kişi arasından, Kephalos’un oğlu olan Polemarkhos onları uzaktan görüp peşlerinden bir çocuk yolladı. “Bizi de bekleyin!” diye bağırdı çocuk, Sokrates’in kıyafetini çekiştirerek. “Patronun nerede, bakalım?” diye sordu Sokrates. “Arkadan geliyor, onu da bekleyin!” “İyi, bekleyelim bari,” dedi Platon’un kardeşi Glaukon. Peki birkaç dakika sonra kim gelse beğenirsiniz? Koca bir kafil! Tabii en başta Kephalos’un oğlu Polemarkhos; onun yanında Nikias’ın oğlu Nikeratos, onun yanında da başkalarının oğulları. Peki başka kim vardı? Hiç tahmin bile edemezsiniz! Platon’un güzel kız kardeşi Amantha. Tıpkı Sokrates ve Glaukon gibi, hepsi eğlenceden dönüyordu.

Derken, Kephalos’un oğlu Polemarkhos, Sokrates’e, Glaukon’un –istediği kadar Platon’un kardeşi olsun– desteğini alsa bile, tek başına koca bir topluluğa laf geçiremeyeceğini söyledi. O yüzden biraz önce ısrarla yaptıkları daveti, yani baba Kephalos’un yaşadığı, limana bakan muhteşem villadaki akşam yemeğine katılmayı kabul

etmeliydi. Sokrates, anlamsız bir ağız dalaşına girmek yerine, sakın sakın konuşarak, kendi evine gitmesinin daha iyi olacağı konusunda koca topluluğu ikna edebileceğini belirtti. Polemarkhos da onun ayartıcı savlarını duymamak için herkesin kulaklarını tıkayacağını söyledi.

Tam o sırada, ikisinin de aklını başından alan, Platon'un girişken kız kardeşi Amantha lafa karıştı: "Bilmem haberiniz var mı, bu akşam Kuzeylilerin karanlık tanrıçası onuruna düzenlenen eğlencelerin uzantısı olarak, limandaki gemi sahipleri atlı meşale yarışı düzenliyorlar. Ne dersiniz?" "Vay be!" dedi Sokrates, genç kızın cazibesine kapılmış bir havayla, "atlı bir bayrak yarışı, ha? Yani takımlar kazanmak için meşaleleri birbirine vererek yarışacak öyle mi?" "Aynen öyle," dedi oğul Polemarkhos, adeta Sokrates'in savunmasını yarmaya çalışarak. "Ayrıca yarıştan sonra belediye gece büyük bir balo düzenliyor. Akşam yemekten sonra oraya gidilecek; kimler yok kimler! Amantha'nın arkadaşı güzelim kızlar da orada olacak; onlarla sabaha kadar muhabbet ederiz. Haydi ama, bu kadar naz yeter!"

Bunun üzerine Platon'un kardeşi Glaukon hemen razı oldu. Sokrates de içten içe sevinerek onu takip etti, ne de olsa genç Amantha'nın tam anlamıyla gözleri kamaştırdığı bir kafileye katılacaktı. Böylece hep birlikte Kephalos'un evine vardılar. Limandaki villaya bir sürü insan çoktan toplanmıştı. Lysias, Euthydemos ve onun kız kardeşlerinin yanı sıra, Khalkedon'lu Thrasymakhos, Paiania'lı Kharmentides ve Aristonymos'un oğlu Kleitophon da oradaydı. Tabii bir de ihtiyar Kephalos. Yaşlılıktan iyice çökmüş olan Kephalos, başında eğreti bir taç, yerdeki yastıkların üzerine yığılmıştı, zira az önce avluda Kuzeylilerin karanlık tanrıçası onuruna tavuk kurban etmişti.

Herkes saygılı bir şekilde bu sevimli ihtiyarın çevresine toplandı. Derken Kephalos, Sokrates'e çattı:

— Sevgili Sokrates, limana beni ziyaret etmeye pek gelmez oldun! Gelseydin, hani hiç peşini bırakmayan gençlerin tabiriyle, "çok kıyak" olurdu. Şehre inecek gücüm olsaydı, zahmet edip de buraya kadar gelmene hacet kalmazdı, kalkar ben gelirdim. Ama bacaklarımın halini görüyorsun işte, daha sık ziyaretime gelmek sana düşüyor. Şunu da itiraf edeyim ki bedenden alınan zevkler azaldıkça, sohbetten alınan zevk de o kadar az oluyor. Şu hoş genç-

lerden ayrılmanı istemem, ama dostum olarak buraya daha sık gelebilersen ne güzel olurdu; hem, bu evin kapısı sana hep açık.

Sokrates'in cevabı hazırды:

— Tabii ki gelebilirim, sevgili Kephalos! Aslında benim gönlümden geçen de bu. Senin gibi yaşını başını almış insanlarla sohbet etmek bana hep zevk verir. Her zaman söylemişimdir: Ömrün şu son demleri nasıldır, zahmetli ve mihnetli midir, yoksa rahat ve kolay mı, bunları işte böyle insanlardan sorup öğrenmek gerekir. Bu konudaki görüşünü bilmek isterim, zira şairlerin bahsettiği, hani “ömrün sonbaharı” dedikleri çağa sen çoktan varmışsın. Hayatın sıkıntılı bir dönemi mi bu? Ne dersin?

— Biliyorsun ki, sevgili Sokrates, limanın güneyinde kent meclisinin yaptırdığı güzel bir bina vardır, orada Yaşlılar Platformu toplantılar yapar, ben de bunlara sık sık katılırım. Tabii eski günleri yâd ederiz. Akranlarımla hemen hepsi gençlikte yaşanan zevkleri, sevimliyi, içki içmeyi, âlem yapmayı ve böyle daha nice şeyi yana yakıla yâd eder. Sanki ellerinden servetleri alınmış gibi, geçip giden zamana sövüp dururlar. Eski günler ne güzeldi, oysa bugün yaşadığımıza hayat bile denmez diye söylenirler. Kimileri de evde maruz kaldıkları kötü muameleden dem vurur: Ailenin gençleri, ihtiyarlıklarını yüzlerine vurup onları tefe koyuyor ve aşağılıyormuş. Neticede hepsi bu tür sıkıntıları anlatır durur, üstelik onlara kalırsa bu durumun asıl suçlusu da ihtiyarlıktır. Benim fikrimi soracak olursan, bence suçluyu yanlış yerde arıyorlar. Zira asıl suçlu ihtiyarlık olsaydı, ben de aynı şeylere maruz kalırdım, keza benim yaşıma gelmiş tüm insanlar da. Halbuki tamamen farklı ruh halleri olan insanlarla karşılaştım. En güzel örnek de koca şair Sophokles. Kendisinin yanında olduğum bir gün, söyleşiye gelen bir gazeteci, biraz küstah bir tavırla şunu sormuştu Sophokles'e: “Ee, Sophokles, aşkla aran nasıl? Kadınlarla yatıp kalkabiliyor musun hâlâ?” Şair gazetecinin lafını ağzına tıkmıştı: “Bırak canım sen de! Cinsellik denen o öfkeli ve gaddar efendinin elinden kurtulduğuma ne kadar seviniyorum, bir bilsen!” Bu cevap o zaman çok hoşuma gitmişti, hâlâ da hoşuma gider. İnsanın yaşı kemale erince, bütün o aşk meşk işlerinin üzerini rahatlatıcı bir özgürlük kaplar adeta. Arzular küllenir, hatta yok olur gider ve Sophokles'in sözleri bir gerçek olur. Dem gözü dön-

müş hem talepkâr bir yığın efendinin elinden hakikaten kurtulur insan. Neticede o ihtiyarların evde yaşadıkları illetlere sövüp saymalarının tek bir sebebi var, o da ihtiyarlık değil, insanların alışkanlıkları. Gerek kendini disipline etmiş gerekse açık fikirli insanlar için ihtiyarlık hiç de zor değildir. Ama ikisinden de nasibini almamışlar için hem gençlik hem ihtiyarlık korkunçtur.

Bu tür tiratlar karşısında insan ister istemez kibarlık takınır, hatta tiradın devamını bekler; işte Sokrates de sırf sözü tekrar ihtiyara bırakmak için ortaya beylik bir laf attı:

— Sen böyle bilgece güzel sözler söylediğinde, sevgili Kephalos, seni dinleyenler her zaman hemfikir olmuyor galiba. İnsanın elinin altında büyük bir servet varsa, ihtiyarlığa katlanmanın daha kolay olduğunu düşünüyor, sendeki şu huzuru da kemale ermene değil, servetinin tesellisine yoruyorlar. Ne dersin, haksız mıyım?

Kephalos tava gelip yeniden söze girişti:

— Bana inanmıyorlardır, tabii. Zaten ben de onların eleştirilerinin değersiz olduğunu söylüyor değilim, ama o eleştiriler zannettikleri kadar önemli değil. Büyük Amiral hakkında anlatılan o muhteşem hikâyeye hep aklımdadır. Günlerden bir gün, kuzeyde ücra bir yerden, Seriphos'tu galiba, biri çıkıp amirale sövüp saymış: “Sende en ufak bir meziyet yok,” demiş büyük bir öfkeyle, “kendi başına ancak bir cücesin sen! Her şeyini Atina'nın gücüne ve oradaki insanların fedakârlığına borçlusun!” Amiral hiç istifini bozmadan bu meczuba şöyle demiş: “Evet bayım, şayet ben Seriphoslu olsaydım, adımlı kimse bilmezdi muhtemelen. Ama sen Atinalı olsaydın da adını gene kimse bilmeyecekti.” O halde biz de amiralden feyz alıp, ihtiyarlığı ah-vahlarla geçiren, zengin olmayan insanlara şöyle cevap verebiliriz: “Şayet elinde avucunda bir şey yoksa, bilge bir insan da ihtiyarlığa zor katlanabilir elbette; ama şurası muhakkak ki bilgelikten yoksun bir insan, isterse servet içinde yüzünsün, ihtiyarlığı gene gam kasavet içinde geçirir.”

Sokrates, zenginlerin ruh haliyle ilgili bu hikâyeden genel bir yargıya varmak ister:

— Peki söyler misin bana, sevgili Kephalos, sen mirasyedi misin, yoksa kendini yoktan var etmiş bir adam mısın?

— İkişide doğarsınız. Dedim ki mirasyediniz: da Kephalos'tu, tam an-

lamıyla kendini yoktan var etmiş bir adamdı. Benimki kadar bir miras kalmıştı ona da, ama o bunu beşe katladı. Babam Lysanias ise tam bir mirasyediydi. Kendisine dedemden kalan servetin neredeyse dörtte üçünü bir çırpıda yedi bitirdi, öyle ki öldüğünde şu anda sahip olduğum paradan daha az bir para kalmıştı elinde. Gördüğün gibi, durumu düzelttim, ama çok da değil. Dedem gibi de babam gibi de davranmadım, bana kalan mirastan ne fazlasını ne de eksikliğini bırakıyorum çocuklarıma. “Biraz fazlası” diyebilirim, ki her konuda düsturum budur zaten.

— Aslında, diye söze girdi Sokrates, parayı pek sevmediğin izlenimini edindiğim için sordum bu soruyu. Zaten, mirasyediler para kazanmak zorunda olmaz. Kendini yoktan var etmiş olanlarsa, mirasyedilere kıyasla paraya katbekat bağlıdır. Nasıl ki şairler kendi dizelerini, babalar kendi çocuklarını severse, işadamları da kendi kazandıkları parayı çok ciddiye alır, zira o para kendi eserleridir; tabii ayrıca, herkes gibi, paranın sağladığı rahatı da severler. Etrafta bu tip insanların olması işte bu yüzden sıkıntı verir: Paradan başka bir şey bilmezler.

— Ne yazık ki doğru söylüyorsun, dedi Kephalos.

Sokrates fırsatı yakalamışken hiç kaçırmadı:

— Peki ama paradan başka bir şey bilmeyenler böylesine karın ağrısıysa, paranın kendisine ne demeli? Dayanılmaz olan aslında paranın kendisi değil mi? Hani muazzam bir servete sahip olmanın büyük bir nimet olduğunu söyleyen yaygın görüş var ya, sence nedir o nimet?

— Şu dünyada ona değer veren bir tek benimdir herhalde! Mesela ciddi ciddi ecelini düşünmeye başlayan bir insanı ele alalım. Evvelce hiç umursamadığı şeylerle ilgili korku ve kaygılar kaplar içini. Cehennemle ilgili hikâyeleri, özellikle de şu yaşadığımız dünyada işlenen adaletsizliklerin hesabının orada sorulacağına dair anlatılanları hatırlar. Vaktiyle, mutlu mesut yaşarken, bu tür masallara gülüp geçmiştir. Şimdiyse, Özne olarak, ya bunlar doğruysa diye sorar kendi kendine. Neticede ihtiyarlıktan mecali kalmamış bu insan, öbür dünyanın eşiğinde olduğunu düşünerek böyle masalları pürdikkat dinler. Yüreği kuşkuyla ve korkuyla dolu bir halde, ömrü boyunca işlemiş olan bütün kötülükleri gözden geçirir. Şayet çok kö-

tülük işlediğini anlarsa, gece oldu mu tıpkı kâbus gören bir çocuk gibi, uykusundan uyanıverir ve geri kalan günlerini çileli bir bekle-yişle geçirir. Yok eğer, vicdan muhasebesi sonunda hiçbir kötülük işlemediği ortaya çıkarsa, o zaman yüreği umutla, hani şairin “ihtiyarlığın sütannesi” dediği şeyle dolar. Pindaros’un bütün hayatını adalet ve merhamet içinde geçirmiş bir insanı anlattığı şu dizeleri muhakkak sen de hatırlıyorsundur, Sokrates:

*Ah yok mu o ihtiyarlığın sütannesi,
Gerçek dostudur insanın, ısıtır yüreğini
Bir tek o tatlı umut hafifletir
Faninin düşüncelerini.*

Ne güzel, ne doğru söylemiş Pindaros! Sorduğun soruya hiç tereddütsüz cevap verirken aklımdan bu dizeler geçiyordu: İnsanın elindeki servet çok faydalıdır, ama herkese değil, sadece bu serveti hakkaniyet yolunda kullanmasını bilene faydalıdır. Bahsettiğim “hakkaniyet”in anlamı da şu: Gayriihtiyari de olsa hiçbir zaman yalana ya da aldatmacaya başvurmamak; ister para borçlu olduğumuz bir insan, isterse kurban borçlu olduğumuz bir tanrı olsun, hiç kimseye borçlu olmamak. Kısacası, öbür dünyaya giderken bizi endişelendirecek hiçbir şeyin bulunmaması anlamına gelir. Şurası muhakkak ki servet sahibi insanın hakkaniyetli olması daha kolaydır ki, bu da büyük bir nimettir. Malum, zenginliğin başka faydaları da var, ama hepsine bakacak olursak, akı başında bir insan için bundan önemli bir faydası olamaz bence.

— Ağzından bal damlıyor! dedi Sokrates. Peki önemini vurguladığın, adalet denen bu erdeme bahsettiğin şu iki özelliği –yani, doğruyu söylemeyi ve gündelik hayatta ödünç alınan şeyi geri vermeyi– göz önüne alınca meseleyi layıkıyla irdelemiş oluyor muyuz? Oysa bence esas zorluk şu ki sözü geçen iki özelliğe uyan bir eylem bazen adil oluyor, bazen olmuyor. Mesela bir insan akı başında bir arkadaşından silah ödünç aldı diyelim; söz konusu arkadaş aklını tamamen yitirip silahını geri istediğinde, bu silahı ona geri vermenin, hatta aklını yitirmiş bu insana ne pahasına olursa olsun sadece hakikati söylemenin adil olduğunu kim iddia edebilir?

— Ben etmem, orası kesin! dedi Kephalos.

— Görüyorsun ya, “doğruyu söylemek” ve “ödünç alınan şeyi geri vermek”, “adalet”in tanımı değil kesinlikle.

O âna dek ağzından tek kelime çıkmamış olan Polemarkhos birden suskunluğunu bozdu:

— Şayet büyük şair Simonides’e kulak verecek olursak, adaletin en güzel tanımı tam da o.

— Anlaşılan, henüz paçayı kurtaramadık, diye yeniden söze girdi ihtiyar Kephalos. Tartışmanın bundan sonrasını size bırakıyorum. Daha işlerim var, bir de keçi kurban edeceğim.

— Demek, senin zengin konuşmanın mirası Polemarkhos’a kalıyor! dedi Sokrates şaka yollu.

— Aynen öyle, dedi Kephalos gülümseyerek.

Ardından, yirmi saatten fazla sürecek olan (gerçi kahramanlarımız bundan bihaberdir) tartışmayı terk etti.

— Eh madem, dedi Sokrates Polemarkhos’a dönerek, tartışma sana miras kaldı, söyle bakalım, şair Simonides’in adalet hakkındaki sözlerine niye bu kadar önem veriyorsun.

— Simonides herkese borcunu ödemek gerekir diyor, ki bence de doğru söylüyor.

— Ah, şu bilge ve ilham sahibi Simonides! Ona kulak vermemek ne mümkün! Bununla beraber, onun adalet hakkında söylediklerinin tam manası ne olabilir? Bunu hiç düşündün mü, Polemarkhos? Beni soracak olursan, bu konuda en ufak fikrim yok. Ama şurası muhakkak ki Simonides emanet edilen silahı aklını yitirmiş birine geri vermekten bahsetmiyor, zaten az önce bunu karşı-örnek olarak kullanmıştık. Ama silahı o kişiye borçluyuz, öyle değil mi?

— Evet, öyle.

— Sana o silahı emanet ettiğimizde, sahibi zırdeli olup da senden silahı geri isterse ona silahı illaki vermek gerekmediği konusunda hemfikirdik. O halde bilge şair Simonides, “Adalet borçlu olunan şeyi geri vermek demektir,” derken başka bir şey kastediyor olsa gerek.

— Simonides’in aklından başka bir şeyin geçtiği muhakkak. “Geri vermek”, arkadaşlarımızın bize verdiği dostluk nişanelerini onlara iade etmek anlamına gelir. Eğer bir insanın dostları, arkadaşları her

zaman iyilik eder, asla kötülük etmez.

— Hah, şimdi oldu işte! Şayet borç veren ile borç alan arasında dostluk varsa ve borç alan, parayı borç veren kişiye geri verdiğinde söz konusu kişiye zararı olacaksa, o zaman borç alan kişi, borç veren kişiye parayı geri verdiğinde borcunu ödemiş olmaz aslında. Offf! Öyleyse sence Simonides bunu mu kastediyor?

— Evet, tam da bunu kastediyor.

— Peki kaderin kötü bir oyunu sonucu, düşmanlarımıza borçlu olduk diyelim. Onlara borcumuzu ödememiz gerekir mi?

— Tabii ki! Borçlu olduğumuz şeyi onlara geri vermemiz gerekir! Düşmana borçlu olduğumuz şey de kötülüktür, ki düşman da buna layıktır zaten!

— Simonides'in tam bir şair olduğu belli, zira adaletin tanımını tam bir muammaya çevirmiş. Şayet seni doğru anladıysam, Simonides'in iddiası şu: Adalet, kişiye layık olan şeyi, ki her ne hikmetse Simonides buna “kişiye borçlu olunan şey” demiş, geri vermek demektir.

— Eee, mesele ne o zaman? diye sordu Polemarkhos sinirlenerek.

— Doğrusu, şiirin derinlerine bu kadar daldığımızda, cevabı ancak büyük Öteki bilebilir. Diyelim ki büyük Öteki, şaire sordu: “Simonides! ‘Doktorluk’ denen teknik, nasılinı-bilmek, beceri (*savoir-faire*), kime, layık olan şeyi, ya da senin tabirinle söyleyecek olursak, borçlu olunan şeyi verir?” Şairimiz ne cevap verirdi buna?

— Bunda bilmeyecek ne var yahu! Doktorluk, insan bedenine ilaç, yemek ve içecek verir, derdi.

— Peki ya aşçı?

— Aşçı mı? Aşçı da nereden çıktı? dedi telaşla Polemarkhos.

— Aşçı neye, layık olan, ya da istersen “borçlu olunan” diyelim, şeyi verir? Ayrıca verdiği şey, ne tür bir şeydir?

— Aşçı, pişen yemeğe tadını tuzunu verir.

Bu noktada Polemarkhos halinden memnundu. Üstüne üstlük, Sokrates de onu kutladı:

— Harika! Peki öyleyse “adalet” denen teknik kime, ne verir?

— Hem adaleti, aşçılık ve doktorluk ile aynı kefeye koyup hem de Simonides'in izinden gideceksek şöyle dememiz gerekir: Adalet, dostlara yarar sağlamak, düşmanlara zarar vermek demektir.

— Hah, şöyle! Artık her şey gün gibi ortada: O halde Simonides diyor ki adalet, dostlara iyilik, düşmanlara da kötülük etmek demektir. Harika... Peki söyle bakalım: Diyelim ki hem kimi dostlarımız hem de kimi düşmanlarımız kötü durumda. Sağlık/hastalık söz konusu olduğunda, birine iyilik ederken, öbürüne kötülük etmek konusunda en ehil kişi kimdir?

— Çok basit! Tabii ki doktor!

— Diyelim ki dostlar ve düşmanlar uzun bir deniz yolculuğuna çıktılar. Fırtınada onları kurtarabilecek ya da denize gömebilecek olan kimdir?

— Çok açık ki geminin kaptanı.

— Peki ya adil insan? Hangi koşullarda ve hangi faaliyette dostlara yarar sağlarken, düşmanlara zarar verebilir?

— Bu da basit: Savaşta. Dostları korur, düşmana saldırırız.

— Azizim Polemarkhos! Şayet insan turp gibi sağlıklıysa, doktorun bir faydası olmaz; insan karadaysa, kaptanla falan uğraşmasına gerek yoktur. Öyleyse, seni doğru anladıysam, “adalet” ve “adil insan” da savaşta olmayan insanlar için hiçbir anlam taşımaz.

— Olur mu canım öyle şey! Böyle bir sonuca varmak saçma!

— O halde adalet barış zamanında da faydalıdır, öyle mi?

— Tabii ki.

— Keza çiftçi lezzetli meyveler yetiştirdiği için, ayakkabıcı da ayakkabı yaptığı için faydalıdır. Peki adaletin barış zamanında ne gibi bir faydası vardır? İnsana ne kazandırır?

— İnsanın simgesel ilişkilere girmesini sağlar ve bunları sağlama alır.

— Yani başka insanlarla varılan uzlaşımları mı kastediyorsun?

— Evet, birtakım kurallara bağlı sözleşmelerden bahsediyorum; adalet bunlara uyulmasını sağlar.

— Gel, bu hususu biraz daha irdeleyelim. Satranç oynarken, taşları tahtaya belli bir sıraya göre yerleştirirsin. Dedğin gibi, simgesel bir uzlaşımdır bu. Acaba adil bir insan mı, yoksa profesyonel bir satranç oyuncusu mu taşları dizmekte daha ehildir? Bir başka örnek verelim: Diyelim ki bir ev inşa ediyorsun. Tuğlaları ve taşları usulüne uygun şekilde dizerken kim daha faydalıdır, bu işte kim daha iyidir: Adil insan mı, yoksa kumpas ustası mı? Adil insan bir örnek daha:

Akort kurallarına uygun olarak gitar çalınacaksa, müzisyen, adil insandan çok daha iyidir şüphesiz. Öyleyse simgesel kuralların iş başında olduğu hangi işte, adil insan, satranç oyuncusundan, yapı ustasından ya da müzisyenden daha iyidir?

— Sanırım parayla ilgili işlerde.

— Parayla ilgili işlerde mi? Nasıl yani? Şayet parayı harcıyorsak, mesela bir at satın alıyorsak, danışacağımız en iyi kişi, işe yarar simgelerin erbabı, deneyimli bir binicidir. Gemi satarken, bu işten hiç anlamayan adil bir insana değil de bir denizciye başvurmak çok daha iyi olur. Öyleyse sorumu bir kez daha sorayım: Para kazanmanın ya da harcamanın söz konusu olduğu hangi durumda adil insan diğerlerinden daha faydalıdır?

— Sanırım, emanet edilen ya da borç verilen paranın eksiksiz geri alınmasının istendiği durumda.

— Yani parayı harcamak gibi bir niyetin beslenmediği ve yastık altına saklandığı durumda faydalıdır, öyle mi? Bak, bu çok ilginç işte! Demek ki adalet, paranın kullanılmadığı durumda işe yarıyor...

— Korkarım ki öyle.

— Madem doğru yolu bulduk, devam edelim. Bir bilgisayarı kullanmayıp dolaba koyacaksak, adalet işe yarar; yok eğer kullanacaksak, o zaman bilgisayar programcısı faydalı olur. Eski püskü bir kemanı ya da paslı bir tüfeği bir köşede saklayacaksak, adalet kaçınılmazdır! Ama bir konçerto çalacaksak, ya da sülün avlayacaksak, o zaman kemancı ya da avcı çok daha faydalı olur.

— Lafı nereye getirmek istiyorsun, anlamıyorum.

— Şuraya: Şayet şair Simonides'in izinden gidersek, söz konusu uğraş hangisi olursa olsun, adalet bir şeyleri kullanırken faydasız, kullanmazken faydalı oluyor.

— Amma da tuhaf bir sonuç! Peki bu konuda senin fikrin ne, sevgili Polemarkhos? dedi Amantha alaycı bir edayla.

Sokrates en can alıcı noktaya gelir.

— Yani hem Simonides hem de sana göre, adalet pek de önemli bir şey değil. Ancak faydasız olduğunda faydalı olabilen bir şey neye yarar ki? Ama iş bununla bitmiyor! Şunda hemfikiriz sanırım: Çok sert yumruklar atabilen profesyonel bir boksör, rakibinin yumruklarından korunamaz. Aynı şekilde Ya da bu hastalıklar-

dan korunmayı bilen kişi, bu hastalıkları hiç şüphe uyandırmaksızın partnerine de geçirebilir.

— Azizim Sokrates! İnsanın kafasını allak bullak ediyorsun! Frenginin ya da AIDS'in konumuzla ne alakası var?

— Bırak da son bir örnek vereyim: Savaş meydanında bir orduyu layıkıyla koruyabilen kişi, aynı zamanda düşmanın planlarını ve tasarılarını da çalabilir, öyle değil mi?

— Tabii ki öyle! Verdiğin örnekler hep aynı fikri tekrarlıyor...

— ... o da şu: İnsan bir şeyi korumakta ehilse, o şeyi araklamakta da ehildir.

— İyi de çok aşikâr bir şey değil mi bu?

— Belki... Öyleyse adil insan kendisine emanet edilen parayı korumakta ehilse, o parayı çalmakta da ehildir.

— Anlı şanlı Sokrates vara vara bu sonuca mı vardı yani?

Sokrates ile Polemarkhos'un ağız dalaşı gitgide kızıştı. Glaukon ve Amantha adeta skor tutmaya başladı:

— Ne yazık ki öyle! diye karşılık verdi Sokrates. Senin tanımladığın haliyle adil insan, bir nevi hırsız olup çıkıyor. Sanırım bu tuhaf öğretiyi Homeros'tan öğrendin. Aslında milli şairimiz, Ulysses'in dedesine, Autolykos'a hayran. Hırsızlık ve yalancılık söz konusuysa Autolykos'un hiç kimseden korkusunun olmadığını büyük bir zevkle anlatır. Demek ki Homeros'a, Simonides'e ve sana göre, sevgili Polemarkhos, adalet hırsızlık sanatı anlamına geliyor...

— Yok, daha neler! diye çıkıştı Polemarkhos.

— ... tabii, şayet bu sanat, diye sözlerini sürdürdü Sokrates sakince, dostlara fayda sağlıyor, düşmanlara zarar veriyorsa. Düşmandan çalıp dostlara vermek... – senin adalet tanımın bu değil mi? Yanlış mı anladım yoksa?

— İnsanı çileden çıkarıyorsun, Sokrates. Artık ne dediğimi ben bile bilmiyorum. Ama şu hususta en ufak şüphem yok: Adalet, dostlara fayda sağlamak, düşmana zarar vermek demektir.

— Peki ama sen kime dost dersin? Sana hoş *görünen* birine mi, yoksa öyle görünmese bile gerçekten yücegönüllü *olan* birine mi? Aynı soruyu düşmanlar için de soruyorum.

— Yücegönüllü addettiğimiz insanları sever, üçkâğıtçılardan nefret ederiz.

— Ama sen de bilirsin ki insan bazen yanılır: Kimi zaman sadece uçkâğıtçıların bulunduğu bir yerde yüceğönüllü insanlar var zannederiz. Kimi zaman da herkesin dürüst olduğu bir yerde uçkâğıtçılar var zannederiz. O zaman iyiler düşmanımız, kötüler de dostumuz oluyor.

— Ne yazık ki bazen öyle oluyor, hayat bu, diye teslim etti Polemarkhos.

— O halde bu savın izinden gidersek ve Homeros'un, Simonides'in ve senin tanımını kabul edersek anlıyoruz ki uçkâğıtçılara yardım edip yüceğönüllülere zarar vermek adil bir harekettir. Yüceğönüllüler adil insanlar olduğundan ve asla kötü bir şey yapmadıklarından da ortaya şu sonuç çıkıyor: Sana göre, hiçbir kötülük yapmayan insanlara zarar vermek adil bir davranıştır.

— Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu senin? Ancak bir uçkâğıtçının aklına gelir böyle bir şey!

— Demek ki adaletsizlere zarar vermek adildir; adil olanlara yardım etmemek ise adil değildir.

— Hah! Böyle daha iyi oldu!

— Ama kişi, insanların gerçek tabiatı konusunda yanıldı mı söz konusu kişinin kimi zaman görünüşte dost olup gerçekte uçkâğıtçı olanlara zarar vermesi ve aslında yüceğönüllü olan düşmanlarına da yardım etmesi adil olur. Bu da Simonides'e attettiğimiz söylemin tam tersine tekabül eder.

Sokrates, halinden memnun, gençlere doğru döndü: Puan kazanmıştır, öyle değil mi? Ama Polemarkhos geri adım atmadı:

— Bu tumturaklı akıl yürütme dost ve düşman tanımımızın yanlış olduğundan başka bir şeyi kanıtlamaz, Sokrates. Dost bize yüceğönüllü gibi *görünen* kişidir, dedik. Oysa şöyle dememiz lazımdı: Dost hem yüceğönüllü gibi *görünen* hem de gerçekten yüceğönüllü *olan* kişidir. Gerçekte yüceğönüllü olmayan, sadece öyle görünen kişi dost değil, olsa olsa dost geçinen biridir. Keza düşmanlar söz konusu olduğunda da “olmak” ile “görünmek” için aynı şey geçerlidir.

— Harika! Öyleyse yüceğönüllü biri dost, uçkâğıtçı da düşman demektir. O halde adaletin tanımını değiştirmemiz gerek. Önceden şöyle demiştik: Dosta iyilik etmek, düşmana kötülük etmek adildir. Oysa şöyle dememiz lazımdı: Gerçekten yüceğönüllü olan bir dostu

iyilik etmek, gerçekten üçkâğıtçı olan bir düşmana kötülük etmek adildir.

— Sanırım meselenin çözümüne ulaştık nihayet, dedi Polemarkhos, görünüşte varılan bu anlaşmadan rahatlamış bir halde.

Ama Sokrates bıyık altından gülererek şöyle dedi:

— Dur bakalım hele! Küçük bir sorum daha var. Bir insanın adil olması, komşusu nasıl biri olursa olsun ona kötülük etme hakkını verir mi?

— Tabii ki! Demin kendin söyledin ya: Hem üçkâğıtçı hem de düşman olan herkese kötülük etmek gerekir.

— Atlar için, derler ki...

— Atlar mı? Atlar da nereden çıktı? dedi Polemarkhos şaşkın bir halde. Bir atın birine zararının dokunduğu nerede görülmüş!

— ... şayet atlara kötü muamele edilirse, bir daha onlardan hayır gelmez, diye sözlerini sürdürdü Sokrates inatla.

— İyi de bunu herkes bilir! Atlara kötü davrandın mı huysuz olup çıkarlar.

— Köpekler ise...

— Şimdi de köpeklerle mi geldi sıra! Bu ne yahu, adaleti hayvanat bahçesinde arıyoruz galiba!

— Yok, sadece bir şeyleri tespit etmeye, irdelemeye, karşılaştırmaya çalışıyorum. Şayet atlara kötü muamele edersek, kendilerine özgü meziyetleri, ki bu da binicisini, onun zırhını, tozluklarını, mızrağını ve heybesini bir güzel taşıyarak dört nala koşturmak, bakımından kötüye giderler. Tabii, atların meziyeti ile köpeğinki kesinlikle aynı değildir. Köpekler zırh ya da tozluk taşımazlar. Ama şu var ki köpeklerle kötü muamele edersek, ya korkak ya da saldırgan olurlar, her halükârda da evcil bir köpeğin kendine özgü meziyeti bakımından kötü bir hal alırlar, ki tekrar söylüyorum, bu meziyet atlarıinkiyle aynı değildir. Demek ki hem köpekler hem de atlar için doğrudur bu.

— Doğru olan nedir, Sokrates? Adamı çileden çıkarma yahu.

— Doğru olan şu: Şayet bu hayvanlara kötü muamele edersek, kendilerine özgü meziyetlerini çarpıtmış oluruz. Atlardan ve köpeklerden insanlara gelecek olursak, aynı şey insan için de geçerli değil mi? İnsanlara da kötü muamele ettiğimizde, onlara da kendilerine öz-

gü meziyetleri bakımından kötüye gitmezler mi?

— Ha, şimdi anlaşıldı! Köpeklerden sözü insanlara getiriyorsun, demek! Vardığın sonuç bence müthiş. Ama gene de insanın kendine özgü meziyeti nedir, tespit etmemiz lazım. Dört nala koşmaya ya da havlamaya benzemediği kesin!

— Tartışmamızın başından beri konuştuğumuz şey de bu zaten! Diyoruz ki *insanın kendine özgü meziyeti adalettir!* Yaptığımız benzetmeden çıkan sonuca göre, şayet insanlara kötü muamele edersek, onları adil olmaktan uzaklaştırmış oluruz. Demek ki adil bir insan hiç kimseye asla kötü muamele etmez.

— Bir dakika! Bazı şeyleri anlamadım, akıl yürütmendeki mantığı kavrayamıyorum.

— Bir müzisyen sadece müziği aracılığıyla bir insanı müzik konusunda cahil hale getiremez. Keza bir binici sadece atçılık tekniği aracılığıyla bir insanı atlar konusunda kara cahil kılamaz. Peki, adil bir insanın, sadece adalet aracılığıyla, başka bir insanı daha da adaletsiz kılacağını öne sürebilir miyiz? Ya da lafı dolandırmadan söylersek, üçkâğıtçıların ortaya çıkmasına neden olan şey, iyilerin erdemi midir? Sıcaklığın üşüttüğünü, kuruluğun ıslattığını savunmak kadar saçma olur bu. Hayır, yüce gönüllü biri hiç kimseye asla zarar veremez. Keza adil insan da yüce gönüllü biri olduğundan, ne dostuna, ki isterse bu dost üçkâğıtçının biri olsun, ne de herhangi bir kimseye zarar verebilir. Bu, tam da adaletsiz olan insanın özelliğidir, ki o da zaten üçkâğıtçı biridir.

Polemarkhos afallamış bir halde pes etti:

— Ne yazık ki benden buraya kadar! Seninle baş etmem mümkün değil.

Sokrates, Polemarkhos'a son darbeyi indirdi:

— İster Simonides isterse Homeros olsun, birileri kalkıp da adaletin herkese borcunu ödemek anlamına geldiğini iddia ederse ve bu iddianın altında da adil insan düşmanlarına zarar verir, dostlarına yardım eder gibi bir düşünce yatıyorsa, biz de lafımızı hiç esirgemededen bu sözlerin bilge birine yakışmadığını söyleyebiliriz pekâlâ. Çünkü bunların hakikatle uzaktan yakından ilgisi yoktur. Sohbetimiz boyunca bütün haşmetiyle ortaya çıktığı üzere, hakikat şudur ki zarar vermek hiç bir zaman adil bir davranış değildir. Simonides'ten

Sade’a, Nietzsche’ye varıncaya dek pek çok kişinin tam tersini savunmuş olmasının, seninle benim için hiçbir önemi yok. Kaldı ki “insanın düşmanlarına zarar vermesi, dostlarına yardım etmesi adil bir davranıştır” şeklindeki düstur, şair ya da düşünürlerden ziyade, Serhas, İskender, Hannibal, Napolyon ya da Hitler gibilerine, yani sahip oldukları muazzam güç yüzünden bir süreliğine adeta aklını yitirmiş olan kişilere daha çok yakışır, bana kalırsa.

Teslim bayrağını çeken Polemarkhos dedi ki:

— Bize basbayağı yeni bir dünya görüşü kazandırıyorsun! Bu uğurda senin yanında çarpışmaya hazırım.

— Haydi öyleyse, en baştan alalım. Şayet adalet şairlerin ve tiranların iddia ettiği şey değilse, o halde nedir?

Sofisti Susturmak

(336b-357a)

SOKRATES'İN SORUSU büyük bir sessizliğe neden oldu. Bunun üzerine Thrasymakhos artık söz alma vaktinin geldiğini düşündü. Tartışma sırasında, pek çok kez, büyük bir hevesle tartışmaya katılmak istedi. Ama yanındakiler, tartışmanın nasıl seyredeceğini görmek için buna engel oldu. Ama bu kez, (gerçekten tuhaf bir biçimde aniden) meselenin en başa dönmesiyle beraber ortaya çıkan karışıklığı fırsat bilen Thrasymakhos, mecbur bırakıldığı suskunluğu nihayet bozarak, kocaman pençelerini savurmaya hazır bir kaplan edasıyla var gücüyle gerilip, sanki Sokrates'i paramparça edip çiğ çiğ yiyecekmiş gibi öne atıldı. Dehşete kapılan Sokrates ile Polemarkhos geriye kaçtı. Thrasymakhos denen canavar odanın ortasına kadar gelip bütün dinleyicileri gözleriyle taradı ve öyle bir sesle konuşmaya başladı ki salonun yüksek tavanı, uzun pencereler, yelkenliler üzerine çöken gece, bütün dünya bu sese sanki gökgürültülerinin gücünü vermiş gibiydi:

— Saatlerdir gevezelik eden Sokrates amma eziyet etti bize! Bir-birinize saçmalıklarınızı sıralayıp, el pençe divan durmak da neyin nesi böyle? Adalet nedir ne değildir, gerçekten öğrenmek istiyorsan, boş boş sorular sormayı ya da âciz yarıdakçılarının gevelediği şeyleri çürütüp ellerini ovuşturmayı bırak. Soru sormak kolay, sıkıysa cevap ver. Hele bir söyle bakalım, sen nasıl tanımlıyorsun şu adaleti? Bu arada, adalet aslında adalet değil görevdir, işe yarayan, faydalı şeydir, çıkardır, kârdır gibi şeylerle bize maval okumaya kalkma sakın.

Ne diyeceksen açık açık söyle. Zira ben senin sirkindeki cambazlara benzemem, hiç çekemem o lafazanlıklarını!

Bu sözler üzerine, Sokrates korku dolu bir afallama yaşamış gibi göründü –yoksa gerçekten yaşadı mı?– ve sanki karlı bir gecede vahşi vahşi bakan gözlerini karşısındakine dikip (köydeki kocakarıların dediğine bakılırsa) insanı dilsiz bırakan bir kurtla karşılaşmışçasına bakakaldı. Sonra biraz titreyen bir sesle şöyle dedi:

— Neyse ki bu akşam seni ilk ben gördüm, amansız retorik ustası! Yoksa hakikaten dilimi yutabilirdim! Ama sohbetimize korkudan tir tir titreyen bir koyunun üzerine atlayan bir kurt misali karışmış olsan bile seni gene de teskin edebileceğimi düşünüyorum... Sevgili Thrasymakhos! Bize kızma hemen! Polemarkhos ve ben, meseleyi ele alırken gerçekten de yanılıyorsak, inan ki bunu istemeden yapıyoruzdur. Farz et ki hani şu kovboy filmlerindeki gibi, başımızda kocaman şapkalar, altın arıyoruz. Yani ayaklarımız suyun içinde, elimizde de elekler, sonunda hiçbir şey bulamamak pahasına birbirimize dalkavukluk edip “Aman efendim, önden siz buyurun!” demekle vakit kaybedeceğimizi mi sanıyorsun? Oysa biz adaleti araştırıyoruz ve adalet denen şey de birkaç külçe altından çok daha önemlidir. Seni duyan da zanneder ki Polemarkhos ve ben büyük bir ciddiyetle Adalet İdeası’nı ortaya çıkarmak yerine sonu gelmez kibarlıklarla oyalanıp duracağız. Hiç olur mu öyle şey! Olsa olsa aradığımız şeyi bulmaktan âcizizdir, o kadar! Gerçekten durum öyleyse, sana ve senin gibi tüm zeki insanlara derim ki: Bize eziyet değil, merhamet edin!

Tirat bitince, Thrasymakhos öyle müstehzi bir kahkaha patlattı ki bütün dinleyiciler tir tir titredi:

— Vay canına, haklıymışım demek ki. Meşhur Sokrates ironisi karşınızda işte! Sizlere demedim mi, “Sokrates cevap vermeye hiç yanaşmaz,” diye. Sorulara net cevap vermemek için her tür ironiyi başvurur, elinden geleni ardına koymaz. Herakles aşkına! Size demedim mi!

— Dedin tabii, diye araya girdi Sokrates, çünkü sen çok büyük bir bilgesin. Tahminlerini büyük bir özenle yapıyorsun. Şayet bir hesaplama birisine on iki sayısına nasıl ulaşabileceğini sorarsan, seni iyi tanıyorlur, derhal “Dokuzda Aklım” diyeceklerdir. “Ama dokuz, on iki; iki

çarpyı altıdır, üç çarpı dörttür, ya da yirmi dört bölü ikidir deme sakın bana. Hele hele, on bir artı birdir, sekiz artı dörttür, ya da şu zavallı Kant'ın dediği gibi, yedi artı beştir, hiç deme. Bu tür zırvalarla gelme bana.” Sen de bilirsin ki böyle yasaklar getirdin mi hiç kimse senin sorularına cevap veremez hiçbir zaman. Ama gene de karşındaki kişi sana soru sorabilir tabii. Mesela: “Ey yüce Thrasymakhos, senin esas amacın nedir? Bana yasakladığın cevapları kesinlikle vermeyeyim mi istiyorsun? Peki ya bunlardan biri, hatta birkaçı doğruysa ne olacak? O halde senin esas niyetin ne? Hakikat dışında bir şeyler mi söyleyeyim istiyorsun?” Bu farazi kişiye nasıl cevap verirdin?

Thrasymakhos istifini bozmadı:

— Çok basit: Bunun adaletle ne alakası var, derdim. Her zamanki gibi, yarışı kaybedeceğini anlayınca atını değiştirmeye kalkışyorsun, Sokrates.

— Alakası var ama! Bahsettiğim on iki sayısı ile adalet birbirinin ekürisi adeta. Farz edelim ki hiçbir alakası yok. Sen sanıyor musun ki karşındaki kişi sırf sen yasakladın diye, doğru olduğuna inandığı cevabı değiştirecek?

— Hadi canım sen de! Sırf sana göre aynı şey bunlar! Sana yasakladığım kelimelerden birini kullanarak adalet tanımını yapmaya çalışıyorsun!

— Olabilir, bunda şaşacak ne var ki! Sağlam bir diyalektik irdeleme sonucunda o kelimenin uygun düştüğüne kani olursam, kullanırım tabii.

— Görevmiş, uygunlukmuş, çıkarmış, faydaymış... bunların hepsi zırva! Şu delik deşik söylemini böyle paçavralarla mı yamamaya çalışıyorsun? Vah vah! Peki ben sana, ilkin, aklının ucundan bile geçmeyen başka bir cevabın bulunduğunu, sonra da bu cevabın deminden beri döktürdüğün saçmalıkları yerle bir ettiğini kanıtlarsam, kendine ne ceza vereceksin?

— Tabii ki cahil insanın çekmesi gereken cezayı, yani bilgili insandan bir şeyler öğrenme cezasını. Kendime işte bu cezayı vereceğim.

— Öyle ucuz kurtulmak yok, diye alaycı alaycı güldü Thrasymakhos. Bir şeyler öğrenmene ilaveten, bana bayağı bir para bayılacaktır.

— Bir gün param olursa, tabii ki...

Ne var ki zengin bir ailenin çocuğu olan Glaukon, yaklaşan çatışmanın, para meselesi yüzünden, daha başlamadan bitmesini istemedi:

— İhtiyacın olan her şey var, merak etme, Sokrates. Sana gelince Thrasymakhos, şayet istediğin şey paraysa, hiç çekinme, söyle! Sokrates için para toplarız biz.

— Tabii ya! diye çıkıştı Thrasymakhos. Böylece Sokrates her zamanki numarasını yapsın bana: Sorulara o değil, başka biri cevap versin, verilen cevap da haşat edilsin, çürütülsün. Hop, işte bu kadar!

— İyi de sevgili Thrasymakhos, diye söze karıştı Sokrates, öncelikle ben hiçbir şey bilmem; hem sonra hep söylerim: Bildiğim tek şey hiçbir şey bilmediğimdir; ayrıca farz edelim ki bir şeyler biliyor ve bildiğimi de söylüyorum, o zaman bile sesimi çıkarmazdım, zira gayet üstün bir insan, yani sen, soruya verilebileceğini düşündüğüm cevapları topyekûn yasaklıyorsun. Eh bu durumda, ben sana nasıl cevap vereyim? Doğrusu, esas konuşması gereken kişi sensin, zira öncelikle, biliyorum diyorsun, ayrıca söylediğin şeyi biliyorsun. Haydi bakalım! Naz yapma artık! Konuşursan bundan keyif alacağım, hem sonra Glaukon ve arkadaşlarının yüce Thrasymakhos'tan bir şeyler öğrenme arzusunu da hor görmemiş olacaksın.

Glaukon ve etrafındakiler hep bir ağızdan Thrasymakhos'a, rıza göstermesi için yalvardılar. Doğrusu, Thrasymakhos'un da gönlünden geçen buydu, zira günün konusu olan "Adalet nedir?" sorusuna vereceği müthiş cevabın büyük alkışlar koparacağından emindi. Ama bir müddet daha, Sokrates'in cevap vermesi için diretiyormuş gibi yaptı. Sonunda şu sözlerle rıza gösterdi:

— İşte size Sokrates'in her zamanki "bilgeliği": Hiç kimsenin hocası olmadığını ilan ediyor. Oysa başkalarının bilgisini çalmaya gelince her zaman emrinize amadedir, ama hiç teşekkür etmez!

— Başkalarından bir şeyler öğrendiğimi söylerken tamamen haklısın, diye karşılık verdi Sokrates. Ama hiç teşekkür etmediğimi iddia ederken haksızsın. Öğrendiğim şeylerin karşılığında para ödeyemiyorum tabii, zira ne dolarlarım, ne avrolarım, ne de liralaram var. Oysa iş övgü ve beğenilerle gelir mi çok sömürsün. Zaten güzel

mokراسiyle yönetiliyor. Dahası, bütün ülkelerde hükümet gücü, özellikle de silahlı gücü tekeline bulundurur. Dolayısıyla şunu söyleyebiliriz ki bütün hükümetler kendi çıkarına uygun yasalar çıkarır: Demokratlar demokratik yasalar, aristokratlar aristokratik yasalar, vesaire. Kısacası, gücü elinde tutan hükümetler, kendi çıkarlarına uygun olan şeyin yasal ve adil olduğunu ilan ederler. Şayet bir vatandaş bunlara riayet etmezse, yasaları çiğnediği ve adalete karşı geldiği için onu cezalandırırlar. Görüyorsun ya azizim, dediğim gibi, bütün ülkelerde istisnasız adil olan bir şey varsa, o da iktidardaki hükümetlerin çıkarına olan şeydir. Kaldı ki güç de hükümetin tekeline olduğundan, doğru akıl yürüten bir kişi şu sonuca varacaktır: Dünyanın neresine gidersen git, adil olan, güçlünün çıkarına olan şeydir daima.

Ardından Thrasymakhos muzaffer bir edayla dinleyicilere baktı. Sokrates'in yüzü aydınladı:

— Ne demek istediğini anlıyorum!

Ama bunu der demez yüzü asıldı:

— Maalesef söylediğinin doğru olduğundan hiç emin değilim. Seni duyan önce ne der, biliyor musun (Sokrates burnundan konuşan bir komedyenin sesini taklit eder): “Tuhaf! Tuhaf! Hem de ne tuhaf... Thrasymakhos, ‘Adalet çıkardır,’ demeyi Sokrates’e kesinkes yasaklıyor. Ama iki dakika sonra ne dese beğenirsiniz? Adalet çıkar demektir.” Tabii, burnu tıkalı bu adama şöyle itiraz ederdim ben: “Dikkat ediniz Bayım! Evet, çıkar, çıkar, ama güçlünün çıkarı!”

— Önemsiz bir teferruat! diye sırtıttı Thrasymakhos.

— Önemli mi değil mi göreceğiz. Ama apaçık olan bir şey varsa o da şu: Sanki saf, tertemiz bir meleğin ağzından dökülüyormuş gibi söylediğin sözün hakikati dile getirip getirmediğini araştırmamız gerekiyor.

— Bakın hele şu Sokrates’e, dedi Thrasymakhos neşeyle, dinleyicilere dönerek. Sanıyor ki benim ağzımdan melekler saçılıyor!

— Ağzından ne saçıldığına sonra bakarız. Adil olmak Öznenin çıkarıdır, orası tamam. Ama buna “güçlü olanın” ibaresini eklemek gerekir mi, bu konuda emin değilim, etraflıca irdelemek lazım.

— İrdele bakalım, Sokrates, araştı, kafa yor, eğip bük, lafı dolandır. Seni tanıyoruz ve bu kitapta da bu yurtdışı://rantey.org

— Anladığım kadarıyla, sana göre devletin yöneticilerine itaat etmek adil, doğru bir şey. Ayrıca sanırım, bu yöneticilerin hiç hata yapmadığını söylemiyorsun, arada sırada hata yaparlar, öyle değil mi?

— Tabii ki yaparlar!

— Öyleyse, söz konusu yöneticiler yasa koyarken kimi zaman la-yıkıyla kimi zaman da hatalı iş yaparlar, değil mi?

— Bu kadar basmakalıp ve sıkıcı bir cümleyi çok aramışsındır herhalde.

— Ona ne şüphe... Peki söylediklerini kabul edecek olursak, bir yöneticinin uygun yasalar çıkarması kendi çıkarına hizmet eder, uygun olmayan yasalar çıkarmasıysa etmez, öyle değil mi?

— Kulağa mantıklı geliyor.

— Ayrıca sana göre, yöneticilerin karar verdiği şeyleri yapmak adildir, öyle değil mi?

— Bozuk plak gibisin, Sokrates! Evet dedik ya!

— O halde, senin adalet tanımını benimseyecek olursak şu sonuca varabiliriz: Sadece güçlünün çıkarına olan şeyi yapmak değil, aynı zamanda tam tersini, yani güçlünün çıkarına ters olan şeyi yapmak da --ki bu takdir edilecek bir şey-- adildir.

— Sen neler saçmalıyorsun, Sokrates! diye bağırdı Thrasymakhos.

— Yaptığın tanımın kaçınılmaz sonuçları bunlar. Gel, istersen adım adım ilerleyelim. Sence de önemsiz olan bir hususta hemfikiriz: Yöneticiler, yönetilenlere şunu bunu yapmasını buyurur, ama bazen yöneticilerin kendi gerçek çıkarları konusunda yanıldıkları olur; o durumda, yönetilenlerin, yöneticilerce buyrulan şeyi bire bir yapması her zaman adildir, öyle değil mi?

— Kaç kere evet dedim ya. Ne belaymış bu be! Evet yahu, evet!

— O zaman, yöneticiler gayriihtiyari de olsa kendi aleyhlerine olan şeylerin yapılmasını buyurduklarında, bu yöneticilerin, yani güçlü olanların çıkarına ters düşmenin adil olduğunu kabul ediyorsun demektir, zira söz konusu yöneticilerin buyurduğu her şeyi yapmak adildir, ki bunu sen de defalarca dile getirdin. Buradan da şu kesin sonuç çıkar: Senin söylediğin şeyin tam tersini yapmak adildir, zira eldeki durumda, güçlünün çıkarına ters olan şeyi, yöneticiler buyurduğu şey,

güçlünün çıkarına ters olan şeyi yapmasıdır.

Bu tirat dinleyicilerde büyük bir heyecan yarattı. Polemarkhos irkildi, beti benzi soluk Kleitophon'un yüzü kızardı, Glaukon ayağını sinirli sinirli yere vurdu, Amantha sol kulağıyla oynadı. Sonunda Polemarkhos ortaya atıldı:

— Thrasymakhos'un tası tarağı toplama vakti geldi galiba!

— Tabii canım, diye geveledi Kleitophon, yeniden beti benzi atmış halde. Polemarkhos'un bir dediğini Thrasymakhos iki eder mi!

— Ama ayaklarını birbirine dolayan, Thrasymakhos'un kendisi! diye cevap verdi Polemarkhos. Yöneticilerin kimi zaman kendi çıkarlarına ters olan şeylerin yapılmasını buyurduğunu ve yönetilenlerin de bunları yapmasının adil olduğunu kabul etti!

— Thrasymakhos bir tek şu savı attı ortaya: Yöneticilerin buyurduğu şeyi yapmak adildir, diye mırıldandı Kleitophon yüzü kireç gibi bir halde.

— Thrasymakhos bir değil iki sav attı ortaya, dedi Polemarkhos sinirlenerek. İlk olarak, adalet güçlünün çıkarına uyan şeydir dedi. İkinci olarak da yöneticilere itaat etmek adildir dedi. Böylece hem çıkar savını hem de itaat savını doğruladığına göre, güçlülerin, zayıf olanlara ve yönetilenlere kimi zaman tam da kendi çıkarlarına ters olan şeyleri buyurabileceğini kabul etmesi kaçınılmaz oluyor. Buradan da şu sonuç çıkar ki adalet güçlünün çıkarına uyan şey olduğu kadar, bu çıkara ters düşen şeydir de.

— İyi ama, dedi Kleitophon sesini yükselterek, kıpkırmızı kesilmiş bir halde, Thrasymakhos güçlü olanın çıkarına derken, öznel bir olaydan, yani güçlü olanın kendi çıkarına uyduğunu düşündüğü şeyden bahsediyor. Zayıf olanların yapmak zorunda olduğu şey de, Thrasymakhos'un adil olduğunu düşündüğü şey de işte bu.

— Hiç de öyle bir şey söylemedi, dedi Polemarkhos, canı sıkkın bir halde.

— Zıyanı yok! diye söze karıştı Sokrates. Şayet Thrasymakhos'un aklına daha önce söylemediği bir şey geldiyse, bırakalım da ne düşündüğünü söylesin. Ya da düşündüğünü düşündüğü şeyi söylesin. Yani, aziz Thrasymakhos, senin adalet tanımına göre, güçlü olanın kendi çıkarına uygun olduğunu düşündüğü şey adildir, üstelik de söz konusu şey gerçekten çıkarına uygundur. Ölsün ya da olmasın, öyle mi?

Söylediklerinin asıl anlamının bu olduğunu söyleyebilir miyiz?

— Tabii ki hayır! diye tersledi Thrasymakhos. “Güçlü olan kişi yanıldığı anda da güçlüdür” gibi saçma bir düşünceyi savunur muyum sanıyorsun?

— Aslına bakarsan, yöneticilerin hatasız olmadığını, kendi çıkarları konusunda kimi zaman yanlışlığa düştüklerini söylediğinde savunduğun şeyin bu olduğunu sanıyordum.

— İş rasyonel akıl yürütmeye geldi mi tam bir üçkâğıtçısın, Sokrates. Bir hastanın yaşadığı rahatsızlığın sebebi konusunda yanlışlığı düşen kimseye tam da yanıldığı anda “doktor” der misin sen? Yahut bir hesaplama sırasında hata yapan kimseye tam da hata yaptığı anda “matematikçi” der misin? Bana sorarsan, doktor, matematikçi ya da gramer ustası yanlış demek boş laftan ibaret. Bana sorarsan, yaradılışları, daha doğrusu edimleri bakımından kendilerine verilen isme uygun davrandıkları takdirde bu kişilerden hiçbiri yanlışlığa düşmez. Böylece, gene bana sorarsan, ayrıca kesin konuşmak da gerekirse –zira Sokrates kesinliğe bayılır– bir zanaatkâr, uzman, yaratıcı ya da sanatçı kendisini tanımlayan sığata uygun davrandığı müddetçe hiçbir zaman yanlışlığa düşmez. Aslında, yanlış kişi, bilgisi yetmediği için, dolayısıyla da zanaatkâr, uzman, yaratıcı ya da sanatçı addettiğimiz kişi olmaktan artık çıktığında yanlışlıktır. Gene bana sorarsan bundan da şu sonuç çıkar: Zanaatkâr, bilgin ya da devlet lideri dediğimiz kişiler, söz konusu sıfatlara layık oldukları müddetçe yanlışmazlar, ki herkes doktor yanlışlığı ya da yönetici yanlışlığı diye abes abes konuşsa dahi geçerlidir bu durum. Senden ricam Sokrates, az önce verdiğim cevapları şu akla yatkın sözler ışığında anlamaya çalışman. Ayrıca tam anlamıyla kesin olmak, bana sorarsan son raddede kesin olmak gerekirse, tam hakikatin dört adımda ortaya çıktığı söylenebilir. İlk olarak, devlet başkanı, başkan payesini taşıırken asla yanlışmaz. İkinci olarak, yanlışlanmadığı müddetçe, kendisi için en iyi olan neyse ona uygun kararlar verir. Üçüncü olarak, yönetilen kişi, yani liderin buyruğundaki kişi bunların dışına asla çıkamaz. Son olarak, en başta söylediğim şeye, yani Sokrates anlamazdan gelse de onun saçmalıklarını yerle bir eden şeye geliyoruz: Adalet, her tür pratığın yasasının gücünün çıkarı olmasından başka bir şey değildir.

Ortamin ciddiyeti karşısında şaşırılmış görünen Sokrates uzun uzun kafa salladı. Sonra:

— Sana kalırsa, ben en başından beri üçkâğıtçının biriyim, öyle mi? Sana kalırsa, sırf sana zarar vermek için bu meseleyi irdeledim, öyle mi? Sana kalırsa, ha?

— Tabii ki öyle! Ayan beyan ortada bu! Sokrates'in ne numaracı olduğunu herkes bilir! Ama bana kalırsa, sen daha baştan yenilgiye uğradın. Oynadığın oyunları benden gizleyemezsin, ayrıca benim gibi bu oyunları hemen fark eden biri karşısında da tartışmanın dizginlerini eline alamazsın.

— Aklımın ucundan bile geçmez bu, saygıdeğer hatip! Peki benim numaralarım için bahane yaratmamak adına, “devlet başkanı” ya da “hükümet” sözcüklerini ve tekrarlayıp durduğun “Adalet, güçlü olan devlet başkanının çıkarına uygun düşen ve güçsüz olan yönetilenlerin de yapmak zorunda olduğu şeydir” şeklindeki şu meşhur ifadede yer alan “güçlü olan” ibaresini hangi anlamda kullandığını söyleyebilir misin? Bu sözcükleri ve ibareleri hepimizin bildiği sarıh anlamlarında mı kullanıyorsun, yoksa belirsiz, genel bir anlamda mı? Bir kez daha soruyorum, sana kalırsa, bunları gerçek anlamında mı kullandın, yoksa lafın gelişi mi söyledin?

— Yönetici ve diğer şeylerden bahsederken, bana kalırsa, sözcükleri olup olabilecek en düz anlamlarıyla kullandım. Haydi, bunlar üzerinden canıma okumaya çalış bakalım, yap her türlü numarayı! Ama mümkün değil, başaramayacaksın.

— Sana kalırsa, Thrasymakhos gibi birine numara yapmaya, yani adeta üzerine atılan bir aslanın yelelerini makasla kesmeye kalkışacak kadar aklımı yitirdim, öyle mi?

— Biraz önce kalkıştın ama, seni zavallı berber!

— Kılılı tüylü metaforları bir kenara bırakalım. Önümüzdeki zor meseleye dönelim yeniden. Az önce bahsettiğin, sözcüğün düzanlamıyla doktor denen kişinin esas amacı nedir? Para kazanmak mı, yoksa hastaları iyileştirmek mi? Ama sadece yapıp ettikleri genel “doktor” ismine uygun düşen doktorları göz önünde bulundurup cevap ver bana.

— Hastaları iyileştirmek, tabii ki!

— Peki ya gemi kaptan? Ada ve yarımada birtakım, denizcilerin

başı mıdır, yoksa kendisi de sadece bir denizci midir?

— Ne karın ağrısıymışsın yahu! Denizcilerin başıdır; tamam mı, istediğin oldu mu şimdi!

— Bir kaptanın sıradan bir gemide tek başına yol alabilecek olmasının, “mürettebatın kaptanı” sıfatı üzerinde hiçbir etkisi yoktur ve kaptana “sıradan denizci” denmesine yol açmaz. Zira şu ya da bu şekilde denizde yol aldığı için değil, işinde becerikli olduğu ve denizcilere söz geçirebildiği için kendisine “kaptan” deriz. Bu konuda hemfikir miyiz, ne dersin?

— Hemfikiriz, hemfikiriz de zamanımızı bu tür denizci saçmalıklarıyla harcama istersen.

— Her halükârda, doktorun ve kaptanın kendilerine özgü çıkarları olduğu çok açık. Kaldı ki bu kişilerin becerilerinin amacı da söz konusu çıkarı aramak, sonra da elde etmek. Hiç şüphe yok ki kendi başına ele alındığı takdirde becerinin en kusursuz hale gelmek dışında bir çıkarı olamaz. Öyleyse...

— Hop, yavaş ol bakalım! diye araya girdi Thrasymakhos. Söz konusu olan tek çıkar beceriye sahip olanın çıkarıyken, becerinin çıkarı denen şey de neyin nesi oluyor? Sokrates usulü bir düzenbazlık seziyorum burada.

— Açık konuşayım. Diyelim ki “Beden kendine yeter mi, yoksa onda eksik olan bir şeyler var mıdır?” diye sordun bana. Cevabım şöyle olurdu: “Tabii ki onda eksik olan bir şeyler vardır! Bugün bildiğimiz tıp denen teknik tam da bu nedenle bulunmuştur. Beden çoğu zaman kötü bir durumdadır ve halinden memnun olamaz. Tıp denen teknik, bedenin çıkarlarına hizmet etmek için doğup gelişmiştir.” Benim tanıdığım muteber Thrasymakhos verdiğim cevabı onaylar.

Thrasymakhos alaylı alaylı gülümseyerek burnunu çekti.

— Böyle basmakalıp sözleri onaylamak için sana budalanın teki yeter.

— O halde onaylıyorsun demek ki, dedi Sokrates usulca. Bu noktada tıpkı beden gibi, tıp tekniğinin de kötü bir durumda olup olmadığını soralım kendimize. Eğer kötü durumdaysa, kendi çıkarlarına hizmet etmesi ve kendinde eksik olan şeyleri sağlaması için bir başka sanata ihtiyaç duyar mıdır. Bu da böyle desanız mı olur?

mu? Söz konusu ikinci tekniğin de aynı nedenlerle bir üçüncüye ihtiyacı olduğunu ve bu işin sonsuza kadar böyle uzayıp gittiğini mi kabul etmemiz gerekiyor? Eğer bu sonu gelmez tekrar tuhaf görünüyorsa, başladığımız noktaya dönebilir ve tıp tekniğinin kendi kusurlarıyla bizzat kendisinin ilgilendiğini öne sürebiliriz. Ayrıca bir üçüncü ihtimal de şu: Bir teknik kendisinde eksik olan şeyi elde etmek için ne ikinci bir tekniğe ne de bizzat kendine ihtiyaç duyar, zira söz konusu teknik, gerçek bir teknik olduğu sürece, ne bir eksiklik ne de kusur içerir. Aslına bakarsan şöyle diyebiliriz: Bir teknik sadece uygulandığı nesnenin çıkarını gözetir ve sahici bir teknikse –“teknik” sözcüğünün dar anlamıyla– neyse o olmaya devam ettiği sürece de saf ve kusursuz olur. O halde elimizde üç olasılık var. Bir: Her “teknik” (“tekhne” sözcüğünü böyle çeviriyoruz; yukarıda bir kez zikrettiğimiz “nasılını-bilmek” tabiri daha doğru olmakla birlikte biraz kullanışsız) eksiklerini gidermek için söz konusu tekniğe dair bir teknik gerektirir ve bu böyle sonsuza kadar gider. İki: Her teknik doğrudan doğruya kendi kendisinin tekniğidir, bu yüzden de kendi eksiklerini giderebilir. Üç: Kendi başına ve kendi için ele alındığında bir teknikte eksik olan hiçbir şey yoktur. Öyleyse sevgili Thrasymakhos, bu üç olasılığı irdeleyip, tabii ki sana kalırsa, hangisinin daha iyi olduğunu bize söyleyebilir misin?

— Bana kalırsa üçüncü tabii ki.

— Harika! O halde tıp, tıbbın çıkarını değil, sadece bedenın çıkarını gözetir; atıcılık tekniği atıcılıkla değil sadece atlarla alakadar olur. Bir teknik hiçbir surette kendi çıkarını değil, ki böyle bir çıkar yoktur zaten, sadece nesnesinin çıkarını, söz konusu tekniği tanımlayan “nasıl-bilgisi”nin uygulandığı şeyin çıkarını gözetir.

— Bana kalırsa, yaptığın tek iş benim seçtiğim üçüncü savı tekrarlamaktan ibaret. Sokrates’in teranelerinden başka bir şey yok ortada gene!

— Sana tuzak kurmakla suçlama beni diye yapıyorum bunu. O zaman al sana bir soru: Bir teknik ulaşmaya çalıştığı sonuçları, uygulandığı şeyden elde eder, öyle değil mi? Aksi takdirde teknik değil, boş bir nasıl-bilgisinden ibaret olur.

— Ona ne şüphe! Ama senin böyle uzun uzun lafı dolaştırmaların safdillikten başka bir şey değil.

— Peki bir şeyden sonuç elde etmeyi uman bir şey aslında söz konusu şeyi buyruğuna almaz, o şey üzerinde iktidar kurmaz mı?

Kendisine bir tuzak kurulduğuna inanan Thrasymakhos kaşlarını çattı. Peki ama nasıl kaçacaktı bu tuzaktan? Cesaretini topladı:

— Bana sorarsan, aksi söylenemez.

— Öyleyse teknik denen şey, nesnesi itibariyle yönetici, yani lider konumundadır. Tıp bedeni yönetir, kaptan da denizcilerin reisidir. Sağlığı bozuk bedenler ve köle gibi çalışan denizciler söz konusu olduğunda, doktor ve kaptan güçlü olan taraftır. Gelgelelim, senin de hiç tereddütsüz kabul ettiğin gibi, bu kişiler kendi çıkarlarını değil, zayıf olanın, yönettiklerinin çıkarlarını gözetirler: Bedenin sağlıklı olmasını, denizcilerin denizde doğru dürüst yol almasını isterler. Nitekim hiçbir teknik bilgi, güçlü olanın çıkarını öngörmez veya şart koşmaz. Sonuç olarak görüyoruz ki hiçbir lider, lider olarak görülen hiçbir yönetim kendi çıkarına uygun düşen bir şeyi öngörmez veya şart koşmaz. Bilakis buyruğu altında bulunan ya da yönettiği kişilerin, uğruna becerisini uyguladığı kişilerin çıkarını gözetir. Yani gerçek bir efendi; yönetilenleri, buyruk altındakileri, çile çekenleri, köle gibi çalışanları düşünerek diyeceğini der, yapacağını yapar.

Bunun üzerine, hani toplantı tutanaklarında derler ya, “kıpırdanmalar oldu” Gülümsemeler ve fısıldaşmalar arasında dinleyicilerden kimisi ciddi, kimisi şaşkın bir havaya büründü. Tartışmada bir dönüm noktasına varıldığının herkes farkındaydı: Thrasymakhos’un öne sürdüğü adalet tanımı tam tersine çevrilmişti. Herkes acıyarak ondan yana döndü ve bir cevap vermesini bekledi, gerçi kimse buna pek ihtimal vermiyordu. O yüzden nihayet Thrasymakhos’tan cevap geldiğinde, herkes büyük bir şaşkınlık yaşadı:

— Söylesen bana, dedi Thrasymakhos gözleri sevinçten parlayarak, doğru dürüst bir terbiye aldın mı sen? Dadın ve öğretmenin var mıydı?

— Bu da nereden çıktı yahu? dedi Sokrates, belli ki kafası karışmıştı. Böyle zırvalayacağına bana cevap versen daha iyi olmaz mı!

— Eğer kıçın da söylediklerin kadar bokluysa, dadın keşke altını daha iyi temizleseymiş! Öğretmenin de koyun ile çoban arasındaki farkı sana öğretseymiş keşke.

— İyi de sen neden baksana? dedi Sokrates git-

gide daha da şaşırmış bir halde.

— Görünen o ki çobanların koyunlar ile ineklerin selametinden başka bir şey düşünmediğini, hanımefendi koyunlar ile beyefendi öküzler keyif sürsün diye onları besleyip büyüttüğünü zannediyorsun. Çok saçma bu, benim zavallı dostum. Bunu yapmalarının tek sebebi, o güzelim boynuzlu ve yünlü hayvanların sahibinin iyi bir kazanç elde etmesini sağlamak. Peki bir devletin başındakiler için ne söylenebilir? Gerçek anlamda iktidarı elinde bulunduranlardan bahsediyorum. Onlar koyun sürülerinin sahiplerinden farklı mıdır sanıyorsun? Bu insanların, yönettikleri yığınların sırtından büyük bir şahsi kazanç elde etmek dışında bir şeyle ilgilenmediklerini akıl edemeyecek kadar saf mısın sen? Adil olan ve olmayan, hatta adalet ve adaletsizlik konusunda, kendini matah bir şey sanıyorsun, oysa daha işin abecesinden haberin yok. “Adalet” ve “adil” kavramlarının bir başkasına ait olan bir şeyi belirttiğini göremiyorsun: Evet, bunlar çıkarı belirtiyor, ama bir başkasının, güçlü olanın, liderin çıkarını. Buradan da şu sonuca ulaşılır ki tahakküme uğrayana ya da hizmet edene ait olan tek şey, dostum Jean-François Lyotard'ın da diyeceği gibi, bu insana edilen haksızlıktır. “Adaletsizlik” ise tam tersini ifade eder. Adaletsizlik, her durumda ahlak yasalarına uygun davranmaya mecbur olduğuna inanan adil insanları itaat ve hizmet etmeye zorlayan eyleme denir. Bir yığın ampirik apaçıklıklar konusunda kara cahiller gibi bocalayıp duruyorsun: Mesela yönetilenler, sadece güçlü olanın çıkarının hükmü altında hareket eder ve böylelikle kendi mutluluklarına değil, onun mutluluğuna katkıda bulunurlar. Aslında beni en çok şaşırtan şey de senin şu müthiş saflığın. Adil bir kişinin, adaletsiz biri karşısında her daim kaybettiğini nasıl olur da göremezsin? Mesela bu ikisi bir şirket kurup aralarında bir taahhütname imzalamış olsun. Şirket kapandığında istisnasız her durumda şunu görürüz: Adil kişi varını yoğunu kaybeder, adaletsiz ise parayı toplar. Ya da vergi ve geri ödeme örneğini ele alalım. Gelirleri aynı olduğu halde, adil kişi, adaletsizden her zaman daha fazla vergi öder ve bunun karşılığında devletten tek kuruş geri alamazken, adaletsiz kişi cebini doldurur. Şimdi de farz edelim ki önce adil kişi, onun ardından da adaletsiz kişi bir devlet dairesinin başına getirilmiş olsun. Bu durumda adil kişinin başına ne gelirdi? En iyisi, malle –ki ekseri-

yetle çok daha kötüsü olur— bir yandan yeterli zaman ayıramadığı için şahsi işleri mahvolur, diğer yandan da, adil bir insan olduğu için, devlet kasasından bir kuruş almaya yanaşmaz. Bu zavallı kişi, akrabalarının ve tanıdıklarının nefretini kazanır, zira (her zamanki gibi gene adalet yüzünden!) bu insanların devlet hizmetinde ikbal basamaklarını hızlı hızlı çıkması için torpil yaptırmayı kesinkes reddeder. Peki ya adaletsiz kişinin başına ne gelir? Bu tür musibetlerin tam tersi. Tabii, gerçek anlamda adaletsiz kişiden, yani maiyetindekileri ezen kişiden bahsediyorum ben. Böyle bir kişiye bakarsan, kendi özel hayatında keyif süren adaletsiz kişi ile herkesin gözü önünde acınası bir yoksulluk içinde yaşayan adil kişi arasındaki büyük farkı rahatça görebilirsin. Kusursuz adaletsizliğe, yani en büyük sahtekârlara mutluluk bahşeden, ama söz konusu sahtekârların kurbanlarını, en ufak sahtekârlığa karışmaya vicdanı elvermeyenleri korkunç ve çaresiz bir sefaletle sürükleyen adaletsizliğe bakarsan bu büyük farkı tam olarak anlarsın. Bu saf adaletsizlik tiranlıktan başka bir şey değil. Tiran adaletsizlikten yana hiç mi hiç elisıkı değildir! Şiddet ve hile yoluyla başkalarının mallarına el koyar. Kamusal ya da kişiye özel olsun, dünyevi ya da yüce olsun hiç fark etmez, ne varsa zapt eder. Hem, şunu da görüyoruz ki herhangi bir kişi bu çapta bir adaletsizliği örtbas edemediği takdirde, şiddetle cezalandırılır ve gözden düşer. Yaptığı sahtekârlığa göre, her türlü hakarete uğrar: Pezevenk! Sapık! Hırsız! Haydut! Kapkaççı! Kendi vatandaşlarının malına mülküne el koymakla kalmayıp, aynı zamanda onları köleliğe mahkûm eden tiranın durumundan ne kadar farklı! Tirana sövüp saymak şöyle dursun, “şanslı” ya da “mübarek” insan denir. Kaldı ki ona dalkavukluk edenler sadece kendi vatandaşları değildir. Tiranın adını kötüye çıkaran utanç verici eylemleri bilenler de ona dalkavukluk ederler. Zira adaletsizliği eleştirenler, adaletsiz bir iş yaparım diye değil, sadece ben de adaletsizliğe uğrarım diye korkar. Böylece, sevgili Sokrates, mümkün olan en son sınırına vardırıldığında adaletsizliğin, adalete kıyasla, çok daha güçlü, tabiatı gereği çok daha özgür ve çok daha egemen olduğunu göstermiş olduk. En başta da dediğim gibi, adalet özü gereği güçlü olanın çıkarı demektir. Adaletsiz kişi de temsil ettiği sermayenin kazandırdıklarından payını alan kişidir. <http://www.dutukimparisi.org>

Thrasymakhos, alevlere su döken bir itfaiyeci edasıyla, kendisini dinleyenlerin kulaklarına adeta koca bir kova nutuk boşalttıktan sonra, retorik savaşının kesin galibi olarak, alkışlar arasında çekip gideceğini zannetti. Oysa dinleyiciler aynı düşüncede değildi. Ondan gitmemesini ve biraz önce söylediği şeylerin altında yatan mantığı daha açık seçik izah etmesini istediler. Derken Sokrates lafa karıştı:

— Sevgili Thrasymakhos! Güzel sözlerin ustası! Başımızdan aşağı muazzam bir nutuk boca ettin, sonrasındaysa aklından geçen tek şey, görüşlerini yeterince izah etmeden, meselenin senin söylediğin gibi mi yoksa başka türlü mü olduğunu diğer insanlardan öğrenmeden sıvışmak. Eften püften bir meseleyle mi ilgilendiğini sandın? Dur, gözünü seveyim! Nasıl bir hayat sürmemiz gerektiğine dair temel kuralı, bize dolu dolu yaşama umudu kazandıracak buyruğu tanımlamaya girişmiştin.

— Bahsettiği şeyin önemini kavramaktan âciz bir hödük mü zannettin sen beni? dedi Thrasymakhos acı acı.

— En azından, öyle görünmek konusunda üzerine yok! Hem, biz dinleyicilerini kaale aldığın da yok senin. Başımıza ne geleceği umurunda değil. Bildiğini iddia ettiğin şeyleri biz bilmediğimizden, hayatımız iyilik ve kötülük terazisinde yanlış kefeye konma tehlikesiyle karşı karşıya. Haydi, aziz dostum! Bize bir iyilik yap! Esirgeme bilgini bizden! Etrafında toplanmış şu insanlara iyilik yapmak koymaz sana. Seni teşvik etmek için, bu konuda kendi fikrimi söyleyeceğim. Açık konuşayım: Beni ikna edemedin. Büyük bir marifetle tasvir ettiğin şu uç durumlarda bile, adaletsizliğin Özneye, adalete kıyasla daha çok şey kazandırdığına inanmıyorum: Adaletsizlik adeta gemi aızıya almış bir şeydir ve çevirdiği dolapların altında yatan arzular hiçbir engel tanımaz. Gel, daha da açık konuşalım, sevgili dostum. Adaletsiz bir insanın var olduğunu farz ediyoruz. Ayrıca söz konusu insanın gerek gizliden gizliye gerekse uluorta, adaletsiz olmak gibi sınırsız bir imkânı elinde bulundurduğunu farz ediyoruz. Gel gör ki bu insanın adaleti elden bıraktığı takdirde, adalet ilkelerine harfi harfine riayet ettiği duruma kıyasla, çok daha fazla kazançlı çıkacağına beni kesinlikle ikna edemedin. Hem, bir tek ben böyle düşünmüyorum. Eminim ki şu salondaki diğer insanlar da benimle hemfikir. Öyleyse kâdınlar, biz yollarımızdan, gay yüce retorik

ustası! Bize öyle sebepler sun ki biz de adaleti adaletsizliğin üzerine koymakla ne vahim bir hata yaptığımızı kabul edelim.

— İyi de seni nasıl ikna edeyim, söyler misin bana? Şayet şu sapasağlam akıl yürütme seni ikna edemediyse, ben daha ne yapayım? Yoksa argümanlarımı kafana zorla sokmam mı gerekiyor!

— Yok canım, daha neler! Sen bizi yanlış yollara sürükleyeceğine, savunduğun görüşe sağlam bir zemin bulsana, zira hiç çaktırmadan görüşlerini değiştirip duruyorsun. Böyle uyumsuz değişikliklerden, üstelik de bizi tartışmanın en başına götüren değişikliklerden birine örnek vereyim istersen. Doktoru ilkin, olduğu gibi, yani hakikatiyle tanımladın. Ama sonra iş çobana gelince, tutarlı bir şekilde, onun da kimliğini kendi hakikatiyle olduğu gibi korumak gibi bir zorunluluk hissetmedin. Çektiğin nutuk boyunca, çoban, sürüsünün selameti için uğraşan biri olmaktan çıkıp tam da senin istediğin gibi biri haline geldi: Davet edildiği ziyafette, kuzu çevirmeyi afiyetle yemekten başka bir şey düşünmeyen biri, ya da ahıra adımını atmadığı halde borsada her gün tonlarca et satan bir spekülör olup çıktı; yani her şey oldu da bir tek çoban olmadı! Gelgelelim kendi nesnesine, yani sürüsüne en büyük özeni göstermek dışında, çobanlık tekniğine uygun düşen bir şey yoktur. Zira çobanlık tekniği asıl kimliğini koruduğu –yani, sürülerin güdülmesi tekniği olmaya devam ettiği– müddetçe, kendi niteliğini doğrudan doğruya belirleyen şeylere özü gereği sahiptir.

— Yani, diye araya girdi Amantha, adına yaraşır bir teknik olmaya devam ettiği müddetçe.

— Tam üstüne bastın. Aynı nedenle, seninle ben, özü itibariyle düşünüldüğünde bir iktidarın, tabiiyeti ve hükmü altındaki insanların selametinden başka bir şey düşünmeyeceğini kabul etmek zorundayız zannetmiştim. Üstelik bu iktidar nasıl olursa olsun, ister devlet ister aile ölçeğinde.

— Ya da ister kamusal ister hususi, diye belirtti Glaukon.

— Hatta siyasi ya da ailevi, diye ekledi Amantha.

— Bu noktada, diye devam etti Sokrates gözlerini Thrasymakhos'a dikerek, sana bir soru sormam gerekiyor. Devleti yönetenlerin –ama kuklalardan, piyon liderlerden, Sermaye'ye aracılık edenlerden ya da kostümlü zencefilardan değil, gerçek anlamda yöne-

tenlerden bahsediyorum ben— bu işi bile isteye mi yaptığını düşünüyorsun?

— Bak sen şuna! diye haykırdı Thrasymakhos. Düşünmek de laf mı, öyle olduğunu adım gibi biliyorum.

— İlim kutsal bir şeydir. Mesela sosyoloji denen kutsal ilim bize aynı zamanda şunu öğretir: Falanca veya filanca müsteşarlık, bakanlık, komite, komisyon ve devlet memuriyeti gibi, yönetimle ilgili pek çok işte, kimse bedavaya çalışmak istemez. Küçük çaptaki bu iktidardan şahsi kazançlar elde edilmiyorsa ve yönetilenlere ilgi gösterilmesi gerekiyorsa, hemen maaş istenir, üstelik de bayağı iyi bir maaş. Öyleyse meseleyi bir adım ileri götürelim. Bu tekniklerden birinin diğerinden farklı olduğunu söylediğimizde, söz konusu tekniğin işlevi diğerinkinden farklı olduğu için söylemez miyiz bunu?

— Her bir şey kendi dışında kalanların hepsinden farklı olduğu için her bir şeyin diğerlerinden farklı olduğu bu labirentte kaybolma sakın, dedi Amantha, Thrasymakhos'a dönerek.

— Benim cevabım çok net, dedi Thrasymakhos tumturaklı bir edayla. Bir tekniği diğerinden ayıran şey işlevidir.

— Ayrıca her bir teknik tamamen kendine özgü bir hizmeti yerine getirir bizler için. Tıp söz konusu olduğunda bu hizmet sağlıktır, pilotluktaysa hızlı ve güvenli bir yolculuk yapmaktır ve geri kalan her teknik için aynı şey geçerlidir. Öyle mi, değil mi?

— Evet öyle! Dilimde tüy bitti yahu! Evet, aynen öyle!

— Gelelim şu “teknik” meselesine... “Tekhne” sözcüğünün “teknik” diye çevrildiğini duyunca tüylerim diken diken oluyor. Gecenin ilerleyen vakitlerinde bir başka karşılık bulurum herhalde. Kısacası eskiden “ırgatlık”, günümüzdeyse “ücretli emek” adı verilen teknik her yerde hüküm sürmektedir, kişiye maaş sağlamak dışında hiçbir işlevi yoktur. Doğal olarak, doktor ile pilotu birbirine karıştırmazsın. Her sözcüğü son derece açık seçik olarak tanımlamak gerekirse—ki bu kuralı dilin kesinliği konusunda neredeyse fanatik olan sen dayatıyorsun bize—, mesela yolcular deniz havasıyla zindeleşip çakı gibi oldular diye geminin kaptanına hiçbir zaman “doktor” demeyiz. O halde şunu soruyorum sana: Ücretli çalışan biri maaşını aldığı anda kendini daha iyi hissediyor diye, ücretli emeğin “tıp” olduğunu söyleyebilir miyiz?

— Bu tür saçmalıklarla sözü nereye getirmek istiyorsun? diye homurdandı Thrasymakhos.

— Argümanlarımda bütün taşların yerine oturduğu, her şeyin açıklığa kavuştuğu yere gelmek istiyorum. Şimdi sorumu iyi dinle: Doktor hastaları iyileştirirken eline maaş geçiyor deyip tıp ile ücretli emeği bir tutar mısın?

— Komik olur böyle bir şey.

— Kendi başına ele alındığında her tekniğin bize bir hizmet sunduğunu ve söz konusu bu biricik hizmetin, bir başka tekniğin bize sunduğu hizmetten farklı olduğunu kabul etmişsin. O halde, bir sürü farklı teknik bize aynı hizmeti sunuyorsa şurası açık: Bu hizmet, ele alınan her bir tekniğin kendi işlevine eklenen ortak bir unsurdan kaynaklanır. Bu savı eldeki duruma uygulamak kolay iş: Bir teknikle meşgul olan kimsenin para almasının sebebi, ustası olduğu tekniğe, bir başka tekniği, para kazanma dediğimiz daha yaygın tekniği katmış olmasıdır. Kaldı ki hiç para almadığı durumda da icra ettiği teknik kesinlikle ortadan kalkmaz. Neyse odur ve varlığı bakımından parayla alakasız bir şey olmaya devam eder.

Thrasymakhos bu akıl yürütmenin kendisini paramparça edeceğini hissetti. Vakur bir hava takınarak, müstehzi bir edayla şöyle dedi:

— Sen öyle diyorsan Sokrates, bizce de öyledir.

— Öyleyse sonuçlarına da katlan bakalım. Aslında hiçbir tekniğin, hiçbir iktidarın amacı da işlevi de kendi çıkarını gözetmek olamaz. Daha önce de söylediğimiz gibi, teknik dediğimiz şey, kendi nesnesi ve işlevinin çıkarı dışında hiçbir şey gözetmez ve buyurmaz. İktidara gelince, o da sadece yönetilenlerin çıkarını gözetir. İşte bu yüzden, sevgili dostum Thrasymakhos, az önce dedim ya, kimse kendi isteğiyle bir şeyi yönetmeye yanaşmaz, hele hele başkalarının dertleriyle ilgilenme ve bunlara çare bulma işini parasız üstlenmez. Zira bu tür durumlarda, güçlü olanların değil, zayıf olanların çıkarı gözetilir. Sonuç olarak da herkes yaptığı iş karşılığı para ister. Ona şüphe yok! Bir müşteriye hizmet verirken, tekniğini etkili ve layıkıyla icra eden kimse hiçbir zaman kendi çıkarını gözetmez ya da dayatmaz. Çalışıp hizmetini gördüğü kişinin hiç bilmediği bir tekniği ustalıklıca icra etmesinden dolayı söz konusu kişiye göre üstün

olsa da, sadece o kişinin çıkarını gözetir. İşte bu aşikâr paradoksu – üst'ün ast'a hizmet etmesi paradoksunu– gidermek için, üst makamdaki bir görevi kabul eden kimseye hemen her zaman, ya para ya da itibar kazandıracak birtakım şeylerle hakkının verilmesi gerekir. Bu tür işleri inatla reddeden kişi ise bunun karşılığını ceza şeklinde alacaktır.

Thrasymakhos'un artık yılıp strateji gereği tartışmadan çekilmeye hazırlandığını gören Glaukon tartışmayı biraz hararetlendirmesi gerektiğini düşündü.

— Sokrates! Tam olarak ne demek istiyorsunuz? Ücretli emeğe tekabül eden ücret ile tıp ya da büyük bir devlet organını yönetmek gibi tekniklere uygun olan ücret arasında bir fark olduğunu gayet iyi anlıyorum. Ama görev almayı reddeden, dolayısıyla da hiçbir hizmette bulunmadığından kesinlikle bir ücret hak etmeyen birine, ücret kabilinden ceza verilmesini –ne tür bir ceza olacak ki bu?– aklım almıyor!

— Mesela, en iyi taraftarlarımızdan biri olan, çok iyi bir filozofun ücretinin ne olabileceğini bir düşün bakalım. Filozofun, kimi zaman, önemli bir devlet makamında görev yapmaya hangi sebeplerle gönül indirdiğini bilmiyor musun? Ona göre, kariyerizmin ve hırsın çok kötü şeyler olduğunu bilmiyor musun?

— Gerçekten çok kötü şeylerdir de, ne çıkar bundan?

— Bu arada, hafızam beni yanıltmıyorsa, diye lafa karıştı Amantha, sen de vaktiyle Atina Konseyi'nin başkanı olmayı kabul etmiştin. Hatta, gözbebeğin Alkibiades Notium Savaşı'nda feci bir yenilgiye uğramıştı o sıralarda. Neydi aldığın ücret?

— Güzel kızım, çok acı bir hatıramı canlandırdın. Sen de tahmin edersin ki benim için ne iktidar aşkı ne de onun bana getireceği şeyler söz konusuydu. Kültür Devrimi'nin altın çağında, Mao Zedong şu direktifi vermişti: “Devlet işlerine el atın.” Bu direktife uyduğumuzda, yerine getirdikleri görev karşılığında para isteyen ücretli emekçi olarak ya da söz konusu görevden gizli gizli kazanç sağlayan hırsız olarak muamele görmek gibi bir şey geçmez aklımızdan. Keza itibar peşinde koşmak da söz konusu olamaz, zira bizi harekete geçiren şey hırs değildir. Aslına bakılırsa, bize –yani, yeni kuşak filozoflara– göre, istisnai durumların doğurduğu zorunluluklar ol-

maksızın, mevcut devlet iktidarına bile isteye iştirak etmek, siyasi ilkelerimize tamamen aykırıdır. Dolayısıyla şu kaçınılmazdır: Ancak makam ve itibar peşinde koşarken hissedeceğimiz utançtan çok daha ağır bir ceza ihtimali varsa, bile isteye iktidara iştirak etmek zorunda hissedebiliriz kendimizi. Peki bu tür durumlarda, gerçekten katlanılması en zor şey nedir? Sırf iktidara iştirak etmeye yanaşmadık diye namussuzlar tarafından yönetilmek. Saygın insanların zaman zaman en üst düzey devlet işlerine el atmasının yegâne sebebi işte bu ceza korkusudur. Ayrıca şu var ki söz konusu insanlar bu işi ne şahsi bir çıkar uğruna ne de zevk için yaparlar; yapmalarının tek sebebi, devletin karşı karşıya kaldığı güç durumlarda, yerine getirecekleri görev için kendilerinden daha iyi, ya da en azından kendileri kadar yetkin adaylar bulmanın imkânsızlığını görüp “İş başa düştü,” demeleridir.

— Bir saniye, bir saniye! diye araya girdi Amantha. Sen bize, ekseriyetle kariyeristlerin, çıkarıcıların, demagogların hüküm sürdüğü az çok yolsuzluklarla karşılaşılacak bir devlette dürüst insanların görev alması gibi paradoksal bir durumdan bahsediyorsun. Ama böyle bir fedakârlık pek bir işe yaramaz. Bense adil ilkelerle yönetilen ideal bir devlette neler olup biteceğini merak ediyorum.

— İleride öyle bir devlet ortaya çıktığı takdirde, bugün nasıl iktidara gelmek için yarışılıyorsa, orada da iktidara gelmemek için yarışılacaktır.

— Tersten seçimler yani! İnanabiliyor musun! diye kıkırdadı Glaukon.

— Öyle bir durumda, hiçbir göreve seçilmedik diye böbürleniriz. Zira özgür insanlardan oluşan ve eşitlik düsturuyla yönetilen öyle bir ülkede herkes şu konuda hemfikir olur: Gerçek bir yönetici kendi çıkarını değil, sadece halkın çıkarını gözetir. Ayrıca bütün vatandaşlar, halk yığınlarının kaderinin kendilerine emanet edilmesi yerine, kendi kaderlerinin güvenilir insanlara emanet edilmesinin çok daha iyi olacağını düşünür. O yüzden Thrasymakhos’a kesinlikle katılmıyorum: Adalet, güçlü olanın çıkarı değildir, olamaz da.

— Sofistin dediklerini çürüttün çürütmesine, ama bunlara karşılık olumlu bir sav sunmadın bize, diye homurdandı Amantha. Yani adalet denen şey nedir sonuçta?

— Onu birazdan ele alacağız. Şu an için, Thrasyakhos'un dediklerinde canımı sıkın bir nokta daha var.

— Galiba bir attan inip ötekine bineceksin gene! dedi Amantha.

— Müsaade ederseniz o noktayı da belirtelim. Thrasyakhos, adaletsiz bir insanın, adil bir insandan çok daha iyi bir hayat süreceğini iddia ediyor. Peki Glaukon, sen olsan hangi hayatı seçerdin? Böyle bir sıralamada doğruluk payı var mıdır?

— Aman canım! dedi Amantha. Sevgili kardeşim senin gönlünden geçeni çok iyi biliyor zaten; onun yerine ben sana söyleyeyim: Adil insanın hayatı candır!

— İkiniz de Thrasyakhos'un adaletsiz bir hayatın olağanüstü faydalarını bir bir saydığını duydunuz, ama gene de ikna olmadınız, öyle mi? diye sordu Sokrates ısrarla.

— Ben adil insanın hayatının daha üstün olduğu konusunda ikna edilmeyi tercih ederim, diye karşılık verdi Amantha. Şu an için, adaletsiz insanın hayatının üstünlüğüne ikna olmuş değilim. Olumsuzlamalar içinde debelenip duruyoruz.

— Doğruya doğru, Amantha haklı, dedi Glaukon. A'nın B'den üstün olduğunu kanıtlamak ile B'nin A'dan üstün olamayacağını kanıtlamak ayrı şeylerdir.

— Mantıkçımızı gönülden tebrik ederim! diye haykırdı Sokrates. Ama önce yöntem seçmemiz lazım. İlk yöntem, muazzam antitezlere başvurarak, nutka karşı nutukla ilerlemek. Önce biz adaletin faydalarını bir bir sayarız, ardından da Thrasyakhos adaletsizliğin faydalarını sayar. Her nutukta söz konusu faydalar sıralandıktan sonra, neticede iki tarafın söyledikleri bir güzel ölçülüp tartılır. Bu arada, tartışmayı sona erdirmek için adil hakemlere de ihtiyacımız olacak. Öbür yöntem ise, toplantımızın başında kullandığımız modelle ilerlemek: Art arda soru cevaplarla, iki tarafın da hemfikir olacağı bir sonuca varmak; böylece üçüncü bir tarafa da ihtiyaç duyulmaz. İki taraf da, sırayla, önce sav öne süren, sonra da yargılayan taraf olacak.

— Öylesi çok daha iyi olur, dedi Glaukon.

Bunun üzerine Sokrates, bezgin bir edayla ağzının içinde “Biz bunları çok gördük”, “Kül yutar mıyız biz” ve “Sen onu benim külahıma anlat” diyen, bir koltuğa gömülmüş yüzü asık Thrasyakhos-

hos'a döndü.

— Haydi bakalım Thrasymakhos, toparlan! Meseleyi en baştan alalım. Sana göre, tam adaletsizliğin yanında, tam adalet çok faydasız bir şey.

— Evet aynen öyle, üstelik sebebini de söyledim sana, dedi Thrasymakhos.

— Meseleyi biraz daha irdeleyelim. Gerçekte adalet/adaletsizlik kavram çiftine, kötü/erdemli sıfat çiftini uyguluyorsun herhalde. Ayrıca herkes gibi, sen de “erdemli” sıfatını adalete, “kötü” sıfatını da adaletsizliğe atfediyorsun sanırım.

Sokrates'in varsayımı karşısında irkilen Thrasymakhos bezgin kuşkucu havasından hemen sıyrıldı. Hakikaten çılgılık attı:

— Dalga mı geçiyorsun yahu? Sokratik ironiden bir darbe daha yememi istiyorsun herhalde. Son gülen iyi güler, canım! Adaletsizliğin adaletsiz insana her daim fayda sağladığını, oysa adaletin adil insana hep zarar verdiğini kanıtladım ya.

— O halde sen adaletin kötü olduğunu iddia ediyorsun, öyle mi?

— Yok, tam anlamıyla kötü değil de daha ziyade yüce gönüllü bir safdillik, diye açıkladı Thrasymakhos kendinden emin bir edayla.

— O zaman adaletsizlik de bayağı bir şey, diye belirtti Sokrates.

— Kesinlikle hayır. Adaletsizlik, koşulları ve o koşulların bize ne kazandırabileceğini tam anlamıyla değerlendirebilmek demektir.

Bunun üzerine Sokrates akli karışmış gibi göründü. Ensesini kaşıyıp şöyle dedi:

— Demek ki sana göre, sevgili dostum, adaletsizler, koşulların iç yüzünü bilen ihtiyatlı insanlardır, öyle mi?

— Evet, öyle. Tabii, bütün bir şehri, hatta ülkeyi köle edebilecek kudrette insanlar olmaları koşuluyla. Gördüğüm kadarıyla, sen sanıyorsun ki ben metroda turistlerin cüzdanlarını aşırın yankesicilerden bahsediyorum. Gerçi yakalanmadığınız müddetçe bu tür küçük hırsızlıkların da kazanç getirdiğini yadsıyacak değilim. Ama size az önce tasvir ettiğim tiranların işlediği büyük adaletsizlikler yanında bunların esamisi okunmaz elbette.

— Aklından geçeni bilmiyor değilim, diye belirtti Sokrates. Ama bunları uluorta dile getirdiğin her seferinde, sanki bunları daha önce senin ağzından hiç duymamış gibi şaşıırıyorum. O halde, sen adalet-

sizliğı erdem ve bilgelik safına, adaleti karşı safa yerleştiriyorsun, öyle mi?

— Aynen öyle. Nihayet Sokrates'i şaşırtabildik, ne mutlu bana!

Sokrates düşüncelere dalmış bir şekilde yeniden ensesini kaşıdı:

— İtiraf etmeliyim ki çok tutarlı bir görüşü savunuyorsun. Şu an için, böyle bir sava nasıl itiraz edebiliriz bilemiyorum. Şayet adaletsizliğin faydalı olduğunu söylerken, herkes gibi, aynı zamanda kötü ve menfur bir şey olduğunu da kabul etseydin, o zaman yaygın görüşü arkamıza alarak cevap verebilirdik sana. Belli ki adaletsizliğin faydalı olduğu kadar asil ve muhteşem bir şey olduğunu da savunuyorsun. Ayrıca adalete atfettiğimiz bütün meziyetleri, sen adaletsizliğe atfediyor, onu erdem ve bilgelik ile aynı kefeye koyacak kadar düşüncende ileri gidiyorsun.

— Söylediklerimin altında yatan hakikatleri çok iyi tahmin ettin.

— Ama gene de hemen pes etmeyeceğiz, dedi Sokrates usulca. En azından gerçekten ne düşündüğünü söylediğini farz ettiğimiz müddetçe, tartışmaya devam etmemiz gerekiyor. Aslında bana öyle geliyor ki, ey mutlu Thrasymakhos, sen bizimle dalga geçmiyorsun, tasavvur ettiğin hakikati söylüyorsun bize.

— Kusura bakma ama, “gerçekten” ne düşündüğümü söyleyip söylemediğim seni ne ilgilendirir be adam? Sen boş çöp kutularını karıştırıp “gerçekten” düşündüğüm şeyi aramayı bırak da öne sürdüğüm şu apaçık savı çürütmeye bak, tabii elinden geliyorsa, ama ondan şüpheliyim. Hem, “gerçekten” düşünen insan var mı şu dünyada!

— Haklısın. Senin gerçekten düşündüğünü gerçekten düşündüğüm için kusuruma bakma. Ama sen gene de şu birkaç soruya cevap ver bakalım.

Bu noktadan sonra, adeta kılıçların çekildiğı gerçek bir düello başladı. Amantha, Glaukon, Polemarkhos ve diğerleri puanları saymaya başladı. Önce Sokrates çekti kılıcı:

— Söyle bakalım Thrasymakhos: Sana göre, adil insan, bir başka adil insan üzerinde üstünlük kurmak ister mi?

— Asla! Şayet öyle bir arzusu olsaydı, adalet konusunda bir rakibi yenmek isteseydi, evvelce bahsettiğim gibi yüce gönüllü bir safdil olmazdı.

— Peki adil bir eylemle diğer adil insanlara hükmetmek ister miydi?

— Gene aynı sebeple, tabii ki istemezdi.

— Peki ya adaletsiz biri karşısında üstün çıkmak? Adil biri böyle bir şey ister miydi? Ayrıca böyle bir isteği adil mi yoksa adaletsiz bir şey mi addederdi?

— Safdil biri olduğundan, adil bir insan, adaletsiz biri karşısında üstün gelmenin adil bir şey olduğuna inanırdı, ama bunu yapmaya gücü yetmezdi.

— Gücü yeter mi yetmez mi, konumuz bu değil. Ben senden düşündüklerini eksiksiz ortaya sermeni istiyorum sadece azizim. Özetlemek gerekirse: Adil insan, bir başka adil insana üstün gelmeyi kendine yakıştırmaz, böyle bir şeyi gönlünden geçirmez. Buna karşılık, adaletsiz bir insana üstün gelmeyi ister ve bu isteği kendine yakıştıır. Bu konuda hemfikir miyiz?

— Verdiğim cevabı tekrarlayıp duruyorsun.

— İhtiyatı elden bırakmıyorum da ondan. İkimizin paylaşacağı bir düşünce oluşturmak için adım adım ilerliyorum. Şimdi de gelelim adaletsiz insana. Bu insan, adil insana üstün gelmeye çalışıp her türlü adil eylemi ortadan kaldırmaya uğraşır mı?

— Tabii ki! Adaletsiz kişinin arzusu herkese ve her şeye hükmetmektir.

— O zaman, adaletsiz kişi, hem bir başka adaletsiz kişiye üstün gelmek hem de herkese ve her şeye hükmetmeyi garanti altına almak için dışarıdaki her türlü adaletsiz davranışı bizzat ortadan kaldırmak isteyecektir, öyle değil mi?

— Evet dedik ya. Gına getirdin artık!

— O halde, adil kişi ile adaletsiz kişinin gerek benzerleriyle gerekse karşıtlarıyla kurdukları ilişkiler konusunda hemfikiriz.

— Hop, yavaş olun! diye araya girdi Glaukon. Tartışma yoldan çıkıyor. Birkaç formülle toplamak fena olmaz hani.

— Hay hay, buyur bakalım, dedi Sokrates. Ne de olsa mantıkçı sensin.

— Tamam, dedi Glaukon, formüllerini ortaya koyacağı için sevindi. Genel olarak adil insana J diyorum; iki adil insan arasında ayırım yapmamız gerektiğinde de J_1 ve J_2 diyeceğiz. Genel olarak ada-

letsiz insana ise I diyorum; adaletsiz iki insan arasında ayırım yapmak gerektiğinde de I_1 ve I_2 diyeceğiz. “Üstün gelmek” ilişkisini matematikteki eşitsizlik gibi belirtiyorum. Örneğin $J > I$, adil insanın adaletsiz üstün geldiğini belirtiyor. Bu arada, şu an için bir gösterim biçiminden ibaret bu, yoksa hakikati dile getiren bir şey değil. “Üstün gelmemek” yahut “benzer ya da özdeş” ilişkisini de matematikteki eşitlik gibi belirtiyorum. Örneğin $J_1 = J_2$, iki adil insanın aynı olduğunu belirtiyor. İşte bu kadar basit.

— Sadede gelelim, dedi Amantha yüzünü ekşiterek.

— Öyleyse, geldiğimiz noktayı iki formül halinde açıkça yazabiliriz. Adil insanla ilgili olarak elimizde şu var: $[(J_1 = J_2) \text{ ve } (J > I)]$. Bu da şunu ifade ediyor: İki adil insanın birbirine üstün gelmesi gerekmez, ama adil bir insanın adaletsiz bir insana üstün gelmesi gerekiyor. Adaletsiz insanla ilgili olarak da elimizde şu var: $[(I_1 > I_2) \text{ ve } (I > J)]$: Adaletsiz insanın, gerek adaletsiz gerekse adil olan tüm insanlara üstün gelmesi gerekiyor.

— Evet, dedi Amantha, Thrasymakhos ile Sokrates tam da bunları söylüyordu. Peki ne işe yarayacak bu?

— Göreceksin, dedi Glaukon esrarengiz bir edayla, göreceksin...

— Her halükârda, hepimiz biçim ve içerik konusunda hemfikiriz, diye yeniden söz aldı Sokrates. Şimdi gelelim esas meselelere. Sana göre, yüce Thrasymakhos, adaletsiz kişi bilgili ve bilge bir insandır, ama adil kişi cahil ve ahmaktır, öyle mi?

— Tam üstüne bastın, dedi Thrasymakhos alaycı bir edayla.

— O halde şöyle diyebiliriz: Adaletsiz insan, özelliği bilgili ve bilge olmak olan insanlara benzer.

— Herkesin malumudur bu. Aynı özellikleri paylaşan insanlar birbirine benzer, paylaşmayanlarsa benzemez! Görüyor musunuz, şu koca Sokrates amma da büyük bir keşif yaptı.

— Peki mantıkçımız bu konuda ne düşünüyor? diye sordu Sokrates, alaya aldırış etmeksizin.

Glaukon fırsatı kaçırmadı:

— S, bilgili ve bilge insanı gösterebilirsin. Thrasymakhos'un savunduğu görüş, deminki işaretlerle gösterecek olursak, $I = S$ olur.

— Bir de tabii, dedi Sokrates, cahil ve ahmak olan adil insan, Thrasymakhos'a kalırsa, tam bir ahmak ve kara cahil olan bir insana

benzer. Peki mantık diliyle nasıl ifade ederiz bunu?

— A, ahmak ve cahil insanı gösteriyor olsun, dedi Glaukon. Bu durumda Thrasymakhos'un görüşü $J = A$ şeklinde ifade edilir.

— Harika! O halde, gelin şimdi de müzikten ve tıptan söz edelim.

— Yani, dedi Thrasymakhos yüzünü buruşturarak, kafamıza göre takılalım!

— Yok yok, sadece analoji kurmak amacıyla. Müzikte, bilgili ve bilge olan kişi müzisyendir; tek bir nota okuyamayan kimseyse ne bilgilidir ne de bilge. Keza iş halk sağlığına geldi mi bilgili ve bilge olan kişi de doktordur, diğer insanlarsa böyle değildir.

— Sözü nereye getirmek istiyorsun? diye sordu Thrasymakhos.

— Sence, aziz dostum, bir müzisyenin piyano akort ederken arzusu, telleri germek ya da gevşetmek konusunda bir başka müzisyeni alt etmek midir? Yoksa başka bir müzisyenin doğru addedeceği bir sonuca varmak mıdır?

— Teller için tek bir doğru pozisyon olduğuna göre, ikinci savın akla yakın.

— Buna karşılık, bizim akortçu, piyano nedir onu dahi bilmeyen bir kimseye kıyasla daha iyi akort yapmak ister, öyle değil mi?

— Böyle saçma bir şeyi onayladığımı görme zevkini senden esirgemeyeceğim.

— Peki mantıkçımız bu konuda ne diyor?

— M genel olarak müzisyeni, dedi Glaukon biraz ukala bir edayla, N müzik konusunda hiçbir şey bilmeyen kişiyi, M_1 ve M_2 de farklı müzisyenleri gösterebilir. O halde elimizde şu var:

$$[M_1 = M_2 \text{ ve } M > N].$$

— Adil insanla ilgili formüllere benziyor, ne tuhaf, dedi Amantha.

— Durun... müzik konusuna geçmeyelim hemen! dedi Sokrates alaycı bir havayla. Bana kalırsa şu aşikâr: Doktorun esas niyeti, ya da en azından tıbbi bakımdan niyeti, bir başka doktoru alt etmek olamaz. Doktorun esas niyeti, aldığı kararları meslektaşlarıyla tartışıp paylaşarak hastaları iyileştirmektir. Öte yandan, doktor kızamığı güneş çarpmasından ayırt edemeyen bir kimseye üstün gelir. Genel olarak, belli bir alanda bilgili ve bilge olan biri, yani genç dostumuz Glaukon'un tabiriyle S, kendi akranlarıyla aynı ölçüde iyi işler çı-

karmaya bakacak, ama söz konusu alanda hiçbir şey bilmeyen bir kimseye üstün gelecektir. Buna karşılık, bilge ve bilgili bir kimse, bilmediği konularda olur olmaz ahkâm keserse, bilgili ile cahili birbirinden ayırt etmekten âciz olduğundan, bilgili olsun cahil olsun herkesten üstün olduğunu söyleyecektir. Peki mantıkçımız bütün bunlar hakkında ne diyor?

— Bilgili ve bilge olan kişiyi S ile, hiçbir şey bilmediği halde ahkâm kesen “cahil” ve “ahmak” olan kişiyi de A ile gösterecek olursam, bu kişilerin görüşlerini şöyle formüle dökebilirim:

S_1 için : $[(S_1 = S_2) \text{ ve } (S > A)]$

A_1 için: $[(A_1 > A_2) \text{ ve } (A > S)]$

— Biraz önce J ile I için verdiğin formüllerin aynısı yani! dedi Amantha heyecanla.

— Evet, aynen öyle, diye onayladı Sokrates. İstersen formülleri karşılaştırabilirsin, sevgili Thrasymakhos. Adaletsiz kişinin bilgili ve bilge bir kimse olduğunu iddia ettin, bunun üzerine Glaukon da $I = S$ yazdı. Ayrıca adaletsiz kişinin tam aksine, adil kişinin bilgili ve bilge değil, cahil ve ahmak olduğunu savundun; Glaukon da bunu $J = A$ diye formüle etti. Ama az önce verdiğimiz örneklerle ve formüllere bakınca şunu görüyorsun ki şayet S ile gösterilen adaletsiz insan bilge ve bilgiliyse, bilge ve bilgili olan herkesle, yani tüm adaletsiz kişilerle eşit olduğuna inanmalı ve sadece cahil ve ahmak kişiye, yani adil kimseye üstün gelmelidir. Ama A ile gösterilen cahil ve ahmak olan adil kişi ise, herkesten üstün olduğunu iddia etmelidir. Oysa az önce, Thrasymakhos, bunun tam tersini, yani adaletsiz kişinin herkese üstün geldiğini öne sürmüştün hararetle. Glaukon da senin bu görüşünü formüle dökmüştü.

— Doğrudur, öne sürmüştümdür, dedi Thrasymakhos istifini bozmayarak.

— Peki ne oldu? Adaletsiz kişinin herkese üstün geleceği yolunda vardığın sonuca, iki önerme daha ekledin: “Adaletsiz kişi bilge ve bilgilidir” ve “Adil kişi cahil ve ahmaktır”. Bunlar seni bir çelişkinin kirli sularına soktuğundan, bu iki önermeyi bir kenara koymak gerekiyor; aslında, söz konusunitelikleri tersine çevirmemiz lazım: Bilge ve bilgili olan kişi adil, cahil ve ahmak olan kişi ise adaletsizdir.

— Aslında $J = S$ ve $I = A$ olması gerektiğini abese irca yöntemiyle gösterdik, diye açıkladı Glaukon vakur bir edayla.

— Canınız nasıl istiyorsa öyle yapın, dedi Thrasymakhos.

— Adil kişinin bilginin hakikati içinde, adaletsiz kişininse zifiri karanlık bir cehalet içinde yaşadığını ortaya koyan ve her adımını onayladığın bir kanıtlamayı senin de tartışmasız kabul etmen gerekir.

Thrasymakhos bunu da ıkına sıkına ve yarım ağızla kabul etti. Denizden esen tatlı bir rüzgâr odayı serinlettiği halde, Thrasymakhos boncuk boncuk terliyordu. Hatta dinleyicilerin dediğine bakılırsa, hiç kimsenin aklına hayaline gelmeyecek bir şey gerçekleşti: Thrasymakhos'un yüzü kızardı!

Derken Sokrates adeta yaraya tuz bastı:

— Adaletin bilge ve bilgili olmak anlamına geldiği artık ikimiz için de bir gerçek. Ama beni alakadar eden bir nokta daha var. Kimdi tam hatırlamıyorum, ama içimizden biri adaletsizliğin adaletten daha güçlü olduğunu söylemişti, hatırladın mı, Thrasymakhos?

— Hatırladım, diye homurdandı Thrasymakhos. Ama az önce söylediğin şeyler hoşuma gitmedi. Hem de hiç! Aslında söylediklerin hakkında pek çok şey söyleyebilirdim sana, hele hele bana söyletmek istediğin şeyler hakkında daha da çok konuşabilirim. Ama şunu çok iyi biliyorum ki söz aldığım zaman, seninle diyaloga girdiğimi değil, buradaki herkese nutuk çektiğimi iddia edeceksin. Son sözüm gayet açık ve net: Ya istediğim gibi konuşmama izin ver, ya da madem şu sözde “diyaloglarını” her şeyin üzerinde tutuyorsun, o zaman hiç durma, sor bakalım! Ben de adeta kocakarı masalları anlatan bir kadını dinler gibi dinleyeyim seni: Hiç kulak vermeden “Ha ha!” deyip başımı sallayayım.

— Eğer içinden “Hayır” demek geliyorsa, başınla “Evet” deme ama!

— Sen nasıl istiyorsan öyle yapacağım, zira konuşmayı yasakladın bana. Daha ne istiyorsun?

— Hiçbir şey. Gönlünden nasıl geçiyorsa öyle davran. Soruları ben soracağım sadece.

— Bize bunu dayattığına göre, sor bakalım! Nefes almadan sor, sonra kafamızı dinleriz! diyerek pis pis sırttı Thrasymakhos.

— Tartışmamız tutarlılığını kaybetmesin diye deminki soruyu gene soruyorum, diye sözünü sürdürdü Sokrates sakince: Adaletsizlikle karşılaştırıldığında adalet nasıl bir şeydir? Tam ne zamandı hatırlamıyorum ama, içimizden biri, adaletsizliğin adaletten daha güçlü olduğunu ve hayatta daha çok kapı açtığını söylemişti. Ama artık adaletin bilge ve bilgili olmaya tekabül ettiğini bildiğimize göre, esas kudretli olan şeyin adalet olduğu, adaletsizliğinse cehaletten başka bir şey olmadığı sonucuna varmamız işten bile değil. Bundan böyle kimsenin bilmezden gelemeyeceği bir husus bu. Gelgelelim benim niyetim bu kadar basit yollardan üstün gelmek değil, olaylara farklı bir gözle bakmak. Peki Thrasyakhos, başka devletleri adalete aykırı bir biçimde kendine tabi kılan, uzun süre boyunurdurduğu altında tutan ya da buna kalkışan devletler geçmişte var olmuştur, günümüzde vardır ve gelecekte de var olacaktır demek sence doğru mudur?

— Tabii ki! Üstelik en iyi devlet, yani adaletsizliği en pervasız olan devlet, bu işi diğerlerinden çok daha güzel yapar.

— Senin bu görüşte olduğunu biliyorum, dedi Sokrates sükûnetle. Ama şu hususu diğerlerinden ayıralım: Farz edelim ki bir devlet diğerlerinden çok daha güçlü hale geldi. Söz konusu devlet, belli bir adalet tasavvuruna hiç başvurmaksızın, tahakkümünü layıkıyla gerçekleştirebilir mi? Yoksa, ister beğen ister beğenme, ne kadar yanıltıcı olursa olsun, böyle bir norm işin içine karışıyor mudur?

Thrasyakhos, kesin bir cevap verdiği takdirde düşebileceği tuzaktan büyük bir marifetle kaçtı:

— Bize dayattığın öncülден, yani adaletin bilge ve bilgili olmaya tekabül ettiği öncülünden yola çıkarsak, her tür kalıcı tahakküm bir şekilde adalete ihtiyaç duyar. Ama benim savunduğum gibi, bilge ve bilgili olmak adaletsizliğe tekabül ediyorsa, akla uygun ve etkili bir tahakküm adaletsizlik, hatta mutlak adaletsizlik gerektirir.

— En azından, sırf kafa sallamakla yetinmemene sevindim, aziz Thrasyakhos. Gayet nazikçe cevap veriyorsun. Hem böylece, masal anlatan bir kocakarı olmadığım da kanıtlanmış oluyor.

— Sırf gönlünü hoş etmek için yapıyorum bunu.

— Gönlümü hoş etmek için yapıyorsun, demek... ne güzel! O halde sorularıma cevap vermeye devam et de gönlüm iyice hoş olsun.

Sana göre, bir topluluk, kendi içinde pervasız bir adaletsizlik hüküm sürerken tamamen adaletsiz bir eylemi başarıyla yürütebilir mi? Topluluk derken, siyasi parti, ordu, hatta haydut ya da hırsız çetesi gibi adaletsiz faaliyetlerde bulunduğu farz edilen toplulukları kasıtlıyorum.

— Kendi meslektaşlarının yaptıklarına çomak sokmakla vakit harcarsa, niyet ettikleri düzenbazlığın başarıya ulaşamayacağı kesin.

— Peki ya topluluk içindeki adaletsiz eylemlerden vazgeçerlerse, o zaman daha çok mu başarılı olurlar?

— Orası aşikâr, dedi Thrasymakhos keyfi kaçmış bir halde.

— Niye peki? Acaba adaletsizlik bütün topluluklar içinde düşman cephelemler oluşturuyor, nifak sokuyor, nefret tohumları ekiyorken, adalet duygu ve düşüncelerin uyum içinde bir araya geldiği bir ortam mı sağlıyor?

— Tamam, tamam, anladık! Seninle tartışmayacağım artık.

— Çok nazıksın, sevgili dostum. Ama bir sorum daha var. Şunu görüyoruz ki dünyanın neresi olursa olsun, eğer bir yerde adaletsizlik varsa, oraya nefret tohumları atılmıştır. İster özgür ister köle olalım, adaletsizlik herkesin herkesten nefret ettiği bir duruma yol açar. Orada en vahim bölünmeler yaşanır, hiç kimse beraber iş yapamaz hale gelir. Hatta ortada sadece iki insan olsa bile, onlar da birbirine düşman kesilir ve tıpkı adil insanlardan nefret ettikleri gibi birbirlerinden nefret ederler. Nihayetinde tek bir insan kaldı diyelim, aziz Thrasymakhos, o durumda adaletsizlik denen bu özellik gene hüküm sürecektir midir? Söz konusu insan kendi kendine düşman olmayacak mıdır?

— İçimden bir ses, sen öyle olmasını istiyorsun diyor.

— İçindeki ses doğru söylüyor. Şehir, millet, parti, ordu ya da herhangi bir topluluk... neresi olursa olsun, adaletsizlik söz konusu topluluğun içinde büyük yarılmalara ve çatışmalara yol açarak, topluluğun elini kolunu bağlayacaktır. Sonra da bu topluluğu hem kendi kendine hem de söz konusu topluluğa –adalette ısrar ettiği için– karşı olan herkese düşman edecektir. Hatta adaletsizlik tek bir insanı ele geçirmiş bile olsa, özü gereği gene aynı sonuçları doğuracaktır. Söz konusu insanda içsel bir yarılma yaratıp onun kendi kendisiyle barı-

şık biri olmasını imkânsız hale getirecektir. En sonunda bu insan hem kendi benliğinin hem de adalet isteğiyle hareket eden kişilerin can düşmanı olup çıkacaktır. Peki saygıdeğer retorikçimize bir soru daha sorabilir miyim?

— Hem sorabilirsin hem soramazsın, dedi Thrasymakhos esrar-engiz bir şekilde.

— Çok basit bir soru: Tanrılar adil değil midir?

— Tahminimce, adil olduklarını geçiriyorsun içinden.

— Tahminin doğru. Buradan da şu sonuç çıkar: Adaletsiz insan, adil insanların dostu olan tanrıların da düşmanıdır.

— Şu tumturaklı laflarınla kendine güzel bir ziyafet çekedur sen, Sokrates. Sana hiçbir surette karşı gelmeyeceğim. Çevrene yandaşlarını toplamışsın zaten.

— Haydi bakalım, sen de sorularıma cevap vererek bu ziyafete katkıda bulunacaksın. El ele verip herhangi bir şeyi yapmaktan âciz adaletsizlere kıyasla, adil insanların şu dünyada çok daha fazla bilgeliğe, öznel niteliğe ve yeteneğe nail olduğunu gösterdik. Bazılarının iddiasına göre, ayan beyan adaletsiz olsalar bile, kararlılıkla el ele verip başarıya ulaşanlar varmış. İşte o “bazıları” çok feci yanırlıyorlar. Başarıya ulaşmış o farazi kişiler gerçekte tam anlamıyla adaletsiz olsalardı, birbirlerini kollamayı beceremezlerdi, ayrıca giriştikleri iş de topyekûn hüsrana uğrardı. Şurası açık ki o kişilerde azıcık da olsa adalet kalmıştır; en azından hep beraber düşmanlarına saldırdıkları anda birbirlerine saldırmayacak kadar adalet vardır. Yaptıkları şeyleri başarmalarını sağlayan da işte o bir gıdım adalettir zaten. Adaletsiz işlere kalkıştıklarında, adaletsizlik yüzünden bir ölçüde yozlaşmış durumdadırlar. Zira tamamen yozlaşıp, biraz olsun adaletten nasibini almamış adaletsiz eylemlerde bulunanlar hiçbir şey yapamaz. Gerçekte işler böyle yürür, yoksa az önce senin iddia ettiğin gibi değil. Evvelce şu soruyu soracağız demiştik: Adil bir insan, adaletsiz bir insana göre daha güzel ve mutlu bir hayat mı sürer? Artık bu sorunun cevabını bildiğimizi, hatta cevabın çok aşikâr olduğunu söyleyebiliriz, zira az önce söylediklerimiz cevabı doğrudan doğruya ortaya koyuyor. Gene de meseleye biraz daha yakından bakalım. Zira bu mesele basit bir retorik cambazlığından ibaret değil, hayatımızı yönlendirecek bir ilke söz konusu.

— Madem daha yakından bakmak istiyorsun, yaklaş o zaman, dedi Thrasymakhos.

— Dostum, bakıyorum da ironi seni yemiş bitirmiş. Peki sen bana şunu söyle: Sence, atın kendine özgü bir işlevi var mıdır?

— Yüce Sokrates! Şu at diyalektiğine gene başlama. Evet, atların kendine özgü işlevleri vardır.

— Üstelik bu işlev –ister at, ister yabandomuzu, isterse boa yılanı olsun– sadece söz konusu hayvanla yerine getirilebilecek bir işlevdir. En azından söz konusu hayvanla en mükemmel şekilde yerine getirilebilir. Öyle değil mi?

— Tabii ki öyle. Ama kanıtlamanı bitirince, şu yaban domuzunun, –ister boğsun ister boğmasın– boa yılanının tam işlevi neymiş, kuşağıma söyle ki ben de bileyim.

— Verdiğim örneklerle dalganı geç bakalım! Al sana başka bir örnek. Sadece gözlerimizle görebilir, kulaklarımızla duyabiliriz. Bu organların işlevi budur. Bir örnek daha: Üzüm asmalarını büyük bir bıçakla, küçük bir baltayla ya da uzun bir testereyle kesebiliriz, değil mi?

— Gözümün önüne geldi: Sokrates, elinde testeresi asma kütüklerini kesiyor, üstü başı talaş içinde!

— Ama en iyi alet, asma kesmek için yapılmış bağ çakısıdır.

— Tabii canım! Hani şair demiş ya:

Asmaları kesmek için alın bir bağ çakısı

Testereymiş, baltaymış, bıçakmış, hepsi zaman kaybı.

— Bayağı pastoral bir şairmiş! Her neyse... asmaları budamak, bağ çakısının işlevidir.

— “Evet, evet, evet!”, daha ne diyeyim. Alkışlarımı sunuyorum sana! Mükemmelsin. Bağ çakısının bıçkın filozofu Sokrates!

— Sevinç nidaları attığına göre, bir şeyin işlevinin o şeye özgü olduğunu, en azından söz konusu işlevi diğer şeylerden daha iyi yerine getirdiğini kabul ediyorsun demektir. Ama işlevi olan bir şeyin aynı zamanda kendine özgü bir niteliği de olmalı ki o işlevi yerine getirebilsin. Nitekim gözler ya da kulaklar, kendilerine özgü terkipleri ve bu terkiplerin kazandırdığı nitelikler sayesinde, –görmek ya da duymak gibi– belli bir işlevi yerine getirirler. Şayet bu organlarda

tam tersi bir nitelik bulunsaydı...

— Görme yetisi bulunmayıp kör olsalardı demek istiyorsun, değil mi?

— Bir organa özgü nitelik ya da o niteliğin tersi olan kusur fizyolojiyi ilgilendirir; bizim meselemiz o değil şu anda. Ben sana sadece şunu soruyorum: Var olanlar, kendilerine atfedilen işlevleri kendi nitelikleri sayesinde mi yerine getirirler? Ayrıca söz konusu niteliğin tam tersi olan kusura göre iş gördükleri takdirde işlevleri bozulur mu?

— Sözlerin biraz çetrefil, diye mırıldandı Amantha.

— Peki doğru mu, değil mi? dedi Sokrates sabırsızlanarak.

— İşlevleri aracılığıyla tanımlanabilen şeyler için doğru, diye lafa karıştı Glaukon.

— Nihayet bizi amacımıza ulaştıracak noktaya geldik, dedi Sokrates biraz vakur bir edayla. Özne dediğimiz şeyde, bir başka şeyin yerine getiremeyeceği ve “dikkat yöneltmek”, “ilkeyle hareket etmek” ya da “niyet etmek” vb. adını verdiğimiz bir işlev yok mudur? Bu işlevleri Özne dışında başka bir şeye atfedebilir miyiz? Bunların Özneye özgü olduğunu söylemek gerekmiyor mu? Hatta en geniş anlamıyla yaşamak bile, tamamen öznel bir işlev değil midir?

— Evet de sen geç bunları, sadede gel, dedi Thrasymakhos hiç istifini bozmadan.

— Demek ki şöyle bir sonuca varıyoruz: Öznenin kendine özgü bir niteliği, meziyeti yoksa, işlevlerini yerine getiremez.

— Söz konusu meziyetin var olduğunu kabul ediyorum efendim, dedi Thrasymakhos eğilerek, adeta bir vali huzurundaymış gibi.

— O halde bu kabulden mantıken çıkan sonuçları da kabul etmen lazım.

— Neymiş onlar?

— Yozlaşmış, muhalif ya da kafası karışık bir Özne yoldan çıkmış ya da kötü niyetli demektir. Buna karşılık, kendi ilkelerine riayet eden dürüst bir Özne yükümlülüklerini layıkıyla yerine getirebilir.

— Merak etme, istediğin meseli bahşedeceğim sana.

— Adaletin Öznedeki asıl nitelik, biricik meziyet, adaletsizliğinse baş kötülük olduğu konusunda anlaşmıştık, değil mi?

— Sırf senin gönlünü etmek içindi o.

— Olsun, o da yeterince iyi bir sebep! O zaman nihayetinde şu sonuca varıyoruz: Adil bir Öznenin oluşumuna iştirak eden birey, adına yaraşır bir hayat sürerken, adaletsiz birey sefil bir hayat sürer.

— Bakın, görün işte! Sokrates'in diyalektiği tıpkı kafesteki sincap gibi dönüp duruyor. Zira dile getirdiğin "Adil insan iyi bir hayat sürer" önermesini sen ta en baştan savunuyordun zaten. Şimdi de kalkmış, sanki akıl yürütmenin sonucu olduğuna inanmamızı istiyorsun! Ama sen geç bunları!

— Doğru bir hayat süren kimse mutlu ve huzurludur. Onursuz bir hayat süren kimseyse mutsuzdur. Öyleyse sonunda şu can alıcı önermeye varıyoruz: Adil insan mutlu, adaletsiz insan mutsuzdur. Kaldı ki avantajlı olan da mutsuz olmak değil, mutlu olmaktır. Neticede şunu kesin surette öne sürüyorum: Adaletsizliğin adaletten daha avantajlı olduğu kesinlikle doğru değildir, üstadım Thrasymakhos.

— Eh, artık üstat Sokrates sabaha kadar zil takıp oynayabilir! Bendeniz, Thrasymakhos'a ise çenemi kapatıp oturmak düşünüyor. Ben çenemi tutmasını bilirim, dostlar. Bir söylev ustasının sessiz kalmasının neye benzediğini kendi gözlerinizle göreceksiniz. Ama aslında söyleyeceğim şeyler vardı daha!

Bunun üzerine Thrasymakhos, odanın en kuytu köşesine bir kol-tuk çekip oturdu ve gözlerini kapadı. Uzun süre hiç kıpırdamadan bu halde kaldı. Sokrates, Thrasymakhos'tan yana bakmaksızın ona hitaben şöyle dedi:

— Sen de bu mücadelenin galibisin, sevgili Thrasymakhos. Hiç havalara girmeden, sakil laflar etmeden, sorularıma nazikçe cevap verdin. Bana kalırsa, bu entelektüel ziyafet çok da doyurucu olmadı. Ama bu senin değil, benim hatam. Bir önceki yemeğin tam tadına varmadan, sofraya yeni konan yemeğe saldıran pisboğazlar gibi davrandım. En başta, sağlam bir adalet tanımının peşindeydik. Daha bu tanıma ulaşmadan, "adalet"e uygun düşen yüklemeler nedir, adalet kötülük ve cehalet mi, yoksa bilgelik ve erdem midir gibi tali bir meseleyi irdelemeye koyuldum. Derken bir başka soru çıkıverdi ortaya: Adaletsizlik, adaletten daha mı avantajlıdır? Böylece bir önceki meseleyi bırakıp bu ikincil meseleye el attım... Sohbetimizin sonucunda ortaya çıkan bir şey varsa, o da hiçbir şey bilmediğimdir. Zira henüz adaletin ne olduğunu bilmiyorsam, onun erdem vasfını

hak edip etmediğini, hele hele adil insanın mutlu olup olmadığını hiç bilmiyorum demektir.

Sonra, tıpkı odanın öbür köşesindeki Thrasymakhos gibi, Sokrates de koltuğuna gömüldü. Alnındaki terleri silerek şöyle dedi:

— Bana müsaade, gençler. Vakit epey geç oldu, çok da yorgunum zaten. Bir yığın söz uçuştı havada, ama limanda tanrıça onuruna yapılan şölenden sonra Atina yolunda çakırkeyif yürürken bildiğimizden daha fazlasını da bilmiyoruz şu anda aslında.

İKİNCİ BÖLÜM

Gençlerin Israrlı Soruları

(357a-368d)

SOKRATES bu parlak zaferin ardından –Thrasymakhos suratını asmış, karanlık köşede sessizliğe gömülmüştü– ödülünün üstüne yatabileceğini sanıyordu. Elbette adaleti tanımlamayı başaramadığını sonuçta kabul etmişti. Ama adaletin, gücün hükümlanlığıyla örtüş-tüğünün kabul edilmesine de engel olmuştu. Enerjisinin tükenmek üzere olduğunu düşünüyordu. Genç Glaukon'un, kendi aralarında Mızıkçı Platon denilen ağabeyinden daha mücadeleci olduğu ortaya çıkınca, Sokrates daha işin başında olduğunu hemen anladı. Glaukon sofistin teslimiyetini beğenmedi ve tam bir yergiye girdi:

— Sevgili hocam, ciddiyeti elden bırakmayalım. Bu entelektüel müsabakanın konusu, her koşulda adilin adaletsiz üstün olup olmadığı. İki ihtimal var: Ya sanki bizi ikna etmişsiniz gibi yapıp yalanla yetineceksiniz ya da bizi inandırmak istediğiniz bir hakikat olacak.

— Hakikate inandırmak isterim elbette, diye itiraz etti Sokrates, en azından başarabilirsem.

— O halde yanılıyorsunuz! dedi diyalogun dümenini ele geçirdiği için heyecanlanan Glaukon. Ayrım gözetmeksizin “iyi” adını verdiğiniz farklı türleri sınıflandırmalıydınız önce. Bunlardan en az üç tane var. Birincisi sonuçlarına ulaşmak için değil, varlığını candan sevdiğimiz için aradığımız iyi. Mesela keyif: zaman içinde öznesi olan kişiye keyiften başka bir şey getirmeyen masum zevkler.

Sonra hem kendisi için hem de sonuçları için sevdiğimiz iyi vardır; mesela düşünmek, görmek, sağlıklı olmak... Bu türden iyileri bu iki sebepten dolayı candan severiz. Son olarak iynin üçüncü bir biçimi vardır: mesela jimnastik yapmak, bir hastalığı atlatıp iyileşmek, tıbbın kendisi ya da yarar sağlayan bütün benzer durumlar. Bu iyiler hakkında doğal olarak, hem zahmetli hem de bizim için yararlı diyebiliriz. Onları kendileri için arzu etmiyoruz, yalnızca getirdikleri karşılık ya da daha genel olarak yarattıkları sonuçlar için arzu ediyoruz.

Sokrates sınıflandırmayı onayladı, genç adama nereye varmak istediğini sormayı da ihmal etmedi. Bunun üzerine Glaukon:

— Adaleti hangi kategoriye yerleştiriyorsunuz?

— Bu üçünden en güzeline, ikinciye! Mutluluğa ulaşmak istiyorsak hem kendileri olarak hem yarattıkları sonuçlar için sevmemiz gereken iyiler arasına.

— Çoğunluğun tarafında olmadığınızı söylemeliyim, Sokrates! İnsanların çoğu adaleti üçüncü kategori içinde sınıflandırır. İçsel şekli aslında sıkıntı veren ama buna rağmen ya getirisi için ya da kötü niyetli kanaatler karşısında itibarımızı korumak için uygulamak zorunda olduğumuz iyiler kategorisinde. Kendisi olarak sevilenlere nispetle bu iyilerden, çok can sıkıcı olduklarında kaçılabilir.

— Her yerde ve her zaman senin söylediğin gibi düşünüldüğünü gayet iyi biliyorum, dedi Sokrates. Kaldı ki Thrasyakhos “Adaletsizliği övelim! Adaleti suçlayalım!” diye ensemizde boza pişirdi. Ama ben kendi yolumda gidiyorum. Ben ancak uzun uzun açıklanırsa hızlı anlayabilirim.

— O halde, dedi bir tirat daha çekeceğine sevinen Glaukon, dinleyin. Kim bilir belki mutabık kalırsınız. Bence karşınızda yılan görmüş gibi kalakalan Thrasyakhos, gerekenden çok önce teslim oldu. Bana göre, iki tezden birinin kanıtlanmasının sahici düşünceye göre ilerlediği noktaya gelmedik henüz. Adaletin ve adaletsizliğin kendi içlerinde ne olduklarını, içinde bulundukları varsayılan bir öz-nede ne gibi doğal içkin faaliyetleri olduğunu anlamak istiyorum. Karşılık ya da tali etki hikâyeleri umurumda bile değil. İşte size sunduğum plan budur, sevgili hocam. Bir anlamda Thrasyakhos'un rolünü üstlenerek üç noktayı geliştireceğim. Birincisi: En azından

egemen kanaate göre adaletin özünün ve kaynağının hatırlanması. İkincisi: Hareketlerini adalet fikrine göre ayarlayanların bunu, iyi olduğu için değil de, gizli isteklerine rağmen, zorunluluğun etkisiyle yaptıklarını göstermek. Üçüncüsü: Böyle davranmakta haklılar zira onlara göre adaletsizin hayatı adil olanın hayatından sonsuz kat üstündür.

Bunun üzerine Sokrates sabırsızlanır gibi oldu:

— Bizi “egemen kanaate göre”, “herkes” ve başkaları, “onlara göre” gibi ifadelere boğuyorsun. Fakat Glaukon, sen ne düşünüyorsun? Başkalarının kanaatlerinin kibarca incelendiği, çoğunluğa boyun eğilen “demokratik” tartışmalara benzemez felsefe. Bizde hakikate cesaret edilir.

— Sokrates, dedi Glaukon ürküntüyle. Gayet iyi biliyorsunuz ki ben Thrasy-makhos gibi düşünmüyorum! Bununla birlikte bu mesele hakkında pek rahat olmadığımı da itiraf edeyim. Bir yandan Thrasy-makhos’un güçlü nutukları ve onun arkasında bir tabur kaba sofistin sözleri kulaklarımda çınıyor; diğer yandan hiç kimsenin, adaletin adaletsizliğe üstün olduğu tezini benim istediğim gibi savunduğunu duymadım. Aslında isterdim ki kendinde adalet kendine özgü varlığına bakılarak yüceltilsin ve inanıyorum ki Sokrates, bunu yapmak en çok size yakışır. Bu durumda ben, kendimi adaletsizin hayatını övmeye zorlayacağım; bu şekilde adaletsizliği mahkûm etmenizi ve adaleti övmenizi hangi anlamda beklediğimi belirtmiş olacağım. Bu plan size uyar mı?

— Kesinlikle! Senin bana önerdiklerinden daha acil tartışılması gereken bir sorun göremiyorum. En azından, düşünen bir Özne için...

— Dolayısıyla da var olan bir Özne için! diyerek güldü Amantha.

— Çok matrak! dedi kuru bir sesle Glaukon, anakronik şakaları tasvip etmeyen bir tavırla. İkiniz de beni dinleyin. Meseleyi bütün zorluklarıyla ele alacağım. Adalet nedir? Adaletin kaynağı nedir?

Sokrates, Amantha ve bu zihinsel turnuvanın diğer izleyicileri yoğun bir açıklamanın geleceğini hissederek gürültüyle esneyip minderlerin üzerine uzandılar. Ama Glaukon’u yıldırma ihtimalleri yoktu:

— Neredeyse herkes, işler doğal akışına bırakıldığında, bir ada-

letsizlik yapmanın iyi, adaletsizliğe maruz kalmanın ise kötü olduğunu söylüyor. Bununla birlikte adaletsizliğe maruz kalmanın kötülüğü, adaletsizlik yapmanın iyiliğinden daha büyük. Bu bakışsızlığın sonucu da şudur: Adaletsizliğe maruz kalmaktan kaçınamayan veya isteklerini kabul ettiremeyen, önce etkin sonra edilgen olan aynı kişilerin kâh adaletsizlik yaptıkları kâh adaletsizliklere maruz kaldıklarını görünce, hep birlikte hiç kimsenin adaletsizlik yapmayacağı ve adaletsizliğe maruz kalmayacağı bir sözleşme imzalamanın en iyisi olduğuna ikna olurlar. Yasa ve antlaşma kurumunun kökeni budur. Yasanın buyrukları “meşru” ve “adil” ilan edildi. Sevgili dostlar, adaletin yaradılışı, adaletin yapısı budur: Adaletin asla tecelli etmeyeceği biçimde adaletsizlik yapmak olan en üstün iyiyle, intikam almanın mümkün olmayacağı şekilde adaletsizliğe maruz kalmak olan radikal kötünün tam ortası. Adaletin bu orta noktasının hiç heyecan yaratmadığını düşünüyorsunuz. Aslında hiç kimse, gerçek bir iyiyi sevdiği gibi sevmez adaleti. Adaletsizlik yapma yeteneğine sahip değilse insan, en iyi ihtimalle zayıflıkla suçlanır. Adaletsizlik yeteneğine sahip gerçek bir adamsa, kendisini bunu yapmaktan alıkoyacak bir sözleşmeden uzak durur! İmzalaması için deli olması gerekir! İşte ortak kanaate göre adaletin içsel doğası ve doğal kaynağı hakkında her şeyi söyledim.

O halde belirleyici soruya geliyorum: Bunca insan, yalnızca adaletsiz olma gücüne sahip olmadıkları için mi, istemeye istemeye, adaletin buyruklarına boyun eğiyorlar? En iyisi durumu size bir masal, bir tür rasyonel kurmaca anlatarak göstereyim. Adil insanla adaletsiz insana tamı tamına ne isterlerse onu yapma iznini verelim ve arzunun ikisini de nerelere sürükleyeceğine bakalım. Adil olanı adaletsizlik yaparken suçüstü yakalarız. Neden? Çünkü insan denen hayvanın doğal hareketi, ona iyi görünen şey, her zaman sahip olduğundan daha fazlasını istemektir. Eşitlikçi bir norma ancak yasanın zorlamasıyla itaat eder.

Kafamdaki kurmaca deney, adil olanla adaletsiz olana Gyges’in yüzüğünün sihirli kudretini vermek. Bu hikâyeyi biliyorsunuz. Birkaç yüzyıl önce Gyges adında bir çoban, Thule kralının merinoslarına bakıyormuş. Günün birinde hayvanların otladıkları tarla bir fırtınayla sarsılmış, yer yerinden oynamış ve devasa bir yarık oluşmuş,

şaşkın fakat cesur Gyges deliğin içine inmiş. Efsaneye göre eşsiz hazinelerin üzerine düşmüş, bu hazinelerin ortasında içi oyuk ve üzerinde küçük pencereler bulunan tunçtan bir at varmış. Gyges bu açıklıklardan birinden kafasını uzatınca atın karnında bir de ne görsün? Bir dev cesedi... Ceset çırılçıplakmış, yalnızca elinde ısırl ısırl parlayan altın bir yüzük varmış. Gyges hiç düşünmeden yüzüğü çalıp sıvışmış. Birkaç gün sonra Thule kralına sürülerin durumu ve merinos yün stokları hakkında rapor hazırlayan çobanların aylık toplantısı varmış. Gyges de parmağında yüzükle orada, diğerlerinin arasındaymış. Her zamanki gibi iflah olmaz gevezelikler toplantıyı engellemiş ve Gyges fena halde sıkılmış. Gayri ihtiyari yüzük taşınl el ayasına doğru çevirmiş. Mucize! Gyges görünmez olmuş! Şaşkına dönmüş biçimde, yanında oturan meslektaşlarının kendisinden orada değilmış gibi bahsettiklerini duymuş. Yüzük taşınl ters yöne, elinin üzerine doğru çevirmiş ve hooop! Yeniden görünür olmuş. Bunu birkaç kez denemiş; yüzüğün sihirli bir gücü olduğuna hiç şüphesi kalmamış. Yüzük taşı iç tarafa çevrilirse görünmez, dış tarafa çevrilirse görünür oluyormuş. Gyges kendini kral nezdinde çobanların temsilcisi seçtirmiş. Saraya gitmiş. Sihirli yüzüğü sayesinde, kâh görünür kâh görünmez olup keyfine göre davranarak kraliçeyle yatmış, kraliçe ona deliler gibi âşık olmuş ve suç ortaklığı yapmış: Bir tuzak kurup kralı öldürmüşler. Yüzüğünden başka silahı olmayan çoban Gyges iktidarı ele geçirmiş.

Şimdi sıra can alıcı deneyimize geldi: Gyges'inki gibi iki yüzüğümüz var ve birini adilin parmağına, diğerini adaletsizin parmağına takıyoruz. Görüyoruz ki –zaten bu apaçıktır–, kimsenin zihinsel çeliğine adalete sınıksıkıya bağılı kalacak ve kendini başkalarının malına dokunmamaya zorlayacak kadar su verilmemiştir. Dolayısıyla hiçbir riske girmeksizin çarşıdan istediğini alabilir, geceleri komşularının hanesine tecavüz edebilir, efendileri öldürüp köleleri azat edebilir, kısacası insanlar arasında bir tanrı gibi davranabilir. Böylece bu iki insan tipi, adil ile adaletsiz arasında hiçbir fark olmadığı, her ikisinin de varoluşun içinde tıpatıp aynı maksada yönelmiş olduğu açıkça ortaya çıkacak ve sanıyorum bizi ilgilendiren nokta açısından kesin bir kanıt elde etmiş olacağız: Hiç kimse gönüllü olarak adil değildir, insan ancak zorlamayla adil olur. Adil olmak hiçbir za-

man özel hayatı aydınlatan içsel bir değer addedilmemiştir, çünkü bir birey adaletsiz olmasına koşulların izin verdiğini daha önce aklına getirmemiştir. İnsan denen her hayvan aslında adaletsizliğin kişisel çıkarlar için adalete nispetle daha avantajlı olduğunu düşünür. Thrasymakhos ile saz arkadaşlarının, şu anda benim nutkumu besleyen nutuklarına inanılacak olursa bu doğrudur da: Gyges'in yüzüğünün kudretini elinde tutan biri adaletsiz olmaya katlanamaz, başkalarının keyif aldıkları şeyleri ele geçirmek yolundaki güçlü arzuyu serbest bırakmazsa, bundan haberdar olan bütün diğer insanlar, onu zavallı bir meczup olarak görürler. Ama elbette toplum içinde, insanları kandırmak umuduyla ve bazı acımasız adaletsizliklere maruz kalma fikrinin yarattığı dehşetle ona riyakârca övgüler düzerler. Meselenin bu veçhesi için bu kadarı yeter.

Bu iki insan tipinin hayat kalitesini ilgilendiren yargıya gelelim şimdi. Onları adaletin ve adaletsizliğin en üst mertebelerine taşımadığımız takdirde bu konuda doğru karar veremeyiz. Hatta hiçbir şey anlamayız. Bu azami farkı nasıl düzenlemeli? Adil insan da adaletsiz insan da söz konusu olsa, kendi belirlenimlerinden en ufak bir parçayı ortadan kaldırmayalım: biri için adalet, diğeri için adaletsizlik. Farz edelim ki ikisi de kendi tiplerinin en mükemmel halini temsil ediyor olsunlar. Mesela adaletsiz insan üst düzey teknisyenler gibi yapsın: Seçkin bir doktor, çok iyi bir pilot, becerilerinin neyi yapmasına imkân vereceğini ve neyi başarmasına yetmeyeceğini çok iyi bilir. Vakanın birinci duruma mı ikinci duruma mı girdiğine bakarak, o işe ya dört elle sarılır ya da vazgeçer. Ola ki yanılırsa, düzeltmeyi de bilir. Adaletsiz insan da eğer sahiden adaletsiz olmak istiyorsa, devamlı işlediği adaletsizlikleri büyük bir sır perdesiyle örtmelidir. Adaletsizlerin en fenası yakalanandır! Zira adaletsizliğin en üst mertebesi, adil olmadığınız zaman bile adil görünmektir. Mükemmel adaletsiz, en ufak bir parçasını ortadan kaldırmadan, adaletsizliğin bu mükemmel biçimini atfedelim. Diyelim ki en adaletsiz olduğu anda genel kanaat ona dünya adalet şampiyonu unvanını versin! Ve alçakça entrikalarında ola ki yanlış yola girerse, durumu düzeltme becerisi olsun. Mesela adaletsizliklerinden biri bariz bir şekilde ortaya çıkarsa, aldatıcı belagatiyle kalabalıkları haklı olduğuna ikna etmeyi ve durumu kendi lehine çevirmeyi bilir. Hatta

kavga etmek gerekirse cesareti ve dayanıklılığıyla; suçlamaları çarpıtıp örtbas etmek gerekirse suç ortakları ve parasıyla işin içinden çıkar. Böyle bir insan tipi karşısında bir de adil olanın portresini çizelim: Soylu olduğu kadar basittir, Aiskhylos'un dediği gibi:

*Yapmacıkla değil, İyi'nin varlığıyla
Ölçer başına gelenleri böyle bir adam.*

Bütün erdem görüntüsünü elinden alalım. Adil gibi görünürse aslında şeref ve hediyeler bu görüntüye gider. Bu durumda adamımızın gerçekten adil olduğu için mi, yoksa bu şeref ve hediyelerin tadını çıkarmak için mi öyle olduğunu bilmek mümkün olmaz. Adaletsiz olandan mutlak surette ayrılabilmesi için onu tam anlamıyla ahlaki çıplaklığıyla gözler önüne serelim: Hakiki adalet, başka hiçbir şey değil! Adamımız masum olduğu halde en alçakça adaletsizliklerin suçlusu gibi görülsün, bundan dolayı şu zalim halk yargısı ve onun korkunç sonuçlarıyla karşı karşıya kalsın. İçkin adaleti, arzusundan vazgeçmediği noktada ortaya çıkar: Adil olduğu halde adaletsiz görünme işkencesine maruz kalsa da, adamımız ölene kadar kendi iç sesine sadık kalır. Adaletin ve adaletsizliğin en uç sınırına bu şekilde ulaşıncı bu iki insan tipi bizim yargımız karşısında açıkça temsil edilmiş oluyor, şimdi hataya düşme tehlikesi olmaksızın hangisinin daha mutlu olduğunu bilebiliriz.

— Yok canım, daha neler! diye çıkıştı Sokrates. Sen bize bu iki herifi sergi için en güzel iki heykelinin bronzunu parlatan bir heykeltıraş gibi gösteriyorsun!

— Bence de öyle! dedi Glaukon. Böyleyken –dediğiniz gibi– bu iki herifi nasıl bir hayatın beklediğini öngörmek pek de zor değil ve şimdi bunun üzerinde duracağım. Sevgili Sokrates, beni sığ buluyorsanız, adaletsizliğin yanında adaletin hiçbir değerinin olmadığını düşünenlerin sözcüsü olduğumu unutmayın. Bütün bu insanlar, tasvir ettiğimiz adil insanın başına, Marquis de Sade'ın kahramanı, masum, faziletli, adil Justine'i maruz bıraktığı her şeyin geleceğini iddia edeceklerdir: tutsak edilmiş, kırbaçlanmış, parçalanmış, kızgın demirle kör edilmiş Justine, binlerce işkencenin ardından son günlerini kaskatı ve korkunç can çekişmeleri içinde, adalet konusunda gerçek olandansa görünüşü arzulamanın yeğ olduğunu itiraf ederek

geçirir. Adaletsizlik yanlıları Aiskhylos'un alıntısının adilden ziyade adaletsizliğe uyduğunu söyleyeceklerdir. Çünkü asıl adaletsiz olanın görünüşte yaşamaktan çok, gerçekten var olanla, gerçek meselelerle meşgul olduğunu iddia edeceklerdir. Aslında adaletsizlik görüntüsü onun için pek önemli değildir, onun arzusu adaletsiz olmaktır. *Thebai'ye Karşı Yediler*'deki Amphiaraios gibi:

*Görünüştten ziyade varlığın diriliğini ister o
Niyetlerinin filizlendiği düşünce hasadını.*

Görünüşlerin uzmanı olarak kurmaca bir adaletin bayrağını dalandırarak ülkesinde iktidarı ele geçirir. Göz diktiği soydan kadın alır. Evlilik çağındaki kızlarını yüksek mevkilerdeki gençlere verir, oğullarıysa zengin mirasyedi kızlarla evlenir. Bütün toplumsal gruplar, onun küçük entrikalarına olduğu gibi hırslarına da açıktır. Peki neden? Hiçbir tereddüdü ve pişmanlığı olmaksızın adaletsiz de ondan. Yalnızca bu sinizm silahıyla, cinsel rekabette de siyasi çatışmalarda da rakipleri karşısında aynı kolaylıkla zafer kazanır. Böylelikle günden güne zenginleşir ve rahatlıkla dostlarını kollayıp düşmanlarına zarar verir. Aynı zamanda, tanrılar da dahil hatırlı kişilere her türden gösterişli hediye sunabilir, adil olan ise bunu yapamaz. Böylece kariyeri için ihtiyaç duyduğu desteği, tanrılarını bile, üzerine çekebilir. Aslında, bu şekilde yoldan çıkarılmış olan tanrıların da, zavallı adildense onu seçmeleri gayet muhtemeldir. İşte sevgili Sokrates, adaletsiz olanı adil olandan çok daha üstün bir hayatın beklediğini iddia edenlerin argümanları bunlar. Görüyorsunuz ki bu üstünlüğün her durumda (hayatın anlamıyla ilgili kararı ister insanlar versin ister tanrılar) kesin olduğunu savunmaya kadar götürüyorlar işi.

Sokrates cevap vermeye hazırlandı ama gözleri parlayan Amantha ondan önce davrandı:

— Kardeşimin bu uzun tiradının meseleyi hallettiğine inanmıyorsunuz, değil mi?

— Böyle bir çabanın ardından gidip yatabiliriz diyecektim doğrusu!

— Tartışılan konu daha hiç ele alınmamışken gidip yatmak mı!

— Bak sen! O zaman meşhur “Birader biraderini desteklesin!” sözüne dişil bir çehre kazandıralım ve hep bir ağızdan söyleyelim: “Kız kardeş biraderine yardım etsin!” Glaukon’un nutku, enginliği-ne rağmen temel bir nüansı gözardı ettiyse, haydi bakalım kız kardeşi, bu bataktan kurtar onu! Bana gelince, bu sözlerin kütlesi bile beni tepetaklak etmeye yetti, yere çiviledi, adaletin yardımına koşamaz hale getirdi.

— Sevgili hocam, bütün bunlar hava civa, siz beni dinleyin. Kardeşimin biraz önce sıraladıklarına karşı öne sürülen argümanları en küçük ayrıntılarına kadar incelemek zorundayız aslında. Adaletsizlik karşısında büyük bir dehşet duyanlar, hararetle adalet taraftarları gelip yeminle ifade versinler: O zaman kardeşimin niyeti daha iyi anlaşılır. Çok önemli bir noktayla başlayalım. Babalar ve daha genel olarak çocukların yetişmesinden sorumlu olanlar, onların kulaklarına adil olmak gerektiğini fısıldarlar. Bu adalet övgüsünü acaba adaletin içsel üstünlüğü nedeniyle mi yaparlar? Kesinlikle hayır. Hakikat ya da ahlak umurlarında değildir, tek esas aldıkları toplum içindeki hayattır. Onların tek hesaba kattıkları, oğlanların ve kızların – özellikle kızların– şu meşhur “adalet”ten elde edecekleri itibardır. Değişken bir şey olan kanaat adamın birini “adil” ilan etmeyegörsün, arkası gelir! Seçimlerde oylar, en güzel yerler ve en kıyak evlilikler onun olur! Haklı ya da haksız, dürüst ve adil bir adam olmanın itibarından elde edilen avantajlar üzerine Glaukon’un söylediği her şey tamı tamına doğrudur. Bununla birlikte, bu türden kanaatlerin savunması çok daha ilerilere gidebilir. Bir ölümlünün tanrılarının yanında sahip olduğu itibarı kullanan “bu adil”, onları dahi kendi yanına çekebilir. Bazıları, adil olanın dindarlığını tanrılarının sayısız iyilikle ödüllendirdiğini söyler. Sempatik Hesiodos ve onun meslektaşları Homeros’un fikridir bu. Hesiodos, *İşler ve Günler*’de, tanrılarının adiller için neler istediğine bir örnek verir: Meşe

*Tepesine kadar palamutlarla kaplansın
Ve gövdesinin ortası arıların balıyla.*

Ve yine adiller için:

Koyunlar yünlerinin ağırlığı altında iki büklüm olsun.

Hesiodos'a göre tanrıların Doğa yoluyla adillere bahsettikleri bu türden daha nice lütuflar vardır. Meslektaş Homeros işi daha da ileri götürür; *Odyseia*'nın 19. kantosunda adil olanı “kusursuz bir kral”a benzetiyor:

*Anılırsın her yerde kusursuz bir kral gibi,
tanrılardan korkar da hani, kalabalık, soylu bir halkı
doğruluk töresince yönetir hiç şaşmadan,
buğday ve arpa getirir yurdunda ona kara toprak,
ağaçlar yemişle dolar, sürüler durmadan ürer, bol balık
verir deniz.**

Musaeos ve oğlu adillere tanrılar tarafından daha şaşırtıcı ihsanlarda bulunurlar. Onları ölümlelerinden sonra Hades'in sofrasına oturmuş hayal ederler, başlarına çiçeklerden birer taç kondurup onlara bir ziyafet hazırlarlar... Ardından da, sanki erdemini olağanüstü karşılığı ebedi bir sarhoşlukmuş gibi şu bizim adiller hep tıka basa yemiş gibi tok gezerler! İtibarlarıyla kurtulan ölümlere verilen ilahi karşılık söz konusu olduğunda başka şairler resmen muazzamlar. Derler ki, adil ve imanlı insan arkasında çocuklarına, çocuklarının çocuklarına, bütün bir sonsuz kuşağa kendi imgesini miras bırakır. Adaletin hep bu şatafatlı üslupla yüceltildiğini tespit ettim.

Şimdi, dinsizlere ve adaletsizlere gelirsek, şairlerin bir de onları nasıl anlattıklarına bakmak lazım! Onları cehennemin iğrenç lağım-ları içine, köpek pisliklerinin, derisi yüzülmüş kedilerin ve lime lime çürümüş cesetlerin ortasına atarlar. Ya da kevgirlerle sonsuza kadar tonlarca su taşıtırılar. Ve yerin üstündeki hayatlarına gelince, dikkat buyurun! Üstatlarımızın şiirlerine inanılacak olursa, adaletsizlerin hayatları ölümlelerinden kesinlikle daha iyi değildir. Kamuoyu onları kuser ve sevgili kardeşimin adillerin –ki yolunu şaşırmış bir kanaate göre bunlar adaletsizlerdi– cezalandırılması hakkında anlattığı her şeyi şairlerimiz tek bir harfini dahi değiştirmeden hakiki adaletsizlerin kaderi yaparlar. Adalet ve onun zıddına (onlar gibi şairlik taslamama izin verin),

* Homeros, *Odyseia*, çev. Azra Erhat-A. Kadir, İstanbul: İş Kültür, 2014, s. 324. – ç.n

*Ruhlarının meşrebine uygun düşen
İşıltılı övgüyü ve karanlık ithamı.*

(Amantha, Ölümünden Sonra Yayımlanan Eserleri, cilt 2!)

aynen bu şekilde dağıtırlar.

— Yine de şunu yapmalıydın... diye araya girmeye çalıştı Glaukon.

— Dur, dur! Daha bitirmedim. Sevgili Sokrates, sizinle birlikte adalet ve adaletsizlik hakkında bir başka fikri incelemek istiyorum. Bu fikri, bir güzel yiyip içmiş insanların ağzından da duyuyoruz, şairlerin tumturaklı beyanlarında da. Bütün bu hanımlar-beyler, ılımlılık ve adaleti yüceltmek için bir ağızdan dokunaklı şarkılar söylerler. Bu erdemler ne muhteşemdir! Fakat şevk içindeki bu koroda hemen birkaç falso duyulur. Erdemler muhteşemdir, burası kesin, belli, apaçık! İtiraf edin ki aynı zamanda da çekilmez. Ve can sıkıcı, ne kadar can sıkıcı olduğunu anlatamam. Buna karşılık, kötülüğün ve adaletsizliğin daha keyifli ve ulaşılması daha kolay olduğunu söyleyecek cesaret ve dürüstlüğe de sahip olmak gerek. Her şey bir yana, bunları mahkûm etmek için avami kanaat ile suratsız kanundan başka bir şey yok. Bu erdem yüklü dokunaklı şarkı birden makam değiştirir: seçkin insanlar ve şairler bir ağızdan, giderek daha da sarsıcı bir ritimle, neredeyse her zaman adaletsizliklerin daha çok şey kazandırdığını tenrenüm etmeye başlar. “İyi”nin koristleri bile zaten sık sık mide bulandırıcı fakat kazançlı bir şekilde, dostlar arasında da büyük davetlerde de, muktedirlerin arasına dahil olmuş zengin üçkâğıtçıların meziyetlerine övgüler yağdırırlar ve yukarıdan bir bakışla, muhakkak ki cesur, adil fakat zayıf ve yoksul insanlar hakkında —bu türden insanları, deyimi mazur görün, üst sınıflar “pislik” olarak görür— atıp tutarlar; gerçi Adaletsizliğin Rockçıları da bu “pislikler”in ahlak açısından o üçkâğıtçılardan üstün olduklarını gizli gizli itiraf ederler.

— Sevgili kardeşim, şunu yapamazsın... diye araya girmeye kalktı Glaukon.

— İkide bir sözümü kesme lütfen. Söylemek istediğim bir şey daha var. Asıl sarsıcı olan, bütün bu insanların tanrılarla erdem arasında bir ilişki kurmaları. Diyorlar ki, gerçekten iyi bir adamı, çok sempatik bir hatunu alın. Tanrılar onların başlarına bir yığın bela sarar-

ken aşâğılık olanların malı götürme ihtimali onda dokuz. Üstelik, tam anlamıyla zengin üçkâğıtçıların yuvalandığı deniz kıyısındaki villaları şarlatanlarla kılıksız kâhinlerin ablukaya aldığını görüyoruz. Bu enkaz herifler, kurbanlar ve sihirli hileler yardımıyla tanrılardan istisnai güçler elde ettiklerini iddia ederler. Mesela üçkâğıtçılardan ya da atalarından biri gaddarca bir adaletsizlik yapmışsa, şarlatanlar kesin onu aklar: “Bu mevzu yüzünden ne bu hayatta ne de öteki hayatta, eğer tabii varsa, hiçbir risk almıyorsunuz!” Bitli kâhinlere el altından verilmiş bir-iki ziyafet yeter. Ya da bir başkası, ister iş meselesi olsun ister seks, uzun bir süre için rakibini saf dışı bırakmak istiyorsa hiç dert değil; şarlatanlar makul bir ücrete, yapmacık büyülerle ya da görünmez zincirlerle düşmanınızın elini kolunu bağlar. Bu işte kimin adil, kimin adaletsiz olduğuna gelince, herkes dalgasını geçer unutmayın. Bütün bu sahtekârlar tanrının kendi ceplerinde olduğunu söyler.

— Hey! Hop! Nereye varmak istiyorsun? diye araya girdi Glaukon. Nedir...

— Bana müdahale etmenden gerçekten sıkıldım, diye ayak diredi Amantha. En önemlisini henüz söylemedim. O da şu ki, söz konusu şarlatanlar şairlerin tanıklıkları arkasına saklanır.

— Bu beni şaşırtmadı! diye haykırdı Sokrates.

— Gerçekten büyülü bir şey bu. İnsanın ne kadar kolay kötü olduğunu ballandıran Hesiodos’tan alıntı yaparlar mesela:

Yığınla kötülüğe ulaşıyoruz. Kolaylıkla!

Güzergâh belli, yol kısa.

Erdem yorucu ve yolu uzun oysa...

Bunu kendi şair damarımla tamamlıyorum:

Göz açıp kapayıncaya değil, çok daha fazla.

— Sevgili Amantha! dedi Sokrates. Ne güzel bir mısra uydurdun.

— Ya Homeros! O da aynı diyor bizim şarlatanlar, insanların tanrılar üzerindeki etkisi tezine destek için onu da tanık olarak alıntıldıklarını söylüyorlar. *İlyada*’da Phoiniks’in Akhilleus’la konuştuğu bölümü ele alalım:

*Tanrıların bile yumuşadığı saat var.
Gün olur yanılır, suç işler insanlar,
Güzel adaklar, sunularla yalvarırlar
Kurban yağlarıyla yumuşatırlar tanrıları.*
Bilirler Ölümsüzlerin gazabının nasıl son bulduğunu,
Oluveririz hemen yine öfkeli tanrının oğlu.*

— Homeros’u ne tuhaf bir kılığa soktun! diye gülümsedi Sokrates.

— Yalnızca Homeros ve Hesiodos da değil. Bizim sahtekârlar, Ay’ın ve Musaların oğulları olduğu iddia edilen Musaeos ve Orpheus’un bir yığın esrarengiz kitabından da alıntı yaparlar. Bütün bunlar sayesinde, bu hayatta da öteki hayatta da, kurbanlar ve komik törenler sayesinde en korkunç cürümlerden temizlenip aklanılabileceğine basit insanları, kimi zaman hükümetleri bile ikna ediyorlar. Bizi ölümden sonraki kötülüklerden koruyacak “inisiyasyonlar” adını veriyorlar bu saçmalıklara. İnisiye olmazsak korkunç işkencelerle karşı karşıya kalabileceğimizi haykırıyorlar. O halde sevgili Sokrates, yalnızca doğamızın rehberliğiyle topluma ulaşan biz gençlerin neler düşünebileceğini tahmin edin. Bütün bu nutukları, bu şiirleri duymaktan bıktık. Hiçbir şey bilmiyoruz, dolayısıyla her şeyi merak ediyoruz. Arılar misali bütün retorik çiçeklerinde rasgele bal arıyoruz. Kötülük ve erdem hakkında bu saçmalıkları ve insanlarla tanrıların bunlara düzdükleri övgüleri duya duya neye inanacağımızı şaşırdık. Dönüşmek istediğimiz Özne üzerinde bütün bunların nasıl bir etkisi olacak? Mümkün olan en iyi hayata ulaşmak için izlenecek yolu bütün bu cafcıflı sözlerden çıkarsayacak yeteneğimiz varsa eğer, size söyleyeyim Sokrates, biz gençler, ihtiyar Pindaros gibi bir sonuç çıkaracağız:

*Hayat tepesinin zirvesine ermek için
Güvenle yaşayacak bir kale kurmak için
Sahtekârın dolambaçlı yolundan mı gitmeli,
Sağlam fikirlerle Adaletin yolundan mı?*

* *İlyada*’dan yapılan alıntılar için Azra Erhat ve A. Kadir’in çevirisine başvurduk (İstanbul: Can, 2006). Fransızca metindeki atlamalara uygun şekilde alıntıladık; kasıtlı sapmaları ve buradaki gibi eklemeleri çevirdik. – ç.n.

— Üçüncü mısradaki bir hece fazla, vezin bozuk, diye belirtti Sokrates.

— Beni dinlemeyip ayrıntılar üzerinden mızıkçılık ediyorsunuz, Sokrates! Ben kadın olduğum içinse bu, hemen söyleyin de gideyim!

— Sakin ol! diye araya girdi Glaukon. Tek bir kelimeni bile kaçırmadan seni dinliyoruz, görüyorsun bunu.

— Her halükârda, her yerde biz gençlere verilen ders bu. Eğer adil görünmeden adil olursam başıma ciddi işler gelir. Adil görünüp adaletsiz olursam harikulade bir hayatım olur. O halde kendi kendime şöyle diyorum; mademki bütün yaşlı bilgiler bana, bu genç kıza, görünüşün gerçeğe her zaman galebe çaldığını ve mutluluğun anahtarı olduğunu gösteriyor, hiç tereddüt etmeksizin bu tarafa yönelmeliyim. Masallardaki tilkiden de kurnaz davranarak çevreme hayali bir adalet görüntüsü çizmeliyim.

— Ama, diye onun sözünü kesti Glaukon dinleyici olarak iyi niyetini kanıtlama kaygısıyla, insan gerçekten kötüyse bunu saklamanın her zaman pek kolay olmayabileceği söylenebilir sana.

— Ben de şöyle cevap veririm: önemli olan hiçbir şey kolay değildir. Mutlu olmayı arzuluyorsak bu nutukların açtığı yolu izlemekten başka yapacak bir şey yok. Kalabalık olunca saklanmak daha kolaydır. Görünüşün etrafında toplanıp koro halinde yalan söyleriz. Hepimiz hitabetin püf noktalarını ve avukatlığın ipuçlarını bize aktaracak riya profesörlerini tanıyoruz. İyi hazırlanmış olduğumuzdan, mümkün olduğunda ikna yoluyla, olmadığında zorla, adalet yerini bulmadan galip geliriz.

— Peki ya tanrılar? diye üsteledi Glaukon. Onların bakışlarından kaçmak da mümkün değildir, onları bir şeye zorlamak da.

— Ya yoksa bu meşhur tanrılar? Onların yokluğunun adalette yaratacağı etkiye ne dersin?

— Evet, dedi Glaukon sakın bir sesle, ama var da olabilirler. Sen bu riski alırsın mı?

— Peki ya varsalar ve insanların ne yaptıkları umurlarında bile değilse? Ki bu onlar açısından çok makul bir davranış.

— Evet, dedi Glaukon daha da sakın bir sesle, ama ya insanların yaptıklarını umursuyorlarsa? Nasıl işin içinden çıkacaksın?

— Bak sana bir şey söyleyeceğim. Tanrıların var olduklarını nereden biliyoruz? Daha doğrusu, onları kimden işittik? Yalnızca mitologlardan ve onların hikâyelerini anlatan şairlerden. Biraz önce size hatırlattım, bu mitologlar ve şairler; kurbanlar keser, samimi dualar ve adakları gereği gibi yerine getirirseniz tanrıları gayet güzel teskin edebileceğinizi ve yanınıza çekebileceğinizi söylüyorlar. O halde, şu ikisinden biri olmalı. Ya bu iki mevzuda şairlere inanırız: Bir, tanrılar vardır; iki, onların insanlara karşı öfkelerini kolaylıkla etkisiz kılabiliriz. Ya da her iki mevzuda da şairlere inanmayız. Bundan da şu sonuç çıkar: Bir, tanrıları teskin etmek neredeyse imkânsızdır; iki, tanrılar yoktur, bu da meseleyi kökünden halleder! Öyleyse adaletsiz olalım ve adaletsizliğin bize kazandırdıklarından bir kısmını ihtiyaten kurbanlara ve adaklara ayıralım.

— Ama, diye diretti Glaukon yine sakın bir sesle, adil olmakla tanrılar karşısında hiçbir risk almadığından emin oluyorsun. Bu yine de en basit çözüm.

— Basitliğin bedeliyse yavan bir hayat! Çünkü adaletsizliğin muazzam yararlarından vazgeçiyorsun. Buna karşılık biz adaletsizler bu yararları elde ediyoruz; duaların ve bağışların yardımıyla, hilelerimiz ve alçaklıklarımızın hesaba katılmaması ve her türlü cezadan kaçınabilmemiz için tanrıları ikna ediyoruz.

Glaukon sükûneti elden bırakmadan kışkırttı:

— Ama cehennemde adalet, bizim bu dünyadaki adaletsizliklerimiz üzerinden yerini bulacak ve cezalandırılacağız, daha da kötüsü, çocuklarımızın çocukları da cezalandırılacak.

— Sevgili kardeşim, bir kerecik olsun güçlü bir zihin gibi, inanan biri gibi akıl yürüt! Sırlara ve kurtarıcı tanrılara intisap etmiş olmak, bu cehennem mahkemeleri üzerinde elbette etkili olur. Güçlü devlet adamlarıyla şairler ve peygamberlerin, bize var olanın işaretini sunan bu tanrı oğullarının söyledikleri bu en azından.

— Dikkate şayan argümantasyonunu toparlamalıydın, dedi Sokrates. Senin hiç bu kadar uzun konuştuğunu görmemiştim, kardeşinin meşhur tiratlarıyla yarışyorsun sanki. Bütün bunlardan sonradan, Sokrates'ten ne beklediğini de belirtmen gerekirdi. Nihayetinde ben de şu sözünü ettiğin “yaşlı bilge”lerden biriyim, gençliğin hem dinleyip hem eleştirdiği, hem peşinden gitmek hem reddet-

mek istediği.

— Sizi hiçbir zaman reddetmeyeceğim, hiçbir zaman! Ama beni hayal kırıklığına uğratmamanız gerek... Soru basit. Tanrıların ve insanların bizi arzularımızın götürdüğü yerde rahat bırakmaları için ahlaksızlıklarımızı uygun bir kisveyle gizlememiz yeterliyken “biz” gençlerin adaleti en sinik adaletsizliğe tercih etmesi için ne gibi bir sebep var? Zira gerek avami kanaatin gerekse ilmin ağır toplarının bize anlattıkları bu. Onları dinleyince, birisi gerçekten güçlü kuvvetliyse, çok akıllıysa ya da para babasıysa veya jet-sosyetedense onu adalete saygı göstermeye ikna etmek için hiçbir oyun, hiçbir kurnazlık bulmanın mümkün olmayacağı izlenimini edinmiştim. *Hiçbir* diyorum. Hatta siz, kişisel olarak adaleti övseniz, yüzünüze güler!

Artık eteğimdeki taşları dökebilirim. Farz edelim ki olağanüstü biri var; mesela siz Sokrates, bütün anlattıklarımın geçersiz olduğunu açıkça öne sürebilecek ve kesin bilginin kurallarına uygun olarak adaletin üstünlüğünü tartışmaya yer bırakmayacak biçimde ortaya koyabilecek birisiniz. İddia ediyorum ki öfkeden arınmış bu gerçek bilgenin dahi, adaletsizler için sonsuz bir hoşgörüsü olacaktır. Çünkü tecrübeyle bilmektedir ki, hiç kimse gönüllü olarak adil olmaz. Adaletsizlikten uzak kalabilecek olanlar yalnızca ilahi bir içsellikğin doğal olarak rehberlik ettikleri ya da benzersiz bir yüce ilme sahip olanlardır. Yani neredeyse hiç kimse. Böyle bir dünyada adaletsizlik hakkında dırdır edenler, korkaklar, yaşlılar, sakatlar, kısacası adaletsizlikte bulunamayacak kadar zayıf olanlardır. Bu gayet açık! Adaletsizlik karşıtı bu ateşli hatiplerden kendisine adaletsiz olma kudreti ilk verilen, bunu derhal ve elinden geldiği kadar kullanır! Bütün bunlar bizi başlangıç noktamıza geri götürüyor: Bizi uykusuz bırakan tartışmaya kardeşimi ve beni iten, dahil eden şeye, sevgili Sokrates. Kafamda size sunacağım bir tür dilekçe vardı, şöyle bir şey:

“Ey harikulade arkadaş, sevgili Sokrates, nasıl oluyor da siz tannmış adalet savunucularından hiçbiri –bazı özdeyişleri bize kadar ulaşmış antik kahramanlardan beri– adaletsizliği mahkûm etmeyi ve adaleti göklere çıkarmayı kanaat, şan şöhret ya da ödül gibi düşük sebeplerden başka bir şeye başvurarak yapmayı başaramıyor? İnsanlar ve tanrılar farkında değilmişçesine, bütün dış görünüşlerden

yoksun olarak, kendilerine has yerlerindeymiş gibi içinde bulundukları Özne'deki somut güçlerine göre adalet ve adaletsizlik, kendinde ve kendi için nedir, hiç kimse bunu yeterince aydınlatmadı. Ayrıca adaletsizliği sahiplenmiş olan Özne için adaletsizliğin kötülüklerin en berbatı ve adaletin yalnızca en üstün iyi değil aynı zamanda onun için Hakikati olduğunu hiç kimse, salt akıl gücüyle kanıtlayamadı. Bununla birlikte hepiniz –adaletin meşhur savunucuları– bu noktada baştan beri bizi ikna etmiş ve bunu biz çocukken kafamıza sokmuş olsanız bile, kanaatin ele geçirdiği biri adaletsizlikten uzak dursun diye birbirimizi gözetleyecek halimiz yok ya. Böyle bir şey bizim tarafımızdan en ufak bir adaletsizliğin, kötülüklerin en kötüsüyle gizli bir biraradalığın göstergesi olduğu kaygısıyla, her birimizin kendi kendimizin müsamahasız gardıyanı olmasını gerektirirdi.”

İşte dilekçem böyle Sokrates: Maksadım o ki sonunda, bizi Özne olarak yozlaştıranlara karşı içsel olarak silahlanmış olalım. Geri kalanıysa, şurada uyuyormuş gibi yapan Thrasyamakhos gibi birinin adalet ve adaletsizlik üzerine –bence en başından itibaren– ikisinin arasındaki temel farkın kışkacına sıkışarak anlatacaklarıdır.

— Peki bana ne soruyorsun sevgili Amantha? Sen ki bunca güçlü ve bunca incelikli, bunca karamsar ve bunca kararlısın, senin için ne yapabilirim?

— Hile yapmayayım. Sıradan fikirlerin savunmasına kendimi ver-diysen sırf sizin, sevgili Sokrates, karşıt fikirleri yüce bir şekilde savunduğunuzu duyabilmek için yanıp tutuştuğum içindir. Evet, adaletin adaletsizlikten üstün olduğunu kanıtlamakla yetinmemenizi yürekten arzu ediyorum. Her ikisinin de ele geçirdiği özne üzerinde tamamıyla için için şekilde yarattığı etkiler hakkında ikna edici bir tasvir duymak istiyorum. Bu etkilerin doğasını tamamıyla anlamak ve birilerine “İyi” diğerlerine “Kötü” adını vermeyi neyin haklı çıkardığını anlamak istiyorum. Başkalarının kanaatleriyle yargılarına bütün göndermeleri ortadan kaldırmanızı istiyorum Sokrates, zaten kardeşim Glaukon da sizi buna teşvik etti. Nitekim bu tamamıyla dışsal işaretleri bir kenara itmezseniz, gerek adil gerek adaletsiz için, neredeyse doğru, yanlış ama kesin olmayan, muhtemel, şüpheli kanaatlerin seyirlerini ve bütün bu görünüşler şamatasını boca ederseniz, şunu size çok açık söyleyeyim: Övgüler düzdüğünüzün adil

olan değil onun görünüşü olduğunu, yerdiğinizin de adaletsiz değil onun görünüşü olduğunu açıklayacağım her yerde. Çalışmanız hakkında çok kötü bir fikir yayacağım: Aslında siz de adaletsiz olana bunu saklamayı öneriyorsunuz, Thrasyakhos'a karşı çıkıyor gibi görünüyorsunuz ama Stalin'in Moskova davaları esnasında söylediği gibi "nesnel olarak" onunla aynı çizgidesiniz, diyeceğim. Çünkü bütün bunlar dönüp dolaşıp adaletin asli bir değerinin olmadığını, her durumda en güçlü olana faydası olduğunu savunmak anlamına geliyor. Ayrıca adaletsiz davranıldığında bundan her zaman fayda elde edildiği ve bunun da ancak sizden daha güçsüz olana zarar verdiği anlamına.

— Lanet! diye haykırdı Sokrates. Sokaklarda felsefi bir Erinye gibi peşimden geleceksin! Beni Thrasyakhos'la bir tutmak, ha! Bu ne korkunç bir ceza!

— Şşşiiit! diye irkildi Glaukon, adam şuracıkta! Uyandırmayın onu!

— Bu sizin de hatanız, diye devam etti Amantha. Bize adaletin, İyi'nin krallığının bir parçası olduğunu öğrettiniz. Özneye yalnızca toplumdaki sonuçlarıyla değil, öncelikle kendisi olarak ve kendi başına yararlı olduğuna bizi defalarca temin ettiniz. Bu yüzden onu, çok değerli somut modeller yönteminizle, gözle, kulakla, zihinle, sağlıklı ve bunların hakiki doğalarının meşrulaştırdığı bütün iyilerle karşılaştırdınız, kanaatler oyunuyla değil. O halde sizden artık şu lanet olasıca mucize bekleniyor: Adaletin benzersiz özünün tam da taşıyıcısı olan Özne üzerinden yaptığı olumlu etkilere dayalı bir adalet övgüsü; tek kaynağı adaletsizliğin bu Özneye verdiği önemli zararlar olan bir adaletsizlik eleştirisi. Maddi ya da toplumsal yararlarla, kanaatlere, iyi ya da kötü şöhrete gelince, bunların hepsini benim için çöpe atın! Elbette genel akıl bozukluğunu ve medya propagandasını göz önüne alınca, adaleti yüceltirken sesi titreyen ve mağdurlar için hıçkırma hıçkırma ağlayarak adaletsizliği reddeden ama kafasında itibardan, rahatlıktan, güvenlik ve yönetici maaşlarından başka bir şey olmadığı çabuk anlaşılan herhangi biri için harcayacak değilim kızgınlığımı. Böyle biri vicdanımı rahatlatayım derken çürümüştür; insanlığın, ahlakın ve merhametin aşılabilir modelini, Batı "demokrasi"lerinin küçük burjuvalarının temsil ettiğine inanır canı

gönülden. Adaletten asla hiçbir şey anlamayacaktır. Bu kişi zaten kaybedilmiştir, ısrara gerek yok! Ama siz Sokrates, siz bana bunu emretseniz bile, bir saniyeliğine de olsa böyle bir bakış açısıyla saygınlığınızı lekelemenize katlanamam. Bütün hayatınızı adalet meselesine her açıdan bakmakla geçirdiniz. Bize adaletin adaletsizliğe üstün olduğunu göstermekle yetindiğiniz bu önemli gece hariç. Her birinin Öznesinde içkin etkilerinin özel bir incelemesiyle, birinin İyi'den, diğerinin Kötü'den ileri geldiğini kanıtlamak boynunuzun borcu. Aramızda her şeyin net olması için şunu da ekleyeyim: Hepimizin sizden beklediği kanıt konusunda, adaletin öznel sürecinin, insanlar ya da tanrılar için, dışarıdan görünür olup olmadığının hiç önemi yok. Ve bitiriyorum: Batsın kanaat! Yaşasın düşünce! Yaşasın Sokrates!

Herkes birden alkışladı; aniden uyanan Thrasymakhos, anlayamayacak kadar sarhoş olan Polemarkhos, kız kardeşinin başarısını ve Sokrates'in bakışlarını alevlendiren —ona göre fazlasıyla dağınık— nutkunun bariz büyüsunü her şeye rağmen kıskanan Glaukon bile. Patırtı dinince Sokrates hemen söze başladı:

— Ah gençlik! Yaşlı dünyanın üzerine ebediyen bir güneş gibi doğan gençlik! Pindaros senin için Amantha tarafından gözden geçirilmiş özel bir zafer şiiri yazsa yeridir, şöyle bir şey:

*Gökkubbeden daha ışıltılı, daha mücellâ
Soyunuzdan gelenler Glaukon, Amantha!
Kaldıralım kadehleri, haydi, düşüncelerinizin başarısına
Bunları dile getiren sözler şaşkınlık yaratıyor Tanrı'da.*

Herkes gülmekten kırıldı, en başta da Sokrates. Sonra devam etti:
— Bu arada sizde ilahi bir şeyler olduğu doğru gençler, az bulunur bir enerjiyle adaletsizliğin sayısız avantajlarından söz ettikten sonra bile, hâlâ bunun adalete yeğ olduğuna ikna olmadığınızı, hakikaten ikna olmadığınızı söylüyorsunuz. Bu “hakikaten” hipotezini özellikle sizin gerçek davranışlarınızdan, varoluşunuzda gördüğüm şeyden yola çıkarak ortaya koyuyorum. Korkum o ki sizinkilerden başka nutuk olmayacak! Ama size güveniyorum. Size güvendiğçe daha da fazla açmaza giriyorum.

— Ah! diye gürüldedi Thrasymakhos bu genel şaşkınlık üzerine.

İşte burada! Sokratik açmaz geri döndü, saldırın!

Thrasymakhos atıldı, Sokrates'e doğru sıçradı, yıkıldı, toparlandı, sersemliğinden yeniden yere yıkıldı.

— Thrasymakhos haklı, açmaz beni yiyip bitiriyor. Bir yandan, adaletin yardımına nasıl koşacağımı bilmiyorum. Bana öyle geliyor ki bunun için yetersizim. Bu yetersizliğin bir göstergesi şu: Thrasymakhos'la az önceki tartışmamızın sonunda adaletin adaletsizlikten iyi olduğunu kanıtladığımı sanıyordum. Oysa görüyorum ki, madem size göre her şeye baştan başlamak gerekiyor, siz gençler beni pek de olağanüstü bulmamışsınız. Ama diğer yandan, adaletin yardımına koşmamak da olmaz. Benim huzurumda adaletin şanı lekелendiğinde hiçbir şey yapmamak kendi varoluşuma küfretmek olur. Vaz mı geçeceğim? Kavgaya karışmayacak mıyım? Hayır, tabii ki hayır. Nefes aldığım ve söz söyleyebildiğim sürece, hayır. Halletmek gerek. Yine de en iyisi, imkânlarım ölçüsünde adaletin yardımına koşmaktır. Ama bu imkânlar, size söyleyeyim, sıradan. Bozgunu göze alıyoruz.

Bunun üzerine Glaukon, Amantha, Polemarkhos, Thrasymakhos yeniden hareketlendiler, Sokrates'in etrafını sardılar; adilin ve adaletsizin özüyle bunları birbirinden ayıran yönlerin hakikaten kavranması üzerine muzaffer bir kanıtlamanın bütün kaynaklarını kendi içinde araması için ona yalvardılar.

Ancak Sokrates, ıssız gecenin içinde tek başınaymışçasına başka bir şey söylemedi, geri çekildi, kendi görünüşü içinde eriyip gitti.

— Çok geç oldu, diye homurdandı Thrasymakhos, kollarını kavuşturup döşemeye çökmeden, horlamaya başlamadan önce.

Toplumun ve Devletin Ortaya Çıkışı

(368d-376c)

LAMBALARIN YER YER iz bıraktığı, her tarafa yayılan mavi gecenin içinde; aralarında yalnızca birkaç tanıgın (Amantha, Glaukon, Polemarkhos ve yerde horlayan Thrasyamakhos) şenliklerin yerini bıraktığı somurtkan düş kırıklığına yenik düşmediği bu yorgun gölgelerle dolu çölde, tartışmanın devam etmesi için muhataplarının canından bezdirdiği Sokrates uzun süre sessiz kaldı. Her şey bir yana, “Adalet nedir?” sorusu ezici bir ciddiyetteydi, ayrıca bu sorunun içinde kaybolmamak için çok sağlam bir entelektüel sezgi gerekiyordu. Bugünün gençlerinin onlara bu labirentte rehberlik etmesini istemeleri onu çok duygulandırmıştı. Ama buna mecbur bırakıldığı için bir tür isteksizlik de hissediyordu. Adil bir insanın ne olduğunu kendisi de o kadar iyi biliyor muydu ki? Sahi, kendisi adil bir insan mıydı? Koltuğuna yayılıp bütün bunları kafasında evirip çevirdi, bir fikre varınca hemen az sayıdaki dinleyicilerine sundu:

— Mademki adil insanı tanımlamayı tam anlamıyla beceremiyoruz, analoji yoluyla ya da şansımız varsa eşbiçimlilik (*isomorphie*) yoluyla ilerlemeyi deneyelim.

— Ne demek bu? diye sordu Amantha.

— Eğer iki gerçekliğin iç ilişkileri, yapısı tamı tamına aynıysa bunlara eşbiçimli denir. İki gerçekliğimiz varoluşsal olarak ayrı, ama biçimleri aynı.

— Adil insanın eşbiçimlisi ne olabilir? diye sordu Glaukon.

— Dikkat edin! Bizi ilgilendiren sadece eşbiçimlilik değil. Aynı zamanda apaçıklık, okunaklılık. Adil insanla eşbiçimli gerçekliğin

yapısını deşifre etmenin adil insanın kendisini deşifre etmekten daha kolay olması gerekir. Yoksa işe yaramaz.

— Evet, evet! diye bağırdı Amantha heyecanla. Sanıyorum çok iyi bir karşılaştırmam var: Hafiften şaşı insanlara çok uzağa yerleştirilmiş küçük bir tablonun üzerine küçük harflerle yazılmış bir metin gösterilir. Onlar da hiçbir şey anlamazlar. Ama şaşıl原因 arasında, aynı metnin çok yakında, büyük bir tablo üzerine büyük harflerle yazılmış halinin bulunduğunu söyleyen Sokrates diye biri vardır. Herkes anlar, herkes Sokrates'i alkışlar!

— Bravo! dedi Sokrates dudaklarının kenarında bir gülümsemeyle. Yine de şunu ekleyelim: Senin şaşıl原因 arasındaki Sokrates diğerlerinden daha az şaşı.

— Neden?

— Çünkü büyük harflerle yazılmış olan metnin küçük harflerle yazılmış olanla aynı olduğunu gördü, demek ki küçük harfleri okuyabildi... Aslında bütün mesele burada. Birinin yapısından hiçbir şey anlamıyorsa; iki gerçekliğin eşbiçimli olduğunu nasıl kanıtlayacağız? Benim eşbiçimlilik yöntemim yazık ki bir göz yanıltmaca sadece.

Glaukon ve Amantha hayal kırıklığına uğradılar. Suratları asıldı. Sokrates devam etti:

— Güzel! Göz yanıltılmayı da sever! Görelim bakalım. Eğer adalet birey için varsa topluluk, ülke, siyasi topluluk, devlet –adına ne dersiniz– için de vardır. O halde bu ortaklaşa gerçeklikler yalnız bireyden daha büyüktür, değil mi?

— Elbette, dedi Glaukon yeniden cesaretlelenerek, çok daha büyük!

— Öyleyse bu daha geniş bütünün içine yerleşmiş adaleti anlamak daha kolaydır. İşte bu yüzden önce devleti, sonra yalnız bireyi inceleyeceğiz. İncelememizin amacı, küçük olanın biçimsel şemasında neyin, büyük olanda tespit ettiğimizle eşbiçimli olduğunu keşfetmek. Ayrıca, ülkelerin tarihine de başvurabileceğiz. Siyasi toplumların ortaya çıkışını rasyonel olarak ele alırsak, adaletin ve adaletsizliğin ortaya çıkışına da ulaşmış olacağız. Bu şekilde ilerlersek aradığımızı bulacağımızı da ümit edebiliriz. Eee, ne diyorsunuz, denemeye değer mi? İyi düşünün! Az buz bir iş değil bu, benden söylemesi.

— Her şey düşünüldü, dedi Amantha. Haydi yola koyulalım! Geri dönmek yok!

— Amantha'nın istekleri benim için emirdir, dedi Sokrates. Başlıyorum. Birinci nokta: Siyasi toplulukların ortaya çıkışını aydınlatmak için, bireysel bir kendi kendine yeterliliğin imkânsızlığından başka başvurulacak ilke göremiyorum. Bir ihtiyacı karşılamak için birisi bir başkasıyla hareket ediyor, sonra bu başkası daha başka bir ihtiyacı karşılamak için başka biriyle hareket ediyor ve bu böyle devam ediyor. Farklı ihtiyaçların fazlalığı aynı bölgeye, ortaklık ve yardımlaşma yasasıyla bir araya gelmiş çok sayıda insan topluyor. İşte bu ahenksiz birlikte yaşamanın adına –bağlamına göre– ülke, siyasi topluluk, devlet, kent, ortak süreç vb. diyoruz. Belki de “toplum” kelimesi şimdilik en uygun olanı. Zira sevgili dostlarım, şu anda felsefeden ziyade sosyoloji yapıyoruz!

İnsanbilimleri meraklısı Glaukon, bunun üzerine araya girdi:

— Mademki sosyoloji yapıyoruz, izin verin de büyük Marcel Mauss'un bir tespitini evrensel iletişim meselesine uygulayayım: Armağanın ardından karşı armağan geldiğinde tarafların her biri takasın kendi lehine olduğunu varsayar. Bu durumda, ortaya çıkışını rasyonel olarak açıkladığımız siyasi topluluğun temelinde yalnızca ihtiyaçlarımızın bulunduğunu söylemek gerekmez mi? “İhtiyaç”la, hayatta kalmanın temel gereklerini kastediyorum: Öncelikle besin, hayatın devamı buna bağlı olduğuna göre en temel ihtiyacımız bu; ikinci olarak, barınak; üçüncü olarak da giyecek ve aksesuarlar: ayakkabı, eşarp, eldiven, şapka, çorap, bere, kopça, kuşak, düğme... Mademki içinde bulunduğumuz evreye uygun düşen kelimelerin “toplum” olduğunu söylüyorsunuz, mesele toplumun bunca farklı talebi nasıl karşılayacağı.

— Sorduğun soru cevabını da barındırıyor, dedi Sokrates babacan bir tavırla. Sosyolojide çoğu zaman böyle olur... Üretimi düzenlemek gerekecektir. Birisi besin için çiftçi olacak, bir başkası barınak için duvarcı, bir diğeri giyecek için terzi. Aksesuar için de iyi bir kunduracı lazım. Demek ki toplumumuzun en az dört üyesi olacak! İşbölümü dediğimiz şeyin gerçekleşmesi için yeterlidir bu. Çiftçinin, diğer üçünü hiç düşünmeksizin, çalışma zamanının dörtte birini yalnızca kendisinin hayatta kalmasına yetecek buğdayı üretmek için

kullanıp geri kalan dörtte üçünü de evi için yamuk duvarlar örerek, küçücük giyecekler dikip biçimsiz ayakkabılar yaparak geçirmesi gerçekten saçma olur. Bu sırada kunduracı, terzi ve duvarcı da, her biri kendi köşesinde, komik tarlalarda yenecek cinsten olmayan bir buğday yetiştirmek için boşu boşuna uğraşıyor olacaklar. Uzmanlaşma, en azından görünüşte, daha rasyoneldir: Çiftçi bütün zamanını, kendisi için olduğu gibi başkaları için de, mükemmel bir buğday üreterek geçirsin ve bu buğdayı, kunduracı, duvarcı ve terzinin toplumun tamamı için bütün zamanlarını kullanarak ürettikleri sağlam ayakkabılarla, güzel bir evle ve bedenine uygun kıyafetlerle takas etsin.

— Neden “görünüşte” diyorsunuz? diye sordu kurnaz Amantha. İşbölümü görüldüğü kadar rasyonel değil mi?

— Ay! diye güldü Sokrates. Yakalandım! İşbölümü gerçek toplumların ortaya çıkışını aydınlatır şüphesiz. Ancak göreceğiz ki, ilke olarak adalet fikrimize uygun geleceğin toplumuna hizmet etmez. O toplumda herkesin her şeyi ya da neredeyse her şeyi yapabilmesi gerekecektir.

— Peki, peki, dedi kaba bir tutumla Glaukon. Şimdilik gerçekliğin yolunda devam edelim. Üretim görevleriyle ilgili toplumsal ayırımı neyin üzerine kurmalı?

— Binlerce yıldır var olan işbölümünün arkasında, yerleşik olduğu kadar da şüpheli olan iki kanaat vardır. Birincisi, bireyler birbirlerinin doğa tarafından aynı uzmanlıklarla donatılmış olduklarını kabul etmemişlerdir. Birinin filanca iş için doğal bir istidadı olduğu söylenir, bir başkasının falanca iş için. İkincisi, özel bir teknikte uzmanlaşmış bir bireyin bütün vaktini buna adamasının, her birinde daha az etkili olacağı birçok tekniğe dağılmasından yeğ olduğu kabul edilir. Bütün bunların dayattığı sonucu kendi başına bulabilirsin.

— O halde, dedi Glaukon, bir birey, yetenekler konusundaki doğal düzene uygun olarak tek bir işle uğraşırsa ve başkalarının yaptıklarını ya da yapmadıklarını dert etmeksizin o işte ısrar ederse, her şey hem nicelik hem nitelik itibarıyla daha iyiye gider.

— Sefil bir vizyon! diye açıkladı Amantha.

— Yine de bugüne kadar, insanlık tarihi boyunca hâkim oldu bu vizyon, diye karşı çıktı Sokrates.

— Olgu meselesi, geçici zorunluluk meselesi, ama bunlar işlemin değeriyle ilgili hiçbir şey kanıtlamaz.

— Doğru, diyerek ona hak verdi Sokrates, kaldı ki biz başka bir şey önereceğiz. Her halükârda bu ampirik ya da tarihsel temel hakkında ilkel dahi olsa toplumsal bir bütünlük oluşturmak için, düşündüğümüzden çok daha fazla insan gerekeceğini unutmamalıyız. Çiftçinin saban yapmak için, duvarcının da mala veya tuğla yapmak için, dokumacı ve kunduracının yünleri, derileri ve sayısız malzemeleri için ne zamanları vardır ne de uzmanlıkları. Küçük kurmaca toplumumuz bir demirci, bir madenci, bir montajcı ve başka nitelikli işçilerle büyüyor bu durumda. Ama burada da kalamayız. Köylünün sabanını bir sığırın, duvarcının yük arabasını da sağlam ve uysal katırların çekebilmesi için hayvancılara ve çobanlara ihtiyaç var. Kunduracı elbette iyi tabaklanmış deriler ister. Ve bu böyle devam eder! Ülkenin başkenti zaten, gelişmesi için gerekli olanı başka yerden ithal etmek durumundadır: Nakliyeciler ve tüccarlar böylece sahneye çıkar. Ticaretin başlamasının, tarım da dahil, üretime yansıyan etkileri olacaktır. Çünkü tüccar, kendi ülkesinin ihtiyacı olanı satın almaya gittiği ülkeye eli kolu boş gidemez. Satın almak için satmak gerekir, ithal etmek için ihraç etmek. Yerel ihtiyaçlarımızın gerektirdiğinden daha fazla buğday, şarap ya da keçi üretme gerekliliği bundandır. Yerleşmek ve gerekli aletleri edinmek zorunda olan yeni bir çiftçi, işçi, çoban ve besici akını bundandır. Yeni demirci, duvarcı, kunduracı ve başka işçi kontenjanı bundandır. Ticaret bu temel üzerinde gelişir: komisyoncuların, sermayedarların, perakendecilerin, nakliyecilerin, satış temsilcilerinin akınıyla...

Bu çarpıcı iktisadi gelişmeyle coşkuya kapılan Glaukon:

— Ayrıca uluslararası büyük çaplı ticaret için gemiler, armatörler, denizciler, liman işçileri...

— Elbette! diye gülümsedi Sokrates, depolama, gemiyi iskeleye yanaştırma, boşaltma gibi ağır işler için de koca bir insan kalabalığı... Her gün, maaş adı verilen para karşılığında emek güçlerini satan şu güçlü kuvvetli çocuklar. Bu yüzden ücretli çalışanlar kesimini oluşturuyorlar. Dikkat edin, emek gücü de ihtiyaç duyulan diğer ticari mallar gibi satın alınabiliyor. O halde bize bir pazar bir de mübadelede el değiştiren her şeyin soyut göstergesi olarak bir para la-

zım. Amantha, uyuyor musun?

— Peki Sokrates, diyelim ki bir köylü ya da işçi pazara bir çift sığır ya da bahçe malzemeleri satmaya geldi. Şayet bu ürünlerle ilgilenen hiçbir alıcı yoksa, ekinini ya da atölyesini öylece bırakıp bir müşterinin gelmesi için saatlerce, hatta günlerce orada öyle oturup bekleyecek mi? Bu durumda satış işlemleri, emek zamanının zorunlu devamlılığı hakkında bize söylemiş olduklarınızla çelişkiye düşüyor.

— Doğru! İşte bu yüzden ilkel toplumumuza, üreticilerle tüketiciler arasında her türden aracıyı da eklememiz gerekiyor. Bu insanlar vakitlerini pazarda ya da ticaret bürolarında geçiriyorlar, rolleri de para verip aldıkları ürünleri satışa çıkarmak. Doğrudan üretici bu esnada işine dönmüş oluyor. Ulusal pazarlara dadanan ve paradan başka bir şey düşünmeyen esnaf ve küçük tüccarlarla yabancı ülkelerde uzun yolculukları göze alıp uluslararası mübadeleyi canlandıran tüccarları ayırt etmek lazım.

Glaukon şöyle bir sonuç çıkardı:

— Bana öyle geliyor ki, bir toplumun var olması için gereken görevleri ve insanları gözden geçirmiş olduk.

— Hemen hemen. O halde bizim için önemli olan tek şeye gelebiliriz: Bu tür bir ilkel toplumda adalet ve adaletsizlik meselesi nerededir?

Amantha birden uyandı:

— Ah! Daha çok erken değil mi!

— Bilemiyorum, diye itiraf etti Glaukon. Adalet mi? Üretici güçlerin gelişiminin bu kadar zayıf bir aşamasında? Belki de bu küçük, ilkel toplulukların üyeleri arasındaki mübadelede vardır.

— Bu, başka hipotezlerle eşit değerde bir hipotez. Cesaretimizi kaybetmeden meseleyi inceleyelim. Önce senin “ilkel topluluklar” dediğin, Jean-Jacques Rousseau’nunsa “doğa durumu” dediği şeyin içinde insanlar nasıl yaşıyor onu soralım kendimize. Bu “ilkeller” kesinlikle buğday, şarap, giyecek ve ayakkabı üretir, ev inşa ederler. Yazın neredeyse her zaman çıplak ve yalınayak çalışsalar da kışın havanın soğuşuna uygun giyinirler.

— Peki ne yer bu az gelişmişler? diye sordu Glaukon.

— Esas olarak un. Arpaysa fırında pişirilmiş, buğdaysa yoğurulup

kurutulmuş. Ah bu sözde vahşilerin peksimetleri! Bizim berbat şaraplı ve zencefilli geyik eti patelerimizin çoğundan daha sağlam bir mutfak asaleti vardır bunlarda, inan bana! Bir de küçük ekmekler! Bütün bunlar, taze kesilmiş sazların ve yaprak yığınlarının üzerinde servis edilir. Davetliler porsukağacı ve mersin dallarından yapılmış yataklarda yatar. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve gençler bir arada kendilerine ziyafet çekerler. Çiçekten taçlar takınıp berrak şaraptan içerken Ötekinin şanını yücelten şarkılar söylerler. Benzer hayatlarını böylece mutlulukla birbirlerine karıştırırlar. Kaynakları kısıtlı olduğu için doğum kontrolüne başvururlar, ama cimri veya egoist olduklarından değil, aşırı yoksulluk ve savaş tehlikesiyle asla karşı karşıya gelmemek içindir bu.

Glaukon daha fazla kendini tutamadı:

— Yok artık! Adamları demin kuru ekmek ziyafetine davet ettiniz!

— Çok özür dilerim, haklısın! Çeşnileri unuttum. Tabii ki tuz, zeytin, peynir ve soğan. Çiftçilerin hâlâ yaptıkları haşlanmış sebzelerden de var. Hatta birkaç tatlı bile ekleyebiliriz: incir, nohut, bakla... Senin “az gelişmiş”lerin, küllerin altında mersin ve meşe palamudu hazırlayıp bir kadeh hafif şarapla birlikte yerler. Böylece hayatlarını huzur ve Büyük Sağlık içinde geçirirler. Ancak çok yaşlanınca, usulca “İleri Yaş, işte geldik” diyerek hayata veda ederler. Vârislerine de kendilerinininkine her yönüyle benzer bir hayat bırakırlar.

Glaukon gerçekten öfkelen-di:

— Bizi bu gece sohbetine domuzlar devletini kurmak için mi çağırıyorsunuz? Meşe palamutlarınızla haşlanmış patateslerinizi yemek için bir dört ayak üstüne çökmediğimiz kaldı!

— Peki, diye cevapladı Sokrates sükûnet içinde, bu insanlara daha ne vermek istersin? Korumayı bildikleri doğal varoluşlarına yakınlıklarıyla değilse neyle açıklamalı onların huzurlu mutluluklarını? Kaderlerinin hayvani kısmından fazla uzaklaşmamak yolundaki kararlarıyla değilse neyle?

— En azından onları gerçek yataklarda yatırabilirdiniz, gerçek masaların başında gerçek sandalyelerde oturabilirdiniz, yemekte et ve tatlı olarak da kremalı pasta verebilirdiniz. Bu kadarı lüks olmazdı!

— Ne demek istediğini anlıyorum. Önemsizmiş gibi görünüyor ama bu tam bir yöntem değişikliği aslında. Toplumun ve devletin kökenini incelemek söz konusu değil artık, bolluk ve modern hayatın sözde keyifleri içinde toplumun ve devletin neye dönüştüğü söz konusu. Belki de haklısın. Adalet ve adaletsizliğin tam olarak hangi zamanda ve hangi koşullarda, devletlerde adeta doğal olarak ortaya çıktığını anlamamızı sağlayabilir senin yöntemin. Sahici siyasi topluluğun, bizim biraz önce tasvir ettiğimiz ve benim ortak hayatın esenliği olarak sunduğum şey olduğu kanaatindeyim. Şimdi, hastalıklı ve ateşli bir siyasi topluluk incelemek istiyorsanız, buyurun bakalım! Aslında sevgili Glaukon, senin örneğinde, ne kadar doğal olursa olsun bu basit topluluğun ve burada sürdürülen hayat tarzının yetmeyeceği birçok insan olduğu kanaatindeyim. Yataklara, masalara, gıcır gıcır mobilyalara, üç yıldızlı şeflerin pişirdiği yemeklere, markalı parfümlere, şehvetli orospulara, Baltık havaryarlarına, gümüş kupalarda yanantütsülere, birinci sınıf Şark pastalarına, kısacası bütün nadir ve gereksiz ürünlere sahip olmak isteyecekler. Böyle bir dünyada “gerekli şeyler” –muhtakak edinilmesi gereken şeyler– ev, giyecek, ayakkabı anlamına gelmeyecek, hayır... şunlar da eklenecek: resim, sergilenen rengârenk nesneler, altın, fildişi, platin, iridyum, bütün değerli madenler.

— Nihayet medeni bir ülkedeyiz! diye onayladı Glaukon.

— Fakat teorik kurmacamızı yerleştirdiğimiz ülkeyi, şimdiye kaddarkinden büyük hayal etmeliyiz. Daimi bir sıhhat içindeki ilkel toplumumuz yetmez. Ortak hayat için kesinlikle gerekli olan şeylerle hiç alakası olmayan gerçek bir insan kalabalığıyla doldurmamız orayı. Mesela her çeşit avcının olması lazım: tavşan, keklik, sülün, geyik, domuz avcısı. Ve her çeşit taklitçinin: figürleri ve renkleri kullananlar, ressam, müziği ve kelimeleri kullananlar, şairler, bes teciler ve onların arkasından gelenler: rapsodistler, büyü şarkıcıları, *rock*, tango ya da *rap* grupları, orkestra müzisyenleri, dansçılar, oyuncular, dağıtımcılar, prodüktörler... Arkasından gelenlerin arkasından gelenler var bir de: güzellik ürünleri üretenler ve son olarak kadın modasının, aynı zamanda kısa süre önce ortaya çıkan erkek modasının yaratıcıları ve zanaatkârları. Ayrıca yerel hizmetlerde çok sayıda istihdam yaratmak gerekir: yeteneği kıt çocuklara özel

matematik ya da eski Yunanca dersi verenler, göğüslerini sarkıtmak istemeyen zarif annelerin bebekleri için sütanneler, sivilceli ergenler için piyano hocaları, lüks oteller için oda hizmetlileri, topuzları düzeltmek için kuaförler, aşçıbaşılarını ve kabuklu hayvan yetiştirenleri hiç saymıyorum bile. Buna domuz ahırlarını temizleyenleri ekleseniz bile, sayım bitmiş olmaz. Doğrusunu söylemek gerekirse bu işin sonu gelmez. İlk toplumumuzda bütün bunlardan hiçbiri yoktu, çünkü hiçbiri kullanılmıyordu. Ancak şu anda bulunduğumuz noktada bütün bu insanlar bize lazım ve düşünüyorum da, ayrıca çok miktarda sürü hayvanı olmalı, çünkü bu tür bir toplumun üyeleri çoktan etobur olmuştur. Kaldı ki bu kadar fena bir beslenme rejimiyle bir de ne gerekecek bize... Amantha! Sevgili uyuyan kızım! Ne gerekecek bize?

— Doktorlar, dedi Amantha kasvet içinde.

— Bir sürü doktor! Sadece sivil değil askeri doktorlar da. Zira o güne dek gıda açısından kendi kendine yeten ülke artık çok küçüktür ve sürekli artan nüfusu besleyemez. Bundan dolayı komşunun toprağından bir parça koparmanın hiç de fena olmayacağı fikri oluşmuştur. Böylece tarım ve sürü hayvanları için yeterli toprak olacaktır. Söz konusu komşu da, aynen bizim gibi, basit zorunluluk sınırını aşıp bizim gibi kendini sonsuz sahip olma arzusuna bıraktığı anda tıpatıp aynı sonuca ulaşır: komşunun, yani bizim topraklarımızdan bir parça koparmak. Peki sınırlar konusunda bu arzuların özdeş olmasının sonu nereye varır?

— Savaşa, dedi Amantha daha da kasvetli.

— Evet savaş... Filozof için önemli bir mevzu! diye düşündü Sokrates yüksek sesle.

— Bize barış yanlılarının ve şiddet karşıtlarının, savaşın sonuçlarının mutlaka felaket olduğu şeklindeki tezlerini kanıtlayabilir misiniz? diye yeniden söze girdi Amantha. Yoksa birçok klasik düşünürün ve devrimcilerin çoğunun da savunduğu gibi gerekli, hatta adil savaşlar olduğunu mu düşünmek lazım? Bir de savaş, bir ulusun öznel açığa çıkışının zorunlu diyalektik ânı kabul eden Hegel Baba var... Bu mesele beni bunaltıyor uzun zamandır.

— Bu konuda bir sonuca varma vakti henüz gelmedi. Yalnız şunun altını çizmek isterim: Savaşın kökenlerini bu korkunç elde etme

tutkusunda; ister mali (para ve değerli evraklar), ister gayrimenkul (evler), ister menkul (değerli eşyalar) kıymetler isterse de arazi (topraklar) konusunda olsun, bu sonu gelmez mülkünü artırma arzusunda bulduk. Bu mülk sahipliği içgüdüsünün zihinleri ele geçirdiği her yerdedir en uğursuz kötülüklerin kaynağı – kişisel olduğu kadar ortaklaşa kötülüklerin de. Ancak bulunduğumuz noktada, itiraz edilemez temeller üzerinde bir özel mülkiyetin ilgası programı oluşturabilecek durumda değiliz. Biliyorsunuz buna “komünizm” deniyor, o konuya geleceğiz. Fakat yöntemli olmak zorundayız. Toplumların gelişiminin ana hatlarını, yalnızca adalet ve adaletsizliğin ortaya çıktığı ânı yakalamak için takip ediyoruz.

— Savaşların ortaya çıkışından ne sonuç çıkarıyorsunuz o zaman? diye sordu hayal kırıklığına uğrayan Amantha.

— Ülke vizyonumuzu hâlâ genişletmemiz gerektiğini, kızım. Üstelik birazcık da değil! Eski mülklerimizle zor kullanarak yeni ele geçirdiklerimizi savunmak için, her an savaşa hazır ve istilacılara karşı acımasızca çarpışacak bir orduya ihtiyacımız var.

— Ama bu varsayımsal siyasi topluluğun üyeleri bunu yapamazlar mı? diye karşı çıktı Glaukon. Silah kullanabilirler herhalde! Genel seferberlik ilan edilebilir.

— İşte yine yöntemin bize gösterdiği yoldan gitmek yerine şarampole yuvarlanıyorsun. Diğerleri gibi seninle de, toplumların ortaya çıkışına dair incelememizin geldiği aşamada, sıkı bir işbölümü ilkesinin olduğu konusunda uzlaşmıştık. Bir adam –aynı şekilde bir kadın da– birçok farklı tekniğe ciddi şekilde hâkim olamaz, der, geleneksel yaklaşım. Peki savaşla ilgili şeyler bir tekniği tanımlamıyor mu? Bana öyle geliyor ki şarampolden bakınca kunduracıya askerden daha fazla önem veriyorsun.

— İyi ya, dedi Amantha, bir kere olsun sevgili kardeşim haksız değil. İyi ayakkabı yapmak, komşusunu resmen öldürmekten kesinlikle daha faydalı ve daha önemlidir.

Sokrates sinirlendi:

— Bu türden değer yargılarıyla işimiz yok! Bütün gerçek tarihsel hareketin sonucu olarak ortaya çıktığı şekliyle toplumsal işbölümü bağlamında demiştik ki; kunduracı bunu yapamaz ve yapmamalıdır da...

— Buyurun bakalım! diye ayağa sıçradı Amantha. Değer yargıları bana yasaklanıyor ama sanki olgu ile değer özdeşmiş gibi, “yapamaz, dolayısıyla yapmamalıdır” denebiliyor.

— Yöntemimizin kabul ettiği nesnel zorunluluk olarak farz edilen işbölümü bağlamında! Yalnızca! Burada, evet şunu söylemek gerekiyor: kunduracı; dokumacı, bilgisayarçı ya da köylü olmamalıdır. Kunduracı, kendisine ait tek meslekte mükemmele ulaşmak için kunduracı olarak kalır. Askerin mesleğini bu türden telakkilerin dışında bırakabilir miyiz? Sefere çıkmak, taktik ve stratejide ustalaşmak, –hançer olsun bazuka olsun– bir silahı etkili şekilde kullanmak, savaş uçağı uçurmak, düşman tankını imha etmek, bunlar postalı pençe çakmaktan daha mı kolay? Aşık oynamak için bile biraz alıştırmaya gerek. İnsan duvarda asılı duran kılıçla kalkını ya da tüfekte palaskayı indirip kuşanınca, cepheye kendini gösterir göstermez düşmanları tavşan gibi kaçırarak müthiş bir savaşçı mı olur sanıyorsunuz? Hey Allahım! Sahte pehlivansınız siz!

— Bu kadar öfkelenmeyin, diye araya girdi Amantha. Siz kendiniz de kunduracıyla asker arasındaki bu karşılaştırmayın kabul edilebilir olduğuna bir an için bile inanmadınız. Pis emperyalizm aşamasında değilsek, asker dediğiniz bir mesleği tanımlamaz, bir ulusal özelliği üzerinde toplar. Asker bir dayatma, koşulların bireyden bir talebidir. Savaşın insanlara neyi dayattığını işbölümünün şapşal bağlamı dışında mükemmelen inceleyebiliriz. Öte yandan, matematikçi, yerfıstığı satıcısı ya da imalat makinesi işçisi nice yurttaşın faşist bir istilacıya karşı aslanlar gibi çarpıştıkları defalarca görülmüştür ve ayakkabı hikâyesinden çok daha ilginçtir bu!

— Peki, dedi Sokrates gözlerini kocaman açarak, hapı yutmuşum ben! Peki ya sen sevgili Glaukon, sen ne düşünüyorsun?

— Bir askerin niteliklerini, bu incelemeyi iş sınıflandırması içine sıkıştırmadan inceleyebiliriz gibi geliyor bana da.

— Çünkü, diye diretti Amantha, özgür bir ülkede asker olmak savaşma ilkesindendir. Sosyologların meselesi değildir. Şu andaki zihinsel meselemizi hatırlayalım: adalet kavramı, kunduracıyla süvari albayının maaşları arasındaki fark değil.

— Tamam, tamam, dedi Sokrates ellerini havaya kaldırarak, teslim oluyorum. Bir kere dahayöntem değiştiriyoruz. Adalet kavramı bek-

leyedursun, biz, Amantha'nın sebebini hiç anlayamadığım bir şekilde “Hegel Baba” dediği kişi gibi konuşacak olursak, kendinde ve kendi için asker kavramını inceleyelim. Başından başlayalım: Koşulların vatani korumak için asker olmak zorunda bıraktığı kişilerde —erken bir şekilde komünist hipotez içine yerleşirsek, herkeste— geliştirilmesi gereken nesnel ve öznel özellikler.

— Evet, dedi Amantha, vatani korumak. Fetih ve yağma isteğini, bu ölümcül açgözlülüğü alanımızdan çıkaralım. Bizim söz ettiğimiz asker, ülkesinde binbir zorlukla tesis edilmiş adaleti savunmak için asker olmak zorunda. Jean Jaurès'in izindeyiz: onun *Yeni Ordu*'sunda her asker, bir toprak parçasından çok bir İdea'yı savunan bir yurttaştır. Evet, “muhafız” diyelim bu tür askere. “Muhafız”, “asker” ile “siyasi militan” arasında yer alacak.

— Fena bir fikir değil, diye görüşünü dile getirdi Glaukon. Muhafızın fenomenolojisini yapalım.

— Madem tartışmanın dizginlerini ele geçirdiniz, gençler, ilk soruyu sorun. Sonra da şaklatın kamçıyı! Yola çıkıyoruz.

Glaukon kendini feda etti:

— İyi bir askerin ayırıcı özellikleri nedir?

— İyi bir adalet muhafızının, diye düzeltti Amantha.

— Uzaktan yola çıkalım, dedi Sokrates soğukkanlı bir tavırla. Mümkün olduğu kadar uzaktan: doğadan. Savunma savaşına çağrılan insan hayvanını —bizim muhafızı—, bekçi köpeği denen köpeklerle karşılaştırmama izin verin. Muhafız da köpek gibi duyarlı, hızlı ve güçlü olmak zorunda gibime geliyor. Tehlikenin nereden geldiğini keşfedebilmek için duyarlı, keşfeder etmez peşine düşebilmek için hızlı, onunla karşı karşıya geldiğinde savaşabilmek için de güçlü.

— Bana öyle geliyor ki, dedi Glaukon, iyi savaşmak için nesnel olarak güçlü kuvvetli olmak yetmez, aynı zamanda öznel olarak cesur da olmak gerekir.

— Kesinlikle. Duyarlı, hızlı, güçlü ve cesur olmalı; her durumda bir muhafızın eğitimi için kesin hedefler bunlar. Ancak bütün bunların arkasında, galiba enerji adını verebileceğimiz ve coşku ile yığitlik karışımı bir Özne mercii var gibi geliyor bana. Öfkede zaptedilmez ve neredeyse alt edilemez bir şey olduğunu hepimiz biliyo-

ruz. Sözüünü ettiğim enerjinin harekete geçirdiği bir Özne korku nedir bilmez ve teslim olmayı aklının ucundan bile geçirmez.

Amantha güldü:

— Ben bu konuyu az çok biliyorum! Az önce biraz öfkeliydim, sonra birdenbire, Sokrates, siz geri adım attınız.

— Dikkat et: “Düşman ilerlerse geri çekilirim. Ama durursa saldırıya geçerim. Geri çekilirse peşine düşüp yok ederim.”

— Kim demiş bunu?

— Mao. Neyse, toparlayalım! İdeal muhafızımızın nesnel, fiziksel ve psikolojik nitelikleri: duyarlılık, hız, güç ve cesaret. Bir Özne bunlardan kendisinde korkaklığa engel olan şu öfkeli gücül mevcudiyeti, yani enerjiyi yaratabilir.

— Bu öfkeli insanların sorunu şu ki, diye itiraz etti Amantha, kendileri gibi olan başka biriyle karşılaştıklarında çok vahşi olmak eğilimindeler. Bana hep oluyor bu, sırf bana kafa tutacağını tahmin ettiğim için bir kadına şiddetle kızabiliyorum. Sokakta başka bir bekçi köpeğine rastlayan bekçi köpekleri gibi. Savul ısırıklardan! En iyisi ağızlık takmak.

Glaukon dalga geçti:

— Birbirlerini ısırmasınlar diye muhafızlarımıza ağızlık takamayız ama!

— Yine de bu diyalektik sorunu çözmek gerek, diye araya girdi Sokrates. Muhafızlarımız savaşın ortasındaiken düşmana karşı vahşi olmalı; genel olarak halkımıza, özel olarak diğer muhafızlara, hatta esir ya da yaralı düşman askerlerine karşıysa nezaket timsali. Vahşiliği ve nezaketi, yumuşaklığı ve sertliği birbirine eklemleyecek bir mizacı yurttaşlarımızda nasıl yaratabiliriz? Alışıldığı üzere sertlikle yumuşaklığın birbirini dışladığını kabul edersek, bir tane bile işe yarar muhafız bulamayız.

— İşte açmaza girdik, diye iç geçirdi Glaukon, aslında epey yorgundu.

— Hiç de değil, sersem! diye karşılık verdi Amantha. Sokrates’in karşılaştırmasını, köpekleri hatırla.

— Köpekler mi? Hangi köpekler? dedi Glaukon şaşkınlıkla.

— İyi bir bekçi köpeği tehlikeyi, kötü niyeti ayırt eder ve dişlerini gösterir. Ama tanıdık ve zayıf olan her şeye karşı tatlılık ve dostlukla

doludur. Çocuklarla, yaşlılarla, aile dostlarıyla, barışçıl ziyaretçilerle birlikteyken bir gör cesur kuçu-kuçuları! Sırtlarının üzerinde yuvarlanır, tatlı tatlı bakar, kulaklarının çekilmesine tahammül ederler...

— İşte hayvanları sevmek diye buna derim, diye gülümsedi Sokrates, onları iyi tanıyorsun! Evet, yumuşaklık ve sertlik diyalektiği bir tanıma ve kabul etme meselesidir. Önemli olan, cesaret verenin geliştirdiği ortaklaşa süreci dışarıdan gelip tehlikeye atanın nasıl bir incelikle ayırt edildiğidir. Bununla birlikte benim derdim bu değil. Şu ki, muhafızların temel bir niteliğini unuttuk, oysa Amantha'nın tespitinden çıkıyor bu.

— Neymiş o? dedi konunun kapanmış olduğunu sanan Glaukon.

— Amantha'nın övdüğü köpek, aslında filozof bir köpektir.

— Filozof köpek de nedir?

— Köpek kimin iyi, kimin tehditkâr, kimin zararsız olduğunu ayırt ediyor. Onun öfke enerjisinin –dişlerini göstermek ve saldırmak– ya da keyif enerjisinin –zıplamak ve okşanmak için uğraşmak– kullanılışına egemen olan işte bu tanımadır. Yani yetkin bekçi köpeği, öznel enerjisini İyi İdeası'nın emrine verir. Mükemmel bir filozoftur o. Güce aç değildir, bilginin derdindedir.

Amantha sonuca bağladı:

— O halde muhafızın tanımı: iyi bir köpek!

— Her hâlükârda sahici muhafız, aynen bekçi köpeği gibi, iç diyalektiğini –vahşilik ve nezaket– yüce bir arzunun, bilme arzusunun sonuçlarına göre ayarlar. Muhafız, ortaya çıkışını anlattığımız toplumu kendi belirlenimlerinde topladığına göre, bu toplumun bütün üyelerinin –mademki hepsi muhafızlığa çağırılıyor–, kendilerini duyarlı, hızlı, güçlü, cesur, enerjik ve filozof olmaya zorlamaları gerekir.

— Ne müfredat ama! diye heyecanlandı Glaukon. Bunu tekrar tekrar söylemek gerek: Ne müfredat!

Zihnın Disiplinleri: Edebiyat ve Müzik

(376c-403c)

SOKRATES ellerini ovuşturuyordu, bu onda derin bir memnuniyetin göstergesiydi.

— Dostlarım, muhafızın –yani potansiyel olarak herkesin– dikkate şayan bir portresini çizdik. Fakat böyle bir kişilik nasıl eğitilir? Ondaki ebedi çocukluk nasıl alt edilir? Zor soru. Kaldı ki bu soruya –elimizden geldiğini varsayalım– cevap vermenin bizi baştan beri meşgul eden tek hakiki sorunu çözmemize yardımcı olup olmayacağı da merak konusu: Adalet ve adaletsizliğin siyasi gövdede görünüş, ortaya çıkış kipleri nelerdir. Önemli bir argümanı kenarda bırakmamak ve kendimize tamamıyla beyhude sorular sormamak için bunun üzerine yoğunlaşmalıyız.

Amantha hareketlenip atıldı:

— Siyasi otorite meselesini, onu ete kemiğe büründürenlerin fikirleriyle, onların bildikleriyle, bilmedikleriyle, arzu ya da nefret ettikleriyle, ve dolayısıyla da çocuklukları ve eğitimleriyle ilişkilendirmemek mümkün mü?

— Çok güzel! Ne kadar uzun olursa olsun dolambaçlı yoldan gidelim. Şairlerimizin kendilerini eğlendirdikleri mitlere yakışır, güzel bir hikâye anlatalım: Müstakbel muhafızların okul müfredatlarını yalnızca akılla belirleyecek kudret, yani asker olmak herkes için geçerli bir risk olduğuna göre, gençliği yetiştirme kudreti bizde.

— Sizin masalcılığınıza bayılıyorum! diye güldü Amantha.

— Uydurmaktan âciz bir masalcı üstelik. Beden için sporu, zihin içinse bilimsel, sanatsal ve edebi disiplinleri öngören şu çağlar bo-

yunca süregelen eğitimden daha iyisi nasıl tasarlanır? Sanatlar ve edebiyattan başlamak gerektiği fikri nasıl reddedilir? Biz de başlangıç noktamızı bu şekilde bulmuş oluyoruz: hangi edebi ve sanatsal eğitim müstakbel yurttaşlarımıza uygun olur? Glaukon, söz sende.

— Bilmem ki, dedi Glaukon cesurca, bilmem... en ufak bir fikrim yok!

— Güzel, yöntemli biçimde ilerleyelim. Bilimlerde olduğu gibi sanatlar ve edebiyatta da ifadeler, cümleler, argümanlar, söylemler vardır. İki tür söylem olduğunu biliyoruz: doğru olanlar ve yanlış olanlar. Bu iki türün de eğitim müfredatımıza gireceğini söylüyorum. Ama yanlış söylemlere öncelik verilecek.

— Ama bu çok tuhaf! diye kızdı Amantha. Siyasi topluluğun müstakbel üyelerine hayatlarının baharında yanlış olan her şeyi öğretmek! Bizimle dalga mı geçiyorsunuz!

— Niye öyle olsun? Her gün şahit olduğumuz şey bu değil mi? Küçüklerin eğitimine, onlara hikâyeler, masallar anlatarak başlanır, öyle değil mi? Bu masallar da, aralarına birkaç nadir hakikatin karıştığı yalanlardan ibarettir.

— Ne yapacağız o zaman? dedi pusulayı şaşırmış olan Glaukon.

— Her şeyden önemlisi başlangıçtır. Bu kural, özellikle de hayatın başlangıcı olan çocukluk için geçerlidir. Bir bireyi, temsil etmesi istenen insan tipine uyacak biçimde şekillendirmek için en uygun zaman bu değil midir? Bu andan itibaren çocukları, kim bilir kimin uydurduğu bilmem hangi mitlerin pençesine bırakmak akıllıca mıdır? Böyle bir şey, büyüdüklerinde bize göre edinmeleri gereken kanaatlerin tam aksine açmaktır onların zihinlerini. Demek ki her şeyden önce masalcıları gözetim altında tutmak gerekir. Doğru masalları olanlar seçilir, yanlış masalları olanlar bırakılır. Sonra da sütan- nelere, annelere, babalara, katılmak istiyorlarsa, çocuklara yalnızca seçilmiş hikâyeleri anlatmaları söylenir; böylelikle, çocukların zihinleri masalların mırıltılarıyla, bedeninin ellerin okşayışıyla şekillendiğinden daha iyi şekillenmiş olur.

— Ama biz kendimiz, bugünün gereklerine göre çocukların eğitimi için yeni mitler yazamaz mıyız? diye araya girdi Amantha.

— Kardeşin Platon çok güzel mitler yazdı. Ama şu anda ne sen şairsin ne de ben. Devletlerin ortaya çıkışıyla, özüyle ve örgütleniş-

leriyle meşgulüz. Ülke sakinlerinin eğitimiyle ilişkili olarak şiirsel yaratıma dahil edilen masal tiplerini bilmemiz bu nedenle önemli. Gerekirse, uygun olmayan tiplerin her türlü kullanımına karşı düşmanlığımızı beyan edebiliriz. Ama şiire dökmek bize düşmez.

— Hiçbir şekilde şair olmadığımızı itiraf ederek şairleri sansürlemeye kalkmak, kaygan bir zeminde yola çıkmak anlamına gelmiyor mu? diyerek yeniden araya girdi Amantha. Neyi yasaklayacaksınız sonuçta?

— Hakiki yalanı. Düşünülmüş ve bilinçli olarak ilan edilmiş yanlışlık, insanların olduğu gibi tanrıların da düşmanıdır.

— Neden yalanı?

— Çünkü hiç kimse, kendi bilgisi dışında olsa bile, kendisi için belirleyici olacak koşullarda, belirleyici noktalar üzerinde, kendi isteğiyle yanıltılmayı arzu etmez. Bu yüzden gizlice sahtelikle kuşatılmaktan her şeyden çok korkarız.

— Hâlâ tam olarak anlayamıyorum, diye itiraf etti Glaukon.

— Yalnızca derin cümleler kurduğuma inanmaktan vazgeç! Çok basit bir şey söylüyorum: Bir Özne olarak, gerçeklik konusunda kandırılmak, bu sahtelik içinde kalmak, bunun farkında bile olmamak, böylece yanlış kendi içimizde barındırmak ve muhafaza etmek, insan sonunda bunun farkına vardığında tahammül edilmesi en zor şeydir. Kendi yanılgılarımızın keşfi, yalana karşı nefretimizi körükler.

— Anladım! Çok iyi anladım!

— Daha da açık olmak için şunu söylemek gerek: Benim “hakiki yalan” dediğim şey, aslında bir tür gerçek cehalettir: içsel olarak olma kapasitesine sahip olduğu Özneye dönüştüğünü sandığı anda kandırılmış bireye özgü cehalet. Yalan söylem yalnızca bu öznel gerçek duygulanımı taklit eder, saf halde bir yalan olmayan, türetilmiş bir imge üretir ondan. Yalnızca Öznenin bir hastalığı gibi görünen “hakiki yalan”, tanrıların da insanların da nefretini üzerine çeker.

— Her şeyi anladım, teşekkürler.

— Yalan söylem meselesini, hakiki yalanın bu kusurlu kopyasını incelemek kalıyor geriye. Bazı koşullarda hakiki yalanın aksine yalan söylem nefret konusu olmaz: Mesela taşkınlığın veya ağır bir yanlış anlamamanın bize ihanete ya da zarar vermeye sürükleyebileceği

sözde dostlara veya düşmanlara yönelik olduğunda. Bu durumda yalan sözler, şüpheli niyetleri değiştirmek için bir ilaç vazifesi görebilir. Bir başka örnek de demin sözünü ettiğimiz mitler. Çok eski zamanlar söz konusu olduğunda hakiki koşulları bilemeyiz, bu koşulların örtülü hakikatine mümkün mertebe benzer görünen efsaneler uydurabiliriz ve böylece, yalan söyleyerek, faydalı bir eser bile ortaya çıkarabiliriz.

— Ama, diye itiraz etti Amantha, taşkınlık ve cehalet tamamıyla insani duygulanımlar. Söylediklerinizden hiçbir tanrılara yalan söyleme yetkisi vermez. En azından “tanrı” bizim için sonsuz kusursuzluğuna erişmiş bir insanlığın simgesiyse.

— Çok haklısın. Jacques Lacan’dan ilhamla söylemeyi âdet edindiğim üzere “tanrı”, büyük Ötekinin küçük adıdır yalnızca – bütün ötekilerde, tesadüfen rastlandığı gibi yüceltmeyi hak edenlerin toplamı. Bu koşullarda, “Hiçbir yalancı şair tanrıyla düşüp kalkmaz,” diyebiliriz.

— Gerçekten mi? dedi, mitolojiyi dolduran, uçarı cinsel aldatma hikâyelerine kafayı takmış olan Glaukon. Yani tanrıların yalan söylebilecekleri hiçbir konu yok mu?

— Eğer Tanrı, her türlü sözün kefilisi olan Öteki ise, kesinlikle yok! diyerek sözünü kesti Amantha hışımla.

— Bir Öznede, bu şekilde tasavvur edilen manevi ve tanrısal özünden ileri gelen şey, yalana yabancıdır, diye ekledi Sokrates. Ancak sözlerinde ve edimlerinde gayet basit ve doğru olan; kılıktan kılığa girmeyen; hayaller, aldatıcı sözler veya sahte göstergeler kullanarak başkalarını yoldan çıkarmayan bir simgesel varlığa “Tanrı” (yani, Ötekinin saf özü) denebilir – var olup olmadığı ayrı bir konu.

— Bozulsan da iyi anlıyorsun, Glaukon, diye yorumladı Amantha.

— İçinde tanrıların geçtiği hikâyeler anlatıldığında, şiirler yazıldığında, onları kaba büyücülere dönüştürmenin ya da yalan sözlerle veya utanç verici ve hileli eylemlerle bizi yoldan çıkardıklarını iddia etmenin tutarsız olduğunu Glaukon da kabul etmeli. Kaldı ki, Aiskhylos’a hayran olduğumuz halde, onun *Silahların Hükümü* trajedisinde, Thetis’in, düğününde hazır bulunan Apollon hakkında söylediklerini işte bu yüzden onaylayamayız:

*Gülerek haber verirdi bana sevinçli doğumlarını
 Uğursuz hastalıklardan korunan sevgili çocukların
 Cesaretimin tutuşturduğu asil hayatı
 Benim için yaratırken dondu aşk tanrıları,
 Apollon'un tanrısal ağzından
 Bilirim ki asla çıkmaz yalan,
 O ki burada durur, o ki şarkısı beni duygulandırır,
 Geleceği müjdelere ve onu ışıklarla doldurur.
 Oysaki Apollon, kallesiz, güvenilmez, katil tanrı,
 Yakında öldürecek evladımı.*

Bir şairin tanrılar ya da Özneye içkin tanrısallık hakkında bu şekilde konuşması hoşumuza gitmez. Şiirini, yurttaşlarımızı eğitmekle görevli öğretmenlere tavsiye etmeyiz.

— Kant'a hak verir misiniz? dedi Glaukon. Bağlamı ne olursa olsun yalanın bir kötülük olduğunu düşünüyor musunuz? Mutlak bir kötülük? Kant'ın "sözde yalan söyleme hakkı" dediği şeyin savunucusu Benjamin Constant'a karşı onun gibi gürlersiniz?

— Biçimsel ahlak taraftarı değilim, hiçbir şekilde. Yalanı tanrısallaştırmak bana imkânsız görünüyor ama ampirik olarak yalanın gerekli olabileceğini kabul ediyorum.

Amantha sert bir sesle sordu:

— Hangi durumlarda? Hangi koşullara bağlı olarak?

— Düşmanın gücü bizi hile ve tuzak kullanmaya mecbur bıraktığında. Ama bu durumda bile, gerekli görülen yalanın yine utanç verici olan sorumluluğunu, yalnızca dönemin siyasi yöneticileri üstlenmelidir. Tehlike uzaklaşınca da hesabını açıkça vermeliler. Buna karşın, eğer ki bir kimse, kendi şahsi çıkarı için içinde yaşadığı topluluğa yalan söylerse, utandığı için beden eğitimi öğretmeninden düztaban olduğunu saklayan öğrenciden, konabilecek teşhis hakkında dehşete kapılarak doktoruna en önemli belirtileri anlatmayı "unutmuş" hastadan, ambarlarda forsa gibi çalışmak zorunda kalmamak için motorların hararet yaptığını kaptana bildirmeyen denizciden çok daha kabahatli olacaktır gözümüzde. Genel kural itibarıyla gençlerimiz, kendilerine sorulduğunda ne yaptıklarını söylemek durumundadırlar.

— Güzel ifade, ama bu sonuca ulaşmak kolay değil, diye belirtti Amantha.

— Diyelim ki öğretmenlerimizden biri bir gencin yalan söylediğini gördü:

*Hakiki bir proleter olmak isteyen bir gencin
Veya büyücü olmak isteyen bir genç kızın
Olmadı, toprağı işlemek isteyen birinin
Hatta baharda hayallere dalan bir şairin.*

— *Odyseia*, 17. kanto, diye araya girdi Amantha, ama o kadar değiştirilmiş ki tanımanın imkânı yok!

— Bravo! dedi Sokrates neşeyle. Eğitimci küçük yalancıya yaptığının ne olduğunu anlatacak ve ona herkesin önünde, dilin temeli olan anlaşmaya zarar veren her yalanın, siyasi topluluğu ciddi şekilde zayıflatıldığını gösterecek.

— İşte yalan hakkında en net olan şey bu, sonucunu çıkardı Glaukon. Bütün o kavgacı ergenlerle ve hayat fışkıran kızlarla ılımlılık, özdenetim, ağırbaşlılık, düşünülmüş ölçülülük konusunda ne yapacağız?

— Beni, bu yaşlı bilgeyi dinleyin! diye kendiyle dalga geçti Amantha.

— Ah, Glaukon haklı, hiç kolay değil bu! dedi Sokrates. Değeri anlaşıldığı için emirlere itaat ve düşünceyle eylemin düzenini kolayca bozduğu için alkol, uyuşturucu, seks gibi güçlü arzulara hâkim olmak övülebilir. Bunlar Kent muhafızları için ılımlılığın buyruğudur. Bir kereliğine Homeros'u onaylayalım; Sthenelos'a hitaben Diomedes'e şunları söyletmişti:

Sessizce oturun da emirlerimi dinleyin.

Aynı şekilde Yunan ordusu tasvirinden de memnun kalabiliriz:

*Cesur Yunanlar sessizce yürüyorlardı
Şeflerinden öngörülemez bir fırtına gelebilir korkusuyla...*

— Bu sanki biraz homurdanan albay işi bir tasvir! dedi Amantha.

— Hiç savaşmadığın belli oluyor! Her halükârda, aynı Homeros,

Odyseia'nın 9. kantosunun başında çark ediyor, kahramanına şundan daha muhteşem bir şeyin olmadığını söylüyor:

*Sıra sıra oturulması et ve ekmek dolu sofralarda
şarap karılan sağraktan doldurması şarap sunanın.**

Kızlarla oğlanları ılımlılığa taşıyacak şiirler bunlar değil!

— Ama daha kötüsü var! dedi Glaukon. Sanıyorum *İlyada*'nın 14. kantosunda. İnsanlar ve tanrıların evrensel uykusunun ortasında, düşünceli ve yalnız olan Zeus'un birdenbire şehvetli bir arzuya kapılarak neyi düşündüğünü unutmasının hikâyesini anlatır Homeros. Uyanmış olan Hera'yı görünce, Zeus'un onunla odasına gidecek kadar bile sabrı kalmaz: üzerindeki geceliği çekip alır, onu çırılçıplak yere atar ve en ufak bir okşayışla bile vakit kaybetmeden üzerine abanır. Her tarafına dokunurken onu hiçbir zaman, gençliklerinde “ailelerinden gizli” yattıkları zaman bile bu denli arzu etmemiş olduğunu fısıldar.

— *Odyseia*'nın 8. kantosunda, Hephaistos'un, çırılçıplak Ares'le Aphrodite'yi sevişmelerinin en ateşli ânında zincirlediği hikâye de epey açık saçıktır, diye tamamladı Amantha.

— Bununla birlikte Homeros, bazı ünlü kişilerin, en zor koşullarda sağlam duruşlarının hakkını vermeyi de bilir. Şu gibi mısraları da kesinlikle benimsemek gerekir:

Çattı yüreğine şu sözlerle, göğsüne vura vura:

*Katlan yüreğim, katlan, atlattıydın sen daha korkuncunu.***

— *Odyseia*'nın 20. kantosu, değil mi? diye belirtti Glaukon, kız kardeşine karşı kültürel bir noktayı işaret etmekten memnundu. Başka neler var ılımlılık üzerine?

— Ben biraz da yolsuzluklardan, hediyelerden, zenginlikten söz edelim isterim, dedi Amantha. Militan muhafızlarımızı bütün bunlara karşı uyarmamız gerekmiyor mu?

— Bu durumda, yaşlı Hesiodos'a uyup şunu söylememeliyiz:

* A.g.y., s. 145. – ç.n.

** A.g.y., s. 341. – ç.n.

*Kurnazca bağışlara direnemez hiç kimse
Genç tanrılarla yaşlı krallar hazırdu kendilerini teslime.*

— Evet, evet, diye homurdandı Amantha. Yaşlı şairlerin ahlaklarından bu şekilde sıyrılmaları biraz sıkıcı. Üstelik, biçim, ritim, imgeler hakkında hiçbir şey söylemiyorsunuz... Televizyondaki haberlerden söz etsek gene aynısı olurdu!

— Masalların ahlaki içeriklerini boşverelim o zaman, diyerek vazgeçti Sokrates. Üsluptan söz edelim. Böylece, müfredata aldığımız edebi eserlerin esasları gibi biçimini de genç muhafızların eğitimi meselesine bağlamış oluruz.

— “Biçim”, “üslup”... nedir bunlar tam olarak? dedi Glaukon, kışkırtmaya hiç niyeti olmaksızın.

— İki temel tespitten yola çıkalım. Bir: şairlerin, masal anlatıcısı oldukları andan itibaren, olan, olmuş olan, olacak olanın anlatısı gibi, söyleyişleri de kendini dayatır. İki: anlatı dolaylı, dolaysız – yani, mimetik – ya da karmadır.

— Bu noktada ben kayboldum, diye belirtti Amantha.

— Ay! Beni gülünç bir hoca, ne dediği belirsiz bir ukala olarak mı görüyorsun?

— Kötü öğretmenler gibi işin içinden çıkabilirsiniz aslında: Genel fikri açıklamak yerine biraz aptalca bir örnek verirsiniz olur biter!

— Görüyorum ki benim pedagojik kapasiteme çok saygı duyuyorsun. İyi o zaman, tam senin söylediğin gibi yapacağım. *İlyada*'nın başlangıcını ezbere bildiğini varsayıyorum; hani Apollon rahibi Khryses Agamemnon'dan kızını geri vermesini ister. Agamemnon müthiş bir öfkeye kapılıp onu geri çevirir. Onuru kırılmış olan rahip, Yunanların hayatını zorlaştırmasını diler tanrıdan. Şu iki dizeyi alalım:

*Khryses bir bir yalvarıyor tekmi Yunanlara,
Daha çok, orduları dizen Atreusoğlu'na yakarıyordu.**

Gördüğün gibi şair, konuşanı kendisinden başka biriymiş gibi göstermeye çalışmıyor. Gördüğünü ya da duyduğunu anlatan bir tanık

* *İlyada*, a.g.y., s. 75 (küçük değişikliklerle). – ç.n.

gibi Khryses'in sözlerini aktarıyor. Üslup dolaylı. Ama izleyen dizelerde şair sanki Khryses'miş gibi konuşuyor. Bizi gerçekten de konuşanın kendisi, yani Homeros değil de yaşlı rahip olduğuna inandırmaya çalışıyor. Troya'da ya da İthaka'da geçen bütün anlatıları Homeros işte bu şekilde, sözü şairden farklı bir konuşmacıya atfederek kaleme almıştır. Dolaysız ya da mimetik üslup budur: Homeros, manzum piyeste baba rolü oynayan bir aktör gibidir.

— Yine de kavramlara biraz düzen vermek gerekmez mi? diye bir düşünce ortaya attı Amantha. Anlatıya tam olarak niteliğini veren nedir?

— Birileri arasındaki konuşmalar ve aynı zamanda bu konuşmalar arasında neler olup bittiği, bir şekilde dışarıdan, nesnel olarak aktarıldığında bir anlatı söz konusudur.

— Peki taklit?

— Başkalarının konuşmalarını kendi konuşmasıymış gibi ifade ederse, söz alacağı söylenen herkes konuşmak durumundaymış gibi kendini mümkün olduğu kadar konuşmaya zorlayacaktır, öyle değil mi?

— Bu mudur yani mimetik sanat?

— Kendi dışındaki birine, ses ya da davranışlarda kendini benzetmek, benzetmek istenen kişiyi taklit etmek değil midir?

— Burası gayet açık.

— O halde bundan şu sonuç çıkıyor: Homeros ve takipçileri, anlatılarına varıncaya kadar hep mimesisi kullanıyorlar. Şair, bütün söylenenlerin kendi sözlerinden çıktığını hiçbir zaman saklamasaydı, şiirsel anlatıda taklide yer olmazdı. Yine hiçbir şey anlamadığınızı söylememeniz için en sevdiğim örneğe, *İlyada*'nın birinci kitabına döneceğim. Orada Homeros, Khryses'in, kızını fidye karşılığı teslim etmeleri için Yunan krallarına yakarmaya geldiğini anlatır. Konuşanın Khryses değil Homeros olduğunu saklamadan, dolaysız üslupta yazmaya devam etseydi, hiçbir taklit olmayacak, yalnızca basit anlatı söz konusu olacaktı. Bu türden bir şey olacaktı elimizde; ben vezne itibar etmiyorum çünkü şair değilim...

— Orası pek kesin değil, diye araya girdi Amantha. En azından en gözde öğrenciniz olan kardeşim Platon trajediler yazdı...

— Sonra da onları yaktı!

— İddiası öyle, ama gidip yatağının altına bir bakmak lazım! Siz de bize sık sık göz kamaştırıcı mitler anlatıyorsunuz. Bir tür mensur şiir yazarı olmayasınız?

— Sana mensur şiir yazarı olarak kendimi göstereceğim! *İlyada*'nın birinci kitabının 22.-42. dizeleri, benim elimde nesre ve dolaylı üsluba dönüştürülerek şu hale gelirdi:

“Rahip geldi. Tanrılara dua etti. Yunanların, helak olmadan Troya'yı alabilmelerini diledi onlardan. Sonra Yunan krallarına döndü. Kızını geri vermeleri için yakardı onlara. İyi bir kurtulmalık karşılığında. Ve tanrıların hatırına. Konuşmasını bitirdi. Yunanlar duyulanmış, ikna olmuşlardı. Agamemnon hariç. Öfkelendi o. Khryses'e rahip takılarının onu korumayacağını söyledi. Kızının, üstüne yürüyen sakallı kralın kral olduğu Argos'ta yaşlanacağını ekledi. Ve kızının, yatağını defalarca bu sakallı krala açacağını. Agamemnon Khryses'e derhal defolup gitmesini ve kafasını kızdırmamasını söyleyerek bitirdi sözlerini. Tabii eğer evine tek parça halinde dönmek istiyorsa, diye ekledi bıyığını buran Agamemnon. Yaşlı rahip kalmak istemedi. Ve hemen uzaklaştı oradan. Ama Yunanların görüş mesafesinden çıkınca durdu. Bir palmyenin altında diz çöküp Apollon'a dua etti. Tanrının bütün isimlerini ve sıfatlarını saydı: Benim narın yumuşak güneşim, benim altın peynirim, yolların sevimli gümrükçüsü. Khryses adlı sevgili rahibinin diktiği tapınakları beğenip beğenmediğini sordu ona. Ve onun için, Işıksağan Kabarık ve Parlak Çember için, boğazladıkları semiz tavukları, yağlı sığırları ve kokmuş tekeleri takdir edip etmediğini sordu. Cevap evetse, Khryses Yunan krallarının işkembesinin ateş oklarıyla deşmesini isteyecekti Apollon'dan. Ve böylece kızının bedbaht kaderine döktüğü gözyaşlarının intikamını kanla almasını.”

İşte sevgili arkadaşlar, dolaylı üslupta, basit ve taklit içermeyen anlatı böyle bir şey.

Amantha surat astı:

— Böyle pek güzel olduğu söylenemez...

— Yalnızca dolaysız konuşmanın bulunduğu, iki kişiliğin konuşmaları arasında şairin söylediği her şeyin özenle ortadan kaldırıldığı, bunun tam tersi olan üslubu mu tercih ediyorsun?

— Trajediden söz ediyorsunuz, diye tespitite bulundu Glaukon.

— Aynen öyle, aynı zamanda da komediden.

— Şu anda benim için her şey gayet açık, diyerek rahatladı Glaukon. Ayrımlarınızı gayet iyi anladım. Şiirler ve kurgu eserler baştan sona taklitçi olabilir, örneğin şairin yalnızca dolaysız üslupla yazdığı komedilerle trajediler böyledir.

— Sahne notları hariç, dedi birdenbire ukalalaşan Amantha.

— Tamam, dedi bir kere daha kız kardeşi tarafından çileden çıkarılan Glaukon. İkinci ihtimal de her şeyin dolaylı üslupta olması: Eser kendini yazar tarafından oluşturulmuş bir anlatı olarak sunar. Bu bugünkü “nesnel” ya da otobiyografik romanın durumu, vaktiyle dithiramboslar ve ağıt tarzında şiirler de böyleydi. Üçüncü ihtimal diğer ikisinin bir karışımı; destan ve hayırsız evladı klasik roman bu sınıfa giriyor.

— Kesinlikle. Şimdi betimleyicilikten kural koyuculuğa, yapıdan norma geçelim. Siyasi bakış açısından yazarlara ne diyeceğiz? Realizm adına, her istediklerini tam taklit özgürlüğü mü verilecek? İdealizm ve şanlı geleceğin otoritesi adına, taklit tamamen yasaklanacak mı? Yoksa yalnızca öğretici, kahramanca, faydalı... modellerin taklidine mi izin verilecek?

— Kısacası, diye tamamladı Amantha tiz bir ses tonuyla, varsa yoksa “pozitif kahramanlar”

— Bütün bunlar, diye onayladı Glaukon, yeni bir devrimci sanat meselesiyle ilgili, tabii şu soruyla birlikte: Tiyatroya, trajedilere ve komedilere, Yunanlar gibi resmi olarak izin mi vermeli? Hristiyan kilisesinin yaptığı gibi yasaklamalı mı? Yoksa sosyalist devletlerdeki gibi yakından gözetim altında mı tutmalı?

— Meyerhold’u kurşunlayan pislikler! diyerek öfkелendi Amantha.

— Görüyoruz ki mesele gayet çetin, diyerek düşünceye daldı Sokrates. Ancak, rasyonel sözümüz, rüzgâr gibi bizi nereye götürüyorsa oraya gitmeliyiz.

Öfkesini dizginlemek isteyen Amantha araya girdi:

— Bence meselenin daha genel ifadesine geri dönmek gerekiyor: Her kim olurlarsa olsunlar, yöneticilerin taklit uzmanı olmalarının önemi var mı yok mu? Bir modelin kopyasını çıkarmayı ya da daha genel olarak, var olanı yeniden üretmeyi bilmelerinin?

— İşin zorluğu şurada ki, dedi Sokrates ciddi bir tavırla, taklit uzmanlaşmayı gerektirir. Mekanik ve kölece taklitlerin getirdiği mutsuzlukları, 20. yüzyılın komünist partileri tek bir modelden ilham aldıklarında gördük. O tek model, her daim haklı olan Partisi ve halkların küçük babası, dâhi şefleri Stalin'le, "sosyalizmin anavatanı" Sovyetler Birliği'ydi. Mevcut koşulların bize dayattığı türden sonlulukta, aynı kişi, kendisinden çok farklı ya da birbirlerinden çok farklı şeyleri gerektiği şekilde taklit edemez. Zaten komik taklitlerin uzmanı bir yazar etkili bir trajedi yazamaz. Aristophanes bir Sophokles değildir, Molière bir Racine değildir, Feydeau bir Ibsen değildir... Hatta aktörler, taklit uzmanları dahi, bütün insan figürleri yelpazesini canlandırmayı başaramazlar. Mahir hırsızlar ve yılmaz oburlar olan büyük soytarılar, Kader'in paramparça ettiği kederli prensler olamazlar.

— Bundan ne sonuç çıkıyor? diye sordu şaşkın haldeki Glaukon.

— Zaman içinde ayırım yapmak lazım. Uzun vadede, İnsanlık hakkındaki türeyimsel fikrimiz de, İnsanlığın potansiyel gücünü gerçekleştirmeye dönük ortaklaşa çalışma da, bütün bu sınırları değiştirecek. Erkekler, şiş göbekli, sakallı, kaba saba adamlar da olsalar, dekolteleriyle baş döndüren süslü genç kızları ya da zehirli ve vurucu bir dille kocalarına hakaret eden yaşlı kadınları ustalıkla taklit edebilirler. Bütün kadınlar, bir bistrunun tezgâhına dayanmış, duvarları yıkıp tanrılarla boy ölçüşen bir kabadayının ya da kendisine sadık olmayan metresinin ayaklarına kapanan kısıkanç bir mızımızın kişiliğine girmeyi bilir. Bunda şaşırarak bir şey yok: Bizde de koşullara ve kura çekimine göre, kunduracı bakan, fırıncı komutan, duvar ustası mimar, süpermarket kasiyeri gizli ajan ya da diplomat olabilir. Kimlik değiştirmelerin toplumsal oyunda sağlam bir temeli olacaktır!

— Ama hemen mi? Yarın mı? Nasıl olacak?

Sıkıntılı olduğu gözle görülebilen Sokrates düşündü. Bir kadeh beyaz şarap içti, sustu, sonra çoğunlukla yaptığı gibi, meselenin biraz kıyısından yeniden söze başladı:

— Yöneticilerimiz ne olmalı? Yani ülkemizin bütün sakinleri, mümkün olduğu kadar hızla neye dönüşmeli? İşte benim önerdiğim tanım: Ülkenin özgürlüğünün işçileri olmalılar.

— Güzelmiş bu, diye mırıldandı Amantha, “ülkenin özgürlüğünün işçileri”!

— Aktif düşüncenin bu çalışmasında, genel olarak herhangi bir şeyi taklit etmek söz konusu değildir. Soruşturmak, yaratmak, karar vermek gerekir. Hakiki siyaset bütün temsilleri dışarıda bırakır, salt kendini takdimdir. O halde taklit unsurları gerekliyse, bu ancak çocukluktan gelen örneklerden ve insanlar nezdindeki soruşturmaların gerektirdiği erdemlerden, bir yönelimler yaratılmasını ve bunun uygulanmasına karar verilmesini destekleyenlerden hareketle mümkün olabilir. Bu erdemleri biliyoruz: cesaret, özdenetim, düşünce konsantrasyonu, özgür zihnin çıkar gütmemesi... Üçkâğıtçılığın taklidinden hoşlanmak –ironik dahi olsa– taklitçinin uzun vadede, o bol bol kullandığı imgelerin esin kaynağı olan gerçek tarafından yoldan çıkarılması riskini doğurur. Elbette insanların deliliğini kabul etmek ve aşağılık ya da zalim olma kapasitesi taşıdıklarını bilmek gerekir. Fakat bunun için, insanların bu deliliğinin, çağdaşlarımızın yolunu şaşırmış zihinlerine dayatabileceği her şeyi temsil etmek, taklit etmek, yapmak gerekmez.

— En azından siyaset alanında, salt mimetik bütün dilleri –geçici olarak?– reddiniz, ülkemizin müstakbel yöneticileri söz konusu olduğunda, onların dile getirmek ya da anlatmak istediklerine iyice belirlenmiş biçimlerin kendini dayatacağına işaret ediyor gibi geldi bana. Bu da bizim bugün gördüğümüz şu “demokratik” çığrından çıkmışlıktan epey farklı olacak.

— Aynen öyle, sevgili dostum Glaukon. Ölçü duygusu, sözlü bir müdahalenin ya da bir eylemin anlatısını yapacak olanın, ne zaman ve nasıl dolaysız üsluba geçişin kabul edilebilir, hatta gerekli olduğunu bilmesini şart koşar. Şahit olunan şeye taklit yoluyla daha fazla ikna gücü katmak, doğruluğuyla örnek olabilecek eylemler söz konusu olduğu anda kaçınılmazdır. Sözgelimi, yeni düşünceler, açık ilkeler uğruna girilen tehlikeli eylemler, baskıya ve aptallığa direnişin yeni biçimleri. Buna karşılık, hastalığa, aşkın getirdiği kıskançlığın işkencelerine, savaşın tehlikelerine maruz kalan bir bireyin titreyişini, zayıflığını, hatta korkaklığını taklit etmeden önce iki kere düşünülür. Burada, soğuk bir dolaylı üslup zorunludur. Hiçbir Özne ortaya çıkaramayacak bu bireysel figürlerin taklidine niye gi-

rilsin ki? Nihayetinde, müstakbel yurttaşımız, gördüğünü anlatması gerekirse karma bir anlatısal güçten yararlanacaktır. Mevzuya göre taklitle basit anlatıyı, dolaysız ve dolaylı üslubu değişen oranlarda birleştirecektir. Hakikatlere, olağan eksikliklerden daha az rastlandığına göre, dolaylı üslup ya da bu kabul edilen basit anlatı, sohbetlere ve, dahası, aleni söylemlere hâkim olacaktır.

Glaukon, sırrını bildiği şu “sentez”lerinden biriyle devam etti:

— Sonuçta, bizim tarzımız olmayan tip, taklitleri, parodileri ve pastişleri boca ettikçe, biz onu daha katı yargılıyoruz. Öyle ki, kendi belagatine yakışmayacak bir şey olmadığını görünce, herhangi bir kişiyi ya da şeyi taklit etmek için sesini eğip bükmekte, değiştirmekte tereddüt etmez. Yellenerek gökgürültüsü, ıslık çalarak rüzgâr, dilini damağına karşı şaklatarak dolu, horlayarak motor, burnunu sıkıştırarak obua ya da klarnet, dişlerini gıcırdatarak dingil ve kasnak sesi çıkartır. Havlamayı, miyavlamayı, melemeyi, böğürmeyi, anırmayı muhteşem bulur... İçinde birkaç anlatı kırıntısının zar zor barındığı bir taklitler şenliğine dönüşür. Böylece bizim konuşma tarzımıza tam anlamıyla zıt düşer. Zira, öykülemeyi ve dolaylı anlatımı tercih edenler için zorunlu olan, ritmi düzenliliğe, incelikli ivmelere ve kısa duraklamalara dayalı ve nüanslarla dolu basit bir uyum. Kötü belagatse sayısız taklitlerini şekillendirebilmek ve aynen bir vantrilok gibi, bütün insan tiplerini, bütün hayvanları, hatta sabah esintisini ya da denizin kabardığı akşamlar köpüklerin kumlar üzerindeki yuvarlanışını dile getirmek için, ritimlerin, seslerin, imgelerin ve retorik figürlerin tam bir barok bulamacını yapmayı gerektirir. Bizim ülkemizde bu yapmacıklar ve bu ilkesiz barok reddedilecek. Her şeyden önce klasik olacağız. Yalnızca erdem söz konusu olduğunda taklide tenezzül eden basit anlatıyla yetineceğiz.

— Bununla birlikte, diye itiraz etti Sokrates, senin karşı çıktığın melez ve renkli üslup hoş görünüyor ve özellikle çocukları, onların öğretmenlerini ve doğrusunu söylemek gerekirse insanların büyük çoğunluğunu baştan çıkarıyor. Bunun bizim ortak ya da kamusal olanla ilgili anlayışımıza uymadığını düşünüyorsun muhakkak, çünkü bizde öznel birlik, meşguliyetlerin çeşitliliği içinde kendini ortaya koyar. Elbette bizim inşa ettiğimiz toplumda kunduracı ve pilot, çiftçi ve yüksek mahkeme yargııcı, albay ve bakkal olunabilir. Ama

şunu iyi anlamak lazım, bakkal albayı taklit etmez, zira albay olduğunda hakikaten albaydır. Bu gerçek çeşitlilik imkânı, müşterek bir düşüncenin evrensel dolaşımına dayanır. Ortak bir dil aracılığıyla, uygulamadaki hiçbir çeşitliliğin, bu düşüncenin gücünü bozmadığını görürüz. Herkesin, insanların eylemine açık her şeyi yapabilmesi, görünür olana dair birleşik bir düşünceye erişmemizi sağlayacak tek şey olan matematikten bildiğimiz, dilin özsel basitliğini zorunlu kılar. Çünkü var olanın düşüncesi kendi çeşitliliğinin taklidi değil, varlığının birliğine her zaman şaşırtıcı bir erişimdir. Bu birliğe mümkün olduğu kadar uygun bir dilin aciliyeti bu sebeptendir.

— Peki o zaman, diye sordu Amantha kaygıyla, metaforların dönüşlerinde, yaşadığımız dünyanın sınırsız ölçüde çeşitli ve göz kamaştırıcı derecede değişken güzelliği üzerinde gerçekleştirdikleri dolandırıcılıkla bizi büyüleyen bütün bu büyük şairleri ne yapacağız?

— Dilsel formüllerin sürekli dönüşümüyle bizi baştan çıkaracak kadar maharetli bu türden bir şair, memleketimizin bağrında ortaya çıkarsa, ona heyecanla saygılarımızı sunarız. Hiç tereddüt etmeksizin onun kutsal ve harikulade bir varlık, bir varoluş büyücüsü olduğunu ilan ederiz. Arabistan'ın bütün güzel kokularını başından aşağı döker, onu defne yapraklarıyla taçlandırırız. Sonra da kortej eşliğinde onu sınıra kadar götürüp bizde bu tür adam olmadığını ve olmayacağını izah ederiz. Çünkü bize ait genel bir projeye ve onunla paralel giden eğitime uygun olarak, daha ciddi ve hemen baştan çıkarmayan, nesre hatta matematiğe daha yakın bir şiir yarattık.

— Bütün bunlar çok güzel, dedi Amantha, ama ülkemizin ne eşiği olacak ne de sınırı! Biliyorsunuz, tamamıyla enternasyonalist bir proje hayata geçmeli. Proleterlerin vatani yoktur. Komünist bir gümrükçü, ne acınası bir oksimon!

— Bu da yalnızca benim bir imge önerdiğimi, metaforik konuştuğumu kanıtlar, diye cevabı yapıştırdı Sokrates. İnan bana, siteden kovulan şair hayalim meşhur olacak!

— Ah! Baştan çıkarıcı imgeleri olan muğlak dilli şair sizsiniz o halde!

— İyi o zaman, dedi Sokrates, benim kovulmama şahsen nezaret etme işini size bırakıyorum.

Herkes gülmekten kırıldı, ancak Glaukon durumu ciddiyetle izliyordu:

— Gençler için bu kadar önemli olan müzik hakkında neredeyse hiçbir şey söylemedik.

— En basitten yola çıkalım, diye devam etti Sokrates sükûnet içinde. Bir şarkının kurucu unsurlarının sayısı dördüttür: sözler, melodi, armoni ve ritim. Şiirlerden ne bekliyorsak sözlerden de aynısını bekleriz. Melodi sözlere göre ayarlanır. Müzik tarafından şiire hakkının teslim edilmesidir bu. Geriye kalıyor armoni ve ritim. Bunlar teknik meseleler, üstelik gelişimleri hızlı olduğu kadar tartışmalı da. Tonal armoni mi, atonal armoni mi? Düzenli ritimler mi, düzensiz ritimler mi? Peki ya tınılar? Eski, geleneksel, modern enstrümanlar? Elektroakustik simülasyonlar? Her şeye açık olunmalı. Sanatsal yönelim asla tekniğe indirgenemez. Benim için önemli olan şey gayet açık: Müzikal bir tarz, rutinlerin ve korkaklıkların ötesinde kendini gösterebilecek yeni kapasiteleri diyalektik yolla değerlendirerek bir Özenin içinde bulunduğu durumları biçimselleştirebilmeli. Kişisel heyecanların müziğini severiz ama cesaretin müziği de olsun isteriz. Müzik, salt kendi isteğiyle ya da dostça desteklerden yararlanarak, zorlu imtihanların üstesinden gelmek zorunda kalan ve boş gevezelikler etmeden azimle bunu yapanların öznelliğini “taklit etsin”, bu iyi bir şey! Her halükârda ihtiyaç duyduğumuz armoniler ve ritimler; cesaretin ve sabrın ritimleri.

— Sonuç olarak bize diyorsunuz ki, diye toparladı Glaukon, bir şarkıda sözlerin, melodinin, armoninin ve ritmin mükemmelliği, bir tür öznel sadelikten ileri gelir. Ahmağın ya da cahilin sadeliği değil, eşsiz bir entelektüel hareketle doğruyu ve güzeli hedefleyen yaratıcı sadelik.

— Aynı ilke bütün sanatlara uygulanabilir, diye tamamladı Sokrates. Vücut hareketlerindeki ya da sözlerdeki zarafeti yaratan öznel sadelikle, cahilleri şaşırtmak için gösterilen çabalaradaki kibirli biçimsizlik arasındaki zıtlık aynı şekilde resimde, halıcılıkta ya da işlemecilikte, mimaride ya da tasarımda da görülür. Dışavurumsal ölçü her yerde kuraldır, bunu tanımadığını iddia edenler bayağılığın tarafında yer alır, estetik öznelliği bunun altında yatan ifade için de böyledir. Şiirlerle müzikal eserlerin taklit ve temsil boyutlarını sı-

nırlandırmaya yönelik, önceden koyduğumuz kuralların başka sanatlara da uygulanabilir olduğu artık açık. Özellikle şiir ve müzikten söz etmekte ısrar edişimizin sebebi şu ki; sabit ritimleri ve şatafatlı orkestrasyonu olan güzel melodilerin, bir Öznenin içselliği üzerinde bütün diğer biçimlerden daha güçlü bir etkisi vardır. Bu yüzden, bu müzikler bizimkisi gibi bir eğitime uygun olursa, aklın müdahalesi dahi gerekmezsiniz çocukluktan itibaren kötülükten ve çirkinlikten nefret edilir. Akıl ses vermeye başladığında da, eğer gençlik yıllarımızın en canlı duygularını besleyen, bu doğru müzik olmuştusa, yar-gılarımızı heyecan ve tatlılıkla akıl üzerinden doğrularız.

Sokrates'in neredeyse törensel ses tonundan hepsi etkilenmişti. Gözleri kapalı, yüzü ifadesiz devam etti:

— Eğitimimiz boyunca, zaten sayıları fazla olmayan edebi unsurlarını, ortaya çıkan bütün kombinasyonlarıyla –bu unsurların içinde kullanıldığı kümeler ister büyük ister küçük olsun– her yerde ayırt edecek şekilde öğrendiğimiz andan itibaren, yazılı işaretleri bildiğimizi sanıyorduk. Bu şekilde iyi bir okur olunacağını düşünüyorduk. Daha önceden, işaretleri oldukları gibi tanımayı öğrenmemişsek, sudaki ya da aynalardaki yansımalarından tanıyamıyorduk. İmgelerin bilimi, imgesi imge olan gerçeğin bilimine özdeştir.

— Lafı nereye götürüyor böyle? diye mırıldandı Amantha.

— Aynı sebeplerden, bizim ve ülkemizin müstakbel muhafızlarının, özdenetim, cesaret, ruh yüceliği, zihin özgürlüğünü ve bu ada layık bir hayatın edebi unsurları sayılabilecek bütün erdemleri ayırt etmeyi öğrenmeden, gerçek müzisyen-şairler olamayacağımızı iddia ediyorum. Muhafızlar bu fikirleri, ortaya çıktıkları bütün hayati kombinasyonlarda, aynen erdemlerin çifti olan kötülüklerin fikirleri gibi tanımalılar. Hangi koşullarda olursa olsun, büyük ya da küçük, karşılaştıkları her yerde, onları ya da imgelerini ayırt etmeliler. Fikirler ilminin, karşıt fikirler ilminin ve bütün bunların imgelerinin ilminin, aynı ilmi oluşturduğunu bilmeliler. Buradan özellikle şöyle bir sonuç çıkar; bir genç kız ya da genç adam, güzel bir karakterin düzenlediği öznel içselliği, aynı dikkate değer modelden ileri gelen dışsal bir tutumla birleştirebilirse, onlarla karşılaşma tarihine erişenler için görülebilecek en güzel şey olurlar. Şairlerin, müzisyenlerin ve bütün kültürlü insanların onları seveceğine şüphe yok. Ancak bu

karışımında hakiki bir kusur varsa sevgi zayıflar, öyle değil mi?

— Yani, diye mırıldandı Glaukon kızarak, eğer kişilikte ciddi bir kusur varsa olmaz. Ama bedendeki küçük bir kusur sevgiye engel değildir her zaman.

Sokrates güldü:

— Ah, nedenini bilip de konuşuyor gibisin! Herhalde Adonis denemeyecek bir oğlanı sevdin ya da hâlâ seviyorsun... Ama yine de, aşta sadece zevk kaygısı duymanın bir özdenetim nişanesi olduğunu söylemezsin?

— Elbette hayır, dedi Glaukon acıklı bir halde. Acı gibi zevk de yoldan çıkarır.

— Zevk, şiddetli ve aşırı bir şeyler barındırabilir, değil mi?

— Her zaman olmasa da çoğunlukla, evet.

— Cinsel zevkten hem daha yüksek hem daha keskin bir zevk söyleyebilir misin?

— Yok öyle bir şey. Cinsellik hakikaten bedenlerin çılgınlığı.

— Ama bir canlıdan diğerine aktarımı sağlayan, mesela bir hocadan genç öğrencisine aklın kazanılmış biçimlerini aktaran sevginin, temel fikri güzellik olan şeyin —demin sözünü ettiğimiz özdenetimli müzik örneğine uygun şekilde— yön verdiği bir sevgi olması gerekmez mi?

— Öyle sanıyorum.

— Bu bir anlamda didaktik sevgiye Freud, aktarım sevgisi adını verir, çünkü bedenden İdea'ya geçer. Delilikten ve sefahatten uzak kalmalıdır. İdea paylaşımının yavaş yavaş kuşattığı gerçek bir sevgiyle birbirlerini seven yaşlı hocayla genç öğrencisi arasında beden de söz konusudur, ama hiçbir şeyle kıyaslanamayacak cinsel şehvet yoktur. Daha doğrusu, düşünceye, İdea'nın yüceliğine erişecek gücü veren görünmez bir enerji gibi arka planda kalır. İdea'sını kurmakta olduğumuz ülkede herkes, bedenlerin doğrunun oluşuna yabancı olmadığını kabul edecek. Cinsel yasak, didaktik ilişkinin duyumsanabilir bir boyutu olabilmesini menetmeye varmayacak. Hocalık deneyimi, öğreten kişinin bedenini ve sesini işin içine katar. Okuttuğunuz kişiyi veya sizi okutan kişiyi sevmeniz gerek. Hocaların, cinsiyetleri ne olursa olsun, gençlere yaklaşmaları, onlarla takılmaları, konuşmaları, onları kucaklamaları, onlara dokunmaları skandal de-

ğildir. Dünyada en iyi olan şeyi, gerçek bir hayatın sırrını çocuklarına aktarmayı amaçlayan anne veya baba gibidirler.

— Ama öğrencileriyle yatmayacaklar herhalde, dedi Amantha birden.

Sokrates bir ayrıntıya dikkat çekti; küçük, parıltılı gözlerinin içi gülüyordu:

— En azından, öyle bir şey yaparlarsa, hoca-öğrenci karşılaşmasının sadece fırsat verdiği benzersiz, kalıcı, hatta ebedi bir aşkın tutkusuyla olacaktır.

— Hırsızlar yaratan şu meşhur fırsat! diye araya girdi Amantha.

— Her neyse, dedi Glaukon memnun bir halde, edebiyat ve müziği tamamladık.

— Bunun için de aşktan başka bir şey gerekmedi, yorumunda bulundu Amantha usulca.

Herkes bir an için sessiz kaldı. Dışarıda, demiş şair, gece yol aldı.

Bedenin Disiplinleri: Diyetetik, Tıp ve Spor

(403c-412c)

AMANTHA gürültüyle esnedikten sonra şöyle dedi:

— Edebiyatla müziğin ardından spordan söz etmeye başlayacaksınız diye korkuyorum.

— Elbette! dedi Glaukon. Lüzumsuz yere kavga etmeye bu kadar hevesli olup sporla ilgilenmeyen halk tabakası gençliği nasıl disiplin altına alınacak?

— Horozların, boğaların, aygırların, koçların, pis kokulu tekelerin ve kaz, kedi, domuz erkeklerinin işi! diye karşı çıktı Amantha. Aptal genç erkeklerin! Ama haydi, haydi, dinliyorum sizi.

— Seni ikna etmek isterdim, dedi Sokrates uzlaştırmacı bir havayla. Çıplak ve müstakil bedenın hiçbir zaman eğitici düşünce gerektirmediği konusunda seninle aynı fikirdeyim. Ne kadar eğitimli olursa olsun bir beden, varlığını taşıdığı bireyin kendini Doğru'ya adanmasına ve böylelikle Özneye dönüşmesine karar veremez. Aksine, Doğru'ya öznel olarak dahil olma –burada “dahil olma” sözünün altını çizmek gerekiyor–, bedene kabiliyeti olan erdemi kazandırır. Analitik düşünceye gereken özeni gösterdikten sonra, can sıkıcı olduğunu bildiğini bildiğim ayrıntılarda boğulmamak için ana başlıklarla yetinerek bedene uygun olanın ne olduğunu belirleme işini ona bırakmak en iyisi, sevgili Amantha, ama sen uyumuşsun bile.

— Bence çok önemli bir temel kural var, dedi Glaukon büyük bir ciddiyetle: alkol. Savaşçılarımız, muhafızlarımız, yöneticilerimiz, askerlerimiz –hepsi aynı anlama geliyor, yani kimse– sarhoş olma-

malı. Uyumakta olan yurttaşlarını koruyan birinin kesinlikle yerlere kismaya ve nerede olduğunu bile bilmeden zikzaklar çizmeye hakkı yoktur.

— Kesinlikle, dedi Amantha. Bir de muhafızları korumak pek iyi olmaz...

— İçmeyi düşünmeden önce yemek gerek, diyerek yeniden söze girdi Sokrates. Savaşçılarımızı bir noktada atletlerle karşılaştırabiliriz: Sert mücadelelere girebilir ikisi de. Atletlerin beslenme rejimini kabul edecek miyiz?

Glaukon kızardı:

— Daha neler! Hayatlarını uyumakla ve antrenman yapmakla geçiriyorlar, aşırı beslenmek zorundalar, kendilerini kokaine ve başka pisliklere kaptırıyorlar, sonunda da ağızlarında köpüklerle genç yaşta ölüyorlar, kimse de bunun neden olduğunu söylemeye cesaret edemiyor. Şapka çıkarıyorum atletlere!

— O halde hem daha basit hem de daha titiz bir rejim tavsiye edeceğiz. Çünkü genç kızlarımız, delikanlılarımız her zaman uyanık olmalı, bulundukları yerde tuhaf olan ne varsa görmeli, duymalı, tanımlayabilmeli. Eylem onları sert değişimlere maruz bıraksa da (sular, av hayvanı, âdetler, her şey, kırsal bölgelerde alışılanın dışında olabilir), çöl güneşine ve kuzey kutbunun karına katlanmak zorunda kalsalar da kusursuz fiziksel biçimlerini korumak zorundalar. Şöyle bir sonuç çıkarabiliriz; içecek, gıda ve fiziksel egzersiz, edebiyat ve müzik kültürü hakkında belirlediklerimizle aynı kurallara tabi olmalı: basitlik, ölçü, nüans. Burada savaş bize yol gösterebilir.

— Savaş mı? Yol göstermek derken? diye sordu Amantha inanamayarak.

— Peki, Homeros okuyalım tekrar.

— Hani onun kıymeti yoktu!

— Bütün diğer şairlerin toplamından daha kıymetli olduğunu saymazsak. *İlyada*'daki kahramanların kırsaldayken ne yediklerini hatırla. Homeros onları ne balıkla besler—deniz kıyısında konakladıkları zaman— ne de haşlanmış etle. Mönü hiç değişmez: ızgara, salata, peynir. Hafifliği ve mütevazı zenginliği bir yana, bu rejime uymak askerler için kolaydır da. Odunla ateş yakmak ve korun üzerinde eti pişirmek yeter. Oradan oraya taşınması sıkıntı yaratan koca tencere-

lere ihtiyaç kalmaz. Sindirimi zorlayıcı mayonez, ketçap ve diğer soslardan da yoktur. Sicilya usulü koyun güveç ve Fransız usulü tavşan yahnisi olmasa da olur.

— Dolar gücüyle sarı peruklu ve tıraşlı Ukraynalı bir metres tutmanın mutlaka gerekli olduğuna da inanmıyorum; özdenetim meselesi, dedi Amantha masum bir havayla.

Glaukon kızardı:

— Of Amantha!

— Geçelim, geçelim, diyerek gülümsedi Sokrates.

— Tabii benim gibi, şark usulü ballı tatlılarla kendini besiyen çekmenin gerekli olduğuna da, diye devam etti Amantha.

— Bunları da geçelim... Genel ilke basit bir çeşitliliğe dayanıyor. Müzikte, tonal, atonal ya da diziye dayalı imkânları, düzenli, Doğu'ya ait ya da tersine çevrilemez ritimleri bilmek gerekiyor ama bunları her zaman rasgele karıştırmadan. Aynı şekilde, her şeyden makul ölçüde yenebilir, ama açgözlü Yankeeler gibi devasa bir tabakta her şeyi karıştırıp son hızla yutarak değil. Sloganımız şu olacak: rafine, evet; obez, hayır!

— Paralelliği daha ileri götürebiliriz, dedi Glaukon. Zihin kültüründe anarşik ölçüsüzlük, toplu bir pusulasızlık yaratıyor. Beden bakımını açısından anarşik ölçüsüzlük, hayali hastalıkların artışını getiriyor.

— Doğru, diye onayladı Sokrates. Pusulasızlık ve zihinsel hastalıklar bir ülkede yayılırsa, orada kurum olarak yalnızca mahkemelerle hastaneler yükselebilir. Akıllı ve sağlıklı insanlar bile oralara koşar. İleri düzeyde bir doktor ve avukat ihtiyacı, çökmekte olan bayağı bir kamu eğitiminin en belirgin göstergesidir. İşte bu yüzden, bu ihtiyaç sonunda toplumun bütün kesimlerini etkiler. İyi düşünülürse, kendimiz için olanın başkaları tarafından belirlenmesi ve kendisi olamadığı için o başkalarını ruhunun despotu haline getirmesi hem utanç vericidir hem de eğitimsizliğin kesin kanıtı.

Burada Sokrates iyice coştı. Ateşli ses tonu hazır bulunanları şaşırttı:

— Hayatının çoğunu, kimi zaman sanık, kimi zaman müşteki olarak mahkemelerde geçirmekle kalmayıp bayağılığın son kertesinde, adaletsizlikte uzman olmakla övünmeyi tamamıyla normal bulana

yazıklar olsun! Anlamın kıvrımlarına sızabildiği için, önemli kapıları çalarak amacına ulaşabildiği için kurumlanana, saldırı altında bile adaletin tecellisinden hızla kaçacak kadar esnek olana yazıklar olsun! Üstelik bütün bunlar da önemsiz, değerden yoksun kazançlar için, çünkü adamımız, gerçek hayatın, horlayan ve kehanette bulunan kayıtsız bir yargıca başvurması gerekmediğini, kendi içkin hakikatinin güzelliğinde yattığını bilmiyor.

— Tanrım, ne yergi ama! dedi Amantha.

Sokrates devam etti:

— Devamlı doktorlara ve özellikle psikiyatlara gidenler için de aynı şeyleri söyleyeceğim. Elbette, elbette bir kazada yaralandıysanız, salgın bir hastalık sizi yüksek ateşle yatağa çivilediyse, hatalı gelişmiş bir kromozom beyninizi bulandırıyorlarsa tedavi olmalısınız. Ya da özel bir dram simgesel düzeni zehirleyerek Özne-oluşu engellediyse, kişi tabii ki bir analistin divanına uzanmakta haklıdır. Ama meseleye yakından bakarsak, çoğu zaman tembelliğimiz, bütün hakikatlere karşı iştahsızlığımızı örten bir pisboğazlık, siyasi korkaklığımızın körüklediği depresif bir melankoli, bizi dünyayı olduğu gibi kabullenmenin iğrençliğine gırtlığımıza kadar batıran nevrotik güçsüzlük söz konusudur. İşte bütün bunlar, Charcot'nun, Freud'un, Lacan'ın zeki takipçilerini, batağa saplanmış mizaçlarımızı, soluk gecelerimizin buharlarını, karmaşık isimler bilimiyle sınıflandırmaya zorlamıştır: manyak-depresif psikoz, kaygı nevrozu, paranoya, histeri, fobi, takıntı nevrozu, terk edilme sendromu, ağır depresyon, ruhsal halsizlik... Modern utancın bilimsel bir panoraması değil mi?

— Evet, dedi Glaukon, bir tek onların kullandığı bu isimler, Vampirler gecesinin hayalperestleri yapıyor bizi.

— Özneleri tahrip eden şeye duyduğumuz hayranlığı simgeleyen, içinde delilerin cirit attığı, tüyler ürpertici ve kanlı filmleri görmek yeter, diye ekledi Amantha.

— Ah! diye haykırdı Sokrates, Asklepios'un zamanına, hatta Hipokrates'in öncesine geri dönsək! Homeros'ta gördüğümüz tıbbın çocukluğuna... *İlyada*'nın 11. kantosunda, sanıyorum Eurypylos yarananır, kadının biri onu tedavi etmek için Patroklos'un uydurduğu bir ilaç verir: un ve rendelenmiş peynir serpilmiş Pramnos şarabı.

Bugün bu tür bir ilacın ateşi yükseltmekten başka bir işe yaramayacağı söylenebilir. Homeros'ta herkes bundan memnundur, hasta bile!

— Sokrates! diye araya girdi Amantha. Sizi azarlamak zorundayım. Her şeyi karıştırıyorsunuz. Homeros'un metninde Makhaon'a verilir bu peynirli şarap, Eurypylos'a değil. Başka bir bölümde Patroklos'un Eurypylos'u tedavi ettiği doğru ama ezilmiş bitki köküy-le, un katılmış şarapla değil.

— Ne önemi var. Ben bu dikkatli ve köylü tıbbı seviyorum.

— Çok hoş bir şey, tabii ölmezseniz, diye takıldı Glaukon.

— Bugünkü diyetetiğin elbette hastanın nesnel gelişimini adım adım izleyip rejimi ona göre ayarlayabilmek gibi bir avantajı var. Fakat bu disiplinin kurucusunu hatırlayalım, Megaralı Herodios. Büyük bir spor adamıydı. Depresyona giriyor ve sürekli hasta oluyordu, bitkisel ilaç ve egzersiz karışımını yarattı, ki bugün çok moda. Soluk mavi eşofmanlarıyla, üzerlerine tansiyonu, nefesi, terlemeyi ve kalp atışlarını ölçen aletler takıp yol kenarlarında boğa gibi soluyarak koşan insanları biliyorsunuz. Pestisid içermediği garantili kaynaktan su içiyorlar. Güneşin doğuşunu dizlerinin üzerinde selamlıyorlar. Öğütülmüş şakayık taçyaprakları yiyorlar. Bizim Herodios'un torunları bunlar.

— Herodios'un kendisi peki, ona ne oldu? diye sordu Glaukon.

— Diyetetik icadı müritlerini aptallaştırmadan önce uzun süre kendisine acı çekti, ki adil olanı da buydu. Yavaş ilerleyen “özel bir kanser”e yakalandığına inanıyordu. Aslında melankoliğin ve tembelin tekiydi. Ayakucunda yürümeyi, gündüz uykusunu, yağsız karahindiba salatasıyla Hint çamuru lapasının öne çıktığı vejetaryen bir beslenme biçimini birleştirdiyse de işe yaramadı, sonunda “özel kanser”inden öldü. Gençken tedavi olmak için her şeyden vazgeçmişti. Ancak uzun hayatı süresince iç sıkıntısı onu yedi bitirdi, çünkü parmak uçlarında gereken sayıda adım atmamış ve karahindibasının arasında dikkatsizlikten sümüksüklük ve benzer şeyler yediği olmuştu.

— Eh! İşte size tamamen diyetetik bir hayat ve ölüm! yorumunu yaptı Amantha.

— Herodios, melankolinin üstesinden gelmeyi sağlayan şeyin, in-

sanın yapması gereken şeyi kendisi için değil ama Doğru İdeası'nın buyruğuyla yapması olduğunu anlamamıştı. Bu zorunluluk insanı kuşattığı zaman, hayatını hasta olmak ve onu iyileştirmekle geçirmenin saçma olduğunu da anlıyor insan. Hangi işçi olsa bunu anlar ama herkesin sözde mutluluklarını kısıktığı zenginler hep klinikleri dolduruyor.

— Siz bu tuhaflığı nasıl açıklıyorsunuz? diye sordu Glaukon.

— Bir işçi hasta olunca, doktordan kendisini iyileştirmesini (anti-biyotikler, antienflamatuarlar, gerekirse ameliyat) ve bedensel zayıflığının şantiyede kazma sallamasını ya da metal levhalarla kompresörlerin gürültüsü içindeki montaj bandında hareketleri mekanik olarak tekrarlamasını engelleyeceği süre için rapor yazmasını ister. İşçimiz, psikolojik ve ahlaki vaazlar, ikide bir duş almalar, yeni doğmuş bebek gibi ağlanan grup terapilerinin eşlik ettiği sonu gelmez bir yumuşatıcı diyetle kendine çekidüzen vermeye kalkmaz. Ona göre tıp, geri dönülmesi gereken işle diyalektik içindedir. Gece gördüğü kâbusların ya da açıklanamayan felçlerin tedavisi için, kafasında organik keçi tüyünden bir boneyle önceki hayatlarda çare aramaz. Dolayısıyla doktora şunu söyleyebilir: “Benimle ilgilenmeyin, hastalığımla ilgilenin. Beni iyileştirmek için buradasınız, varoluşuma el koymak için değil. Öyle bir yapın ki size bir daha ihtiyacım olmasın.”

— Eh, dedi Glaukon, işçi olarak gayet haklı.

— Neden “işçi olarak”? Sence rasyonel tıp hastanın toplumsal sınıfını mı göz önüne almalı?

— Şöyle ki, borsadaki yatırımlarıyla yaşayan biri, hasta olur olmaz işe geri dönmeyi düşünmez.

— Onun pek fazla bir şey düşündüğünü sanmıyorum zaten! Ne zaten yapmadığı işi düşünür, ne bir İdeanın emrine girmeyi – bundan özenle kaçır zaten. Vaktiyle çok meşhur olan şu iki dize okunabilir onun için şüphesiz:

*İnsanın bir şey yapmadan yaşamaya imkânı varsa
Düşünür olmalı muhakkak, gezmeme aklı havada.*

— Kim yazmış bu dizeleri? diye sordu infiale kapılan Amantha.

— Çoktan unutulmuş, Phokylides diye biri.

— Üstelik, dedi Glaukon, insan yoksulsa bile düşünmeye çalışmalı.

— Özellikle yoksulsa, diye düzeltti Sokrates. Ama Phokylides ile bir tartışmaya girmeyelim, ısıklanırız! Her halükârda gerçekten de zenginlerin çoğu, o uçsuz bucaksız boş zamanlarını düşüncenin ve adaletin doldurması gerektiğine inanmıyorlar hiçbir şekilde. İleride yakalanabilecekleri bütün hastalıkları önceden tedavi etme saplantıları var ve durduk yere baldırlarını kaşıyacak olsalar dehşete düşüyorlar.

— Çok doğru! dedi Glaukon coşkuyla. Vücudunu süsleyip püslemek, “formda” olmak, üst sınıfların değişmez ilkeleri bunlar. Görüyoruz ki teniste körük gibi soluyor, ofislerinde şınav çekiyor, teraslarında golf alıştırması yapıyor, Frankenstein’ın yarattığı gibi estetik cerrahi muayenehanelerinde yüzlerini yeniden şekillendiriyorlar.

— Felsefe eğitimi alsalar, iyi kitaplar okusalar, şiir ezberleseler ya da “seçkinler” yarışmasına kabul edilmek için diferansiyel denklemleri öğrendikleri zamandan bu yana unuttukları matematiği gözden geçirseler daha iyi ederler. Hele ki yurttaşlarının kahir ekseriyetinin hayatının nasıl olduğunu tevazuyla ve dikkatle araştırırsalar daha da iyi ederler. Bu beden fetişizmi, bu sağlık saplantısı her yerde, hakikatlerle bütünleşilmesinin önünde engel teşkil ediyor – en önemsizleriyle bile. Size felsefeden söz ediliyor siz “baş ağrısı” diye cevap veriyorsunuz, resimden söz ediliyor yaralarınızı ve şişlerinizi sayıyorsunuz, dizisel müziğe gelince ishal ve lumbago destanı başlıyor!

— Böyle insanlar gördüm! diye onayladı Amantha. Sevemiyorum böylelerini.

— Efsanevi Asklepios’un da senden farkı yoktu. Doktor olduğu halde sadece sağlıklı insanları severdi. Herhangi bir hastalık, genel sağlık içinde kısmi ve geçici bir istisnadır, derdi. Ona göre hasta, olağan hayatına en yakın şekilde yaşamalıydı. İlaç vermek ya da organlara cerrahi müdahale gerektiğinde bunu hızlı ve iyi yapardı. Bunlar, Büyük Sağlık temeli üzerindeki lokal eylemlerdir, derdi. Nietzsche’yi okumuştı: Hayat hızdır. Hiçbir şey ayak sürümeme-liydi. Ona göre ölüm, hastalığın içine uygunsuz bir şeyin yerleşme-

sinin sonucuydu. Herkesin sonunda öldüğünü söyleyerek ona karşı çıkan birine şöyle cevap vermişti: “Çünkü yaşlandığında insan, geçen zamanın etkisiyle yorulmuş olur. Bundan dolayı eylem ve sağlıktan ziyade uyku ve hastalığa değer verir.” Günün birinde şu görüşü saçıma ama aslında derin lafı etmişti: “Ölümün bedenle, hastalıkla, bütün bunlarla hiçbir ilgisi yoktur. Eğer Zaman olmasaydı hepimiz ölümsüz olurduk.”

— Bir tür felsefeydi bu.

— Bir siyaset de aynı zamanda! Atalarımızın militer devletlerine uygun bir dünya görüşü icat etmişti. *İlyada*’nın 4. kantosunu hatırlıyor musun, hani Pandaros’un Menelas’ı yaraladığı? Herkes koşarak gelir ve

*Kanmak bilmeyen ağızlarıyla emdiler yarayı
İçtiler zehirli ve pis kanını
Sonra acı dindiren ilaçları serptiler üstüne ustaca.*

— Of, Sokrates! diye homurdandı Amantha. Ne saçmalık! Yaptığın alıntı değil resmen parodi! Atıflarınız neredeyse her zaman hatalı. 4. kantoda sadece Makhaon yapar bunu, “bütün” Yunanlar değil.*

— Sevgili öğretmenim, bu uydurmalar için tövbelerimi kabul et. Her halükârda doğru olan şu ki, Asklepios’un müritleri için bir savaşçıyı iyileştirmek, onu kendi doğuştan gelen gücünün mümkün olan en içsel araçlarını kullanarak savaş için yeniden ayağa kaldırmaktı. Bir ihtiyarın ve zengin bir rantçının hayali hastalıklarıyla uğraşmak ya da stresten bitkin düşmüş genç bir şirket yöneticisini forma sokmaya kendini adanmak onların gözünde işten değildi!

— O zaman, dedi Glaukon hayranlıkla, bu Asklepios ileriye görüyormuş.

— Azizim, komünist tıbbın ikonlarından biri haline getireceğimiz şu bizim Asklepios’tan söz ediyoruz. Herkes hemfikir değil. Aiskhylos, Euripides ve hatta ihtiyar Pindaros, öncelikle Asklepios’un Apollon’un oğlu olduğunu, ikinci olarak da bir keresinde, klinik olarak

* Bkz. *İlyada*, a.g.y., s. 138. – ç.n.

ölmüş olduğunu bildiği halde, sırf ailesi peşin olarak ona müthiş bir ücret ödemiş olduğu için, yaşlı bir zengini tedavi etmeye koyulduğunu iddia ederler. Hatta bu küstah açgözlülüğünü cezalandırmak için Zeus'un onu çarptığını da söylerler.

Glaukon'un mantıkçı yanı ağır bastı:

— Bu mantıklı değil. Tanrıların anlamı üzerine söylediklerimiz yani onların, Doğru'nun içkin otoritesinin şiirsel isimleri oldukları hatırlanırsa, Pindaros ve diğerlerinin bu iki anekdotunu aynı zamanda geçerli sayamayız. Asklepios Apollon'un oğluyorsa, yozlaşmış ve yalancı bir doktor olamaz. Eğer yozlaşmış ve yalancı bir doktorsa, bir tanrının oğlu olamaz.

Sokrates keyiflendi:

— Kusursuz bir kanıt. Tebrik ederim, dostum!

İyiden iyiye sıkılmaya başlayan Amantha, bütün bunlardan onu heyecanlandıran şeye, yani siyasete geri dönülmesini istiyordu:

— Bu Asklepios tapınması çok hoş. Ama bizim siyasetimizin kurallarıyla yönetilen bir ülkenin hakiki doktorlara ihtiyacı var, öyle değil mi? Hakiki bir doktor da tecrübeli olmalı. Bedensel rahatlığın gizli mekanizmalarını bilmeli, O. K., ama aynı zamanda bütün hastalıkları, bütün patolojik durumları da bilmeli. Yalnızca sağlık fışkıran askerleri “tedavi” etmişse ona güvenmem.

— Bunu ben de düşündüm, dedi Glaukon tartışmaya katılarak. Yargıçlar için geçerli olan doktorlar için de geçerli olmalı. İyi bir yargıç, sırf apartmanın önünde esrar içti diye tutuklanıp dövülen genç proleterden, üst sınıflar arasından çıkmış ve maskesi sonradan düşürülen seri katile kadar küçüklü büyüklü bütün haytaları, bütün renkleri görmüş olmalıdır. Korkak ve masum küçük burjuvalardan başkasıyla karşılaşmamışsa, pek işe yaramaz.

— Bana öyle geliyor ki, dedi Sokrates biraz düşündükten sonra, birbirinden çok farklı iki soruna aynı mantık filtresini uyguluyorsun. Doktorlardan başlayalım. Bunların en iyileri, genç yaştan itibaren kendi sanatlarında bilimsel anlamda ustalaşmaya kendilerini adanlar; ayrıca kendi bedenleri de dahil, kötü durumda bulunan bedenin çeşitli hallerini mümkün olduğu kadar tecrübe etmiş olanlardır. Kendilerinin de ciddi ve çok sayıda hastalığa yakalanmış ve başkalarının acısından iğrenmeyen insanlar olmaları çok faydalıdır,

çünkü onlardan da –Amantha gibi konuşmak gerekirse– “sağlık fışkırır”. Hastanın bedenini tedavi eden doktorun bedeni olsaydı, hassas bünyeli olmak ve sürekli hastalığa yakalanmak doktorlar için yasak olurdu. Ama hastanın bedenini tedavi eden, doktorun zihinsel kudretidir. Özneden ileri gelen bu zihinsel kudret, bir beden hastalığı değil de düşünce hastalığına yakalanırsa, bedenin tedavisinde yetersiz kalır, bu doğru. Yargıcın durumuysa farklıdır. Onu bir süre için, bir bireyin eylemlerini değerlendirme iddiasında olan bir Özne olarak tanımlayalım. Gençliğinde yalnızca yoldan çıkmış zihinlerle takılmış, onlarla birlikte her türlü cürmü işlemiş bir Öznenin, kendi hastalıklarından öğrendikleriyle müşterilerinin hastalıklarına teşhis koyan doktorun aksine, başkalarının cürüm eylemlerini gerektiği gibi değerlendirebilecek düzeye gelme ihtimali kesinlikle yoktur. Müstakbel Özne olarak yargıç, adalet normu önüne çıkan her şeyi, yalnızca kendi öznel niteliği noktasından, tarafsız olarak değerlendirecekse yozlaşmanın olağan biçimlerinden mümkün olduğu kadar uzak kalmalıdır. Zaten işte bu yüzden, sevgili Amantha ve Glaukon, dürüstlüğü aşikâr olan sizin gibi genç kızlar ve genç erkeklerde, onları adaletsiz insanların hilelerine açık hale getiren bir saflık vardır; yoldan çıkmışları harekete geçiren tipik etkileri kendilerinde bulamazlar. Aslında iyi bir yargıç genç olmamalı. Adaletsizliğin ne olduğu bilgisi ancak ileri yaşların sınırlarında, gecikmeli olarak edinebilir. Yargıç, adaletsizliği kendi öznelliğinin içine gizliden gizliye yerleşmiş bir kötülük olarak tanımamış, başkalarının içine yerleşmiş bir kötülük olarak yavaş yavaş incelemiştir. Kötülüğün doğası hakkındaki düşüncesini ampirik olarak değil, bilimsel olarak inşa etmiştir.

— Mükemmel yargıcın kendi ilmini, kişisel bir tecrübe üzerine kurulu içebakışla değil de, dışarıdaki bir nesneyle ilişkili bir tür zihinsel sezgiyle mi edindiğini söylemek istiyorsunuz? diye özetledi Amantha.

— Benden daha iyi ifade ettin. Esasen yargıç mutlak bir dürüstlüktedir. Dönüşmek zorunda olduğu Öznenin dürüstlüğüne sahiptir denebilir. Şüpheli işlere fazlasıyla bulaşmış ve kendi kendini pek maharetli ve tecrübeli gören şu hilekâr ve kuşkucu insan türüyle keskin bir tezat oluşturur. Bu tür biri, kendisi gibi insanlarla iş çevirdiği

zaman, kendini kurnaz ve tedbirli gösterir, çünkü kendi içinde bulduğu ve muhataplarıyla suç ortaklarınınkini yansıtan davranış modelleriyle hareket etmektedir. Ama belirli bir yaşa gelmiş, dürüstlükleri tescilli insanlarla mücadeleye girdiğinde bu sözümona kurnazın derin ahmaklığı ortaya çıkar. Geçerli bir sebep olmadığı halde kuşku içinde ve –kendisinde böyle bir model bulunmadığından– sağlam bir karakterin ne olduğu konusunda tamamıyla cahil olduğu görülür. Dürüst insanlardan ziyade üçkâğıtçılarla düşüp kalktığı için, hakikatte olduğu üzere tam bir cahil olarak değil, gerçek hayatı iyi bilen biri olarak tanınır. Yargıçlık görevi için bu tür bir bireyi seçecek değiliz, en azından bu görevin normu bilgelikle yetkinliğin bir karışımı olduğu sürece. Önce sözünü ettiğimiz kişiyi ele alalım, bir Öznenin kendine has niteliğini paylaşan kişiyi. Yozlaşma aynı anda hem kendisiyle hem erdemle ilgili bilgi üretemez; oysa eğitimin sağlamlaştırdığı bir doğal eğilimle desteklenen erdem, zaman içinde, kendisinden ziyade yozlaşma hakkında hakiki bir bilime dönüşebilir. Dolayısıyla yozlaşmış olan değil erdemli olan evrensel bir yetkinlik kazanır.

— Peki bunların bizim eğitim programımız için ne gibi sonuçları olacak? diye sordu Glaukon endişeyle.

— Ülkemizde tıbbın ve yargı aygıtının, kısaca sunduğumuz modele uygun olması gerektiğini beyan etmen yeter. Göreceksin ki insanların büyük bir kesiminin fiziksel ve manevi imkânları ellerinden gelenin en iyisine ulaşacak. Diğerlerine; kronik hastalara, sakatlara, tembellere, yoldan çıkmışlara gelince, onları gözden çıkarmayacağız, tam aksine, bedenlerinden bilmedikleri ve faydalı hareketler, zihinlerinden yeni ışıklar çıkarmak için gayret edeceğiz. Böyle bir şey ne kadar gerekiyorsa o kadar zaman alacak ama bu zaman konusunda asla cimrilik etmeyeceğiz.

Amantha kaşlarını çatarak konuştu:

— Sanıyorum Batılı demokratlar arasında pek muteber olmayan bir uygulamadan, 20. yüzyılın sosyalist devletlerinde gelişen şu “yeniden eğitim kampları”ndan söz ediyorsunuz.

— Bütün “kamp”ların berbat, beyhude ya da cinai olduğu kanaatindeyim. Fakat yeniden eğitim fikrinden nasıl vazgeçelim? Bugünkü egemen eğitimin gericiler, salt muhafazakârlar ya da hatta tam

bir hiç ürettiği ortadayken, yeniden eğitimden başka ne yapmalı?

— Peki ya gençler? diye sordu Glaukon.

— Coşkulu ve ölçülü bir varoluşa öncelik tanıdığını söylediğimiz bu hem basit hem yoğun müzikal, edebi ve şiirsel kültürü benimserlerse, adalet ve yargıçlara işleri düşmez. Aynı şekilde, bu kültürle uygun fiziksel egzersizleri birleştiren bir gencin, büyük bir çoğunlukla ne tıbbı ne de doktorlara ihtiyacı olacağını söyleyemez miyiz?

— Söyleyebiliriz. Bütün mesele edebiyat kültürü ile sporun dozunu gerektiği gibi ayarlamak.

— Evet, kolay iş değil bu. Bence sporda ve fiziksel çaba isteyen her şeyde, bedenın güçlülüğünü dert etmekten ziyade, Öznenin kendine has enerji biçiminin uyanışını hedeflemek gerekir. Bizim idealimiz, yalnızca kaba kuvvetini geliştirmek için kendini ağır çalışmalara alıştırıran ve rejim yapan sıradan atlet değil. Bizim için önemli olan, bedensel güç değil, öznel biçim.

Sokrates ara verdi. Gece mürekkep karasıydı, Amantha bu koyu mantoya sarınmış gibi döşemenin üzerine yattı ve hemen uyudu. Koltuğunda, bir Mısır tanrısı gibi hareketsiz duran Thrasymakhos, sessizliğe gömülmüş gibiydi.

— Bir yandan şiir ve müzik, diğer yandan spor üzerine kurulu bir eğitimin, zihni ve bedeni ayrı ayrı eğitmeyi hedeflediğini mi düşünüyorsunuz? diye atıldı Glaukon.

— Hayır. İki disiplin de bireyin Özne-oluşu için uğraşmalı. Sırf sporla uğraşanların, her gün spor salonlarına gidenlerin hoyrat ve kaba, bütün gün baladlar dinleyip esrar içen müzik fanatiklerininse epey yumuşamış olduklarını sen de fark etmişsindir?

— Evet, gördüm bunları, o halde?

— Şu şekilde akıl yürütebiliriz. Birincisi, sporcuların hoyratlığı, iyi yönlendirildiği takdirde cesarete dönüşecek olan fakat egzersizlerin tekrarıyla sürekli gerildiği için biçimsiz bir sertlikten ibaret kalan duygulanımsal bir enerjiden ileri gelir. İkincisi, müzik kılığına sokulmuş şiirlerin fanatiğinin yavan yumuşaklığı, iyi yönlendirildiği takdirde dingin ve belirgin olabileceği halde fazla gevşek olduğu için kabul edilemez bir yumuşaklığa gömülmüş, felsefeye elverişli düşünceli bir doğadan ileri gelir.

— Her şey bir doz ayarlama meselesi, öyle mi?

— Ölçü meselesi ya da disiplinlerin dengesi meselesi diyelim. Çünkü hatırlasana; muhafızlarımızın, komünist yurttaşlarımızın duygu alanında gerçek bir cesaretle zihin alanında sahici bir filozof doğasını birleştirmeleri gerektiğini söylemiştik. Bütün mesele bu ikisini ahenkli hale getirmekte, ki Özneye dayanıklılık ve ölçülülük verecek olan da budur. Ahenksizlik varsa, aksine, korkak ve hoyrat birey ortaya çıkar. Deyiş yerindeyse, müziği bilirsin!

Glaukon şaşırdı:

— Nasıl yani?

— Senin kız ve erkek arkadaşların arasında tanıdıklarım var, dedi Sokrates, sevdikleri müziklerin hipnotik tamtamlarını huniyle akıtmak istemişçesine gece gündüz kulaklarının dar kanalına kulaklık vidalamış olarak geziyorlar. Bunu yaparak kendilerindeki, Öznenin ikinci merciini oluşturan öfkeli dürtüyü yatıştırıyorlar, bunu seve seve kabul ederim. Melodik bir ateşin yumuşattığı demir gibiler ve böylece, işe yaramaz kurtlarken Ankara tavşanlarına benziyorlar: pofuduk, yumuşak, medeni... Ama hayatlarını, son derece tatlı olduğu muhakkak bu ses örtüsünün içinde eritmeye devam ederlerse, cesaret ilkesi yok olmaya başlar, içlerindeki Özne bütün gücünü kaybeder ve savaş patladığında ya da zorlu bir baskıyla karşı karşıya kalındığında, Homeros'un Menelas hakkında söylediği gibi “kansız savaşçılar”dır artık.

— Sanki oradaymışız gibi tasvir ediyorsunuz, MP3-çalarlarının şu boynuza benzeyen parçalarını! Aynı arkadaşım Penelope gibi!

— Ama senin kız ve erkek arkadaşların arasında bambaşka bir tür de var. Sanatsal müziğe boş veren, siyasetten ya da felsefeden hiç söz etmeyen, stattan ya da spor salonundan ancak özel bir “forma girme” rejimi için çıkanlar. İtiraf etmek gerekir ki, bu yolla güçlü kuvvetli ve kendilerinden emin hale geldiklerinden, işgalciler karşısında örnek bir cesaret sergileyebilirler, aynen polisin karşısında, “demokrasi” ya da “cumhuriyet” kelimelerinin arkasına saklanan bir numaralı gericilerin yaptıkları gibi. Bu arada, Özne olarak öğrenmeyi arzu ettikleri varsayılsa bile, bilginin ya da araştırmanın ne olduğunu bilmediklerinden sanata ulaşmanın bütün yollarından habersizler, kanıtlı tartışma hakkında veya genel kültürle ilişkili her-

hangi bir şey hakkında hiçbir alışkanlıkları yok, entelektüel arzuları derman bulmaz bir halsizlikle malul, adeta sağır ve kördür. Antrenman eksikleri, gerçekten farklı duyumları uyandırıp onları sürdürmelerini engeller. Kültürsüz adamlara dönüşmeleri ve rasyonel dile düşman kesilmeleri neredeyse kesindir, başkalarına fikren katılmak ya da hasımlarını eleştirmek gerektiğinde argümanlardan yararlanmakta yetersiz kalırlar. Koşullar ne olursa olsun, arzu ettikleri şeyi vahşi hayvanlar gibi sadece şiddetle ele geçirmeye çalışırlar. Her türlü bilgiyle bağı kesilmiş, dolayısıyla son derece beceriksiz bir hayatın içinde kalakalıyorlar.

— Meşhur Kratylos'un oğlu olan arkadaşım Kratylos'un tıpatıp portresi!

— Büyük Öteki insan türüne, bir yandan spor diğer yandan sanatlar olmak üzere iki tip temel egzersiz önerdiyse, sanırım bunu Özne ile beden arasındaki basmakalıp bir ayırımdan yola çıkarak yapmadığı sonucunu çıkarabiliriz. İki belirleyici niteliğin (cesaret ve felsefe) Özne yarattığı gerilimin koşullara göre doğru dozda ayarlanabilmesi için yapmıştır.

— Bu noktada beni hayretler içinde bıraktınız! diye seslendi birdenbire uyanan Amantha. Acayip bir sıçrayışın ardından felsefi ayaklarınızın üzerine düşüyorsunuz yine.

— Ama bu sanatın çocukluğu! Sen kendin de baştan biliyordun ki, Özne-oluşun gereklerini uygun oranlarda kültür-fizik ve şiirsel-müzikal kültürle bağdaştırabilen, adeta kendi ruhunun yüce müzisyenidir ve ince armonileri bir kuyruklu piyano akortçusundan daha iyi bilir!

— Biliyordum, biliyordum belki ama, diye mırıldandı Amantha, siz söylüyorsunuz bunu.

— Her halükârda, müstakbel komünist ülkemizde, eğitim alanındaki yönetici fonksiyonlarını yerine getirecek olan her kimse, siyasetimizin selametini istiyorsa bu duygusal ahengin üzerine titremeli.

Listelerin tam ve programların tamamlanmış olanını seven Glaukon devam etti:

— Peki şunlarla ilgili olarak ne diyeceğiz: jimnastik müsabakaları, akrobatik dans, süreklilik, formula 1 yarışları, futbol bahisleri, olimpiyat oyunları, ...

— Hiçbir şey, sevgili dostum, hiçbir şey! diye kesti Sokrates. Bütün bu karmaşaya ilkelerimizi uygulayıp bekleyeceğiz.

Bu noktada, Sokrates bozuk bir çalar saat gibi durdu, öksürdü ve kısa bir an için, en tuhaf ve en derin şaşkınlık içindeymiş gibi göründü.

Nesnel Adalet

(412c-434d)

YORGUNLUK kendini hissettirmeye başlamıştı. Ortada bunca ayrıntı bulunması boş yere değildi: Simonides'ten ya da Pindaros'tan alıntılar, Homeros'a itirazlar, jimnastiğin değişik türleri, müzik tarzları, arzunun delilikleri, tıp, diyetetik... Bütün bunlar, gecenin derinliklerinde... Amantha uyumamış mıydı? Dikkatsiz bir Glaukon, uzanmış bir Polemarkhos, dikkafalı bir Thrasymakhos yok muydu? Sokrates meselenin esasına gelmeye karar verdi.

— Peki kim kumanda edecek? diye sordu kasvetli ve güçlü bir sesle.

Hepsi birden irkildi. Sokrates üsteledi:

— Yaşlılar mı gençler mi? Entelektüeller mi, askerler mi? Meslekten siyasetçiler mi, sıradan yurttaşlar mı? Kim kumanda edecek? Kim nihayetinde?

— Hiç bilmiyorum, dedi Glaukon yapış yapış bir sesle. En iyiler herhalde.

— Ah! En iyiler! Siyasette nedir bu en iyiler? En iyi otomobil teknisyeni motorla uğraşmayı ve bütün arızaları tamir etmeyi bilendir, öyle değil mi?

Glaukon evet-efendimci rolüne girdi:

— Burada sizi onaylamak pek zor değil.

— O halde tartışmamız çerçevesinde en iyiler, siyasi süreci ilerletenler ve gerektiğinde zorlukları aşmayı ya da çıkmazlardan çıkmayı bilenlerdir. Bunun için aydınlanmış, yetenekli ve, hepsinden önem-

lisi, kamunun selametini, iyiliğini dert eden kişiler olmaları gerektiğini düşünüyorum. Ama insan esasen sevdiğini dert eder. İnsanın her şeyden çok sevdiği de çıkarlarını kendi çıkarlarıyla özdeşleştirdiği ve, talihli ya da talihsiz, aynı kaderi paylaştığına inandığı şeydir. Öyle değil mi?

— Evet, dedi Glaukon itirazsız.

— Siyasi sürece dahil olan bireyler topluluğunda varoluşları boyunca bu sürecin etkinleştirilmesinde ve onun oluşunun engellenmesinin kategorik olarak reddinde istisnai bir çaba gösterenler öne çıkacaktır.

— Kesinlikle, dedi Glaukon, bize işte böyle insanlar lazım.

— Siyasetimizin ilkelerine ihanet etmeden ve onlardan vazgeçmeden nasıl sadık kaldıklarını gözlemlemek için, onları hayatlarının bütün dönemlerinde izlemek ilginç olur. Koşullar yozlaşmanın sarhoşluğunu karşılarına çıkardığında ya da salt şiddeti dayattığında bile, siyasi sürecin devamlılığını mümkün olan en iyi şekilde teminat altına alacak şeyi yapmak diye özetlenebilecek öznel yönelimlerini korumayı nasıl başarıyorlar?

— Bir ilkeden vazgeçilmesiyle tam olarak neyi kastediyorsunuz? diye sordu Amantha. İhanet etmeyi anlıyorum da vazgeçmek derken?

— Güzel soru... Sanıyorum idrakimiz, bir kanaatten ya isteyerek ya istemeyerek vazgeçiyor. Yanlış olduğunu anladığımız zaman isteyerek. Doğru olduğu zamansa istemeyerek.

Amantha şaşkınlık içindeydi:

— Yanlış bir kanaatten gönüllü olarak vazgeçmek alışılmış bir durum. Ama doğru bir kanaatten istemeyerek vazgeçmek ne anlama geliyor, onu anlamadım.

— Nasıl olur? Bizim için değerli olan şeyden istemeye istemeye halde mahrum kaldığımıza ve hoşumuza gitmeyen şeyden isteyerek kurtulduğumuza ikna olmuştun. Ayrıca bizim için Doğru'dan sapmanın nefret edilesi ve bir hakikate dahil olmanın çok değerli bir şey olduğu aşikâr değil mi? Varlığa uygun kanaatleri savunmanın tam anlamıyla Doğru'ya içkin olmanın bir biçimi olmadığını düşünseydin hani, çok şaşıırırdım.

— Orası öyle, diye hak verdi Amantha. Argümanınız geçerli: Doğ-

ru bir kanaati ancak istemeye istemeye ıskalayabiliriz.

— Bu yitime ancak bir ortadan kaybolma, büyülenme ya da şiddet sonucunda katlanırsınız.

— Ben koptum bu noktada! diye araya girdi Glaukon. Bu ayrımlar da nedir?

Sokrates kızardı:

— Gökteki tanrılar! Tragedya şairleri gibi mi konuşmaya başlayayım? Düz olalım o halde: Birinci olarak şunu söylüyorum; doğru bir kanaat, yanıltıcı bir argümanın yanlış olduğuna ikna ettiği kişilerde ya da düpedüz onu unutanlarda ortadan kaybolur. Bu kanaat aldatici bir söylemin kurbanı olarak ya da zamanın aşındırıcı etkisiyle kendi kendine ortadan kaybolur. İkinci olarak, doğru bir kanaatin, fiziksel ya da manevi bir acıya, inançlarda bir altüst oluşa sebebiyet verdiğinde, şiddet marifetiyle ortadan kalktığını söylüyorum. Üçüncü olaraksa, şehvetin efsunu ya da korkunun karanlık işkenceleri devreye girince, büyülenme marifetiyle doğru bir kanaat eriyip gider, diyorum.

— Benim tecrübelerime göre, efsunun ve işkencenin bizi büyülediği doğru, diye onayladı Amantha.

— İşte, ciddi bir destek, sevgili Amantha! En ufak hayat tecrübesinin bile yoğunluğu konusunda kim bir genç kızla rekabet etmeye cüret edebilir? Ama geçici anlaşmamızdan gerekli sonuçları çıkaralım. Temel düsturlarına sınımsız bağlı olan siyasi süreç aktörlerinin nede ısrar ettiğine bir bakalım. Yapılması gereken şey her zaman, süreci pekiştirecek olduğu düşünülen şeydir. Kaldı ki yöneticiler, çeşitli siyasi özneleşme sınavlarını bu nokta üzerine bina edebilirler – hem de çocukluktan itibaren, neden olmasın? Mesela, gençleri unutuşa ya da büyülenmeye özellikle elverişli durumlarda bıraktığımızı düşünelim. Kimin eylem düsturlarını hatırlayıp kendini yozlaşmaya kaptırmadığını, kimin hoş fırsatları Doğru sürecinin devamlılığına tercih edeceğini görürüz. Bu gençler aynı şekilde çeşitli zahmetli işlerle, acılarla, savaşlarla da karşı karşıya getirilebilir ve yine bu türden tespitlerde bulunulabilir. Nihayet, başıboşluğa, hataya ve yanılsamaya maruz bırakılabilir ve işin içinden nasıl çıktıklarına bakılabilir.

— Daha iyisi, yani daha beteri de yapılabilir, diye coştı Glaukon.

Cesaretlerini ölçmek için genç atları öfke ve gürültü kasırgalarının ortasına salarlar. Korkunç şeylerin döndüğü bir yere kızlı erkekli gençleri neden sürmeyelim, sonra da aniden, en kuşatıcı şehvetin baştan çıkarıcılığına maruz bırakmayalım? Böylece dehşeti ve günahın baştan çıkarıcılığını korkusuzca aşıp aşmadıklarını görürüz. Mademki siyasi sürecin yaratıcı yoğunluğunu korumakla görevlendirilecekler, en azından kendi kendilerinin ve çocukluklarından beri aldıkları sanatsal eğitimin iyi birer muhafızı olsunlar; varoluşları güzel bir ritim ve tam bir ahenk içinde açılıp yayılsın ve böylelikle, kendi kendilerine sunacakları hizmetle siyasi topluluğa sunacakları hizmet arasında hiçbir fark kalmasın. Yeni bir siyasetin coşkulu koşullarını bütün diğerleri için oluşturmaya en ehil olanlar, işte çocukluktan ileri yaşlara kadar tabi tutuldukları bu tür sınavlar sonucunda kendiliklerinden, herkesin onayıyla belli olacaktır!

Amantha araya girdi:

— Bu ne coşku, sevgili kardeşim! Gören de bize İyi'nin karşı konmaz biçimde üstün geldiği bir ideal kent hazırlıyorsunuz sanacak!

— Zorlu badireler ve kısır çekişmeler pahasına, diye belirtti Sokrates. Meşhur bir filozof imparator var, Marcus Aurelius. Şu anda yaptığımız tartışmanın, kardeşin Platon tarafından *Politeia* (Devlet) adlı diyalog içinde verilen versiyonunu okumuştur. Bu Marcus Aurelius bizim fikirlerimiz hakkında iyi şeyler düşünmüyordu! Net bir şekilde şunu yazmıştı: “Sokrates’in kentinden hiçbir şey bekleme.” İşte gerçekten emperyal bir yasak! Ama ona karşın biz bu umudu taşıyoruz, evet! Yeni bir siyaseti, komünizmi arzu ediyoruz. Ve elbette bu, bir arzudan çok daha fazlası.

— Bu umut muhteşem, diye üsteledi Amantha. Bununla birlikte epvey bir yalan dozu içerdiğinden kuşulanıyorum.

— Bütün siyasi temsillerde faydalı bir yalan, gerekli bir yalan, hakiki bir yalan gibi bir şey yok mu? dedi Sokrates birden, büyük bir ciddiyetle. Uzun zaman önce Fenikeli bir denizci bana bir hikâye anlatmıştı. “Birçok ülkede,” diyordu, “toplum keskin bir biçimde, birbirleriyle hiç karşılaşmayan üç toplumsal sınıfa ayrılmış. Başta finansçılar, büyük mülk sahipleri, yüksek yargıçlar, askeri komutanlar, idare meclisi başkanları, siyasetçiler ve iletişim dünyasının, basın, radyo ve televizyonun sahipleri geliyor. Ardından, kalabalık bir

ara meslekler grubu: büro çalışanları, hemşireler, alt düzey yöneticiler, öğretmenler, kültür programları yapanlar, kararsız entelektüeller, ticari temsilciler, psikologlar, kâtipler, yetkili bayiler, küçük işletmelerin mühendisleri, taşra sendikacıları, çiçekçiler, bağımsız sigortacılar, ilkokul öğretmenleri, banliyölerdeki oto tamircileri, ve daha niceleri. Son olarak da doğrudan üretim yapanlar: çiftçiler, işçiler ve tuhaf bir şekilde bugün kara kıtadan kitle halinde gelen yeni proleterler. Biz Fenikelilerin mitolojisi bu ayrışmanın doğal ve kaçınılmaz olduğunu söylüyor. Sanki bir tanrı ülkemizde yaşayanları bir toprak ve maden karışımından biçimlendirmiş gibi. Bir yandan, hepsi aynı topraktan yaratıldıkları, hepsi aynı ülkeden oldukları için bütün Fenikeliler mutlaka yurtseverdir. Fakat diğer yandan maden katkısı onları farklılaştırır. Bedenlerinde altın olanlar hükmetmek için yapılmıştır, gümüş olanlarsa orta sınıf olmak için. Alt tabakadakilere gelince, tanrı onlara özenmeden demir karıştırmıştır. Yalnız bazılarına göre mit burada bitmez. Günün birinde, der bu bozguncu vaizler, suretini bilmediğimiz bir tür karşı-tanrı gelecek. Erkek mi? Işıltılı güzellikte bir kadın mı? Bir ekip mi? Bir fikir, her tarafı ateşe verecek bir kıvılcım mı? Onu bilmek imkânsız. Her halükârda bu karşı-tanrı bütün Fenikelileri, hatta belki bütün insanlığı eritecek ve bundan böyle istisnasız hepsi toprak, demir, altın ve gümüş karışımından oluşacak şekilde yeniden biçimlendirecek; böylece kaderin eşitliğine, özdeş bir aidiyetle bağlı oldukları için bölünmeden yaşayabilecekler.”

— İşte gerçekten de güzel bir yalan! diye haykırdı Glaukon.

— Fakat bizim siyasetimizin aldığı biçim, ona eşlik eden eğitim, bunlar Fenikelinin karşı-tanrısı gibi değil mi? O halde bırakalım bu kurmaca, anonim hayatın oluşumunda dilediği gibi kendi yolunu çizsin. Bize gelince, öncelikle kendimize şunu soralım: Ne altın ne gümüş ne demir, ne alçak ne yüksek olduğunu, şu ya da bu aşağı gruba ayrılmış işlerin bulunmayıp herkesin herkes yararına iş yapmak zorunda olduğu eşitlerin bulunduğunu varsayarsak, toplum neye benzerdi?

Amantha ikna olmamıştı:

— Peki sorumluluk taşıyan mevkilerde geçici olarak bulunanların gözetimini nasıl düzenleyeceğiz? Şu kötü çobanlar gibi davranmak

utanç verici olmaz mı; hani sürülerini korumak için köpeklerini vahşi yetiştirirler, açgözlü ve kötü huylu olan köpekler de koyunlara saldırır ve bekçi köpeğiymen bizi şerrinden koruyacakları şeye dönüştürler – kurtlara.

Glaukon daha da ileri gitti:

— Güzel konuştuñ, sevgili kardeşim! Askeri mevkileri işgal edenlerin bu türden darbeler yapmalarına her şekilde engel olmak gerekir. Çünkü, gücü ellerinde bulundurdukları için, ülkenin bütün sakinlerinin iyi niyetli koruyucuları oldukları varsayılan görevlerini bırakıp, daha baştan çıkarıcı olan, açgözlü ve zalim despotlara dönüşebiliyorlar.

— En iyi yol, en doğru tedbir, herkese uygun eğitimi vermek, tepitinde bulundu Sokrates. Komünist fikir tüfeklere kumanda etmeli.

— Bizim planımıza göre o eğitimi almadılar mı? diye şaşırdı Glaukon.

— Orasını hâlâ bilmiyoruz, dostum. Sadece şunu söyleyebiliriz; bu geçici askeri yöneticilerin, ordunun saflarında da, o ordunun korudukları hakkında da tam bir çıkarsızlık ve derin bir yumuşaklık gösterebilmeleri için, dayandığı kavram ne olursa olsun sahici bir eğitim alma şansına erişmiş olmaları gerekir.

— Ama, diye ısrar etti Glaukon, saraylar, sürüyle adam, lüks arabalar, antik vazolar, gözalıcı kadınlar, parfümler ya da mücevherlere sahip olmamaları için zenginliklerini de kontrol etmek gerekmez mi? Bütün bunlara sahiplerse, hepsine o kadar düşkün ve o kadar kaygılı olacaklar ki, güç onları kibirli olduğu kadar kuruntulu da kılacak.

— Mesele çok daha geniş ve bu noktada siyasi karar ancak, tam anlamıyla radikal olabilir. Özel mülkiyeti yürürlükten kaldırmak gerekir. Siyasi topluluğumuzun üyelerinin kendilerine ait evleri, atölyeleri ya da ticari malları için depoları olmayacak. Her şey ortaklaşa olacak.

— Peki ya kadınlar, çocuklar? diye sordu Amantha.

— Dostlar arasında her şey paylaşılır. Topluluğun savaşçıları, hatta onu savunmaya çağırılmış askerleri olan kadın ya da erkek çalışanlar için gerekli olan gıda, haftalık olarak eşit miktarda dağıtılacak. Arzuları bakımından onları kızdıracak bir eksiklik veya karar-

lılıklarını azaltacak bir fazlalık olmaması için denetlenecek. Yemeklerin öğlen birlikte yenmesi teşvik edilecek. Hayatta kalmanın basit gereklerinin meydana getirildiği bu zaman diliminde bütün ortak organizasyon projeleri kolaylaştırılacak. Zor bir mesele olan paranın ilgası meselesi aşamalı olarak ele alınacak. Bu tedbiri gerekli kılan temel argüman şu: Her Özne, bazı ebedi hakikatlerin inşasına katkıda bulunma kapasitesi taşır ve bu kapasite Öznenin kendisinde ve Ötekinde özdeştir. O halde sayılabilir parayı geçersiz kılan bir “Mutlağın parası”ndan söz edilebilir. Kullanılabilen anlamıyla paranın, her Öznede bozulmaz bir ışık bulunsa da, gerek bireyler gerekse devletler tarafından işlenen cürümlerin çoğunun sebebi olduğu kanıtlanmıştır. Dolayısıyla maddi hayatı öyle bir düzenleyeceğiz ki sermaye dolaşımı yavaş yavaş kısıtlanacak ve –ister altın şeklinde dolaysız olarak, ister uzun vadede dolaşımdan kaldıracığımız banknot gibi ara formlarla, isterse spekülatif kullanımını yasaklayacağımız poliçe, senet veya bunların elektronik versiyonları gibi gayri maddi formlarla– paraya ulaşma imkânı giderek azalacak. Bunlar bizim siyasi topluluğumuzun selametini temin etmek isteyenler için kaçınılmaz kararlar. Zira bireyler ya da gruplar toprakları, binaları, atölyeleri, madenleri, sermayeyi mülk edindikleri anda yalnızca kendi çıkarlarını gözetmeye başlıyor, cimri ve bencil hale geliyorlar ve topluluğun askerleri ve koruyucularıyken, sonra bölünmez bir iktidarı uygulamak iddiasında olan bir oligarşi gibi davranıyorlar. Topluluktan ve onun üyelerinden nefret ediyorlar, bir gün kendileri de zulme uğrayacak zalimler olarak bütün hayatlarını, dışarıdaki düşmanlardan çok içerideki rakiplerinden korkarak geçiriyorlar, kendi yeni zenginlerini yıkıma sürüklediklerine şüphe yok ama çoğu zaman bütün olarak siyasi topluluğu da bu felaketin içine çekiyorlar.

Glaukon, sırrını bildiği şu uzun nutuklardan birini patlatma sırasının geldiğini hissetti. Hızla lafa girdi:

— Size siyasi topluluğunuzun yurttaşlarının, özellikle de askeri ve sivil yönetimi yürütme sırası gelmiş olanların son derece mutsuz oldukları söylense ne cevap verirdiniz, Sokrates? Kendi yaptıklarından mutsuz bir halde aşağılık bir duruma tam bir rıza gösteren kimdir? Kendi hakikati içinde kavranan toplulukla özdeşleştirilebilecek

ve bu konumdan hiçbir avantaj sağlamayan kişiler işte bunlar! Bizim alışılmış yöneticilerimizle, büyük mülk sahipleriyle, mobilyalarına, havuzuna, çiçekli bahçelerine, tablolarına hayran olduğumuz olağanüstü villaları dikenlerle, iş dünyasına dahil olanlarla, televizyon prodüktörlerinin ahbablarıyla, finans akışını kontrol edenlerle, kısacası toplumda sağlam bir yer işgal edenlerle ne büyük bir tezat. Sizinkiler Sokrates, gayet doğru beslenmişler ve –yanlış anlamadıysam– ellerine metelik geçmiyor. Güneyde bir arkadaşlarının yatında deniz yolculuğu yapma, pahalı fahişeler bulma, zevk için pencereden para saçma, hatta lüks, iktidar ve mutluluk peşindekilerin yaptıkları gibi düşmanlarını yoldan çıkarma imkânları yok. Açıkçası, bizim topluluğumuzda kimsenin, görevini mümkün olduğu kadar iyi yapmak dışında hiçbir varoluş amacı yok!

Sokrates alkışladı:

— Muhteşem! Bitirirken Fransız şair Alfred de Vigny'den şu alıntıyı yapabiliirdin:

*Kaderin seni çağırdığı yolda
Canla başla yap uzun ve ağır vazifeni
Sonra acı çek ve hiç konuşmadan öl benim gibi.*

Durum senin tasvirine benzemiyor değil. Benimle biraz önce senin konuştuğun gibi konuşana ne cevap veririm, biliyor musun?

— Ben her halükârda sesimi çıkarmadan duracağım.

— Güzel, göreceksin o zaman! Senden daha geveze olacağım. Öncelikle, karanlık çöktüğünden beri düşüncenin yolunu, yani bizim yolumuzu izlemiş olsaydı, bütün sorularına zorlanmadan cevap bulabileceğini söylerim ona. İnsanlarımızın komünist kuralın yönetiminde gayet mutlu olmalarında elbette şaşırarak bir şey yok. Bununla birlikte, bu kuralı açıklarken, özel olarak bir toplumsal sınıfın mutluluğunu değil, istisnasız bütün topluluğun mutluluğunu göz önünde bulunduruyoruz. Yöntemimiz başından beri, adaletin ne olduğunu bu tür birlikte-varlıkta bulacağımızı düşünmeye dayalı; aynen adaletsizliği, acınası bir siyasetin değersizleştirdiği topluluklarda bulacağımız gibi. “Adil ya da adaletsiz, işte bütün mesele bu,” derdi Shakespeare olsa. Şu anda topluluğun mutlu halini aradığımıza göre, dar bir ayrıcalıklı azınlık seçmeyi kesin olarak reddediyo-

ruz. Genel bir bakışa sahip olmak istiyoruz. Hemen ardından, bu ilkelere zıt biçimlerle meşgul olacağız.

Muhalef beyefendi, diye eklerim sonra, bir karşılaştırma yapmama izin verin. Düşünün ki bir heykeli boyuyoruz ve gözlerine özenle siyah bir fon yapıyoruz. Adamın biri yanımıza gelip bizi şiddetle eleştiriyor: “Nasıl olur! İnsan yüzünün en güzel mücevherleri olan gözleri siyaha mı boyuyorsunuz? Kraliyetin erguvan rengi yakışır! Canlının en güzel kısımlarına en güzel renklerin ayrıldığını bilmeniz gerekirdi.” Ona sakince şu cevabı yapıtırsak haklı olmaz mıyız: “Şahane beyefendi! Niyetimizin, böyle eksiksiz biçimde bezenmiş bir heykelin gözlerini, geriye adından başka bir şey kalmayacak şekilde boyamak olduğunu sanmayın sakın. Bedenin diğer kısımları için de öyle. Amacımız bütünü kusursuzluğu, bunu yapmak için de her kısma uygun olanı ayırmalıyız.” Ardından, insan bedeninden siyasi bedene geçerim: “Komünist ülkemizin geçici yöneticilerine, onları yöneticiden başka her şey yapacak zevkleri vermeye zorlamayın bizi. Sonuçta herkesin düzenli olarak yapması gerektiği gibi, tarlaya çalışmaya giden bir kadının muhteşem bir uzun elbise, sivri topuklu ayakkabılar, altın bir taç giydiği ve traktörüne yalnızca köy yollarında geçit töreni yapmak için bindiği de hayal edilebilirdi. Ya da zanaat sırası gelmiş olanların esrarlarını tıttırıp viskilerini yudumlayarak ateşin etrafına uzandıkları, kil ve tornayla ancak kendi gevezeliklerinden yorulana kadar meşgul oldukları da. Bütün diğerleri de aynısını yapardı: sefahat, sinema. Ama o zaman da toplum A’dan Z’ye zevk olmayacaktı! Elbette istediğimiz bu değil. Çünkü sonucu şu olur: Tarımsal üretim engellendiği, zanaat yok olduğu ve sanayi yıkıldığı gibi, topluluğa mensup olanlar biçimine saygı göstermedikleri için topluluğu oluşturan hiçbir pratik en ufak bir varlık gösteremez.”

Kendi aramızda şunu da ekleyelim: Bu üretici işler söz konusu olduğu zaman argüman, doğrudan doğruya siyasi pratiği ele aldığımızdaki kadar güçlü değil. Diyelim ki kunduracılar çok kötü ayakkabılar yapıyor, hatta yalnızca görünüşte kunduracı olacak kadar yoldan çıkmışlar, bu çok nahoş bir şeydir ama ülke için bir felaket değildir. Buna karşılık, belirli bir dönemde komünist düzenlemele-
rin ve dolayısıyla bütün siyasi topluluğun muhafazasını elinde tu-

tanlar, bu yönetici işlevini eylemlerinin gerçeğinde değil, yalnızca görünüşte üstlenmişlerse, bu durum bütün topluluğu, hatta o insanları da yıkıma sürükleyebilir; oysaki herkesin mutluluğunu hedef alarak ortak organizasyonu daha iyi düzenlemek için onların, üstelik yalnızca onların, olağanüstü fırsatları vardı. Biz, halk kitleleri arasından çıkan ve hiçbir durumda siyasetimize zarar veremeyecek gerçek yöneticiler yetiştiriyoruz. Dolayısıyla birisi gelip de çakırkeyf çiftçiler ya da daimi âlemciler olmaları, ülkenin merkezinde değil de müphem parlamenter komisyonlarda bulunmaları gerektiğini iddia ederse, onlara “Yeter, senin söz ettiğin siyaset değil!” deriz. Siyasette, yöneticilerin tercihlerinin onlara iktidarın gücüyle mümkün olan en geniş tasarrufu sağlamak için mi, yoksa bütün ülke çapında mutluluğu göz önüne alarak mı yapıldığı özenle incelenmelidir. Bu ikinci hipotezde, toplumun, her düzeydeki yöneticileri –seve seve veya zorla– bu görev için mükemmel işçiler olmaya ikna etmesi gerekir. Ayrıca bu, siyasi topluluğun bütün üyeleri için geçerli olmalı, zira komünist bir ülkede hiç kimse hiçbir şeyden sorumlu olmadığını iddia edemez. Bu koşullar altında büyümüş, huzurlu, birinci sınıf bir kolektif organizasyonu olan ülke, çeşitli bileşenlerinin genel mutluluğa arzu ettikleri gibi katkıda bulunduklarını görecektir.

— Hah işte! diye haykırdı Amantha. İyi biten her şey iyidir! Gülsuyu kokusunun her yere yayıldığını hissediyorum! Şimdiye kadar bahsini duymadığımız şu siyasi topluluğun “bileşenleri” nedir peki?

Sokrates güldü:

— Nasıl yani, zenginlerden ve yoksullardan söz edildiğini duymadın mı, güzelim?

— Tamam da, sizin güzel inşanızda neye dönüşüyor onlar?

— Bence komünist toplumumuzu zenginlikle yoksulluk arasındaki çelişkinin ötesine kurmalıyız. Her ikisi de yoldan çıkarır yurttaşları.

— Nasıl olur? diye şaşırdı Glaukon.

— Farz edelim ki bir inşaat işçisi birdenbire zengin oldu. Sefil bir maaş için iyi niyetle betonun akışını kontrol etmeye ve küreğiyle toprağı kazmaya devam edeceğini mi sanıyorsun? Diyelim ki buna

zorlandı, her geçen gün işi sabote etmeye ve esrarengiz hastalıklar ileri sürerek işten kaytarmaya daha hevesli olmayacak mıdır?

— Kötü bir işçiye dönüşecek kısacası.

— Kesinlikle. Aynı şekilde, maaşı kendisini sıcak tutacak giysiler ve iyi ayakkabılar almaya yetmeyecek kadar düşükse, dolayısıyla şantiyede donuyorsa şevki kalmaz ve oğullarına bu tür bir işi sevdirmek için hiçbir istek duymaz, oysaki bütün topluluğun buna acilen ihtiyacı vardır.

— O da yine kötü bir işçiye dönüşür.

— Dediğin gibi. Demek ki kim olursa olsun, yöneticilerin bu iki musibetten kaçınmaları uygun olur, onların eşitlikçi dünya görüşünün de önemli bir parçasıdır bu.

— Hangi musibetler? diye sordu Amantha saçları darmadağın. İçim geçmiş burada.

— Hiç çalışmayacak kadar zenginlik ve zorlu çalışma koşullarına rağmen yoksulluk.

— Tamam, dedi Glaukon bilgiç bir sesle. Ama kafamı kurcalayan bir şey var. Komünist siyasetin egemen olduğu ideal ülkemiz özel sermaye birikimini tamamen yasaklarsa, büyük servetiyle ultra-modern silahlarla teçhiz edilmiş paralı askerleri finanse edebilen zengin ve güçlü bir devlet karşısında kendini nasıl savunacak?

— Moralini yükseltmek için küçük bir hikâye anlatayım. Zayıf ve hızlı bir boksör düşün, yumrukları savuşturmada olağanüstü yetenekli, darbeleri de şiddetli olduğu kadar beklenmedik. Bu şampiyonun her gün çok yoğun bir antrenmana mecbur olduğunu varsayalım. Onun biri şişman, biri cahil, biri de antrenmansız üç rakibe kafa tutacak durumda olacağına inanmıyor musun?

— Üçüne aynı anda mı? Zor...

— Kaçıyormuş gibi yapabilir, sonra geri dönüp kendisini en yakından takip eden ve zaten soluğu kesilmiş olana darbeyi yapıştırabilir, tekrar gidip yıldırım gibi geri dönerek sıradakini pataklatabilir...

— Hey bu Roma tarihinden ama! Bir kovalamacanın sonunda üç Curiat'ı ayrı ayrı öldüren son Horas'ın hikâyesi bu.

— Evet öyle. Titus-Livius ve Corneille beni hatırlayacaklardır:

*Üçüne karşı tek başına kaldı, ama bu macerada,
Üçü de yaralanmıştı, onun yarası yoktu sadece,
Üçü karşısında çok zayıftı, ama çok güçlüydü her birine göre...*

Amantha hayranlıkla arkasını getirdi:

*Tehlikeli bir adımla çekilmeyi bildi aralarından;
Daha iyi savaşmak için kaçtı ve bu çevik hile,
Aldattığı kardeşleri böldü maharetle.*

Sokrates güldü:

— Bravo! Hafızan çok iyi. Yeri gelmişken, zengin mahallelerin tenis oynayan ve ormanda koşarak formunu koruyan yaldızlı gençliğinin savaşa gitmeye, orada Vatan ve Erdem uğruna postu deldirmeye hazır olduğuna inanıyor musun?

— Bu heriflerin mi? Asla! Eskiden yedek subay oluyorlardı, ama bugün...

— Ben komünist ülkemizin gençliğinin, yozlaşmış oligarşilerin paralı askerleri karşısında topraklarımızı kolayca koruyacaklarını düşünüyorum.

— Bir denge diplomasisi de izlenebilir, diye araya girdi Glaukon. Diyelim ki sınırlarımızda potansiyel olarak tehlikeli iki devlet var. Daha zayıf görünen, o sıradaki bütün yöneticilerimizin içinde yer aldığı gösterişli bir elçi heyeti yolluyoruz. Her şeyden önce onlara bir hakikati söylüyoruz: “Bizde zenginlik ve hazine biriktirmek yasaktır. Sizinse tek düşündüğünüz bu.” Sonra ustaca bir geçiş yapıyoruz: “Şimdilik bu ideolojik sorunları bir kenara bırakalım.” Ve sonunda düşüncemizi açık ediyoruz: “Bizimle bir anlaşma imzalarsanız düşmanın—bu davanın üçüncü tarafı—bütün malları sizindir, hiçbir şey talep etmiyoruz.” Muhataplarımız, savaşmaya kararlı ve ülkelerinde yağmalanacak hiçbir şey bulunmayan kurtlarla, tekbaşlarına sonu belirsiz bir savaşa girmektense, yağlı ama güçsüz düşmüş koyunlara karşı biz dünya nimetlerinden el çekmiş zayıf kurtlarla ittifak yapmayı tercih edeceklerdir.

— Boş konuşuyorsun! diye araya girdi Amantha. Bu küçük oyunda komşularımızdan biri bütün servetini diğerlerinin sırtından biriktirecek, topraklarını ölçüsüzce büyütecek, dev bir orduyu besleye-

cek, dünyada hegemonik bir ülke haline gelecek ve hiç tereddüt etmeksizin bizi de yıkmak için tepemize binecek.

— Sevgili kızım, böyle bir zenginlik ve şiddet teşhizatına “ülke” adını vermekle yanılıyorsun. Siyasetin bakış açısıyla “ülke” adını ancak organizasyonunu tanımlamaya çalıştığımız şey hak eder.

— Nedenmiş o? dedi şaşırmış olan Amantha.

— Çünkü sıradan devletler için, onların çokluğuyla ilişkili bir işe ihtiyacımız var. “Ülke” gibi, bir birliğe işaret eden bir isim onlara yakışmaz, çünkü birbirine düşman en az iki topluluğu barındırır: zenginler ve yoksullar.

— Ya orta sınıf? diye itiraz etti Glaukon.

— Kısıtlı sürelerle yayılan nadir devrimci dönemler hariç, sözde “orta sınıf”, özellikle de demokrasilerde zenginlerin iktidarının kitle tabanını oluşturur. Bütün bu “ülke”lerde aslında, kendileri de çok sayıda alt gruba bölünmüş iki topluluk olduğunun kanıtı da budur. Bu “ülke”ler, gettoların birleşimidir. Aynı gruptan insanlar birbirleriyle evlenir, diğerlerinin hayatı bilinmez ve görünüşte herkesten ayrı bir güç olan ama aslında zenginlerin ve adamlarının elindeki devlet, bütün bunların üstünde durur. İşte bu yüzden müstakbel diplomatlarımızın başka iktidarlara, sanki her biri bir devletmiş gibi davranmamaları gerekiyor. Bu bakış açısıyla bir yere varamayız. Aksine, bu güçleri çokluklar olarak düşünürsek; iç çatışmalarına sızarak birine iktidar, diğerine zenginlik, ötekine özgürlük vaat edersek, hep çok müttefikimiz ve az düşmanımız olur. Ülkemiz adaletin ve düşüncenin canlılığının ışığıyla parladığından, görünüşte küçük bile olsa, her yerde hepsinin en büyüğü kabul edilir. Topu topu yüz bin daimi askeri olsa da, ne komşuları arasında ne bütün dünyada onunla başa çıkacak ülke bulunur.

— Bu “diplomasi” bana iğrenç bir sinizm gibi geliyor, dedi Amantha, yüzü gerçekten de iğrenmiş gibiydi. Alman-Sovyet saldırmazlık anlaşması kokuyor bu, Stalin kokuyor!

— Oh be, sonunda! diye bağırdı Sokrates. Beni bu beyni sulanmış realizme daldıracaksınız sandım! Elbette bu şekilde akıl yürütülemez! Bu yüzden, her ne kadar her zamanki gibi belirli bir yerden başlasak da, inşamızın ölçeği gerçekte ancak insanların evreninin tamamı olabilir.

— Her halükârda, dedi Glaukon, bütün bu icat ettiğimiz düzenlemeler büyük fikri, bunun arkasındaki biricik, daha doğrusu yeterli fikri maskelememeli.

— Neymiş o? diye sordu Sokrates merakla.

— Eğitmek ve yetiştirmek. Özgür ve etkili bir eğitsel sürecin sonunda gençlik, bırakmak isteyenlerden nöbeti devralır, ayrıntıdaki bütün bu sorunları kolaylıkla çözer; hakkında fazla bir şey söylemediklerimiz de dahil, mesela aile mahremiyetine dahil olan her şey: evlilik, cinsellik, çocuklar, miras, vs.

— Çok haklısın. Başından itibaren, gerçekten ilkeler üzerine kurulu bir siyaset ortaya koyuyorsak, her şey genişleyen bir çember modeline göre gerçekleşecek. Uygun bir eğitim, herkesin doğal iyiliğini biçimlendirecek. Çocuklarına kendi aldıkları eğitimi vermek isteyen ülkemiz sakinleri, geçiş sürecinde, değerini olduğu gibi eksikliklerini de taşıdıklarının bilinciyle bunu geliştirecekler. Sonuç olarak her kuşak, kendinden öncekilerden üstün olacak.

— Bizi bu kadar havalı ve üstün görünce ihtiyaçlara çok pis girecek yalnız! diye dalga geçti Amantha.

— Özet olarak, yöneticilerin asıl kaygısı, yozlaşmadan, yolsuzluktan uzak durmak ve eğitim sistemini yıkıma uğratmamak olmalıdır. Değişik ritim, dans, şarkı türlerinin ergenler için ne kadar belirleyici bir önemi olduğunu gördükten sonra, bütün bunları düşünmenin ve her türlü anlatısal teşvikin dışında bırakmak saçmalaktır. Bu kinik ilgisizlik, tek kaygısı gençleri –hani diyorlar ya– yeni “ürün”lere boğmak olup onlar için öznel gücü ve düşünce cesaretini arzu etmeyen kapitalist pazar dünyasıyla uyum içindedir. Bizim için siyasette “her sakallıyı dedemiz sanmak” ve sanatta da “yenilik”in başlı başına bir yargı kriteri olması yanlıştır.

Amantha sevinçle araya girdi:

— Ancak Homeros *Odyseia*’nın hemen başında şunu ilan eder:

*Kulak veren herkes bakar ki türküde yepyeni bir konu var,
severler türküyü, canla başla dinlemeye koyulurlar.**

Sokrates cevabı yapıştırdı:

— Pekâlâ,

Bu “herkes” dedikleri bir koyun sürüsü, o kadar.

Müzikte yeni türlerin ortaya çıkması şüphesiz kaçınılmaz ve istenen bir şey. Ama buna, önüne geçilmez bir kadermiş gibi katkıda bulunmaya gerek yok. Burada bir kere daha müzikteki üstadım büyük Damon’un izinden gideceğim...

— ... ki o da Sakızlı Pythoklides’in öğrencisi ve gevşek Lidya tarzının mucidiydi, dedi Amantha çocuksu bir sesle, sanki bir dersi tekrarlar gibi.

— Aynen öyle, diye homurdandı Sokrates, büyük, çok büyük Damon! Kafanıza sokmanız gereken şu lafı etti: Moda müziklerdeki bütün büyük değişimler, devletin en önemli eğilimlerinde bir değişikliği ifade eder.

— Bu tuhaf ilişki nasıl oluyor? diye sordu Glaukon.

— “Basit telkin” yoluyla. İnsan mırıldanır, dinler, tekrar eder. Yeni ritim günlük hayata akar ve orada kendini pekiştirir. Hız, özensizlik, hoyratlıkla birlikte yeni ritim ilişkilerin ya da bireyleri bağlayan sözleşmelerin içinden geçer. Nihayetinde, bir gece kulübünün sağır edici dumanları arasındaki ergenler kadar zıvanadan çıkmış ve sorumsuz olan, siyasetçilerin adeta yeni müziğin tınlarına göre dans ettirdiği kanunlara ve ilkelere kadar uzanır. İşte bu yüzden güzellikleri ve yadıkları heyecanla, tınsal renkliliğin geçici ilhamında kendini sunduğu şekliyle İdea’nın gücünü –kendi tarzlarında– gösteren yaratıcı ve derin müzikleri arzulamalı ve desteklemeliyiz. Her zaman biraz melankolik olan darboğazını geçme görevini işte bu müziklere emanet etmeliyiz.

— Artık hiç ayrıntıya girmiyorsunuz, diye hayıflandı Glaukon.

— Ne demek istiyorsun?

— Kız erkek bütün gençlerin kafasına sokulması gereken görgü kuralları: yaşlılar konuşurken susmak, otobüste onlara yer vermek, hasta akrabalarla ilgilenmek, öğretmenleri dikkat ve saygıyla dinlemek, saçlarını kestirmek, tırnaklarını temiz tutmak, ayakkabılarını cilalamak, odasını toplamak, televizyonun karşısına yayılıp pizza tıkmak yerine yemeğini ailesiyle yemek...

— Böyle önemsiz şeyler hakkında kural koymak aptallık olur. Saçların uzunluğu ve ayakkabı cilasının rengi hakkında yazılı yasalar mı? Ne budalalık! Bir birey eğer eğitiminden belirli bir eğilim edindiye, bu onun yetişkinliğinde bütün hayatına damgasını vurur. İyi ya da kötü böyle bir etki, nihayetinde kendine has sonu gerçekleştirir. Kılı kırk yaran düzenlemeler ve sonu gelmez karamameler neye yarar? Hiçbir şey! Yasa, şeylerin gerçek oluşunu tanımladığına inanmak yerine ona damgasını vurmalıdır.

Bunun üzerine Glaukon'daki, ancak tavşan uykusuna yatabilen hukukçu ve iktisatçı uyandı:

— İyi ama, ticari sözleşmeler, tedarikçilerin faturaları, yan mullerin düzenlenmesi, döviz kurlarının sabitlenmesi hakkında ne söyleyeceksiniz? Peki, başka bir fikir düzlemine geçerseniz, hakaretlerden şikâyet, bir mahkemenin yetkilerinin kapsamı, komşular arası ihtilaf hakkında? Ya vergiler, liman faaliyetlerinin vergilendirilmesi, eğlence gemilerinin demirleme yeri organizasyonu ya da gayrimenkul alım-satım işlemlerinin artıdeğerinden bir miktarın hazineye ayrılması hakkında? Bütün bu kesin yasalar gereksiz mi?

— Sevgili dostum, insanlar dürüst olduktan sonra karşılıklı anlaşmayla uygun düzenlemeyi bulacaklardır. Dürüst değillerse büyük bir üçkâğıt yapıp, kendilerine yarayacak yasaya oy vermeleri için seçilmişleri yoldan çıkaracaklar. Ömürlerini bu sorunlar hakkında tekrar tekrar bir sürü yasa tasarısı hazırlamakla geçirenler, mükemmel bir hukuk düzenine ulaşacaklarını sanıyorlar ki bu gülünç bir durum. Çektikleri acıların asıl kaynağı olan hayat tarzlarını değiştirmek yerine, her gün yeni bir mucize ilaç arayan şu bunalımlı hastalara benziyorlar. Semptomlarını daha da vahimleştirdikleriyle kalır ve bu arada, rastladıkları bir arkadaşın etkisini övdüğü bütün hapları almaya devam ederler.

— Evet! Ben de tanıyorum böylelerini! diye atıldı Glaukon. Onlara bu kadar içki içmemelerini, pis kokulu dev purolar tütürtmeyi kesmelerini ve tabak tabak yağlı sığır etleriyle kremalı fasulyeleri yalayıp yutmayı bırakmalarını söyleyenleri en büyük düşman belerler.

— Bütün ülke bu “hastalar” gibi yapsaydı, bu duruma pek sevinmezdin. Ama kötü yönetilen devletlerin yaptıkları da tam olarak bu

değil mi? Yerleşik kurumlar ve yasalar ne olursa olsun, onları değiştirmeyi yurttaşlarına ölüm cezasıyla yasaklıyor; ama bu arada bu acınası devletin yurttaşlarına hoş bir şekilde dalkavukluk eden, onların arzularını keşfedip tatmin etmeye çalışan ama bunları kamu hizmeti için değil, —çok adice— aday olmayı düşündükleri bir sonraki seçim için yapanlar, iyi insanlar, saygıda kusur edilmemesi gereken bilgiler sayılıyor.

— Evet, diye onayladı Glaukon, bu tür demagogları tanıyoruz.

— Bu tarz bir devletle meşgul olmayı kabul eden ve şevkle onun hizmetine koşan insan kalabalığına ne diyeceksin? Cesur ve iyi niyetli değiller mi?

Fakat Glaukon ironiden hiç anlamazdı:

— Yapmayın! Sırf yardakçıları onları televizyonda övdü ve enayiler mitinglerde alkışladı diye, kendilerini büyük siyasetçi sanacak kadar kalabalıkların fikrine kapılanları affedemeyiz.

— Çok acımasısın! Belki de bu insanlar niceliğin en temel yasalarını bilmiyorlar sadece. Cüce bile olsalar, herkes onların iki metreden fazla olduğunu onaylarsa kendilerini dev zannederler! Ezme onları. Sözleşmelerde ve biraz önce sözünü ettiğimiz bütün pis işlerde, zimmete geçirmelerde bir limit belirlemek için, bitmeyen bir umutla düzeltmeleri, ek anlaşmaları, icra kararnamelerini yasalaştırma ve çoğaltma saplantılarıyla pek komiktirler. Yaptıklarının yılanın başını kesmekten ibaret olduğu bir an bile akıllarından geçmez.

— Yani şunu demek istiyorsunuz; herhangi bir devlette, hakiki bir yasa koyucu bu tür düzenlemeler için canını sıkmamalı: Eğer devlet, acınacak kadar kötü yönetiliyorsa bu gereksizdir, hiçbir ilerleme getirmez; eğer çok iyi yönetiliyorsa ya her bir birey ne yapılması gerektiğini biliyordur ya da yerleşik eğilimlerin otomatik bir sonucu bu. O halde, yasama konusunda bizim programımız ne olabilir?

— Yapacağımız bir şey yok. Bizde Apollon'un temsil ettiği Evrensel Akıl işe koyulacak. Zira yasalardan çok eski ilkeler söz konusu; diyebiliriz ki yasalar insaniyese, ilkelerde tanrısal bir şeyler vardır.

— Bu rasyonel Apollon neden söz edecek bize? dedi Amantha kıskırtıcı bir tavırla.

— Özne olarak herkesin, dahil olduğu hakikatleri korumak için inşa ettiği içsel tapınaktan; bizi bu hakikatlere bağlayan şüpheli sadakatten; böyle bir sadakatin kahramanı olmuş olanlara gösterilmesi gereken saygıdan; özellikle bütün potansiyellerini kurye, temizlikçi, tesviyeci, tarım işçisi ya da kasiyer olarak kullananlar söz konusuysa bu kahramanlardan coşkuyla bahsedilen cenaze törenlerinden; Doğru'nun simulakrumlarını yayan, ihaneti teşvik eden ve savaşçıların cesaretini kıran şeytanlarla ifritlerden. Bütün bu noktalarda, evrenimizin merkezine, bizim tarafımızdan yerleştirilmiş olan türeyimse-
lin düşüncesi ya da Evrensel Akıl, ayrı ayrı çabalarımıza her durumda rehberlik etmeli.

— Böylece, dedi Amantha, olağandışı bir ciddiyetle, yeni ülkemizin kuruluşu tescillenmiş oluyor.

— Şüphesiz, şüphesiz, diye onu yatıştırdı Sokrates. Halletmemiz gereken küçücük bir sorun kaldı.

Glaukon şaşırıldı:

— Neymiş o?

— Doğrusunu söylemek gerekirse, üzerinde bir nebze bile ilerleyemediğimiz, bizim için önemli olan tek şey: Adalet nerede? Kuvvetli bir projektör bul, sevgili dostum; ayrıca Polemarkhos'u, Thrasymakhos'u, bütün ekibi uyandırıp çağır, sonra Amantha'nın yönetiminde, adaletin nereye saklandığını, adaletsizliğin nereye gizlendiğini, nerede farklılaştıklarını ve hem yalnızken hem de insanların ve tanrıların bakışları altındayken, mutlu olmak için insanın bu ikisinden hangisine hayatını adaması gerektiğini keşfetmek için sonu gelmez tartışmamızın bütün gizli köşelerini aydınlatın.

— Konuşuyorsunuz ama hiçbir şey söylemiyorsunuz! diye haykırdı Amantha. Dün akşam bu arayışa bizzat gireceğinize söz vermiştiniz. Hatta, bütün gücünüzle ve bütün imkânlarla adaletin yardımına koşmazsanız dönek bir filozof olacağınızı ilan etmiştiniz.

— Hay Allah! dedi Sokrates, eline vurarak. Unutmuşum! Dediğin doğru. Adalet, söylemimizin girdaplarında kaybolmuş bir mağara-bilimci gibidir, kurtarma operasyonlarını yönetmem gerek. Ama siz de ekiptesiniz, değil mi?

— Evet, evet, diye gülümsedi Amantha, size yardım edeceğiz.

— Haydi bakalım! Eğer siyasetimiz, kavramından yararlandığı-

mız gerçeğe uygunsa, düşünülmüş, cesur, kanaatkâr ve adil olacaktır. Onda bu erdemlerden birini keşfettiğimizi varsayarsak, diğerleri de keşfetmediklerimizdir.

— Biraz aptal bir kâğıt oyununa benziyor, diye dalga geçti Glaukon. Masada dört kâğıt var, bunların dört as olduğunu biliyoruz, kupa asını arıyoruz. Kâğıtları bir bir çeviriyoruz. Kupa ası çevirdiğimiz ilk üç astan biriye, güzel, duruyoruz. Ama bu üç kâğıttan biri değilse dördüncüyü çevirmeye gerek yok, dördüncüsü odur! Kıssadan hisse: Dört kâğıt da olsa, en kötü ihtimalle üç hamlede kazanırız.

— Mükemmel! dedi Sokrates. Dört erdemimizi senin dört asın gibi düşünelim. İlk kâğıdı çeviriyorum ve düşünülmüş, makul ya da iyi düşünülmüş olanı ilk bakışta görüyorum. Hatta bir tuhaflık görüyorum.

Amantha şaşırdı:

— Size tuhaf görüldüğüne göre acayip bir numara olmalı. Blöfe kanmış bir Sokrates'i görmek isterim!

— Bir siyasetin düşünülmüş, makul ya da iyi düşünülmüş olması, bununla ilgili toplantılarda, durumun gerektirdiği kararın çıkacağı şekilde görüşme yapıldığı anlamına gelir, değil mi?

— Bu noktada, Sokrates, diye araya girdi Glaukon, bir kereliğine, akıntıyla aynı yönde yüzüyorsunuz. Siyasette yapılması gerekenin yapılması gerektiğini açıklıyorsunuz bize... Böyle bir apaçıklığı kim inkâr edebilir?

Sokrates duymazdan geldi ve inatçı bir katır gibi yoluna devam etti:

— Bununla birlikte karar alma kapasitesi bir rasyonel bilgi biçimi gerektirir. Hakiki siyaset toplantılarında cehaletin ve belagatin hiçbir değeri yoktur.

— Sokrates'in askerleriyiz! diye dalga geçti Amantha.

— Ama hepsi de ülke için gerekli bir yığın rasyonel bilgi vardır. Mesela iyi bir bilişimci. Bir bilgisayardaki hataları giderme ya da sabit diskinde neler olduğunu bulma kapasitesi, onu bilgili bir siyasi savaşı yapar mı?

— Hayır, diye cevapladı Glaukon biraz mekanik bir tavırla, bu onu bilgili bir bilişimci yapar yalnızca.

— Peki ya kusursuz bir makine planı çizen endüstriyel tasarımcı ya da pürüzsüz ve parlak renkler konusundaki bilgisiyle herkeste hayranlık uyandıran bir boyacı. Onların rasyonel teknik bilgisi, hakiki bir siyasi toplantının gerektirdiği şey midir?

— Hayır, onlar kendi uzmanlık alanlarında iyidirler.

— Ah, kelimeyi ağzından kaçırdın işte. Siyaset bir uzmanlık alanı değildir ve olamaz. Siyasette yalnızca belirli bir nesne değil, ülke sakinlerinin karşı karşıya geldikleri her durum görüşülür. Bu konuda yetkinlik de *a priori* olarak herkese aittir, birkaç kişiye değil. Dolaşısıyla tartışmalardaki ve kararlardaki bilgelik, özel olarak yetiştirilmiş birkaç yurttaşta değil, komünizmin genel koşullarına cevap veren ve kendini ortak kaderimizin paydaşı gören bütün zihinlerde bulunması gereken bir erdemdir.

Amantha heyecanlandı:

— Öyleyse bizde siyasetçi olmayacak!

— Hayır, olmayacak. Siyasi bilgi, belirli bir zaman zarfında, ondan yararlanan herkes tarafından bütün diğer teknik ve uzmanlaşmış bilgileri tam olarak kuşatan şey olacak. Kendi türünde eşsiz, siyasi bilgelik adını hak eden ve kararların çıktığı görüşmeleri yöneten bu bilgi, bütün halka aittir.

— Peki ya cesaret?

— Toplumda cesaretin nereye saklandığını keşfetmek bize zor görünmeyebilir. Bir devletin korkak mı cesur mu olduğunu anlamak için, girdiği büyük savaşlarda oynadığı role bakmak yeter. Cephe gerisinde kalanların korkak ya da yozlaşmış olmasının, devletin korkak ya da cesur olması üzerinde fazla etkisi yoktur. En azından herkes şunu düşünür ve söyler: Bir devletin cesareti ancak ordusunun cesaretinden anlaşılır.

— Ve bir kereliğine herkes haklı, dedi Glaukon sevinçle.

— Tuzağa düştün, delikanlı! Herkes haksız, sen de öyle! İki şeyi unuttun. Öncelikle bizim siyasi vizyonumuzda ayrı bir ordu yok, haksız saldırılar karşısında ülkenin savunmasına herkesin katılması gerek. Ayrıca bizim cesaretimiz, daha çok, savaşların son bulmasını arzulamakta ve, bir devlet bizi yıkmak isterse ona karşı direnmeye yine hazır olmakla birlikte, bir sürekli barış projesine hiç tereddütsüz dahil olmamızda yatar.

— Mao'nun dediği gibi, diyerek sözünü kesti Amantha: “Birincisi, savaşı sevmiyoruz; ikincisi, savaştan korkmuyoruz.”

— Aynen öyle. Bu da demektir ki, cesaretin zihinsel anahtarı siyasi gövdededir. Korkulması gereken şey hakkında doğru bir kanaat söz konusudur – keza bu umudu engelleyebilecek her şeye karşı sağlam bir direnişten fazlasının beklenebileceği konusunda da. Bu anlamda cesaret herkeste olmalıdır. Paradoksal olarak cesaretin muhafazakâr bir işlevi olduğu söylenebilir.

— Neyi muhafaza ediyor cesaret? diye sordu Glaukon, huzursuz olmuştu.

— Korkmanın meşru olduğu şeyleri ve koşulları tanımlayan eğitimin bir yasayla değiştirmeyi başardığı her şeyle kurulan iyi bir öznel ilişkiyi – istersen doğru bir kanaati de diyebilirsin. Acıda olduğu gibi sevinçte de, arzunun ya da korkunun pençesinde olunduğunda da, doğru yasanın dışına çıkmamamızı sağlayan cesaret uzun vadede bu kanaatin muhafazasını temin eder.

— Konular biraz karıştı! diye itiraz etti Amantha. Eğitsel, diğer yandan da yıkılmaz bir yasa olan şu kanaat hikâyesini açıklayamaz mısınız? Sırrı sizde olan imgelerden, size göre hiçbir şeyi, hiç kimseyi taklit etmeyen “imgeler”den birini bağışlayın bize.

— Arzuların emirdir, güzelim! Bir kumaş boyacısı düşünelim...

— Nasıl yani, kumaş boyacısı mı? dedi Glaukon şaşkınlıkla.

— Anlayacaksın. Boyacı bir kumaşın mor olmasını istediğinde, önce renklerden, yalnızca beyazla dokunmuş bir kumaş seçer; ardından, en canlı parlaklığı hazmedebilmesi için onu büyük bir özenle hazırladıktan sonra mor boyaya yatırır. Böyle boyanan bir kumaşın boyası çıkmaz, bol suyla hatta sabunla yıkansa bile rengin parlaklığı kaybolmaz. Başka türlü bir işlem yapılırsa, kumaş renkli de olsa beyaz da olsa, iyi hazırlanmadığı takdirde başınıza ne geleceğini biliyorsunuz: İlk yıkamada boyası çıkar ve komik duruma düşersiniz. Şimdi, ülkenin bütün sakinlerinin siyasetimizin muhafızları olabilmesini hedefleyen eğitim çalışmamızın, boyacınıninkiyle aynı türden olduğunu düşünün; ilkelerimizin moru için iyi hazırlanmış Özneler gerektiğini. İşte bu hazırlıkta gençlerin yönlendirilmesi için, edebiyat, müzik ve matematiğin yanı sıra devrimler tarihi ya da savaş sporları da işimize yarar. O halde siyasetimizin temel ilke-

leri bir ruh boyasıdır ve önerdiğimiz eğitim protokolünün amacı gençleri, doğal olarak iyi olan zeminlerinden ve eğitimlerinden yola çıkarak, neden korkulması gerektiğine ve nihayet bütün önemli sorunlar üzerinde sarsılmaz bir kanaat edinmeleri için, renkleri silinmeyecek şekilde ilkeler edinmeye hazırlamaktır; ne her şeyi yıkayabilen şu korkulası sabunun –körü körüne keyfin, Özneyi ona katkıda bulunan her şeyden temizlemekte kül ya da fırçadan daha etkili olduğunu söylemek isterim– ne de müthiş bir deterjanın kimyasal formülünü oluşturan acı, korku ve egoist arzu üçlüsünün silebileceği bir kanaat. Koşullar ne olursa olsun, neden çekinmek ya da neden çekinmemek gerektiği konusunda, varoluşun küçük olaylarının parlaklığını yok etmesine izin vermeksizin, doğru ve meşru kanaati kendinde barındıran bu kudrete ben “cesaret” adını veriyorum. Bu tanım senin için uygun mu, Glaukon arkadaş?

— Önerebileceğim başka bir tanım yok. Hayvanların ya da ahmakların, kimin kendilerini tehdit ettiği konusundaki içgüdüsel bilgi, hiçbir eğitsel kararlılıkla bağlantılı olmadığından, sizin gözünüzde cesaret adını hak etmeyecek kadar sınırlı galiba?

— Doğru. Kaldı ki işte bu yüzden cesaretin siyasi bir erdem olduğu söylenebilir, ama Aristoteles’in –hani kardeşin Platon’un şu öğrencisi, parlak bir çocuk ama hiç sevmem– ısrarla insan için “siyasi bir hayvan” derken kullandığı anlamda siyasi. Bu noktaları tartışmak için ayrı bir oturum gerekir. Şimdilik öncelikli kaygımıza dönelim: adalet.

— Ama, diye itiraz etti Glaukon, bu oyunda yalnızca “bilgelik” ve “cesaret” kartlarını çevirdik. Hâlâ elimizde iki kâğıt var ve hangisinin adalet olduğunu bilmiyoruz. “Özdenetim” kartını çevirmenizi isterim, sonra da mecburen elimizde adalet kalacak.

— “İlımlılık”, “ölçü”, “ağırbaşlılık” da denen özdenetim, ilk iki erdemden –bilgelik ve cesaret– daha fazla, ahenkli bir ilişkiye, bir uyuma, bir tür öznel ses uyumuna benzer. Kısa zevklerin arzusunun yarattığı cazibeye hâkim olan, etkili bir Özne organizasyonudur. Neredeyse anlaşılmaz olan “kendine hâkim olmak” ya da “kendi kendisinin efendisi olmak” gibi deyimlerin ve daha genel olarak, dilin bu özel erdemin izlerini sakladığı kullanımların arkasındaki şey odur.

— Neden “kendine hâkim olmak” deyiminin anlaşılma-
z olduğu-
nu söylüyorsunuz? diye araya girdi Amantha. Ben gayet iyi anlıyo-
rum!

— Gülünç bir deyim de ondan! Kendi kendine hâkim olan aynı
zamanda hâkim olunandır, hâkim olunan da aynı zamanda kendisine
hâkim olan, çünkü bu tür deyimlerde kendisiyle özdeş olan bireyden
söz edilir. Nasıl olur da aynı varlık aynı anda ve aynı varlıkla ilişkili
olarak, hem hâkim olan hem hâkim olunan, hem efendi hem köle
olabilir?

Amantha ısrar etti:

— Ama “kendi kendisinin efendisi olmak” deymi tam olarak ay-
nı varlığa uygulanmıyor, zira öznenin bölünmüş olduğunu varsayı-
yor. İnsan varlığında Özne olarak kabul edilen iki kısım vardır, biri-
si daha iyi, bir hakikatin parçası olan kısım, diğeriye o kadar iyi ol-
mayan, bireysel dürtüleri norm sayan kısım. Doğası gereği daha iyi
olan, o kadar iyi olmayana hâkim olduğu zaman, söz konusu özne,
kendisindeki tam anlamıyla bireysel kısma hâkim olmak suretiyle
kendine hâkimdir ve bu bir övgüdür. Daha iyi olan kısım vasat bir
eğitimin ve şüpheli ahbaplıkların etkisiyle, Doğru tutkusunun ölüm
içgüdüsüne boyun eğceğı kadar zayıflar, ilgili Özne suçlanır, hat-
ta bazen ona hakaret edilir ve her halükârda kendi kendisine hâkim
olmadığı ve gerçek özdenetimden tamamıyla yoksun olduğu ilan
edilir.

— Güzel, diye homurdandı Sokrates, bizim siyaset modelimiz
üzerine kurulu bir ülke hayal et, bunun da övgüsünün yapılması ge-
rektiğini göreceksin, çünkü senin işaret ettiğın ilk duruma uyar:
Kendi kendisinin efendisi, çünkü sana göre daha iyi kısmı daha kötü
kısma üstün gelen her şey bu adı hak ediyor.

— Hayal ediyorum Sokrates, hayal ediyorum! Bu arada insan an-
cak deneyimlediklerinden yola çıkarak hayal edebilir. Sizin muciz-
zevi ülkenizde muhakkak keyif için duyulan arzular olacak – sadece
kapris yapan çocuklar, sigaralarını tütürerek eğleşen ergenler ya da
hiç de az sayıda olmayan şu toplumda saygın, kendini beğenmiş ve
İran’da geçirdikleri tatilden başka bir şeyden söz etmeyen genç çift-
lerde olsa bile.

— Bizi hafife alıyorsun, Amantha. Eylem en yüksek noktasınday-

ken aklın tam kullanılmasının getirdiği kıyas kabul etmez mutluluğu hafife alıyorsun. Sınırsız arzulara, sadece görünüşte basit olan (çünkü doğru kanaatler ve saf düşünceyle uyumlu oldukları için, yaratıcı değerlerinin tam ölçüsünü içlerinde taşırlar) bu sonsuz arzulara hak tanıyacağız. Bizde neredeyse herkes, insanlara has doğal, gizli güzelliğe bir de iyi bir eğitimin aydınlığını ekleyecek. Bugün, kolektif enerjilerin Sermaye tarafından ehlileştirilmesi, her yerde bencil dürtüleri ve onların aşâğılık faydasızlıklarını cesaretlendiriyor. Günümüz dünyasında, kuşatılmış bir mücadeleci azınlığa özgü olan bu düşünceye bağlı arzuların örgütlenmesi ve çoğunluğa dönüşmesi için çalışıyoruz.

— O halde, siyasi vizyonumuzun, kolektifliğin, dürtülere ve gelip geçici keyiflerin tehditkâr takıntısına hâkim olmasını sağladığını söyleyeceğiz! diye bağırdı heyecana kapılan Amantha.

— Dolayısıyla kurduğumuz toplum, en sakın ve en kesin özdenetimi benimseyecek, diyerek daha da ileri gitti Glaukon.

— Dikkat edin, dedi altta kalmak istemeyen Sokrates, her bireyin sırası geldiğinde idari ya da askeri sorumlulukları üstlendiği bu toplumda, sadece, her zaman ve her yerde iç savaşa değilse bile demagogjiye sebep olan sorunun, yani “Kim kumanda etmeli?” sorusunun ortadan kaldırılmasıyla yönetenlerle yönetilenler arasındaki uyum sürekli olarak teminat altına alınmıştır.

— O halde, dedi Glaukon, özdenetimin sadece yönetenlerin değil yönetilenlerin de erdemi olduğu söylenebilir ve...

— ... ve böylece, diye onun sözünü kesti Sokrates, bu özdenetimin bir ahenk, bir uyum olduğunu söylemekle haklı oluyoruz. Özdenetim bütün ülkeye mutlak biçimde yayılıyor ve belirli bir zamanda meşgul oldukları işler ve özel yetenekleri ne olursa olsun (zihinsel ya da fiziksel, bir cüsse ya da ustalık, kesinlik ya da yaratıcılık, şiirsel ya da matematiksel), orada yaşayan herkesin uyumunu harekete geçiriyor. Bencil dürtülere karşı olduğundan, özdenetim bütün enerjisini –ister devlet söz konusu olsun, ister birey– en iyinin daha iyi üzerinde uyguladığı kontrol konusundaki mutabakata verir.

— Güzel iş, diye fısıldadı Glaukon. Müstakbel ülkemizdeki başlıca erdemlerden üçünü tespit edip tanımladık: bilgelik, cesaret ve özdenetim. Dördüncü kartımız, dördüncü asımız kesinlikle adalet.

— O halde sevgili dostlar, boru çalıp “Heyyo! Heyyo!” diye bağırmanın zamanı. Acımasız avcılar gibi kürk hayvanının etrafını çevirelim ve adaletin kaçmasına izin vermeyelim. Belirsizliğin dumanları arasında kaybolması söz konusu bile olamaz. Kesinlikle bu yakınlarda, mantığın çarkında bilendiğini bildiği kavramlarımızdan dehşete kapılmış zavallı maral. Öne düş, Glaukon’um! Ormandan çıkarmaya çalış onu! Görürsen bana işaret et!

— Çok isterim... Ama şu anda hiçbir şey görmem mümkün değil. Belki bana gösterirseniz tanırım onu, elimden gelen budur.

— Peki, ağaçların dibini kazıyorum, böğürtlenleri soyuyorum, sen de peşimden geliyorsun.

— Anlaşıldı, geçin öne!

— Burası pek hoş değil, sarmaşık ve kaktüs dolu her yer. Gölgeler koyu. Açılmış bir yol yok... Yavaş yavaş ilerleyelim... Ah! Glaukon! Ayak izlerini buldum. Adalet bizimdir!

— Nerede? Nasıl? Hâlâ canlı mı?

— Hem de çok iyi durumda azizim, aptallık bizdeymiş.

— Hatamız yenilir yutulur cinsten değil! diye homurdandı Glaukon, sanki mecazen değil gerçekten yutacakmış gibi.

— Ama maalesef doğru. Bu adalet şeytanı biraz önce ayaklarımızın dibine yuvarlandı, hatta tartışmamızın ta en başında. Biz onun farkına varmadık. Her yerde aradığı anahtarları aslında elinde tuttuğunun farkında olmayan insanlar gibi komik bir durumdayız. Hemen yanımızda duran adaletin olduğu yöne değil de, uzak ve müphem bir ufka doğru bakıyoruz. Adalet bir tek bizim, derin hayallere dalmış bakışımızdan saklıydı.

— Ayaklarımın önüne ne kadar bakarsam bakayım, hâlâ hiçbir şey görmüyorum, diye itiraz etti Glaukon acınacak halde.

— Uzun sohbetimizi düşün. Bana öyle geliyor ki sözümüzün söylenmemişi şeklinde olsa da bu konuda ne söyledığımızı net olarak deşifre etmeyi başaramadan adalet hakkında konuşuyorduk.

Bu son sözler esnasında karmakarışık saç örgülerini çekiştirmekte olan Amantha daha fazla kendini tutamadı:

— Rol kesiyorsunuz Sokrates! Zavallı bir marala benzeteceğinize adalet hakkında ne söyleyecekseniz onu söyleyin. Farkında olmadan söylediklerimiz, bildiğimizi söylediğimiz halde hâlâ söylemedikle-

rimiz, söylenenler ve tekrar tekrar söylenenler içinde bütün bu söylenmiş olanlar, yanlış söylenmişler ya da hiç söylenmemişler labirenti de nedir?

Sokrates kollarını göğze doğru kaldırdı:

— Öfkelenme, korkunç güzel! Sen söyle bakalım, haklı mıyım? Siyasetimizin temellerini incelemeye başladığımızda, bizim için ilke değeri olan şeyler, durumların dönüştürülmesinden daha güçlü şekilde ortaya çıkan öznel güçlüklerle ilgiliydi. Bu tür bir genel zorunluluk, en azından bu zorunluluğun özel bir biçimi, adaleti tanımıyor bence. Doğruluğunu ortaya koyduğumuz ve tekrar tekrar hatırlattığımız şey şu –sen de hatırlıyorsundur, sevgili Amantha–, her birey, kendi doğal niteliklerine en uygun olduğunu düşündüğü yolu tutmaktan vazgeçirilmeksizin toplumda herhangi bir işlevi yerine getirecek kapasiteyi kazanmalı. Kısacası, adaletin şuna dayandığını söylemiştik: Her birey, kendinde gördüğü istidatları geliştirebilir; Marx'ın “çokbiçimli işçi” dediği, duvarcılıktan matematikçiliğe, temizlikçilikten şairliğe, askerlikten doktorluğa, tamircilikten mimarlığa, dönemin kendine sunduğu imkânlardan hiçbirini dışarıda bırakmayan bir insana dönüşmek için kendini aynı yoğunlukla hazırlayabilir.

— Hiç böyle bir şey söylememiştik, diye itiraz etti Amantha. Adaleti hiç bu terimlerle tanımlamamıştık.

— Neden bunun aşikâr olduğunu düşünüyorum, biliyor musun?

— Hayır. Ama eminim bize söyleyeceksiniz.

— Erdemler dizisinde adalet bir şekilde diğer üçünden önce geliyor. Bilgelğe (iyi düşünülmüş olan), cesarete (korkulması gerekenin bilimi), özdenetime (dürtülerin kontrolü), adalet gerçek gücünü ve bu gücün alanını, bu erdemlerin bir kere harekete geçtikten sonra öznel etkililiklerini geliştirecekleri alanı veriyor. Komünist ülkemizin kusursuzluğunu temin için bu dört erdemden hangisinin daha önemli olduğuna karar vermekte zorlanacağız elbette. Ama şundan eminiz: Her bir insanın, yaratıcı ve etkili biçimde, herhangi bir iş için herhangi bir başka insanın yerini alma kapasitesi; her bir insanda özel yeteneklerin serbest gelişimiyle birleşen bu kapasite olmasaydı, diğer erdemlerin ne belirli bir konumu ne de evrensel açılımı olurdu. Fakat konum ile açılım arasındaki diyalektik bağ, ister top-

lumsal ister kolektif hayatiyeti söz konusu olsun, bazı öznel eğilimleri teminat altına alır. Gerçek süreci “adalet” adını alan da işte bu diyalektik bağdır aslında.

Kaşları çatılmış, fazlasıyla konsantre olmuş Amantha araya girdi:

— O halde şöyle diyebiliriz: Bir bireyin –paradoksal biçimde *exis'*inin (yani, kendi eğilimi) gelişimine bağlı olan– her türlü *praxis*'e elverişliliği, bu bireyin toplumsal bütünle ilişkisinin idealini gerçekleştirebilir.

— Ve bundan dolayı, diye belirtti Sokrates, adaletsizlik hem herkesin evrensel uzmanlığını engellemek hem de bu evrensellik adına herkesin kendisinde bulduğu özel yeteneği geliştirmesini yasaklamaktır.

— Çifte cinayet, sonucunu çıkardı Glaukon. Herkes, diğer herkes gibi olmasın ya da herkes, diğer herkesten farklı olmasın.

— Kolektif homojenlik eksikliğinden dolayı adaletsizlik, bu aynı homojenliğin fazla olmasından dolayı adaletsizlik, dedi Amantha.

Sonra, biraz çokbilmiş damarından devam etti:

— Ya da eşitlik bakımından adaletsizlik, özgürlük bakımından adaletsizlik.

Soyutlamaların lirizmine kapılan Sokrates de devam etti:

— Aynı'nın haklarına karşı işlenen suç, Ötekinin haklarına karşı işlenen suçu unutturamaz.

— Ve tersi! diye gülümsedi Glaukon, bir kereliğine de olsa hepsinden daha neşeliydi.

Öznel Adalet

(434d-449a)

— Zaman kaybetmeyelim, dedi Sokrates, nedense sinirliydi. He-defimize hâlâ varamadık. Daha fazla inceleme yapmadan, insanların hayatının söylediğimiz şeylerle düzenlendiği bütün ülkelerin, adil ilan edilmeyi hak ettiğini kabul edelim. Burada en azından geçici bir biçim yakalıyoruz, bir tür adalet fikri, kolektif hayata uygun bir fikir. Bu biçim, bir birim olarak alınan bireye aktarılabilir görünüyorsa, adalet adının burada da uygun ad olduğu kabul ediliyorsa, araştırmamızın sona erdiği sonucunu çıkarabiliriz.

— Meşhur eşbiçimlilik yöntemi, tespitinde bulundu Amantha.

— Eşbiçimlilik gözlemlenmez, kanıtlanır. Belki de bir benzerlikle yetinmek durumunda kalacağız. Araştırmamızın başında umut ettiğimiz neydi? İçinde bulunduğu en geniş kümede adaletin ne olduğuna dair sezgiyi netleştirmek, böylece daha sonra bu kümelerin en küçüğünde, yani bireyde, bunun ne olduğunu bilmenin daha kolay olmasıydı. Bu “en geniş” dediğimizin bir ülke olduğunu düşündüğümüzden, her şeyin siyasi bir hakikate uygun olduğu yerde zorunlu olarak adaletin de bulunacağına ikna olmuş bir ülke halkının ortaya koyabileceği en iyi siyaseti tanımlamak için güçlerimizi birleştirdik. “Ülke” dediğimiz bu geniş kümede ortaya çıkardığımız şeyi, varoluşun şu en küçük unsuruna, bireye aktaralım. Eğer aşikâr bir benzerlik varsa ne âlâ. En küçük unsurda farklı bir şey ortaya çıkarsa, düşünce çalışmamızı takip etmek için en büyük unsura geliriz. Belki de böylece, iki unsur, yani ülke ve birey arasındaki gelgitle, onları iki çakmaktaşı gibi birbirlerine sürterek adaletin kıvılcımını çıkarız

ve aydınlığını kendi amaçlarımız doğrultusunda kullanabiliriz.

— Sanıyorum yöntemi tanımladınız, dedi Glaukon, bize de kendimizi buna uydurmak kalıyor.

— Beni iyi dinle. Biri daha büyük diğeri daha küçük olduğu halde iki şeyin aynı olduğu ifade ediliyorsa, boyut farkı hesaba katılmadan aynı ilan edilmelerinin doğrulandığı için benzer olmadıklarını mı yoksa benzer olduklarını mı söylemek lazım?

— Benzerler! diye cevap verdi Glaukon, topuklarını vuran bir asker gibi.

— O halde, Adalet İdeası'ndan ileri gelen her şey açısından, adil bir birey hiçbir noktada adil kolektiften farklı olmayacak, ona tamamıyla benzer olacak, öyle mi?

— Tamamıyla, diye belirtti Glaukon hazırolda.

— Ama bir siyasetin ancak, herkesi, bir ülkenin varlığını sürdürmesi için gerekli üç ana işlevden –üretim, savunma ve yönetim– herhangi birini yerine getirecek yetenekte kılmasıyla adil olacağını ortaya koymuştuk. Bu da, söz konusu siyasetin kendi süreci içinde, bu üç işlevin çeşitli başlıklarda gerektirdiği erdemler olan özdenetim, cesaret ve bilgeliği birleştirmesini gerektirir. Öyle değil mi?

— Öyle! diye bağırды Glaukon.

— O halde geçici olarak Özne kabul edilen bireyde, aynı duygulanımlarla harekete geçen aynı biçimsel eğilimleri keşfedersek, ideal ülkemize uygun düştüğünü düşündüğümüz aynı isimleri ona da atfetmekte haklı olur muyuz?

Glaukon kızardı:

— Gayet haklı olunuz.

— Güzel, şimdi her şey kolay! Bir Öznenin bireysel düzeyde, siyasi alandaki gibi, kolektif düzeydeki üç temel işlevden –üretmek, savunmak, yönelmek– yola çıkarak dile getirdiğimiz üç merciden oluşup oluşmadığını bilmek bizim için yeterli.

— Kolay değil... Bunun kolay olduğunu hiç sanmıyorum. Spinoza'yı anma zamanı daha çok...

— Latince, diye araya girdi Amantha, daha yüce duruyor bu: "*Omnia praeclara tam difficilia quam rara sunt.*"*

* Lat. "Olağanüstü olan her şey nadir olduğu kadar zordur da." – ç.n.

— Söyleyeceğim şeyler “*praeclara*” (olağanüstü) mı bilmiyorum, dedi Sokrates gülererek. Doğrusu, öyle olmadığına inanıyorum. Bu akşamın tartışmasında, şimdilik bize ait olan yöntemlerle, yeterli bir kesinliğe ulaşamayacağız. Hedefimize giden yol daha uzun ve dolambaçlı. Ama belki de şimdilik, hazırlık niteliğindeki tartışmalar ve giriş niteliğindeki araştırmalarla yetinmeliyiz.

— Bu kadarı yeter, diye iç çekti Glaukon. Bu çarpık argümanlar yedi bitirdi beni!

— Peki, diyen Sokrates vazgeçti, en kısa ve en rahat yoldan gideyim. Ne zaman hız artırmak gerektiğini göreceğiz. Öncelikle oldukça kolay, şüphesiz çok kolay bir ampirik argümantasyon var: Her bireyin yurttaşı olduğu ülkede tespit edilen aynı biçimsel eğilimleri, aynı özellikleri taşıması gerekir. Zira bu eğilimler bireylerden başka nereden gelebilir? Bir an için barda konuşur gibi konuşalım: “Trakya’da yaşayanlar, İskitler, yukarıdaki, kuzeydeki bu ülkelerin insanları öfkeli ve şeditir, herkes bunu bilir. Bizim ülkemizde, ne çok kuzeyde ne çok güneyde bulunanlar konuşmayı, tartışmayı, çok şey bilmeyi sever. Güneydekiler, Fenikeliler ya da Mısırlılar içinse varsa yoksa altın, para, buğday stokları, testi testi şarap ya da zeytinle dolu gemiler ve fildişi heykeller.” Bütün bunlar sevgili dostlarım, insanların mizacından ileri gelir ve milli bir özelliğe dönüşmüştür.

— Peh! diye püskürdü Amantha. Irkçı sersemlerin argümanlarını ele alacak değiliz herhalde.

Sokrates geri adım attı:

— Tamam, tamam. Daha incelikli bir şey bulalım. Zorluk şunu bilmekte: Fenikelilerin doymak bilmez tamahkârlığı, Atinalıların boş vakitleri entelektüellikle geçirme merakı ve İskitlerin cesur vahşiliği aynı kaynaktan mı geliyor yoksa burada öznel, belirli ve uzmanlaşmış üç merciinin varlığına ampirik bir kanıt mı var? Sonuçta, birinci hipotez: Bilgi bize, öfkeli inatçılıktan farklı bir yoldan, nesnesi ne olursa olsun –yiyecek, seks vs.– arzusun yolundan da farklı bir yoldan gelir. İkinci hipotez: Her seferinde bir faaliyette bulunmamız gerektiğinde, bu faaliyet ne olursa olsun, tam, bir bakıma bölünmemiş özne işin içine karışır. Bu olasılıklardan birini seçmeye iten güçlü bir argümantasyon kurmak tam bir meydan okumadır.

— Siz kuracaksınız elbette! diye heyecanlandı Amantha.

— Epey gerilere gitmek gerek. Kendisine tamamıyla denk olan Bir, birbiriyle çelişkili şeyleri aynı anda yapamaz ve bunlara katlanamaz, ayının imkânlarıyla ve ayının niyetinde böyle bir eşanlılık gözlemlersek, Bir’in değil çokluğun söz konusu olduğunu anlarız.

— Bir örnek fena olmazdı, dedi Glaukon çekinerek.

— Kendi kendisiyle aynı olan bir şeyin, aynı anda ve kendi bütünlüğü içinde hem durması hem de hareket halinde olması mümkün mü?

— Kesinlikle hayır.

— Birbirimizle çalışmamak için, ilerlerken adım adım mutabık olup olmadığımızın sağlamasını yapalım. Görünüşlerin diyalektikinden yana olan bir hasmımız bize şöyle deseydi: “Şu karşı kaldırımda, bacaklarının üzerinde dikilmiş hareketsiz duran tipi görüyorsunuz, kafasıyla ‘Evet’ diyor ve bomboş duruyor. Demek ki aynı anda hem duruyor hem de hareket halinde”, ona ne cevap verirdin, sevgili Glaukon?

— Basit! Herakleitos düşkünü arkadaşlarıma her zaman söyledigimi söyledim: Söz konusu kişi bedeninin bazı kısımlarını kıpırtıyor, diğer kısımlarını hareketsiz tutuyor. Çelişkiye benzer hiçbir şey yok burada.

— Dikkat edersen, senin argümanın, hareket-durma çiftinden Bir–Çok çiftine geçti. Muhalifin daha iyi bir karşı-örnek bulabilir. Bir topaç mesela! Genişlikten yoksun bir nokta olan merkezi sabit kalarak bütünüyle kendi etrafında döndüğünde, aynı anda hem durur hem hareket halindedir.

— Hayır! Topaçta eksen ve çevre ayrımı yapmak gerekir. Eksen dikse, topacın eksen açısından hareketsiz olduğu ve çevresi açısından dairesel olarak hareket ettiği söylenebilir. Eksene yaklaşıldıkça dairesel hareketin yavaşladığı görülür, çünkü eksene yakın bir nokta aynı süre içinde, topacın kenarındaki bir noktadan çok daha kısa mesafe kateder. Topacın, bütünlüğüne zarar gelmeksizin bir hareket ilkesiyle bir hareketsizlik ilkesini birleştirdiği söylenebilir.

— Mükemmel, sevgili öğrencim Glaukon! Duyumsanabilir tecrübemizden çıkarılan çelişki görüşleri ne olursa olsun istikrarımızı bozmayacağız ve asla, tek ve aynı olan şeyin, kendi kendine eşanlı olarak, ayının müdahalesiyle ve ayının niyetinde, aynı anda

çelişkili şeyler yapabileceğini, olabileceğini, bunlara katlanabileceğini kabul etmeyeceğiz.

Amantha şüpheliydi:

— Basit bir çocuk topacının çelişkisizlik ilkesinin bu varyantını kanıtlamaya yeterli olduğundan emin değilim ben. Kardeşim Platon'un parlak öğrencisi Aristoteles olsa bunu çok hafif bulurdu.

— Şu Aristoteles'i sevmem bilirsin. O da kendi yolundan gidecektir! Ama ben sevmem. Bununla birlikte haksız değilsin. İlkeyi sağlamlaştırmak için bütün muhtemel itirazları çürütmek ve hepsinden önemlisi geçerli olduğu bağlamları iyi tanımlamak gerekir. Ama o zaman çok vakit kaybederiz. Çelişkisizlik ilkesinin doğru olduğunu kabul edip ilerleyelim. Bir noktada yanlış olduğu ortaya çıkarsa, bundan çıkardığımız bütün sonuçların geçersiz ve hükümsüz olduğunu kabul ederiz.

— Elimiz mahkûm! diyerek dalga geçti Amantha.

— “Somut”a dönelim, eşitlik ve hakikatten söz edildiğinde siyasetçilerle gazetecilerin dedikleri gibi. Evet veya hayır demek, kabul etmek ve hor görmek, çekmek ve itmek, eylemin ya da tutkunun söz konusu olması, bütün bunlar her halükârda, çelişkili terim çiftleri midir?

— Elbette, dedi Glaukon omuzlarını silkerek. Arzu etmek ve arzu etmemek gibi bir şey bu. Açlık, susuzluk, bütün arzular ve aynı zamanda istek ya da dilek, bütün bunlar, arzu etmemek, kendinden uzaklaştırmak, istememek, olmamasını ummak ve buna benzer şeylerle çelişkili çiftler oluşturuyor. Mesela uyuşturucu temin edilmesini istiyorsam, torbacı bana daha sormadan, hele ki arzumun tatmin edilmesi için sabırsızsam, kendi kendime evet derim. Kendimi mahrum bırakmak istiyorsam, daha baştan çıkarıcıyı kovmadan kendime sert bir tavırla hayır demem gerekir. Bütün bunlarda hep, en önemli iki çelişkili çift bulunur: eylemde etkinlik ve edilgenlik, dilde evet ve hayır.

— Dikkat et! dedi Sokrates, işaretparmağı havada. Bilinen bir arzuyu ele al: Örneğin, biraz önce sözünü ettiğin susuzluk. Bu, Özne için sandığımızdan daha değişken, baştan itibaren çeşitlemelerini tespit etmek ya da belirlemek gereken bir arzu mu? Sıcak içecek mi yoksa soğuk içecek mi, az içmek mi çok içmek mi arzu ediliyor?

Sonuçta susuzluk, belirli bir içeceğe duyulan susuzluk mu yoksa bütün bunlar, susuzlukla da arzuyla da özsel ilişkisi olmayan bir dış nedenler bütünü mü? Hava sıcaksa, susuzluğa dışarıdan bir de serinlik arzusu eklenir; soğuksa sıcaklık arzusu. Terden tükenmiş durumdaysam susuzluğa çok su içme arzusu eklenir; dinlenmiş durumdaysam bir bardak su yeterli olur. Ama susuzluk aslında, kendi doğal bağlaşığının arzusudur, tıpkı kendi içinde açlığın gıda arzusu olması gibi, tavşan etli böreğe duyulan şiddetli bir arzu değil.

— Tamam, dedi kaşları çatık Glaukon. Kendi içinde düşünülmüş her arzu, ancak kendi doğal nesnesinin genelliğiyle ilgilidir ve ancak dış koşulların etkisiyle kendini belirli bir nesnenin arzusu olarak gösterir.

— Sevgili dostum, ola ki Diogenes'in (hani bilirsin, kardeşin Platon'un "İdealar teorisi"ne karşı her yerde, atı iyi bildiğini ama atlığı hiç bilmediğini söyleyen çocuk) bir arkadaşı gelip kulağına şunları fısıldarsa, bu güzel kesinliğinin çökmesi riski yok mu: "Glaukon, canım, arzu edilen asla büyük İ ile İçecek değildir, koca bir bardak beyaz şaraptır ve aynı şekilde, açlığımızı tatmin eden Gıda değildir, enfes bir mantarlı omlettir. Zira insan doğal olarak güzel şeyler arzu eder, iğrenç sebzeli yahniler değil. Susuzluk bir arzuysa, lezzetli bir likör arzusudur, abdest suyu arzusu değil; şu güzelim 'arzu' kelimesini hak eden her şey için bu böyledir."

— İtiraf edeyim ki canım epey sıkılırdı, dedi acınacak haldeki Glaukon.

— Yine de şu ilkedен taviz vermeyelim: Olduğu gibi olanın başka şeyle ilişkisi içinde belirlenmesinden söz etmek, ancak bu başka şeyin kendisinin de belirlenmiş olması ölçüsünde kabul edilebilir; ama kendi başına olduğu gibi olan, başka bir şeyle, ancak o başka şey de kendi başına olduğu gibiyse ilişkilidir.

— Hiçbir şey anlamıyorum! diye karşı çıktı Amantha. En saf haliyle Platoncu jargon bu.

— Görelim bakalım, güzelim. "Daha büyük" olduğu söylenen bir var olanın, ancak bir başka var olanın gözünden öyle ilan edildiğini mi anlamadın?

— Beni ahmak mı sanıyorsunuz?

— Kesinlikle hayır. Bu durumda, şu diğer var olanın daha küçük

olduğu mu söylenecek?

Amantha bezgin bir halde kafasını sallamakla yetindi. Sokrates daha da bastırdı:

— Çok daha büyük bir var olan, çok daha küçük bir başkasına göre böyledir. Değil mi?

Amantha yorum olarak sadece şunu söyledi:

— İçler acısı.

Sokrates istihza görünümü altında devam etti:

— Geçmişte daha büyük olmuş olan da kendisinden daha küçük olana nispetle öyle olmuştu, aynen gelecekte, bir üstünlüğü olacağına, kendisinin dışında bir küçüklüğe nispetle olacağı gibi, değil mi?

Amantha kızmaya başlamıştı:

— Daha böyle devam edecek misiniz?

Sokrates bozuntuya vermedi, sakın sakın devam etti:

— Aynı şekilde fazla aza nispetle, çift yarıma nispetle böyledir ve bu türden bütün kavramsal çiftler için bu söylenebilir: ağır hafife, hızlı yavaş...

— Sıcak soğuğa, diye kesti Sokrates'i taklit eden Amantha, aynı şekilde asitli olan sirke yumuşak olan yağa nispetle, bu da bu salatanın tuzu olsun artık.

Ama fırtınada giderek sakinleşen Sokrates birden ustaca yön değiştirdi:

— Peki ya bilgi? Aynı diyalektik söz konusu değil mi, senin salata dediğin şeyle? Kendinde bilgi, kendinde bilinenin bilgisidir ya da istersen şöyle söyleyeyim: Bilgisi bilgi diye kabul edilenin bilgisidir. Ama *bu* tikel bilgi tikel olarak bilinenin bilgisidir, bir başka deyişle: *Bu* bilgisi bilgi olan belirlenmiş nesne diye kabul edilenin bilgisidir.

Amantha hangi tuzağa düşeceğini merak ediyordu ve biraz daha zayıf bir sesle cevap verdi:

— Bütün bunları daha önce söylemişsiniz! Eğer biliyorsam ne bildiğimi biliyorumdur, evet, anlaşıldı!

— Kendimi tekrar etmeyi seviyorum. Bu kez tartışılmaz bir örnek ele alıyorum. İnsan topluluklarının tarihinde bina inşası konusunda gerçek bir teknik ortaya çıktığında, onu diğer bilgi alanlarından ayırmak için mimari adını vermek gerekmedi mi?

— Tabii ki, diyerek hak verdi Amantha.

— Bu bilgi diğerlerinden farkıyla belirlenmişti, ayrıca bu belirlenim de onu, diğer bilgilerin özdeşleşecek kadar ilişkili olmadığı yine belirlenmiş bir nesnenin bilgisi olarak tanımlıyordu. Aynı ilke, bilgilerin ve tekniklerin, tarihte ortaya çıkışlarına göre genel olarak sınıflandırılmasını sağladı.

— Evet, anladığımı sanıyorum, dedi Amantha birden yılgınlıkla.

— Biraz önce hiçbir şey anlamadığımı söylüyordun. Son bir kez gözden geçirelim. Genel olarak bir şeyle ilişki halinde bulunan bir var olan, meslektaşım Kant olsa bir “nesne = x” derdi, bir olarak ve bu Bire göre değerlendirilerek, münhasıran kendi kendine belirlenmiş olarak kalır. Bu durum, belirlenmiş herhangi bir şeyle ilişkide kendisinin de üstbelirlenmiş olmasıyla hiçbir çelişki oluşturmaz, elbette “üstbelirlenmiş”ten söz konusu var olanın ilişkide olduğu şeylerin belirlenimlerini üzerine aldığıının anlaşılmasında koşuluyla (mesela “sağlığa yararlı ya da zararlı olanın bilgisi, bundan dolayı bilgi olarak yararlı ve zararlıdır” ya da “İyi ve Kötü hakkında varsayılan bilgi iyi ve kötüdür” gibi saçmalıklar söylenecekti durum bu olurdu) ve şunu net olarak açıklamak koşuluyla: Bir bilgi, diyelim ki tıp, açıkça çelişkili terimlerle belirlenmiş bir çiftin bilgisiyse, ki burada sağlık ve hastalık, ve bundan dolayı, nesnesi –kendinde “bilinen” ya da kendinde “binebilir olan”– tamamıyla başka olan kendinde bilgiyi özdeşleştirmek imkânsızsa; bu durumda belirlenmiş bir bilgi olan bu bilgiye kesinlikle, sadece “bilgi” adını vermeyip, salt bilgiye eklenen belirlenmiş nesneyle ilişkisinden dolayı üstbelirlenmiş olan “tıbbi bilgi” gibi birleşik bir isim vermek gerekir.

Amantha alnını silerek iç geçirdi:

— Bırakıyorum, kesinlikle haklısınız.

— Bu sözler seni susattı! Susuzluğa geri dönelim o zaman. Susuzluk hiç şüphesiz, ancak bir başka şeyle ilişkisiyle bu şekilde var olan varlık türünün parçasıdır. Susuzluk aslında...

— ... içecek susuzluğudur, diye tamamladı Glaukon, gayet memnun.

— Evet, ama daha önce de söylemiş olduğumuz gibi, belirlenmiş bir içecek ile ilişki halinde susuzluk düşünüldüğünde, o da belirlenmiş bir susuzluktur; oysaki kendisi olarak düşünülen susuzluk, çok

ya da sınırlı, iyi ya da kötü bir içeceğin, kısacası belirli bir içeceğin susuzluğu değil, kendi içsel doğasına göre, münhasıran Kendinde İçeceğin Susuzluğu'dur.

Amantha öfkelen-di:

— Bunu bize kaç kere tekrar edeceksiniz? Hüzünlü bir şarkının nakaratı gibi.

— Kavramın şarkısı asla hüzünlü değildir. O halde, Özne olarak kabul edilen susamış bir kişi yalnızca içmek ister, buna meyleder.

Amantha hâlâ kin güdüyordu:

— Evet, elbette, tamam, gayet açık, anlaşıldı, onaylandı, önünde saygıyla eğiliyoruz. Nereye varmak istiyorsunuz tam olarak?

— Varmak istediğim yerdeyiz zaten. Herhangi bir şey susamış Öznenin dürtüsünü içkin şekilde engelliyorsa, Öznenin içinde mutlaka bir eylem, susamış olanı sanki hayvanmış gibi içmeye yönelten bu dürtüden başka bir şey olur. Hiçbir şeyin, benliğin aynı kısmıyla ve aynı nesneye yönelik olarak, aynı anda çelişkili sonuçlar yaratamayacağını kabul etmiştik.

— Hop! diye araya girdi Amantha. Herakleitos sizi mahkûm etmiştir. “Uzlaşmaz şeylerin nasıl kendi aralarında uzlaştığını”^{*} anlamayanları eleştirir.

— Hep Herakleitos'u getiriyorsun önüme. Sevgilin mi senin şu Herakleitos? “Karşıt hareketlerin uyumu”na verdiği örnek okçuluk, ki çok zayıf. Okçunun yayı aynı hareketle hem çektiğini hem ittiğini iddia ediyor. Ama hayır! Bir eliyle yayın tahtasını ileri doğru iterken diğeriyle ok ve kirişini geriye doğru çeker. Herakleitos her zamanki gibi, iki ayrı işlemin birleşimini tek bir çelişki olarak alıyor. Çelişiklerin birliği, kaynaşması, yok öyle bir şey!

— Yine de, diye itiraz etti Glaukon, okçu iki hareketi birleştiriyor.

— İki eli olduğu için bunu yapabiliyor! İki verili durumda ve kendini bire dayatıyor. İkinin çelişik yayılımını kendinde üreten Bir söz konusu değil. Görüyorsunuz ya, bu Bir, İki ve nihayet olumsuzlama hikâyesi çok girift. Daha net görebilmek için bizim susamış adamımıza dönelim.

^{*} Herakleitos, *Fragmanlar*, çev. Cengiz Çakmak, İstanbul: Kabalcı, 2009, s. 133. (Bundan sonraki Herakleitos alıntıları için de bu çeviriden yararlandık.) – ç.n.

— Ah, o mu, diye homurdandı Amantha, o hâlâ susuzsa boğacağım onu!

Sokrates hiç oralı olmadan devam etti:

— Belirli bir zamanda, susamış olduğu halde o anda su içmeyi reddeden insanlar olduğunu kabul ediyor musunuz?

— Ben çok gördüm bunlardan, diyerek düşüncesini belirtti Glaukon.

— Bu insanlar hakkında ne düşünmeli? Bu kişilerde öznel olarak, içme dürtüsüyle bunun ânında tatminini engelleyen yasak aynı anda bulunuyor olmalı. Aynı zamanda yasak dürtüden farklı ve ondan daha güçlü olmalı.

Glaukon hak verdi:

— Evet, biraz önce geliştirdiğiniz ve çelişki görünüşü olduğu andan itibaren İkinci yapısal önceliğini içeren mantıksal mülahazaları kabul edersek.

— Dürtüler ve bağımlılıklar daha çok, gerek bedenden gerek ruhun patolojik hallerinden ileri gelirken bu yasaklar, ortaya çıktıklarında rasyonel bir failden ileri gelmiyorlar mı? Eğer durum böyleyse, burada iki ayrı öznel gücü özdeşleştirdiğimizi savunmak mantıksız olmaz. Birincisine akıl yürütmelerimizin sonucu olduğundan “rasyonel” adını verelim; ikincisine de cinsellik, iştah, susuzluk ve diğer arzuların sonucu olup saf düşünceden açıkça ayrı ve bütün bir tatminler ve hazlar yelpazesine bağlı olduğu için “dürtüsel”. Demek ki bütün Öznelde birbirinden ayrı iki merci var. Geriye şevk, cüret, gazap gibi dürtüsel olmayan duygulanımları incelemek kalıyor. Bunlar üçüncü bir merci mi oluşturuyor? Eğer oluşturmuyorlarsa bunları diğer ikisinden hangisiyle özdeşleştirmeli?

— Dürtüsel olanla belki, değil mi? diye sordu Glaukon.

— Birkaç sene önce bana anlatılan Aglaion’un oğlu Leontios’un hikâyesini nasıl yorumlayacaksın? Bu adam, dün akşam bizim yaptığımız gibi kuzey surunun ötesinden, Pire’den geliyormuş, bu surla Phaleron’a giden sur arasında bir yığın ceset görmüş: İşkence alanı boyunca ilerliyormuş. Görüntü *gore* sinemasının en berbat filmle-
rindeki gibiymiş. Bazı ölümler çürümek üzereymiş, bazılarında işkence izleri varmış, bazıları parçalanmış, kolları kopukmuş ya da kesik gırtlakları kana bulanmışmış. Vebalılar gibi, gömülmeden bırakıl-

miş bu zavallıların donuk gözlerini kocaman mavi sinekler kemiriyormuş. Bunun üzerine Leontios içinde trajik bir çelişki yaşamış. Marazi bir dürtü, onu korkunç sahneye yakından bakmaya itiyormuş. Bir an için kendisiyle mücadele etmiş ve yüzünü mantosuyla kapamayı başarmış. Ama sonunda arzusuna yenilip gözlerini kocaman açmış ve toprağın üzerine serili korkunç insan parçalarına koşarak haykırmış: “Bana bakın, kanlar içindeki zavallı işkence kurbanları! İyi bakın bana! Size en acıklı gösteriyi sunan benim şimdi!” Bu anekdot, üç merciin sahnelenmiş hali değil mi? Düşünceye üstün gelen Arzu ve neye hizmet edeceğini pek bilmeyen Duygulanım?

— Yine de Leontios’un böyle marazi bir arzuya kapılmış olmaktan dolayı öfkелendiği görülüyor, diye yorum yaptı Glaukon. Bu anlamda Duygulanım, bozguna uğramasına engel olamasa da Düşüncenin yanında yer alır.

— Çoğunlukla bu tespitte bulunulur. Arzular rasyonel argümanlara üstün geldiği zaman, Özne kendine bütün isimleriyle seslenir ve kendi öznelliği içinde ona böyle şiddet uygulayana isyan eder. Bir tür kişisel iç savaştır bu: Duygulanım, Arzu karşısında Düşüncenin tarafını tutar. Buna karşılık, ne kendimizde ne başkalarında bunun zıddını gözlemleriz.

— Hangi zıddı? dedi Glaukon yuvarlak gözlerle.

— Düşüncesi bir arzusunun taşkınlığına zaferle karşı koyduğu için insanın kendi kendisine öfkелendiği, neredeyse hiçbir tecrübeye görülmez. Tamamıyla yoldan çıkmış olmadığı varsayılan birinin, kötü davrandığına ikna edildiğinde ne olur? Aç kaldığı, üşüdüğü ya da büyük acılara katlanmak zorunda olduğu zaman isyan edemez, çünkü bütün bunların, kendi alçaklığının adil bir karşılığı olduğunu düşünür. Ama kendisi adaletsizliğe maruz kalırsa o zaman kızar, isyan eder, inançları uğruna mücadeleye girer; açlığa, soğuğa, her türlü çileye katlanır, evet, işte bütün tersliklere hazırdır, çünkü bu sefer suçluluk duygusuyla bunları hak ettiğini düşünmez, tam tersine, adaletsizliği yenmek için başarısızlığa uğramayı ve art arda gelen başarısızlıklardan doğal dersler çıkarmayı bilmek gerektiğini bilir. “Ya zafer ya ölüm” alternatifini kahramanca kabul edebilir, fakat aynı şekilde, çobanın köpeğini çağırdığı gibi, kendi kendini geri çağırarak geçici bir ricatın huzuruna kavuşabilir ve orada, yeni fikir-

lerle silahlanmış olarak savaşa dönmeden önce, düşüncesinin ras-yonel buyruklarını değerlendirebilir.

— Biz kendimiz de, diye onayladı Glaukon, komünist ülkemizi koruma görevi olanları kâh çobanlarla kâh sadık köpeklerle karşı-laştırdık.

— Elbette, ama işte biraz önce savunduğumuzun tam karşısında-yız şimdi. Duygulanımın Arzuya bağımlı olduğunu düşünüyorduk. Ama biraz önce ifade ettiğimiz gibi, Özne her içsel başkaldırı halin-de olduğunda, Duygulanımın Düşünceden yana savaşa girdiği doğ-ruysa, konumumuz artık bu değil.

— Aslında düşüncenizi değiştirdiniz, tespitinde bulundu Aman-tha. Sonuçta, Duygulanımın Düşünceye bağlı olup olmadığını bil-mek gerekiyor hâlâ; eğer öyleyse Öznenin yapısı basit bir çelişki üzerine kurulu demektir: Düşünce *versus* Arzu. Ya da pek işe yara-mayan analojiden gidersek, bir siyasetin ve Öznenin içsel organi-zasyonunun üç işlevi arasında gerçekten üçüncü bir öznel merci ol-duğunu söylüyorsunuz; kötü bir eğitim sistemiyle tamamen çürü-mediye çoğunlukla Arzuyu değil Düşünceyi destekleyen şu ele avuca sığmaz Duygulanım.

Glaukon heyecanlandı:

— Üç unsurlu yapıyı yeğlerim!

Sokrates dikkatle araya girdi:

— Duygulanımın Düşünceden farklı olduğunu da kanıtlamak ge-rekecek, bize Arzudan da farklı görünmüştü ya hani.

— Benim bir kanıtım var, diye muzafferane ilan etti Glaukon: Kü-çük çocuklar. Öfkeden haykırırlar, kahkahadan kırırlar, her tarafa koşuştururlar, kudurukluktan kıpkırmızı kesilirler, müthiş bir duy-gulanımları vardır, ama düşünceleri çok cılızdır.

— Güzel gözlem! diye heyecanlandı Sokrates. Hayvanları da dü-şünebilirdin aynı şekilde. En vahşileri, duygulanım bakımından en gelişmiş olanları (boğalar, horozlar, hatta kurtlar) en akıllı ve bece-rikli olanları değildir; maymunlar, papağanlar ya da tilkiler daha akıllı ve beceriklidir.

— İtiraz ediyorum, diye bağırdı Amantha, çocukları hayvanlarla bir tutan bu eski dogmatik görüşe kesinlikle karşıyım. Kaba Platon-culuktur bu beyler, yeri çöplüktür bunun.

— İyi o zaman, dedi Sokrates teskin edici bir sesle, senin gönlünü hoş etmek için Homeros'tan birkaç dize okuyacağım:

*Kocaman elleriyle göğsünü dövdü
Odysseus öfkesini kelimelere döktü
O kelimeler ki akıl ve zekâ yüklü.*

Bu bölümde...

— ... *Odyseia*, 20. kanto, ama gene kafanıza göre uyarlamışsınız, yorumunda bulundu Amantha.

Amantha'nın şiirle dolup taşan hafızası sinirlendirse de Sokrates soğukkanlılığını korudu:

— Bu bölümde ihtiyar Homeros, iki farklı merci olduğunu ve birinin diğerinin karşısına dikildiğini bize açıkça söyler: En iyi ile en kötü arasındaki ayrımı incelikle meydana getiren gözü kör öfke. Bu sefer Düşünce Duygulanıma karşı.

— Bravo! diye bağladı Amantha. Beni gayet iyi alt ettiniz, bir kere daha. Bravo!

— O kadar da kolay olmadı! diye soluklandı Sokrates. Uğraşmak gerekti! Ama işte hemen hemen aynı fikirdeyiz: Teker teker Özne kabul edilen bireylerde ne kadar merci varsa, bir ülkede de o kadar görev vardır ve bu mercilerle görevler arasında bir tür benzerlik bulunur. Bir ülkenin siyasetinin akıllıca ya da gerçekten düşünülmüş olduğu söylendiği gibi, bir birey için de aynı sebeplerle aynı şey söylenir ve siyasettekiyle aynı belirlenimleri ifade eder.

— Bir birey için cesur denmesi de bir ülkenin siyasetine bu nite-
liğin atfedilmesiyle aynı sebep ve koşullara dayanır, diyerek onu kopyaladı Glaukon.

— Bu paralellik de “erdem” kelimesinin “tamamıyla olumlu belirlenim” anlamıyla kullanıldığı her yerde geçerlidir, şeklinde sonuca bağladı Amantha.

Sokrates sevindi:

— Bu durumda, bir bireyin bir siyasetle, bir ülkeyle, hatta bir devletle bire bir aynı tarzda olduğunu söyleyebiliriz.

— Saatlerdir peşinde koştuğunuz amaç buydu, değil mi! dedi uyanan Polemarkhos.

— Bir siyasetin, üç ana görev –üretmek, savunmak, yönetmek–

arasında tesis ettiği eklemelenmenin, bunların her birinin diğer hepsinde hak iddia etmesine izin verdiği ölçüde adil olduğunu unutmadık, diye devam etti Sokrates.

— Elbette unutmadık! diye vurguladı Glaukon.

— Böylece, eklemelenmeleriyle bizi Özne olarak kuran üç merciden her biri, hayata anlam veren her konuda bizi yeterli kılmaya yöneldiğinde adil olacağız, çünkü hoşumuza giden her şeyi yapacağız ve nihayetinde bunu yapabiliyor olmaktan sevinç duyacağız.

— O zaman var olmak duygusu ne hoştur! dedi Amatha sevinçle. Sokrates devam etti:

— Bu durumda rasyonel merci hâkim olmalı, çünkü onun kendine has erdemi olan bilgelik, bir Özneye bütün olarak özen göstermesini gerektirir ve bu işte Duygulanım, ancak sadık bir vekil olabilir – olmalıdır. Daha önce de gördüğümüz gibi, edebiyat, şiir, müzikten ve fiziksel egzersizlerden oluşan temel eğitim, birinin gerginliğini görkemli nutuklarla ve derin bilgiyle besleyerek ve diğerini en yoğun şiirlerle ve en gelişmiş müzikal yaratımlarla sakinleştirerek Düşünce ile Duygulanım arasında uyum kurar. Bu şekilde eğitilmiş, kendi gerçek görevlerini bilen bu iki merci, öznel faaliyetin kesinlikle itici gücü ve dolayısıyla bütün Öznelde en önemli merci olan ama mevcut dünyada kendine dönmüş olan, bütün keyiflerin evrensel aracı gibi tasavvur edilen para ve mülkiyetten başka bir şeye yönelmeyen Arzunun kontrolü için mümkün olan bütün tedbirleri alırlar. Dolaysız zevklerin tekrarına saplantılı Arzunun ölçüsüzce güçlenmemesi ve kendine has erdemini ve bütün öznel ekonomiyi unutup diğer iki mercii köleleştirmeye ve Özne üzerindeki bütün iktidarı ele geçirmeye kalkmaması için, Düşünce ve Duygulanım onu gözetim altında tutarlar; çünkü böyle bir şey, Arzu aslında böyle bir iktidarın araçlarına sahip olmadığından, herkesin hayatına telafisi imkânsız felaketler getirir.

— Her şeyi Öznenin iç çatışmalarına getirip dayandırdınız gibi geldi bana, diyerek itiraz etti Glaukon. Oysaki dış düşmanlar da var. Bir ülke irrasyonel iç savaşlarla parçalanmaya karşı kendini savunmalı, anlaşıldı, ama istilacılara karşı da savunmalı.

— Çok haklısın, diye vurguladı Sokrates, öğrencisiyle gurur duyuyordu. Ama burada da belirleyici olan, Düşünceyle Duygulanı-

mın ittifakı değil mi? Birincisi durumun analizini yapar ve riski değerlendirir, ikincisi güçlü karşılıkların verilmesinin, hatta acımasız savaflara girilmesinin önünü açar. Duygulanım, Düşüncenin kararını maddileştirir. Kaldı ki birisi için cesur denmesini haklı çıkaran da bu ittifaktır. Duygulanım, ister hoş olsun ister berbat, onun olayları zayıflamadan atlatmasını sağlar, çünkü neden kaygılanıp neden kaygılanmamak gerektiği konusunda Düşüncenin talimatlarına itaat eder. Bilgelikse, görünürdeki gücü ne kadar zayıf olursa olsun, Düşünceden doğar: Gerek Duygulanıma verdiği talimatlar aracılığıyla gerekse tek tek mercilere olduğu gibi bu mercilerin üçünün birlikte meydana getirdiği yapıya da neyin uygun düştüğüne dair sunduğu bilgi aracılığıyla. Son olarak ılımlılık, özdenetim de olacak ki en önemli gerçek güç olan Arzu, enerjisinin Düşünce ve Duygulanım ittifakınca yönlendirilmesini kabul etsin. Arzu, tıpkı Duygulanım gibi, düşüncenin yöneticiliğini reddetmenin bütün Özneyi içsel düzeninin yıkımına maruz bırakacağını anlasın. Peki bu hem yerel – her merciin kendine has öznel işlevinde yeterliliğiyle– hem genel – Duygulanım tarafından maddileştirilen Düşünce yolunun Arzuyu yönlendirmesini sağlayan yapının devamlılığıyla– uyumda bir Özne için adaletin tanımını bulmuyor muyuz?

— Sonunda! dedi Glaukon, kendi zaferine şaşırان biri gibi.

— Evet sevgili dostlar, liman sularının pıtırıtlarıyla gemi direkleri arasından esen rüzgâr gürültüsünün bize eşlik ettiği gecenin ortasında, bizi hakiki bir siyasetin harekete geçirdiği bir ülkenin nasıl olabileceğini taslak halinde sunmaya sevk eden hayali gerçekleştirdik. Bütün bir ülke ölçeğindeki normun, her türlü ortak hayatın gerektirdiği üç göreve –üretmek, savunmak, yönetme– yatkınlığın uygun şekilde evrenselleştirilmesi olduğunu anladık. Bu bize, adaletin genel anlamda ne olduğuna dair uygun bir imge hazırlama imkânını verdi: sırasıyla hayat enerjisini –Arzu–, zihinsel yönetimi –Düşünce– ve etkin dolayımı –Duygulanım– temsil eden üç öznel merci arasında kurulmuş bir ilişki.

— Bu hayal veya rüya hangi arzuyu gerçekleştiriyor? diye sordu Amantha muzipçe.

— Freud'u rahat bırak. Düşünce, Duygulanım ve Arzu, ne bilinçtir ne önbilinç ne bilinçdışı; ne Bendir ne Üstben ne de İd. Benim

yapısal modelim daha eski olsa da daha iyi.

Ama bu sefer de Sokrates coştı ve insanın bir tür şehvetle sözdizi içinde kaybolmaktan korktuğu şu belagat anlarından birine daldı:

— Hakiki adaletin, dostlarım, ister kolektif ister kişisel hayat sözkonusu olsun özellikleri aynıdır, ne var ki kişisel hayatta dışarıdan gözlemlenebilecek eylemlere değil gerçekten içsel denebilecek eylemlere gönderme yapılır, çünkü bu eylemler Özneyi ve üç kurucu mercii, Düşünce, Duygulanım ve Arzuyu ilgilendirir. Ne zaman mı? Bu mercilerden hiçbirine açıkça bir diğerinden ileri gelen bir şeyi yerel olarak yapma yetkisi ya da üçlü yapıyı genel anlamda altüst etme yetkisi vermekten uzak olan söz konusu Özne, aksine kendi kendini düzenleyerek, insanın nasıl kendi kendinin dostu olduğunu öğrendiği bir alıştırmayla öznel bir disiplin yaratarak, piyanonun mükemmel bir ahenkle yapacağı gibi bu üç mercii çalarak kendi ekonomisini desteklediği zaman: Düşünce için bas *do*, Duygulanım için orta *mi*, Arzu için baskın *sol* ve bütünü kuşatan Adalet için tiz *do*, evet, kendi kendinin müzisyeni olan Özne bütün bu bileşenleri birbirlerine bağlayarak kendi çokluğundan –bir bakıma– hem uyumlu hem de özdenetimli olma yeteneğine sahip Biri çıkardığı zaman. Gerek maddi üretim alanı ya da beden bakımında, gerek dört türeyimsel prosedürden –siyaset, sanat, bilim ya da aşk– birinde, gerek farklı kişilerle arkadaşlık ilişkilerinde (ne yaparsa yapsın) hem uyumlu hem de özdenetimli olduğu takdirde, bu öznel müziğin uyumunu barındıran eylemleri bulur, onlara adil ve güzel adını verir ki diğer adı da bu türden eylemleri idare eden bilgi dolayısıyla “bilgelik”tir, bir yandan da biçimsiz ahenksizliklerden başka bir şey duyulmayan eylemleri bulup onlara adaletsiz adını verecektir ki ikinci adı hâkim olan kanaatler dolayısıyla “cehalet”tir.

— Bu cümle bir şey söylüyorsa doğru söylüyordur, dedi Amantha gizemli bir şekilde.

Sokrates aynı tonda cevap verdi:

— Eğer gerçekten de hem adil bireyde hem adil komünist siyasette adaletin ne olduğunu keşfettiğimizi beyan etseydik, bizi yalan söylemekle itham etmelerinin çok zor olduğunu söyleyebilirdik.

— Nasıl yani! diye gülümsedi Amantha.

— Zeus aşkına, diye karşılık verdi Sokrates, hadi beyan edelim öyleyse!

— Hadi, dedi genç kız, beyan edelim!

Glaukon endişelendi:

— Nasıl bir oyun oynuyorsunuz siz?

— Müşterek sonuçlara dair karanlık bir oyun, diye cevapladı Sokrates.

Ama Glaukon tam anlamamıştı. Yine de cesaretle atıldı:

— Sonuçta adaletsizliği tanımlamaktan başka bir işimiz kalmadı.

— Bu meselenin ayrıntıları epey karmaşık, zira adalet birse de adaletsizlik çokbiçimlidir. Ama adaletsizliği tanımlayacak kadar genel bir seviyeye konumlanırsak da çok basittir; yani adaletsizliği özel düzen içinde bir tür başkaldırı, düzensiz bir yayılma, uğursuz bir karmaşa, özel bir merciin Öznenin genel yapısına karşı, kontrolü ondan almak amaçlı isyanı olarak tanımlarsak, ki bu da gayet maceracı bir şekilde olur, çünkü biliyoruz ki hem etkili hem meşru bir eylem yönetim görevlerinin sınırlandırılması ve paylaştırılması konusunda sağlam bir disiplin gerektirir. Üstelik öyle sağlam bir disiplin ki Özne artık karanlık bir karmaşa ve başıboş bir gidişattan ibaret olduğunda adaletsizlikten, işlev bozukluğundan, korkaklıktan, cehaletten kısacası kusurlu davranıştan söz ederiz.

— Bu kez, dedi hayran mı olduğu eleştiri mi yaptığı anlaşılmayan Amantha, eğer bu cümle açık seçik bir şey tanımlıyorsa, onun adaletsizlik olması gerektiğini beyan edebiliriz.

Sokrates de biraz memnun biraz memnuniyetsiz cevabı yapıştırdı:

— Gerçekten, adil eylemlerle adaletsiz eylemler arasındaki farkı kusursuzca tanımladığınızı, “adil olmak” ya da “adaletsiz olmak” deyimlerinin ne anlama geldiğini apaçık ortaya koyduysak, kimse bizi, “adalet” ve “adaletsizlik” kelimelerinin altında yatan kavramları hesaba katmamakla suçlayamaz.

— Ben de, dedi Amantha Sokrates’in karşısında eğilerek, bir sa-niye bile sizi suçlamayı düşünmedim.

— O halde Zeus aşkına, bunu ilan edelim!

— Muhakkak, diye onayladı Amantha, ilan edelim!

— Oyuna başlamayın yine, diye mırıldandı Glaukon, ilerleyelim!

— Aklıma gayet öğretici bir fikir geliyor, dedi Sokrates. Adalet-adaletsizlik ikilisi, sağlık-hastalık ikilisinden hiçbir bakımdan farklı değil gibi geliyor bana – birincisinin Özneye, ikincisinin bedene dair olduğunu saymazsak. Sağlık sağlıklı davranışların sonucu olduğu gibi adalet de adil davranışların sonucudur; zehirli şeyler hastalığa neden olur, adaletsiz davranışlar da adaletsizliğe.

— Daha net olunabilir, diye araya girdi Glaukon sert bir ses tonuyla. Sağlık vücutta, kurucu unsurlar yani büyük fizyolojik fonksiyonlar, hormonal sistemler, hücre kümeleri arasındaki düzenli ilişkinin korunmasından ibaret. Hastalık bu ilişkileri altüst ediyor, kanserli hücrenin çoğalmasında, hipertiroide ya da nefes darlığında olduğu gibi. Aynı şekilde, bize kanıtını sunduğunuz gibi adalet, Öznenin üç mercii arasındaki uyumlu ve etkili ilişkilerin korunmasından başka bir şey değildir. Adaletsizlik ise ya, şu veya bu mercii bir diğeri lehine eleyen kısmi bir işlevsel karmaşadır ya da, Arzuyu gerçek bir öznel yaratım yoluna yönlendirme imkânını tahrir eden genel bir yıkımdır. Dolayısıyla adaletin Öznenin sağlığı olduğu, sağlığın da bedenin adaleti olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Bu göz kamaştırıcı müdahaleyi herkes alkışladı. Ortalık sakinleşince Sokrates harekâtın idaresini yeniden ele aldı:

— İncelememiz gereken bir şey kaldı: Hiç kimse farkına varmasa da adil olmak mı, yoksa cezasız kalacağından emin olursa da adaletsiz olmak mı daha avantajlıdır?

Fakat onaylayıcı sonucunun başarısından hız almış olan Glaukon, cafcıflı reddiyelerden ve uzun uzun belagat parçalamaktan da anladığını göstermek istedi:

— Sizin gibi birinin bu soruyu sormasını komik buluyorum, sevgili Sokrates, oysa gayet iyi biliyorsunuz ki, en büyük keyiflere (içecekler, gıda, sınırsız zenginlik, şehvetli kadınlar, mutlak iktidar...) ulaşmak serbest olsa da, bedeni harap olduktan sonra hiç kimse yaşayamaz, ve yine çok iyi biliyorsunuz ki, adalet ve adaletsizlik tanımlarınız da bunu gösteriyor, Özneye hükmeden şey başboş ve yoldan çıkmış olursa –bizi kötülük ve adaletsizlikten kurtaracak şeyler hariç– istediğimiz her şeyi yapabilecek durumda olsak bile varoluşu sürdürmek daha da imkânsız olur.

— Komedyen yeteneği vardı bende, diye onayladı Sokrates, ama

felsefi gösteriyi tercih ettim. Her şeyin söylediğimiz gibi olduğunun mutlak surette apaçık olduğu noktaya geldiğimize göre, tartışmayı bırakmanın sırası değil.

Glaukon gücendi:

— Bırakmak gerektiğini kim söyledi ki?

— Erdem tek biçimle düşünülürken görüyorum ki kötülüğün çokluğu söz konusu. Bunu da düşünmek, adlandırmak, sınıflandırmak, düzene koymak gerekir. İlk bakışta, mümkün olan sonsuz sayıdaki kötülüğün ortasında, üzerinde durulmayı hak eden dört kötülük görüyorum.

— Dört mü? Neden dört? diye şaşırdı Glaukon.

— Kendine has sapmalarıyla birlikte tanımlanmış siyaset sayısı ne kadarsa onlara tekabül eden Özne sayısı da o kadardır, değil mi? Bizim siyasetimizi sayarsak, toplam beş büyük siyasi biçim vardır: Dördü hatalı oluşturulmuş, yalnızca biri mükemmel.

— Bize söyleyin o zaman bu siyasetlerin isimlerini.

— Bizim dilediğimizin ölümsüz ismi komünizm. Bunda bir ya da daha fazla yönetici var ama herkes bütün görevlere çağrılabilceği için bunun hiçbir önemi yok. Bu anlamda daha çok, evrensel bir aristokrasi gibi bir şey. Her şey en incelikli ve en geniş düşünceyle yönlendirildiğine göre aristokrasi. Herhangi bir kişi bu düşüncenin taşıyıcısı olabileceği ve olması gerektiği için, evrensel. Fransız yönetmen Antoine Vitez şu formülü önermişti: “Herkes için seçkinci.” Ben başka bir formül denemiştım: “Halk aristokratizmi.” Her durumda bu beşinci siyaset iyi ve doğru. Orada kendini kuran Özne de öyle. Diğer dört siyaset kusurlu biçimlerdir ve onların sonucu olan Özne, hatalı biçimlenmiş Öznedir.

— Bu sapmaların adları nedir peki? diye sabırsızlandı Glaukon.

Kadınlar ve Aileler

(449a-471c)

GİDEREK DAHA DA karanlık oluyordu. Sağda solda yağ lambaları titrek ışıkların oynadığı kısa halkalar oluşturunuyordu. Sokrates, dört yetersiz siyasetin karşılıklı bağımlılığını düzenleyenleri mantıksal ve tarihsel sırasıyla saymaya hazırlanıyordu; o sırada Polemarkhos Amantha'nın çıplak omzuna dokundu. Sert mizaçlı genç kız ayağa fırladı, sonra yanındakinin yalnızca dikkatini çekmeye çalıştığını anladı. Ona doğru yanaştı, Polemarkhos da kulağına eğilip fısıldadı:

- Sanki hiç görmemiş gibi engeli aşmasına izin mi vereceğiz?
- Kesinlikle engel olmak lazım, diye cevap verdi Amantha.
- Kimin neyi yapmasına engel olmak lazım? diyerek döndü Sokrates.

- Sizin bize sersem muamelesi yapmanıza! dedi Amantha.
- Yok artık! Ne yaptım ki ben?
- Kusura bakmayın, ama bizi affedilmez derecede hafife alıyorsunuz, diye cevap verdi gayet sinirli olan Amantha. Sırf kendinizi tehlikeye atmamak için son derece önemli bir meselenin üzerinden şöyle bir geçiyorsunuz. Kadınlarla çocuklardan söz ederken laf arasında –sizin deyiminizle söylüyorum–, “arkadaşlar arasında her şey paylaşılır” diyerek işin içinden çıkabileceğinizi mi sanıyorsunuz?

- Ama sevgili Amantha, doğru değil mi bu?
- Herhangi bir pislik söz konusu değilse, genç bir kadın olarak ben, bu cümlelerin ne anlama geldiğini bilmiyorum; “paylaşma” tam olarak ne demek? Uzun süredir bize, cinsiyetler arasındaki fark, üreme ve küçük çocukların eğitimi hakkındaki görüşlerinizi anlatmanız

için sıkıştırıyoruz sizi. Her seferinde imalı birkaç laf edip kaçak davranıyorsunuz.

— Amantha haklı, diyerek araya girdi Polemarkhos. Bir keresinde bizimle neredeyse dalga geçtiniz, aynen alıntılıyorum: “İhtiyar Tolstoy gibiyim. Ne düşündüğü sorulduğunda, kadınlar hakkındaki son sözünü ancak tabutunun kapağı kapatılırken söyleyeceği şeklinde cevap verirmiş!”

— Cinsellikle ilgili her şeyi bize enine boyuna ve çaprazlamasına açıklamadan, komünist olmayan dört siyasetin incelemesine geçmezsiniz, diye devam etti daha da ateşlenen Amantha.

— İtiraf edeyim, dedi Glaukon, hiçbir uyarı olmaksızın bu temel meseleden başka bir yere geçmenize ben de izin vermeyeceğim.

İşte Thrasymakhos bile dirilmişti, kuşkusuz “cinsellik” kelimesini, üstelik bir kadının ağzından duyduğu için:

— İşte köşeye sıkıştın, Sokrates, diye sevindi. Hep söylemişimdir, iş somut meselelere geldiğinde Sokrates arazi olur!

Bu şekilde dört bir yandan sıkıştırılan kahramanımız, yalvarır bir hal aldı:

— Ne yapıyorsunuz, dostlarım? Ortak hayatın en karanlık kıyılarında, bir kez daha hangi söz oyunlarını seferber ediyorsunuz? Bu cinsel meselelerin gerçekten de kurnazca etrafından dolandığımı ve kısa, eşitlikçi imalarımın yetineceğinizi sanıyordum. Arı kovanına çomak soktunuz, önümüzdeki iki günü bununla geçireceğiz!

Thrasymakhos tamamen uyanmıştı ve tamamen müstehziydi:

— Eee, ne yapalım yani! Keyfimize göre horlamak ya da alelade düşünceleri dinlemek için mi geceyi bu villada geçirdiğimizi sanıyorsun? Gündemde cinsellik varsa bize cinsellik teorini açıklamalısın, tek bir noktayı, o kadar.

— Ama bu türden konularda tartışma hep ölçüyü aşar, diyerek kendini savundu Sokrates.

— Cinsellik söz konusu olduğunda, sevgili dostum, ölçü yoktur, diye cevap verdi yarayı kaşımaya kararlı olan Thrasymakhos. Konunun tamamını ele almaya bütün hayat yetmez, öyle bir tutku uyanırır herkeste. Kendini bizim yerimize koyma. Sorularımıza tek seferde cevap ver, cinsellik dahil kadınların eğitimi hakkındaki öğretini açıkla. Kabız filozofu oynama, çıplaklıktan ve açık saçıklıktan

korkma. Bebeklerin ve küçük çocukların getirdiği korkunç angaryayı ne yapmak gerektiğini de söyle bize. Tepkilerimizi göreceksin.

— Hakkı var, Sokrates, diye onayladı Glaukon. Bu gece dinleyicileriniz eğitimli, açık fikirli, en devrimci yenilikleri kabule hazır insanlar. Kuşkularınızı, kaygılarınızı bir kenara bırakın.

— Bunu söyleyerek beni rahatlattığını sanıyorsun ama aslında sıkıntımı artırdın. Senin söylediğinin altında yatan gerçek bilgi konusunda kendime tam anlamıyla güvenim olsaydı, senin cesaretlendirmelerin tam yerine denk gelmiş olacaktı. Dost ve yetkin dinleyiciler karşısında, ya önemli ve senin en değerli meşguliyetlerine yakın konular hakkında gerçekten bazı hakikatler biliyorsundur ve bu durumda hem sakın hem atak konuşabilirsin, ya da en ufak bir kesinliğe yer vermeden ve cevaptan daha çok soru üreterek konuşursun, ki benim tarzım da budur, ve kendini gülünç olmayan –bu da çocuksu bir duygu olur– ama tehlikeli ve istikrarsız bir durumda bulursun, zira hakikatten uzaklaşıyor, hem de çok uzaklaşıyor olman, ama bununla da kalmayıp bu türden sapmaların çok pahalıya mal olacağı sorunlarla ilgili arkadaşlarını da peşinden sürüklüyor olman gayet mümkündür. Bana söyletmek istediğiniz şeylerden dolayı, cinsellikle ilgili şeylerin yüce yargıcı olan büyük Ötekinin önünde titreyerek diz çöküyorum. Gayet iyi biliyoruz ki Ötekinin gözünde, birisini istemeden öldürmek, ortak hayatla ilgili olarak insanları asil, iyi ve adil olan hakkında yanıltmaktan daha hafif bir hatadır. Sizin istediğiniz gibi, bu ikinci hataya düşeceksem, dostlardansa düşmanlarla iş tutmak yeğdir. Bu yüzden bu konuda üstüme gelmeyin, hayır, gelmeyin.

Glaukon bu tiradı samimi bir kahkahayla selamladı:

— Sevgili Sokrates, nutkunuz bizi hakikatin ülkesinden sürgün etse de, sizi cinayet suçundan ve, aynı cümleden olmak üzere, aldatma suçundan da beraat ettireceğiz. Ölümcül baldıranı içme korkusu olmadan konuşun.

Sokrates kıpırtısız ve ifadesiz bir yüzle uzun süre sessiz kalarak dinleyenleri etkiledi. Sonra rahatladı ve gülerek şöyle dedi:

— Yasalarımıza göre cinayetten beraat eden herhangi birinin yeniden tamamıyla masum olduğu doğru. Beni aldatma suçundan beraat ettirirseniz benim için de aynısı olacak değil mi?

— Elbette, diye onayladı Glaukon. Susmanız için hiçbir sebep yok artık.

— Heyhat! Erkek rollerinin felsefi yönetmeni olarak piyesin oynanabilmesi için kadın rollerine ulaşmalıyım...

Amantha alaya aldı:

— Ve bu çok farklı, değil mi?

— O kadar değil, güzelim, o kadar değil! Sonuçta, her birimizdeki yönetim yeteneklerinin gelişimi konusunda öne sürdüğümüz düşüncenin cinsiyetle hiçbir ilgisi yok. Aksine kadınlara, erkeklerinkine benzer bir tabiat ve varlık tarzları atfettiğimizi varsayıyor, ancak bu ilkenin gerçekten işleyip işlemeyeceğini daha sonra göreceğiz.

— Sahiden de yakından görmeli, diye sızlandı Glaukon.

— Sonuçta budalanın tekisin! diye isyan etti Amantha. Komünist ülkemizin geçici yöneticilerini, sıradan yurttaşlardan oluşan sakin sürünün zeki ve sadık bekçi köpekleriyle karşılaştırsın – ki “muhafızlar” da bu yurttaşlardan çıkarlar, onların bir müfrezesinden ibaretler. Yoksa dişi köpeklerin sadece yavruları taşımaya yaradığı, koruma ve yönlendirme görevlerininse erkek köpeklere bırakılması gerektiği fikrinde misin?

— Ben öyle demedim ama...

— Öyleyse dostum, kadınların erkekler gibi iş yapabileceğini düşünüyorsan, onları tıpkı erkekler gibi beslemen, hazırlaman ve eğitmen gerekmiyor mu?

— Sokrates, diye yalvardı Glaukon, böyle mi düşünüyorsunuz gerçekten?

— Buna mecburum... Kolektifliğin kaderi konusunda kadınlardan erkeklerle aynı hizmeti bekliyorsak, onlara aynı temel eğitimi vermeliyiz. “Muhafızlar”ımızın, yani yurttaşlarımızın eğitimini edebiyat, müzik ve fiziksel egzersiz üzerine kurduk, şimdi kadınları muhatap aldığımız bahanesiyle bu programı değiştiremeyiz. Kaldı ki ileride yüksek eğitimden, özellikle matematik ve diyalektikten söz ettiğimizde de bu böyle olacak. Herkes için iyi olacak bu!

— Askeri hazırlık da yapacak mı kadınlar?

— Tabii. “Savaş” denen kasaplıkların canavarlığına nihai olarak son vermeyi umuyoruz. Ama bize saldırırlarsa kendimizi savunuruz.

— En ön safta kadınlarla, diye onayladı Amantha.

— Hep söylediğimiz gibi.

— Ama bir dakika! diye directti Glaukon. Hicap var, cinsiyet farkı var, arzu var. Erkekleri çıplak idman yaparken, soyunma odasında belden aşağı şakalar eşliğinde duş alırken görmek işten değil. Bu matrak tayfanın ortasında güzel, genç kadınlar düşünebiliyor musunuz? Harbiden düşünebiliyor musunuz?

Sokrates yarı sert, yarı düşünceli bir tavır aldı:

— Sevgili Glaukon, bizde hiçbir zaman, asla, bir erkek topluluğunun ortasında çıplak kadınlar olmayacak. Özel hayatlarının çatısı altında şüphesiz, bir kadınla erkeğin aşkı olacak. Ama onun dışında hep bütün insanlık olacak: yaşlılar, siyahlar, ağrılar, beyazlar, hafifler, kadınlar, şaşılar ve kamburlar, gençler, sarılar, huysuzlar, ısıltılılar, mümkün olan bütün farklı bedenler iç içe, olası çıplaklıkları, çıplaklık gerektiren egzersizlerin (bence çok nadir bir zorunluluk) paylaşılmasından başka bir şey ifade etmeyecek olan bedenler. Her birey, ortak egzersizlerin şu veya bu özel farklarının, yapabildiği kadarıyla, ama aynı heyecanla üstesinden gelecek.

Amantha bunun üzerine gizli okumalarını hatırladı:

— Sevgili Aristophanes şu “çok nadir” karma ve çıplak egzersizlerden birini görseydi, koro şefinin öfkeli nutkunu besleyeceği şeyi bulabilirdi. *Lysistrata*’yı hatırlıyor musunuz?

*Sağlam durmazsanız erkek gibi erkekçe
Elinizi kaptırırsanız bu dişi şebeklere,
En pis isyanın tohumlarını kesinlikle,
Taşıyıp getirecekler çıplak elleriyle.*

*Bıçaklarını bileyecek o güzel kadınlar
Bizi kesmek için teklifsizce
Ve kovalarca bok taşıyacaklar
Doldurmak için donlarımızın içine.*

*Sopasını dosdoğru saplayıp
Sahibinin üstüne binmiş görmeyenler
Sinirli zevcelerinin aslında
Ne kalleş olabileceğini bilemezler.*

— Bakıyorum repertuarın genişmiş, diye takıldı Sokrates. Tuhaf

bir durum sonucu gerekirse çıplak kadınların savaş uçaklarını uçurabileceklerini, tank tümenlerine komuta edebileceklerini ya da dalgaların altında nükleer denizaltılarımızı gizlice yönetebileceklerini ve bunları yapmaları gerektiğini söylemekten bizi döndürecek değil Aristophanes. Aslında bedenın şu ya da bu bölümünü saklamak ya da açmak, geleneklerin zorunsuzluğuna bağlıdır. Bir kadın kalçalarını gösterdi diye kendinden geçmek aptalcadır, ama Fransızlar gibi, kadın saçlarını başörtüsüyle kapatmasın diye yasa çıkarmak da daha az aptalca değildir. Ancak boş kafalılar, kendilerinininkinden farklı bir geleneği gülünç ya da utanç verici bulurlar. Gerçekten saçma ya da zararlı olana, yani mevcut hakikatlerden kaynaklanan İyi'ye taban tabana zıt amaçları besleyecek olana değil de bu tür boş şeylere öfke duyulmasını isteyenden şüphe etmek gerekir.

— Bu tip laf ebeleri, kendini bilmez faşolardır genellikle, dedi Amantha kuru bir sesle.

— Fakat bizim için önemli olan, fikirlerimizin uygulanabilir olup olmadığı konusunda hemfikir olmak, bunun için de, bunları bir ispinoz kadar neşeyle ya da bir papa kadar ciddiyetle tartışacak, tartışırken de insan türünün kadın kolunun, erkek kolunun bütün işlerini paylaşmaya ehil olup olmadığını, bunlardan hiçbirine mi ehil olmadığını yoksa sadece birkaç tanesine mi ehil olduğunu ve savaşla ilgili olanların hangi iş grubuna dahil edileceğini bilmek için uğraşacak bir muhatap bulmaktır.

— Böylesine yeni ve böylesine girift bir yöntemle muhteşem bir sonuca ulaşacağımız kesin, diyerek bıyık altından güldü Amantha.

— Sen dalga geç bakalım! diye karşılık verdi Sokrates. Onu bırak da dikkatli muhatap rolünü oyna bize, hani bizi alt edecek genç rolünü.

— Seve seve.

Amantha, bir hukuk profesörünün tatlı ve ince sesiyle başladı:

— Sevgili Sokrates, sevgili Glaukon, sizin çıkardığınız sonuçlara başkalarının karşı çıkması gerekmiyor, siz kendinizi yeterince yalanlıyorsunuz. Bir ülkenin ve onun devletinin gerçek doğasını özetlerken işbölümünü öne sürmüş ve şu ya da bu meslek için duyulan zevkin, herkesin kendi doğal eğilimlerinden kaynaklandığını kabul etmişsiniz.

— Elbette, diye itiraz etti Sokrates, ama senin dürtmenle, analizi-mizi komünist yönde düzeltmiştik: Herkes her şeyle meşgul olabil-meli.

— Ama cinsiyet farkı gibi önemli, doğal ve simgesel bir farkı gözardı edecek kadar da değil, diye devam etti Amantha ukala bir tavırla. Bu farkın, deyiş yerindeyse ontolojik niteliğini inkâr mı edeceksiniz, beyler?

— Kesinlikle hayır, diye atıldı Glaukon. Kadınlarla erkeklerin ne-redeyse hiçbir ortak noktası yok.

— O halde beyler, çelişkinin kemendi argümanınızı iyice sıkıp boğuyor. Bir yandan devletin emsalsiz doğasına en uygun şekilde yönetilmesi ve bunu yapmak için, sıradan emekçi kitlelerinden ho-mojen olduğu kadar da yetkin olan bir personel oluşturulması ge-rektiğini, diğer yandan da bütün bunlarda, erkeklerle kadınlar ara-sındaki nesnel ya da öznel hiçbir farkın dikkate alınmamasını sa-vunmak saçmadır. Bu tutarsızlığı hepimiz için aydınlatabilir misin, sevgili kardeşim?

— Böyle ezbere olunca, ben tutarsızlık falan görmüyorum.

— Ya siz, Sokrates?

— Size işin başından beri diyorum ki, cinsiyetler meselesi Mino-tauros'un labirentinden beter bir labirenttir...

— Üstelik, erkek olan Theseus'un oradan çıkabilmesi için bir ka-dın gerekmişti.

— Evet, ezelden terk edilmiş Ariadne... Neden bu tartışmayı bir kenara bırakmak istedim anlıyor musunuz?

— Ama bırakamazsınız, dedi Amantha.

— Ah, beni çok iyi tanıyorsun. Kaldı ki, ördek göletine de düşsen, Büyük Okyanus'a da, yüzmekten başka yapacak bir şey yoktur. Kendimizi suya atalım ve efsanedeki şair Arion gibi, umalım ki bir yunus bizi sırtına alıp sağ salım Tainaron Burnu'nun kayalıklarına çıkarsın.

— Ne serüven ama! diye dalga geçti Amantha.

— Bir erkek için tek bir kadın bile vahşi bir serüvendir. Aynı anda bütün kadınlarsa...

— Cesaret, Sokrates! Çıkın karşısına şu canavarların!

— Sen emir verdikten sonra... Evet, işin zorluğunu bir özetleye-

lim. Canlıların gerçekten farklı doğaları varsa, aynı işlere aynı oranda uygun olmaları düşük bir ihtimaldir. Kadınlarla erkeklerin doğaları gerçekten de farklıdır. O halde, öncekinin aksine şu sonucu çıkarmayız: Aynı şekilde eğitim gören erkeklerle kadınlar, aynı verimlilikle aynı yönetim görevlerini üstlenebilirler. İyi mi böyle?

— Kesinlikle, diye cevap verdi Glaukon. Bakalım işin içinden nasıl çıkacağız.

— Çelişkilerin ustalıkla kullanılmasından ibaret olan sahte diyalektğin gizli bir gücü olduğuna şüphe yok.

— Neden söz ediyorsunuz? diye sordu Glaukon şaşkınlıkla.

— İnsanlar istemeden bu tür tartışmalara giriyorlar ve kavga etmekten başka bir şey yapmadıkları halde diyalektik yaptıklarını sanıyorlar. Niçin? Bir sorunu barındırdığı fikirlerin içkin çokluğundan yola çıkarak çözmekte kifayetsizler de ondan. Onlar için, bir muhabata karşı çıkmaya dayanan süreç sadece söz düzeyinde kalır, tartışmaları da tamamıyla kavgacı safsata olur, diyalektik değil.

— Güzel, diye homurdandı Amantha, güzel ama bizim cinsellik hikâyelerimizle ne alakası var?

— Biz de, istemeyerek sahte çelişkilerin kurbanı olabiliriz. “Erkek” ve “kadın” kelimelerinin varsayılan apaçıklığını esas alıp, şüpheli bir heyecanla, bu kadar farklı olan doğalarının aynı göreve uygun olmayacağını söyleyerek kendi fikrimize itiraz ediyoruz, ama ilk önce bu farklılık ve bu aynılık hakkında hangi fikre sahip olduğumuzu, farklı doğaları farklı görevlere, aynı doğaları aynı görevlere yakıştırdığımızda zihnimizde nasıl bir ilişki tipi olduğunu incelemiyoruz.

— Kadın ve erkekten başka örnekler verebilir misiniz bize? diye sordu Glaukon, biraz şaşkın.

— Önce kendine şunu sor: İnsan türünün erkekleri arasında keller ve saçlılar aynı doğadan mıdır yoksa iki karşıt küme mi oluştururlar? Aralarındaki farkın pekâlâ gerçek olduğunu tespit ettikten sonra, saçlıların çoğunluğunun olta balıkçılığında çok iyi oldukları görülürse bunu kellere yasaklamak gerektiği sonucunu çıkar.

— Dalga geçiyorsunuz!

— Kesinlikle hayır. Şunun altını çizmek istiyorum: İnsanlar arasında bir fark belirlediğimizde, neredeyse hiçbir zaman mutlak bir

farkın söz konusu olmadığı da derhal dikkate alınmalı. Görevlerle ilgili farktan söz ediyoruz ki bu farkın görevler açısından önemli olduğunu da kabul ediyoruz. Mesela, “kel” ya da “saçlı”nın, “berber müşterisi” olma niteliği açısından önemli bir fark oluşturduğu muhakkaktır ama olta balıkçılığı açısından önemsizdir. Birisinin tıp ya da okçuluk konusunda doğal olarak yetenekli olduğunu söylediğimizde bu, o kişilerin tamamen farklı oldukları anlamına gelmez. İkisinin de matematik konusunda aynı derecede yetenekli olması gayet muhtemeldir. Bütün insanlığın içinde, kadınlar alt-kümesinin erkeklerden farklı olduğunu belirttiğimizde, bir görevin tekeline şu ya da bu cinsiyete vermek için, bu farkı hangi teknik, hangi görev açısından düşündüğümüzü belirlemeliyiz. Cinsiyetlerin yalnızca maddi üreme süreci –kadınlar çocuğu taşır ve doğurur, erkekler kadının karnına tohumlarını boşaltmakla yetinir– açısından farklılaştığı görülürse, bu noktada erkekle kadının siyasi becerisinin farklılığına bizi ikna edecek hiçbir şey bulamayız ve bakış açımızı koruruz: Bir süreliğine ülke işlerinin idaresiyle görevlendirilenler, pekâlâ kadın muhafızlar da olabilir.

— Bunun, kadınların sadece dikiş dikmeye, yemek pişirmeye, bulaşık yıkamaya, çocukların altını silmeye, elektrik süpürgesiyle evi süpürmeye ve bacaklarını açmaya yaradığını düşünen kaba maçoaların çenesini kapamak için yeterli olduğundan emin değilim! diye itiraz etti Amantha.

— Güzel, o halde bir kere daha, Aristophanes’in ve bütün gerici klığın çömezi olan muarızımızdan, siyaset alanında yalnızca erkeklerle uygun olan ve kadınların hiçbir doğal yetenek taşımadığı tekniği ya da görevi bize göstermesini isteyelim. Bekliyorum.

— Sıvışıp gidecek, diye sızlandı Amantha. Biraz önce Glaukon’un yaptığı gibi mızırdanacak; mesele hassas, böyle kafadan cevap veremiyor.

— O halde, dedi Sokrates yatıştırıcı bir sesle, bir ülkenin idaresinde yalnızca bir cinsiyete ayrılması gereken hiçbir görev olmadığını ortaya koyacağımız kanıtın dolambaçlı serimlemesinde bizi takip etmesini isteyelim ondan.

— Haydi bakalım! Ben bu defa gerici rolünü oynayacağım, dedi Amantha neşeyle.

— Birisinin belirli bir alanda yetenekli olup diğerinin olmadığını söylediğinde, birinci konuyu kolaylıkla anlarken, ikincinin acınacak halde yaya kaldığını söylemek istemiyor musun?

— Ya başka ne demiş olacağım? diye gürlledi Amantha.

— Aynı zamanda, yetenekli olanın, kısa bir eğitimden sonra, kendisine öğretilenin ötesinde icatlar yapabildiğini, oysa yeteneksiz olan diğerinin bitmez tükenmez eğitimlerin ardından, kendisine anlatılanın ne olduğunu bile hatırlamayı başaramadığını söylemiş olmuyor musun?

— Berbat biri şu Sokrates denen herif. “Yeteneksiz yeteneksizse, inek öğrenci başarılıdır”dan başka söyleyecek bir şey bulamıyor! Sana yemin ediyorum bu kadarı fazla!

— Aynı zamanda birinde beden zekânın hizmetinde olduğu, diğerindeyse ona engel yarattığı söylenebilir, değil mi?

— Sokrates, işin içinden sıyrılmak için laf salatası yapıyorsun! Nedir bu senin “zekâ” dediğin? Zekânla ne yapıyorsun? Yatakta ale-tini konuşturman gerekir, akıl öğretmek değil!

— Fakat konuştuğumuz her şeyde, benim küçük kurnazım, cinsiyet nerede devreye giriyor?

— Bunu söyleyeli çok oldu: Düşünmek iyidir ama tahrik olmak daha iyidir. Dolayısıyla cinsellik her yerde!

— Bir başka deyişle hiçbir yerde. Bizim kullandığımız kıstaslarla şunu net olarak görüyoruz: Birçok alanda çok sayıda kadın birçok erkekten daha iyi, ama aynı şekilde çok sayıda erkek kadınların çoğundan üstün. Bir ülkenin idaresine gelince, bunun kadın oldukları için kadınlara özgü ya da erkek oldukları için erkeklere özgü bir iş olamayacağı dışında bir sonuç çıkarılamaz. Doğal eğilimler her iki cins arasında aynı şekilde dağılmıştır, dolayısıyla kadınlar bütün görevlere, aynen erkekler gibi, doğal olarak yatkındır.

— Bununla birlikte, matematikte berbat olan bir sürü hatun var, ama mesela, ne bileyim, genelkurmay başkanı olan çok az, hatta belki hiç yok, diyerek vasat bir girişimde bulundu Amantha, köşeye sıkışmış kadın düşmanı rolünde.

— Fakat bu farkların, asırlar boyu kızların eğitimini cinsiyetler-arası eşitlik aleyhine etkileyen önyargılardan kaynaklandığı gayet açık. Bizse, bütün görevlerin erkeklere olduğu gibi kadınlara da açık

olduğunu kabul edeceğiz. Gayet basit bir şekilde şunu söyleyeceğiz: Tıp alanında yetenekli olan ve pek de yetenekli olmayan kadınlar vardır, müziği seven ve hiç sevmeyen kadınlar vardır, savaş sanatına özenen ve ondan iğrenen kadınlar vardır, filozof kadınlar ve safsatayı tercih eden kadınlar vardır, cesur kadınlar ve kaygılı kadınlar vardır... aynen erkekler gibi. Bundan çıkardığımız zorunlu sonuç da şu olacak: Hiçbir şey bazı kadınların sırası geldiğinde bir yönetim görevine gelmelerine engel olmamalı. Kadınlarda da erkeklerde olduğu gibi, ülkenin savunmasına yönelik doğal bir güdü vardır, bu doğal güdü kadınlarda uzun süre daha zayıfmış gibi göründüyse bu, keskin eğitimsel ayrımlarla ve kadın cinsinin sözde “zayıflığı” hakkında hileli propagandalarla, kadınlarda bu, kasıtlı olarak köreltildiği içindir.

— O halde erkeklerden daha dayanıklı olduğumuzu herkes gördü! diyerek zaferini ilan etti yeniden kendisi olan Amantha.

— Orası doğru. Siyasette, dayanıklı oldukları kadar da dikkate şayan olan bütün bu kadınların angajmanından daha iyi bir şey yoktur. Kadınların bu üstün başarıları, çocukluktan itibaren, bizim okul müfredatımızda taslağını oluşturduğumuz gibi, edebiyatla, şiirle, müzikle ve fiziksel egzersizlerle yüceltilecek.

— Bu da, icabında erkekler gibi soyunmamızı gerektiriyor, dedi Amantha biraz işveyle.

— Şüphesiz. Toplumun hizmetinde şu veya bu görev öyle gerektirdiği için çıplak kalmak durumunda olan bir kadının giysisi savaşçı erdemidir. Açık saçık şakalar yapmaya kalkacak olan erkeklere gelince, onlara Pindaros gibi şöyle diyeceğiz:

*Günün ilk ışıkları ile hiç umursamadan
Ham meyvesini gülüşün koparırlar dalından.*

Bu tür erkekler, kadınlar yapınca kendi yaptıkları şeylere bile aptal gibi gülerler. Halbuki şu atasözüne inansalar daha iyi olur: “Zararlı ne kadar çirkinse, yararlı o kadar güzeldir.”

— Ve bir egzersizin yararının, simgesini her zaman için güzelliğin ikonu olan kadın çıplaklığında bulmasına sessizce sevinseler, diye tamamladı Amantha.

Bu noktada Sokrates genç kıza itiraz etmeyecekti.

— İşte bununla da konumuz kapanıyor bence. Kadınların rolü ve eğitimi denen bu eski hikâyenin getirdiği belirsiz dalga, bizi boğmadı. Bu bakış açısıyla, kadınlarla erkeklerin mutlak eşitliği bizim için yalnızca bir ilke meselesi değil, bütün topluluk için bunun en faydalı şey olduğunu kanıtlamış bulunuyoruz.

Ama Glaukon komünist yasa koyucunun çilesinin son bulduğunu düşünmüyordu:

— Bu sefer bizi gerçekten boğabilecek ikinci bir dalga var.

— Neymiş o?

— Sizin inşanızda, toplumun temel birimi olan aile neye dönüşüyor? Çocuklarla kim ilgilenecek? İkincisi, bu bağlamda, doğacak çocuğu karnında taşıyan, cenini kendi kanıyla besleyen, acılar içinde doğum yapan, bebeği emziren kadınlarla, bütün bu hikâye boyunca öpücük vermek ve bunun tadını çıkarmaktan başka bir şey yapmayan erkeklerin eşitliği ne olacak? Ama hepsinden önemlisi, sizin inşanızda aile ne olacak? Aile bilindiği gibi, zenginliklerin toplandığı yer ve fabrikalar, bankalar, sanatsal hazineler, gayrimenkuller, ormanlar bile söz konusu olsa, bu zenginlikler tamamıyla uygunsuz bir şekilde özel mirasçılara bırakılıyor, topluluğun bütününe değil. Aile bana çocukların eğitimi için kesinlikle gerekli gibi geliyor, ama aynı zamanda özel mülkiyetin destekçisi, eşitliksiz düzenin ana dayanağı, üstelik istisnasız bütün gerici siyasetlerin de fetişi. Bu paradoksa ne diyeceksiniz, Sokrates?

— Engels'in şu güzel kitabını hatırlayalım: *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, diye ekledi Amantha. Bu “köken” üçünde de ortak ve bütün insanlık tarihinin en ezici zaferinin belirleyicisi. Bütün topluluk için kullanılan ve değeri olan herhangi bir şeyin özel bir mülk olarak edinilmesini yürürlükten kaldırmaya karar verdik. Bütün kamusal görevlerin, nöbetleşe olarak herkes tarafından değişken şekilde yerine getirilmesiyle de devleti dağıtmaya karar verdik. Aile denen bu gerici put karşısında bizi tereddüde düşüren ne olabilir? Tamamen yok olmasını öngörmeliyiz. Malvarlığı, miras, veraset, doğuştan üstünlük, kan, ırk, kaçınılmaz eşitsizlik gibi utanmazca fikirlere varlık veren şeydir aile. Gide, “Aileler, sizden nefret ediyorum!” diye haykırmakta haklıydı. Evet, Sokrates, bir kelam etmeyecek misiniz?

Sokrates, orada değilmişçesine oturmaya devam etti. Yüzünü kuruladı. Sessizlik uzadı ve kaygı içindeki gençler bu sessizliği bozmaya cüret edemedi. Sokrates sonunda dişlerinin arasından mırıldandı:

— Ağabeyiniz Platon, bu tuhaf ve çetin aile meselesi hakkında benim adıma konuşabileceğini sandı. Dikkatsizce sarf etmiş olduğum bazı sözlerden yola çıktığı doğru, hatırladığım kadarıyla bana kabaca şunları söyletmişti: “Kadınlar herkes için müşterek olacak. Hiçbiri belirli bir adamla yaşamayacak. Çocuklar da müşterek olacak. Ne baba oğlunu tanıyacak ne de oğul babasını.” Evet ama o zaman, aşk karşılaşmalarını, cinsel bağı, soy zincirinin simgesel düzenini kim organize edecek? Platon’un bana atfettiği cevap şuydu: Devlet, hep devlet, hep devlet. Engels’i anmakla isabet ettin, sevgili kızım. O zamandan beri ne oldu? Sovyetler Birliği’nde özel mülkiyet ortadan kaldırıldı ama zayıflaması gereken devlet güçlendirildi ve aile, parti yöneticilerinin çocukları doğuştan ayrıcalıklı olsun diye güçlü kaldı. Senin ağabeyinin Sokrates’ine göre, şu meşhur “ideal site”de özel mülkiyet ve aile ortadan kaldırılır ama devlet, bu kaldırmaların ardından aşırı güçlenir. Çocukların bütün topluluğa ait olduğu aksiyomundan hareketle, bu Platoncu anti-ailecilik çizgisinden devam edilince, dehşet denebilecek sonuçlara ulaşılır. Evliliklere devlet karar verir; düzenlediği kura çekilişleriyle en güzel insanlar—tıpkı cins köpekler veya çift öküzleri gibi—çiftleştirilir. Bütün bunlar, sırf “güzel çocuklar” elde edilmesini sağlama almak içindir. Üstelik, yeni doğanlarda bir özür görülürse, hafif bile olsa, hemen polis tarafından öldürülürler. Kız ve erkek kardeşler arasında ensest yasaldır, hatta teşvik edilir, çünkü ortak kan taşıyan güzel ve akıllı iki yetişkinin çocuklarının da öyle olması beklenir. Çocuk sayısı devlet tarafından belirlenir. Bu sayıya ulaşılamazsa, Sovyetler Birliği’nde beş yıllık planlarla belirlenen hedefler için ne yapılıyorydusa o yapılır: Soruşturma açılır, suçlular bulunur ve cezalandırılır. Eğer ölçü aşılsa, kimse Stalin dönemindeki madenci Stakhanov gibi milli kahramanlıkla ödüllendirilmez, o da cezalandırılır.

— Her şey bir yana, dedi Amantha, çocuklar kömür değil. Bir seks şampiyonunu mu ödüllendirmek gerekir yoksa her on ayda bir hamile kalan bir kadını mı?

— Hiç komik değil! diye isyan etti Sokrates ama hep alçak sesle ve ifadesiz bir yüzle. Bu ideal sitede, yaşlıların gençleri dövme hakkının sınırlı olduğunu hatırlayalım. Platon'un, çocukların devlet hizmetine hazırlanmaları için beş yaşından itibaren savaş alanına götürülmeleri gerektiği iddiasını düşünün, boğazlarken, karın deşerken, kafa keserken, parçalanmış cesetlerin üzerinde kanlara bata çıka yürürken soğukkanlı kalmaya alışsınlar diye. Hayır, bütün bunlar komik değil.

— Platon'un da, sizin de hayranınız olan dâhi Fransız psikanalist Jacques Lacan—Glaukon bu göndermeyi yaptığı için gurur duyuyordu— ideal sitenin “bakımlı atların yetiştirildiği bir yere” benzediğini söylemişti. Sonuçta onunla aynı fikirde misiniz?

— Her türlü devrimci gayretin karşısına çıkan bu aile mukavemetine sinirlenen ağabeyinizin uçlara sürüklenmesini ve özel bağların neredeyse bütünüyle devletleştirilmesi ve mahremi ortadan kaldırılması dışında çıkar yol görememesini anlayabilirim. Parti içindeki militan kardeşlik aile dayanışmasından daha önemli olsun dileğini, evet anlayabilirim. Fakat bu vizyonun yaratacağı sonuçları arzu edemem. Çocuklar, idam edileceğini bilseler bile babalarını “karşı-devrimci” diye ihbar etsin ve bunu korkudan değil, siyasi vazifenin coşkusuyla yapsınlar; tamam, burada yeni dünyanın bir tür korkunç estetiği, “yeni insan”a dair aşırı bir vizyon görülebilir. Ama burada canavarca bir şey var ve devam etme ihtimali yok.

— Fakat 20. yüzyılın altmışlı yıllarında yeniden görüldü bu, diye hatırlattı Amantha. Bazı devrimci gruplar, komün evlerinde tamamıyla müşterek bir hayat; açık, kamusal, özel olmayan bir cinsellik yaşıyorlardı. Arzu, başlı başına haklı bir şeydi, ona uymak en ahlaklı şeydi. Herkes kardeşti, birbirleriyle gözü kapalı sevişiyorlardı, o andaki eşlerinin kimliğine bakmaksızın. Amerikalı Weatherman'larda da, en azından başlangıçta durum böyleydi. Bunlar Şikago'nun beyaz proleterlerini devrime dahil etmek isteyen cesur gençlerdi, girişimlerinin başarısızlığıyla umutsuzluğa kapılınca oraya buraya bomba koymaya başladılar ve hayatları hapishanede son buldu. Bazen o döneme imreniyorum.

— Haksızsın, dedi Sokrates. Hayır. Bütün bunlar felaket, bunların hiçbirisi kimseyi bir yere götürmez. Sevgili arkadaşlar, ben, Sokrates,

şimdiki şekliyle ailenin, zorunlu yok oluşu için bu bedeli ödemeyeceğim. Hayır, hayır. Badiou'nun bana verdiği fırsattan yararlanarak, düşünceme kardeşiniz Platon'un getirdiği yoruma resmen ve açıkça karşı çıkıyorum.

Glaukon kaygılandı:

— Ama ne oldu şimdi? Çıkma mı girdik?

— Veraseti ciddi şekilde kısıtlamakla işe başlanabilir. Bu hiç de fena olmaz. Birkaç kuşak sonra hak eden herkes ortak mülkiyete ulaşır. Geri kalanı içinse, itiraf edelim ki bu aile ve mahrem-kamusal diyalektiği komünizmin çarmıhıdır, çünkü kendisi de bir hakikat olan aşk, geri çekilmeyi, kendisine görünmez bir alan bırakılmasını gerekli kılar. Aile hayatı her ne kadar gerçek anlamda bir gerici yük olsa da, bu yüzden, kamusal hayatla özel hayat arasındaki bütün ayrımı ortadan kaldırma iddiasındaki bir yola giremeyiz. Zaten tehdit yalnızca komünist girişimlerden gelmiyor. Alacakaranlık kapitalizmin siyasi rejimi olan yozlaşmış demokrasi “şeffaflığa” bayılıyor; siyasetçiler de gelgeç aşklarını hatta seks âlemlerini alenen sergiliyorlar. Siyasetin “emretme makamında” olduğunun, her şeyi kendisiyle beraber sürüklemesi gerektiğinin ilan edildiği ülkelerde, aşkın yaratıcı sırlarını terk etme isteği açıktır. Ama paranın emretme makamında olduğu ülkelerde de bu geçerlidir; aşkın gizli bedavalığı yönetimdeki kapitalistleri çileden çıkarır, onlar pornografinin kârlı kamusal yararlarını açık arayla tercih ederler. Her iki durumda da, siyasi olmayan bütün hakikatler için bir geri çekilme, bir sessizlik, ayrı bir sığınak gerektiği reddedilir. Kaldı ki bu, sanatçı için de matematikçi için de aynı oranda geçerlidir. Bu geri çekilme, özel hayatla kamusal hayat arasındaki ayrım meselesinin, insanlığın ilk dönemlerinden beri hâkim biçimi aile hayatıdır. En büyük âşıklar bile, mahremiyetleri için bu sığınağı yaratma zorunluluğundan kaçamamışlardır. Doğan çocukların mahremiyetin armağanı olarak kabul görüp kamusal kayıtsızlığın keşmekeşine acımasızca maruz bırakılmamaları da yine sığınakla taçlandırılmış bu aşk sayesinde. İşte bu yüzden, son tahlilde ailenin ortadan kaldırılması hem zorunludur, hem de olağanüstü zor. Bu çarmıhı sırtımızda taşıyalım gençler ve yolumuza devam edelim. Gerçek hareket, bu noktada, bizde eksik olan fikri ortaya çıkarıncaya kadar taşıyacağız onu.

— Kısacası, dedi Amantha ironiyle, aşkın mahrem kudreti sizi, aileyle ilgili olarak Wittgenstein'in vecizesine getiriyor: "Üzerine konuşulamayan konusunda susmalı."

— Daha doğrusu şöyle diyelim: Aşkla ve çocuklukla böylesine anlaşılmaz bir bağı olan aileyle ilgili olarak "Konuşulamayanı yapmalı," diye düşünebileceğimiz günü bekliyoruz.

Filozof Nedir?

(471c-484b)

SESSİZLİK yeryüzünü bir halı gibi kapladığında gecenin ikinci aşaması başladı. İç avlunun mavi döşeme taşları üzerinde uyuyan birkaç sarhoş hariç Kephalos'un bütün davetlileri evlerine dönmüşlerdi. Sabahın girizgâhı olan bu ıssız saatlerin kudreti karşısında ayakta kalanlar sadece Sokrates, Amantha ve Glaukon'du. Tam olarak değil aslında; sessiz olduğu kadar dikkatli de olan Polemarkhos hâlâ oradaydı. Birkaç metre ileride bir deri koltuğun üzerindeki Thrasymakhos belki de uyanıktı. Başını öne eğmişti, gözleri kapalıydı ama uyuyor mu yoksa tecrübeli bir casus gibi, hiç belli etmeden bütün tartışmanın kaydını mı tutuyordu, bunu bilmek imkânsızdı. Sokrates'in, komünist aile kavramının nasıl olabileceği hakkındaki başarısızlığının ardından, hiç kimse söz almak istemiyor gibiydi. Sokrates kendisi de, sanki tartışma bitmiş gibi, adalardan gelme bir kupa beyaz şarabı yudumluyordu. Amantha, siyasi ve cinsel gruplarla ilgili nostaljik çıkışının ardından bir divana uzanmıştı, elleri başının arkasındaydı, ama gözleri açıktı. Glaukon ağır adımlarla volta atıyordu. Sonunda kocaman, ergen ağzından kelimeler yavaş yavaş dökülmeye başladı:

— Sizin beşinci siyaset dediğiniz, Amantha'nınsa biraz erken davranarak komünizm adıyla tanımladığı şeye uygun bütün düzenlemelerin sistematik bir sunuşuna kendimizi zorlamaya devam edersek, epey bir süre önce, kadınlar ve aile hakkındaki, aslında biraz faydasız ve bir yere bağlanmayan detaylara girmek için incelemeyi ertlediğimiz esas meselemizi unutacağız. Evlilik, miras, cinsellik gibi

konuları ele almayı başaramasak da, cevabını bilmemiz gereken çok daha büyük bir soru ortada duruyor: Bu beşinci siyaset mümkün mü? Ve eğer mümkünse onu etkili kılmanın araçları neler? Elbette komünist siyasetin gerçek olduğu varsayılıyorsa, bunun ülke için hatırı sayılır avantajları olacak. Hatta sizin dile getirmediğiniz avantajlar da olduğunu görüyorum. Mesela savaşa katılan askerlerin cesareti, yüzüstü bırakılmayacaklarının kesinliğiyle desteklenir, çünkü siyasi kardeşlik ve ortak eylem alışkanlığı “yoldaş” kelimesini, ailelerin içindeki eski “kardeş”, “baba” ya da “oğul” kelimeleri kadar güçlü kılar. Bunun dışında, sizin önerdiğiniz gibi, ister düşmana korku salmak için hücum birliklerinin arkasında, ister güçlü bir darbeye karşı ihtiyat kuvveti olarak, ister en ön safta olsun, kadınlar savaşa katılırsa kesinlikle yenilmez oluruz. Diğer yandan, ülkenin bütün sakinleri, böyle bir siyasetle yönetildikleri takdirde, adını anmadığınız binlerce zevki tadabilirler, bunun da farkındayım. O halde Sokrates, komünizmimizin sayısız üstünlükleri konusundaki raporunuzu onayladığıma göre, artık bundan söz etmeyelim. Artık bütün tartışmayı, çözülmemiş iki soruna odaklayalım. Bir: Bu siyaset mümkün mü? İki: Eğer mümkünse nerede, ne zaman ve nasıl?

Şaşıran Sokrates kadehini yerine koydu:

— İşe bak! Benim söylemime karşı, gerçekten ani bir hücumda bulunuyorsun. Tereddüt eden kişi için hiçbir hafifletici sebep kabul etmiyor musun? Tartışmamızın başından beri, feminizmime ilişkin teorik bir fırtınanın yıkıcı etkilerinden kılpayı kaçtım, aileye ilişkin başka bir fırtınada boğuldum ve sen –umuyorum ki bilincinde olmaksızın– bu tarz fırtınaların hepsinden daha ölümcül bir fırtınayı üzerime salıyorsun! Dinleyince hafifletici sebeplerimi tamamıyla kabul edeceksin: Tereddütlerimi, yalnızca fazlasıyla paradoksal bir fikri ilerletmekten değil, bir de onu tam olarak gerekçelendirmekten duyduğum korkuyu anlayacaksın.

— Siz bu şekilde kaçtıkça biz de, beşinci siyasetimizin nasıl gerçekleşeceğini bize söylememenize giderek daha tahammülsüz olacağız. Bize zaman kaybettirmeyin: Konuşun!

— Anlıyorum... Öncelikle şunu hatırlamalıyız: Adaletin ve adaletsizliğin ne olabileceğini soruşturmakta olduğumuz için geldik bu ölümcül noktaya.

— Benim sorumla ne ilgisi var?

— Hiç, hiç ilgisi yok... Ama diyelim ki, inandığımız gibi, adaletin ne olduğunu gerçekten de keşfettik. Adil insanın bu temel adaletten hiç ayrılmaması ve her noktada olduğu gibi olması gerektiğini bir aksiyom olarak kabul eder miydik sence? Yoksa, bu adilin, adaletin esasına diğer insanlardan daha fazla katıldığını söyleyerek, azami bir yakınlıkla yetinir miydik?

— Ben ikinci durumu benimserdim daha çok.

— Adaletin ne olduğu, diyelim ki var olsaydı tam bir adilin ne olacağı üzerine, aynı şekilde, adaletsizliğin ne olduğu ve insanların en adaletsizi üzerine soruşturmamızı yürüttük, sırf bütün bunlardan bir paradigma inşa etmek için. Bu iki insan tipinin ve onların mutlulukta ve karıştımda canlı tezahürünün tam olarak değerlendirilmesiyle, bizim üzerimizde ve kendi hakkımızda şöyle bir rasyonel mecburiyet oluşacağını umuyorduk: Onlara benzedikçe, kaderimizin de onlarınkiyle benzer olacağını kabul etme zorunluluğu. Amacımız, bu insan tiplerinin ampirik dünyada var olabileceğini kanıtlamak değildi. Meşhur bir ressam hayal edelim: Tuval üzerinde gerçek bir insanlık paradigması yaratabiliyor, insanların en hayran olunası bileşenlerini düşünüp mükemmelen temsil edebiliyor olsun. Böyle paradigmatik bir insanın gerçek hayatta var olabileceğini kanıtlamak imkânsız diye bu ressamın sanatsal büyüklüğü azalır mı?

Glaukon bir tuzak hissetti:

— Eeehh... Sanmıyorum ama...

Sokrates sabırsızca onun sözünü kesti:

— Biz, kavram düzeyinde doğru siyasi topluluğun bir paradigmasını önerdik. Sence dünyada, söylediklerimize uygun bir siyasi düzenin tesis edilebileceğini kanıtlamaktan âciziz diye bu önerme değerini kaybeder mi?

— Bilmiyorum. Bana öyle geliyor ki...

— Hakikat bu, nokta, işte bu kadar. Ama sırf seni memnun etmek için beşinci siyasetimizin uygulanabilir olduğunu –uygun araçları ve bu uygulanabilirliğin tam ölçüsünü belirterek– kanıtlamaya kendimi zorlamam gerekiyorsa, bu kanıtın koşulu olarak, biraz önceki apaçıklık tipinin aynısını bana vermeni isteyeceğim senden.

Glaukon kaygılandı:

— Hangi apaçıklık?

— Ben, insanın söylediğini tam olarak yapmasının imkânsız olduğunu savunuyorum. Benim inancım şu ki, doğa eyleme, hep söylemden daha aşağı kalacak şekilde atalet ve direnç katıyor – tabii eğer seçilen kıstas, Doğru Fikri'ne iştirak ise. Karşıt bir fikir sahibi de olunabilir. Ama sen bu aksiyomumu kabul ediyor musun?

— Tabii ki, dedi Glaukon. Sokrates'in komünizmin olanaklılığı kanıtlandırmasını bir kere daha geciktirmekten endişe ediyordu.

— O halde dilde önerme olarak var ettiğim her şeyin, ampirik gerçeklikte de bütünüyle fiilen var olabileceğini savunmaya zorlama beni. Teorik önermelerimize mümkün olduğu kadar yakın bir siyasi topluluk kurmanın somut araçlarını bulabilirsek, senin talep ettiğin gibi, bu önermelerin uygulanabilirliğini kanıtlamış olacağımızı düşün. Her halükârda ben, bu türden bir kanıtlamadan çok memnun olurum.

— Ben de çok memnun olurum, dedi Glaukon. Bu girizgâhı fazla uzun ve fazla temkinli bulmuştun.

— Bu durumda, diye devam etti Sokrates, bence iki aşamalı, ciddi bir araştırma çalışmasına girişebiliriz. İlk olarak, bizim ilkelerimize göre düzenlenmemiş ülkelerde neyin iyi işlemediğini göstermek. İkinci olarak, vaka vaka, kendi başına anlamsız fakat sonucu, incelediğimiz siyasi topluluğun tamamını yeniden yapılandırmak ve komünist paradigmamıza uygun hale getirmek olacak bir değişim keşfetmek. İdeali bu değişimin bir, bilemediniz iki noktada olmasıdır. Her halükârda bu noktaların mümkün olduğu kadar az olması gerekir. En önemlisi de bu noktaların tespit ettiğimiz kurulu düzen içinde hiçbir belirgin önemleri olmamalı. Hatta şunu da söyleyeyim: Devirmek istediğimiz devletin gözünde, değişimin uygulama noktası neredeyse yoktur. Böyle bir şey, olağan kaygılarına tamamıyla yabancıdır, bu da bizim işimize yarar. Bize gereken, var olmayan, benzersiz ama gerçek bir nokta, tespit edilip öne çıkarılması siyasi gövdenin hakikatini açığa vurarak her şeyi değiştirecek bir nokta. Evet! Hiçliğin kıyılarındaki bu tek noktayı değiştirelim, o zaman ilgili devletin bütününe mutlak olarak değiştiğini gösterebiliriz. Ah, bu noktayı tespit etmek ve ele almak kolay olmadığı gibi hızlı da olmaz. Ama yine de mümkün.

— Tam olarak neden söz ediyorsunuz? diye sordu biraz şaşkın haldeki Glaukon.

— Rasyonel söylemler okyanusuna tedbirsizce açılan kayığımızı sarsıp devirebilecek en büyük dalganın kırıldığı yere davet edildim. Beceriksizliğim beni, neşeli alay dalgaları ve aşağılama uğultuları ile iliklerime kadar ıslanma tehlikesiyle yüz yüze bıraksa da konuşmam lazım. Size söyleyeceğim şeye dikkat edin...

Amantha sabırsızlandı:

— Ama konuşarak içine düştüğünüz korkunç tehlikeye inandırmakla görevli sulu mecazlarla bizi serseme çevireceğinize söylese-nize şunu artık! Açıkçası bir sineği bile kaçırarak bir tehlike olduğunu sanmıyorum...

— Güzel ve öfkeli genç kız, beni zarları atmaya zorluyorsun. Al işte söylüyorum: Bütün ülkelerde yönetim görevlerini yerine getirenlerin filozof olması lazım. Ya da, tersinden gidersek, filozofların yönetim görevini yerine getirmeye çağrılması...

— Yani, diye kesti Amantha, komünist ilkelerimize göre herkesin.

— ... hepsinin, yani aslında herkesin filozof olması lazım. Kolektif eylemin gerektirdiği oranda, sahiden filozof olması lazım. Kısacası, siyasi kapasite ile felsefenin aynı Öznede buluşması lazım. Olumlu olduğuna inanılan görevi siyasi hareketten ve görünüşte eleştirel –ve dolayısıyla olumsuz– görevi felsefeden mutlak olarak ayırmaya yönelik doğal eğilimle şiddetle mücadele edilmezse, yalnızca şu ya da bu halkın değil, ben inanıyorum ki sevgili dostlar, bütün insanlığın belini büken kötülükler hiç ara vermeyecek. Üstelik, pratik düşünce olarak siyaset ile bir İdea'nın biçimselleştirilmesi olarak kavranan felsefe –kolektif eyleme içkin olarak– eklemlenmediği sürece, içsel rasyonalitesini kurmakta olduğumuz siyasi topluluğun ampirik olarak mümkün görünmesi veya belirli bir ülkede gün yüzü görmesi ihtimali yok.

— Bunca zamandır söylemeye tereddüt ettiğiniz buydu demek! diye haykırdı Glaukon.

— Siyasi projemize inanabilmeyi çok zorlaştıracak kadar egemen kanaate ters düştüğümü biliyordum. Hele ki söz konusu projenin beraberinde bir mutluluk tasavvuru getirdiğine. Çünkü felsefeye göre

mutluluk, her bireyde, katıldığı öznel süreç –hakikat– yoluyla yaratılır. Sıradan bir yurttaş olarak bunu anlamak zordur.

— Hassas nokta bu mutluluk hikâyesiymiş gibi gelmiyor bana, diye itiraz etti Amantha. Mutluluk deyince siz, adil olanın, adaletsiz olana göre daha mutlu olması gerekenin mutluluğuyla yetiniyorsunuz, biliyorum. Ben bunu hep biraz müphem buldum, kusura bakmayın. Mutluluğu biriyle ilişkilendirmek için tanımını değiştirmek yeter ve hop! Oldu da bitti maşallah! Eğer, “mutluluk İdeadır,” deniyorsa, İdeanın mutluluk olduğunu “kanıtlamak” zor değildir.

— Amma heyecanlandın! diyerek eğlendi Sokrates. Hassas nokta nedir o halde?

— Komünizm herhangi bir işçinin ülkenin yönetimine katılabilmesini zorunlu kıldığına ve ülkenin yönetimine katılan herhangi biri, siyasi düşünceyle felsefi İdea’yı birleştirmek zorunda olduğuna göre, herhangi bir insanın derin bir filozofa dönüşebileceğini koyutluyorsunuz. Felsefenin itibarını göz önünde bulundurursak (soyut, gerçeklerden kopuk, ütöpik, totaliter, anlaşılmaz, dogmatik, kılı kırk yaran, eskimiş, sadece yıkıcı, dinin yerine geçen şey, vs.) medyada kendinizi linç ettireceksiniz ya da sizi tedavülden kalkmış bir ihtiyaç olarak ıskartaya çıkartacaklar.

Sokrates itiraz etti:

— Ama, sevgili arkadaşlar, siz ikiniz zorladınız beni düşüncemin altında yatanı söylemeye!

— İyi ya işte! diye onayladı Galukon. Sevgili kız kardeşimin yaptığı gibi sizi ilk dönemeçte bırakmayacağım, inanın bana. Sizin için elimden gelen her şeyi yapacağım. Temennilerimi, cesaretlendirmelerimi, kutlamalarımı alacaksınız. Tamamıyla gönüllü olarak, korkunç Sokratik sorgunuza boyun eğeceğim. Böyle bir destek varken hiç tereddüt etmeyin! Septiklere, özellikle de şu şeytan Amantha’ya kim olduğunuzu gösterin!

— Mademki bana böyle önemli bir ittifak öneriyorsun, deneyeceğim. Bana öyle geliyor ki önce, Amantha’nın beni paralayacakları kehanetinde bulunduğu medyatik, akademik ve partizan güruhtan kurtulmanın yolunu bulmak istiyorsak, yönetim görevine erişen herkese uyması gerektiğini iddia ettiğimiz şu “filozof” yüklemine tanımlamak gerek. Bu noktayı netleştirdikten sonra, felsefenin, hakiki

bir siyasi sürecin herkes için gerekli kıldığı şeye uygunluğunu göstererek kendimizi savunabiliriz. Bu kanıtlamayı, onun olumsuz bağlaştığıyla pekiştirelim: Birisi siyaset adına felsefeyi reddederse, söz ettiği siyaset hakiki siyaset değil demektir.

— İşte hiç değilse açıklanmayı hak eden bir şey, diye homurdandı Amantha.

— İyi o zaman, beni takip edin. Göreceksiniz, orada burada dolandıktan sonra yolu bulacağım.

— Herakleitos şöyle yazmıştı, dedi Amantha pek de tatlı olmayan bir sesle, “Yolun gittiği yeri unutanı hatırla.”

Sokrates çileden çıkmış bir halde cevap verdi:

— Ah şu laf ebesi! Sussa daha iyi edermiş.

— Hadi bakalım, diye araya girdi Glaukon, yan tartışmalar yok, doğrudan hedefe gidiyoruz!

Sokrates bir süre sessiz kaldı. Bekleyişi hissedilebiliyor ve zamanı ağırlaştırıyordu. Sonra birden söze başladı:

— Anısı taze olan bir şeyi size hatırlatmama gerek var mı? Bir aşk nesnesinden söz ettiğimizde, âşığın bu nesneyi bütün olarak sevdiğini kabul ediyoruz. Âşığın aşkının bir parçayı seçip bir parçayı attığını düşünmüyoruz.

İki genç şaşırmış görünüyorlardı. Hayretlerini Amantha ifade etti:

— Değerli Sokrates! Aşk semtindeki bu gezintiyle filozofun tanımını arasında nasıl bir ilişki var?

— Ah, genç âşıklarımız Portekizli büyük şair Fernando Pessoa’nın söylediğini keşfetmekten âciz! “Aşk bir düşüncedir.” Size bunu söyledim gençler, ilk adımı aşk olmayan, felsefenin ne olduğunu asla bilemez.

— Kabul edelim, dedi tedbirli Glaukon. Ancak bu nesne hikâyesi pek basit değil. Lacan her türlü arzu nesnesinin kısmi bir nesne, meme, penis, bakış, kaka gibi ötekinin bedeninin bir parçası olduğunu söylememiş miydi?

— Bunlar dürtü nesneleri, arzu nesneleri değil. Arzu da aşk değildir. Nesnenin kısmi olması, bu kısmiliği taşıyanın bütünlük olmasını hiçbir şekilde dışlamaz, nihayetinde arzu ve aşk birbirleriyle ilişkilidir. Ama dünyayı arzu dürtüsü etrafında döndüren kendi tecrübe-

lerinizi düşünün, gençler. Aşk uzmanları olarak sizler, mesela bir genç erkekte, cinsiyeti ne olursa olsun, erotik duyarlılığı olan birini heyecanlandırıp baştan çıkaranın ve onu böyle bir nesnenin bütün olarak dikkatini ve şefkatini hak ettiğine inandıranın ne olduğunu biliyor olmalısınız. Güzel oğlanlar için böyle yapmıyor musunuz, benim sevgili tartışma meraklılarım? Kısmi kusurlar, delikanlının bütünü için çıldırmanıza hiç de engel olmuyor. Yassı burunlu mu, ona yumuşak ve sevimli bir hava verdiğini söylersiniz. Çengel burunlu mu, asil dersiniz; karga burunlu mu, imparator gibi! Burun ne yassı ne de çengelse, hiç kimsenin dikkatini çekmiyorsa, o genç çapkının oranları mükemmel demektir. Yakışıklı delikanlının teni güneş yanığıysa, bir silahşor gibi erkeksi olduğunu söylersiniz, eğer bembeyazsa bir tanrı gibi tasasız olduğunu. Hatta soluk bir tenden “bal tenli” diye bahsedersiniz. Bu sözel kurnazlıklar, beğendiği andan itibaren bir soluk benizliyi övmek için güzel kelimeler bulan âşığa hastır. Bütün bahaneler kabulünüzdür ve bu genç sevgililerin birini bile elinizden kaçırmamak için dilin bütün kaynaklarını seferber edersiniz.

— Eğer beni profesyonel çapkın addediyorsanız, dedi Glaukon, kabul ediyorum, sırf tartışmamızın ilerlemesi için.

— Riyakâr! diye bağırdı Amatha. Çapkınlıktan başka bir şey düşündüğün mü var!

— Evet, konuyu değiştirelim, diye araya girdi Sokrates. Ayyaşlar da sizin gibi yapar, değil mi genç âşıklar? Bir litre köpeköldüren yuvarlayabilmek için bin bir bahane bulurlar. Ya şan şöhret tutkusu olanlar? General olup on bin kişiye kumanda edemese de, teğmen olup otuzuna kumanda etmekle mutlu olurlar. Kimse onu onbaşı bile yapmazsa, basit bir er olarak, savaşçı edasıyla kışlanın önünde oynayan kopilleri ezer. Sivil hayatta önemli hiç kimse onu hiçbir şekilde iplemiyorsa, işyerinde altında çalışanların, az buçuk önemsiz kişilerin yalakalık yapmasıyla yetinir. Bu dahi olmuyorsa, köşedeki dilencinin yalvaran, mütevazı selamıyla oyalanır.

— Bütün bunların içinde filozof nerede peki? diyerek atıldı Glaukon.

— Geliyorum. Birisinin bir şeyi arzuladığını söylemek, onun arzusunu bu şeyin bütününe taşımaktır, yalnızca bir parçasına taşıyıp,

kalanını arzu alanının dışında bırakmak değildir, bunu kabul ediyor musun?

— Evet, ediyorum.

— O halde filozofun bilgeliği arzu eden kişi olduğunu söylüyorsak, bu bilgeliğin farklı bileşenleri arasında bir tercih değil, bunun bütünü söz konusu olacaktır. Henüz önemli olanla hiçbir değeri olmayanı ayırt etmesini sağlayacak ilkeleri olmayan, kız veya erkek, bir genci ele alalım. Bu gencin teorik bilgilere düşkün olmadığını varsayalım. Ona ne “biliminsanı” ne de “filozof” diyebiliriz, aynen yemeğe düşkün olmayana “iştahlı”, “acıkmış” veya “obur” diyemeyeceğimiz gibi. “Anoreksik” daha yerinde olur. Buna karşılık, kararlılıkla bütün bilimleri tatmak isteyen, bilginin kesinlikle cezbettiği ve bu konulara şevkle çalışan bir genç görürsek, ona “filozof” adını vermek, adaleti teslim etmek olmaz mı?

Glaukon bunun üzerine, savuşturulamaz olduğunu düşündüğü bir itirazda bulunmak için güçlü bir arzu hissetti:

— Tanımınıza uygun çok insan var! Uymayan insanlar da var. Örneğin, yeni olan her şeyi, yeni gösterime girmiş bütün Hollywood filmlerini ve işe yaramaz, iddialı Fransız filmlerini seyreden anaakım sinema meraklıları; bizi çağdaş dünyanın doğru bilgisiyle donatanın, televizyon dizileriyle birlikte bunlar olduğuna yemin ederler. Sonra yazları festivallere koşanlar var. Onlar da burada, en azından bir şeyler öğrendiklerine, kendilerini yetiştirdiklerine, müzikal İdea'nın hazlarına ulaştıklarına yemin ederler. Bütün bu insanları filozof payesiyle ödüllendirmek biraz tuhaf. Bizimki gibi bir tartışmayı izlemeye kesinlikle gönüllü olmazlar, geceyi bununla geçirmek fikriyse onları arkalarına bakmadan kaçıır. Bununla birlikte, yeni bilgiler edinmek için tutkuları vardır! Kırsaldaki bir Roma kilisesinden tepeler arasında kaybolmuş bir şatoya ve vilayet konağından bir antik tiyatro kalıntısına koşarlar, yeter ki orada operalar, kuartetler, org konserleri, piyanistler, hatta gitar eşliğinde şairler dinlesinler. Taşranın bütün kültürel kuruluşlarına kulak kabartmışlardır denebilir! Bütün bu tatil eğlencesi manyaklarına, bütün bu küçük uzmanlıkların mevsimlik meraklılarına “filozof” mu diyeceğiz?

— Sanatın gücünden yoksun kalmamak gerektiğini belli belirsiz hissedenleri böyle hor görme. Tamamıyla anti-felsefi bir tavır bu.

— Küçük burjuva bir entelektüelin morgudur bu, evet! diye alev püskürdü Amantha.

— Sakin olun, çocuklar! Sevgili Glaukon, senin yazlıkçılara elbette filozof demeyeceğiz. Müphem bir benzerlik söz konusu sadece.

— Peki hakiki filozofları nasıl tanıyacaksınız? diye üsteledi Glaukon.

— Onlar tek bir gösteriye tutkuludur: hakikatler dünyasının girişini sunan gösteriye.

— Güzel, ama birkaç ayrıntı vermelisiniz.

— Haklısın, felsefede ayrıntılar önemlidir, ona karmaşık ve nüfuz edilemez havasını veren de budur. Belli ki seninle daha hızlı ilerleyeceğiz. Büyük bir klasikle başlayalım: ikili karşıtlıklar teorisi. Mesela güzel, çirkinin karşıtı. Burada iki ayrı kavram var.

— Şu an için bu o kadar önemli değil, dedi Glaukon.

— Adil-adaletsiz, iyi-kötü çiftleri ve kız kardeşinle senin Biçimleri adlandırırken öğrendiklerinizden çıkan her şey için durum böyledir. Varlık düzeyinde kendi içinde ele alınan her Biçim birdir. Ama aynı zamanda çoktur, görünüş düzeyinde onu evrensel olarak eylemlerle, bedenlerle ve başka Biçimlerle karışmış görürüz. Biçimler ya da İdealar teorimin ya da varlıkta düşünceye açık olanın yani özsel olanın ya da hakikatte-varlığın yani hakikatlerin araç gereçleri sayesinde ancak, senin biraz önce sözünü ettiklerin (ıslah olmaz festivalciler, şarkıcı hayranları, sergiden sergiye koşanlar ve tenis turnuvalarının final maçlarını kaçırmayanlar) ile şu anda tanımını aradıklarımız, yani filozof adını hak edenler arasında net bir ayırım önerebilirim.

Amantha bir anda sinirlendi:

— Metafizik Biçimler teorisinden filozofun tanımına nasıl geçiyorsunuz?

— Gösteri, konser, resim, spor müsabakası meraklıları, şarkıcının dokunaklı bir *pianissimo*'sundan, bir çellonun *vibrato*'sundan, bir krokinin inceliğinden, bir renk uyumunun ihtişamından, hareket halindeki atletik bir bedenin güzelliğinden, duyularına hitap eden işlenmiş ve baştan çıkarıcı her şeyden zevk alıyorlar. Ama bu ampirik tecrübe, onların anlama yetilerinin (*entendement*), düşüncenin ha-

kiki hedefini kavramasını sağlamıyor.

— Size şu şekilde itiraz edilebilir: Ne önemi var? dedi Amantha saldırganca. Madem keyif alıyorlar...

— Keyif, belki. Ama ya hayat, sevgili arkadaşım? Rimbaud'nun sözünü ettiği hakiki hayat? Eksik olduğunu iddia ettiği hayat? Onlar bu hakiki hayata sahip mi? Birinin güzel şeylerin varoluşunu kabul ettiğini, fakat bu şeylerin güzel olmasının bir düşünme sürecinin amaç ve sonucu olarak var olduğunu kabul edemediğini düşün. Varsayalım ki bu kişi, onu işin sonuna kadar kardeşçe götürüp ampirik kanaatini böylelikle rasyonel düşünceye dönüştürmeyi teklif eden, bu sürece dahil olmuş bir arkadaşını izlemekten de âciz. Uykudan uyanan bu kişinin hakiki hayatı yaşadığını mı düşünürsün? Yoksa hayatının bir rüyadan ibaret olduğunu mu?

— Rüya veya hayal ile gerçekliği ayırt etmek o kadar kolay değil, diyerek itiraz etti Amantha, *Hamlet*'te Shakespeare'i, *Hayat Bir Rüyadır*'da Calderon'u, neredeyse bütün eserlerinde Pirandello'yu gördükten sonra.

— Dikkat et! Üç tiyatro yazarının adını saydın, oynanan, temsil edilen, yanıltıcı hayatın üç uzmanını. Sana göre rüya ve hayal nedir?

Amantha birkaç saniye düşündü, sonra devam etti:

— Bir şeye benzeyen şeyin, o şeyin benzeri değil kendisi olduğunu sanmak.

— Aynen öyle. Anti-hayalperest, güzel-olmanın varoluşunu olduğu gibi kabul eden kişidir. Güzellikten payını alanlara “güzel” dediten bu temel güzelliği temaşa etme kabiliyeti olan kişidir. Mevcut güzel şeyleri güzel-olmalarıyla, güzel-olmayı da –güzel oldukları için– bu güzel-olmadan pay alan mevcut şeylerle karıştırmayan kişidir. Bu anti-hayalperest hakkında, hayallere gömülü değil, tamamiyle uyanık yaşıyor diyemez miyiz?

— Evet ama filozof da olabilir şair de. Mallarmé şöyle demez mi:

[...] şairin gösterişsiz ama engin hareketi
Yasaklar, emanetinin düşmanı olan hayali.

— Bu ittifakı kabul edelim, diye iç çekti Sokrates. Her halükârda, anti-hayalperestimizin anlama yetisi, var olanın varlığını bildiği sürece, saf düşünce adını hak eder bence. Hayalperestin anlama yeti-

sine, yalnızca görünenin varoluşuna bağlı kaldığı sürece kanaat adını veririz.

— Burada her şeyi bitirdik, dedi Glaukon.

— Umurumda değil! diye karşı çıktı Amantha. Kanaatin gerçek anlamda ne olduğunu hâlâ bilmiyoruz. Bu konuda bizim de ancak bir kanaatimiz var! “Diyalektik yapmak”, bu sizin sloganınız, değil mi, Sokrates? Ama bizimkinden farklı bir yönelimi içkin biçimde tartışmadan kanaati tanımladık. Analitik davrandık, diyalektik değil. Aristoteles tarzı denebilir neredeyse! Birisi çıkıp da, ona “bilgi”nin kırmızı etiketini değil de “kanaat”ın kaz kakası etiketini yapıştırdık diye öfkelenir ve bize “çürümüş dogmatikler” ya da “kurtlanmış totaliterler” muamelesi yaparsa, onu neyle teskin edecek, kafadan Amerikan emperyalizminin uşağı olarak görmediğimize nasıl ikna edeceğiz?

— Ah! dedi Sokrates, bunu başarabilmek bizim görevimiz! Çinli meslektaşımız buna şöyle der: “Halk içindeki çelişkilerin doğru çözümü.” Yapılacak en iyi şey, ona bizi sıkan sorulardan sormaktır. Eğer gerçek bir bilgisi varsa kimsenin bunu küçümsemeye çalışmayacağı konusunda onu temin edeceğiz. Aksine, bir şeyler bilen herkesle görüşmeye hevesli olacağız.

— Sıkılmış adam rolünü kardeşim oynarsa süper olur, dedi Amantha kötücül bir tavırla. Siz doğrudan ona sorarsınız soruları, böylece canlı yayın bir diyalogumuz olur!

— Neden olmasın? diye cevabı yapıştırdı Glaukon cesaretle. “Diyalektik yapma”ya yönelik her şey bana uyar. Hadi Sokrates, hadi sorun!

Bunun ardından, parlayan gözleriyle Amantha’nın bütün uğrakları kaydettiği yoğun ve canlı bir soru-cevap kısmı başladı. Ateşi Sokrates yaktı:

— Söyle bakalım, gerçek bilgilere sahip olduğunu iddia eden delikanlı, senin gibi bilen bir tip, bir şey biliyor mudur, yoksa hiçbir şey bilmiyor mudur?

— Bazı şeyleri elbette, dedi Glaukon gayet kibirli.

— Var olan mı, var olmayan mı?

— Var olan. Var olmayan bir şey nasıl bilinebilir ki?

— Koşullar, bağlam ya da perspektif ne olursa olsun, varlığı şüphe

götürmez ya da mutlak olan şey mutlak olarak bilinebilir ve var olmayan hiçbir şekilde bilinemez, bu sence açık mı?

— Tamamıyla açık.

— Bu noktada hemfikir olmamız çok önemli. Şimdi, öyle bir şey düşün ki hem var hem yok; bu şey, saf varoluşla mutlak varolmayış arasında bir orta noktadadır, değil mi?

— “Orta nokta” tamlaması benim için uygun.

— Diyalektiğimizin bu noktasında düşünce birliğimizin içeriğini yaz bir kenara: Bu sözünü ettiğimiz şey, asgari ve azami varoluş arasında bir yerde.

— Ben laf olsun diye destek vermedim, diye itiraz etti Glaukon. Sözünü ettiğimiz gibi bir şeyin, varoluşu doğrulanmışsa, ben de, sizin gibi, varlığın dolu mutlaklığı ile hiçliğin boş saflığı arasında olduğunu savunuyorum.

— Saf düşünceyi varlıkla ve düşünce olmayanı mecburen hiçlikle ilişkilendirmek gerekirse, ontolojik “orta”mız ancak düşünce ile düşünce olmayan arasındaki bir “bilişsel orta nokta” ile ilişkilendirilebilir. Kısacası, onu bilimle cehalet arasında bir yerlerde aramamız gerekecek. Böyle bir “orta nokta”nın olduğunu varsayıyorsak elbette.

— Başka bir yerde aranabileceğini sanmıyorum.

— Bu durumda, düşünce ve düşünce olmayan ya da bilimle cehalet arasında asılı duran bu bilişsel “orta nokta”ya kanaat adını vermek akla uygun mu?

— Bir tanım açıksa adlar üzerine tartışma çıkarmaya gerek yok, dedi Glaukon, ettiği laftan gururlu.

— Bu “kanaat” eğer var ise, bilimle özdeş midir?

— Biraz önce hayır demiştik. Ne bilgidir ne de cehalet. Orta noktadadır.

— Sonuç olarak bilginin ve kanaatin nesneleri farklıdır, öyle mi?

— Hadi, Sokrates! Oyalanmayın! Önemsiz soruları geçelim.

— Evet ama dikkat et! Bilim doğası gereği var olanla ilgilidir, bu var olanın varlığını bilmek için... Tüh ya! Burada zincirin önemli bir halkasını atladım. Önce senin yardımınla bir farkı diyalektikleştirmem lazım.

— Hangisi? diye sordu kıvranmaya başlayan Glaukon.

— Var olan şeyler arasında yetiler dediğimiz özel bir tür var. Bunlar sayesinde yetenekli olduğum şeylerde yetenekliyim ve benimle aynı kapasiteye sahip olanlar da bu sebeple yetenekli. Örnek olarak görme ya da işitmeyi sayalım. “Yetiler” kelimesini hangi Biçim için kullandığımı gayet iyi bildiğini varsayıyorum, yanılıyor muyum?

— Mesele yok, diyerek iç çekti Glaukon, çok konuştuk hakkında.

— Evet ama yine de bir zorluk var: Bir yetiyi ne rengiyle ne dış hatlarıyla ne de bu türden herhangi bir şeyle tanıyabilirim. Ama bu kıstaslar bir yığın nesne için geçerlidir. İstihkâm eri Camember’in* “vicdanımın kalesinde” dediği yerde bu nesnelerin birbirlerinden farklı olduğu sonucuna gecikmeksizin ulaşmak için onlardan yararlanmaktan başka çarem yoktur. Fakat yetilerde bu işe yaramıyor. Çünkü aralarından birini belirlemek için iki özelliği göz önüne almak zorundayım: neyle ilişkili oldukları ve iyiye varmak için izin verdikleri süreç. Bu iki kıstasa göre bunlara, “görme”, “işitme”, “dokunma” ve benzeri adlar verilmiştir. Aynı şeyle ilişkili olan ve aynı süreci düzenleyen yetilere özdeş, nesneleri ve süreçleri aynı değilse farklı diyorum. Sen nasıl yapıyorsun?

— Aynı, diye mırıldandı Glaukon.

— O halde sadede gelelim. Sence bilim bir yeti mi? Yoksa farklı bir şekilde mi sınıflandırıyorsun? Ya kanaati nereye koyuyorsun?

Glaukon yeniden cesaretlenerek cevap verdi:

— Bilimin en genel adı “bilgi”dir ve ben bilgiyi herhangi bir yeti olarak değil, en önemli yeti olarak görüyorum. Kanaate gelince, bu kesinlikle bir yetidir: Kanaatini ifade etme kapasitesine sahip olmak, kanaatin dayandığı şey budur.

— Az önce, senin gözünde bilimin –istersen bilgi de diyebiliriz– aynı şey olmadığını onayladın, değil mi?

Glaukon daha geriye gitti:

— Düşünen bir varlık, yanılmazlık ile başıboşluğun özdeş olduğunu savunamaz. Mutlak bilgi değişken kanaatten ister istemez farklıdır.

* Fransız yazar Christophe’un yarattığı, 1890-96 yılları arasında yayımlanmış olan *Les Facéties du sapeur Camember* (İstihkâm Eri Camember’in Şaklabanlıkları) adlı çizgiromanın kahramanı. – ç.n.

— Aslında bu iki yeti süreçleri itibariyle birbirlerinden farklıdır ve dolayısıyla ilişkilendikleri şey bakımından da birbirlerinden farklı olmalıdırlar. Bilginin var olanla ilişkili olduğu ve onu varlığı içinde bildiği açıktır. Kanaatin yalnızca kanaat ifade etmeyi düzenlediğini biliyoruz. Fakat onun kendine has nesnesi nedir? Bilginin nesnesiyle aynı mıdır? Bilinenin, hakkında sadece kanaat açıklananla özdeş olması mümkün mü?

— Üzerinde mutabık kaldığımız şeye göre bu imkânsız, diye heyecanlandı Glaukon. Her tekil yeti doğal olarak bütün diğer yetilerinkinden farklı bir nesneyle ilişkileniyorsa ve kanaat ile bilgi farklı yetilerse, bunun sonucu olarak, bilinen ve kani olunan özdeş olmaz.

— Sonuç olarak, ancak var olan biliniyorsa, hakkında kanaat açıklanan var olandan farklıdır.

— Anlaştık.

— Bu durumda, diye devam etti Sokrates çenesini kaşıyarak, ki bu onda –gerçek ya da yalandan– kararsızlık işaretiydi, şu sonucu çıkarmak lazım; kanaatin nesnesi, var olanın dışındaki varlık parçası olduğuna göre, varlık-olmayandan başka bir şey değildir.

Glaukon kararlı ve kendinden emindi:

— Kesinlikle imkânsız. Varlık-olmayan hakkında kanaat açıklamamaz, Sokrates! Bir düşünün! Kanaat açıklayan kanaatini bir şeyle ilişkilendirir. Hiçbir şey hakkında kanaat açıklayarak kanaat açıklayamaz ki. Kanaat açıklayan, açıkça bir sayılan bir şey hakkında kanaat açıklar. Varlık-olmayan *bir* şey değil, *hiç-bir* şeydir.

— Bu kesin. Kaldı ki, varlığı nesne olarak düşünmeye atfettikten sonra varlık-olmayanı cehalete atfetmiştik, kanaate değil. Bunu yapabilmemizin tek nedeni cehaletin tamamıyla negatif bir yeti olmasıdır, oysaki kanaat nesnesini olumlar.

— Bu yine de tuhaf sonuçta! diye kendi kendini sorguladı Glaukon. Ne varlıkla ne varlık-olmayanla ilişkili olan kanaatin bir bilgi de bir cehalet de olmadığını kanıtlamıştık.

— İşte bu! dedi Sokrates memnuniyetle. O halde kanaatin saf düşünce-cehalet karşıtlığını kıyılarından birinde aştığını mı söyleyeceğiz? Düşünceden daha aydınlık ya da cehaletten daha karanlık olduğunu?

— Söyleyelim o halde! dedi Glaukon omuzlarını silkerek.

— Tavrını doğru anlıyorsam, kanaatin düşünceden daha karanlık, cehalettense daha aydınlık olduğunu aşikâr kabul ediyorsun.

— Elbette. Daha önce söylediğimiz gibi ikisinin arasında. Orta noktada.

— Şunu da eklemiştik: Her şey gibi görünen fakat olmayan bir şey bulursak, saf varlık ve mutlak hiçlik arasında orta bir konum işgal eden bu şey, ne bilgiden ne de cehaletten, bu ikisinin arasında durandan ileri gelir. Evet, şimdi biliyoruz ki, bu ikisinin-arası “kanaat” adını verdiğimiz şey.

— Sorunlardan biri çözüldü, dedi Glaukon heyecanla.

— Yalnız, dedi Amantha dik bir sesle, kanaatin nesnesi olacak şu “şey”i hâlâ bulamadınız. Varlıkla varlık-olmayan arasındaki, ikisinin de kendisini yanına çekmesine hiçbir şekilde izin vermeyen bu “şey”i görmek istiyorum. Gösterin bana!

— Haklısın, dedi Sokrates uzlaşmacı bir havayla. Her şey hâlâ varsayımsal. Şu meşhur “şey”i bulabilirsek, onun, kanaatle ilişkili olan şeyin Biçimi olduğunu haklı olarak söyleyeceğiz. Uçları, varlığı ve hiçliği, uç yetilere, saf düşünce ve tam cehalete, henüz belirlenememiş olan ara ögeyi de ara yetiye, kanaate atfedeceğiz.

— O halde tamamen kesin bir sınıflandırma söz konusu, diye belirtti Amantha.

— Daha da ileri gitmek için Glaukon yeniden sevgili muarızımızın kılığına bürünsün, kendinde güzelliğin varoluşunu ya da kendinde güzelin bir İdeasına benzeyen her şeyi açıkça reddeden kişi olsun. Haydi Glaukon! Bir güzellik hakikatinin ancak sonsuzluğuna ulaştığı andan itibaren kendine özdeş olarak ortaya çıkabileceğini inkâr eden tipi oyna bize. Yalnızca değişken ve çokbiçimli güzelliklere inanan, gösterişli yanılsamalara meraklı, güzelin, adilin birliğinden, kısacası bir Biçimin ortaya çıkardığı ve olumladığı her şeyden söz edildiğinde isyan eden şu tipi.

— Hazırım! dedi Glaukon gururla.

— Canım, ileri sürdüğün çok sayıda güzellikler arasında, kesinlikle hiçbir kusuru olmadığı söylenebilecek olan tek bir tane var mı?

— Yok elbette. Güzel eserlerde küçük bir kusur bulmak her zaman mümkündür, başka şeyler için de öyle.

— Aynı şekilde, çift olan belirli bir açıdan yarım gibi görünebilir ya da ilk başta büyük olan daha sonra minicik görünebilir. Bu türden bütün belirlenimler kendi zıddına dönüşebilir, öyle değil mi?

— Evet, çünkü her şey her zaman, birbirine zıt iki belirlenimde yer alır, bakış açısı ya da ölçek meselesidir bu.

— Ah, dedi Amantha birdenbire, bu bana, ağaç olmayan bir ağacın dalına konmuş kuş olmayan kuşu görmeden gören ve ona taş olmayan bir taşı atmadan atan adam olmayan adamın bilmecesini hatırlattı!

Sokrates güldü:

— Evet, çocuk oyunları bunlar. Bütün bu duyumsanabilir nitelikler şüphelidir. Aralarından hiçbirini için var olup olmadığı ya da var olduğu ve olmadığı veya ne var olup ne de var olmadığı konusunda kesin bir karar vermek mümkün değildir.

— Bence bu şüpheli kavramları, varlığın düşünceye açık olan kısmıyla mutlak hiçlik arasına yerleştirmek gerekir, diye sonuca bağladı Glaukon. Çünkü hiçlikten daha yok olduklarını ilan edecek kadar karanlık ve varlıktan daha var olacak kadar açık değildir.

— Mükemmel! dedi Sokrates hayranlıkla. Güzeli ve bu türden başka şeyleri içeren çok sayıda fikrin, varlık-olmayanı mutlak olarak var olandan ayıran devasa aralıkta ortaya çıktığını keşfettik gibi görünüyor. Bununla birlikte sen ve ben, bir şeyin görünüşü böyleyse onu saf düşünceyle değil kanaatle ilişkilendirmek gerektiğini kabul ettik. Var olanın orta bölgelerinde dolaşan kavranışı orta yetinin işidir. Bir sonuca varabiliriz o halde. Bazı insanlar vardır ki güzel şeyler onlar için birer engelden ibarettir, bu engellerin ötesindeki hakikatte-güzellik diyebileceğimiz hiçbir şeyi göremezler; şimdi hakikatlerin yolunu göstermek isteyen birini takip etmekten âciz bu insanları ele alalım. Birçok eylemi adil bulan ama adaletin ne olduğu hakkında en ufak bir fikri olmayanları. İlkeye asla ulaşmadan vukuat bahsine kendini verenleri. Bu insanların, dünyada tezahür edenlere dair kanaat sahibi olduklarını ama kanaat açıkladıkları şeyler konusunda hiçbir bilgi sahibi olmadıklarını söyleyeceğiz.

— Daha önce söylenmiş olan her şeyi harikulade bir şekilde yeniden söylediniz, diye araya girdi Amantha.

Sokrates sol eliyle sinek kovalar gibi bir hareket yaptı. Sonra devam etti:

— Şimdi bambaşka bir gösterinin, özel gösteri diyebileceğimiz şeyin meraklılarına gelelim: Varlıklarının tekilliğine göre düşünülen şeyler, bu tekilliği sürekli yeniden olumlayarak görünüşün avatarlarını katederler. Böyle bir gösteriye katılanların kanaat açıkladıklarını değil bildiklerini söyleyeceğimizi varsayıyorum.

— Ne mutlu onlara! diye bağırdı Amantha.

— Bu “mutlu insanlar”ın, sevgili Amantha, saf düşünceyle ilişkili olanı sevdiklerini, buna gönülden bağlandıklarını söylüyoruz. Yalnızca kanaatle meşgul olan diğerlerininse –bunlara “doksik”ler diyelim, “kanaat” kelimesi Yunanca *doksa*’nın çevirisi olarak kullanıldığı için– şarkıcıların tatlı ses rengini, lüks baskılı kâğıtların renk uyumunu, zarif genç kızların parmaklarındaki opallerin ışıltısını, iridyumlu platinden cep telefonlarını sevdiklerini ve bunlara gönülden bağlı olduklarını fakat hakikatte-güzelin tamamıyla gerçek olmasına tahammül edemediklerini daha önce söylemiştik. Bu doksiklere bilgelik dostlarından ziyade “kanaat dostları” adını verirsek bir hata etmiş olur muyuz?

— “Bilgelik dostları” da “filozof”un etimolojisi, dedi Glaukon veciz bir biçimde.

— Bu filozof olmayanlar için bir atasözü uyduralım, dedi Amantha, “yalnızca doksik olan toksiktir”

Sokrates ona ters ters baktı, sonra:

— Doksikler, onlara “kanaat dostları” adını verdiğimiz için kızarmı?

— “Filodoks”lar “filozof”lara karşı, diye özetledi Glaukon. Kızarlarsa, Doğru’ya öfkelenmeye kimsenin hakkı olmadığına dikkat çekirim.

— Ama meselenin özü burada, diyerek yeniden söze girdi Sokrates, her şeyde onun kendine has varlığını gönülden sevenler, asıl onlara filozof adı verilmelidir, çünkü basit filodoks olarak kalma eğiliminden kurtulurlar.

Amantha tatmin olmamıştı. Kaygılı bir tavırla, dağınık saçlarıyla oynayarak bir tur attı. Sonunda patladı:

— Meseleyi tamamladığınızı mı düşünüyorsunuz, beyler? Tanı-

mınızla çok yol aldığımızı mı sanıyorsunuz? Filozoflarla filozof olmayanları ayırt etmek için ne çarpık bir akıl yürütme!.. Size söylüyorum: Mevzuyu çözmüş değiliz! Daha bütün bunları ilk meselemize bağlamanız gerek: adil hayat ile adaletsiz hayat arasındaki fark. Size göre zaten bu meselenin kendisi, devlet ve komünist siyaset üzerine uzun bir sapma yapmayı gerektirdiği için filozof tanımının siyasi eylemle rasyonel bir ilişki sürdürdüğünü de göstermemiz gerekiyor.

Göz alıcı Amantha dolanmayı bıraktı, kocaman gözlerini Sokrates'e çevirerek devam etti:

— Benim talebim, meydan okumam şu: Size göre bir filozof, kendi değişkenliği içinde bile kendiyle özdeş kalabilenin evrenselliğini yakalama yeteneğine sahiptir, bunu gayet iyi anladım. Filodoksun bu kavrayıştan yoksun olduğunu, üstelik bunu gereksiz hatta zararlı bulduğunu da anladım. Bu durumda, beşinci siyasetimizin kolektif belirleniminin, insan kitlelerinin felsefenin yanında olmasını gerektirdiğini nasıl kanıtlarız?

— Sana şöyle cevap vereceğim: Oluşunun ötesinde kalan içkin evrenselliğin insanı filozof ile varlık ve hiçlik arasında ölçsüz başıboşluğun insanı filodoks; bunlardan hangisi komünist ilkelere bağlı kalmaya ve bu ilkelerin vücut bulduğu kurumları korumaya daha ehildir? İdeanın huzurunda nöbet tutmak ve bir körle gören biri arasında seçim yapmak söz konusuysa şüpheye yer var mı?

— Durumu böyle sunduğunuz zaman, diye itiraz etti Amantha, karar, tartışmadan peşinen verilmiş oluyor. Bu zoraki bir seçim.

— Karşılaştırmam seni rahatsız etti galiba? Ama saf düşüncenin kaynaklarından kendilerini mahrum eden ve var olanların varlığına dahil olamayanlar ile körler arasında nasıl bir fark görebilirsin? Bu insanlar, Özneye dönüşmeye elverişli olsalar bile, başlangıçta, büyük ressamlar gibi mutlak olarak Doğru'dan yükseleni temaşa etmelerini, sürekli olarak buna atıfta bulunmalarını ve güzel, adil ya da iyi olan her şeyin yaratıcı ilkelerini mevcut dünyamıza yerleştirmek için olabilecek en isabetli vizyona sahip olmalarını sağlayacak hiçbir açık paradigmadan yararlanmıyorlar.

— Ama ya bu ilkeler, geçmişteki bazı düşünürler tarafından zaten yerleştirilmişse? diye sordu Glaukon.

— Bu durumda, vizyon sahipleri, kusursuz bir entelektüel korumayla bunun devamlılığını ve selametini temin etmekle görevlidir. Kanaate teslim olmuş “kör”lerimizin bu görevden âciz oldukları ortada. Dolayısıyla, kanaatin medyatik tenorlarını değil, saf düşünceleri her var olanın doğru-varlığına erişenleri muhafız, savaşçı, yönetici olarak yerleştireceğiz.

— Sıradan emekçiler de tabii, diye vurguladı Amantha.

— Elbette, sıradan emekçiler, ilkelerin ve kurumların muhafazası için sırayla göreve çağırılacaklar. Bu işçiler sonuçta tecrübe insanlarıdır, günlük hayatın pragmatizmi düzeyinde de olsa, televizyon şovlarının budala gevezelerinden üstündürler.

— Yine de sıradan işçinin, nasıl komünizmimizin muhafızına dönüştüğü, nasıl saf düşünceyle deneysel tekniği birleştireceği haki-katen bir soru işareti, dedi aniden kaygılanan Glaukon.

— Aynı zamanda İdea filozofu ve kolektif eylem subayı olmak, demek istiyorsun. Seni aydınlatmak için, sanıyorum, filozof doğasının ne olduğu konusuna geri dönmek gerek. Bunun militanlık tekniğiyle uyumlu olduğunu ve bu şekilde yetişmiş herhangi bir sıradan emekçinin, ilkelerimizin vücut bulduğu kurumları tesise ya da muhafazaya yetkin olmasına ters hiçbir şeyin olmadığını göreceğiz.

— Hadi o zaman, diyerek güldü Amantha, filozofun bilmem kaç-
çıncı portresine başlayalım!

— Dalga geçme! Filozof doğasının ne olduğunu tanımlamayı başarabilmek felsefe için temel bir meseledir. Bu filozof doğası, her ne olursa olsun, saf düşünceye kendini açan ve bu yüzden doğum-ölüm diyalektiğine yabancı kalan varlığın bu ebedi kısmının aydınlığına yerleşmiş bütün bilginin aşkını taşır. Yine biliyoruz ki felsefe, aşkın yasalarına tabidir: Kendisi de bir Biçim olduğu için, hakkında oluşturduğumuz düşünceyle özdeş olduğu ortaya çıkan varlığın bu kısmı bütün olarak sevilir. Hiçbir sahici filozof, önemli ya da önemsiz olsun, değeri büyük ya da küçük olsun, kendisine bu şekilde tezahür etmiş en ufak bir parçadan vazgeçemez. Daha önce de gördüğümüz gibi, filozof bununla şan şöhrat fanatiğinden ve anlık tatminlerin müptelasından ayrılır.

— Ama bilgiye ilişkin bu temel özellik dışında filozofun daha psikolojik karakteristikleri yok mu? diye sordu Glaukon.

— Psikoloji, psikoloji... Bu benim işim değil! Bununla birlikte şu söylenebilir; kendisi için gerçekten önemli bir şey söz konusu olduğunda filozof büyük bir samimiyet içindedir ve ne ikiyüzlülüğü ne de yalanı söylemine dahil eder.

— Bu bana gayet tutarlı geldi.

— Ne demek “geldi” ya da “gayet tutarlı”? En amansız zorunluluk, doğal bir aşkı olanların sevilen varlığa yakından dokunan, onu çevreleyen, onun hoşuna giden her şeye derinden bağlı olmalarını gerektirir. Felsefi bilgeliğe, kanaatlerin tekdüze dokusunda bir orada bir burada parlayan hakikatlerden daha yakın ve onun için daha baştan çıkarıcı bir şey var mı? Kesinlikle yok. O halde filozof doğasının yanlıştan hoşlanması asla mümkün değil. Bütün bunların sonucu şu ki, filozof doğası gençliğinden itibaren, sahici bir bilgi aşkının, her ne olursa olsun hakikatlere doğru bir eğilimin gücüyle kendini inşa eder.

Sokrates’in coşkunuğu karşısında Amantha ve Glaukon’un ağızları açık kaldı. Hoca aynı şevkle devam etti:

— Arzuları tek bir nesneye güçlü bir şekilde bağlı olanların başka şeyleri arzulamaya daha az meyilli olduklarını biliyoruz; akışı tek bir doğrultuya yönelen sel gibi, kudurmuşçasına o yöne akar onlar. O halde şunu varsaymak mantıklıdır: Arzularının nesnesi hakikatler ve ilgili şeyler olan bir adam...

— ...ya da bir kadın! diye belirtti Amantha.

— Ya da bir kadın, diyerek düzeltti Sokrates, yüzünü tamamıyla özne zevklere çevirir. Bu adam için...

— ...ya da bu kadın için! diye belirtti yeniden Amantha.

— Ya da bu kadın için, diyerek kabul etti Sokrates, bedeninin zevklerinin dahi bir tür entelektüel tınısı olmalıdır. En azından bu delikanlı ya da genç kız (diye ekledi hemen arkasından) akademik filozof, salon ya da televizyon filozofu değil, sahici filozof ise.

— Bu sahiciliği biraz daha açar mısınız? diye sordu Amantha biraz tahrik edici bir edayla.

— Bununla kastım, alabildiğine çıkar gözetmeyen bir insan tipi. Zira zenginleşme ya da şatafatlı harcama dürtüsü, filozofta en son teşvik edilebilecek şeydir. Bu dürtü düşüncenin kendi hareketini ister istemez yozlaştırır, bir hakikat sürecine dahil olmaya engel olur.

— Eleştiri değilse bile bir nüansı belirtmeme izin verir misiniz, sevgili hocam? diye araya girdi Amantha. Bana öyle geliyor ki aynı sonuca daha az ahlakçı öncüllerle de ulaşılabilir. Elbette filozof doğasında, başka herkesin doğasına nispetle, düşüncenin özgür özüyle uyumsuz olanın çok daha az görüldüğü varsayılır. Felsefi özneliğe dar kafalılıktan daha ters bir şey olmadığında hemfikirim. Peki neden? Bana öyle geliyor ki, sırf filozof şeylerin genel mantığını aradığı için – bu şeyler ister son derece doğal ister zihnin yüce inşalarına ait olsun. İnsan cimri, kıskanç, çekemez ya da kariyerist olursa bu arayışın tamamıyla önü kesilir.

— Evet, öyle! dedi Sokrates hayranlıkla. Bir argüman daha ekleyeceğim: Zaman zaman aktif zekânın ihtişamı içinde zamanın akışına hâkim olmayı ve düşünceye açık bu Varlık parçasını düşünmeyi başarabilen bir kadın ya da erkeği ele alalım. Öznenin gücüyle bu şekilde kılık değiştirmiş bir bireyin, özde hâlâ kendi basit, hayvansal hayatta kalışını devam ettirdiğine inanmak tutarlı olur mu?

— Örneğiniz bunun cevabının hayır olduğunu öğretti bize, dedi Glaukon ciddi bir tavırla.

— O halde bu tür bir adam ya da kadın, ölüm korkusunu aşmış olacaktır. Buna karşılık, bu korkunun kıvrandırdığı bir korkak, hakiki filozof doğasından nasipsizdir. Şunu da ekleyebiliriz: İçsel uyum, çıkar gözetmezlik, özgürlük aşkı, cesaret, kendi hakkında müsamahasızca yargıya varabilme... bütün bunlar adaletsizliğe giden yolu tıkar, tıpkı başkasını, hele de sizden üstünse, alt edilmesi gereken bir rakibe dönüştüren aşağılık rekabet zihniyetinin önünü kestiği gibi. İşte bu yüzden, filozof bir Öznenin ne olduğunu anlamak istiyorsak, öncelikle, herhangi bir bireye yapılan incelemede, adalet ile yükselme hırsı ya da kanıta dayalı yargı ile retorik laf kalabalığı arasındaki çelişik ilişkiye dikkati yöneltmek gerekir.

— Peki bilgiye hiç bakmayacak mıyız? diye endişelendi Glaukon.

— Elbette, elbette! Her çocuğa fazlasıyla sağlanan temel niteliği –öğrenme kolaylığını– geliştirmeye çalışacağız. Birisinin, onu sınıntıya sokan ve büyük çabalarının ancak küçücük ilerlemelerle karşılandığı bir pratik hakkında heyecanlanmasını artık bekleyemeyiz.

— Peki ya hafıza? diye sordu Amantha. Hafıza benim zayıf noktam.

— Aynı şekilde, diye homurdandı Sokrates, öğrendiklerinin hiçbirini aklında tutmazsan ya da özsel olanı sürekli unutursan bütün pozitif bilgiden yoksun kalırsın. Hal böyle olunca cesaretin kırılır ve sonunda yapmaya kalkıştığın şey hakkında bile dehşete kapılırsın. Unutkan ruhları hakiki filozofların yer aldığı deftere kaydetmeyeceğiz.

— Ya estetik nitelikler? diye directti Amantha. Hiçbir büyüğü olmayan, kaba birisi olabilir mi filozof?

— Burada temel bir mesele olan ölçü meselesine parmak basıyorsun, diye cevap verdi Sokrates. Senin sözünü ettiğin kişiler aslında her türlü ölçü duygusundan yoksundur. Size söylüyorum: Hakikat ölçüyle akrabadır, ölçüsüzlük hakikate yabancıdır.

— O halde sizin filozofunuz, varoluşunu ayakta tutan gerçeğe uygun bir İdea'nın doğal oluşuna eşlik etmeyi kabul eden, son derece ölçülü ve zarif bir rasyonel zihin, diye özetledi Glaukon. Dolayısıyla filozof doğasını tanımlamak için gerekli gördüğümüz bütün nitelikler birbirlerine sımsıkı bağlı ve hepsi, varlığın kendini düşünceye açtığı harekete tam ve bütün olarak katılımıyla tanımlanan Özne için gerekli.

— O halde sana göre, iyi bir hafıza, öğrenme kolaylığı, görüş yüksekliği, belirli bir zarafet, hakikat ve adalet zevki, büyük bir cesaret ve epey bir özdenetim gerektiren bir göreve adaylığını koyan, filozof doğasına sahip birisi, neredeyse bütün eleştirilerden azade olur, öyle mi?

— İdeal bir aday! diye dalga geçti Amantha.

— Ama biz, beşinci siyasetin sancağı altında kaderini hayal etmekte olduğumuz ülke sakinlerinin hepsinin böyle olmalarını arzu etmiyor muyuz? Hepsinin filozof doğasının bütün niteliklerine sahip olmalarını? Çünkü nihayet özgürleşmiş, nihayet hayatta kalmanın basit mecburiyetlerinin ötesine geçerek insanlığın kendisine dair oluşturabileceği İdea'ya yakışır bir kolektif hayatın örgütlenmesi için gerekli olan işleri onlara, yalnızca onlara, en geniş anlamıyla halktan dostlarımıza emanet etmek gerekir.

— Hepsi filozof mu olsun?

— İstisnasız hepsi, dedi Sokrates alçak sesle. Evet, hiç istisnasız.

Felsefe ve Siyaset

(484b-502c)

SOKRATES'İN “Hepsi filozof!” sözü boğuk bir çağrı gibi karanlığı yarmıştı. Böbürlenmeden ziyade yorgun bir dikbaşlılık hissediliyordu. Zaten Sokrates ağzı açık, sessiz ve sol kalçasını bir çatalla kaşıyarak öylece duruyordu. Birkaç dakika sonra Glaukon daha fazla dayanamadı ve hocasının tereddüdünün hangi noktaya vardığını anlamak istedi:

— Sevgili Sokrates, diye başladı, hiç kimsenin argümanlarınıza itirazı yok. Ama siz, olağanüstü zarafetinizle onları bir açmaza kısırdığınızda hiçbir şey söylemeye cesaret edemeyenlerin neler hissettiklerini kendinize soruyor musunuz arada bir? En sevdiğiniz oyununuz olan soru-cevap oyunu söz konusu olduğunda, tecrübesizliklerinin, sözlerindeki küçük sapmaların birikiminin sonunda onları ilk baştaki inançlarına tamamen ters düşen büyük hatalara sürüklediğine inanıyorlar. Hamle hamle geliştirerek uzun süre gizlediği saldırısıyla sonunda kendisini şaşırtıp şahını nereye kaçıracağını bilmez hale getiren ve yenilgisinin işareti olarak şahını devirmekten başka çare bırakmayan bir rakibin karşısındaki vasat satranç oyuncusu gibi hissediyorlar. Dinleyicileriniz, tahta piyonlar yerine argümanlarla oynanan bu satrancın sonunda kendilerini donup kalmış ve herhangi bir şey söylemekten âciz hissediyorlar. Ama bundan, hakikatin sizin tarafınızda olduğu sonucunu çıkardıklarını zannetmeyin sakın! Çünkü argümanların simgesel oyununda yenilseler de, gerçek olguların kendilerini haklı çıkarabileceğini göstermeye

hazır olduklarını söylüyorlar. Felsefeye ciddiyetle adanmış olanların, bunu gençlikte biraz ilgilenildikten sonra boş verilen akademik bir disiplin olarak görmeyenlerin başlarına ne geldiğini herkesin tespit edebileceğini söylüyorlar.

— Ne geliyormuş başlarına? dedi Sokrates gözleri parlayarak.

— Arkanızdan konuşan muhataplarınız iki ihtimal olduğunu iddia ediyorlar. Bu “filozof”ların çoğu, hadi sapkın demeyelim ama tuhaf insanlara dönüşüyorlar. Ölçü duygusunu yitirmemiş küçük bir azınlıkta, sizin de büyük bir savunucusu olduğunuz bu entelektüel alıştırmadan, siyasete girmek ve devlette yönetim görevlerine gelmek konusunda bariz bir beceriksizlikten başka bir şey elde edilemeyeceğini düşünüyor.

— Peki ya sen, sevgili Glaukon? diyerek gülümsedi Sokrates. Kafaları satrançta uğradıkları yenilgiyle meşgulken arkamdan bunu söylediklerinde haksız olduklarını düşünüyor musun?

— Ben ne düşüneceğimi bilmiyorum. Sizin bu konuda ne düşündüğünüzü bilmek istiyorum.

— Sorun yok! Gerçeği söylüyorlar, yalnızca gerçeği. Ama bütün gerçeği değil belki.

Amantha birden patladı:

— Gülünç ama bu! $a + b$ ile bize ülkelerin ancak bütün sakinlerinin filozof olmasıyla sıkıntıdan kurtulabileceklerini kanıtlıyorsunuz. Sonra hiçbir uyarıda bulunmadan, filozofların siyaseten beceriksiz olduklarını yumurtluyorsunuz! Beşinci siyasetiniz nasıl yürüyor o zaman?

— Soruna ancak bir imgeyle cevap verebilirim, kızım.

— Bana çoğunlukla numara yapıyorsunuz! Ben derim ki; kuşku, kuşku!

— Bırak da konuşsun artık! diye sinirlendi Glaukon.

— Bak! dedi Sokrates. İşte bildiğimiz Amantha. Bana kazık bir soru yapıştırıyor, üstüne bir de benimle dalga geçiyor. Ama, sevgili kızım, önce imgeyle bezeli şu küçük nutkumu dinle. Şiirdeki yeteksizliğime daha rahat gülebileceksin.

— Haydi başlayın, kız kardeşimi ciddiye almayın siz! dedi Glaukon öfkeyle.

— Küçük bir deniz macerası bu. Vaktiyle bir petrol tankeri var-

mış; bu tankerin kaptanı güçlü kuvvetli, cesur bir adammış, tek kusu-
suru duvar gibi sağır ve köstebek kadar miyop olmasıymış. Haa! Bir
de denizcilik konusundaki bilgisi görme yeteneği kadar zayıfmış.
Onun yetersizliğini göz önüne alan denizciler, aralarından hiçbiri
gemi kullanmayı bilmediği için dümeni kimin tutacağını sürekli tar-
tışıyorlarmış. Yakıt deposunda öyle bir delik varmış ki gemi sürekli
arkasında mazot izi bırakıyormuş. Günlerdir, kaçığı engellemek
için ne yapmak gerektiğini tartışıp duruyorlar ama herhangi bir çö-
züm bulamıyorlarmış. Gemide genel kanaat, yapmak için ne yapıla-
cağını bilmek gerekmediği ve ne yapılacağını yavaş yavaş öğren-
mek için de yapmak gerekmediği şeklindeymiş. Sonuçta ne bir şey
biliniyor ne de bir şey yapılıyormuş. Herkes kendi kanaatini bağırıp
çağırarak kaptan köşküne gidiyormuş. Oybirliğiyle en iyi kanaat,
zavallı adamın dümeni ve deliği tıkama görevini onlara bırakması
için, en iyi yaygara koparanın kanaati oluyormuş. Günlerden bir
gün, aralarından biri kaptanı ikna etmeyi başarıp onun yerini almış.
Tam o sırada gürültücü ve organize bir denizci güruhu eski kaptanın
üstüne atlamış, onu döve döve sintineye kapatmış. Yeni kaptanıysa,
tuttürmesi için afyon, burnuna çekmesi için kokain, içmesi için şişe
şişe votka vererek bertaraf etmişler. Ardından kamaralardakileri so-
yup soğana çevirmiş, rastladıkları ilk limanda da petrolü satıp para-
sını paylaşmaya ve güzel bir hayat sürmeye karar vermişler. Tankeri
de bu vesileyle tütüncü dükkânı, ucuz lokanta ya da geneleve çevi-
receklermiş. Fakat limana nasıl gideceklerdi? Yetkin bir idareden
yoksun kalan tanker, Rimbaud'nun sarhoş gemisi gibi zikzaklar çiz-
zer. Ama bu, muzafter grubun, iktidarlarını pekiştirmek için, kendi-
lerine katılanları ya da yardım edenleri övmesine engel olmaz; “Bü-
yük denizciler!” derler. “Ne görkemli kaptanlar!” Gemi sonunda pis
bir koyda karaya oturur; çatlayan gövdesinden sızan iğrenç petrol
bütün kıyıda binlerce kuşu zehirlediğinde bile, birinci sınıf denizci-
ler olmakla övünürler. Büyük bir gemiyi idare etmek için ne gerek-
tiği konusunda hiçbir fikirleri yoktu; mevsimler, yıldızlar, rüzgârlar,
deniz haritaları, zeminlerin durumu, telsiz iletişimi hakkında hiçbir
bilgileri... Hayır, denizcilerin çoğunun onayını almış olmanın yeterli
olduğunu düşünüyorlardı. Fikir sahibi olmak gereksizdi. Hatta zar-
rarlıydı!

İşte hikâyem bu, sevgili dostlar. Şimdi böyle bir bağlamda, denizcilik konusundaki entelektüel vizyonunu uzun bir tecrübeyle birleştiren gerçek bir kaptanın çıkageldiğini varsayalım. Geminin tamir edilip, sonra gerçekten harekete geçirilip seçilen istikamete yönelmesi için organize olmak konusunda denizcileri ikna edecek şekilde onların dilinden konuşmayı bilecek biri. Gücü elinde bulunduran anarşik kliğin onu nasıl karşılayacağını düşünüyorsunuz? Kafası dumanlı entel, eski moda idealist, arkaik ideolog muamelesi yaparak itibarsızlaştırmazlar mı onu?

— Muhtemelen evet, dedi Amantha, basında ve televizyonda bize yaptıkları muameleye bakılırsa. Bugün için kanaatin ve onu idare edenlerin hakiki filozofa reva gördükleri kaderin imgesi bu işte. Filozofun –ki herkesin filozof olmasını arzu ediyoruz– egemen kanaatin gözünde saygın bir yeri olmadığına şaşırın biri olursa, ona petrol tankerinin hikâyesini anlatın. Böylece, bizim durumumuzda, gerçekten şaşırtıcı, hatta açıkça söyleyeyim acayip olanın, fırtınalara iyi dayanan birkaç filozofumuzun göklere çıkarılması olacağını anlarlar.

— Ama arabalara benzin vermeye yaramayan bir petrol tankeri, diye homurdandı Amantha.

— Zihnin tankerlerine karşı mısın? dedi Sokrates.

Sonra Glaukon’a döndü:

— Senin kaba kanaatleri olan arkadaşın da kendini felsefeye adanmış insanların geniş halk kitleleri için gereksiz oldukları yolundaki sıradan fikirleriyle artık başımızı ağrıtmасыn! Zira eğer gereksizlerse, arkadaşın onları kullanmaktan âciz yöneticilere kızsın, filozoflara değil. Her şey bir yana, otoritesini kabul etmeleri için denizcilere yalvarmak kaptanın işi değildir. Bir sahte şair ve gerçek yalancının iddia ettiği gibi, “Bütün bilgelerin zenginlerin kapısında durması” da akla mantığa sığmaz. Hakikat şu ki, ister zengin olsun ister yoksul, doktorun kapısını çalmak hastaya düşer. Hayat labirentinde yolunu kaybetmiş kişiye de, yönlendirmeyi bilen dinlemek düşer. Yetenekli bir yöneticinin, bir felaket durumunda, kendisine ihtiyacı olanlara, bu durumu ele almasına razı olmaları için yalvarması saçmadır. Parlamenter “demokrasi”lerde iktidarda bulunanlar bizim petrol tankerindeki sarhoş denizcilere benzerler, bu denizcilerin ge-

reksiz, entel ya da “gerçeklerden uzak” buldukları kişilerse, sözleri-ne kulak verilse asıl kaptan olabilecek kişilerdir.

— Ama, diye itiraz etti Glaukon, felsefe karşısındaki en büyük şî-kâyetin sebebi, gördüğüm kadarıyla, hakiki filozofların cahiller ta-rafından bertaraf edilmesi değil, televizyonlarda nutuk attıklarını ve dergilerde boy boy poz verdiklerini gördüğümüz, kendilerine “yeni filozoflar” diyenlerin yarattıkları şüpheli izlenimlerdir. Arkadaşla-rımın birçoğuna, filozofların ahlaksız ve inançsız tipler, medyatik şarlatanlar olduklarını söyleyenler onlar. Bu “filozof” unvanının çar-pıtılışını açıklamak gerekir. Özellikle de bütün bunların hakiki fel-sefenin sorumluluğunda olmadığını göstermek gerekir.

— Yorucu program!

— Yine de hakiki filozof hakkında daha önce söylenenler yeniden ele alınabilir, diye itiraz etti Amantha. Sizin şart koştuğunuz gibi, güçlü bir zihin ve yozlaşmanın her biçimine karşı sağlam bir direnç-le donanmış filozof hakkında söylenenler. Hakikat kavramında bü-tün bunları anlatmıştınız; tecrübenin bütünü içinde hakikati rehber almadığından, sözde filozofun, hakiki felsefeden ebediyen sapmış bir sahtekârdan başka bir şey olmadığını söylemişsiniz.

— Kesinlikle, diyerek onayladı Sokrates. Kendimizi savunmak için zihinsel mücadelenin varlığın gerçeğine yönlendirdiği sahici bilgi âşığının, kanaatlerin çeşitliliğiyle görünüşlerin hareketleri ara-sındaki, kendisi de değişken olan bağ aracılığıyla varoluşu doğrula-nan sayısız özelliğe kendini kaptırmayacağını temin edeceğiz. Sa-hici bilgi âşığı, isteği de aşkı da azalmadan, düşüncesini yönlendir-diği ve Özne olarak katıldığı şeyin gerçek doğasına hâkim olana ka-dar kendi yolunu takip edecektir. Zira bunu yaparak, doğum sancı-larının kurbanı olmayı bırakarak —o ve onunla birlikte başkaları— ye-ni bir hakikate hayat verir ve hakiki hayatla hakiki bilginin birbirin-den ayırt edilemediği bu noktanın tadını çıkarabilir.

— Ah Sokrates! diye hayranlığını belirtti Amantha. Boşuna bir ebenin oğlu değilsiniz!

— Ama, diye devam etti Sokrates, geri kalan her şey bundan kay-naklanır. Böyle bir adamın önemli tartışmalarda riyakârlığı ya da yalanı tolere edebileceği düşünülebilir mi? Hakikat en önde yürü-düğünde, bunun, namussuzluğun tören alayını idare etmek için ol-

duğu düşünülebilir mi? Doğruluğu ve özdenetimi, yozlaşmaya engel oluşturan kişilerin lideri değil midir o? Ama filozof doğasına özgü nitelikler sistemini bir kere daha tasvir etmemize gerek yok. Cesareti, ruh yüceliğini, bilgi disiplinlerinin kabulünü, hafıza çalışmasını saymıştık, hatırlarsınız. Glaukon haklı olduğumu, ama söylemden gerçeğe geçildiğinde kendisini filozof ilan edenlerin çoğunun namılı yolsuzlar olduğunun gayet iyi görüldüğünü söyleyerek itiraz ettiğinde tam bu noktadaydım. O halde bu ithamla yüzleşmeliyiz. Bu yüzden, hakiki filozofun portresinin tekrar tekrar üzerinde duruyoruz; onu zararlı sahtekârlardan ayırt etmek gerekiyor.

— Gayet iyi anladım, dedi Glaukon. Ama daha önce açıkladığım gibi, iki farklı durum var. Bir, filozof doğası yozlaşmış, bundan dolayı da tamamen, özellikle de siyasetle ilişkili olarak, yararsız hale gelmiş kişiler var. Ama bir de, gücünü gasp etmek için filozof doğasını kasıtlı olarak taklit edenler var. Layık olmadıkları ve erişemeyecekleri bir varlık ve düşünme tarzını taklit ederek, her koşulda, felsefeye atfedilen neredeyse evrensel bu değersizleştirmeyi kamuoyunda yaratacak şekilde davranan kişilerin öznel tipi hangisidir?

— Ah, sevgili dostum! Korkunç bir paradoksla başlamak gerekiyor. Filozof doğası başlangıçta herkesin içinde vardır. Ancak, neredeyse herkeste yozlaşmıştır. Neden? Çünkü gereken nitelikler, birbirleri arasında bağ olmadan gelişirse, filozof doğasının olgunlaşmasına engel olur. Evet sevgili arkadaşlar. Cesaret, ılımlılık, bilgi disiplinlerinin kabulü... bütün bunlar, bir yandan bu nitelikleri gerektiren ve düzenleyen felsefenin yozlaşması için kumpas kurar.

— O halde, açık konuşmak gerekirse, diye homurdandı Amantha, bu sefer başımız belada!

— Durumu daha da vahim hale getireceğim: Genel olarak iyi kabul edilen her şey; güzellik, kolaylık, sağlık, siyaseten iyi örgütlenmiş bir toplum... bütün bunlar filozof doğasına zarar verir ve onu zayıflatır. Doğanın kendisi bu paradoksu aydınlatır. Bitki tohumlarına ya da hayvan yavrularına bakın: Kendilerine uygun besini, yeri ve mevsimi bulamazlarsa, başlangıçta doğal olarak ne kadar güçlü idiyse bu mahrumiyetlerden o kadar sıkıntı çekerler. Diyalektik bir apaçıklıktır bu: Kötü, daha az iyi olandan ziyade İyiye karşıttır. En baştan beri var olan bir üstün yeteneğe iyi bakılmazsa, aynı ko-

şullara tabi olan bir vasat yetenekten beter durumlara düşer.

— Nereye varmaya çalıştığınızı anlıyorum, dedi Amantha gözleri yarı yarıya kapalı, en sevdiğiniz konuya, eğitime.

— Aklımdan geçenleri kitap gibi okuyorsun. Elbette! İstisnasız bütün bireylerin başlangıçta, meslektaşımız Gilles Deleuze'ün de söyleyeceği gibi, gücül olarak, aşağı yukarı aynı üstün felsefi kapasiteye sahip olduklarını kabul edelim. Devletin onlara sunduğu ideolojik ve eğitimsel ortam berbatsa, bu üstün yetenek kendi zıddına tahvil olur ve en iyiler en kötülere dönüşür: Entelektüel üstünlüğün nüansı, alçaklığın neredeyse sınırsız bir mübalağasına dönüşür. Her şey bir yana, ılımlı bir mizacın, elbette iyi tarafın pırıltılarını taşımıyorsa, en azından büyük alçaklıklar yapmakta yetersiz kalacağı malumdur. Bütün bunları şunun için söyledik: Tanımladığımız şekliyle filozof doğasının, uygun bir eğitimsel çevreyle karşılaşır, olumlu şekilde varoluşa yöneleceği kesindir. Aksi halde, verimsiz bir toprağa ekilmiş ve sağduyuya aykırı yetiştirilmiş olduğundan, derin bir yolunu kaybetmişliğin getirdiği bütün kusurlara açık olacaktır.

— Tesadüfen sizin gibi bir hocayla karşılaşmazsa tabii, diyerek gülümsedi Amantha.

— O da yetmez! Bir de bir olayın daha onu ele geçirmesi gerek: aşkla bağlanılan bir tutku, siyasi başkaldırı, sanatsal altüst oluş, ne bileyim? Zira kötülük bütüncüldür, kaynağını durumun bütününden alır. Gençlerin talihsiz bir şekilde kötü hocalara, basit belagat tacirleri olan duygusuz sofistlere düştükleri için yoldan çıktıklarını sanmayın. Hayır, hayır! Televizyonda bu talihsiz karşılaşmalara esef eden kaşarlanmış ahlakçılar ve mitinglerde bu sözde filozofların etkisini kınayan siyasetçiler, sonuçta, gençliğe yolunu şaşırtıp onu nihilizmin sefaletinin kucağına atmakla görevli propagandist gürültüyü sürekli olarak organize eden en büyük sofistlerdir aslında.

— Ama nerede? Ne zaman? Nasıl? diye sordu, yozlaşma ordu-suyla oracıkta gırtlak gırtlığa gelmeye hazır Glaukon.

— Çok basit, “fikir özgürlüğü” denen şu gündelik, her yere yayılmış, usulca dehşet saçan, dostlukla zorlayan, sevimli ama amansız sürekli söylenti yoluyla. Televizyonda, tiyatrolarda, gazetelerde, seçim toplantılarında, resmi entelektüeller nutuk çektiklerinde, hatta bir şeyler içip muhabbet etmek için arkadaşlarla bir araya geldiği-

mizde ne görüyoruz? Ne duyuyoruz? Herkes açıklamaları, fikirleri, eylemleri, savaşları, filmleri kınıyor ya da alkışlıyor, ama bütün bunlar evrensel değerlerde her tür rasyonel ilkedden mahrum bir kargaşa içinde yapılıyor. Hafiften öfkeli, neşeli ve uğursuz bir mübalağa kadar yuhalama ve alkışlar da var. Binaların cam cepheleri bütün şehirde, görünüşte çatışmalı, gerçekte uzlaşmacı, “sonuçta her şeyi söylemekte serbestim” demeyi şart koşan kanaat hariç hiçbir kanaatin üstün gelmediği, birbirine zıt kanaatlerden oluşmuş aynı söylentiye aksettiriyor sanki. Bu “her şey” de filozof doğasının hakkından geliyor. Bütün hakikat fikirlerini uzaklara sürükleyen ve dağıtıp parçalayan tutarsız söylentinin gücü karşısında bir delikanlının ya da genç kızın düşüncesi neye dönüşebilir? Kendisi de anonim yargıların kasırgasına maruz kalmış tutarsız bir okul eğitimi bunun karşısında ne yapabilir? Gençler egemen söylentinin yaptığı gibi, güzel ya da çirkin, ahlaklı ya da ahlaksız, moda ya da modası geçmiş gibi yargılarda bulunmayı başaramayacaklar mı? Sonunda kovalarını, internetin simgelediği, kontrolsüz enformasyonun ve temelsiz değerlendirmelerin çamurlu akıntısına boşaltmayacaklar mı?

— Bizim direnme kapasitemize hiç inanmıyorsunuz, diye sızlandı Amantha.

— Direnenlere gerektiği gibi muamele ederiz! Mutabakat yanlısı bir demokrat, azılı bir “fikir özgürlüğü” taraftarı değilseniz gardınızı alın! Şunu ya da bunu yapmanızı yasaklayan insafsız kanunlar olacak, sizi çamur içinde sürükleyecekler, gençliğin isyanını cezalandırmak için komiserlikler ve hapishaneler kurulacak; tansiyon yükselirse ufukta belki ölüm de olabilir, bazılarının tahminine göre ben de ölümle cezalandırılacağım.

— Yine de bu kanaat tiranlığına, hakikatlerin felsefesinin –icabında gizlice– aktarılmasıyla karşı koyamaz mıyız? diye sordu Glaukon.

— Sana söyledim, bu yetmez. Egemen kanaatlerin katılaştırdığı bir karakteri, hiçbir şey basit ahlak dersleriyle değiştiremedi, değiştiremez. Felsefenin etkin olması için önce olağanüstü siyasetin etkin olması, bir olayın mutabık kalınan rutini bozması, örgütlü bir inisiyatifin “demokrasi”ye indirgenemezliğin ne demek olduğunu göstermesi gerekir. Kanaatleri değil ilkeleri düzenleyen gerçek eylem

yerel olarak var olduğunda, felsefi fikir ondan evrensel değeri çıkarabilir. Zenginlerin ve hırslıların iktidarının demokrasi kisvesi altında yozlaştığı devletlerde, düşüncüyü ve adaleti kurtarabilecek olan her şey, gizli bir tanrıdan ileri gelir.

— Neymiş bu tam zamanında gelen saklanmış tanrı? diye sordu Amantha sertçe.

— Öngörülemez olay; kanaatlerin karma söylentisi ve sözde özgürlüğü içinde hiçbir şeyin öngörülmesine izin vermeyeceği bir sloganın ve bir kolektif organizasyonun ortaya çıkması.

— Peki, kendi tanrı-olayıyla karşılaşma şansına ermemiş filozof doğasının kaderi nedir?

— Kiralık filozoflar ya da medyatik nutukçulardan sorup öğren. Hiç çekinmeden “bilgi” hatta “düşünce” adını verdikleri eylem kurallarının tek yaptığı, egemen söylentinin koşullara bağlı durumunu özetlemektir. “Felsefe”leri var olana ve hüküm sürene dalkavukluk eder. Mesleği, kalın tüylü ve uzun dişli koca bir hayvanı beslemek olan birini düşün. Bu kişi hayvanın içgüdüsel davranışlarını ve iştahını dikkatle inceler. Ona yaklaşmayı ve risk almadan dokunmayı öğrenir. Çıkardığı sesleri yorumlamayı ve hayvanın sakın ya da öfkeli oluşuna bakarak kendi sesini ayarlamayı bilir. Adamımız, bu ampirik gözleme “hayat bilimi” adını verir. Ardından, bu bahsi geçen “bilim” hakkında kocaman bir inceleme yazar ve sanki modernliğin doruğuymuş gibi bunu üniversitede okutur. Hayvanın arzularında, alışkanlıklarında, homurtularında, tepkilerinde neyin “adil”, neyin “adaletsiz” adını hak ettiğini hiçbir şekilde bilmez. Derinlerdeki hakikat, kobayının iç dünyası, umurunda değildir. Ona göre, önemi olan tek şey, kanaatlerin eşdeğeri, yani koca hayvanın tekrarlanan davranışları ve kalıp tepkileridir. Hayat bilimi profesörümüz bu hayvanın hoşuna gittiği anlaşılan şeylere “iyi”, onu kızdıran şeylereyse “kötü” adını verir. Her ne kadar profesör olsa da, adil ve güzeli hayatta kalmanın psikolojik gerekleriyle karıştırdığı için bu adları doğrulamakta yetersiz kalır. Onun “bilim”i sofizmden başka bir şey değildir, çünkü zorunlulukla hakikat arasındaki temel farkı bilmez. Sizce bu kişi, bizim tanımlamaya çalıştığımız gerçek hayat için yararlı bir eğitmen olabilir mi?

— Kesinlikle hayır! diye bağırды Glaukon.

— Peki bu “hayat bilimi” profesörü, değişken kanaatlerin diktatörlüğüne boyun eğmiş bir halkın birbirinden farksız heveslerinin ampirik bilgisine “siyaset bilimi” adını verenlerden farklı mıdır hakikaten? Neyin siyasi değer taşıdığını bilebilmek için kamuoyu yoklaması yaparlar – tıpkı niteliğini değerlendirmek için müziği veya resmi yüzdeye vuran “estetik bilimi” savunucuları gibi. Bu tür birisi, büyük bir kamu hizmeti projesi gibi hassas bir şeyi sayıların yasasına tabi kılan bir siyaset bilimi profesörü, ayı terbiyecisinden ya da bir şiiri değerlendirme hakkını televizyon seyircilerinin çoğunluğuna bırakan bir sosyologdan daha mı iyidir? Bütün bu durumlarda, kanıtlı eleştiriler önermek ve işin derinliğine uzanmak yerine bu insanlar, çoğunluğa dayalı bir kanaatin, sırf çoğunluğa dayalı olduğu için iyi ve güzel olduğunu, bu kanaate katılmak gerektiğini halk nezdinde teyit etmeye yarıyorlar. Oysa siz ve ben, çıkarılan bu sonucun gülünç olduğunu kolaylıkla kanıtlayabiliriz. Gezegenlerin hareketi meselesini çoğunluk kanaatleri yasasına bağlayacak olsak, bugün hâlâ Güneş’in doğup batarken Dünya’nın etrafında döndüğüne inanıyor olurduk.

— Hakikatin karşısına kanaati çıkaran arkadaşlarıma açıklama yapmak istediğimde, diye belirtti Glaukon gayet memnun, en sık kullandığım örnek bu.

— Ama bu argüman çok güçlü olmakla beraber, bütün arkadaşlarını sayı kültüründen, çoğunlukçu seçim mekanizmasından ve “fikir özgürlüğü” dogmasından döndürmeye yetiyor mu?

— Çoğunlukla birkaç dakikalığına etkileniyorlar, itiraf edeyim, ama sonra “yine de demokrasinin, istediğini söyleme özgürlüğünün, modern dünyadaki en iyi şey olduğu”nu tekrarlamaya devam ediyorlar.

— Yaradılışın ve sonsuzluğun sentezini meydana getirenin, kanaatin güzel ilan ettiği nesnelerin çokluğundan ziyade yeni güzellik olduğunu herkesin kabul etmesi için uzun bir çalışma yapmak ve insanlığın neredeyse mutasyona uğraması gerekecek. Daha genel olarak da, çok sayıda özelliğin varoluşunun değil, varlığın matematiğinin önemli olduğunu kabul etmesi için.

— Bütün bu çalışma tamamlanıncaya kadar ne yapmalı o halde?

— En azından, filozoflara karşı yapılan eleştirilerin, yalnızca ege-

men kanaatlere inananlardan ya da tek istedikleri yeniden seçilmek olan demagog siyasetçilerden gelmesine şaşırılmamak lazım.

Amantha kafasını salladı:

— Sizin anladığınız anlamda filozof olmak çok zor olmalı. Bu kadar baskıya insan nasıl dayanır?

— Senin zannettiğinden çok daha zor, sevgili kızım. Düşünmenin ve yaşamanın acısına değecek entelektüel zevkle donanmış bir genç düşün. Çoğunlukla özel olduğuna inanılan bir çocuk olmuş, yaş grubunda kendini fark ettirmiştir. Anne babası ve etrafındaki herkes, onu parlak ve kazançlı bir kariyere itmek ister. Hem ona yaltaklanacak hem de ondan yararlanacaklardır. Ondaki müstakbel gücü severler. Filozof doğasının niteliklerini –bilgi disiplinlerine düşkünlük, hafıza, cesaret, ruh yüceliği– iş dünyasının, medyanın ya da sıradan siyasetin sefil rekabetleri içinde kullanmaya ikna etmek isterler. Bu harika çocuk, hasbelkader zengin ve kibirli bir emperyal devlette dünyaya geldiyse, doğuştan getirdiği niteliklerin yozlaşmasının onu iktidarın büyümesine doğru itmesi riski çok yüksektir; arkadaşım olmakla birlikte genç Alkibiades örneğinde olduğu gibi. Nihayetinde, iyilikle doğmuş olan gencimiz, bütün halkları kendi önderliği altında birleştirip bütün dünyaya kendi arzularının yasasını kabul ettirme gibi çılgın hayaller kuruyor.

— Muhteşem Alkibiades'in başına ne geldiğinin farkındaydınız, dedi Amantha. Onu seviyordunuz, biliyorum. Ama sarhoşluğu öyle muazzam, öyle şifa bulmaz durumdaydı ki, ona aklını kaybetmekte olduğu, kendini çıkarsızca ve kararlılıkla adamadıkça da aklına yeniden kavuşamayacağı hakikatini mırıldanmak için yanına yaklaştığınızda, yaşlı hocasının bu müdahalesini kaldıramamıştı.

— Ah, dedi Sokrates usulca, yine de argümanlarımda gücünü hissediyordu. Düşüncemle gizli bir suç ortaklığı vardı, ama etrafındakiler, onun siyasi ve askeri başarılarına bağlı avantajları kaybetmek fikrinden dehşete kapılıyorlardı. Çevresinde kaynaşan parazitler, onu benim eğitimimden döndürmek için her şeyi yaptılar. Beni yıldırma içinse ellerinden geleni artlarına koymadılar. Tuzaklar kurdular, iftiralar attılar, mahkemelere düşmem için komplolar hazırladılar. Ve bu şekilde Alkibiades yavaş yavaş filozof olmaktan vazgeçti!

— Ne hazin! Ne büyük talihsizlik! yorumunda bulundu Amantha. Filozofu yaratan niteliklerin, çürümüş bir ortama kapıldıkları anda zıddına dönüştüğünü söylemekte sonuna kadar haklıydınız. Kanaatin hakikatin yerini alması, paranın ve yüksek mevki ilişkilerinin getirdiği gücün gençlerin gözünü kamaştırması yetiyor.

— Heyhat, diye cevap verdi Sokrates melankolik bir halde, Alki biades tipik bir örnek. Yolundan saptırılmış, bozulmuş, kendi zıddına dönüştürülmüş filozof, enerjik ve yetenekli olduğu için kamusal hayata daha fazla zarar verir.

— Kısacası sıradan bir emekçi, cesur, akıllı, hakiki ilkeleri olan bir işçi, bu tür bir “filozof”tan evladır, diye sonuca bağladı Amantha.

— Elbette, dedi Glaukon. Bununla birlikte, geniş kitleler içinde komünist projemizi savunabilmek için entelektüellerden vazgeçemeyiz. Onları nereden bulacağız? Zihinlerin ne kadar yaygın biçimde yozlaştığını tasvir ederken gösterdiğiniz özenin umut kırıcı bir yanı var Sokrates.

— Umutsuzluk benim işim değil. Her ne kadar şu an için tuhaf tekilliklerden oluşsa da, büyüyecek ve üstün gelecek bir azınlık kalıyor elimizde. Sürgün ya da zulümle felsefeye sadık kalmaya zorlanmış eğitilmiş zihinler, küçük bir ülkede doğmuş ve iktidarın baştan çıkarıcılığından kaçmış, bağımsız bir siyasi deneyimle birinci sınıf bir entelektüel formasyonu bağdaştırmayı başarmış sıradan insanlar var. Acı tecrübelerini anlamak için çok uzaklardan gelip filozof olan işçiler var. Yerleşik kanaatlere fazla bağımlı bir meslekten tiksiniyor isyan etmiş, küçük aktivist gruplarla ve çağdaş düşünürlerle aynı harekette buluşmuş başkaları var. Sağlık durumları hassas olduğu için revaçtaki kariyerlere sırt çevirmiş ama bu sayede Komünist İdea’nın labirentine girmiş olanlar. Bazı ülkelerde, onca zaman bu alanlarda üstünlük göstermek için yeteneksiz addedilmenin verdiği öfkeyle kızlar, büyük bir başarıyla felsefeye ve siyasete koştular. Biliyorsunuz ben de eleştirel angajmanlarımı içimdeki cinin telkiniyle kordum. Hep birlikte geleceği parlak bir topluluk oluşturuyoruz.

Glaukon sabırsızlandı:

— Tuhaf topluluğunuzu bütün topluma yayacak bir eğitim programı düşünülemez mi?

— Her ne olursa olsun, egemen bakış açısıyla ilgimizi keselim.

Bugün felsefe ergenlerin işi, gerçek zorluklarla karşılaştıkları anda onu bırakıyorlar.

Amantha yine pat diye sordu:

— Neymiş bu zorluklar?

— Diyalektik, sevgili Amantha, diyalektik! Ticaretle uğraşan, radyoda nutuk çeken, teknik konularda uzmanlaşan, il genel meclisi seçimlerine aday olarak giren, 7. yüzyılda timsah derisi ticareti hakkında tez yazan bütün bu kadın ve erkek dangalaklar... Dönemin kanaatlerine dair birkaç deneme okuyarak ve birkaç sosyetik konferansa katılarak çok şey yaptıklarını sanıyorlar. Yaşlandıklarında Hugo'nun "Şeytan'ın Sonu" şiirindeki güneşten daha çabuk sönüyorlar: "Uçurumda ölecek güneş buradaydı..." Ve bizim kadim, gerçek güneşimizden farklı olarak, onlar tekrar doğmuyorlar. Biz bütün bunların tersini yapacağız. Çocukluktan itibaren felsefeye eyvallah, ama diyalektiğe mümkün olduğu kadar çabuk ulaşmak, siyasi pratiğin içinde dahi kendini ona adamak koşuluyla. Böylelikle sonunda hayatın bütünü, İdea sancağı altına yerleşecek ve dönüştükleri ve haklı olarak gurur duydukları kimliğin izin verdiği varoluştan, bütün insanlar en ileri yaşlara kadar yararlanabilecek.

Glaukon, Sokrates'in muzafferane ses tonunun bir endişeyi ya da daha çok, felsefenin ve filozofun gerçekkaderiyle ilgili temel bir tereddüdü gizlediğini hissetmişti. Bile bile yarayı değti:

— Sevgili Sokrates, kabul etmeliyim ki izlemesi zevk veren bir inançla durumu açıklıyorsunuz. Ama şuna inanıyorum ki, sizi dinleyenlerin büyük bir çoğunluğu, hatta yüzyıllar sonra saygıdeğer kardeşim Platon'un diyalogları aracılığıyla sizin fikirlerinize dair bilgi edinecek olanlar, hatta...

— Artistlik yapmayı bırak! dedi çileden çıkmış olan Amantha.

— Tamam! Şöyle diyelim, insanların çoğu, en az sizinki kadar sarsılmaz bir inançla size kafa tutacaklar. Size güvenmeyi kesinlikle reddedecekler, en başta da Thrasymakhos.

— Ah, bak şuna uyuyor, diye cevabı yapıştırdı Sokrates, koca bir bebeğe benziyor Thrasymakhos'umuz! Hiçbir zaman düşman olmadığım bu yeni arkadaşla aramı açma. Onu ve diğerlerini ikna etmek için elimden geleni yapacağım. Her halükârda, ikinci bir kere doğdukları, bugün olduğu gibi ikinci bir kere diyalektik tartışmalara ka-

tilacakları öteki hayatta onlara bir şeyler sunmaya çalışacağım.

— Onları çıkmaz ayın son çarşambasına gönderiyorsunuz! diye dalga geçti Amantha.

— Takvimler, zamanın bütününe bakıldığında hiçbir şey ifade etmez. Her ne olursa olsun, egemen kanaat bizim argümanlarımızla azıcık bile değişmezse şaşırmayalım. İnsanlar henüz, belli bir maddi dünyada, bizim tartışmakta olduğumuz İdea'nın ortaya çıktığını görmediler. “Sosyalizm” adı altında hep, alengirli simetriler işleyen güzel cümleler ve hünerli söz uyumları duydular – bizim gözümüzü karartıp daldığımız türden tehlikeli irdelemeler değil. Bir hakikat öznesinin kurucu temel erdemleriyle –bu kez gerçekten– uyumlu olacak insan tipine; bir şekilde, beyanlarıyla olduğu gibi eylemleriyle de, varoluşunu düşünmeye çalıştığımız gibi bir devletin idaresinin emanet edilebileceği insan tipine gelince, vallahi, insanlar hiçbir zaman bu tipe uygun bir birey görmediler ki. Öyle olunca da uyum sağlamanın genel kural olacağı bir dünya hayal edemezler. İşte bu sebeple, bu sorunları ayrıntısıyla ele almaktan korkuyordum. Bununla birlikte, hakikate tabi olarak, sonuçta şunu söyleyeceğim: Hiçbir ülke, hiçbir devlet, hatta hiçbir birey, şu anda filozoflarla sınırlı grup toplumun bütünü boyutuna ulaşmadıkça, yapmak kabiliyetine sahip olduğu her şeyi yapmayı başaramayacak. Elbette sadece hakiki filozoflardan bahsediyorum, yani egemen kanaatlerin veya gerek mali gerek siyasi gerek medyatik iktidarların kendilerini yoldan çıkarmasına izin vermemiş olanlardan. “Arkaik”, “gereksiz”, hatta “tehlikeli” olduğu söylenenlerden. Bu genişleme, kendisi de bir olayın tesadüfıyla yayılan bir zorunluluktan ileri gelir ve istese de istemese de herkes oraya sürüklenecektir. Eğer ki bize, kamu bilincinde böyle bir yükselişin uzak ülkelerde ortaya çıkmadığı, en bilgili zihinlerin bile gelecekte böyle bir şeyi mümkün görmediği söylenerek itiraz edilirse, biz de şöyle cevap veririz: Hipotezimizin rasyonelliği Tarih'e de bilimsel öngörüye de bağlı değil, gerçek anlamda temel olan şu noktaya bağlı: Komünist hipoteze uygun bir siyaset imkânının hem bizim hem de sonuçta herkesin gözünde eylem ilkesi değerini kazanması için, karışık –elbette şiddet de içeren– koşulların tesadüfünün böyle bir imkân ortaya çıkarması yeter.

Glaukon hâlâ şüpheliydi:

— Demokratik ülkelerimizdeki ideolojik güç ilişkisini devirecek kadar geniş bir kanaat fraksiyonunu bütün bunlara ikna etmekte çok zorlanacaksınız.

— Kanaate karşı bu kadar katı olma. İşçiler, emekçiler, köylüler, sanatçılar ve samimi entelektüeller, bizim İdea'mızın gücüne inanmakta zorlanıyorlarsa, bunun sebebi, rahatı yerinde ve egemen düzenin hizmetkârı sahte filozoflar, felsefenin Komünizm İdeası adına onayladığı haliyle bağımsızlaşma politikalarının üzerine “Ütopya! Nuh nebiden kalma! Totalitarizm! Kriminal idealizm!” gibi geleneksel hakaretlerini boca ederek bütün bir belagati bu düzenin hizmetine sunmalarıdır. Ama bireylerin olabilecekleri Özneye dönüşme tutkusu; militanların düşünce emeği, filozofların bu emeğe sadakati ve devletlerin propagandist ve baskıcı örgütlenmelerini geçici olarak zayıflatan öngörülemez bazı sarsıntıların birleşimiyle bir kez uyanmayagörsün, artık halklar, geleceği bambaşka görürler. Bizim projemizin en iyisi olduğuna –ki felsefi düzeyde bunu kanıtlamakla meşgulüz– kolayca ikna olacakları gibi, kitleler, fikri kendilerine mal ederek ondan, Mao'nun deyimiyle “zihinsel bir atom bombası” yapacaklar.

Deyim hedefine ulaşmıştı ve herkes sessizliğe büründü, sanki söz konusu bomba her an patlayacakmış gibi heyecanlı bir sessizliğe. Entelektüel dehşet mi? Doğmakta olan bir inanç mı? Derin bir şüphe mi? Enginlerden gelen şeffaf bir sabahın aydınlattığı Pire'deki bu salonda, kim buna karar verebilirdi?

Uyumakta olan Thrasymakhos bile hırıltılı sesler çıkardı ve tek bir kelime etmeden zor bir soru soruyormuşçasına Sokrates'in gözlerinin içine baktı.

İdea Nedir?

(502c-521c)

SOKRATES'İN felsefe ve filozofların siyasetle tartışmalı ilişkisi üzerine yaptığı uzun ve belirsiz savunmanın ardından önce sustular, sonra biraz meyve yediler, bir şeyler içtiler. “Atom bombası”ndan söz edildiğini duyunca, gördüğümüz üzere, uyanan Thrasyamakhos bile küçük toplulukla neşe içinde kadeh tokuşturmuş, ama farklı düşünen biri gibi gülümsemeye devam etmişti.

Thrasyamakhos şimdi yeniden uykuya dalmış, Amantha banyoda biraz vakit geçirdikten sonra çok zarif bir şekilde dönmüştü, Glaukon ise ellerini sabırsızlıkla ovuşturuyordu... Sokrates yeniden hareket getirmek gerektiğini anladı.

— Şimdiki temel sorunumuz, yönetim görevlerine çağrılacakların –evet, sevgili Amantha neredeyse herkesin– eğitimi vurgulayan kiplikleri, matematik destekleri ve bütün zihinsel alıştırmaları belirlemek ve bu eğitimin aşamalarını saptamaktır. Bu arada şunu da itiraf edeyim ki, bu tartışmanın en başında, fırsatçılığımдан ötürü, siyasetimizin militanlarının iktidara nasıl geleceğini olumsuz yönde etkileyen meselelerle ilgili neredeyse hiçbir şey söylemedim. Fırsatçılığın bana biraz zamandan başka bir şey kazandırmadığının farkındayım: Bütün hassas noktalarda çok katı bir konumu gerekçelendirmekten kaçınamayacağız. Kolektif siyasetin doğrultusu, militan insanlığın eğitimi konusunda her şeye sıfırdan başlamak gerekiyor. Ama doğrusunu söylemek gerekirse sıfır demek asla hiçbir şey demek değildir. Siyasi yönetici olmaya çağrılacaklardan (evet, Aman-

tha'nın hatırlatacağı üzere, aşağı yukarı herkes) söz ettik. Kamusal olana acı veya tatlı her durumda sevgilerini göstermeleri gerekeceğini, işten kaçmanın bahanesi ister işin zorluğu olsun, ister panikle gelen korku isterse güç ilişkilerinin terse çevrilmesi, bu ilkeden asla taviz verilmemesi gerektiğini açıkladık. Yeteneksizleri mümkün olduğunca uzun süre eğitmek gerektiğini ve, böylelikle, bütün bu sınavlardan ateşte erimiş altın gibi saf bir şekilde çıkanlara sadece sorumluluk isteyen görevler değil, öldükten sonra da yaşarken de maddiyalar ve onurlar bahşetmek gerektiğini söyledik.

O sırada Sokrates Amantha'ya döndü:

— Böyle şeyler söylemiştik, öyle değil mi, güzelim?

Amantha:

— Altı-yedi saatlik yorucu nutuklardan sonra hatırladığım kadarıyla, galiba evet. Ama görüyorum ki düşüncenizi epey yumuşattınız, çok dikkatli ilerliyorsunuz.

— Sözümlü ettiğim fırsatçılık buydu. Olguya gelmeye korkuyordum. Ama hadi bakalım, cesaretle ilerleyelim! Fikrimizden dönme-yelim. Kimleri ilkelerimizi benimsemiş siyasi yöneticiler olarak tayin etmek lazım? Filozofları. İşte bu kadar. Sonunda söyledim.

— İyi ki söylediniz! diye dalga geçti Amantha. Tahmin etmiştik. Neredeyse iki saat bundan söz ettik!

— Biliyorum, biliyorum. Felsefi İdea ile siyasetin pratik düşüncesi arasındaki temel ilişki ilkesini ortaya koyduk. Ama hâlâ bir güçlük var. Normal koşullarda sıradan insanlar yığını içinden çıkan bu filozofların sayısı –kendiliğinden çıkmalarına bel bağlarsak– pek fazla olmaz. Aynı Öznede nadiren bir arada bulunan, genelde doğuştan itibaren ayrı ayrı görülen öğelerden oluşan doğal bir eğilimdir bu.

— Nasıl yani? diye homurdandı Amantha. Neden söz ediyorsunuz?

— Salağa yatma, güzelim. Sen de biliyorsun ki bilgiye yatkın olanların iyi birer hafızası vardır; zeki ve kavrayışlıdır. Ama bu bakımdan lazım olan her şeye sahip olanlar öte yandan disiplinin sükûnet ve sebatı içinde yaşamamızı sağlayan rasyonel düşüncenin o yüce gönüllü zindeliğinden yoksun olurlar. Daha da kötüsü, zekâları onları varoluşun çalkantılarına göre oradan oraya sürükler ve sebat-

tan eser kalmaz. Buna karşılık sebat sahibi, istikrarlı karakterler, en çok güven duyduğumuz bu tür insanlar, savaşta korkuya metanet gösteren, hatta hiç aldırış etmeden yerlerinde kalanlar, göreceksin ki bunlar da bilginin gerekleri karşısında tepkisiz ve kaba sabadırlar. Beyinlerini çalıştırmaları gerektiği zaman esneyip horlamaya başladıklarını görünce tam birer budala olduklarını sanırız. Oysa kuralın, gerçek hayatın bu iki boyutundan (zekâ ve sebat) da payını almış olmak, eksiksiz ve sağlam bir siyasi eğitimin amacının bu dengeye sahip bir Özne yetiştirmek olduğunu söyledik. Siyasi topluluğumuzun her bireyinde onur ve rütbelerle donatmak istediğimiz işte bu dengedir. Sorun şu ki bu dengeyi değerlendirmek zordur. Elbette adaylarımızı demin sözünü ettiğimiz sınavlardan geçirmek gerekir: zor çalışmalar, ani tehlikeler, baştan çıkarıcı zevkler. Ama onları birçok bilgide de kendilerini sınamaya zorlamalıyız ki en üstün bilgileri taşıyıp taşıyamadıklarını, bir-iki tur koştuktan sonra havlu atanların fiziksel çabadan korktukları gibi düşünceden korkup korkmadıklarını anlayabilelim. Korkuyorsa eğitimin devam etmesi gerekir. İstisnasız bütün bireylere şans tanımak için de süre sınırlaması koymuyoruz.

— Güzel bir pedagojik organizasyon! diye araya girdi Amantha, mutlaka uygulamaya çalışmak lazım. Ama şu ballandırdığınız “en üstün bilgiler” de neyin nesi?

— Hah, dedi Sokrates, bu noktayı aydınlatabilmek için geriye dönmemiz lazım. Öznenin üç merciini ayırt ederken temel erdemleri de fark ettik: adalet, özdenetim, cesaret ve bilgelik. Daha önce söylediğim gibi, bu öznel eğilimleri derinlemesine bilebilmek için bir başka düşünce döngüsü vardı, çok daha uzun bir döngü, bunu tamamlayınca söz konusu eğilimlere tam bir vukuf ortaya çıkıyordu. Şunu da eklemiştim: Biraz önce söylenenlerden kanıtlamalarımızı çıkararak kısa döngüyle ilerlemek de mümkündü. Siz gençler, beklenene üzere, hızlı gitmemizi istediniz. Bu erdemler konusunda anlattıklarım, size göre daha güzel olsa bile (öyle olup olmadığını siz söyleyeceksiniz) benim gözümde kesinlikten ciddi ölçüde uzaktı.

— Herkes harika bulmuştu.

— Teşekkür ederim, Amantha’cığım. Ama ben senin kadar memnun değilim. Bu tür bir araştırmada söz konusu varlığı tam yakala-

yamayan bir araştırma olsa olsa vasattır. Bitmemiş bir şey hiçbir şeyin ölçüsü olamaz. Ama bazen, araştırma başlar başlamaz kimileri bu kadarının yeterli olduğunu, daha ileri gitmek için bir neden olmadığını düşünür.

— Hem de nasıl! diye onayladı Glaukon. Bir sürü insan sırf tembellikten aynen söyledığınız gibi hisseder.

— Öyleyse, diye devam etti Sokrates, ilke sahibi siyasi yönetici veya militan işte bu yumuşak eğilimden kendini sakınmalı. Arkadaşlar, onların uzun döngüyü seçmesi ve hem fiziksel antrenmanın hem de eksiksiz zihinsel anlamanın zahmetine katlanması gerekir. Yoksa, altını çizdiğim gibi hem ne olduklarına, ne olmaları gerektiğine en uygun hem de en yüksek bilgiye asla vâkıf olamazlar.

Glaukon biraz şaşırmişti:

— Nasıl yani? Temel erdemler en üstün erdemler değil mi? Adaletin, cesaretin, bilgeliğin ve özdenetimin üstünde bir şey mi var?

— Evet, dedi Sokrates ağırbaşlılıkla, evet hem de çok üstünde. Ama temel erdemler konusunda bir şeye değinmem lazım: Düşüncenin en üstün amacı olmamaları, ne şu âna kadar yaptığımız gibi bir taslak düşünmekle yetinmemizi meşrulaştırır, ne de en eksiksiz tamamlayıştan vazgeçmemizi. Yeniden söylüyorum: Bitmemiş bir şey hiçbir şeyin ölçüsü olamaz. Küçük düşünce sorunlarını olabilirdiğince açık ve net biçimde ele almak için gövde gösterisi yapar ve en üstün sorunları burnumuzun ucuyla incelersek komik duruma düşeriz, Aristophanes'in *Bulutlar* oyununda bize yakıştırdığı kaderi hak etmiş oluruz: Hatırlarsanız, gülünç bir şarlatan olarak göstermişti beni.

Fakat Glaukon ipin ucunu öyle kolay bırakmaz:

— Harika! Özetle siz bize şöyle bir şey demiş oluyorsunuz: “Önemli olan önemsiz olandan daha önemlidir.” Çok güzel bir totoloji değilse bu, ben de kellemi keserim! Peki yeniyetme bir öğrenci olarak benim bunu nasıl karşılamam lazım? “Evet, kesinlikle!”, “Elbette!”, “Hiç şüphesiz!” mi demem gerekiyor? Yoksa “Evet, tabii!”, “Aynen öyle!” ve benzeri mi? Kardeşim Platon'un yazdığı diyalog notlarını okudunuz mu? Gençlerin hepsi “Evet” deyip duruyorlar. Ama ben size bir kerelik olsun gerçek bir soru soracağım: Bu tür yöntembilimsel basmakalıplarla yetineceğimizi mi sanıyorsunuz,

Sokrates? Üstü kapalı olarak söz ettiğiniz ve nesnesinin ne olduğunu bilmediğimiz bu en üstün bilginin ne olduğunu bize söylemeden aynı şekilde konuşmaya devam edebileceğinizi mi sanıyorsunuz?

— Hiçbir şey sandığım yok, dedi Sokrates öfkeyle. Sen sor, ben söyleyeyim!

— İyi de sordum ya işte!

— Hayır, sormadın, sormuş gibi yaptın. Çünkü, sen de biliyorsun ki ben bu konuyu defalarca açıkladım. Bugün ya her şeyi unutmuşsun, ya da ara sıra yaptığın gibi yaşlı hocanın dengesini büyük bir memnuniyetle bozmak için olası kavga konuları arıyorsun. Ama tuzakına düşmem, ben senin ciğerini biliyorum. Hepiniz burada defalarca duydunuz, en üstün bilginin Doğru İdeası ile ilgili olduğunu söyledim. Hepiniz çok iyi biliyorsunuz ki adalet ve diğer temel erdemler bir Öznenin tezahürüne ancak bu en üstün ideaya rasyonel olarak bağlı olduğu sürece yararlıdır. Şu anda da kurnaz arkadaşımız Glaukon ne olacağını çok iyi biliyor: Bu kanaatleri tekrarlayacağım. Gerçi bugün bir de gizemli bir çelişki ekleyeceğim, ama –sizin gitgide daha çok inandığınız gibi– saçmalamak için değil. Bir yandan Doğru İdeası’nı tam olarak bilmiyoruz. Öte yandan da onu bilmiyorsak, en kusursuz bilime sahip olduğumuzu varsaysak bile, bu bizim için hiçbir şey ifade etmez. İdea olmazsa elimizde hiçbir şey yoktur. Sanmıyorum ki sizin gözünüzde Doğru hariç her şeyin ediniminde veya Doğru hariç her şeyin bilinmesinde Özne için gerçek bir kazanç olsun. Çünkü o zaman, Doğru İdeası olmayınca, Özne evrende kesin olarak ve gerçek anlamda güzel veya iyi denebilecek hiçbir şeyi bilemez.

— Bu İdea’nın olmadığı bir hayat ne kadar hüznülmüş! diye görüş belirtti Amantha.

Ama araya giren Sokrates kimseye kulak asmadı.

— Biliyorsunuz, insanların çoğu “Tek doğru vardır,” der. Tabii birtakım züppeler de hakiki kaynağın, yani doğrunun kaynağının anlayış veya zekâ olduğunu öne sürer. En komiği de şu ki doğruluğu, hakikati zekâdan hareketle tanımlayan bu züppeler zekânın ne olduğunu açıklayamazlar. Sonunda “Zekâ... Doğru’nun anlaşılmasıdır,” derler.

— Güldürüyorlar bizi, diyerek kıkırdadı Glaukon.

— Hele ki bizi hakikatin ne olduğunu bilmediğimiz için küçümseyip sonra da hakikatin tamamını bildiğimizi varsayan o zekâ “tanım”larını verdikleri zaman. Sanki “doğru” veya “doğruluk/hakikat” kelimelerini duyar duymaz neden söz edildiğini anlayan kişilerle konuşuyorlarmış gibi söyledikleri o havalı “Zekâ Doğru’nun anlaşılmasıdır” cümlesiyle kafamızı şişirirler. Oysa daha bir dakika önce doğrunun bir gıdımını anlamamakla suçluyorlardı bizi.

— Gülmekten yerlere yatacağım!

— Buna rağmen öbür kliktekilerin, yani doğrunun ve sahibinin alanını hazla sınırlayanların çoğunlukta olması da bir şey ifade etmiyor, onlar da en az züppeler kadar saçmıyorlar. Çünkü aldatıcı hazlar olduğunu kabul etmek zorundalar. Sonuçta hem doğru hem yanlış olan birtakım açık seçik şeylerin, diyelim ki bazı şehvetlerin, oluşturduğu paradokstan kurtulamazlar. Özel güçlerini en küçük bir şüphenin gölgesi olmaksızın yaşamamız dolayısıyla doğru, bu gücün yıkıcı etkilerinin uzun süre görülmesi dolayısıyla da yanlışlıklar. Hazzın Öznelerin doğrusu ve iyiliği olarak görülmesi hikâyesinin, en ateşli savunucusu olan şu korkunç Demokritos’un ölümü üzerinden bunca zaman geçmişken bugün bile bitmez tükenmez tartışmalara yol açmasının nedeni de budur.

— Peki, ikisini de koy çuvala vur duvara, diyerek geri adım attı Glaukon. Buna karşılık şu bizim meşhur “Doğru İdeası” konusunda bir arpa boyu yol alamadık. Kaldı ki buna büyük bir saflıkla “Doğruluk/Hakikat” adını vermekle durumu fazlasıyla basitleştirmiş oluyoruz bence.

— Yine de... diyerek düşüncelere daldı Sokrates.

Bir süre sustuktan sonra sanki uyanırmış gibi:

— Her gün gördüğümüz bir şeyden yola çıkalım. Adalet veya ahlaki zarafet söz konusu oldu mu insanların çoğu görünüşlerle yetinir. Bu görünüşlerin birer hiç olması eylemlerini, arzularını ve var olma tarzlarını ona göre ayarlamalarına asla engel olmaz. Ama Hakikat söz konusu olduğu zaman kimse artık görünüşlere güvenmez. *Olan*’ın gerçeği aranır, o zaman da herkes kanaati küçümsemeye başlar. Başlangıçtaki çelişki bu noktada yeniden karşımıza çıkar: Her Özne bu Hakikat’in peşindedir ve onu eyleminin ilkesi yapar. Ama onun ne olduğunu çok genel biçimde tahmin edemez. Hakikat Özneyi

spekülatif bir açmazla cezalandırır, çünkü onun özü bakımından ne olduğunu netleştirmekten, hatta geriye kalan her şeye erişmesini sağlayacak sağlam bir inanç aracılığıyla bile onunla ilişki kurmaktan âcizdir. Geriye kalan dediğimizin de Hakikat'le net bir ilişkisi olmadığı için Özne onu düzenli bir şekilde kullanamaz. Nitekim Doğru İdeası olmaksızın Özne, görünürün o uçsuz bucaksız yayılımında, kendisi için sahici anlamda yararlı olan şeyleri ayırt edemez bile.

Yine coşkulanan Amantha o sırada dayanamayıp patladı:

— Sevgili Sokrates, şimdi bu Doğru İdeası sizin atfettiğiniz niteliklere ve sayısız etkilere sahipse, Özne için, keza koca ülkenin maddi ve manevi kaderini elinde tutan, beşinci siyasetimize sadık olanlar için de neredeyse ayırt edilmez ve yoğun bir karanlıkla çevrili olması akla yakın bir durum değil mi?

Sokrates şefkatle sağ elini genç kadının omzuna koydu:

— Madem ışığı seviyorsun, korkma. Çok haklısın. Var olanların adil ve güzel olanları hakikaten de var olmalarını sağlayan şeyden ayrı tutuluyorsa, adalet ve güzelliğin Doğru İdeası ile içkin bağıni bilmeksizin sorumluluklarını taşıyan kişi bunların ne süresi ne de etkileri konusunda garanti verebilir. Kâhin-filozof misali (tabii böyle biri olabilirse) ben de şöyle bir kehanette bulunuyorum: Hakikat ile ilişkileri aydınlatılmadığı sürece bütün temel erdemler büyük ölçüde meçhul kalacaktır. Siyaset anlayışımız –şu bizim “beşinci siyaset”, yani komünizm– organize ve kesin biçimine ancak insanlar bu aydınlığın bilgisini ele geçirdikleri takdirde kavuşur.

— Benim kaygım da bu, diye üsteledi Amantha. Çünkü bu Doğru İdeası, her şeyin temeli olan şu meşhur Doğruluk/Hakikat konusunda ne düşündüğünüzü bilemiyorum, Sokrates. Bu bir bilgi midir? Yoksa sevincin içten deneyimi mi? Yoksa hayal bile edemediğim bir şey mi?

— Ah, güzelim! Böylesine can alıcı bir sorunda başkalarının kanaatlerinin sana yeteceğini sanmıyorum.

— Zamana oynamaktan vazgeçin, Sokrates! Benden değil sizden söz ediyoruz. Bana başkalarının dogmalarını mükemmelen açıklamayı bilip, kendinizinkileri açıklamanız istendiğinde ağzınızı bıçak açmamasını doğru bulmuyorum. Ayrıca ezelden beri bu Hakikat

meselesiyle uğraşıyorsunuz, bu da durumunuzu iyice kötüleştiriyor.

— Peki, diye çıkıştı Sokrates, bilmediğimiz bir şeyden sanki biliyormuş gibi söz etmeyi doğru buluyor musun?

— Alın bir oyalama daha! “Sanki biliyormuş gibi” demedim ki ben. İnandığınız şeyden inanan biri olarak söz etmenizi rica ettim.

— Peki öyleyse! Çok iyi biliyorsun ki bilgidен kopuk inançların hepsi zavallıdır! En iyi inançlar bile körü körünedir. Ezkaza düz yürüyen körler ile ezkaza doğru bir şeye inananlar arasında hissedilir bir fark görüyor musun? Başkasının ağzından güzellik ve parıltı dolu şeyler duymak yerine zavallı, körü körüne ve biçimsiz şeyleri kişisel olarak düşünmekte inat mı edersin?

Hayal kırıklığına uğrayan Amantha cevap vermedi. Suratını astı. Bir anlık sessizliğin ardından sinirli Glaukon sahneye çıktı:

— İlahi Sokrates! Köşeye sıkışmış gibi teslim olmayın! Adalet gibi, öznel uyum ve başka temel erdemler gibi fikirleri, ideaları açık-ladınız. Doğru İdeası için de aynısını yapın, rica ediyorum!

— Onu açıklayabileceğimi sanmıyorum. Bu konuda haddini bilmez ve âciz bir gayretkeşlik insanı güldürür. Ayrıca sevgili dostlar sizi hayal kırıklığına uğratmak pahasına, ontolojik bir mesele olarak kavranan bu Doğru meselesini şimdilik bir yana bırakmayı öneriyorum. Kendi içinde bir doğruluğun ne olduğu öylesine zor bir sorun ki mevcut entelektüel hayat atılımımız bu gece bizi kafamda tasarladığım çözüme götürmeye yetmez. Ama sizi de kırmamak için Doğru'nun oğlundan, ona en çok benzeyen şeyden söz etmek istiyorum. Ama bu sizin için yeterli değilse vazgeçelim.

— Mecburen yetineceğiz, diye homurdandı Glaukon. Babasından söz etmen de bir başka sefere alacağımız olsun.

— Umarım bir gün size bu büyük borcu ödeyebilirim, siz de hayrını görürsünüz. Bugün olduğu gibi, oğulların sunduğu yararlar ebediyen yetinmemiz gereksin istemem. Yine de bu yararları, kendi içinde-Doğru'nun bu oğlunu kabul buyurun. Ama bunların yanlışlanmış hesaplarını sunarak da değerleri konusunda sizi istemeye istemeye yanılttığımı gözden kaçırmayın.

— Sizi bedavaya getirmiş olacağız, diye haykırdı Glaukon. Bir bakalım şu hesaplara.

— Ağır ol bakalım! Önce serimleme yöntemi konusunda anlaşı-

lım ve geçmişte olduğu gibi bu gecenin ilk saatlerinde de savunmuş olduğumuz şeyi bir hatırlayın hele. Birçok güzel şeyin, birçok hakikatin ve daha birçok çokluğun varlığını kabul ediyoruz; bunların hepsini rasyonel düşünceyle teşhis ediyoruz. Bunu yapabilmek için aynı zamanda kendinde güzelin, kendinde doğrunun varlığını kabul ediyoruz – keza çoklu-varlık olduğunu belirttiğimiz her şeyin. Bu çoklu-varlığı, kendisine tekabül eden biricik fikrin altına yazıyor, biricikliğini vurgulayıp ona *olan (ce qui est)* adını veriyoruz. Ayrıca çoklukların kendilerinden sadece görme için değil düşünme için serimlenen şeye “fikir/idea” (kimileri bazen “öz” der buna, ama ben bu kelimeyi hiç sevmiyorum) adını verdiğimiz halde bu dolaysız çoklukların, düşünme için değil görme için serimlendiğini savunuyoruz. Bu kısa hatırlatmaya küçük bir şey daha ekleyelim: Görünürü görmeyle, işitiliri işitmeyle, diğer dolaysız çoklukları da uygun duyularla algılarız. Lafı uzatmamak için duyularımızı bir işçinin yarattığını varsayalım. O zaman bu işçinin görme ve görülme gücüne diğer duyumsanabilir kullanımlardan daha çok çalıştığını fark ederiz.

— Ben hiç öyle bir şey fark etmedim, dedi Glaukon.

— Dikkat et: İşitme ve sese birinin duyması ve öbürünün kendini duyurması için başka türden bir ilave gerekiyor mu? Hani bu üçüncü olmayınca birinin duymayacağı, öbürünün de duyulamayacağı cinsten bir şey?

— İşitme ve ses konusunda birinin duymak, öbürünün duyulmak için başka bir şeye ihtiyaç olduğunu fark etmedim, diye tekrarladı Glaukon.

— Bana öyle geliyor ki İşitme gibi birçok başka duyumsama da böyle bir ilave gerektirmez. Belki hepsi ilave olmadan idare edebilir. Sence bir istisna var mı?

— Hiç öyle bir şey fark etmedim, diye üsteledi Glaukon.

— Ama yanılıyorsun! Görme ve görünür öyle bir ilave gerektirir.

— Nasıl bir ilave, anlamıyorum, diye yakındı Glaukon.

— Görmenin yeri gözlerdir, öyle değil mi? Rengin mevcudiyeti görünür nesneleri işaretlemez mi? Görsel algı var olsun diye özellikle üçüncü türden bir unsur eklenmeseydi, görme duyusu hiçbir şey göremez ve renkler görünmez olurdu.

— Peki bu gizemli üçüncü unsur nedir? dedi çaresizlik içinde kıvranan Glaukon.

— Sen ışık diyorsun ona.

— Tabii ya! diye araya girdi Amantha.

— Bu “ışık” kelimesinin ihtişamı gösteriyor ki görmenin duyumsaması ile görünürün gücü arasındaki ilişki diğer duyuları kendi alanlarına bağlayan ilişkiden niteliksel olarak üstündür. Tabii ışığı küçümsemezseniz?..

— Ebedi bir alacakaranlıkta yaşamaya kim razı olabilir ki? diyerek gülümsedi Amantha.

— Peki sonsuz değerdeki bu ışığı bize bahşeden kim? Görmenin görmesini ve görünürün görülmesini aynı ölçüde mümkün kılan bu girift dolayımın –ayrıca gökyüzünün bağrında sakladığı daha Başkalarının– efendisi kim?

— Bize görünürün doğal hükümdarı güneşten söz etmeyeceksiniz herhalde? diye sordu Glaukon.

— Ondan söz edeceğim tabii ki! Görme ile bu tanrı-güneş arasındaki ilişkinin tam doğası konusunda tetikte olalım.

— Göz dediğimiz nasıl ki güneşin organı değilse kendi başına görme de güneşle özdeş değildir. Yine de, bu şekilde söylememde sakınca yoksa, duyu organlarının en güneşçisi gözdür. Görmenin gücünün göze bir tür ışıklı sıvı gönderen bu tanrı-güneş tarafından bahşedildiğine inanılabilir aslında. Ayrıca güneşin görme olmadığını (çünkü güneş görmenin nedenlerinden biridir), görmeninse güneşi gördüğünü saptıyoruz.

— Bunların hiçbiri tartışılmaz. Ama buradan nereye varacaksınız?

— Nereye varacağım? Size duyurduğum şu Doğru'nun oğlu geliyor işte. Hakikat'in, dünyaya gelmesine vesile olduğu şey en gözde simgesi olan güneştir. Çünkü, Hakikat'in düşünce ve düşüncenin düşündüğü şey açısından düşünülürünebedi mekânında tuttuğu yer, görme ve görmenin gördüğü açısından güneşin görünürün ampirik mekânında tuttuğu yerin tıpatıp aynıdır.

— Sorun şu ki şu anda nereye varmak istediğinizi görebildiğimden emin değilim, diyerek kahkaha attı Glaukon.

— Yahu bir dinle. Biliyorsun, renkleri günün taze ışığıyla değil,

gecenin başıboş parıltılarıyla yıkanan bir şeye bakıldığında gözlerimiz kör denecek kadar zorlukla görür, görme de her türlü saflıktan yoksun kalır. Ama güneşin bütün parlaklığıyla yıkadığı bir şeye bakıldığında gözlerimiz net bir şekilde görür ve, gözlerimiz geceleyin kullandığımız gözler olduğu halde, bu defa tam anlamıyla saf bir görmeden nasiplerini alırlar.

— Tabii tabii, diye mırıldandı Amantha. Galiba bize güneşle Doğru İdeası arasında bir analogi veya, sizin deyiminizle, bir “eşbiçimlilik” önereceksiniz. Bir tarafta görme, görünür ve güneş var. Öbür tarafta düşünce, düşünülür ve Hakikat. Ama bu analoginin ayrıntılarda tam olarak nasıl geliştirileceğini merak ediyorum.

— Çok sabırsızsın, güzelim!

— Kusura bakmayın ama siz de çok yavaşsınız!

— Kardeşin Platon’un “uzun sapmalar”ım dediği şey, ah... diye gülümsedi Sokrates. Ama haklısın. Oyalanmadan, gören bireyden düşünen Özneye geçelim, hızla analogimize ilerleyelim. Bir Özne Varlık ile Hakikat’in karşılıklı ışığına baktığında düşünür ve bu ışıktaki her şeyi bilir; kendisi de düşüncenin ışığındadır. Buna karşılık karanlıkla karışmış bir şeye, türeyiş ve yozlaşmadan ibaret bir şeye, hesaplamanın ağına yakalanmış bir yıldız yerine dolaysız ve sıcak hayata baksa, ışıksız kanaatlere yem olur. Öyle ki bu tutarsız kanaatlerle dört bir yana yalpaladığı için düşünme gücünün onu terk ettiği ve artık bir Özne olmadığı, köşeye sıkışmış insan kılığında bir hayvan olduğu söylene yeridir.

— Ne büyük bir felaket! dedi Glaukon korkuyla.

Ama Sokrates sanki teorik bir rüyadaymış gibi sözlerine devam etti:

— Hem bilinen varlıklara doğru sözlü bir bilgi hem de bilen varlıklara böyle bir bilginin gücünü bahşeden, emin olun, işte bu Doğru İdeası’dır. Zihin bu ideaya ulaştıktan sonra, bilim ve kesinlik onun sayesinde mümkün olur. Ama ne kadar yüce olursa olsun, bu bilgi ve kesinlik sadece Doğru İdeası’nı farklı ve kavrayabileceğimizden de yüce bir idea, bir fikir olarak tanımlamak içindir. Söylediğimiz gibi, ışık ve görmenin güneş dediğimiz biçime bağlı olduklarını düşünmek doğruysa da bunları güneşle özdeşleştirmek yanlıştır. Şunu da söyleyebiliriz: Bilimin ve doğru sözlü bilginin Hakikat’e bağlı

olduklarını düşünmek doğruysa da bunları Hakikat'le özdeşleştirmek yanlıştır. Çünkü Hakikat'ın öz niteliğine daha genel bir işlev atfetmek gerekir.

Bunun üzerine Amantha coşar:

— Hakikat bilimi ve diğer bütün kesin bilgileri üretiyorsa ve daha da yüksek bir mertebede duruyorsa, belli ki sizin için Hakikat'in değeri tam olarak hesaplanamaz!

Glaukon da ekler:

— Görüyorum ki sizin en üstün değeriniz hazla kesinlikle ama kesinlikle özdeş değil.

— Ulan kazkafalı! diye kükredi Amantha. Sokrates daha dün gece o özdeşliği reddetti.

Peki Sokrates onları dinliyor muydu? Gözleri kapalı halde yerinden kalktı, sabahın aydınlığında duyulan bir su şırıltısı gibi usulca, tatlı tatlı konuştu:

— Güneş görünüre yalnızca görülme gibi edilgen bir güç değil, aynı zamanda “oluş” gibi, özsuynun fışkırması veya besleyicilik gibi etkin belirlenimler de bahşeder. Üstelik gündüz semamızı yaratan güneş, o ışık saçan mükemmeliyet bunlardan hiçbiri olmadığı halde bahşeder o belirlenimleri. Aynı şekilde, bilinirin ancak hakikat içinde olduğu ölçüde varlığı içinde bilindiği söylenebilir. Ama sadece varlığı içinde bilinmeyi değil, bizzat bilinmesini de yine Hakikat'e borçludur – yani, varlığında ancak düşünceye açık olduğu sürece “varlık” denebilecek olanı. Ama Hakikat, kendisini düşünceye açanla aynı türden değildir, çünkü o türün yerine geçer, böylece hem kudreti hem de öncelemesi bakımından farklı bir işlev üstlenir.

Gülümseyen Glaukon araya girer:

— Ne kadar ilahi bir aşkınlık!

Sokrates ancak o zaman uyanır gibi olur:

— Aşkınlık mı? Buna mı indirgiyorsun sen?.. Neyse! Bütün hata sizde! Bu konudaki inanışlarımı açıklamaya niye zorladınız ki beni?

— Siz devam edin Sokrates, dedi Amantha sakinleştirmek istercesine. Kardeşimin esprilerine aldırış etmeyin.

Sokrates'in çarklarını ne pahasına olursa olsun yeniden çalıştırmak istercesine sözlerine devam etti:

— Güneş ve Hakikat'in hükmettiğini söylediniz; birinin görünü-

rün tür ve mekânına, öbürünün düşünülürün tür ve mekânına. Varlığın bu iki çekimini, daha doğrusu bu iki biçimini, görünür ile düşünülürü kafamda çok iyi canlandırabiliyorum. Peki bu biçimleri türeyimsel öğelerine, yani birinde ışığa, öbüründe Hakikat'e yerleştirdiğimiz zaman, bunlar nasıl eklenleniyor?

— Peki öyleyse, diye teslim oldu Sokrates. En karanlık noktalardan biri olan bu noktada fenerimizi yakmaya çalışacağım. Ama sizi uyarıyorum: Lirik tiratlar bitti! Bundan sonra şemalar, orantılar ve matematik var.

— Peki anladık, diye iç geçirdi Amantha.

— Diyelim ki AB diye bir çizgi var, C noktası da onu eşit olmayan iki parçaya bölüyor: AC ve CB. AC kısmı varlığın görünüre yerleştirilmiş olanını temsil ediyor. CB kısmıysa varlığın düşünceye açık olanını.

— Kısaca, duyumsanabilir ve kavranabilir.

— Kardeşin Platon'un benim öğretimi bu şekilde özetlediği iddia ediliyor. Öğretim çok daha karmaşık, ama neyse. Şöyle bir eşitlik (keyfi ama etkili bir simgesel seçim bu) olduğunu kabul edelim: $AC/CB = 1/2$: Yani, aynı varlık (herhangi bir çokluk) açısından, düşünceye açık olan kısmının değeri duyumsanabilir görünüşüne bağlı olan değerinin iki katıdır.

— Demek ki bir varlığın düşünceye açık kısmı, görünür içinde dolaysız olarak verili olan kısmını kapsar ve, bir bakıma, ikiye katlar, diye yorumda bulundu Amantha.

— Neden olmasın? Ama biz devam edelim. D diye bir nokta da AC kısmını –görünürü– aydınlık ve karanlık ölçütüne göre ikiye böler. Bu iki parçanın ilişkisi yine $1/2$ 'ye eşittir. AD kısmı imgeleri temsil eder. İmgeyle kastım da gölgelerden başlayıp sular, aynalar, cilalı ve parlak bütün cisimler üstündeki yansımalara, oradan da sinema perdelerine uzanan görüntülerdir.

— Tabii AD'nin DC'nin yarısı kadar olması bu hayaletvari kopyaların ontolojik değerinin azlığını gösterir. Peki DC neyi temsil ediyor? diye araya girdi Glaukon.

— Dünyanın görünür nesneleri, deneyimlenenler, burada olanlar. Örneğin biz canlılarla ilişkili her şey, ayrıca bitkiler ve bütün bir aletler kategorisi. Bu noktada hakikate veya hakikatin namevcudi-

yetine dayalı bir bölümlleme yapıldığını kolayca kabul edersiniz; bu bölümllemenin temeli de bir-başka-şeye-benzeyen-bir şey ile o benzediği arasındaki ilişkinin, herhangi bir içerik konusunda edindiğimiz kanaat ile inşa ettiğimiz bilgi arasındaki ilişkinin aynısı olmasıdır.

— “Kolayca,” diyerek gülümsedi Glaukon, çok şey söylüyor.

— Düşünülür kısmını da bölünce bu noktayı daha net göreceğiz. Diyelim ki C ile B arasında bir E noktası var ve $CE/EB = 1/2$. CE bölümü analitik düşünce adını verdiğim şeyi temsil ediyor. Bir önceki bölümün gerçek nesnelerini imgesel destek noktaları olarak kullanan Özne kendini orada açar. Araştırmasını hipotezlerden yola çıkarak yapmak ve çıkardığı sonucu temel ilkesine ulaşılmaksızın sonuçlandırmak zorundadır. EB dediğimiz ikinci bölümde Özne hipotezsiz ilkeye varır, şüphesiz ki bir hipotezden yola çıkarak, ama imgesel destek noktalarına ihtiyaç duymaksızın, çünkü yöntemi sadece ve sadece Biçimlerle ilgilidir.

— Hiçbir şey anlamadım, dedi Glaukon.

— Baştan alalım o zaman. Geometri ve aritmetikle uğraşanlar nasıl işlem yaparlar? Tam sayılar dizisinin, düz figürlerin, açı değerlerinin ve önlerine koydukları probleme bağlı daha nice şeyin var olduğunu farz ederler. Bütün bunları iyi bilinen ve yeterince net verilmiş gibi kullanırlar ki, başlangıç hipotezleri olarak kabul ettiğimiz için bunları kendimize veya başkalarına açıklamamız kesinlikle gerekmez. Dahası, bu verilerden yola çıkan matematikçiler onlarda içkin olarak bulunan her şeyi açığa çıkarır, hedefledikleri sonuca çıkarımlarla ulaşırlar.

— Tamam, biz de matematik gördük, dedi Amantha.

— Yani sen de görünür biçimlerden yararlandın ve düşüncenin hedefi bu biçimler değil görünür biçimlerin benzemekten öteye geçemediği saf düşünülürler olduğu halde sen de onlar hakkında akıl yürüttün. Nitekim matematik tanıtılmanın konusu, senin güç bela çizdiğin köşegen değil Kendinde Köşegen veya Kendinde Kare'dir. Uzayda tasarlanan veya görünür yüzeylere çizilen bütün bu figürlerin gölgesi veya suya yansması olabilir pekâlâ; matematikçiler bu figürleri, bizi ancak analitik düşünceyle kavranabilen varlıkların sezgisine ulaştırabilecek imgelermiş gibi kullanırlar. Düşünülür-ol-

ma'nın birinci bölümü işte bütün bunları temsil eder. Bu konularda kendini sınavan Özne ilkeye ulaşmaksızın hipotezlerden yararlanmaya mecburdur, çünkü hipotezlerin üstüne çıkamaz.

— Neden? diye sordu Amantha endişeyle.

— Çünkü görünürün ikinci bölümüne yerleştirdiğimiz gerçek nesnelerden imgesel destek noktaları olarak yararlanırlar hâlâ. Oysa bu gerçek nesnelerin karanlık imgeleri de birinci bölümde bulunur. Dolayısıyla düşüncede kurulu olmasına rağmen Özne hâlâ görünüre ve görünürün yasası olan benzerlik ilişkisine bağımlıdır.

— Olacak şey değil, matematikçiler için kötü bir şey söylüyorsunuz!

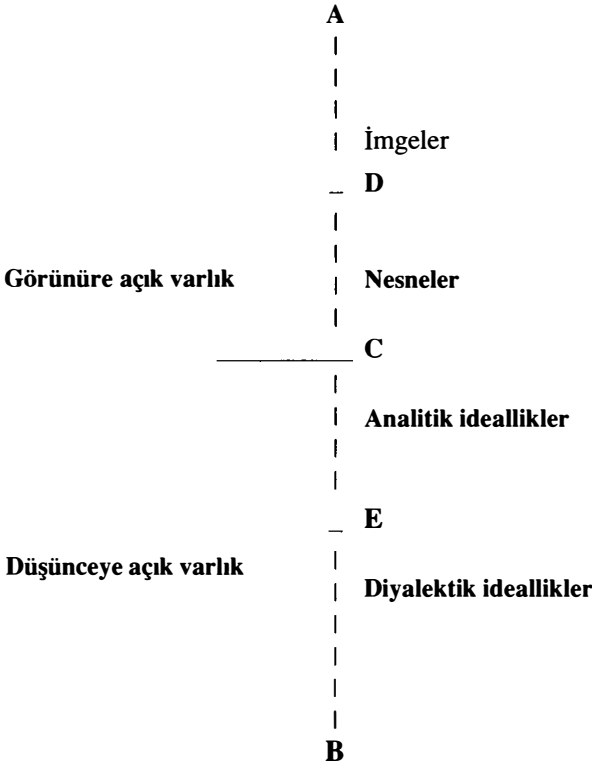
— En büyük iyilik içinde kötü bir şey! Şimdi de saf düşünceye açık olduğu için varlığın ikinci bölümü adını verdiğim şeyi öğrenin. Bu noktada akıl yürütmenin yolu yalnızca diyalektik yapmanın gücünden geçer: Hipotezlerime ilke muamelesi yapılmaz, bunlar hipotezsiz bir evrensel ilkeye ulaşabilmek için destek noktası ve derece olarak iş gören hipotezler olarak ele alınır. Oraya varıldığında ya gidimli açıklama tersine çevrilir ve aşağı inen bir harekete dönüşür. Bu hareketle sonuca varıncaya kadar ilkenin bütün çıkarımları katedilir, ama hiçbir zaman da duyumsanabilir bir şeyden yararlanılmaz, nihayetinde bir Biçim hakkında sonuca varmak için hep biçimsel dolaylımlarla bir Biçim'den diğerine geçilir.

Glaukon o anda, çoğu zaman yaptığı gibi, şimdi söylemenin sırasıdır, hocasının sözlerinden anladıklarına bir biçim vermeye çalışıyordu:

— Diyorsunuz ki düşünceye açıklığı içinde kavranan varlığın diyalektiğin kapsadığı bilgi araçlarıyla teorisini yapmak, en iyi örneği geometri olan bilimsel tekniklere teslim olmaktan daha doğrudur. Şüphesiz ki hipotezlere ilke muamelesi yapan matematikçiler –ampirik değil– gidimli olarak ilerlemek zorundadırlar. Ama sezgileri hipotezlere bağlı olduğu ve ilkeye hiçbir şekilde erişim sağlamadığı için, teorisini yaptıkları şeyin düşüncesine sahip değillermiş gibi görünürler size. Oysa ilkenin ışığında yeniden görülen o şey pekâlâ bütünsel bir varlık düşüncesine bağlıdır. Geometriciler ve benzerlerinin uyguladığı prosedüre yanılmıyorsam “analitik düşünce” adını verdiniz ve bunu diyalektik düşünceden ayırıyorsunuz. Bu analitik

düşünceyi siz kanaat (AD bölümüne bağlı) ile saf düşünce veya diyalektik idrak (en üstün bölüm olan EB'ye bağlı) arasında bir yere koyuyorsunuz. Yine bu analitik düşüncenin tekabül ettiği EC bölümü uzunlukça kanaatin nesnelerinin tekabül ettiği CD bölümüne eşittir. İmgelere özgü AB bölümü ile diyalektiğe ait EB bölümü arasındaki 1'e 4 oranında diyebileceğimiz mesafe ile büyük bir karşıtlık var arasında. Yine hesap gösteriyor ki...

— Güzel bir teknik, harika bir özet! diye kesti Sokrates. Şeyleri bu şekilde görüp adlandırabiliriz (Sokrates o sırada büyük masanın örtüsüne bir parça kömürle varlığın farklı hallerinin tam şemasını çizdi: Varlığın görünüşe geldiği biçimde ve içinde bir Özne kurulabilecek şekilde).

— Bu dört bölüme bir Öznenin gelişini eklemleyen dört durum denk düşer. En dikkate değer olana (EB), saf düşünce, idrak veya, en iyisi, diyalektik düşünce diyelim. Sonrakine (CE), gidimli düşünce, anlama veya, en iyisi, analitik düşünce diyelim. Üçüncüye (DC), “kesinlik” ve sonuncuya (AD) “varsayım” adlarını verelim. Nitekim bir imgenin belli bir gerçek göndergeye atıfta bulunduğunu varsayarız ve gerçek nesnelerin var olduğundan eminizdir. Matematik idealliklerin varoluşu ise analitik düşüncede varsayılır. Ama biz diyalektik düşüncenin vardığı ideal ilkelerin evrenselliğinden eminiz. Bu arada şöyle de söylenebilir: Hakikat kendini bir varlığın ögesi olarak ne kadar çok sunarsa, Özne onu kendi netliği içinde o kadar çok düşünür.

— Sanki nesnel hakikat ile öznel netlik aynı sürecin iki boyutu gibi, diye yüksek sesle düşündü Amantha.

— Beni biraz fazla Descartes’la aynı yere çektin! Ama madem ışıktan söz ettin, ben de sana ışıkla gölgelerin birbirine karıştığı bir tablo çizeyim.

— *Mathem*’den sonra yine şiire döndük! diye takıldı Glaukon.

— Neden olmasın ki? Kocaman bir sinema salonu düşünün. En önde tavana kadar yükselen perde, ama o kadar yüksek ki her şey karanlıkta kayboluyor, kendisinden başka hiçbir şeyin görülmesine izin vermiyor. Salon dolu. Seyirciler var olduklarından beridir koltuklarına mahkûmlar, gözleri perdeye sabitlenmiş, kulaklarını kapatan sağlam kulaklıklar, başlarını perdeye çevirmişler. Koltuklarına mihlanmış bu on binlerce insanın arkasında baş hizasında, perdeye paralel olarak boydan boya uzanan kocaman bir ahşap köprü var. Onun da arkasında çok büyük projektörler perdeyi neredeyse dayanılmaz bir beyaz ışıkla yıkamaktadır.

— Tuhaf bir yermiş! dedi Glaukon.

— Dünyamızdan daha tuhaf değil... Köprüde görünmez adamların tutup oynattığı veya uzaktan kumandayla yönettiği bir sürü otomat, kukla, karton silüet, bez bebek gidip gelmektedir. Hayvanlar, sedyeciler, tırpan taşıyanlar, arabalar, leylekler, rasgele birtakım insanlar, silahlı askerler, banliyöde oturan gençler, kumrular, kültür programlarının sunucuları, çıplak kadınlar gelip gelip geçmektedir... Birileri bağırır, öbürleri konuşur, kimisi kornet veya akordeon çalar,

kimisi sessizlik içinde telaşla hareket eder. Perdede projektörlerin bu belirsiz karnavalıdan kesip aldığı gölgelerden başka bir şey görmeyiz. Hareketsiz kalabalık kulaklıklarından birtakım gürültüler ve sözler duyar.

— Aman yarabbi! Gösteri tuhaf ama seyirciler daha da tuhaf! diye araya girdi Amantha. Bize benziyorlar. Kendilerini, komşularını, salonu görüyorlar mı? Işık tufanıyla perdeye yansıtılanlar dışında köprüdeki grotesk sahneleri görüyorlar mı? Kask kulaklıklarının yayınladığı seslerden başka bir şey duyuyorlar mı?

— Tabii ki hayır, diye seslendi Glaukon, kafaları ezelden beri perdeye çevriliyse, kulaklarını da kulaklıkla tıkamışlarsa, hiçbir şey göremez, hiçbir şey duyamazlar!

— Aynen öyle. Yani, görünüre dair gölgelerin dolayımından ve söylenene dair de radyo dalgalarıyla iletilenden başka algıları yoktur. Kendi aralarında konuşmanın yolunu bulsalar bile, gördükleri gölgeyle görmedikleri nesneye (o gölgenin gölgesi olduğu nesne) ister istemez aynı adı verirler.

— Tabii köprüdeki nesnenin (robot veya kukla) zaten bir kopya olduğunu hiç söylemiyoruz bile. Gölgenin gölgesinden başka bir şey görmedikleri söylenebilir, dedi Amantha.

— Ayrıca insan seslerinin fiziksel bir kopyasının dijital bir kopyasından başka bir şey de duymuyorlar, diye ekledi Glaukon.

— Evet! Bu tutsak seyirciler için başka çare yoktur: Doğru'nun maddesinin bir simulakrumun gölgesinden ibaret olduğunu sonucuna varırlar. Ama zincirler kırılıp yabancılaşma alt edilir, içinde oldukları durum baştan başa değişirse ne olur? Dikkat edin, masalımız bambaşka bir hal alacak. Diyelim ki seyircilerden birini çözdük, birden ayağa kaldırdık, kafasını sağa sola çevirmeye zorladık, yürüttük, projektörlerden gelen ışığa baktı. Bu alışılmadık jestlerden acı duyacağına şüphe yok. Işık dalgalarıyla gözü kamaştığı için, bu zoraki hidayetden önce gölgelerini huzur içinde seyrettiği şeylerin hiçbirini ayırt edemez. Tatalım ki ona önceden içinde bulunduğu durumun birtakım gevezeliklerin hiçlik dünyasında eşdeğerlisinden başka bir şeyi görmesine izin vermediğini ve artık *olan*'a yaklaştığını, *olan*'la karşılabileceğini, görme eyleminin artık isabetli olabileceğini açıkladık. Sersemleyip rahatsızlık duymaz mı? Hele robotların,

kuklaların, bez bebeklerin köprüde yürüdüğünü gösterip soru sormanın büyük rahatlığıyla gördüklerinin ne olduğunu söyletmeye çalışsak durum çok daha kötü olur. Çünkü önceden gördüğü gölgeler gösterdiğimiz her şeyden onun için daha hakiki olacaktır, şüphesiz.

— Bir bakıma daha hakikidirler, diye belirtti Amantha: Tekrarlanan bir deneyimin geçerlilik kazandırdığı bir gölge, birden karşımıza çıkarılan kaynağını bilmediğimiz bir kukladan daha “gerçek” değil midir?

Şaşkın olduğu kadar sinirli de olan Sokrates hiç kıpırdamadan, sessizce gözlerini Amantha’ya dikti. Sonra:

— “Gerçek” konusunda bir sonuca varmadan önce masalın sonuna kadar gitmek lazım tabii. Diyelim ki deneğimizi zorladık, gözlerini projeksiyonlara dikti. Gözleri fena halde ağrır, kaçmak ister, görmeye tahammül edebildiği şeyleri, yani varlıklarını gösterdiğimiz nesnelerin varlığı kadar kesin saydığı şu gölgelere yeniden bakmak ister. Ama parayla tuttuğumuz izbandutlar onu birden yakalayıp sinema salonunun koridorlarında sürükler. O âna kadar gizli kalmış küçük bir yan kapıdan geçirirler. Pis bir tünele atarlar; oradan açık havaya, bahar güneşinin vurduğu bir dağ yamacına çıkar. Kamaşan gözlerini titreyen eliyle kapar; bizim izbandutlar onu dik yamaçtan yukarıya uzun bir süre çıkardıkça çıkarırlar! Gün ortasında zirveye varırlar; muhafızlar onu orada bırakıp yamaçtan aşağı iner, gözden kaybolurlar. Uçsuz bucaksız bir manzaranın ortasında bir başına kalır. Şiddetli ışık bilincini yok eder. Bu şekilde sürüklenmiş, itilip kılınmış, ortada bırakılmış olmaktan acı duyar! Bizim paralı askerlerden nefret eder! Yine de yavaş yavaş etrafına, o dağ doruklarına, vadilere, göz kamaştırıcı dünyaya bakmaya çalışır. Her şeyin parlaklığı önce gözlerini kör eder, “Şu var, şu hakikaten burada!” dediğimiz şeylerin hiçbirini görmez. Jungfrau Dağı’na bakan Hegel gibi küçümseyici bir edayla “*Das ist*” (Varsa var) diyemez. Işığa alışmaya çalışır. Bir hayli çabadan sonra, yalnız bir ağacın altında gövdenin gölgesini fark eder sonunda, eski dünyasının perdesini hatırlatan yaprakların koyu silüetini ayırt eder. Kayanın birinin dibindeki su birikintisinde çiçekler ve otların yansımaları algılamayı başarır. Buradan yola çıkarak nesnelerin kendilerine varır. Yavaş yavaş çalılardan, çamlardan, yalnız gezen bir koyunun şaşkınlıkla ayırdına varır.

Akşam karanlığı çöker. Gözlerini göğe kaldırınca ayı ve takımyıldızları görür, Venüs'ün doğduğunu görür. Eski bir kütük üstünde kaskatı otururken parlak gezegeni seyre dalar. Gezegen son ışınlarını gönderir, giderek daha güçlü parlarken solup batar. Venüs! Sonra bir sabah güneşi görür, ama görüntüsü değişip duran sular üstünde veya tamamen dışsal bir yansıma olarak değil, güneşin ta kendisini, kendinde ve kendi için güneşi, kendine ait yerde. Ona bakar, onu olanca mutluluğu içinde, olduğu gibi seyre dalar.

— Ah, ne güzel bir yücelme betimlediniz bize! Ne güzel bir hida-yet! diye coşkuyla seslendi Amantha.

— Teşekkür ederim, güzelim. Sen de aynısını yapar mıydın? Çünkü gördüğü üstüne kafa yoran adamımız saat ve mevsimlerin güneşin gözle görünen konumuna dayandığını ve görünürün şurada-ol-maklığının yine bu gök cismine bağlı olduğunu gösterir, şöyle de söylenebilir: Evet, eski komşularımızın, o kapalı salondaki seyirci-lerin ancak bir gölgenin gölgesini görebildikleri bütün nesnelerin hükümdarıdır güneş. Kaldığı ilk yeri (perde, projektör, yapay imge-ler, yalancı peygamberliğe soyunmuş eski arkadaşları) bu şekilde hatırlayan şu bizim gönülsüz kaçak oradan kovulmuş olduğuna se-vinir ve adeta kör hayalperestler gibi koltuklarına mihlanmış olan herkese acır.

— Ama acımanın iyi bir akıl hocası olduğu nadiren görülmüştür, diye itiraz etti Amantha.

— Ah, dedi Sokrates o küçük, siyah ve sert gözlerini dikip, sen tam bir genç kızsın: gaddar ve acımasız. O halde saf düşünceye geri dönelim. Yapıtların âleminde, görünüşün mağarasında öyleyse ilk rol kimindi? Kim övünebilirdi diğerlerine üstün olmakla? Keskin gözleri ve duyarlı hafızası geçici gölgeleri kaydedip sık sık geri ge-lenleri, nadiren görünenleri, tek tek veya topluca gelip geçenleri sap-tayandan, kısacası görünürün kısıtlı yüzeyine çıkanları algılamaya en uygun olandan başka? Şu bizim kaçığın güneşi seyrettikten sonra gölgelerin oyununda kâhinlik yapanları kıskanacağını mı sanıyor-sun? Üstünlüklerine imreneceğini ve —ne kadar büyük olursa olsun— elde ettikleri avantajlardan yararlanmayı arzu edeceğini mi düşünü-yorsun? Bizim kaçak *İlyada*'daki Akhilleus gibi olmaz mıydı? Büt-bütün aldatici bir şatafat içinde yaşamaktansa kara toprağa ve saba-

na bağlı bir uşak olmayı yüz kez tercih etmez miydi?

— Ooo, bakıyorum Sokrates de seve seve Homeros'un arkasına saklanıyor, diye dalga geçti Amantha.

— Ne de olsa ben de Yunanım, diye mırıldandı Sokrates kendini savunmak için.

— Peki ya bizim kaçığın mağaraya yeniden indiğini hayal etsek? diye araya girdi Glaukon tartışma çıkmasından korktuğu için.

— Zorlanır orada, dedi düşünceli Sokrates. Sonuçta yerine dönerse, güneşin ışığından sonra bu defa karanlık gözlerini kör eder. Gözleri karanlığa alışmadan önce, koltuklarından hiç kalkmamış eski komşularıyla perdeye yansıtılanın oluşunu öngörme konusunda rekabete girerse, komik duruma düşeceği kesindir. Her yerde onun dışarı çıkıp o kadar yukarılara gittiği için miyop olduğu ve aptallaştığı söylenecek. Doğrudan sonucu: Kimse onu taklit etmek istemeyecektir. Onlarla Güneş İdeası'nı, Görünür Doğru İdeası'nı paylaşma arzusunu duyacak, onları yerlerinden koparmaya ve yeni ışığın ne olduğunu bilsinler diye yönlendirmeye kalkacak olursa, öyle sanıyorum ki onu derdest edip öldürürler.

— Abartıyorsun! dedi Glaukon.

— Eee, kız kardeşinin dün alaya aldığı şu hırpani kâhinlerden biri bana öldürüleceğimi haber verdi, çünkü ben altmış yaşında bile bu karanlık dünyanın çıkışının, hakiki ışığın nerede olduğunu sormakta inat edecektim.

Hepsini bir tür melankoli sardı. Sustular, adeta çok uzaklardan gelen denizin sesini veya belki de esmeye başlayan rüzgârı duydular. Sokrates öksürüp bir bardak su içti ve yeniden başladı:

— Arkadaşlar, şu anda yapmamız gereken gayet açık: Biraz önce eğlenmek için şu hayali sunum (büyük kozmik sinemadan kaçan kişinin hikâyesi) ile bir saat kadar önce yaptığımız simgesel –daha doğrusu, geometrik– hani gerçekte kurulan ilişkinin (imge, diyalektik fikir, kanaat ve analitik fikir) bir çizgi üzerinde eşitsiz dört kısım ile gösterildiği sunumu birleştirmek.

— Pek kolay değil, dedi Glaukon. Bir ya da iki dünya var, öbür yanda dört prosedür.

— Ama o dört de ikiye bölünüyor: algılanılır ve düşünülür olanlar. Kabaca, çok kabaca, kendini gözle görülür biçimde görünüş olarak

ortaya koyanı sinemadaki tutsakların algıladığı gölgelere benzeteceğiz. Sonra da projektörlerin ışığını güneşin gücüyle özdeşleştireceğiz. Kaçağın dağa yaptığı seferin ve dorukları seyre dalmasının, Öznenin düşüncenin mekânına yükselmesi olduğunu kabul edelim. Genç dostlarım, bu benzetmeler, sizin bilmeyi çok arzu ettiğiniz, benim de umut ettiğim şeye uygundur. Beklentimin temelsiz olup olmadığına bireyin –adı Sokrates bile olsa, böylesine zavallı bir şeyin– değil, Ötekinin bakış açısından karar verilir. Tek söyleyebileceğim şudur: Bana bir kere görünen her şey, bu deneyimin zaman ve mekânı ne olursa olsun, görünüşünün biricik ilkesine göre hazırlanır. Yanlışlıkla Hakikat/Doğru İdeası adını verdiğim şey bilginin en uç sınırında, neredeyse alanının dışında durur. “Yanlışlıkla” diyorum, çünkü bütün İdeaların ideallığını ayakta tutan Hakikat’ın kendisi diğerleri gibi bir İdea olamaz. Bunun için de o bir kavram olarak kurulamaz. Yine de diyelim ki kuruldu, şu sonuca varmak zorunda olduğumuz görülür: Olan her şey işte bu “idea/fikir”e uygun şekilde ve onun barındırdığı doğruluk ve güzelliğin ışığında kendini serimler. Benzetmelerimizin peşini bırakmazsak şu da söylenebilir: Görünürün alanında deneyimlediğimiz ışığın lütfuna ve ışığın efendisinin eylemine anlaşılının alanında denk düşen şey, hem özel/kısmi hakikatlerin hem de onlara denk düşen düşüncenin (Doğru İdeası’na uygun şekilde) gelişidir.

— Ama, dedi kaşlarını çatmış Amantha, benzetme sakat.

— Öyle mi, dedi beklenmedik şekilde çok keyifli olan Sokrates, geometrik bir imge ile şiirsel bir imge arasında hiç uyum olamaz mı? Bu uyumsuzluk bir yana, bir bireyin –eyleminin bağlamı ister kamusal olsun ister özel– ancak Hakikat’ın buyruklarına itaat ederek rasyonel davranabileceğini kabul etmez misin?

Tatmin olmadığı yüzünden okunan Amantha’nın yerine Glaukon cevap verdi:

— Evet, bunun aksi söylenemez.

— Keza, kozmik sinemadan kaçanların, dağın doruğuna varıp orada güneşi seyretmiş olanların, insanların pis işlerine bulaşmak istemeyeceklerini de şaşırmadan, direnmeden kabul edersin. Bir Hakikat-öznesinin parçası oldukları için o yüksek yerde ebedi bir konaklamadan başka bir şey istemezler. Bizim sinema alegorimiz bü-

tün bu sürecin gerçeğini düzgün ifade ediyorsa, sonuçta bu durum da normaldir. Öyle değil mi?

— Evet! dedi şaşkınlık içinde Glaukon.

— Öyleyse, Ötekinin yüksekliğinde bir seyre dalıştan birdenbire insan hayatının küçük hikâyelerine geçen birinin biraz şaşkın ve gülünç görünmesine bu durumda kimse hayret etmez. Yeniden daldığı karanlığa pek alışmadığından bu kişi, mahkemelerde veya devletin başka kurumları karşısında, yani adaletin sadece gölgesinin ve yapay bir ışığın dünyanın perdesine yansıttığı birtakım yapay nesnelerin söz konusu olduğu yerlerde kendini savunmak zorunda kalır. Bu imgeler konusunda uzmanlarıyla baş etmekte çok zorlanır, çünkü onlar kendinde adalet sezgisine hiç ulaşmamışlardır.

— Ama şaşırmamak bir kanıt değildir, dedi Amantha.

— Şimdi de bilmecelerle mi konuşuyorsun? dedi Sokrates iğneleyici bir edayla. Bizim problemimize daha rasyonel biçimde kendini verirken, ışıktan karanlığa ve karanlıktan ışığa geçilmesine bağlı olarak, görme eyleminin iki farklı nedenle, iki farklı şekilde aksamaya uğradığını hatırlarsın. Ayrıca beyin hücrelerini biraz zorlarsan, görmeyle ilgili bu değinilerin Özne için de geçerli olduğu sonucuna belki varırsın. O zaman da, güzelim, bildik bir kavramı anlayamayacak kadar şaşkın birini görünce, bön bön gülmek yerine, kendi ışığına açık olan bir varoluştan birden çekilip çıkarılmış Öznenin, karanlık konusundaki deneyimsizliği yüzünden körleşip körleşmediğini sorabilirsin. Ya da tam tersi, karanlık bir cehaletten biraz ışığa geçince o dayanılmaz parlaklıkla gözlerinin kamaşıp kamaşmadığını. İlk durumda bilirsin ki karşında duyguları ve bütün hayatı mutluluğa dayalı biri var. İkinci durumdaysa zavallıya acırsın, ama aklına ona gülmek için zalimce bir fikir gelirse, ona gülmen aydınlık yukarılardan gelene gülmenden daha az gülünç olur.

— Pişmanım, hocam! diyerek öne doğru eğilen Amantha gülümseyordu.

— Umarım pişmanlığın zihninin kapılarını önemli sonuçlara açar. İlk olarak da şuna: Eğitim bazılarının iddia ettiği şey değil. Özellikle de bilgiyi olmadığı yere (her türlü bilişsel eğilimden muaf olduğu varsayılan bir Özneye) sokmak için uğraşan psikolog ve pedagogları kastediyorum. Adeta kör bir göze görme yetisini aşılar gibi. Oysa

biraz önce anladığımız ve söylediğimiz gibi, bilme gücü ve bu gücü etkinleştirecek aygıt her Öznede bulunur. Öyle bir göz hayal edin ki karanlıktan aydınlığa ancak bütün gövdenin hareketiyle dönebiliyor olsun. İşte şimdi anlayabiliriz ki ancak Öznenin tam atılımı pahasına oluşun karmaşıklıklarından kurtulabilir insan, sonunda varlığa ve varlığın barındığı içkin parlaklığa –tam da “Hakikat bu” dediğimiz şeye– dair bölünmemiş sezgi katlanılabilir olur.

— Bu da “tam atılım” oldu ama, diye mırıldandı Amantha.

— Demek ki eğitim bir dayatma değil yönlendirme işi. Hatta şöyle söyleyeyim: bir doğru yolu buldurma, bir hidayet tekniği. Önemli olan tek şey Öznenin bu dönme hareketinin gerçekleşmesi için en basit ve en etkili aracı bulmak. Söz konusu olan kesinlikle ona görmenin dayatılması değil, onda zaten var bu. Ama yanlış yönlendirildiği ve uygun gerçekliklere yüzünü çevirmediği için, onu ne pahasına olursa olsun baştan yönlendirmek gerekir.

— Peki nasıl? diye sordu Glaukon. Bu baştan yönlendirmeyi hazırlayan icralar, teknikler neler?

— Hidayet, diye devam etti Amantha. Ben bu “hidayet” kelimesini seviyorum. Sokrates’in kelimeyi dinsel kaderi dışına çıkarmaya çalışması hoşuma gidiyor.

— “Öznel yetiler” adını verdiğimiz işlevlerin büyük kısmı pekâlâ bedeninin nitelikleriyle akraba olabilir, diye devam etti Sokrates. Bütün tekrar kaynaklarını (alışkanlık, egzersiz...) kullanarak bu yetileri olmayan kişilerde var edebiliriz. Ama “düşünce” adını verdiğimiz yeti, Özne ile onun bedensel dayanağı arasındaki her türlü paralellik için istisna oluşturur. Kaynağı Ötekinin alanı olan düşünce kendi gücünü kaybedemez. Düşüncenin kullanışlı ve yararlı mı, yoksa kullanışsız ve zararlı mı olduğu öyleyse sadece bu gücün yönelimine bağlıdır.

— Hep dikkatimi çekmiş olan bir konuda beni aydınlattınız, diye araya girdi Glaukon. Yani, kötü ama kurnaz kişiler konusunda. O sefil öznelliklerine rağmen veya bunlar yüzünden, nüfuz edici bakışları vardır ve eylemlerinin rezil amaçlarını ve araya giren engelleri en büyük inceliklerle belirlerler. Siz o insanlarda Öznenin gözünün kesinlikle kör olmadığını, yanlış yönlendirildiğini, kötülüğe hizmet etmek zorunda olduğunu açıkladınız sadece.

— Aynen öyle! dedi Sokrates. Ama şöyle de bir paradoks var karşımızda: Bu insanlar ne kadar görürlerse o kadar sapıklaşıyorlar.

— Peki öyleyse öznel görme nasıl doğru istikamete, bazen “bir hakikate dahil olma” adını verdiğiniz şeye yönlendirilebilir?

— Bir hazırlık gerektiği muhakkak. Sana şöyle bir tablo çizebilirim. Varsayalım ki bir sıcak hava balonunu serbest bırakıp uçuşunu hızlandırır gibi, bireylerdeki hayvani doğaya ameliyat yaparak, içimizde basit ve pasif oluştan hoşlanan her şeyi, bu kurşun gibi ağır safraları attık. Öznel gözü bu şekilde küresel pazarın ürünlerinin sunduğu tutsak görme biçimlerinden (bisküvilerin parlak ambalajları, çıplak kadınlara benzeyen şişme bebekler, her yeri nikelajlı arabalar, aynı anda birden çok saçma sohbeti gerçekleştirebilecek bilgisayarlar; kısacası, gözü aşağıya ve önemsizce çeviren her şey) uzaklaştırsaydık, bu cerrahi işlem tamamlanınca gözü görsün diye hakikatlere çevirseydik, bütün özneyi de hemen o anda yönlendirici özneye dahil olmaya özendirseydik, o zaman fark ederdik ki söz ettiğin o bireylerde aynı göz bu hakikatleri de onu beyhude ve kötü şeylere yönlendiren netlikle görebiliyor. Bu durumda istisnasız bütün bireylerde eşit ve pozitif bir düşünce gücü olduğunu varsayabiliriz.

— Bizim komünizmimizin eşitlikçi temeli bu, dedi Glaukon.

— Ve bu temel ekonomik olmaktan ziyade öznel, diye ekledi Amantha.

— Tabii tabii, dedi Glaukon biraz memnuniyetsizlikle. Ama günün birinde ikisinin de olması gerekecek.

— Adım adım ilerleyelim, çocuklar! diye seslendi Sokrates. Biraz önce söylediklerimizin kaçınılmaz bir sonucu şudur: İki tip birey yönetim görevlerine uygun olmaz (veya –içinde bulunduğumuz berbat koşullarda– değildir). Birincisi, tam anlamıyla eğitimsiz olmaları ve içinde bulundukları terk edilmişlik hali hakikatler konusunda bir tür sinik kayıtsızlık yaratmış olanlar. İkincisi de toplumsal atlıkarıncadan kopuk olup bütün hayatlarını tek başlarına okumaya vermiş olanlar. Birincilerde kamusal veya özel eylemlerini bağlayabilecekleri birleşik norm eksiktir. Daha yaşarken şanslı adalara nakledildiklerini düşünen ikincilerse siyasetle uğraşmaya kesinlikle yanaşmazlar.

— İyi ama o zaman bizim beşinci siyasetimizle uğraşacak kimse yok mu? diye sordu Glaukon endişeyle.

— Bu bizim çalışmamıza bağlı. “Biz” derken de “Komünizm İdeası”nın öncülerini kastediyorum. Temel nitelikte olduğunu açıkladığımız bu bilgiye, Doğru’nun görülmesinin yön verdiği bilgiye büyük kitlelerin dönmesi için gerekli koşulları yaratmamız gerekiyor – çünkü bir kimsenin düşüncesinin herhangi bir başka kimsenin düşüncesiyle aynı değerde olabileceğini biliyoruz. Herkes, isteyerek veya zorla, mağaradan çıksın! Güneşli doruğa yapılan sefer herkesin olsun! Azınlık durumundaki bir aristokrasi de o doruğa tek başına varıp Doğru İdeası’ndan yararlanırsa, ona neredeyse hep izin verdiğimiz şeye artık izin vermeyiz.

— O ne peki? diye sordu Glaukon heyecanla.

— Komünist partilerde örgütlenmiş küçük seçkinlerden söz edildiğini hiç duymadın mı? Hani büyük fedakârlıklar sonucunda zorla bir çıkış sağladıktan sonra devletin tepesine yerleşip aşağıdaki insanları dert etmeyenleri? Yüzlerini hiç işçilere, köylülere, neferlere döndürmeyip onlarla yaşamayanları ve, Mao’nun dediği gibi, “kitlelerle ilişki” kurmayanları? Yeni dünyanın bu halktan kopuk keyfine hoşgörü göstermeyeceğiz. Çıkamamış veya yükselirken pes etmiş olanların katına inmek gerekecek. Onlarla geçici işleri ve vasatlıkları paylaşmak gerekecek – tabii ideanın yenileyici ortamı içinde.

— Peki kazanmak için, baskıcı kapatılmayı kırmak için ağır bedel ödemiş devrimcileri biraz daha iyi bir hayattan mahrum etmek haksızlık değil mi?

— Sevgili Glaukon, bizim lüğatimizde ne “zafer” var, ne “ödül”, ne de “fedakârlık”. İlkemiz ülke halkının bir grubuna, ne kadar hak ediyor olurlarsa olsunlar, olağanüstü derecede tatmin edici bir hayat sunmak değil. Bizim için önemli olan belli bir tip hayatın bütün ülkeye yayılmasıdır. Tartışma ve anlaşmaya ayrıcalık tanıyarak, ama güç kullanımı karşısında da gerektiğinde geri adım atmaksızın, insanların ezici çoğunluğunu bu ilke etrafında toplamak istiyoruz. Önemli olan, herkesin kendi deneyiminin bilançosunu ve bu bilançodan genel eylem için çıkarılabilecek yararlı dersleri birbirine iletmeye çalışmasıdır. Belli tarihsel koşullarda aydın bir öncü grup ortaya çıkarsa, hoşuna gideni yapsın diye değil, eylemini halk birliği-

nin daha üstün bir biçiminin hizmetine soksun diye ortaya çıkar.

— Muhteşem bir tablo! dedi Amantha yarı memnun yarı şikâyetçi bir edayla.

— Benim cevabım Glaukon’aydı, dedi kuru bir ses tonuyla Sokrates. Ayrıca sözümü bitirmedim daha. Hayat eğilimlerine bir İdea’nın yön verdiği herkese “filozof” diyelim (zaten uzun vadede herkes filozof olabilir, olmalıdır). Öyleyse, diyorum ki sana, filozoflarımızı henüz filozof olmayanları dert etmeye, onlarla ilişki kurmaya, onlardaki varoluş yönlendirmesini desteklemeye zorlamak...

— Hidayet! diye kesti sözünü Amantha.

— Evet, doğru, hidayet bu. Ama bu onlara karşı en küçük bir hak-sızlık anlamına gelmiyor.

— Aslında en doğru adalet, diye savundu Glaukon.

— Aynen öyle. Sevgili dostlarım, belirleyici argüman Adalet konusunda tımtırlıklı bir nutuk olarak yorumlayabileceğiniz şu biçimi alabilir:

“Ey İdeanın sancağı altında yaşamaya çalışan, filozof adını hak eden sizler, anlıyoruz ki, dört kötü siyasetten (İdea değil de askeri onur, zenginlik, kanaat özgürlüğü ve tek bir kişinin arzusu üstüne kurulu siyasetler) birinin boyunduruğu altındasınız ve kamusal işlere karışma fikri sizi kesinlikle cezbetmiyor. Felsefi doğayı kişisel olarak ve kendiliğinden biçimde kazandınız – İdea’ya her durumda düşman olan bir siyasi bağlam sayesinde değil, ona rağmen. Kendi başına yetişmiş ve –deyiş yerindeyse– ekmeğini kimseye borçlu olmayan kişi bunu önüne gelene, hele ki İdea arayışını zerre kadar dert etmeyen bir devlete vermek istemezse, sonuçta, hakkıdır. Şayet bizim yaratmayı başardığımız yeni siyasi bağlam sayesinde filozof olmuşsanız, kolektif hayatı yönlendirmek için pusulamız da Komünizm İdeası veya Fikri olduğu için ve, bu sayede aktif öznelliğinizi başka yerlerde filozof denenlerden daha uygun ve eksiksiz koşullarda ortaya koyduysanız, kısacası İdea ile pratik arasında sayemizde daha rahat gidip gelebildiyseniz, o halde hepiniz ortak eve inmek, gölgelere bakmaya alışmak zorundasınız. Çünkü bu alışkanlığı kazandıktan sonra görme gücünüz kozmik sinemadan henüz çıkamamış olanlardan bin kat üstün olacak. İmgelerin ne olduğuna, bunların neye gönderme yaptığına vâkıf olacaksınız, zira Hakikat orta-

mında güzelliği yaratan sanatsal, kesinliği yaratan bilimsel ve adaleti yaratan siyasi prosedürler konusunda sezginiz olacak. Böylece, henüz kurulmamış, ama şimdiden sizin ve benim olan bu siyasi topluluk gerçek bir uyanış yaşayacak ve bugünkü devletin çoğunun aksine kumaşı rüyalardan örülü olmayacaktır. Malum, günümüz devletlerinde gölgeler için mücadele veriliyor, bu yüzden de korkunç iç savaşların tek amacı –sanki önemli bir şeymiş gibi– iktidardır. Demem o ki yöneticilerin yönetici olmayı en az istedikleri siyasi topluluk aslında en iyi topluluk ve iç savaşlardan en iyi korunan topluluktur. Buna karşılık toplulukların en kötüsü, iktidara en aç insanların yönettikleridir.”

— Alın size çok güçlü bir sonuç, hem beklenmedik hem de ikna edici, diye yorumladı Amantha.

— Kardeşini duyuyor musun, sevgili Glaukon? Sen de ikna oldun mu? Genç filozoflarımız bizi dinledikten sonra hâlâ bir başlarına somurtma ve itaatsizlik yolunda ısrar edecekler mi? Çoğu zaman herkes gibi saf hakikatlerle ilişki içinde yaşadıkları halde, siyasi çalışmaya katılmayı ebediyen reddedecekler mi?

— Hiçbirinin paçayı kurtaramayacağı kesin. Çünkü biz adil insanlardan adil şeyler istiyoruz. Ama iktidarı, kışına şaplak yemiş bir köpek gibi, istemeye istemeye alacakları da bir o kadar kesin. Bu durum da günümüzde istisnasız bütün devletlerde gördüğümüz durumla hoş bir karşılıklı olacaktır.

— Çok haklısın, sevgili dostum. Meselenin en can alıcı noktasına ışık tuttun. İktidarın belli bir kısmından sorumlu olma sırası gelmiş olanlara, iktidarın sunduğundan üstün bir hayat bulabilirsek, işte o zaman hakiki bir siyasi topluluğun var olması imkânına kavuşmuş oluruz. Çünkü zenginliği paradan ibaret görmeyenler, mutluluk (yani, zengin düşüncelerle dolu hakiki hayat) için gerekli olanları asıl zenginlik olarak görenler iktidara gelmiş olurlar. Ama kişisel avantajlara aç olan, iktidarın her zaman için özel mülkiyetin varoluş ve yayılmasına avantaj sağladığına inanmış olan insanlar kamu işlerine akın ederse, hakiki siyasi topluluk mümkün olmaz. Bu tür insanlar iktidar için canla başla mücadele ederler ve kişisel tutkularla kamu gücünün iç içe geçtiği böyle bir savaş sadece yüce görevlere talip olanları değil bütün ülkeyi mahveder.

— Ne iğrenç bir gösteri! diye yakındı Glaukon.

— Peki, sence iktidar ve devleti küçümseme duygusunu yaratabilecek bir hayat var mı?

— Elbette! diye araya girdi Amantha. Hakiki filozofun, Sokrates'in hayatı!

— Abartmayın, çocuklar, dedi Sokrates ağzı kulaklarında. İktidara âşık olanların iktidara gelmemesi gerektiğinde anlaştık öyleyse. Bu durumda tek sorunumuz taliplerin savaşı olur. Filozof olduklarını ilan etmeye çekinmediğim o kocaman insan yığınının (çıkar gütmeyen, kamu hizmetinin ne olduğunu içgüdüsel olarak bilen ama devlet dairelerine kurulmaktan başka onurlar ve siyasi yöneticilerin hayatından çok daha iyi bir hayat olduğunu da bilen insanlar) işte bu nedenle siyasi topluluğu korumak için sırayla nöbet tutması gerekir.

— Hakiki hayat, diye mırıldandı Amantha.

— Hakiki hayat, diye tekrarladı Sokrates. Hiç eksik olmaz. En azından büsbütün eksik olmaz.

Matematikten Diyalektiğe

(521c-541b)

— Hakiki hayat, dedi Glaukon diğer ikisinin zayıf bir yankısı gibi. Elbette. Peki ülkenin bütün gençlerine bunu nasıl kavratacaksınız? Cehennemden derinlerinden çıkıp gökyüzünde konaklamayı başardıkları iddia edilen şu kovulmuş melekler misali, ışığa yapacakları seferi nasıl hazırlayacaksınız?

— Yazı-tura atmak kadar kolay değil. Loş ışığa sırt çevirip hakikatte var olana yönelmek için, bir Özneye dahil olmuş bireyin, hakiki hayatın anahtarlarını ele geçirmesi lazım. İşte bu hidayete felsefe adını veriyoruz. Sorduğun soru şu anlama geliyor: Düşüncenin böyle bir baştan yönelişinin önünü hangi bilgi açabilir? Bir başka deyişle: Bireyi her şeyin faniliğinin ötesine geçirip kendinde varlığa doğru çeken ilim hangisidir? Düşünüyorum da filozoflarımızın gençliklerinde iyi eğitim görmüş gerçek birer asker olmaları gerektiğini söylemedik.

— İyi de ne olacak yani? dedi Glaukon, Sokrates'in yine sadetten uzaklaşacağını görerek endişeyle.

— Eğitim programlarında yeni konuların öncekileri pekiştirmesi gerekir. Aradığımız ilmin askere büsbütün faydasız olması ters etkilere yol açar. Ama bu askerler (veya muhafızlar, militanlar, yurttaşlar, yöneticiler, her neyse) eğitimlerine zihin disiplinleri olarak edebiyat ve müzikle, beden disiplinleri olarak da diyet, tıp ve sporla başlamışlardır. Bunlardan son üçünü bir yana bırakabiliriz. Çünkü bedenın büyümesi, bakımı ve yaşlanmasıyla ilgili bunlar, ebedi ha-

kikat olmaktan alabildiğine uzaklar. Peki aradığımız ilim edebiyat veya müzik midir?

— Tabii ki hayır! diye atıldı Amantha. Hatırlarsanız, bu dalların sırf fiziksel egzersizleri dengelesinler diye bulunduklarını söylemiş-tik. Herkeste faydalı birtakım alışkanlıklar oluşmasına yardımcı olurlar. Örneğin müzikal uyum insanın içindeki uyumu besleyip destekler. Duyumsanabilir bir düzen davranışlardaki düzenliliğe destek olur. Mitolojik veya gerçekçi olsun, şiirler karakter özelliklerini aktarır, vesaire: Çocuklar küçük yaşta eğitilir, onlara varlık tarzları aşılanır. Sizin aradığınız gibi, bu ilk eğitimlerde Doğru'ya ilerleyen bir ilmin eseri görülmez.

— Çok iyi hatırlattın: Bunlardan hiçbirisi daha ileri gitmemize yaramaz. Muhteşem Amantha'cığım, söyler misin, hangi doğrultuda devam edelim arayışımıza? Teknikler yönünde mi? Trajik dizeleri hatırlamanın tam sırası bence, dedi Sokrates. Şiirin ölçüsüne dikkat ederek başladı okumaya:

Böyle büyük bir üzüntüde ne kalır bize?

Bütün varlığa uzanan aritmetik elbet.

— İnsaf! diye haykırdı Amantha.

— Corneille'i uyarlıyor hocamız, dedi Glaukon. Şiir bilgisi konusunda kız kardeşinin önüne geçmiş olmaktan pek memnun bir hali vardı.

— Analitik tekniklerin, disiplinlerin ve tam anlamıyla bilimlerin ve eğitiminin en başında mecburen öğrenmiş herkesin başvurduğu bu ortak bilgiyle böyle kabaca alay etmiş olmasından biraz utanıyorum, diye devam etti Sokrates. Üç kadar, hatta biraz daha ilerisine kadar saymamızı sağlayan bu ilkel bilgi, temel aritmetik ve hesap tabloları, özellikle de çarpım tablosu... Teknik ve bilimler bu temel bilgileri varsaymak zorundalar, öyle değil mi?

— Elbette öyle! dedi Glaukon omuz silkerek.

— Savaşmak için bile saymak gerekmez mi?

— Amma da soru! Herhalde yani.

— Bu açıdan Aeschylos, Sophokles ve Euripides'in bize sunduğu Palamedes...

— ... bir de Gorgias'ın, diye mırıldandı Amantha, *Palamedes'in*

Övgüsü'nü gayet parlak buluyorum.

— Gorgias'tan yeteri kadar söz ettim, diyerek onun sözünü kesti Sokrates. Kardeşin Platon da ona koca bir diyalog ayırdı. Bırak o orada kalsın, lütfen. Bizim üç trajedi yazarımız gibi bütün bir gelenek için de Palamedes aritmetiğin mucididir, diyordum. Dehası yüzünden kendi kendisiyle kafası çok meşgul olduğundan, Yunan birliklerinin savaş düzenini Troya'nın dışına kurmuş, gemileri saymış, un stoklarını kontrol etmiş, yay ve ok yedeklerini değerlendirmişti. Sanki kendisinden önce kimse saymayı bilmiyormuş gibi bir hali vardı. Bu şekilde Agamemnon'u kaç ayağı olduğunu bile bilmeyen değersiz bir başkomutan gibi gösteriyordu.

— Trajedi değil de komedide karşımıza çıkacak bir general, diye görüşünü belirtti Glaukon. Bir er bile çantasındaki çorapları saymayı bilir elbette.

— Asker, şüphesiz. Aslında insan dediğimiz herhangi bir hayvan da. İnsan olarak yaşayıp da Sayı'dan habersiz kimse olamaz. Yine de aritmetiği kendi hakikati içinde düşünmek lazım.

— O ne peki? dedi Amantha biraz küstahça.

— Ne yazık ki aradığımız bilgilerden biri bu, özüyle bizi saf düşüncenin krallığına sokacak bilgilerden biri. Daha doğrusu, bizi, varlığın saf düşünceye açık olan kısmına yönlendirecek bilgilerden. Fakat aslında kimsenin pratikte aritmetiğe böyle yaklaşmadığını kabul etmek lazım.

— Ben de sizi anlamakta zorlanıyorum, diye itiraf etti Glaukon.

— Öyleyse bakış açımı şöyle açıklamaya çalışayım. Şöyle bir öneride bulunacağım: Önce ben söylem düzeyinde bizi pozitif yönlendiren her şeyi pozitiften saptıran her şeyden ayıracağım. Sonra sen sahneye gireceksin ve bu ilk ayrımı onaylayacak veya yanlış bulacaksın. O zaman benim öngörülerimin doğru olup olmadığı konusunda daha net bir görüşe ulaşacağız.

— Peki, öyle yapalım, dedi daha şimdiden hevesi kaçmış Glaukon.

— Öyleyse, ilk bölümlerim şu: Algı yoluyla erişebildiğimiz nesneler arasında bir yandan saf düşünce açısından hiçbir ek inceleme gerektirmeyenler vardır, bir de saf düşünceyi mutlaka gerektirenler. Peki böyle bir ayrımın temeli nedir? Birincilerde, sırf algıya dayalı

anlayış yeterli olurken, ikincilerde algı “olan” üzerine sağlıklı bir şeyler söylemeyi sağlayan hiçbir şey üretmez.

— Anlıyorum, dedi Glaukon. Belli ki çok uzaktan görülen nesnelerden veya modern yapıların cephelerini süsleyen göz aldatici çizimlerden söz etmek istiyorsunuz.

— Yok, hiç anlamamışsın, dedi Sokrates kibarca. Saf düşünceyi gerektirmeyen nesneler aynı anda iki karşıt duyum vermeyen nesnelerdir. Bu dolaysız karşıtlığı verenleriyse saf düşünceyi harekete geçiren nesneler olarak sınıflandırıyorum. Nedeni de şu: Böyle bir durumda algı, nesnenin falanca yüklem mi yoksa onun karşıtı olan filanca yüklem mi kapsamına girdiği sorusuna zerre kadar ışık tutmaz. Bunun da nesnenin bulunduğu uzaklıkla hiç ilgisi yoktur.

— Bir örnek veremez misin? dedi alttan alan Glaukon.

— Vereceğim. Sağ elimin ilk üç parmağına bak: başparmak, işaret parmağı, orta parmak. Bunların her biri parmak gibi görünür ve “parmak” kelimesi kapsamına girer, başta veya ortada olmalarının bir önemi yoktur. Açık veya koyu renkli, kalın veya ince, bükük veya kuru olmalarının, buna benzer başka belirlenimlerin de önemi yoktur. Bu ikincil farkların oluşturduğu sınıksız ağda Öznenin parmağın ne olduğunu sormak için yüzünü saf düşünceye çevirmesi gerekmez. Peki neden? Çünkü görme yetisi ona bir parmağın aynı zamanda tam zıddı olması gerektiğini göstermemiştir.

— Ayrıca, dedi Amantha, saf bile olsa düşüncenin bir parmağın zıddının ne olduğu konusunda açık seçik görüş bildirmekte zorlanacağını da itiraf etmek gerek.

Sokrates bu haince sözleri duymazlıktan geldi:

— Peki parmakların boyu söz konusu olsaydı görme yetisi bu konuda uygun bir görüşe sahip olabilir miydi? Sonuçta parmağın başparmak veya orta parmak olması algı için önemsiz değildir. Yumuşak-sert veya ince-kalın gibi yüklem çiftleri için de aynı şey söz konusu. Genel olarak duyu yetileri –yani, malum beş duyumuz: görme, işitme, koku, tat, dokunma– bu tür belirlenimleri doğru olarak takdir edemez. Çünkü bir nesnenin sertliğini değerlendirmekle yükümlü duyu yetisi aynı zamanda o nesnenin yumuşaklığını da değerlendirir. Dolayısıyla bu yeti Özneye aynı nesne konusunda “yumuşaklık” ve “sertlik”in belli bir duyu deneyiminin net şekilde ayırabildiği be-

lirgin yüklemeler olmadığını, duyumsanabilir bir sürekliliğe yerleşen birtakım dereceler olduğunu haber verecektir. Bu sürekliliğin kaynağı da bir tek yeti olduğu için, aynı nesnenin aynı anda hem yumuşak hem de sert olarak algılandığı söylenebilir. Bu durumda Özne bir açmazla karşı karşıyadır. Algıya bakın ki bize bir nesnenin hem sert hem de yumuşak olduğunu söylüyor. Ne anlama geliyor bu? Ağır ve hafif için de aynı şey söz konusu. Duyu yetilerimiz bize ağırlığın hafif, hafifin de ağır olduğunu söylüyorsa ağır/hafif ayrımı ne anlama gelir?

— Herakleitos olsa mutlu olurdu, diyerek araya girdi Amantha. Hayranım şu formülüne: “Ölümü yaşamak ve yaşamı ölmek.”*

Oltaya gelmeyen Sokrates hiç bozuntuya vermeden sözlerine devam etti:

— Özne algı kaynaklı bu bilgilerin bir ikilik mi yoksa birlik mi içerdiğini görmeye çalışmak için akıl yürütme ve saf düşüncüyü yardıma çağırır. Düşünce iki nesne olduğunu görürse, ikisinin de tek olması ve ötekinden farklı olması gerekir. Nesnelerin her biri tek olduğu ve ancak ötekiyle birlikte iki ettiği sürece, Özne onların ayrı olduklarını düşünecektir. Çünkü ayrı olmasalar iki şey olarak değil, tek bir şey olarak düşünülürlerdi. Şimdi bu soyut değerlendirmeleri görsel algı alanına uygulayalım. Görme yetisinin büyükle küçüğü ayırmayan, birleştiren bir görüşü olduğunu söylemiştik. Saf düşünce bu noktayı biraz aydınlatmak için büyükle küçüğü ayrılmamış değil ayrı şeyler olarak kavramaya, dolayısıyla da görme yetisiyle çelişmeye mecburdur. Bu noktada görme ile kavrama arasında gizli bir çelişki vardır. Bu çelişki bizi kendi varlıkları içinde gerçekten büyük ve küçük olanları araştırmaya iter. Kadim dostumuz Gaston Bachelard'ın diliyle söyleyecek olursam, demin algılanır ile düşünülür arasında “epistemolojik bir kesinti” yaparken de böyle bir yol tutmuştuk. Anlama yetisini harekete geçiren nesneler ile onu hareketsiz bırakanlar arasında ayrım yaparken işte bunu söylemek istiyordum. Algıyı iki zıt belirlenimle doyuran şeyleri “harekete geçiren”,

* Fragmanın tamamı şöyle: “Ölümsüzler ölümlü, ölümlüler ölümsüz. Biri diğerinin ölümünü yaşar, diğeri de ötekini yaşamını ölür.” Herakleitos, *a.g.y.*, s. 155. — ç.n.

algısı tekanlamlı olanları ise “durgun” diye tanımlıyorum.

Glaukon hem rahatlamış hem de şaşkın gibiydi. Şöyle dedi:

— Tanımınızı sonunda anladığımı sanıyorum. Hiç anlamadığımı şeyse aritmetikle kurduğunuz ilişki!

— Peki sen sayı ve birliği hangi nesne sınıfına yerleştiriyorsun?

— Vallahi hiç bilmiyorum.

— Algı ile çelişki arasındaki ilişki üstüne söylediklerimizden yola çıkarak bir fikir edinebilirsin. Şayet görme veya başka bir duyu yetisi, varlığı içindeki haliyle Bir’e dair yeterli bir kavrayışa olanak sağlıyorsa, bunun nedeni Bir’in arzumuzu varlığı icabı düşünceye açık olana yönlendirecek nitelikte olması değildir. Biraz önce söz ettiğimiz parmağın durumu meselesine döndük. Gerçi Bir’in durumu tam olarak parmağinki gibi olmayabilir. Bu farkı ortaya koyabilmek için, bir nesne biçimindeki Bir’in algısının hep bir çelişkiye götürüp götürmediğini, sonunda da hem çokluk hem de birlik gibi görünüp görünmediğini sormak lazım. Bunun sonucu, gördüğümüz gibi, Öznenin bir açmazla karşı karşıya kalması ve tartışmaya son vermek için bambaşka türden bir araştırmaya girmek zorunda olmasıdır. Özne kendi içinde anlama yetisini uyandırmak ve kendinde Bir’in ne olduğunu sormak zorunda olur. Bütün bu süreci göz önünde tutarsak şöyle bir sonuca varabiliriz: Bir’in incelenmesi, bireyleri “olan”ın hakiki görüşü konusunda hidayete erdiren incelemelerdendir.

Bu tiradı kuşkucu bir yüz ifadesiyle dinlemiş olan Amantha yerinde duramadı:

— Birey Özne olsun diye aritmetik mi? Amma abarttınız!

— Sonuçta bir nesnenin görülmesinin –ne kadar net olursa olsun– çelişkilerle dolu olduğu kesin, diyerek karşı çıktı Glaukon. Görme olayı her darbeye parçalanır. Aynı şeyi hem bir olarak hem de sonsuz çokluk olarak görürüz hep.

— Şunu da ekleyelim, diye devam etti sözlerine Sokrates. Bir’in durumu böyleyse, Bir’lerin terkibi olan bütün tam sayılar için de durum aynı olacaktır. Aritmetik, hesap da sayılara dayanır. Öyleyse bu bilimlerin birtakım hakikatlere doğru hareket ediyorum.

— Görüyorsun ya! dedi Glaukon susup gülümseyen kız kardeşine. Maydanaz olmadan önce şu akıl yürütmelerinin sonunu bir gör.

Yüksek aritmetiğin aradığımız bilimlerden biri olduğunu göstermiş-tik. Bir yandan aritmetik kolektif eylemin neredeyse bütün alanla-rında gereklidir, örneğin bir baskına karşı ordunun bütün güçlerini en iyi şekilde bir araya getirmek için. Öte yandan filozofa da gerek-lidir. Çünkü sayılar teorisinde uzman olmak için filozofun oluşun gücünü aşmayı öğrenmesi gerekir. Bunda da amacı, varlığı icabı dü-şünceye açık olanı kavramaktır. Ama mensubu olduğumuz komü-nist siyasi topluluğun muhafızları –militanlar, işçiler, askerler, yö-neticiler, herkes– hem eylem adamıdır hem de filozof. Bu nedenle yüksek, hatta aşkın aritmetik eğitiminin zorunlu olduğunu ilan et-mek gerektiğini düşünüyorum. Kolektifliğimiz içinde hakikaten yer bulmak isteyen ve sırası gelince yönetim görevlerini yerine getirmek için hakkını kaybetmek istemeyen herkesin bu eğitime katılması ve bu konuda birtakım pratik reçeteler ezberleyecek kadar yüzeysel bil-giler edinmesi değil, sayıların doğası hakkında sentez diyebileceği-miz nitelikte bir anlayışa saf düşünceyle ulaşacak kadar kendini ge-liştirmesi gerekecektir. Evet, bu konuyu ne kadar çok düşünürsem bu bilimin siyasi projemizin nasıl ayrılmaz bir parçası olduğunu o kadar iyi anlıyorum.

— Harika bir gençlik yüceltmesi! diye haykırdı Sokrates.

— Gene de birtakım koşulları vardır herhalde, diye homurdandı Amantha. Sonuçta günümüzde bir sürü insanda sayı fetişizmi diye bir şey var. Seçimlere bakın, anketlere... ve tabii ki paraya: Her yerde sayı iktidarda. Aritmetik tapınmasına güvenmiyorum, evet, en doğru kelime bu: Güvenmiyorum. Kapitalizmin en yırtıcı hizmetkârları, bankalardaki simsarlar, korkunç aritmetikçilerdir, bu da her şeyi an-latıyor. Komünizmden çok uzağız, sevgili dostlarım.

— Haksız değilsin, dedi Sokrates. Burada bir ayrım çizgisindeyiz. Sağımda bir sayı pragmatiği var ki sayıyı ticaretle, bankalarla, köle-leştirilmiş kanaatle, sayısal çoğunluk gibi aptalca şeylerle bir tutu-yor. Solumdaysa Sayı'yı konu alan biçimsel bilim var ki bireyin ev-rensel bir Özneye dahil olmasını kolaylaştırıyor; ayrıca bu bilimin hedefi varlığı icabı düşünceye açık olanı hakikati içinde göstermek-tir. Ben matematiğe güvenirim. Paraya ve pazara köle olmakla ma-tematik ortadan kalkmaz. Bu bilimin çıkar güdülmeksizin öğrenil-mesi Özneye yukarı doğru bir atılım kazandırır, onu sayıların varlığı

konusunda diyalektik yapmaya zorlar, ama bu diyalektiğin hareketi içinde, sayıların görünür ve elle tutulur cisimlere veya zenginlik ve şöhrat gibi toplumsal simgelere gönderme yaptığını kabul etmesi asla gerekmez.

— Vay vay! diye heyecanlandı Glaukon. Matematikçileri bilirsiniz. Söz ettikleri “sayılar”ın ticaretin sayıları olmadığına şüphe yok! Bu sayılar çok hassas bir şekilde kullanılır. Diyelim ki Bir’i rasyonel olarak bölmenin bir yolunu bulduğumuzu iddia etsek, matematikçiler gülmekten kırıılır, size inanmayı kabul etmezler. Israrla bu Bir’i bölmeye çalışırsak onlar —olduğu gibi Bir olarak değil de— parçaların çokluğu olarak görünmesin diye Bir’i alabildiğine çoğaltırlar.

— Harika bir betimleme yaptın! diyerek sevindi Sokrates. Sana tavsiyem onlara şu soruyu sorman: “Saygıdeğer bilginler, tartıştığınız sayılardan hangilerini meydana getiren Bir akla gelebilecek başka her türlü Bir’e tam anlamıyla eşittir, ondan en küçük bir farkla ayrılmaz?” Sence sevgili matematikçilerimiz buna nasıl bir cevap verirler?

— Saf düşünce dışında hiçbir yolla erişemediğimiz ve böyle bir düşüncenin meydana getirdiği mekân dışında kullanılması imkânsız olan sayılardan söz ettiklerini söylerler.

Genç öğrencisinden gurur duyduğu belli olan Sokrates Glaukon’u omzunu sıvazladı:

— Mükemmel! Görüyorsun ki yüksek aritmetik bizim için gerekli. Doğru’ya yönelmiş Özneler olarak bizleri saf düşünceden yararlanmaya zorlar.

— Ortaya çıkardığı sonuç bu, evet, dedi Amantha.

— Ayrıca, diye devam etti Glaukon, matematiğe yetenekli olan kişiler diğer bilimlerde de çok kısa zamanda başarılı olurlar. Tembelleriye teoremlerin kanıtlanması ve alıştırmalarda kendilerini geliştirmeye zorlasak, görünüşte hiçbir işlerine yaramasa bile, önceki dönemlerine göre daha zeki olduklarını, daha çabuk kavradıklarını görürüz.

— Aynen öyle. Ayrıca sayılar teorisinin, gerek öğrenme gerekse yeni çözümler bulma konusunda diğer disiplinlerden zihinsel zorluk bakımından üstün olması herkesin ona biraz bulaşması zorunluluğu için yeterli.

— Vay be! diye gülümsedi Amantha.

— Bu iş tamamdır, dedi Sokrates ellerini ovuşturarak. Sayılar teorisi bütün gençlere zorunlu! İnsanların yetiştirilmesi için gerekli genel programımızda gerekli ikinci bilime geçelim.

— Eminim ki geometridir, diye homurdandı Amantha.

— Tam isabet!

— Geometri tabii ya, diye onayladı Glaukon. Savaşta şarttır! Kamp planı yapmak için, tahkimat yapmak için, orduyu konuşlandırmak veya saflarını sıklaştırmak için, kısacası muharebe ve yer değiştirmelerin gerektirdiği her türlü karmaşık manevralar için gereklidir. Geometride iyi olanla hiç anlamayanın farkı hemen belli olur.

Sokrates yüzünü buruşturdu:

— Açıkçası bütün bunlar için çok yüzeysel bir geometri ve hesap bilgisine ihtiyaç vardır. Oysa temel amacımıza, yani Doğru İdeası'nı kavramayı kolaylaştırmaya hizmet edip etmediğini anlamak için geometriyi bütünlüğü içinde, özellikle de en yeni ve zorlu kısmına bakarak değerlendirmek gerekir. Çünkü hatırlatırım: Tam anlamıyla felsefi hedefimiz, bir Özneye dahil olduktan sonra bireyi, içinde özsel olarak mutluluk barından varlık parçasına (felsefi diyebileceğimiz tek buyruk işte bu parçaya sonunda eriştirmektir) yönelmeye zorlayan her şeyi keşfetmektir.

— Sohbetimizin asıl konusuna nihayet dönebildik, dedi Amantha hayale dalmış gibi.

— Evet, döndük. Eğer geometri bizi varlığı icabı düşünceye açık olana tam karşıdan bakmaya zorluyorsa, bize uygundur. Ama ilgilendiği tek şey oluşsa, uymaz. Temel geometriyi kullanan pek çok kişinin kullandığı şey hakkındaki görüşü bu soruyu bulandırır. Sahici geometri üstatları beni yalanlamayacaktır: Çoğunlukla bu bilimin hakiki doğasını meydana getiren şeye taban tabana zıt bir yorum yaygınlaştırılır. Ampirik zorunluluklara sıkı sıkıya bağlı olduğu için, ondan söz ederken hakikaten gülünç terimler kullanılır. Sanki geometri, figürleri düz bir yüzey üstünde evirip çevirmeyle ilgili bir dizi kuraldan ibaretmiş gibi, “ikiye katlama”, “kareleştirme”, “çizgi çekme”, “alanların toplamı” ve benzeri tumturaklı ifadeler havada uçuşur. Ama sonuçta matematik bizim tarafımızdan sırf saf düşünce göz önünde tutularak geliştirilmişti. Hatta daha doğrusu: ebediyen

var olanın saf düşüncesi göz önünde tutularak – koşullara bağlı olarak doğup ölenin saf düşüncesi için değil.

— Goethe’nin dediği gibi “Doğan her şey ölmeyi hak eder,” dedi Amantha usulca.

— Bu sözü Şeytan’a atfetmiş de olsa, bir kere olsun büyük bir Alman şairi doğruyu söylemiş. Doğum lanetinden azade ve ebediyete adanmış olan geometri Özneyi Hakikat’e yönlendirir ve –normalde bizi aşağıda kıt kanaat yaşatan şeyi yukarı çeviren hareketi haber vererek– felsefenin analitik kısmına biçim verir.

— Yine hidayet meselesi, diye mırıldandı Amantha.

— Sonuç itibariyle güzel ve komünist ülkemizde yaşayanların geometriyi ihmal etmemesi için ısrar edeceğiz. Ne de olsa geometrinin ihmal edilemeyecek ikincil avantajları var.

— Ne gibi? diye sordu Amantha biraz sinirli bir tavırla

— Glaukon’un demin saydıkları gibi: Savaş ve onunla ilgili olanlar. Ama özellikle de bilgilerin kaydettiği ilerlemelere baktığımızda geometriyi derinlemesine öğrenmiş bilimciler ile habersiz olanlar arasında çok büyük farklar vardır.

— Demek ki gençlere, aritmetikten sonra, bu ikinci bilimin eğitimi şart koşacağız, diye bağladı Glaukon.

— Mutlaka, diyerek onayladı Sokrates. Üçüncü bilim de astronomi öyle değil mi?

— Evet, dedi Glaukon coşkuyla. Çünkü hangi yılda ve yılın hangi ayında olduğumuzu astronomiden öğreniriz. Çiftçinin, denizcinin ve sefere çıkmış generalin bu bilgilere çok ihtiyacı vardır.

— Şu pratik gerekçelerle beni çok güldürüyorsun! Hani küçük bir köşesinde şöyle bir “haberi” bulduğumuz gazeteleri hatırlatıyorsun bana: Üç yüzyıldır en büyük matematik dahilerinin çabalarını boşa çıkarmış bir yüksek aritmetik problemini birisi çözmüştür.

— Biliyorum, dedi Amantha gözlerini kırıştırarak. Wiles diye bir İngiliz Fermat teoremini kanıtlamıştı. Bir kadın dergisinde okumuştum.

— Pek de bilim dergisi sayılmaz ama! dedi Sokrates. Bu tür durumlarda gazetecilerin hep iki şey söylediğini fark etmişsinizdir. Birincisi: Konuyu ne benim ne de okurların anlama şansımız var. İkincisi: Bu buluş “somut hayatta” ne yazık ki hiçbir işe yaramıyor.

Hıh! Sanki yaratıcı düşünce “somut” değilmiş gibi! Halbuki her şeyden somuttur. İşte bunun için, sevgili Glaukon, hitap ettiğin insanlardan korkmaman gerek. Teorik astronomi diyelim ki muz hasadına veya bisikletlerin vitesini geliştirmeye yaramıyorsa vazgeçeriz. Şu anda seçmekte olduğumuz bilimlerin temel nitelikte olduğu ölçüde temsil etmesi de güç olan bir yararı, kullanışlılığı vardır: Bu bilimler her bir öznde sıradan uğraşların bozup karanlıkta bıraktığı bir organı temizleyip canlandırır. Dev Argus gibi yüz tane gözümüz olsa hepsini gece gündüz açık tutmaktansa bu organı gözümüz gibi korumak daha önemlidir. Çünkü bir hakikate biz ancak bu biricik organla tam karşıdan bakabiliriz. Bu öznel kapasitenin varlığından haberdar olan kişilerin senin gibi pratik gerekçelere ihtiyacı yoktur. Haberi olmayanların hiçbiriyse pratik avantajı olmayan bilimlerle kati surette ilgilenmez. Dostum Glaukon, senin kime hitap ettiğine karar vermen lazım: saf düşüncenin savunucularına mı, yoksa kaskatı pragmatiklere mi?

— Doğrusu, iki gruba da değil. Şu veya bu bilimden elde ettikleri yarar konusunda ikisi de başının çaresine baksın. Ben önce kendi adıma konuşuyor, soru soruyor veya cevap veriyorum.

— Neden olmasın. Geriye doğru gidelim. Geometriden sonraki doğru bilimi seçmedik.

— Astronomi değil miydi?

— Acele etme. Hatırlarsan, okullarda öğretilen başlıca örnekleri (üçgen, daire, kare, parabol...) düzlem geometrisinden seçilmiş temel geometriden söz ettik. Bütün bu şekiller iki boyutludur. Peki astronominin incelediği gök cisimleri? Üç boyutlu uzay nesneleri. Ayrıca bu nesneler hareket halindedir, hani dört boyutlu (mekânın üç boyutu ve yer değiştirmelerini ölçen zaman) oldukları iddia edilse yeridir. Doğrusu mesele daha da karmaşık. Çünkü birden çok mekân mümkün ve bunlar sadece iki (düzlem), üç (uzay) ve dört (uzay-zaman) boyutlu olarak değil, başka boyutlarla da incelenebilir. Bu sorunları ele almak için matematikçiler, n boyutlu çeşitler (Riemann adlı dâhinin buluşu) gibi çok genel kavramlar ürettiler. Topolojik vektöryel uzayları, lif gibi uzayları veya Lie gruplarını da örnek verebiliriz... Sonuçta karşınızda Neptün gezegeninden veya Kuğu takımyıldızından daha büyüleyici, topolojik yani yerleşime ilişkin

(komşuluk, açıklık-kapalılık, örtünme, nokta, içeri-dışarı...), metrik yani ölçüye ilişkin (uzaklık, büyüklük...) ve cebirsel yani hesaba ilişkin (temel grup, ayrışma, eşbiçimlilik...) karakteristikleri bir araya getiren nesneler var. Bunlar çağdaş matematiğin baş tacı ettiği disiplinin (cebirsel topoloji) en tuhaf ve karmaşık nesneleri. Bunlar arasında düğümler, delikli veya n defa katlanmış yüzeyler, hiperküreler, Möbius şeridi, Klein şişesi ve daha nice şaşırtıcı şeyler var! İstisnasız bütün yurttaşların alacağı matematik eğitimi işte bu düzeyde olmalıdır. Üçgen ve dairenin geometrisi yetmeyebilir.

— Peki bu soyut inşalar arasında şu bizim zavallı astronomi ne olacak?

— Şunu iyi anlamam lazım: Bir birey Özne olabilir, onu bu yüksekliğe çıkaracak tek bilgiyse, geri çekilmenin görünmezliğinde duran varlığın bu kısmıyla ilgili bilgidir. Dar anlamıyla bilim, duyumsanabilir tikelliğe yabancıdır. Her birimizin içinde yatan şaire göre, duyumsanabilir maddeden örülü olsalar da, gökyüzünde parlayan takımyıldızlar, kendi düzenleri içinde, olabilecek en güzel ve –yüce anlamıyla– en düzenli şeylerdir. Bizse bu takımyıldızların özsel takımyıldızlarla, gördüklerimizin altında yatan hakiki takımyıldızlarla, hızları ve yavaşlıkları hakiki olan ve hakiki figürlere uygun olan, dakik bir şekilde hareket eden takımyıldızlarla kıyas kabul etmeyeceğini savunuyoruz. Zorluk şurada: Bütün bunların rasyonel ve analitik bir kavranışı var, ama görünürden doğruca hiçbir bilgi çıkarılamaz.

— Bu durumda astronomların gözlemleri, o kocaman mercekler, radyoteleskoplar, güneş sisteminin sınırlarına gönderilen uydular ne işe yarıyor?

— Gökteki sayısız nesnenin, bize görünmez İdea'nın bilgisine ulaşmak için örnek olarak iş görmesi gerekiyor. Farz et ki tarihöncemizden bir sanatçının o üstün yetenekli eliyle bir mağaranın duvarlarına çizdiği birtakım soyut desenler bulduk. Günümüzün bir matematikçisi onlarda cebirsel topolojiye ait birtakım figürler bulabilir ve çizimlerine bayılabilir. Ama bu başyapıtları ağzı açık seyretmekle genel mekânlar teorisini ilerlettiğimiz sonucuna varmaz. Aynı şekilde hakiki astronom yeni galaksiler keşfettiğinde veya arka plandaki gürültüyü (bu evrenin milyarlarca yıldır sonuçlarını görkemli bir şekilde sergilediği büyük patlamadan geriye kalan en kü-

çük iz) kaydettiğinde, duyumsanabilir evrenimizin hayranlık verici güzellikleri karşısında kendinden geçebilir. Ama seyre dalmanın verdiği bu esrimenin veya bu türden sayısız gözlemin birbirine eklenmesinin bu evrenin (ayrıntıları bakımından da toplamı bakımından da) gerçekte ne olduğuna dair tutarlı ve eksiksiz bir teoriye denk düşebileceğini düşünmez.

— Rousseau'cuğum, sevgili Jean-Jacques'im her zamanki gibi haklı, dedi Amantha. Doğru düşünmek için “bütün olguları bir yana bırakalım” demişti.

— Şüphesiz, olguları kaydederek değil problemleri ortaya koyarak inceleriz astronomiyi – tıpkı yüksek aritmetikte, temel geometride veya cebirsel topolojide yaptığımız gibi. Görünür olgular üstünde durmak, bir Öznede düşünce adını hak eden şeyi yararlı biçimde etkinleştirmeyi engeller.

— Bu noktada biraz yüce bir çalışmadan söz ediyorsunuz, dedi Glaukon endişeyle.

— Bilimleri Hakikat Öznesi'nin hizmetine sokabilecek yegâne çalışmadan.

— Ama siz bize bu Özne konusunda sadece bir taslak sundunuz.

— Çünkü biraz önce saydığımız bilimlerin her biri, kendi başına ele alındığında, pekâlâ birtakım hakikatler üretebilir, yine de bu hakikatlerin varlığı üstüne söz söylemekten âcizdir.

— Yine de bütün bilimlerin sistematik olarak katedilmesinin ötesine geçip hepsinde ortak olan unsuru, hepsini düşüncenin özel bir türü olarak meydana getiren şeyi keşfedebiliriz. Bütün bilimlerin ikamet ettiği yeri titiz bir kanıtlamayla ortaya koyabiliriz. İşte o zaman önemli ölçüde ilerleme kaydetmiş oluruz. Yoksa boşuna gevezelik etmiş oluruz.

— Bu sonsuz ama gerçekten çok yararlı bir çalışma olur. Yine de sevgili dostum, bu çalışmayı bitirdiğimizde, felsefenin çalmaya çalıştığı müziğin ancak prelüdünde oluruz. Sadece epistemoloji yapmış oluruz ki o da pek fazla bir şey değildir. Bütün sorun şu ki, ne kadar büyük matematikçi ve ne kadar büyük bilimci olurlarsa olsunlar, bu kişiler hakiki diyalektikçi değiller. Bilimler –tıpkı sanatlar, siyasi eylem ve aşktaki aktarım gibi- zorunlu olabilirler, ama yeterli değiller. Tekil hakikatler felsefenin prelüdünden başka bir şey de-

ğildir. Ama tabii onlar olmadan da partiyonumuzda tek bir nota olmaz. Fakat tam anlamıyla felsefi ezgiyi ancak diyalektik bir tartışmayı sonuna vardırmaı başaranlar terennüm edebilir.

— Galiba kozmik sinemanın yakınlarına döndük, dedi Amantha.

— Katettiğimiz yolun kıvrımlarına olağanüstü bir şekilde duyarlısın. Evet, yeniden ampirik olan ve düşünülecek olan meselesi söz konusu. Ne zaman ki kölelik mekânında gölgelerin tutsağı olan görüş yukarıdan dönen kişinin talimatıyla kaçıp dışarısı gözlerini kamaştırdığı için hiçbir şey görmemeye başlar, işte o zaman düşünceyi taklit eder. Önce akşamı, bir göletin yüzeyine yansıyan ağaçları, sonra gecenin karanlığında yıldızları, şafakla birlikte ulu çamları, uçuşan rengârenk kuşları, göğün mavisini ve son olarak da güneşi ayırt etmeye çalışacaktır. Aynı şekilde biz de diyalektik yapma uygulaması içinde (duyumların yardımı olmaksızın sadece rasyonel argümanlara başvurarak) var olan her şeyin öz varlığına yönelmeye çalıştığımızda, saf düşünce sayesinde bir Hakikat kavramı kurmayı başarıncaya kadar devam edersek, (kaçığın görünürün sınırlarına ulaşması gibi) düşünülürün sınırına ulaştığımız söylenebilir.

— Diyalektik usul dediğiniz bu mu yani? diye atıldı Amantha heyecanla.

— Evet bu. Bilimlerin, özellikle de matematiğin eğitimi neden diyalektiğin zorunlu prelüdünü oluşturuyor? Çünkü bu eğitim bize dolaysız deneyimin yanıltıcı “apaçıklıklar”ına başvurmaksızın birtakım hakikatlerin var olduğunu gösterir. Hakikatlerin bu varoluşu hakikatlerin ne olduğuna ve dünyamızda görünenlerin genel rejiminde hangi bakımdan istisna oluşturdıklarına dair bir kavram oluşturmak için gerekli dayanak noktasıdır. Felsefi düşüncenin ulaşabileceği en yüksek nokta işte bu doğru-istisna bilincidir.

Kız kardeşinin aksine, Glaukon ne zaman ki (kendi deyimiyle) “metafizığe düştükleri” izlenimine kapılsa, pragmatizme yönelmiş olanların içgüdüsel tereddüdünü hissetmeye başlıyordu:

— Sizin gibi bakmayı isterdim. Ama bana öyle geliyor ki “olan”a ilişkin görüşünüzü kabul etmek neredeyse imkânsız. Aynı zamanda bir başka görüş açısından da kabul etmemenin imkânsız olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle kendim için geçici bir ders çıkarıyorum: Madem meseleyi hemen çözüme kavuşturamayacağız ve üzerine

daha çok konuşmamız gerekecek, haklı olduğunuzu kabul edelim ve prelüdden ezginin kendisinde geçelim. Prelüdden söz ederkenki kararlılık ve açık seçiklikle konuşalım. Sizin şu meşhur “diyalektik yapma”nın ne olduğunu, kaç türe ayrıldığını, ne gibi yolları olduğunu söyleyin bize. Çünkü yolculuk çabamızın sonuna, yolculuğun hedefinin olduğu yere ve zorlu bir yirmi dört saat sonunda biraz dinlenmeye bizi bu yollar ulaştıracak.

— Sevgili Glaukon, bu doğrultuda beni daha fazla takip etmeye imkânınız yok. Gerekli inat bende var ama, peki ya sende? Bil ki sezginin konusu bundan sonra söz ettiğimiz bir imge değil, olduğu haliyle Doğru olacak... En azından bana görüldüğü haliyle Doğru. Bu noktada Doğru’nun varlığının benim ona dair sahip olduğum temsil veya tasavvura baştan sona uygun olduğunu dogmatik şekilde öne sürecek değilim. Ama çok farklı olmadığını söyleyen bir sezgiye sahip olunabileceğini savunuyorum; daha da ısrarla savunduğumsa şu: Sözünü ettiğimiz bilimlerin uzmanını ikna edebilecek yegâne şey, diyalektik yapma gücüdür – başka hiçbir şey değil.

— Sevgili hocam, size böyle ılımlı bir dogmatizm hakkı tanıyordunuz! diyerek gülümsedi Amantha.

— Bir nokta daha var ki kimse bize itiraz edemez. Yöntemli bir süreç sonunda –önerilen alan ne olursa olsun– bu alanda var olan her şeyin öz varlığını kavramaya adanmış, matematiğe indirgenemeyecek bir düşünce süreci olduğunu söylüyoruz.

Glaukon itiraz etti:

— Diyalektiğinizden bağımsız olarak, sıradan teknikler ile yüksek matematik arasında ciddi bir fark var yine de.

— Mevcut teknik ve bilgilerin şu anlamda betimleyici veya ampirik olduğunu söyleyelim: Bunlar ya insanların kanaatlerini ve arzularını işler (“beşeri” denen bilimlerin durumu böyledir) ya da görünür şeylerin oluş ve yapısı söz konusudur sadece (jeoloji, botanik veya zooloji gibi örnekler var aklımda), veya hayvanları nasıl beslemek, bitkileri nasıl yetiştirmek gerektiğini öğretmek, imal edilen nesnelerin üretim ve bakımının nasıl yapılacağı söz konusudur ki bu da teknolojinin alanına girer. Hakiki bilimlere gelince, fizik ve özellikle de matematik gibi, bunların varlık olarak varlığa dair bir şeyler kavradığını söylemiştik, şunu da kabul edelim: Belli bir düzeyde

kendi süreçlerine ilişkin bir düşünceye ihtiyaç duymaksızın serpilen bu bilimler, Hakikat'ın kendisinden ziyade Hakikat'ın bir rüyada su yüzüne çıkmasına benzerler biraz. Kendi sonuçlarına hakiki ışığı, gün ışığını tutmaz. Bizim daha önce yaptığımız gibi, bu bilimlerin hipotezler veya zorunsuz tespitlerle yetindikleri gözlemlendiği zaman bunun nedeni de anlaşılır. Sonuçlarının ortaya koyduğu çok önemli değerler dışında bu hipotez veya tespitler hakkında rasyonel bir gerekçe sunulmadığı için bunlara dokunulamayacağı söylenir. Amma ve lakin, ilkenin asli değeri bilinmiyorsa eğer, hem sonuç hem de o sonuca varıran dolayımamalar bu nedenle cehaletle örölüyse, bütün bunların uzlaşımamal düzenlenişine –tutarlı olsa dahi– “bilim” (bu kelimeyi sarıp sarmalayan o koşulsuz, yani mutlak bilgi anlamıyla) diyebilir miyiz?

— Ama bunlar pekâlâ bilim, diye homurdandı Glaukon. Basit be-timlemeler veya dünyaya dair duyumsanabilir algımıza bağımlı göz-lemeler değil.

— Ona ne şüphe! Ama felsefenin, yani diyalektik yapmanın, bi-limleri varsaymakla birlikte yine de benzersiz bir amacı var ki onu bilimlerden mutlak anlamda ayırır. Yöntemi, tek tek hipotezler or-taya atıp, sonra temel ilkeye ulaşınca bu hipotezlerin geçerliliğini teyit etmek olan yegâne düşünme biçimidir felsefe. Sadece o, Özneyi bireyciliğin barbar bataklığından yavaş yavaş çekip çıkarabilir ve yükseklerdeki hedefine yönlendirebilir. Böylesine zorlu bir hidayet için diyalektikçi daha önce yol arkadaşı ve dayanak noktası dediği-miz bilimlerden yararlanır elbette. Ama “bilim” kelimesini, kulla-nımına uygun olarak, hem matematik hem de diyalektik için kulla-nırsak anlamı belirsizleşir. Öyle bir kelime bulmak lazım ki “kana-at”ten biraz daha kesin olsun, ama (mutlak anlamıyla) “bilim” kadar da kesin olmasın. Biraz önce “bilim” kelimesinden vazgeçmeyi ve “analitik bir düşünce” (yani, matematik) ile “diyalektik bir düşünce” (yani, felsefe) arasında ayrım yapmayı önerdim. Ama şimdi kelime-ler üstüne tartışmanın sırası olduğunu sanmıyorum, şeylerin kendi-leriyle ilgili spekülâtif meseleler üstünde durmamız gerekiyor asıl.

— Özellikle de, dedi Amantha gözlerini kurnazca kısarak, Lacan'ın izinden giderek “kelime şeyin cinayetidir” düşüncesini kabul edersek.

— Şöyle de söylenebilir, diye sert çıktı Sokrates: “Gün ışığına çıkarıldıktan sonra, verilen adların şey için bir önemi yoktur.” Ne olursa olsun, ben sınıflandırmamı değiştirmiyorum. Zihinsel etkinliğin iki büyük biçimi vardır: Nesnesi belirlenmiş bir dünyadaki oluşlar olan kanaat ve dünya-aşırı varlığı konu eden düşünce. Bu iki biçimin ikişer de alt biçimi vardır. Kanaat varsayım ve kesinlik diye, düşünceyse analitik ve diyalektik diye ikiye ayrılır. Bu dört unsur arasında, ontolojik aidiyetlerine bağlı olarak, birtakım ilişkiler de önerdim. Belirlenmiş bir dünyadaki değişimlerle varlık olarak varlık arasındaki ilişki neyse, düşünce ile kanaat arasındaki ilişki de odur. Bu insanın ayrıntılarına, özellikle de onu ayakta tutan ontolojik tümdengelimlere gelince, bunlardan biraz söz ettik ve bu noktaya geri dönersek tartışma çok uzun sürer. Diyalektik yapma fiiline odaklanalım. Düşünceye açık olma durumunun rasyonel çekirdeğini mevcut her anda yakalayan kişiye “diyalektikçi” diyoruz. Yakalayamayana ise, sevgili Glaukon, düşünme iddiasında olduğu şeyin mantığını kendisine ve başkalarına açıklayamadığı için, hakiki anlamda düşünme halinin dışında desek, bilmem kabul eder misin?

— Niye kabul etmeyeyim ki böyle bir yargıyı?

— Her şeye evet diyorsun! dedi Amantha ağzının içinde.

Sokrates fark ettiyse de bu iğnelemeye takılmadan sözlerine devam etti:

— Doğru İdeası için de birebir aynı durum geçerli. Diyelim ki bir kişi Hakikat İdeası’nı bütün diğer idealarından rasyonel olarak ayırt edip tanımlayamıyor ve bir kavram savaşçısı misali bütün sözümüne reddiyeler arasında (bu “reddiyeler”i reddederek, ama rakipleri gibi görünüş alanında değil de kendinde-varlık alanında reddederek) yolunu açamıyorsa, ve adamımız karşılarına amansız bir mantık çıkararak bu sözel tuzakları aşamıyorsa, böyle birinin Kendinde Hakikat’i veya başka herhangi bir hakikati bildiğini kimse iddia edemez; hatta bu kişi el çabukluğuyla bir doğrumsu ortaya koysa bile, bu noktada düşünce değil de kanaat söz konusu olduğu kabul edilecektir; bu doğrumsu ne analiktir ne de diyalektik. Sonuçta böyle âciz birinin mevcut hayatı rüyalı bir uyku halinden başka bir şey değildir; burada uyanmadan önce kendisini ölümlerin ülkesinde bulacak ve orada ebediyen uyuyacaktır.

— Sokrates'ten yine öyle bir cümle geldi ki kimse direnemez! diye haykırdı Amantha, gerçekten duygulanmıştı.

— Şimdi de, sevgili çocuklar, her birinizin çocukları olduğunu, onları büyütüp eğittiğinizi varsayalım. Ayrıca kötü olaylar sonucunda –Tanrı korusun– bu çocukların aptallaştığını ve (karenin köşegeni için söylenenden daha haklı bir şekilde) irrasyonel olduklarını bizzat söylediğinizi varsayalım. Sanmıyorum ki bu gençlerin devlet başkanı ve en önemli kararların baş sorumlusu olmasını isteyesiniz. Öyle değil mi?

— Onlara tukaka yapmayı kabullenmek kolay olmazdı, dedi Glaukon, aptal da olsalar kendi çocuklarınızı seversiniz sonuçta. Ama bence onlara daha makul, çeşitli sınırları olmakla birlikte ilginç de olan bir yazgı arardık.

— İşte bu nedenle bu tür bir felaketten önce çocuklarınızı eğitmeye, en azından –konu ne olursa olsun– saf düşüncenin gereklerine uygun şekilde soru sorup cevap verebilecek duruma getirmeye çalışırsınız. Bu da somut olarak şu anlama geliyor: Anne baba olarak diyalektiğin bütün bilgilerin baş tacı olduğunu ve hiçbir bilginin onun üstüne çıkarılamayacağını bilirsiniz. Komünist ülkemizde, hepsi sırası gelince en üst düzey yönetim görevlerine gelebilsinler diye insanlara ne öğretmek gerektiğine ilişkin tartışmamızın böylece sonuna geldik.

— Alın size harika bir aile-sever sonuç! dedi Amantha. Vuruldum. Ayrıca, kötü bir fikir de değil hani. Tanıdığım herkes, bir adamla karısı tartışırken argümanların düzeyinin çok aşağılara düşmesinden şikâyet eder. Çocuklarla düzgün bir tartışma yapmaksa imkânsız. Sokrates bize şunu gösterdi: Aile huzurunun sırrıdır diyalektik. Karşısında şapka çıkarıyorum! Hatta...

— Tamam, diye kesti Glaukon, ama soyut program ile somut gerçeklikler arasında bir uçurum vardır. Bütün bu bilgileri, diyalektik de dahil, kitleler arasında nasıl dolaşıma sokacağız?

— İnsanların ülkenin oluşuna (bizim anladığımız anlamda) İdea'nın hükmetmesi gerektiği inancına varması için, bu sabah ve bu gece ilkelerini (hatta bazı ayrıntılarını) belirlediğimiz genel eğitimin sonuçlarını kabul ve kontrol etmek gerekir. Bu eğitimin geniş kitleleri yönlendirdiği ve felsefi belirlenimi sentezden ibaret olan bütün

niteliklerin öyleyse kazanılmış olduğu varsayılacak. Her şeye rağmen programımız çok basit: İstisnasız herkes filozof olabilir, olmalıdır. Zaten bu program olmadan felsefenin evrenselcilik iddiasının hiçbir anlamı yoktur. Hatırlatırım: Bu program için başlıca erdem, güzergâhın gereklerine sonuna kadar uymayı sağlayan erdem, cesarettir.

— İşte o yüzden ben de hafıza farklarının, ayrıca kişisel sağlamlık, yani kişinin her biçimiyle çalışmayı sevmesini sağlayan dayanıklılık konusundaki eşitsizliklerin nasıl aşılacağını merak ediyorum, dedi Glaukon endişeli bir tavırla.

— Evet, dedi Amantha. Kol emeği ile zihin emeği arasındaki her türlü toplumsal farklılaşmayı ortadan kaldırma niyetinde olduğumuzu unutmayalım.

— Bu nokta çok önemli! diyerek onayladı Sokrates. Herkes diyletikçi olacaksa, kimsenin tek ayakla yürümemesi lazım! Şunu demek istiyorum: Bir şerde aktif, başka bir şerde tembel olmaması lazım. Günümüzde, gerektiğinde, sırf bir bisiklet yarışını bir dakika seyretmek için otuz kilometre yürümeye hazır, avcılık veya yelkencilik gibi zor egzersizlerden heyecan duyan, yeri gelince masanın kırık bacağına değiştirebilen veya güzelim domatesler yetiştirebilen, kendi tarzlarında açık sözlü ve cesur, ama zihinsel konularda dut yemiş bülbül kesilen, hayatında tiyatroya gitmemiş ve at yarışlarıyla hava durumundan başka bir şey okumayan insanlar olduğunu biliyoruz. Öte yandan hücre biyolojisi uzmanı olan veya Sophokles'in eserlerinde iyelik sıfatları konusunda sırtı yere gelmeyen, bu konuları meslektaşlarıyla bol bol konuşan, operaya abone olan, solun kültür gazetelerini okuyan ve yeri gelince yabancı kökenli işçilerin haklarını cesaretle savunan, ama çukur kazmaktan, motosiklet tamir etmek veya tüfeğe bakım yapmaktan âciz insanlar olduğunu da biliyoruz. Bu topallama sürdüğü müddetçe felsefe evrenselleştirilemez.

— Hakikat konusunda da aynı şey söz konusu! diye atıldı Amantha. Orada da topallayanlar var! İsterseniz “tek bacaklı” Öznelere diyebilirsiniz. Böylelerini çok tanıyorum. Sözümona yalandan nefret ederler, ama bir sürü saçmalaktan söz etmek ve beylik görüşleri tekrarlamak onları rahatsız etmez. Çamurda debelenen domuzlar gibi

cehaletleri içinde çırpınır dururlar. Lacan Baba vaktiyle çok doğru söylemişti: Cehalet bir eksik değil, bir tutkudur! Sonuçta biraz daha çok yalan söyleyip biraz daha az cahil olsalar daha iyi olur.

— Çok zor bir denge, diyerek gülümsedi Sokrates. Kesin bir şey var: Bireylerin bütün eğilimleri arasında gerekli dengeleri bir an önce kurmak gerekir. Çocuklar koşmayı, hoplayıp zıplamayı, kavgaya etmeyi, haksızlık karşısında öfkelenmeyi severler... İspiyonculuk ve kendini beğenmişlikten nefret ederler ki bu da harika bir şeydir! Öyleyse en iyisi onlara aritmetik, geometri, astronomi yükleyip onları bir an önce diyalektiğe açık hale getirmektir. Eğitimin biçimine, en iyisi...

— Benim bu konuda bir fikrim var, diye araya girdi Amantha. Kahrolsun despotik eğitim! Bu tür eğitim resmen kışlaya kapatılmak, can sıkıntısından ölmek ve bol bol gevezelik demektir. Belli bir sürenin ardından, istisnasız bütün çocuklar bu işi ağaçlara tırmanmak, televizyonda şarkıcı seyretmek veya kuytuda öpüşmek kadar veya bunların hepsinden daha çok sevdiği için eğitim almalıdır. Yoksa hiçbir işe yaramaz.

— Haklısın aslında, dedi Sokrates. Sırf okul çağı geldi diye bir insan hem özgür hem de köle olabilir mi? Birisine günlerce zorla ağır taşlar taşıttıktan sonra onunla angaryalardan söz etmek korkunç ve işe yaramaz bir cezadır. İdea'nın gücüne hazırlık olarak bilimler ve sanatların eğitimi de angaryalar gibi mi olacak? Bu da çok saçma. Bireye zorla zerk ettiğimiz dersler bir özneyi şekillendiremez.

— Bravo! diye haykırdı Amantha.

— Gençler, diye devam etti Sokrates, bilgi söz konusu olunca çocuklara karşı asla şiddet kullanmayın. Eğitim oyunlar kadar özgür ve heyecanlı olsun. Hatta, Amantha'nın arzu ettiği gibi, daha da fazla öyle olsun. Herkesin taşıdığı yaratıcılık kıvılcımını genç insanlarda çakmak hocalara düşer. Diyalektiğe giden ve her insan için en doğal olan yolu insan ancak bu aktif özgürlük ikliminde bulabilir. Düşüncesi genel bir görüşe ulaşabilen kişi diyalektikçidir. Ama dünyanın belli bir hali için, bu halin genel bir görüşünü oluşturmanın sonsuz yolu vardır. Her insana (Özne olarak ve koşulların da yardımıyla bireyin dönüşebileceği diyalektikçiye dönüşmesi için) kendisine göre en emin yolu seçme imkânını vermezse eğitim bir hiçtir.

— Peki, dedi Amantha, televizyondaki sahte-tartışmalar, akılsız “filozoflar”, kamuoyu araştırmaları falan diyalektik yapmayı aksatmıyor mu? Herhangi bir konudaki genele açılmış tartışma, internetteki forumlar, bu tür muhabbetler gevezelik ve kanaat için sağlam bir diktatörlük kurmuyor mu?

— Beni meşhur sapmalarımdan birini yapmak zorunda bırakıyosun. Bir çocuk düşünün, çok zengin birilerince evlat edinilmiş, hayatı da bir sürü kendini beğenmiş, asalak insanın arasında işsiz güçsüz ve huzurlu şekilde geçmektedir. Diyelim ki evlat edinen anne babası da biyolojik anne babasının yoksul işçiler olduğunu ondan özenle saklamış. Zengin burjuvaların steril bir darbesi çocuğu biyolojik anne babasından koparmaya yetmiş; ağır hasta ve beş parasız olan bu zavallılar da büyük bir sıkıntı içinde çocuklarıyla nasıl yaşamaya devam edeceklerini zaten bilemiyorlarmış. Evlat edinilmiş çocuk bu yalandan habersiz olduğu sürece, biyolojik anne babası olduğunu düşündüğü insanlara, elinden geldiğince, en azından önemli konularda saygı gösterir. Kendisinden istifade etmek isteyen sinik ve kendini beğenmiş gençlere pek güvenmez. Ama bir bakmışsınız ki anne babasının yalanını öğrenmiş. Birden, kökeniyle ilgili hakikatten uzun süre kopuk olduğu ve görünüşteki yasanın yalandan ibaret olduğuna inandığı için şaşkın bir haldeki bu ergen dolaysız keyif ve arkadaşlarının yaydığı *no future* (gelecek yok) gibi nihilist düsturlarla baştan çıkma tehlikesiyle (en azından bir süre için) karşı karşıyadır.

— İyi ama bunun diyalektiğin aksamasıyla ne alakası var? dedi Amantha şaşkınlık içinde.

— Çocukluktan itibaren adalet konusunda birtakım ilkelerimiz vardır. Ne yapmak gerektiğini öğretmeleri ve her zaman uygulamak bile (tıpkı anne babalarımıza her zaman itaat etmediğimiz gibi) hakiki bir saygı duymamız anlamında bu ilkeler anne babamız gibidir. Tabii başka eylem düsturlarımız da vardır; bunlar ilkelere taban tabana zıttır, genellikle daha baştan çıkarıcıdır, bizi cezbedip yoldan çıkarırlar, ama onlara büyük ölçüde direniriz, çünkü her şeye rağmen genelde temel ilkeler, anne baba niteliğinde olduğunu söyleyebileceğimiz ilkeler ağır basar. Diyelim ki gençlerden birine adalet ilkelerinin nereden geldiğini, bu ilkeleri ona öğretmiş olan şu ünlü

Baba'nın kim olduğunu ısrarla sorduk, bu "babalık"la dalga geçtik, binbir şekilde bu düşüncüyü çürütüp reddettik, zavallı genci veya uysal kızı o kadar taciz ettik ki kafasında canlandırdığı adil olanın adalatsız olandan daha adil olmadığını, doğru olduğuna ikna olduğu şeyin pekâlâ yanlış olduğunu, bu alçak dünyada her şeyin oynak ve görelî olduğunu, vesaire düşünmeye zorladık. O zaman çocukluğundan beri sağlam ilkelere duyduğu saygı paramparça olabilir; bu ilkelere arasında sezdiği akrabalığı ve kendisinin hakiki Özne olma kapasitesini artık kabul etmez. Deneyimi karman çorman olur. Kendisini hangi azize adayacağını artık bilmez olduğundan çevresindeki kendini beğenmişler ve asalakların baştan çıkarıcı düsturlarına uymaya ve diyalektiği bundan sonra hep kanaat gevezeliğiyle karıştırmaya başlar.

— Kısacası, günümüzün sahte diyalektikçilerini mazur görüyorsunuz! diye atıldı Amantha. Birileri onların kafalarını karıştırmış, onları bozmuş, ama onlar da en başta o kadar kötü insanlar değillermiş.

— Komünizm insanın iyi olduğuna ve toplumun, ailenin ve devletin, kısacası yanlış politikaların insanı bozduğuna inanır.

— Bu baştan sona Rousseau'nun düşüncesi!

— Evet, öyle! İşte bu nedenle şu sahte filozoflar bizde korkudan ziyade acıma duygusu uyandırıyorlar.

— İzniniz olursa bütün bunların bizi sadetten uzaklaştırdığını söyleyeceğim, dedi Glaukon vaaz verircesine. Ben açık seçik bir eğitim programı istiyorum.

— Elbette! dedi Sokrates keyifle. Sözü ettiğimiz on yıl sürecek temel eğitimden (edebiyat, müzik, temel aritmetik, yabancı dil, spor vb.) sonra bütün gençleri en zorları (vasıfsız kol emeği, odunculuk, kasiyerlik, teslimatçılık, askerlik...) dahil bütün görevleri yerine getirsınler diye şu meşhur yeraltı sinemamızın eşdeğerlisine indireceğiz. Tek amacımız da geriden gelenleri, cahilleri, yabancıları siyasetimize kazandırmaktır. Önemli olan kimsenin (dikkat ederseniz, "kimsenin" diyorum) imge çukuruna saplanıp kalmaması ve dünyanın keşmekeşi içinde herkesin, İdea varacağı yeri ve gücünü aydınlatınca, hayatın nasıl bir şey olacağını anlamasıdır. Beş yıl boyunca İdea'nın genç işçileri olarak kalacaklar. Ondan sonra, on yıl boyunca

ca, analitik düşüncelerini uygulayacaklar: yüksek matematik, teorik fizik, astronomi – ta ki bu alanlardaki en yeni sonuçlara vâkıf oluncaya dek. İşte o zaman, beş yıl boyunca, zihinlerinde bütün bunların diyalektik sentezini oluşturacak ve hepsi filozof olacaklar.

Amantha suratını astı:

— O zaman da gençlikleri kalmayacak.

— Aşağı yukarı otuz yaşında olacaklar. Bir bireyin bir veya birden fazla hakikat sürecine dahil olması ve böylece bir Özne olması ihtimalini yükselten yolun sonuna kadar gitmiş olacaklar. Gözlerini kaldırıp var olana, bu varoluşun altında yatan varlığı açığa çıkararak onun adeta gizli ışığına bakabilecekler. Sıraları gelince, işte bu ışığın yönlendirmesiyle, yöneticilik görevlerinin siyasette karşılırlarına çıkaracağı zorlukları göğüsleyecekler. Kamusal selametten, iyiliğinden başka bir şeyi düşünmeyecekler ve siyaset etkinliğini bir onur değil kaçınılmaz bir görev olarak görecekler. Konumlarından sadece haleflerinin eğitimini (örnek olarak) pekiştirmek için (o da geçici olarak) yararlanacaklar. Halefleri de sıraları gelince, koşullar ne olursa olsun, komünist siyasetin yüce muhafızı olarak tayin edilecekler.

— Örnek nitelikte yönetici adamlar! diye heyecanlandı Glaukon.

— Sadece erkek değil aynı zamanda kadın yöneticiler, diye ekledi Sokrates. Söylediklerimizin hiçbirini kadınlarla erkekler arasında ayırım yapmıyor, bunu hiç aklından çıkarma.

— Çünkü “yönetici” kelimesi ülkenin istinasız bütün sakinlerinin çağrıldığı görevleri anlatır; dolayısıyla kelime cinsiyet, renk, toplumsal sınıf ve bu türden başka bir yüklemsele belirlenim ifade etmez, diye ekledi Amantha.

— Ama yaş belirlenimi var, diye kaydetti Glaukon. Siyasi alanda muhafızlık nöbetine başladığımız zaman otuz yaşına gelmiş olacağız. Şimdi olsa sen de ben de bu göreve layık görülmezdik hâlâ!

— Neyse, galiba beşinci siyasetimiz ve ona uygun insan tipine yakışacak eğitim konusunda yeteri kadar konuştuk, diye sözü bağladı Sokrates. Bir ara verelim mi?

Herkes onaylayıp içkisini yudumlamaya başladı.

Prekomünist Dört Siyasetin Eleştirisi

1. Timokrasi ve Oligarşi

(541b-555b)

VERİLEN ARA BİTİNCE, içkiler ve kısa uykuların da yardımıyla herkes yapılan metafizik veya bilimsel irdelemelerin ve felsefi inşanın sürekli geriliminin verdiği yorgunluğu attı. Elinde bir fincan ballı süt, gayet zinde görünen Sokrates, adalet sancağı altına yerleşmiş kamusal bir kolektifliğin temel özelliklerini, yani beşinci siyasetin özelliklerini özetliyor:

— Ülke eğer kafamızda canlandırdığımız siyasi kusursuzlaştırmanın ilkelerine göre yönetiliyorsa, çocukların, daha genel anlamda da zihinsel ve fiziksel eğitimin, aileden çok daha büyük bir kolektifin işi olduğu kabul edilecek. Keza bütün önemli pratikler, savaşta ve barışta, kamulaştırılıp ortak varoluşa havale edilecek. Siyasi kurallarımıza uygun olarak, ideallerimiz için düşman topraklarında savaşacak veya mücadele edecek yaşta olan herkes, (savaş zamanında sürekli, barış zamanındaysa mümkün olduğunca sık) kamuya ait evlerde yaşayacak ve kendilerine ait kesinlikle hiçbir şeyleri olmayacaktır. Çünkü her şey bütün insanlara ait olmalıdır. Gazetelerimizde yere göğe sığdırılamayan, akıl almaz paralar kazanan profesyonel sporcuların aksine yurttaş-askerlerimiz rahat yaşayabilmeleri için gerekli olanları siyasi kolektiften alacak; ondan sonra yaratıcılığın her alanında yeteneklerini geliştirmeye adayacaklar kendilerini, bu yetenekleri komünist kolektifin büyüme ve ihtiyaçlarının emrine verdikleri ölçüde çalışmalarının yoğunluğunu da artıracaklar.

Amantha iğneleme fırsatını kaçırmadı:

— Ama ne kadar ilginç! Küstahlığımı bağışlayın ama, yer yer de bulanık sözlerin olduğu ilk sunumunuzda tam bir gecenizi alan şeyi şimdi bir-iki berrak cümleyle özetlediniz. Demin söylediklerinizle başlasaydınız konuşmaya, olmaz mıydı?

— Amantha'cığım, beş çocuklu bir grubu iyi kötü yönetmeye başlayınca, dün gece yeni bir problemi oluşturmak ve çözmek için kullandığımız soruşturma yöntemi ile bu sabah kullandığım ve zaten kanıtlanmış olan sonuçları aktarmaktan başka amacı olmayan serimleme yöntemi arasında sen de ayırım yapabileceksin. Siz ikinizin bana asıl şu anda bulunduğumuz noktaya gelmek için girdiğimiz yolu tam olarak ne zaman tuttuğumuzu hatırlatmanız gerekirdi. O yol ayırımına şimdi geri dönmek istiyorum, bu defa amacım geçen sefer girmedığımız yolu sizinle birlikte katetmek. Ondan sonra bütün konuları bitirdiğimizden emin olarak uyuyabiliriz.

Özetlere, sınıflandırmalara, ikilemlere bayılan Glaukon bu noktada takıntılı biçimde sırrını kendine sakladığı şu müdahalelerden birine fırsat olduğunu düşünüyordu:

— Ben o yol ayırımını adeta saplanmış gibi çok iyi hatırlıyorum, Sokrates! Demiştiniz ki belli bir siyasetin üstünlüğü belirlenirse, bu aynı zamanda diğer siyasetlerin değerinin daha az olduğunu gösterir. Bu siyasetlerin vasattan kötüye doğru uzanan dört biçimi vardır. Ama, şu anda teşhis etmekte olduğumuz siyasetle birlikte, toplamda beş olasılığın olduğu bir alan üstüne düşünüyoruz. O sırada kendi kendime şunu söylediğimi hatırlıyorum: Siyasetinizin karşısına koyduğunuz bu dört siyaseti hepimiz biliyoruz. Birincisi ve en ünlüsü, imparatorlukların öne çıktığı, temel ilkesi askeri onur olan siyaset. Adı olmayan bu siyasete bir ad bulmayı da aklımdan geçirdim: “timokrazi” veya “timarşi”. İkinci siyaset küçük bir grup zengininin otoritesine geçerlilik kazandırıyor ve “oligarşi” deniyor ona. Üçüncüsü bir araya toplanmış halkın çoğunluğa bakarak karar almasına dayanıyor, adı da “demokrasi”. Dördüncüsü ise tek bir adamın keyfi diktatörlüğüdür...

— Veya tek bir kadının! diye araya girdi Amantha zarafetle. Hatırla, Sokrates için, felsefe söz konusu olduğu sürece kadınla erkek arasında fark yoktur.

— Tamam ya! diye homurdandı Glaukon. Onun da adı “tiranlık”

— Çok güzel! dedi Sokrates. Tiranlık siyasi gövdenin en kötü hastalığıdır. Ama diyalogumuzu çeken atların nerede yol ayırmasına geldiğini hâlâ söylemedin bana.

— Siyasetlerle ilgili sınıflandırmanızı kendiniz açıklamadan önce, Polemarkhos’la kız kardeşim size çok zor bir soruyla yüklendi. O soruya cevap vermek için kadınlar, çocuklar ve aileyle ilgili başka bir şeye geçtiniz, o da saatler sürdü. Konuşmamız şimdiki noktaya böyle geldi.

— Bu fil hafızasıyla dün gece tam yön değiştirdiğimiz noktada topu yeniden bana atıyorsun. Ben de havada yakalıyorum. Akılselime uygun bir değiniyle başlayalım: Her siyasi topluluğa denk düşen bir insan tipi vardır. Bu noktada şairlerin şairi Homeros’umuza sığmıyacağı. Ulysses’e ne sorduklarını hatırlıyorsunuzdur:

İrkin ne? Vatanın neresi?

Ne meşe can vermiş sana ne kaya.

Öznelerin kaynağı ne ağaçlardır ne de taşlar; Özneler vatandan, ülkeden, siyasi topluluktan çıkar. Demek ki beş büyük siyaset varsa, nereden geldiklerine bağlı olarak tekil bireylerin ait oldukları beş tip öznel örgütlenme de olmalıdır. Bizim siyasetimizden (eşitlikçi aristokratizm) çıkan Öznenin doğasını yakından inceledik ve onu betimlemek için gerekli bütün argümanları ortaya koyduk: İdea’ya-göre-adildir o.

— İdeaya göre. Ne bir eksik ne de bir fazla! dedi Amantha dalga geçencesine.

— Şimdi diğer dört siyasete bağlı öznel tipleri inceleyelim. Özenle, bir bir. Önce Glaukon’un “timarşi” adını verdiğini ele alalım: Bu siyasette Özne kafayı onur ve zaferle bozmuştur. Sonra da sırayla Oligarşik Özne, Demokratik Özne ve Tiranik Özne. Bu dördü içinde en haksız, en adaletsiz olan, bizim İdea’ya-göre-adil’imizin mutlak olumsuzlaması olarak tanımlanmayı en çok hak eden hangisi, birlikte göreceğiz. İşte o zaman saf adalet ile saf adaletsizlik ve mutluluk ile mutsuzluk arasındaki ilişkilere dair tam, eksiksiz bir görüşe ulaşmış olacağız. Uçsuz bucaksız sohbetimizi tamamlayabileceğiz, çünkü –Thrasymakhos’un dün akşam her zamanki hararetiyle sa-

vunduğu gibi— adaletsizliğin yolunu mu, yoksa bu sabahki argümanlarımızın bizi ulaştırdığı üzere adaletin yolunu mu tutmak gerektiğine karar verme imkânına sahip olacağız.

— Böylece sizin şu ilkenizin de doğru olup olmadığını göreceğiz: Belli bir düşünce sürecinde yeni bir ölçüyü ancak tamamlanmışlık yaratır, dedi Amantha.

— Çok etkilendim!

Genç kızdan gerçekten etkilenmiş olan Sokrates biraz durup ekledi:

— Yeni bir siyasi ölçü yaratma yolundaki zihinsel süreçte bütün şansını yanımıza almak için şimdi de önceden yaptığımızı yapacağız: Küçük şeylere bakmadan önce büyük şeylere bakacağız, bireylerin âdetlerini yargılamadan siyasi topluluklarinkini sorgulayacağız.

— Kısır bir döngü çizmiş olmaz mıyız? diye sordu endişeli Glaukon.

— Tabii ki hayır! Önce timarşiyi ele alacağız, sonra ona benzeyen bireyin (“timarşici” veya “timokrat”) portresini çizeceğiz. Diğer üçü için de aynı: Düşüncemiz biçimsel siyasi mekândan orada kurulan Özneye gidecek.

O esnada hâlâ meraklı, hatta huysuz olan Amantha söze karıştı:

— Peki ama neden timokrasiden başlıyoruz ki? Bu tamamen keyfi bir tercih!

— Güzel soru, kızım! dedi Sokrates heyecanla. Bunun için çok güçlü, ama anlaşılması zor bir neden var: Timokrazi doğrudan doğruya beşinci siyasetimizden çıkmış kolektif biçimdir. Beşinci siyasetin birinci bozulmasıdır. Bu nedenle diğer üçünden önce gelir.

— Kötüden en kötüye mi gideceğiz?

— Aynen öyle.

— Bu köken çok esrarengiz! dedi Glaukon kız kardeşini desteklemek için. İdea'ya uygun olandan kusur nasıl sâdir olur? Anlamıyorum.

— Geçiş teorisi her zaman için en zor şeydir. Yine de bir deneyelim. Çok basit bir çıkış noktası, içimizden birinin “iç nedenlerin önceliği” adını verdiği şeyi yeniden olumlamaktır: Bir siyasi gövde ancak bir tür iç savaşla bu gövdenin içindeki fraksiyonlar karşı karşıya gelirse bozulur. Gerçek yöneticiler grubu ne kadar geniş veya ne ka-

dar kısıtlı olursa olsun, aynı görme biçimine sahip oldukları sürece, o siyasi gövde sarsılmaz olmaya devam eder. Ondan sonra, sevgili Glaukon, harcı beşinci siyasetimizle karılmış bir topluluk yine de sarsılabilirse, iç savaş ruhu baskın çıkıp (askerler dahil) yöneticileri böldüğü ve onları karşı karşıya getirdiği için sarsılır.

— Peki böyle bir şey nasıl mümkün olur? Rasyonel ilkelerimiz siyasi görüş birliğini neredeyse dayatır.

— Evet! Tartışmamız dar bir boğazdan geçiyor. Ben de yaşlı Homeros'un *İlyada*'nın başında yaptığı gibi, büyük bir sırrı ifşa etsinler diye Musalara yalvarmak zorunda olduğumuza inanıyorum: iç savaşların kaynağı, bir başka deyişle –ne kadar kusursuz olursa olsun– her var olanda bulunan olumsuzlamanın kaynağı.

Zor anları seven Amantha iyice kötüye giden bu ânı derinleştirmekten geri durmadı:

— Sıkıcı şairlerin, yalancı tarihçilerin ve kıcını kaldıramayan dansçıların sayısına bakıyorum da, Musaları kandırmak pek kolay iş değil!

— Ama ben o güzel sesli kızları adeta bizimle sohbet eder ve oynar gibi canlandıracak, sözlerimde yaşatacağım, fakat trajik dizele-
rin ciddiyetiyle.

— Ne anlatacaklar bize? diye sordu çok heyecanlanan Glaukon.

— Dinleyin, gençler: “Biçimini kompoze ettiğiniz siyasi gövde gibi bir gövdeyi sarsmak zordur. Ama biraz önce Amantha'nın Goethe'den alıntı yaparak söylediği gibi, doğmuş her şey ölmeyi hak eder. Sizin siyasi kompozisyonunuz da sonsuza dek yaşamayacak. O da eninde sonunda çürüyecek. Neden mi? Aritmetik ve demografiye bağlı nedenlerden ötürü. Çiftlerin doğurganlığına bağlı olan parçalarının (yani semtlerinin) sayısı zamanla azalacak. Hayvanlar ve bitkiler için olduğu gibi, tanrılar ve insanlar için de hayat döngüsünü ve önemli figürlerin idamesini sayılar düzenler. Tanrıların durumunda her şey kusursuz bir sonsuz sayının yansımasıdır. İnsan türü içinse, en eksiksiz durumda, yani biçimselleştirmeye çalıştığınız siyasi gövde durumunda, işler çok daha belirsizdir. Temel sayı altıdır. Altı aslında iki kere üç demektir; öyleyse insan kusursuzlaşmasının –ikinin– ürünüdür; ayrılmanın veya simgesel soyutlamanın ve de kadın kusursuzlaşmasının –üçün– amblemi, üretimin veya yara-

tıcı sezginin amblemidir. İşte bu nedenle doğurganlığın kusursuz figürü altı canlıdan oluşur: bir kadın, bir erkek ve dört çocuk. Bu tür kümelere hep bir evlilik sayısı verilir, bu sayı da yalnızlığın sonuna işaret etmek için her zaman birden büyük olur. Bu sayının kendisine değil ama o sayıdan doğan sayıya Evlilik Sayısı İdeası adı verilir; işte bu sayı da önce potansiyel kadınlığına göre ele alınır, yani üç kere tekrarlanır, yani üçüncü gücüne çıkarılır, sonra da evlilik kümesinin bütün geri kalanına göre, yani erkeklik ilkesine ve dört çocuğa göre, bu da sayıyı beş katına çıkarır.”

— Sizi doğru anlıyorsam, dedi iyice dikkatini vermiş Glaukon, evlilik sayısına n denirse, ideası şudur: $n^3 + 5n$.

— Aynen öyle, dedi Sokrates. İdeasal kusursuzlaşması da temel sayı olan altıya hep bölünebilmesinden gelir.

— n sayısı kaç olursa olsun, öyle mi?

— Glaukon! diye gülümsedi Sokrates, ikidir Musaların sözünü kesiyorsun. Sana verdikleri cevap şu: “Evet, n dediğimiz evlilik sayısı kaç olursa olsun, bunun İdeası, $n^3 + 5n$ altıya bölünebilir. Sözümüzü kesen sevgili genç, bunu n 'nin tekrarıyla kanıtlayabilirsin. Bu arada, siyasi topluluğunuzun bekası için, bu topluluğun semtlerinden herhangi birinde, evlilik kümelerinin sayısının temel sayı olan altının çokluğu olmasında yarar var. Ayrıca, semtin İris'i denen (İdeası evlilik kümelerinin toplam sayısına eşit olan – bu kümeler de, hatırlatalım, altı üyeli birimlerdir: anne baba ve dört çocuk) özel bir evlilik sayısının olmasında da yarar var. Eğer yasası eşitlikçi veya komünistse her siyasi sayının kendisini, aynı zamanda sayısı olduğu şeyin bir ögesi olarak sunması gerekir.”

— Bu durumda, dedi Glaukon, ikisi de, yani evlilik kümelerinin toplam sayısı ile semtin İris'i olan evlilik sayısı ideası, altıya bölünebilir.

Sokrates'in canlandırdığı Musalar bu isabetli gözlemin sözlerini kesmesine izin vermeyerek konuşmalarına devam ettiler. Dev bir karatahtaya sessizce yönelen Musalar şu değerlendirmeleri mor tebeşirle yazarken nağmelerini söylemeye devam ettiler:

— “Bir semtteki evlilik kümelerinin toplam sayısı N ise ve İris denen evlilik sayısı (yani İdeası bütüne eşit olan) da n ise, o zaman $n^3 + 5n$. Şöyle de yazılabilir: $n(n^2 + 5)$. Demek ki İrisi sayısı n toplam

sayı olan N 'nin bir bölenidir, tıpkı İris sayısı n 'nin karesi artı beş gibi. Semtlerin yayılımından sorumlu yoldaşların inatla ilgilenmesi gereken ve eninde sonunda bir gün, yüzyıllar içinde, unutacakları şey budur: Bir semtteki evlilik kümelerinin sayısı ve bu kümelere verilen evlilik sayısı öyle bir sayı olmalıdır ki gerçekten bir İris sayısı ve onun bütüne uygun İdeası var olabilsin. Altıya bölünebilmek kuralı öyle basit ve iki, üç gibi cinsel simgelere öylesine açıkça bağlıdır ki unutmama riski çok düşüktür. Evlilik sayıları ile adını koydukları kümelerin toplam sayısı arasındaki girift ilişkinin, İris Sayısı İdeası'nın temsil ettiği bu ilişkinin durumu ise farklıdır. Diyelim ki bir semtteki kümelerin sayısı 150. O zaman evlilik sayısı olduğu varsayılan 5'in İdeası $5^3 + 5 \times 5$, yani $125 + 25 = 150$ ve semtin İris sayısı 5'tir. Peki sorumlu yoldaşlar 5 sayısını evlilik sayısı olarak vermediyse, ne olur? O semt İris'siz kalır. Başka bir örnek: Sorumlular düşünmeksizin bir semtin evlilik kümeleri için kabul edilebilir sayıyı 78 olarak belirledi (ki pekâlâ 6'ya bölünebilir, çünkü $78 = 13 \times 6$). Sonra da 6 sayısına duyulan dogmatik inanca yenilerek, evlilik sayısı olarak hep 6'nın katlarını verdiler. Evlilik doğurganlığını cinsiyetin öz sayısı ile bu şekilde kutsamakla doğru yaptıklarına inandılar! Peki ne oldu? Eğer $n^3 + 5n = 78$ ise, ki n 'nin İris olması bunu gerektirir, elimizde şöyle bir eşitlik olur: $n(n^2 + 5) = 78$. Ama eğer n 6'ya bölünebiliyorsa, yani $n = 6q$, şöyle bir eşitlik olur: $6q(36q^2 + 5) = 78$. Veya, 6 ile sadeleştirirsek $q(36q^2 + 5) = 13$, ama bu da imkânsızdır. Çünkü 13 asal sayı olduğu için ya 13'ün böleni q da 1'e eşittir, o zaman şöyle bir eşitlik doğar: $41 = 13$ ya da $q = 13$, o zaman da $79157 = 13$ ki bu hilkat garibeliğinde öbürünü geçer. Bu durumda semt İris'ten büsbütün yoksun olur.

“Tek güvencesi, semt semt bir İris sayısının varoluşu olan hassas dengeden siyasi topluluğunuzu uzun vadede yoksun bırakacak hatalar bunlardır. Gerilemenin ilk belirtisi gösteri oyunlarına, spor tapınmasına, starların cinsel talihsizliklerine, okuma-yazma bilmeyen seyirciler için hazırlanmış televizyon programlarına ayrıcalık tanıyıp düşünceye ait her şeyi (tümdengelimsel ve deneysel bilimler, yoğun aşklar, eşitlikçi siyasi örgütlenme, biçimsel ile biçimsiz arasındaki ayrım çizgisinin sanatsal olarak yer değiştirmesi...) geri plana itecek bir kanaat tufanının ortaya çıkmasıdır. Yeni kuşaklar dolaysız

tüketimden, yüzeysel nafile işlerden, varlık-olmayanın tasasızca yüceltilmesinden zevk alacaktır. Sözde benzemezliğin, benmerkezli küçük farklılığın, hem gizli hem de şiddetli olan anlaşmazlığın ve, son olarak, en zelil eşitsizliğin yerleştirdiği arzunun kırmızı ve aldatıcı çiçekleri işte bu öznel toprakta yetişecektir.”

— Bu Musaların sözleri de ne kadar dramatik ve veciz! diye hayranlığını belirtti Amantha.

— Ona ne şüphe, dedi Sokrates her zamanki bas-bariton sesiyle, saksâğanlar gibi çene çalmalarını bekleyemez kimse onlardan!

— Peki sonra ne olacak? diye sordu Glaukon soluk soluğa.

— Musaların sözlerine biraz daha kulak verelim: “Bu eşitsizlik arzusu, tarihsel deneyimin gösterdiği gibi, evrensel olarak nefret doğurur ve savaşa yol açar. Siyasi gövde bölünmeye meyleder. Bir yanda, kârı norm kabul edenler vardır. Birçok komşu ülkede durumun bozulmuş olmasına dayanarak gizlice para, toprak, sanat nesneleri, hisseler, tahvil ve poliçeler biriktirirler... Bu sonradan görmelerin karşısında da hakiki zenginliğin ancak bir öznenin kâdir olduğu şeylerin bulunduğu yerde olduğu fikrini (büyük bir enerjiyle olmasa da) koruyanlar, komünizm fikrini ve ona denk düşen sivil örgütlenmeyi kurtarmaya çalışanlar vardır. Çatışma patlak verir ve ülkenin siyasi birliği bozulur. Acımasız ve büyük şiddet olaylarına gebe bir sınıf mücadelesinin başlangıcıdır bu. Ama zamanla bu mücadelenin bile zembereği gevşer. İç savaş, askeri zorunluluklar bahanesiyle, iki tarafta da yönetici kliklerin oluşmasına yol açar; günlük olarak görülen durumda klikler görünüşte birbirinin karşısında durur ama otorite sarhoşluğunun ve kaba kuvvet tapınmasının bulaştığı yöneticiler aynı eşitsizlikçi kanaati paylaşırlar aslında. Bu zemin üzerinde, halk bu bitmek bilmeyen kanlı olaylardan bıkınca, uğursuz bir uzlaşmaya varılır: Topraklar, evler ve paralar paylaşılır, kısacası iki kliğin yararına olacak biçimde özel mülkiyet yeniden kurulur. O zaman iktidarı ele geçiren ve, eski komünist düzen zamanında, başkalarını özgür dostları ve aynı davanın militanları olarak gören bu kişilerin kafasında egemenliklerini sürdürmekten ve müşteri veya hizmetkârlardan oluşuyormuş gibi davranılan bir halkın genel olarak köleleştirilmesinden başka bir şey olmaz. Aynı zamanda bu yeni cins yöneticiler savaş ve silahı tekellerine alıp bu tekeli normal kolektif ha-

yattan tamamen ayırır ve savaşıma uygun ama halkın denetiminden çıkarılmış bir devlet makinesi yaratırlar. Böylece yeni türden, bir bakıma komünizm ile oligarşi arasında kalan bir siyasi topluluk doğar.”

Musalar bu sırada sustular ve, sabah güneşinin tatlı bir ışıqla aydınlatığı salonu –neredeyse mistik denecek bir törensellikten sonra– uzun dakikalar boyunca kaplayacak sessizliği Sokrates normal sesiyle adeta döşedi.

— Beşinci ve ikinci siyaset! Komünizm ve oligarşi. Tuhaf bir karışım. Ama Rusya ve Çin’de, iyi geçmemiş bir yüzyılın ardından, bürokratikleştirilmiş komünizm girişimlerinin sonuna doğru ortaya çıkacağını gördüğümüz şey tam da bu.

— Bu piç rejime mi siz “timokrası” diyorsunuz? diye sordu Glaukon.

— Bu kelimeyi demin sen önerdin. Timokrası kendisinden önce gelen komünizm ile sonra gelen oligarşi arasında bir yerde durur. Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra komünist devletin aparatçıları ve sözde muhalifleri post-komünist kapitalizmin “oligarklarına” dönüştü. Tekrar söylüyorum: “Oligarklarına” Verilen ad bu. Çok şey söylüyor. Bizim için zor olan soru şu: Uzun bir gerilemenin ilk ürünü olan timokratik rejimin özelliği ne?

— Sözlerinize bakılırsa, dedi Amantha, timokratik devlet savaş tekeli üstüne kuruludur. Bu noktanın önemli sonuçları olsa gerek.

— Evet! İç savaş ve zihinsel alçalma ortamının sonucu barış değil savaş için doğmuş, enerjik, kan dökücü, basit zihinlerin beğenilmesidir. Kısacası, dün gece Öznenin ikinci mercii dediğim şeyin baskın çıktığı kişilerin: “Duygulanım” demeyi tercih ettiğim, “kalp” denen esrarengiz şeyin, pervasız ve ham eylemin evinin baskın çıktığı. Üçüncü merci olan Düşünce konusundaysa timokratlar daha çok savaş hilelerini, kurnazca taktikleri, pusuculuğu severler. En köklü alışkanlıkları da silahlarını elinden düşürmemektir. Bu kaba adamlar başlangıçta savaşçı dürüstlüğünden yoksun olmasalar da emir-komuta zincirine, hiyerarşiye, eşitsizliğe ve iktidar entrikalarına alışırlar aynı zamanda. Sonra birden, tıpkı oligarşik devletlerde olduğu gibi, paraya doymazlar. Bu para fetişine gizlice tapmaya başlarlar. Yüksek duvarların sakladığı ve güvenlik kameralarıyla dolu villa-

larda zulaları ve gizli hazineleri vardır. Bu şekilde dedikodulardan korunduklarını sanıp evlerinde ziyafetlere, içkiye, müziğe, uyuşturuculara, özellikle çıplak ve hizmete amade kadınlara inanılmaz paralar harcarlar. Bu adamların aslında zenginlikleriyle çelişkili bir ilişkileri vardır. Bir yandan cimridir bunlar, çünkü servetlerine yasadışı şekilde sahip oldukları için bu servetlere duydukları saygı gitgide artar ve ancak gizlice kullanabilirler onları. Öte yandan, arzunun kamçısıyla savurganlık ederler. Babanın yasasından kaçmaya çalışan çocuklar gibidirler. Neden mi? Çünkü eğitimlerinin dayanağı ikna değil kaba kuvvettir. Hakikat Musası'nı, rasyonel argüman ve felsefe perisini terk etmişlerdir. Sanat ve bilimlere yerine koşu, jimnastik, *fitness*, Tayland boksu, kros bisikleti, voleybol, pinpon ve hatta sumo güreşini yüceltmışlerdir.

— Bütün bunlar şüphesiz Spartalılarınki, İmparatorluk Roması'nınki, Yeniçerilerin Türkiyesi'ninki, doruğa çıktıkları dönemde Moğollarınki, Meiji'den sonra Japonya'nınki, şafak vaktinde ABD'ninki, hatta Nazi Almanyası'nınki gibi yönetimlere yol açmıştır, öyle değil mi?

— Bazı örneklerin aşırı oldu. Bu siyasi paradigmanın iyiyle kötüyü karıştırdığını gözden kaçırmayalım. Timokrasiyi tanımlayan özellik, her şeyi riske atan geçimsizliğin (Öznenin ikinci mercii) egemen olmasından ileri gelir. Söz konusu olan, kavga tutkusu, şan ve şöhrat sevdasıdır. Bu özellikle bu tür siyasi topluluğun köken ve doğasını özetler. Çok şematik olduğunu kabul ediyorum. Ama bu işte tek amacımız, adil olanla olmayan üstüne fikrimizi belirtmek olduğu için, şu beş siyasetin hepsini ve bunlara denk düşen öznel biçimleri en küçük ayrıntısına kadar bir daha gözden geçirmek yararsız ve sıkıcı olur.

— Bu kadarı bile uzun zaten! diyerek onayladı kalleş Amantha.

— Timokratik rejime denk düşen insan tipini sen belki bize bir saniyede çizebilirsin, ha?

— Onda ne var ki! Cesur görünür, hırslı ve ehlikeyiftir, şu yanımda oturan kardeşim Glaukon'a çok benzer...

— Yanlış diyemem, diyerek gülümsedi Sokrates. Ama timokratik insanla kardeşin arasında birtakım küçük farklar var.

— Çok merak ettim! diye çıkıştı kuşkucu Amantha.

— Timokrat denen insan dostumuz Glaukon'dan çok daha kibirli ve çok daha az kültürlüdür; hatta abartılı bir söz olsa bile, Atinalıların Spartalılar için dediği gibi, kültürsüzdür. Timokrat sohbet etmekten hoşlanabilir ama retorliği çok zayıftır. Bu toplumsal mevki meselelerini, iyi yetişmiş insanlar gibi, küçümsemek yerine aşağı saydığı kişilere karşı acımasızdır. Ülkesinin kodamanları, özellikle de devlet aygıtına köprü olanlar karşısında yerlere kapanır. Çünkü iktidarı ve şan şöreti sever. Hırslının dayanağı hatiplik yeteneği veya zihinsel bir üstünlük olmaz, çünkü onun için önemli olan sadece savaştaki başarılar ve genel anlamda savaşa ilişkin olan şeylerdir. İşte bunun için sıkı bir sporcu ve dizginlenemeyen bir avcı olduğuna şüphe yok.

— Timokratın parayla ilişkisinden söz etmediniz. Belli bir çilecilik pahasına da olsa eşitliği savunan bizler için bu önemli bir nokta sonuçta.

— Timokrat gençliğinde genellikle zenginliği küçümser. Ama yaşlandıkça parayı iki nedenle gitgide daha çok ister: Birincisi, söz etmiştik, cimri denen çok yaygın insan tipinden doğal olarak gizlice payını alır; ikincisi, hayatında Yüce Efendi olmadığı için erdem tizliğinde azalmalar olur.

— Ne efendisi? dedi iştahla Amantha, daha doğrusu içindeki histerik.

— Bilimsel, sanatsal, edebi, tarihsel, hatta bildiğin varoluşsal kültürle desteklenmiş akıl.

— Çok gayrişahsi bir efendi! dedi üzüntüyle Amantha.

— Adını taşıdığı siyasetin sureti olan şu genç timokratı sen sanki karşıdaymış gibi görmüyor musun?

— Evet, evet... Ama onun nasıl ortaya çıktığını merak ediyorum.

— Haa! Bir düşünelim bakalım... Muhtemelen kötü bir siyasete tabi olan bir ülkede cesur bir adamın genç oğludur. Babası şan ve şöhretten, iktidar makamlarından, davalardan ve spekülatif çalkanılardan uzak biridir. Toplumsal tanınmışlıktansa gizli kalmayı tercih eder. Magazin kültüründen alabildiğine uzaktır. En sevdiği düstur şudur: “Yaşarken mutlu olmak için gizli yaşamak gerekir.”

— Böyle bir baba ile hırslı oğlu arasındaki ilişkiyi anlamadım.

— Çünkü annesinin sözlerine dönmek gerek. Bizim timokratın

çocukluğu boyunca annesi, kocasının devlette yüksek bir makam sahibi olmamasından, kendisinin de bu yüzden sosyetenin gözünde bir hiç bile olmadığından yakınıp durmuştur. Babasının hanlar hammamlar, iPod'lar iPhone'lar, samur kürkleri, hisse senetleri, tahviller, madalyalar falan biriktirmek için kılını kıpırdatmadığından sızlanmıştır. Eşinin mahkemede veya mecliste tartışması veya rakibine hakaret etmesi gerektiği halde yumuşak olmasını eleştirmiştir. Kendisine yönelik bu tür saldırıları melek gibi sabırla karşılmasına da kahrolmuştur. Bütün bunlardan kocasının kafasının sadece kendisiyle meşgul olduğuna hükmetmiş, karısına hakikaten saygı duymadığı, ama onu açıkça hor da görmediği sonucuna varmıştır. Bildiğiniz iki ayaklı kayıtsızlık yani! İşte o zaman, bütün bunları sevgili oğluna anlatırken, anne öfkeden boğulur ve oğluna şu sözleri söylemek zorunda kalır: Baban erkek değil oğlum, fazla nazik, yok öyle, yok böyle... Kadınların bu tür durumlarda söylemeyi sevdiği daha neler neler...

— Tabii ya! Hata kadınlarda, değil mi! dedi öfkeli Amantha.

— Sadece kadınlarda değil tabii, diyerek uzlaşmaya çalıştı Sokrates. Gencin hane halkından etrafında bulunan herkes, kimi zaman gizlice, hep aynı hikâyeyi anlatır. Şoför, aşçı, bahçıvan, muhafızlar, hepsi bu işe koyulur! Babasına çok büyük miktarda para borçlu olan bir adam görmüşlerdir. Ama işte babası hiçbir şey yapmamıştır: Ne dava ne de tehdit... hiçbir şey. Hepsi bu genç efendiye babasının yolundan gitmemesini, sert olması gerektiğini açıklar. “Evet delikanlı,” derler koro halinde, “sen babanın yolundan gitme, gerçek bir erkek ol!” Bizim genç, müstakbel timokrat da evden çıkar, şehre gidip sokaklarda gezerse gene aynı nakaratı duyar: Sakin sakin kendileri için önemli olan şeylerle ilgilenen kişilere aptal muamelesi yapılır, pek saygı duyulmaz. Modaya uyup her işe burnunu sokanlarsa övülür, göklere çıkarılır. Delikanlının dünya deneyimi böyledir. Ama babasının da sözlerini dinler, hayatını nasıl sürdürdüğünü yakından görür, onu başkalarının söz ve davranışlarıyla karşılaştırır. Bir yanda babası rasyonel öznel mercii, Düşünce'yi değerli bir bitki gibi besleyip büyütür. Öbür yanda annesi ve kamuoyu karşıt mercii, Kör Arzu'yu övüp durur. Bizim delikanlı kötülüğe doğal olarak sürüklenmediği için elmayı ortadan ikiye böler: Varoluşunun yönelimini Dü-

şünce'ye de Arzu'ya da emanet etmez; kendini ikisinin arasındaki merciye, Duygulanım adını verdiğim, huysuz, burnundan soluyan, dengesiz merciye bırakır. Bu merci onda özellikle öfkeli cesaret ve hırstan oluştuğu için, delikanlı azamet dolu ve her şeyden önce kendi şanına âşık bir yetişkin olur: İşte timokrat budur.

— Bu oğlan annesiyle babasını harika bir diyalektik dengeye kavuşturmuş desenize! diye yorumda bulunur Amantha.

— Peki diğerleri, yani demokrat, oligark, tiranik ergenler nasıl çıkıyorlar bu aile bataklığından? dedi Glaukon. Artık diğer yanlış siyasetleri incelemek lazım. Aeskhylos'un *Thebai'ye Karşı Yediler*'de dediği gibi (Sokrates'in onayladığı bu kültürün bir kanıtını sunduğu için Glaukon'un çok mutlu olduğu seziliyordu):

Yine bir önderin yardımcısı, bir başka kapının önünde.

— Hiç acımadan sıkıştırıyorsun beni, dedi Sokrates kibarca. Pekâlâ hadi oligarşiye ve oligarşik insana geçelim. Bunun servet üstüne kurulu bir siyaset olduğunu söyleyelim. Oy verme hakkı vergiye bağlıdır. Vergiyi ödeyebilen zenginler ülke yönetimini ele geçirirler, yoksullarsa dışlanır.

— Peki timokrasiden oligarşiye nasıl geçiliyor? diye sordu Glaukon.

— Canım, bak, nasıl geçildiğini körler bile görebilir. Timokrasiyi bozan şey insanların büyük bankalara elleri titreye tireye yatırdıkları koca servetlerdir. Çok pahalıya mal olan birtakım keyifleri keşfetmeye başlarlar ve kendilerini keyiflere iyice kaptırabilmek için yasaları çarpıtır veya onlara düpedüz itaatsizlik ederler. Bu yolda sosyete kadınları en önde gider. Ondan sonra herkesin gözü birbirinin üstünde olur ve birbirlerini taklit yarışına girerler ki koca bir yığın bu yıkıcı keyiflerin öncülerine benzemeye başlar. Bu noktadan itibaren tek fikirleri zenginleşmek olur. Para tapınması kendini dayattıkça, yurttaş erdemlerine duyulan saygı azalır. Çünkü zenginlik ve erdem o kadar farklılık gösterir ki aynı bireyin varoluşunu karşıt doğrultularda yönlendirirler her zaman.

— O zaman ne olur? diye sordu, hâlâ sosyoloji, antropoloji, arkeoloji ve pozitif tarih sevdalıları olan Glaukon. Yeni devlet biçimi nasıl yerleşir?

— Kanaatlere bir arzu egemen olunca, hep o arzuyu tatmin edecek nesneleri arar ve artık gözden düşmüş olan başka kanaatlerin öncelik verdiği eylem ve öznel eğilimleri boşlarız. Şan ve zafer sevdalısı olan timokrasinin yurttaşları, bu sürecin sonunda, açgözlü ve iğrenç olurlar. Ha bire zenginleri över ve iktidara çıkarırlar, yoksullara umutsuzluk ve atalet içinde bir hayattan başka bir şey bırakmazlar.

— Peki ya devlet, yasa, Anayasa? diye sordu heyecanı doruğa varan Glaukon.

— Yeni oligarşik düzende kimin siyasi eyleme hakkı olduğunu belirlemek için yasa yapılır; belirli bir zenginlik düzeyi saptanır (oligarşi ne kadar güçlüyse o kadar büyük bir zenginlik olur bu), altında kalanlar iktidara katılamaz. Bu yasalar çoğunlukla silah zoruyla kabul ettirilir. Her halükârda bu tür siyaset ancak korku atmosferinde yerleşir.

— Daha çok ayrıntı bilmek isterdim, diye üsteledi Glaukon. Bu yeni bağlamda egemen olan öznellik hangisidir? Ayrıca bu tür bir siyasetin başlıca kusuru nedir?

— Başlıca kusuru, aşağı yukarı, temel ilkesinin yanlış olmasıdır. Pilotları sırf zengin olup olmadıklarına göre seçtiğimizi, ne kadar yetenekli olursa olsun yoksul pilotlara uçak emanet edilmediğini bir düşünün...

— Bir sürü uçağın yere çakılacağına şüphe yok!

— Çin'de Kültür Devrimi esnasında Kızıl Muhafızlar'ın (tabii Mao'yu kastederek) dedikleri gibi, "Derin sularda yol almak için kılavuz gerekir." Uçak, gemi, siyaset, devlet... sonuçta hepsi birbirine benzer. Önemli olan sadece yetenek ve güvendir. Zenginlik hiçbir işe yaramaz. Ama ayrıca her oligarşik rejim ölümcül bir hastalığa yakalanır: Pençesini geçirdiği ülke artık bir değil iki ayrı ülke gibidir, iç savaş tehdidi hep hissedilir. Aynı topraklar üstünde bir yanda zenginlerin, öbür yanda yoksulların ülkesi vardır. İki taraf da karşısındakine ağır bir darbe indireceğim diye kendini yiyip bitirir. Bununla kalsa gene iyi. Oligarşik bir ülke düşman bir ülkeyle neredeyse savaşımaz. Ya zenginlerin hükümetinin yoksul halkı silahlandırması gerekir, ama bu durumdan belki düşmandan korktuklarından daha çok korkar. Ya da bu fikirden vazgeçer, o zaman da savaş meydanındaki bir avuç askerin tek yapabileceği o yararsız altın çuvalla-

rının arkasına saklanmaktır. Aslında oligarşik rejim o kadar cimridir ki kimseye silah için para vermez.

Bu sözler üzerine Amantha tartışmaya ilgi gösterir gibi oldu:

— O zaman Roma'nın tehdit ettiği bilmem nereli adamın yaptığını yaparlar. Millet seferberlikten, ülkeyi savunmaktan falan söz eder. Bizim bu zengin adam orduyu küçültmeyi, sınıra dikilecek ve Latince: “Kayıtsız şartsız teslim oluyoruz,” diyecek tek bir askere indirmeyi önerir. Bu şekilde ciddi ölçüde tasarrufta bulunabilirlermiş!

— Zenginlik ve hainlik çoğu zaman kol kola gider, diyerek onayladı Sokrates. Ama şunu da eklemek lazım: Oligarşik düzende yoksullukla çoğu zaman yasadışı ticaret, yolsuzluk ve haydutluk arasında ilişki kurulur. Zenginliklerin belli ellerde toplanması ve üretim faaliyetine getirilen korkutucu sınırlamalar sonucunda büyük şehirlerin çeperlerinde bir sürü insan işsiz güçsüz kalır. Aylak zenginlerden olamayacaklarına şüphe yok, ama tüccar, asker, büro çalışanı, hatta en vahimi, işçi bile olamazlar. Yoksulluktan başka payeleri yoktur. Bunlara Müslüman ülkelerde “mirassızlar” denir. Marx ise *Lümpen proletarya* adını vermişti.

— Peki oligarklar nasıl oluyor da buna karşı hiç önlem almıyorlar? Çünkü hakikaten bir şey yapsalardı, bir avuç zengin ile hiçbir şeyi olmayan koca bir kitle arasında böyle korkunç bir karşıtlık görmezlerdi.

— Problemini yakından inceleyelim. Timokrasi zamanında sıradan birer yurttaş olan zenginlerin servetlerini harcamaktan başka bir dertleri yoktu. İktidarda oldukları için mi değiştiklerini sanıyorsun? Bundan sonra ülkeye büyük hizmetlerde bulunduklarını? Aslında onlar sadece görüntü itibarıyla yöneticidirler. Devletin hakiki yöneticisi veya hizmetçisi olmamaya devam ederler. Tek dertleri hâlâ servet sahipleri ve servetlerdir. Bunlar, Marx'ın dediği gibi, “Sermaye'nin yetkili temsilcileri”dir. Maddi hayatlar konusunda daha büyük bir eşitlik fikrini işte bunun için reddederler.

— Oligark ister ki oligarşik yönetim onun oligark olmaya devam etmesine yardımcı olsun, diye bağladı Glaukon.

— Aynen öyle. Nasıl ki yabanarısı kovandaki balarıları arasında doğup onların sırtından geçinir ve başlarına bela olur, bu tür bir zengin de kamusal alanın yabanarısıdır: devletin ve ülkenin başına bela.

Bu arada kovandaki yabancılarının kanadı vardır ama iğnesi yoktur – Öteki icabına bakmıştır. Oligarşik rejimlerin iki ayaklı yabancıları iki türe ayrılır. Sefalet içinde can vermiş bir ihtiyar, çocuklarına bakmak için dilencilığe mahkûm bir kadın, sevgilisinin fuhşa zorladığı genç kız, koltuk değneğiyle yürüyen bir sakat... bunların da iğnesi yoktur. Ama ötekilerin, yani haydutların iğnesi vardır ve çok fena sokarlar: Bunlar eşekarılarıdır. Şurası bir gerçek: Yoksulların, sınıfını kaybetmişlerin çok olduğu, koca bir *Lumpenproletarya*'nın olduğu ülkelerde eli silahlı hırsızlar, uyuşturucu tacirleri, mafya babaları, banka soyguncuları da vardır.

— O halde, yönetici klik dışında herkesin yoksul olduğu oligarşik ülkelerde bunlardan çok olmalı.

— Evet, söylediğin gibi. İğneli yabancıları orada bolca bulunur ve iktidar ancak polis baskınları ve pis hapishaneler sayesinde bu durumla başa çıkar.

— Ne kadar güzel bir betimleme! Peki bu siyasetin Öznesi oligarşik insan nasıl biridir?

— Büyük bir timokratın oğlunu al. Oidipus kompleksiyle yapılandırılan bu çocuk önce babasıyla yarışa girer. Yavru bir köpek gibi babasının yolundan gider. Ama bir gün babasının, Zeus'un yıldırımıyla helak olmuş bir gemi gibi, devlet tarafından mahvedildiğini görür. Zavallı babası! Her şeyini, canını bile devletin hizmetine sunmuş bir adam; orduların baş generalisi olmuş, azımsanamayacak bir güçle donatılmış bir adam bir anda mahkemeye çıkarılmış, ispiyoncuların hakaretlerine uğramış, aşağılanmış, sürgünle ölüm arasında bir tercih yapmak zorunda bırakılmış, bütün malları haraç mezat satılmıştır.

— Gazetelerde buna benzer inanılmaz hikâyeler okudum, dedi Glaukon, özellikle de Sparta'yla ilgili.

— Oğlu böylece babasının düşüşünü görür, içten içe çok etkilenir. Ayrıca kendisi de mahvolmuştur. Telaşa düşer. Oluşu düzenleyen bir Özneye dahil olmayı arzularken onuru ve cesareti tepeden tırnağa değişir. Ruhunda bir hükümet darbesi olur adeta. Sefalet yüzünden o kadar küçük düştüğünü hisseder ki tek tanrısı para olur. Kış gelmeden önceki bir yılın gibi, büyük sıkıntılarla ve pis işler çevirerek huzur içinde yaşayacağı parayı biriktirir. O zaman kendi içinde

iktidarı doymak bilmez arzuya ve sınırsız cimriliğe verir. Ruhunun bu ulu krallarına verir tacı, tahtı ve kutsal kılıcı.

— Amman sevgili Sokrates! Uyarı levhası: “Dikkat: Şiir çıkabilir!” diye dalga geçti Amantha.

— Akıl gücünü ve duygu, burnundan soluma, dengesizlik ve cesaret yetisini bu yeni kralın ayakları önüne serer. Aklın sadece servetini hesaplamasına ve bu serveti artırma yollarını düşünmesine izin verir. Diğer yetisininse zenginlik ve zenginlere tapması; ve sadece hazine biriktirmeyi ve hep daha fazlasını edinmeyi şan ve başarı olarak görmesi gerekir.

— En büyük hırstan en iğrenç cimriliğe düşer, diye özetledi bilgiç bir üslupla Glaukon. Bir bakıma oligarşik bir bilgisayar olmak üzere formatlanmıştır.

— “Formatlama” adını verdiği şeyin ayrıntılarına girelim; ama ben seninki kadar modern olmayan bir tercümesini vereceğim bunun: Dürtüleri, siyasi rejimin kendisine bağımlı bireylerden istediklerine uygundur. Birincisi, zenginliği her şeyin üstünde tutar. Sloganı “Çalış ve Biriktir”dir. İkincisi, sadece tam anlamıyla zorunlu olan arzularını tatmin etmeye razı olur, geriye kalana beyhude istekler muamelesi yapar ve onlar için bir kuruş harcamaz.

— Harbiden pintiymiş yani! der Amantha sinirli bir havayla.

— Evet, söylediğin gibi. Onun için para, eski dostumuz Marx’ın deyişiyle, bir “genel eşdeğerli”ye dönüşür. Çünkü biriktirme arzusu her şeyi paraya dönüştürmeye sevk eder onu. Değiş yerindeyse, Sermaye’ye dahil olmuş canlı bir parçadır. Bu arada bu tip bir rejimde devlet bütçesini bekleyen kader de bellidir: Toplum ve birey artık para dolaşımının bileşenlerinden başka bir şey değildir.

— Bana öyle geliyor ki bu tür insanlar liselerde verilen edebiyat ve felsefe eğitimini dikkatli takip etmemişler. Gerektiği gibi eğitim alsalar, taptıkları kör para tanrısının arzularına yön vermesini asla kabul etmezlerdi.

— Ağzına sağlık! dedi Sokrates hayranlıkla. Adamımız, Marx’ın (evet, yine o) “meta fetişizmi” adını verdiği şeyin kurbanıdır. Ama dikkat! Oligarkın kültürsüz olmasının birçok başka sonucu da vardır. En önemlisi, ruhun karanlık köşelerinde “yabanarısı”na yakışır türden arzular –birkaç dakika önce sözünü ettiğimiz arzular– ortaya

çıkarmaya. Dilenme ve kötülük yapmaya yönelik bu arzular genelde oligarşik insanın gayet iyi anladığı çıkarlarına gösterdiği özen sayesinde kontrol altında tutulur. Bu nedenle, söz konusu arzuların gücünü görmek için, oligarşik insanı reşit olmayan, yaşlı veya akıl hastası birinin servetini yönetmekle görevlendirildiği ve her türlü takibattan azade olduğunu sandığı zaman gözlemlemek gerekir. Böyle bir adam sözleşmelere titizlikle uymak zorunda bırakılınca (bu sayede adil ve dürüst bir adam şöhreti de kazanır) aslında ne olabileceğini anlarız. İçindeki kötü arzuları sansürlendiğine şüphe yok, ama bu amaçla uyguladığı iç şiddetin İyî'ye giden yolun bu olduğu inancıyla veya aklın dikte ettiği itidalle bir ilgisi yoktur. Sinizmin sonucu olan bulanık zorunluluklara uymaktan başka bir şey yapmamıştır: Şimdiye kadar –yalan ve talanla– yığıldığı mallara bir şey olacak diye korkudan titriyordu. Ama başkalarının parasını harcamak söz konusu olduğunda, yabanarısına yakışır arzular sürü halinde hiçbir engelle karşılaşmaksızın kanatlanır içinde!

— Ve böylece oligark eşekarısına dönüşür büsbütün, diye bağladı Glaukon, bir felaketi seyretmenin her zaman verdiği o karanlık memnuniyetle.

— Hayır, oğlum! Bu tür bir insan iç dünyasındaki iç savaştan kaçamaz. İç dünyası bir değildir, ikiye bölünmüştür. Jacques Lacan'ın diliyle söylersek, yarılmış bir öznedir o. Öznelliğinin formülü şudur aslında: Arzuya karşı arzu. Ama hakkını da teslim etmek lazım, çoğu durumda iyi arzular kötü arzulara ağır basar. Bu nedenle başka tipteki insanlardan daha çekici görünür. Ama sıra Hakikat unsuru içindeki oligarka gelince, adamımız Öznenin normu olan birlik ve içkin uyumdan çok uzak olacaktır.

Amantha araya girdi:

— Sözlerinizi sırrını kendinize sakladığınız şu kısa ve renkli portrelerden biriyle bağlayamaz mısınız?

Sokrates iğneleyici sözü duymazdan geldi:

— Oligarkın cimriliği yurttaşlarıyla uluorta rekabete girmesine, onlarla (yoğun bir onur duygusuyla yaşandığı için zaferlerden oluşan) cömert bir hayat görüşünü paylaşmasına engel olur. Amacı rakiplerini yenmek ve en çok korktuğu şey de külfetli arzuların uyanması olduğu için, sırf şan uğruna verilecek savaşlarda para harca-

mayı kabul etmez. Bu nedenle mücadeleye çok küçük bir meblağ yatıran tipik oligark, yenilmiş ve küçük düşmüş olsa da hâlâ altın yığınının üzerinde oturduğu için mutlu olan insanın kaderini tercih eder.

— Fena değil, hiç fena değil! diye görüşünü belirtti Amantha.

— Her halükârda, dedi Glaukon eklemek için, böyle bir insanın hem nedeni hem de sonucu olduğu (gücün tek ölçüsü zenginlik olan) siyasi rejimle biçimdeş olduğuna şüphe yok.

— Bu adamcağız üstüne yeteri kadar şey söylendi herhalde, diyerek noktayı koydu Amantha yüzünde komik bir tikslenme mimiğiyle.

Prekomünist Dört Siyasetin Eleştirisi

2. Demokrasi ve Tiranlık

(555b-573b)

— Galiba artık demokrasiye, kökenine, özüne ve ona denk düşen insan tipine geçebiliriz, diye devam etti Glaukon. Sevgili Sokrates, bize önce oligarşiden demokrasiye tarihsel olarak nasıl geçildiğini açıklayabilir misiniz?

— Bu geçişin kaynağı sonsuz arzudan başka bir şey değildir, onu da oligarşik rejimde İyi ile özdeşleştirilmiş olan tek nesne uyandırır: para. 19. yüzyılda bir Fransız bakanın dile getirdiği “Zenginleşin” modeline uygun biçimde, keyif buyruğu hiçbir sınırlamanın belirlenim sunmadığı genel bir buyruk haline gelince, oligarşiden demokrasiye geçilir.

— Peki, diye araya girer Glaukon’un ampirist cini, somut olarak nasıl olur bu?

— Oligarşik bir devletin yöneticileri ancak uçsuz bucaksız servetleri sayesinde iktidardadır. Dolayısıyla herhangi bir yasayla aile mirasını kumarhanelerde, at yarışlarında, ünlü modacıların defilelerinde, kokainde veya lüks kerhanelerde yiyip bitiren, “cadde gençliği” veya “yalı gençliği” denen gençliğin önünün kesilmesini istemezler. Peki nedendir bu aşırı hoşgörü? Çünkü iktidardaki yaşlı oligarklar bu gençlerin borçlarını ödeyebilmek için üç kuruşa elden çıkarmak zorunda kalacakları mülkleri satın almak, deniz bitince de bu gençlere fahiş faizlerle borç vermek ve ellerinde kalanlara da bu

şekilde ipotek koymak niyetindedir. Böyle sinsi taktiklerle zengin yöneticiler daha da zengin olacaklardır. Ama bunun sonuçları gecikmez. Hangi devlette olursa olsun, insanların hem paraya tapıp hem de az çok akla uygun bir kolektif hayat için gerekli özdenetimi kazanmaları imkânsızdır. İkisinden birini feda etmek gerekir. Oligarşide, çıkar güden aşırı hoşgörünün bir sonucu olarak, kırılğan ama yetenekli, hatta üstün zekâlı gençler eninde sonunda sefaletle mahkûm edilir. Gösteriş için yapılan harcamalar, nihilizm, uçkur düşkünlüğü, borçlar ve hatta hapisane... – Tolstoy veya Rimbaud çapındaki insanlar gençliklerinde böyle şeyler yaşamamış mıdır?

— Elbette, dedi Amantha. Ama Sokrates’in Rimbaud’yu felsefi hayatın örneği yapacağını hiç sanmam.

— Benim hakkımda okulda şekillenmiş basmakalıp bir imaj var kafanda. Rimbaud, evet, pekâlâ örnek olabilir! Rimbaud İdea’ya göre bir hayat yaşama yönündeki şiddetli arzusun ete kemiğe bürünmüş halidir. Çok genç olduğu için her doğrultuya bakmış, var gücüyle uğraşmış, her deneyimin sonuna kadar gitmiştir. En sonunda da kurtulmuştur: emek, konsantrasyon, adanmışlık ve inziva. Kursesiz bir Sokratik değil mi?! Bu arada nerede kalmıştık sahi?

— Oligarşik bir rejimin bir sürü zeki insanı sokağa attığını söylüyordunuz, dedi Glaukon ciddiyetle. Bu insanlar şu meşhur yabancıları gibi saldırganlaşıyor, tepeden tırnağa silahlanıyor, bazıları borca batıyor, bazılarıysa küçük düşüyor, ama hepsi artık kaybedecek bir şeyleri olmadığını biliyordu.

— Hah, evet! Bu insanlar onları mahveden mevcut rejimden nefret eder. Kendilerini mal ve mülklerinden eden insanlara ve ayrıca bu soyguncularla işbirliği içinde olduklarını düşündükleri bütün yönetici sınıfa karşı komplo kurarlar. Kısacası, her şeylerini kaybetmiş bu küçük burjuvalar artık devrim özlemi duyarlar. Bankacıların, spekülasyonla para kazanan fon yöneticilerinin, milyarder CEO’ların televizyonda liberal bir toplumun büyük hayırseverleri gibi boy göstermeleri öfkelerini doruğa taşır. “Kolay para”nın etrafa saçılmasıyla ve akıl almaz servetlerinin her Allah’ın günü reklamının yapılmasıyla rencide olan (yavaş yavaş yoksullaştırılmış) koca bir orta sınıf kendini siyasi maceracılığın kollarına bırakmaya hazırdır.

— Hayatını Piyasa'nın liberal zevklerine emanet etmekten, sonunda da sinsi ve sürekli bir maddi sıkıntıdan başka bir şey bulamaktan kötüsü yoktur, dedi Glaukon kestirip atarcasına.

— İşte o zaman kötülük ülkede her yere yayılan gözle görülmez bir yangın gibidir. Yine de yönetici sınıf yangını söndürmeyi reddeder. Biz komünistlerin öteden beri önerdiği yöntemi istemez: bütün özel malların kolektif mülkiyeti. Oligarşik sistemle bağdaşabilecek reformları da kabul etmez. Örneğin, modern finans alanında spekülasyon ihlalleri ortadan kaldıracak bir yasa çıkarmayı.

— Ama siz kendiniz söylediniz: Kâr hırsı, para çılgınlığı sınırsız arzulardır, diyerek itiraz etti Amantha. Bunların yasayla sınırlanmasını nasıl bekleyebiliyorsunuz?

— Finansal dolaşımın aykırılıklarına birtakım sınırlar getirecek yasalar düşünülebilir. Buna piyasanın “regülasyonu” denir. Örneğin borçlarını ödemediği bilinen kişilere kredi verilmesi engellenebilir. Sadece kredi alanların değil kredi verenlerin de risk almasıyla sağlanabilir bu. O zaman, toplumsal uyumun köküne kibrit suyu dökerek zenginleşmeden önce, en azından iki kere düşünülür – bu uyum eşitlikçi olmasa bile...

— ve dolayısıyla bizim için kabul edilebilir olmasa bile, diye sözünü kesti Amantha. Ama bana öyle geliyor ki siz erdemli bir finans piyasasının olabileceği hipotezini kabul ediyorsunuz. Oysa bu “kuru su” gibi bir şey!

— Oligarşinin benim reformlarımı duymaya tahammülü olmadığını itiraf etmeliyim. Yoksulları, tahakküme uğrayanları, –siz gençlerin sevdiği bir ifadeyi kullanayım– “ezik”leri baş belası olarak görür oligarşi. Kendisi de yararsız ve bayağı bir gösteriş içinde zenginleşmeye bakar. Şımarık zengin çocukları ot gibi yaşar; zihinsel çaba göstermekten (söylemeye bile gerek yok) âciz oldukları gibi sporda da başarılı değillerdir. Hem tembel hem de kibirli olan bu gençler hiçbir konuda disiplin kazanmazlar, haz konusunda bile –zorlu sınavların ve çatışmaların gerektirdiği disiplinden hiç söz etmiyorum. Hisse senetleri, tahvil ve bonolar, hesaplar, karmaşık yatırım fonları ve emtia fiyatlarının gidişatından başka bir şeyi dert etmeyen babalarıysa en sefil haydut kadar bile umursamazlar erdemi.

— Bütün bunların oligarşiden demokrasiye geçişi nasıl sağladığı-

nı hâlâ anlayabilmiş değilim, dedi Amantha kaşlarını çatarak.

— Şimdiye kadar söylediklerimizin, kısacası sınıf nefretinin sonuçlarını düşün. Tahakküme uğrayanlarla yöneticilerin aynı kolektif eyleme katıldığı durumları incele.

— Nedir o? Bir yolculuk mu? Göç mü?

— Evet; veya bu türden bir başka durum: uzak bir ülkeye çıkılan bir seyahat, askeri bir sefer, subaylarla askerlerin aynı gemide, yan yana savaştığı bir sefer. Tehlike halinde birbirlerini gözlemlerler, öyle değil mi? O zaman zenginler yoksulları değil, yoksullar zenginleri küçümserler. Savaşın bir cilvesi sonucunda cılız ve kavruk bir yoksulla göbekli ve bakımlı bir zengin yan yana düşer. Peki ne görür o asker? Ötekinin gücünün tükendiğini, savaşamayacak kadar berbat bir halde olduğunu. O zaman bu adamların iktidarı ellerinde bulundurmalarının tek nedeninin tahakküme uğrayan sınıfların korkaklığı olduğunu, köylüleri, işçileri, çalışanları ve onlarla ittifak içinde olan entelektüelleri zafere ulaştıracak örgütlenme konusundaki zihinsel yozlaşma olduğunu düşünür. Öyle ki, savaşın sona erdiği o muhteşem alacakaranlıkta askerler buluştuğunda, yüksek komuta kademesinin duyamayacağı şekilde her yerde aşağı yukarı şunu söylemeye başlar: “Güçlü olduğunu düşündüğümüz bu adamlar insafımıza kalmışlar aslında! Varoluşlarını bizim zayıflığımıza borçlular. Kendi başlarına hiçbir şey yapamaz bunlar!”

— İşte o zaman devrimin eli kulağındadır, dedi Glaukon.

— Aynen öyle! Canlı bir organizmanın ciddi biçimde sarsılmasına küçük bir dış etki yeter. Hatta bazen dışarıdan gelen hiçbir etki olmasa bile kendi kendisiyle hastalıklı bir çatışmaya girebilir. Betimlediğimiz türden bir devlet de hastalanır ve anlamsız bahaneler onun bünyesinde bir iç savaş başlatabilir. Tarafların ikisi de yabancı güçlerden yardım ister: Oligarklar oligarşilerden, demokratlar demokrasilerden. Hatta bazen, en küçük bir dış müdahale olmaksızın, isyan ateşi her şeyi yakar, kana bular.

— Doğru anladıysam, yoksullaşmakta olan orta sınıfların önderlerinin başını çektiği alt sınıflar sonunda zafer kazanınca demokrasi ortaya çıkar, dedi Amantha. Oligarkların bir kısmı öldürülür, bir kısmı kovulur, kalanlarla iktidar ve yönetimin sorumlulukları paylaşılır. Bildiğimiz gibi bu sorumluluklar rasgele dağıtılır. Peki bu süreç-

te yoksullar sonuçta yarı-zenginler tarafından oyuna getirilmiş olmaz mı?

— O ayrı bir konu... Ama demokrasi aynen bu şekilde yerleşir: Bir asli şiddetle, sonra da eski yöneticileri, hatta başlangıçta davadan yana saf tutanlardan bazılarını ülkeden kaçırarak gizli bir terörle.

— O halde şimdi bu demokratların nasıl örgütlendiğini ve şu meşhur demokratik siyasetin tam doğasını incelemek lazım, diye buyurdu Glaukon bilgiç bir tavırla. Demokratik siyasete denk düşen insan tipine gelince, öyle sanıyorum ki sevgili Sokrates siz ona “demokratik insan” deyip işin içinden çıkacaksınız.

— Elbette, dedi Sokrates neşeyle. Biliyorsunuz, demokratlarımızın dillerinden düşürmediği neredeyse tek kelime vardır: “özgürlük”. Demokratik bir devlette insanın istediğini söylemekte ve yapmakta özgür olduğunu iddia ederler.

— “Demokratik” devletlerin, şu Batılı güçlerin temcit pilavı gibi ısıtıp önümüze sürdüğü propagandayı kakalamaktan başka bir şey yapmıyorlar, diye yorumladı Amantha keskin bir edayla. Aslında insan ticaret yapmakta ve bütün gezegendeki yoksulların sırtından zengin olmakta “özgür” sadece. Ama olaya biraz daha yakından bakmak lazım.

— Biz de tam bunu yapmak niyetindeydik, dedi Glaukon ağırbaşlı bir edayla.

— Şimdi de kendinden çoğul zamirle mi bahsetmeye başladın? diyerek güldü Amantha.

— Tamam çocuklar, kavga etmeyin, diyerek kesti Sokrates. Önce şuna değinelim: İnsanın istediği her şeyi yapma hakkına —en azından teorik olarak— sahip olduğu her yerde, her bir birey hoşuna giden hayat modelini seçer ve varoluşunu ona uydurur. Bu nedenle devletin demokratik olduğu bir ülkede insanlar, dış görünüşleri bakımından büyük bir çeşitlilik sergiler.

— Ama buna rağmen, hakiki meseleleri ele almaya başlayınca, bu insanlar birbirlerine tuhaf denecek kadar çok benzerler ve papağan gibi birbirlerini tekrarlarlar, diye sızlandı Amantha.

— Çok hızlı gitmeyelim. Bu tür bir devletin birçok çekici yanı olduğu her şeye rağmen doğrudur. Metalarla dolup taştan büyük şehirler rengârenk kıyafetler gibidir, olası ve akla gelebilecek bütün nü-

anslarla şaşkın yabancıların gözlerini kamaştırırlar. O zaman genellikle “Demokrasi harika bir şey!” diye haykırırız. İnsanların çoğunluğu —en başta da çocuklar veya kokoşlar gibi çeşitlilik karşısında arzuları canlananlar— demokratik devleti en güzel ve arzu edilir rejim olarak görebilir pekâlâ. Bu arada demokratların böbürlendiği özgürlük birçok bakımdan devletin anayasal yapısından kaynaklanır. Devlet federal de olabilir merkezîyetçi de; iki hatta üç yasama organı da olabilir, bir tek meclisi de; kimsenin başvurusu olmaksızın yasaları değerlendirecek bir Anayasa Mahkemesi de olabilir böyle bir merci olmayabilir de. Demokratik bir devlette kabine başkanı ve bakanların yanı sıra krallar ve kraliçeler de olabilir: “demokrasi” ile “cumhuriyet” kesinlikle eşanlamlı değildir. Bu tür siyasetin temel ayini olan milletvekili seçimlerini düzenlemek için birçok yöntem olabilir. Seçim doğrudan da olabilir dolaylı da, çoğunlukçu da olabilir oransal da, seçim barajı olabilir de olmayabilir de, bir turlu da olabilir iki turlu da, seçilenler parti listesinden de olabilir bağımsız da, doğrudan doğruya ulusal da olabilir daraltılmış seçim bölgesinden de... Mesele gayet basit: İki partinin aldığı oy sayısı değişmediği halde, falanca seçim sistemiyle filanca partinin, falanca seçim sistemiyle ise filanca başka partinin kazanacağı gösterilebilir. Ayrıca anayasa, uluslararası anlaşmalar, laik eğitim, küresel ısınma veya belinde silah taşıma, hatta domuz dışkılarının ovaya yaydığı koku konusunda da “halk oylaması”, yani referandum yapılabilir. Kıscası, demokratik ülkeler bir bakıma “anayasa panayırı” gibidir.

— Peki mekanizma nasıl işler? Bütün bu iç içe geçmiş prosedürlerde kararları kim alır?

— Önemli kararların çoğu (polisle, savaşıla, ittifaklarla, büyük sanayi veya finans gruplarıyla ilgili kararlar) kapalı kapılar ardında düzenlenen toplantılarda gizlice alınır; bu tür toplantılar tabii anayasalarda öngörülmez. Bu arada eşcinsel din adamlarının evliliği veya mavi balinaların korunması gibi ikincil konular üstüne yapılan harareti “tartışmalar”la halk oylanır. Gelelim şu meşhur özgürlüğe! Birisinde gerçekten yönetme kabiliyeti olduğu halde bunu yapmak istemiyorsa kesinlikle yönetmek zorunda olmadığı gibi, itaat etmek zorunda da değildir. Savaş yalnızca askere gönüllü yazılanlarla, bir bakıma paralı askerlerle yapılır, diğer insanlar bir kenarda

durur. Küçük ama güçlü bir grup savaşın kendi çıkarına olduğunu düşünürse, çoğunluk barışı istese bile, büyük ihtimalle savaş açılır. Diyelim ki milletvekili veya senatör olmanızı engelleyen bir yasa var; enerjik, sabırlı, zengin ve mevcut çoğunlukla bağlantılı biriyseniz sonunda olursunuz. Çünkü adaletin terazisi adamına göre tartar. Siyasetçi sınıfına veya finansal ve medyatik seçkinlere mensupsa, zanlı paçayı kolayca kurtarabilir. Özellikle yolsuzluk suçundan en ağır cezaya çarptırılmayı hak eden, normalde ancak başka bir ülkeye kaçtıkları takdirde hapisten kurtulabilecek kişilerin, doğdukları şehirde ellerini kollarını sallayarak dolaştıkları, hatta görünmez kahramanlara dönüşmüş gibi Millet Meclisi veya Senato'nun koltuklarına kuruldukları görülür. Ama tabii yoksulsanız veya birazcık koyu tenliyseniz, durum tamamen değişir! Polis sizi her köşe başında durdurur, önemsiz bir kabahatten dolayı üç sene hapis yatarsınız. Bilgi ve saf düşünce konusunda da insan tam anlamıyla özgürdür. Hatırlayacaksınız, aydın bir yurttaşın, dediğimiz gibi, komünist ülkemizin bir “muhafız”ı olmak için, daha çocuk oyunlarından itibaren yüksek kültürün içine girmesi ve gerçekten önemli olan şeylerin çocukların zihnini adeta kuşatması gerekir. Bugünkü demokrasilerdeyse bütün bunlar zerre kadar umursanmaz, bir yöneticinin neyi bilip neyi bilmediği, nasıl bir dünya ve hakikatler deneyimi olduğu bile merak edilmez. Yöneticinin tek yapması gereken herkesle dost olduğunu ilan etmektir (bu da pek pahalıya mal olmaz), ondan sonra seçimde şansı yüksektir.

— Bu şekilde yaşamak gayet hoş yine de, dedi Glaukon. Demokrat dediğin adeta küçük bir tanrıymış.

— Sadece ânı önemseyenler ve parası olanlar için çok kötü olmayabilir. Uzun vadede, bir İdea'ya göre yaşamak istiyorsak, daha da önemlisi toplumsal basamaklanmanın altındaysak, işin rengi değişir. Kısacası, bu devlet biçiminin avantajları bunlar. Karşımızda görünüşte anarşik ve rengârenk olan bir iktidar vardır. Baş döndürücü olduğu için kafa karıştıran bu özgürlük dışında tamamen biçimsel olan, aslında eşitlikle eşitsizliği aynı çuvala koyan bir tür eşitlik de vardır.

— Bu durumda ezeli sorumu sormam gerekiyor sadece, dedi Glaukon. Bu paradoksal siyasete denk düşen insanın portresi nasıl?

En önemlisi de, deyiş yerindeyse, oligarkın karnından nasıl çıkıyor bu insan?

— Uzun ve heyecan verici bir konu. Bir oligarkın oğlunu alalım. Elisıkı babası onu bildiğimiz ilkelerle yetiştirmiştir: Zenginleş ve paranı iyi sakla.

— Oğlu da babası gibi büyük şehirlerin sunduğu hazzın, doğal olmaktan ne kadar uzaklarsa o kadar pahalı olan hazların tadını bastırmak için büyük çaba harcar. Tabii bu arada açıklamanın büyük bir bölümünü karanlıkta bırakmamak için zorunlu arzuları zorunlu olmayanlardan ayırmamızı ister misiniz?

— Evet, dedi Amantha. Madem hazları söz konusu ediyorsunuz, bir kereliğine genç bir kadın da tartışmaya katıldı diye sözünüzü lütfen sakınmayın.

— Peki peki, dedi Sokrates muzip bir gülümsemeyle. Apaçıklıklardan yola çıkalım: Bir arzunun insanın yaşaması için tatmin edilmesi gerekiyorsa, o arzuyla zorunlu denir.

— Tanımı biraz genişletebilir miyiz? diye araya girdi Glaukon. Sözgelimi bir arzunun illaki gerekli olmadığı halde tatmin edilmesinin canlı varlığa gerçekten yararlı olduğu savunulabilir.

— Tamam. Tatmini ne kadar hoş olursa olsun, bir arzu, meslektaşım Spinoza'nın *conatus* adını verdiği şey için gerekli, hatta yararlı değilse, o arzunun zorunlu olmadığını, yapay olduğunu söyleyebiliriz.

— *Conatus* mu? O ne ya? diye sordu Amantha şaşkınlık içinde.

— Yaşayan her bireyin varlığını sürdürme isteği.

— O halde bir arzu yaşamsal kendiliğindenlik tarafından doğrudan doğruya içerilmiyorsa yapay mıdır? Yani simgesel düzene aitse?

— Ah şu Lacan yok mu! Kadınların çoğu nedense Lacan'a hayran. Evet, simgesel düzen! Freud'a yakın bir örneği ele alalım. Çiftleşme arzusu, söz konusu tür insan denen soylu tür olsa bile, türün devamı için zorunlu bir arzudur. Ufak tefek yaramazlıklar (öpüşme, göğüsleri okşama, cinsel organa dokunma, işve cilve) için duyulan arzuya, tatmini çiftleşen tarafların yola girmelerine katkıda bulunduğu ölçüde, –sevgili Glaukon'un genişletilmiş tanımını benimsersek– vekâleten zorunlu denebilir. Yanılıyor muyum?

— Galiba hayır, dedi Glaukon kulaklarına kadar kızarıırken.

— Ama sözgelimi bir kadından siyah korse ve çizme giyip beni acımasızca kırbaçlamasını, sonra oral seks yapmasını, benimki ağzındayken de spermlemlerimi yutmasını istesem, bu arzuya sanmıyorum ki vekâleten bile zorunlu denebilsin.

— Öhhöm, dedi şok içindeki Glaukon.

— Şu ağzını açmayan hanımefendi sözünü sakınma dedi, n'apayım! Ben kadınların sözünden dışarı asla çıkmam. Kısacası, bu tür arzu söz konusu hanımefendinin simgesel düzen dediği şeye ait muhtemelen. Bu arzuyu profesyonellerle, yani “simgesel düzen”in ücretli uzmanlarıyla tatmin edecek olursak, çok pahalıya patlayabilir. Oligark babanın oğlunun çocukluğundan itibaren bastırmaya çalıştığı işte bu tür şeyler, hatta çok daha karmaşık –çok daha simgesel– şeylerdir, çünkü parasını seven babası ona bütün bunların beden için sakıncalı, ruh için tehlikeli ve kese için çok zararlı olduğunu söylemiştir. Bu arada babası yalnız değildir. Hatırlıyor musunuz, yabancılarından söz etmiştik? Oligarşik bir dünyada simgesel düzene tapanlar işte bu insanlardır. Bir haz ne kadar incelikli, yapay ve her türlü zorunluluktan kopuksa ona o kadar düşkün olurlar.

— Konumuzun demokrat insan tipinin oluşumu olduğunu gözden yitirmiyor muyuz?

— Kesinlikle hayır. Babası tarafından kâr zevkiyle ve pahalı kötülüklerden bihaber yetiştirilen çocuğa dönelim. Ergenlik çağına erişince genç, “yabancıları”nın kurduğu çetelere takılmaya başlar; bu coşkulu ve zehirli böcekler onu, kokainden toplu sekse, psikedelik müzikten maskeli balolara, votka-gazozdan Ford Mustang’le tur atmaya varıncaya dek çok çeşitli zevklerle tanıştıracabilirler. Oligark üstbenin demokratik metamorfozu işte o zaman başlar. Nasıl ki uzun bir iç savaş sırasında fraksiyonlardan biri aynı siyasi yönelimi paylaşan harici müttefiklerinden yardım alınca iktidar birden el değiştirebiliyorsa, aynı şekilde genç adam da o güne kadar aile baskısıyla dengelenmiş güçlü bilinçdışı arzular kendi arzularıyla akraba olan harici arzulardan yardım alınca karakterini değiştirebilir. Tabii ki bu partinin harici müttefikleri genç adamın içinde oligarşik alışkanlıklara bağlı kalan yanın yardımına koşarsa bu alışkanlıkların bir karşı-saldırısı da olabilir. Karşı-saldırı dediğimiz babasından veya bir başka aile mensubundan işiteceği azarlar veya derin dersler olabilir.

Bunun sonucunda, kendisine karşı savaş ilan eder ve, aile normları dolayısıyla, isyan ve muhafazakârlık arasında geçecek korkunç bir iç muharebeyle kendi içinde ikiye bölünür. Bazen karşı-devrim kazanır: Muhafazakâr ilke demokratik isyanı sınırlar, hatta yok eder. Gün yüzüne çıkmış arzulardan bazıları bastırılır, bazıları ortadan kaybolur, genç kahramanımızın vicdanına bir tür suçluluk duygusu musallat olur ve bu sayede eski düzen onda yeniden egemenliğe kavuşur.

— Utanç verici bir zafer! diye kestirip attı Amantha.

— Ama aynı zamanda pamuk ipliğine bağlı bir zafer! Çünkü yapay arzuların bu ilk yenilgisinin ardından, Babanın Adı'nın âcizliğinden yararlanan biçim biçim ve kıvıl kıvıl aynı türden başka arzular bilinçdışının tükenmez kaynaklarından fışkırırlar. Bu yeni arzular genç adamı zengin Site'nin sunduğu her şeye rıza göstermeye sevk eder: yararsız ama güzel nesneler, lezzetli yiyecekler, teknolojik cihazlar, başka dünyalara seyahatler, dökümlü fularlar ve yırtmaçlı elbiseler, uyuşturucular ve arabalar, çatılar ve bulldoglar. Hayat bir bakıma küçük keyiflerin sonsuzluğunda (çoğu zaman yasadışı) bir gezintiye dönüşür. Sonunda bu meta dürtüleri genç adamı veya genç kızı bir Özne yapan ilkelerin kalesine saldırır. Çünkü direniş imkânsızdır. Yararlı bilgiler ve alıştırmalardan yoksun bir Özne, hakikatlerin yolu kendisi için kapalı olan bir Özne, kapitalist baştan çıkarmalara karşı ne yapabilir – çözülüp Öznenin canlı taşıyıcıları olan bireylere ayrılmaktan başka? Bu koşullarda hileli akıl yürütmeler ve yanlış kanaatler tabii meydanı doldurur. Ondan sonra gençler adeta bir haydutlar âleminde yaşar; bu âlemin biricik düsturu da istediklerini tüketmek için gerekli paraya veya olanağa sahip olmaktır. Elbette bazen ailelerinden veya bazı arkadaşlarından öznel bir karşı-saldırı da gelir. Oligarşik dünyaya egemen olan tutumlu ve ağırbaşlı taraf dahili kararlarda sesini duyurur. Ama retorik sahtekârlık ruhunun kale kapılarını bu tür kararlara kapar. Ne başarısız ilkeleri dışarıdan destekleyecek bir düşüncenin takviye güçleri gibebilir içeri ne de en yaşlıların vereceği, tarihsel deneyimden beslenen bilgece tavsiyeler. Savaşı –kadrolu sofistlerimizin deyişiyle– “bireysel mutluluk” söylemi kazanır. Utanma aptallığın doruğu sayılır, kalçalarına kadar çıkan mini etekleri sevmeyen veya başlarını

örtlen kadınlar adeta zulüm görür. Temkin, düşüncelilik, rasyonel argümantasyon, moda olmuş yaygaracılar tarafından korkaklığın farklı biçimleri olarak ve küçük ekranın starları tarafından da ancak sönmüş bir mum kadar medyatik olabilecek tutumlar olarak görülür. Harcamalarda itidale ve krediyle yaşamayı reddetmeye gelince, bunlar köylü işi saçmalıklardır. Arkalarındaki itici güç aslında piyasaya dökülen tükenmez nesne stoğunun (en az bir çekirge sürüsü kadar çirkin, zararlı ve kulak tırmalayıcı oldukları halde) uyandırdığı arzulardır.

— Ah Sokrates! Seni öfkeli şair! dedi duygulanan Amantha.

— Para ve metanın baştan çıkarması, bir Özneyi erdemlerinden yoksun, çıplak ve yalnız bırakacak güce sahiptir. Burada Eleusis sırlarının tersi söz konusudur. Bu şekilde “arındırılmış” olan Özne yararsız bir küstahlıkla, otoriter bir anarşiyle, cimri bir savurganlıkla, vasat bir utanmazlıkla doldurulur ağzına kadar. Bütün bu muhteşem tavırlar başlarında taçlarıyla uğursuz bir kortejin ortasında ilerlerler; kortejde radyolardaki en son hit şarkılar –sanki yer yerinden oynuyormuş gibi– “bum bum bum” diye vuran baslar eşliğinde çalınır. İsimler nesneleri değiştirir. Sizin o küçük şahsınızın dışında kalan her şeyin küçümsenmesine “insan öznesinin özerkliği” adı verilir. Kolektif hayatla ilgili bütün ilkelerden kurtulmuş olmaya “bireysel özgürlük” denir. En vahşi kariyerizm “sosyal başarı” gibi uysal bir ad alır. İşçileri, mavi yakalı çalışanları, köylüleri az da olsa dert etmek “popülizm” diye yaftalanır. Akıl almaz eşitlikleri, herkesin herkesle rekabetini ve polisin en yoksullara uyguladığı baskıyı savunmak “gerçekliklerden hareket etme cesareti” diye adlandırılır. Bu hayat mektebinde bir genç, içinde yetiştiği zorunlu arzuların dünyasından (çok sınırlıdır şüphesiz), –insan düşüncesinin zamanın şafağından bu yana fethettiği evrensel hakikatleri uğrunda bir çırpıda feda etmeye hazır olduğu– baş döndürücü ama yararsız arzuların dünyasına hızla geçiş yapar.

— Valla devamını neredeyse sizin yerinize ben getirebilirim, diye coştı Amantha. Üstelik ben modern üslupta yapacağım: Bu ülkenin genç kızları imaj veya lüks tüketime hayatlarındaki ciddi şeylere ayırdıkları paradan, zamandan ve emekten daha fazlasını harcıyorlar. Bazıları da nihilizm içinde çürüyüp gidiyor. Sonunda sersem-

leşmiş arkadaşları ve kudurmuş köpeklerin arasında mor ve kirli saçlarıyla kaldırımlarda sürünüyorlar. Çoğu yaşı gelince en çılgınca tehlikelerden vazgeçip küçük zevklerin rutinine giriyor. Değerli dişil “ben”lerinden koparıldıkları için beyinlerinde temizlik yapmaları gerekiyor. Biraz eski moda güvenlik kaygısı, biraz gönül işlerinde serbest takılma; biraz iş-aile dengesi, biraz İspanya’da çıplak tatil; epey bir kariyerizm, sonra bir tutam da sosyal hoşnutsuzluk; sağlam bir koca ve bir-iki kaçamak; bir sürü aptalca magazin dergisi ve bir çimdik kadar da yeni çıkan roman; “ötekiler”e duyulan teorik sevgi ve başörtülü veya burkalı kadınlara duyulan pratik nefret. Mesele her şeyin eşitliyiye, al sana bolca eşitlik, tabii sevilmeyen şeyler hariç. Bu hatunlar öznelliklerini karşılarına çıkan ilk saçmalığa teslim ederler, sonra bunun kendi “psikolojik dengeleri”ni tehdit edip etmediğine bakarlar, ondan sonra da vazgeçip sıradaki saçmalığa geçerler.

— Fena değil, hiç fena değil, diye takdir etti Sokrates. Bu gençlerin hakikatlerle ve rasyonel argümantasyonlarla ilişkisinden de söz edelim. Böyle şeyler hoşlarına gitmez ve ruhlarının kalesine bu tür şeylerin girmesine asla izin vermezler. Farz edelim ki onlara şöyle dedik: “Sevgili arkadaşlar, öyle sevinçler vardır ki enerjilerini evrensel değeri olan arzulardan alırlar ve öyle hazlar vardır ki bencilce isteklerimize uygun düşmezler. Hiç olmazsa bilinçli seçimler düzeyinde birincilere ayrıcalık tanınmalı ve en azından üstünlüklerini kabul etmeliyiz. İkincilere güvenmemek lazım; vazgeçişin zorunlu olduğu durumlar vardır.” Size nasıl cevap vereceklerini biliyor musunuz?

— Sizi umursamazlar. Söyleyeceklerini duyabiliyorum.

Ardından Amantha hırçın kız rolüne büründü:

— “Sokrates! Huysuz ihtiyarın tekisin sen! Bizim bütün arzularımız harika. Hepsi çok güzel, çünkü onlar benim arzularım, sizinkiler değil. Harika olan ne biliyor musunuz? Aynı anda her şeyin keyfine varmak. Yaşasın bendeki her şeyin eşitliği!”

— Aynen böyle!

— Her şeyi her şeyle eşit sayanların sürdüğü hayat böyle gerçekten de, diye gözlemde bulundu Glaukon.

— Evet! Küresel mübadele ve ânında iletişim insanının sürdüğü

hayat böyledir. Bu insan, “benzersiz ve yeri doldurulamaz bireyselliğim” adını verdiği şeyde yüzlerce kararsız, sürekli değişen karakteri bir araya getirir. Ne kadar güzel ve değişken değil mi şu demokratik insan! Aynı adı taşıyan devlete ne kadar da benziyor! Hepsi sonsuza dek ergen kalmış gibi duran bir sürü insan, şu meşhur demokrasiden daha iyi bir siyaset hayal edemez.

— Yanlış anlamıyorsam, geriye bir tek tiranlık ve ona uygun düşen insanın sunulması kaldı.

— Tiran... diye söze başlayacak oldu Sokrates.

— “Faşist” desek olmaz mı? diye böldü Amantha.

— “Faşist tiran” diyelim istersen. Yetenekli bir portreci için ne güzel bir karakter ama!

— Fakat nasıl oluyor da demokrasiden bu tür bir tiranlığa geçiliyor? Mussolini, Hitler veya Salazar demokratik bir bağlamda, seçimlerden sonra iktidara geldi, öyle değil mi?

— Fransa’da General Pétain de öyle, diye ekledi Amantha.

— Özgürlüğün (isterse yozlaşmış olsun) köleliğe (isterse rıza gösterilmiş olsun) çevrilmesi paradoksal bir durum değil mi? diye sordu Glaukon.

— Bu zorluğun içinden çıkmak için belki oligarşiden demokrasiye geçiş mekanizmalarını hatırlayabiliriz. Son raddesine götürülmüş oligarşinin normu, zenginliklerin acımasız şekilde belli ellerde toplanmasıdır. Paradan başka her şey karşısındaki kayıtsızlık ve hiçbir ilkenin olmaması bu rejimin sonunu getirir. Peki demokrasinin normu nedir – kelimenin bayağı anlamıyla, bilmem anlatabildim mi?

— Özgürlük, dedi Glaukon.

— Hayır canım! diye karşı çıktı Amantha. Böyle kuru kuruya özgürlük değil. Bireysel arzuların –kullanılabilir nesneler piyasaya sürülerek sağlanan– zorunlu tatminine indirgenmiş “özgürlük” Demokrasinin normu aslında normsuz “özgürlük”tür. Çünkü bu normsuz bireysel özgürlüğün özü kişisel çıkardan başka bir şey değildir.

— Tamam, dedi Sokrates. Üçüncü siyasetimizi, demokrasiyi içerdiden yıkan ve yerine dördüncü siyasetin versiyonlarından birini (faşizan bir tiranlık) geçiren de kişisel çıkarın rekabetle zincirinden boşanması, geriye kalan her şeye (her türlü ilkeye ve hatta her türlü hakikate) kayıtsızlığıdır.

— Nasıl yani? diye sordu şaşkınlık içindeki Glaukon.

— “Demokratik” ülkenin yöneticileri giderek kaba saba demagoglara dönüşür; bunlar kişisel iştahların vahşiliğinden başka bir norma yapılan her türlü referansı –özgürlük kisvesi altında– yok ederler. Sözünü ettiğimiz iştahların kapsamının genişletilmesini ve bu iştahların tatminine atfedilen mutlak değeri frenlemek isteyen herkes komünist, totaliter ve özgürlük düşmanı muamelesi görür. Kamu yararını ilgilendiren mal ve hizmetlerin (ilaçlar, eğitim, toplu taşıma araçları, enerji kaynakları, içme suyu, bankalar) kolektifleştirilmesini talep edenlere modern üretim ve mübadele yöntemlerine karşı çıkan aptal ve arkaik adamlar denir. Yöneticilerin kendi çıkarlarını gözetmeleri (ne pahasına olursa olsun iktidarda kalmaları, sonsuza dek yeniden seçilmeleri, yaygın yolsuzluktan yararlanmaları), yönetilenlerin de yöneticilerle haset ve meraktan başka bir ilişki kurmamaları, kamu ruhunu yok edip –bir düşünce olan– siyaseti gölge oyununa dönüştürür.

— Ama yine de özgürlükleri vardır! diye diretti Glaukon. Hatta ailelerde bile. Babanın eski simgesel otoritesi ortadan kalktığı için oğlan bunalımda olabilir ama özgürdür, istediğini yapar.

— Sorun şu ki hiçbir şey istemez, diye araya girdi Amantha.

— Abartma! Eskiden harbi despot olan babalar artık oğullarından korkuyorlar. Özgürleşme değil mi bu şimdi? Yabancılar bir bak: Onlar da özgür değiller mi? Paraları varsa yaşadıkları ülkenin yurttaşları kadar özgürler. Yoksullarsa o ülkenin yoksulundan ne daha çok ne de daha az özgür oluyorlar. Ama demokraside durum veraset oligarşisindeki gibi değil. Yoksul olanın bir gün zengin olma özgürlüğü hep vardır.

— Sen öyle san! dedi Amantha buyurgan bir küçümsemeyle.

— Sonuçta, diye devam etti Sokrates, eski dostumuz Marx’ın dediği gibi, bu tür demokrasilerde bütün otorite ilişkileri “bencil hesapların buzlu sularında” çözülüp gider. Paranın neden olduğu yolsuzluklardan teorik olarak muaf olan yerlerde bile, sözgelimi okullarda, bazı hocalar vardır ki...

— Hah, işte bu konuyu biraz biliyorum! diye atıldı Amantha. Öğretmenlerin çoğu öğrencilerden korkuyor, sırtlarını sıvazlayıp moda olmuş saçmalıklardan başka bir şey okutmuyorlar. Öğrencilerinse

hiçbir şey umurlarında değil, öğretmenlerle senlibenli oluyorlar; öğretmenler de öğrencilerin hedefi olmamak için tuhaf espriler yapıyorlar. Masanın üstüne çıkıp rock veya rap söyleyenleri bile gördüm!

— Her şeye karamsar bakıyorsun! diye itiraz etti Glaukon. Harika öğretmenler de var.

— Evet, ama sayıları az, ya çok disiplinli olmaları lazım ya da muhteşem bir aurası olan yaşlı adamlar olmaları. Bu konuda benim bir fikrim var. Babaların, öğretmenlerin, jandarmaların, hatta yargıçlar veya cumhurbaşkanlarının artık bir değeri kalmadı, saygı bitti, çünkü hepsi demokraside biz kızlarla eşit hale geldiler.

— Nasıl yani? dedi afallayan Glaukon. Bir kadın olarak sen bunu nasıl söylersin? Onlarca yılın feminizminden sonra?

— Çünkü ben kadınları, özellikle günümüzün kadınlarını tanıyorum. Beş para etmezler. Erkeklerin ve kız arkadaşlarının omuzlarına basıp yükselmekten başka bir şey düşünmüyorlar. Bir de üstüne kendilerini acındırıyorlar, vah zavallı canlarım benim! Kadınlara teslim edilmiş bir dünya arı kovani veya karınca yuvası gibidir. Düşüncesi bile korkunç!

— Bana öyle geliyor ki Amantha bu noktada bizi kışkırtmak istiyor, diye araya girdi Sokrates. Bu önemli meseleyi, en azından şimdilik, bir yana bırakalım.

— Ama komünizmde kadınlarla erkeklerin aynı olduğunda anlaşmıştık, diye diretti Glaukon.

— Orası öyle, dedi Amantha omuz silkerek. Ben tersini mi söyledim?

— Seni anlamıyorum, dedi Glaukon itiraf edercesine ve yılgınlık içinde.

— Sonuçta, dedi Sokrates gülümseyerek, kadınlarla başa çıkamayan erkekler konu hayvanlar olunca da daha başarılı değiller. Demokraside evcil bir hayvan en az sahibi kadar özgürdür. Dahası, ortalama bir Afrikalıdan daha iyi beslenir, yediği önünde yemediği arkasındadır! Sokaklarımızda hâlâ atlar ve eşekler olsaydı, başları havada gururla yürür, yollarını kesen insanları yıkıp geçerlerdi.

— Demokraside atlar “Biz özgürüz,” diye kişner, eşekler “Biz özgürüz,” diye anırırlar, diyerek dalga geçti Amantha.

— Yok daha neler! diye çıktı şok içinde kalan Glaukon.

Sokrates ciddiyeti tamamen elden bırakmamak gerektiğini düşündü:

— Bireysel çıkar savaşları herkesin sinirli ve aşırı yorgun olmasına yol açar, orası doğru. En küçük engelde, en küçük sınırlamada insan itiraz eder, gözyaşlarına boğulur, lanetler, sızlanır. Herkes herkesin kurbanıdır. Televizyonun tam bir kanaatler skandalına çevirdiği çeşitli özel olgulardan hareketle, “kurbanları korumak” için bir takım genel yasalar çıkarılır. Üst üste yığılmış bu keyfi, her türlü ilkedен kopuk yasalar, polisin en zayıfların peşine düşmesinden başka bir işe yaramaz. Yasama ve polis düzeyindeki bu düzensizlik ve halkta güçlü hiçbir siyasi kanaatin bulunmaması faşistlerin refaha erecekleri bağlamı yaratır.

— Peki konumlarını nasıl güçlendirirler? diye sordu Glaukon endişeyle. Nasıl oluyor da bazı durumlarda iktidarı ele geçirebiliyorlar?

— Oligarşinin bünyesinde bulunan bir patolojinin kaçınılmaz olarak onun sonunu getirdiğini gördük. Aynı şekilde, kamusal selametin, iyiliğin her alanına patolojik biçimde yayılmış olan bireysel özgür irade takıntısı, hem şiddetle hem de sinsi bir biçimde demokrasinin köleleşmesine yol açar. Bayağı anlamıyla “diyalektik” bize şunu öğretir: Belli bir yönde aşırıya vardırılan bir eylem karşıt yönde şiddetli bir tepkiye neden olur. İklim, bitkiler ve bütün canlı organizmalar konusunda gözlemlenmiştir bu olgu. Öyle görünüyor ki bir ülkenin siyasi organizasyonu için de geçerli. Yüksek dozda bireysel özgürlük, her türlü hakikatin dışında kalıyorsa, olsa olsa köleliğe dönüşür.

— Bana öyle geliyor ki bu diyalektik tersine dönüş hem bireyleri hem de kolektiflikleri etkiler, diye araya girdi Amantha.

— Kesinlikle. İlkesi ve kavramı olmayan rafine özgürlüğün vahşi bir köleliğe dönüştüğünü gösteren tiranlık ve faşizmler işte bu yüzden hep demokratik veya cumhuriyetçi olduğunu iddia eden bağlamlarda doğarlar.

— Bu tarihsel bir apaçıklık, dedi Glaukon. Sezar ve Augustus, Mussolini, Salazar, Hitler... örneklerini bir düşünün. Ama benim kafamda farklı bir soru var: Sonunda herkesi parmaklıklar arkasına atan, demokrasi ve oligarşinin bu ortak patolojisi nedir?

— Bence bu hem tembel hem de çok masraflı olan insanların, yani

parazitlerin oluşturduğu grupların iktidara gelmesidir. Bu gruplarda birkaç çığırtañ önde yürürken korkaklar sürüsü de peşlerinden gider. Hatırlarsanız, biz bu tip insanlara siyasi bir popölasyonun yabancıları adını vermiştik.

— Ama sadece liderlerin, *caudillo*'ların, *führer*'lerin iğnesi vardır, diye hatırlattı Glaukon.

— Bireyin vücudunda bulaşıcı bir madde nasıl davranırsa kolektif gövdede onlar da aynısını yaparlar. İyi yöneticilerin, tıpkı iyi doktorlar gibi, parazit niteliğindeki bu toplumsal grubu dikkatle izlemeleri gerekir. Bilinçli bir aracıyı da düşünün: Bu tür yabancılarının kovanda ortaya çıkmasına engel olur. Yabancıyı görürse acımadan yok eder, yaşadıkları petekleri yakar.

— İnanmıyorum, bir anda Terör yanlısı birine dönüştünüz! diye haykırdı Amantha.

— Sinirlenip raydan çıkıyorum, haklısın, bu kadarı kolaycılık elbet. Analitik yöntemlere dönelim. Liberal bir Batı ülkesini üç sınıfa ayırabiliriz. Birinci sınıf şeytani yabancılarıdır; ekonomik liberalizmle bu kişilerin tembelliği sonucunda “demokratik” ülkelerde bu parazitler en az eski feodal oligarşilerdeki kadar çoğalırlar. Üstelik bu parazit grubu söz konusu yeni bağlamda oligarşik bağlamda olduklarından çok daha aktiftir.

— Neden peki? diye homurdandı Amantha.

— Çünkü geleneklerine bağlı olan oligarşi rejimi bu ikbal avcılarını hor görür ve onlara hiçbir iktidar konumu vermez. Oysaki demokraside bunların eylem alanı –deyiş yerindeyse– sınırsızdır. Meclislerde ve seçim kampanyalarında acımasız sürübaşları ve yetenekli hatipler sürekli konuşurlarken, alt kademedeki milletvekilleri ve taşra eşrafı yerlerinde oturup alkışlamaktan başka bir şey yapmazlar. Bu koşullarda, neredeyse bütün işler entrika çeviren bazı kliklerin elinde kalır.

— Diğer iki sınıf kimler peki? diye sordu sabırsız Glaukon.

— Biri kapitalistler; varlıklarını koruma ve büyütme inatları bunları siyasi bağlanmanın curcunasından ve risklerinden uzak tutar. Yabancıları mevcut servetlerini gizlice korumayı vaat ederek balalarının büyük kısmını işte bunlardan alırlar...

— Hiçbir şeyi olmayanlardan alacak halleri yok zaten, diye dalga

geçti Amantha. Peki ya üçüncü sınıf?

— Üçüncüsü emekçiler; işçilerin, köylülerin, ücretli çalışanlar ve memurların oluşturduğu büyük kitleler... Belli bir İdea'nın sancağı altında toplansalardı en güçlü sınıf onlar olurdu.

— Ama nadiren böyle bir şey yaparlar, diye gözlemde bulundu Glaukon. Örgütlü bir siyasi güç oluşturmazlar.

— Oluşturmalarına her türlü yoldan engel olunuyor. Birincisi rüşvetle bu sınıf parçalara bölünür. Kendilerine “halkçı” diyen yöneticiler, zenginlerden almayı başardıklarından kendilerine büyük bir dilim ayırdıktan sonra kalanı halkın “orta sınıf” dedikleri bir kısımına pay ederler. Böylece, her şeyden önce güç bela kazandıkları bu konforu koruma kaygısı taşıyan “orta sınıflar”, yeni bir eşitlikçi siyaset sancağı altında toplanmayı en çok arzu eden ama aynı zamanda toplumun en yoksul ve tehlikeye en açık kesimi olan emekçilerle karşılaştırılmayı kategorik olarak reddederler.

— Kapitalistlerin de kendilerini savunacaklarını söylemeye bile gerek yok, diye araya girdi Glaukon. Partiler kurup, gazeteler satın alır, büyük çaplı rüşvet ve yolsuzluğa karışırlar.

— Tabii ki! Kurulu düzeni yıkmaya ne niyetleri ne de imkânları olduğu için, halka karşı komplo kuranların –yabanarılırları değil– onlar olduğu söylentisi yayılır.

— Ve bunu yapmaya mecburlar, diye tamamladı Glaukon. Yolsuzluğa bulaşmış orta sınıfın, popülist demagogların ve emekçi halkın en cahil kesiminin kendilerine karşı olduğunu görünce, oligarklıktan, feodallikten kalma reflekslerini hatırlarlar ve ordunun, polis, din adamlarının, yargıçların yardımıyla muhafazakâr bir devrim olsun isterler. İşte o zaman davaların, fraksiyon mücadelelerinin, şok gruplarının olduğu, ordunun bölündüğü, dev gösterilerin ve her türden komplonun görüldüğü... bir çalkantı dönemine girilir.

— Galiba işte bu sırada sahneye karizmatik bir lider girer, öyle değil mi?

— Karizmatik lider doğru zamanda doğru yerde olan adamdır. Yolsuzluğa bulaşmış orta sınıfların ve gözleri kör olmuş halkın meydana getirdiği uyumsuz toplam, hiç yoktan var olmuş bir adamı başa getirir; çalkantı ve korkuların egemen olduğu böyle bir ortamda karizmatik liderin gücünü oluşturan tek şey orta sınıflarla halkın itti-

fakıdır. Koşulların ürünü olan bu mahlûk kendisini “Millet’in koruyucusu” falan ilan edip muhafazakâr ılımlılığa, özellikle de halkın siyasi kapasitesini sergilemeyi ve dağınık kitleleri birleştirmeyi amaçlayan her türlü bağımsız örgüte savaş açar.

— Peki bu “koruyucu” mu tiran veya faşist lider olur? diye sordu Amantha.

— Evet, her zaman. Bu metamorfoz bana Pausanias’ın anlattığı bir hikâyeyi hatırlattı: İnsan eğer parçalar halinde kesilmiş; boğa, düve ve keçi işkembesiyle karıştırılmış insan bağırsağı yerse hemen bir kurda dönüşürmüş. “Millet’in koruyucusu” kalabalıkları kendi nutuklarıyla büyülediğini görünce, hemcinslerinin kanlı bağırsaklarını yemekten artık kendini alamaz. İktidarı ele geçirdikten henüz bir yıl sonra Hitler’in kendi partisinde gerçek bir faşist halk “devrimi”ne inanan kanadı, eski yoldaşı Röhm’ün SA’larını nasıl katlettiğini unutmayın. Ayrıca Röhm’ü hapisanede ziyaret edip aşağıladıktan sonra kurşuna dizdirdiğini de. Bu iş hep böyle olur. Borçları azaltmak, bankacılara boyun eğdirmek, milleti güçlendirmek, işsizliğe son vermek gibi iddialarda bulunan faşist lider kendi kampından da olsa artık hoşuna gitmeyen veya iktidarına gölge düşüren herkesi işkenceci polislerin eline verir. Özel mahkemeler kurup para verdiği muhbirler eliyle masum insanları mahkûm ettirir. Sürgüne gönderdiği veya öldürttüğü yakınlarının kanını adeta aç bir kurdun koca diliyle yalayıp durur. Amansız bir yasadır bu: Böyle bir adam ya sayısız düşmanının yumruk ve tekmeleriyle can verir ya da kimseyle paylaşmadığı bir tiranik iktidar, acımasız bir faşist diktatörlük kurar.

— Bunun için kendini liderine adanmış çok sayıda koruma görevlisine ve her yerde hazır ve nazır bir gizli polise ihtiyacı vardır, dedi Amantha.

— Çinli esnaf, Ermeniler, Yahudiler, Araplar, Çingeneler, komünistler gibi kesimleri yağmalamaya izin verirse halktan yeteri kadar eşkıya bulacağına inanıyorum, diye cevapladı Glaukon.

— Hatta bu tür bir rejime ayak direyen epey bir burjuvayı da yağmalatırsa, diye tamamladı Sokrates. Diyelim ki belli zenginlikte birinin faşist rejime düşman olduğundan şüphe duyuluyorsa, onun için en iyisi, —Heredotos’un rivayetine göre— Delphi kâhininin Kroisos’a

açıkladığı kehanete uymaktır: “Medlere bir katır kral olduğuna göre, sevgilim dostum, ödlele diye görölmekten bir an bile korkma, Her-mos’un çakıllı sahilinde kaçmana engel olmasın hassas ayakların.”

— Doğru, faşolar onu yakalarsa bir güzel işkence ettikten sonra asarlar.

— Ona şüphe yok. “Millet’in koruyucusu” için de kimse eski dos-tumuz Homeros gibi

Büyüklüğü burada yatıyordu, büyük bir tabut heykeli misali

demeyecektir. Aksine bir sürü düşmanını tabuta koyduktan sonra devletin arabasına tek başına çıkmış ve koruyuculuk kisvesini bir kenara atarak halkı faşist bir diktatör olarak selamlıyor olacaktır.

— Tabii hemen böyle olmayacak, diye itiraz etti Amantha. Bana soracak olursanız iktidarının inşası ve kanlı saadettinin teşhiri daha yavaş olur. İlk günlerde, hükümdarlığının başında, herkese gülücük-ler saçıp karşısına çıkanlara yaltaklanacaktır. Diktatörlükten ne ka-dar nefret ettiğini yüksek sesle dile getirecek, yakın çevresine oldu-ğu gibi halka yaptığı açıklamalarda da vaatlerini peş peşe sıralaya-caktır. Borçlar konusunda moratoryum ilan edecek, bir-iki fabrikaya el koyup yönetimini yakınlarına verecek, ıssız birtakım arazileri is-timlak edip kendisini desteklemiş köylülere verecektir. Başlarda safi iyilik, hoşluktur kendisi.

Sokrates’in adeta hayretten dili tutulmuştur:

— Lafı resmen ağzımdan aldın. Peki ya sonra ne olur?

— Kimilerini satın alıp kimilerini yok ederek düşman ilan ettikle-rinin defterini dürdükten ve bu konuda kafası rahatladıktan sonra, savaştan dem vurmaya başlar. Çünkü bilir ki savaş olursa halk lidere itaat etmeyi kabul eder. Ayrıca bilir ki savaş yüksek vergiler gerek-tirdiğinden yoksullaşan yurttaşlar her gün hayatta kalma mücadelesi verir, kendisine karşı komplo kurmaya enerji ve zamanları olmaz.

— Müthiş! dedi Sokrates kendinden geçercesine. Ya ondan sonra?

— Kendisinin mutlak iktidarına tahammül edemeyecek bazı ay-dın kafaların kaldığından şüphe ediyorsa, savaş onları yok etmek için iyi bir bahanedir. Sür cepheye, hem de zerre kadar yaşama şans-ları olmayan cephe hangisiyse ona; olmadı ver düşmanın eline. Bu tür nedenlerden dolayı diktatörlerin savaşa ihtiyacı vardır.

— Ama bu kurnazlıklar onu halk nezdinde pek popüler yapmaz, diye itiraz etti Sokrates. İktidarını nasıl devam ettirecek?

— Baskıyı sürekli artıracaktır. Yakın çevresinde, iktidar basamaklarını çıkmasını sağlamış insanlardan birkaçı düşüncelerini kendi aralarında, hatta tiranın yüzüne karşı söyleyecektir elbette. İçlerinde en cesur olanlar güttüğü siyaseti açıktan açığa eleştirecektir. O zaman, önemli kararlarda tekeli korumak istiyorsa, bu kişileri ortadan kaldırması gerekecektir. Sonunda, ne kendi saflarında ne de düşmanlarının saflarında güçlü kişilikler kalacaktır. Vasat ve silik tipler hüküm sürmeye başlayacaktır.

Güzel Amantha'nın veciz sözlerini yeteri kadar dinlemiş olan Sokrates kontrolü yeniden ele almak istedi:

— Yani, diktatör ve etrafındakilerin gözlerini bir nebze olsun cesaret, zekâ ve yüce gönüllülük sahibi olanlardan ayırmaması gerekir. Faşistlerin vaat ettiği “mutluluk” –isteseler de istemeseler de– bütün bu değerli insanlara savaş ilan etmekten, ülkeyi bu tür insanlardan tamamen arındırmaya kadar tuzak kurmaktan başka bir şey değildir.

— Hastayı öldürecek bir arındırma, dedi Glaukon iğneleyici bir tavırla.

— Evet! diyerek gülümsedi Sokrates. Faşist diktatör doktorun tam zıddıdır. Doktor en iyiyi kurtarmak için hastanın bedeninden en kötüyü atar. Faşistse kolektif gövdede tam ters yönde ilerler: Hükmettiği en kötüyü kurtarmak için en iyinin kökünü kazır.

Bu arada Amantha Sokrates'i safdışı bırakma düşüncesinden vazgeçmemiştir:

— Kısacası faşist, harika bir zorunluluğun esiridir. Ya kendisinden nefret eden bir yığın zavallı insan arasında hayatını geçirir ya da suikasta kurban gider.

Ancak Sokrates yine kontrolü ele almak istedi:

— Bu koşullarda yurttaşları ondan ne kadar nefret ederse, emrine amade olan kalabalık ve sadık bir polise o kadar çok ihtiyaç duyar. Sanırım, demokrasi krizinin sarstığı toplumsal katmanlardan yeteri kadar aday çıkar. Sözünü ettiğimiz bütün o yabancıları bunu kitlelerin sırtından geçinerek güzel bir hayat sürmek için fırsat olarak göreceklendir.

Müسابakanın dışında kaldığını düşünmeyen Amantha ekledi:

— Para için gelmiş yabancı askerlerden hiç söz etmeye bile gerek yok. Hatta fabrikalardan alınıp *führer*’in sarayına yerleştirilmiş birtakım işçilerin bile gözleri o kadar kamaşır ki eski işlerine dönmeyi akıllarından geçirmezler. Büyük liderin yeni yoldaşları böyle insanlardan oluşur; asgari dürüstlükten vazgeçmemiş insanlar lider ve şürekâsından nefret eder. Bir uçta yolsuzluk ve paralı askerlerin alçakça pratikleri. Öbür uçta rejimle her türlü uzlaşmanın tam, mutlak reddi.

Amantha’nın son derece isabetli sözlerinden etkilenmiş olan Sokrates en sevdiği konulardan birine döndü:

— Söylediklerin doğruysa, Sophokles de dahil şairlerin bilgeliği konusunda kafamızda bir şüphe belirir. Çünkü *Lokrisli Ajax*’ta şöyle yazmıştır:

*Akıllıdır dostlarını daha akıllı tiranlardan seçen
Ve onlardan tavsiye alan tiranlar.*

Amantha müسابakaya devam etti:

— Euripides’in de ondan aşağı kalır yanı yok, sevgili Sokrates. *Troyalı Kadınlar*’da “Tiranlık sizi tanrılara eş kılar,” der.

Sokrates Amantha’nın öne geçmesine izin veremezdi:

— Peki ya *Fenikeliler*’de ne söylediğini hatırlıyor musun?

*Yasaları ihlal edilecekse adaletin
Tiranlık ve içindeki gaddar neşe için
İşe koşulması gerekir adaletsizin.*

Mağlubiyeti kabul etmeyen Amantha sözlerine devam etti:

— Biliyorum, biliyorum... Bana diyeceksiniz ki yöneticilerin iltifatına mazhar olur olmaz insanları etraflarına toplayan şairler o güzel ve ikna edici seslerini kullanarak, onları görünüşte demokratik ama gerçekte despotik olan iktidarlara ısındırırlar. Tabii tiranlardan veya parlamenter liderlerden epey bir para aldıklarını, ancak gerçekten halkçı ve bir İdea’ya sahip iktidarların yakınındayken nefeslerinin birden kesildiğini söyleyeceksiniz. Ama inanın bana, sanatsal masumiyetleri karşısında kapıldığınız spekülâtif öfkeyi mazur görecektik kadar yüce gönüllüdür büyük şairlerimiz.

— Bitti mi? diye sordu sinirli Sokrates.

— Bunlar tabii sonuçta konumuzun dışında, diye geri adım attı Amantha. Kafamızı meşgul eden asıl soruya dönelim: Faşist yönetici gizli polisini, koruma görevlilerini, yeraltı evlerini ve muzaffer ordusunu besleyecek parayı nereden bulur?

— Devletin özellikle altın veya yabancı döviz cinsinden rezervleri varsa, hepsini elden çıkarır. Müzelerdeki tablo veya heykeller, ibadethanelerdeki kutsal nesneler gibi milli hazineleri en çok parayı vereceğine satmaya çekinmez. Elde edilen gelirle hem polis bütçesine katkıda bulunulur hem de vergi artışına gitmeye gerek kalmaz.

— Bunlar güzel hoş da her şeyi satınca dımdızlak ortada kalır, diye itiraz etti Amantha. Parasız kalan, ağzının tadı kaçmış polisler arkasından iş çevirmeye başlarlar.

— Dert değil, diye cevap verdi Glaukon kız kardeşine: Büyük Lider, Büyük Rehber, o zaman kendisini tahta oturtanların sırtından geçinecektir: Yakın çevresinin, gözdelerinin, gizli danışmanlarının, metreslerinin, polislerinin, cellat ve soytarılarının masraflarını onlar karşılayacaktır.

— Şunu mu demek diyorsun? diyerek tartışmayı alevlendirdi Sokrates: Şaşkınlığı ve pasifliğiyle faşist çetelerin devleti ele geçirmesine neden olan halk ayrıca bu kliğin geçimini mi sağlar?

— Buna mecbur kalır.

— Ama halk ayaklanır o zaman! Halkın yarattığı siyasi bir mahlûkun, kısacası halkın büyüyüp mutlak iktidar konumuna getirilmiş bir çocuğunun, bütün o uşakları, hafiyeleri, orospuları ve eşkıyalarıyla birlikte sonsuza dek halk-babanın sırtından geçinemeyeceğini söyleyecek bir sürü insan çıkar! Bir baba düşünün ki oğlunun kölelerinin kölesi olmuş! Korkunç değil mi? Halk evvelce zenginlerin, kendine “demokrat” veya “uygar” diyenlerin ağır vesayetinden kurtulmak istemişti. Eli kanlı bir çete gelsin, onu yağmalasın istemiyordu herhalde. O zaman, tıpkı hayırsız oğlunu ve yanında getirdiği meymenetsiz parazitleri evinden kovan bir baba gibi, soyguncuya kliğiyle birlikte ülkeyi terk etmesini emredecektir.

— Kendi içinden çıkmış o diktatörü halk-baba kovmayı bir dene-sin bakalım! Başına açtığı belanın büyüklüğünü işte o zaman anlar. Böyle bir bebeğin doğmasına vesile olduğu, o bebeği okşayıp büyüüttüğü güne lanet eder. İş işten geçmiştir. Artık o daha güçlüdür.

— Vay canına, yani sence tiran baba katili mi? Anne babasını boğzalayıp cesetlerini mi tekmeler?

— Herkesin faşist tiranlık adını verdiği tam da bu, dedi tartışmanın dümenini eline geçirdiğine sevinen Glaukon. Halk yağmurdan kaçarken doluya tutulmuştur. Büyük burjuvaların gizli despotizminin saçtığı boğucu dumandan kaçmak isterken kudurmuş küçük burjuvaların kaynar kazanına düşmüştür. Pusulasız özgürlüğün çıkmaz ve tuzaklarıyla karşı karşıyaydı, şimdiyse en çok acı veren köleliliğin üniformasını giymiş, başka kölelere köle olmuştur.

Amantha tartışmanın dışında kalmak istemedi:

— Avrupa'dan gelmiş yoksul beyazlar tarafından “gündüz feneri” veya “Arap götüne dönmek” gibi nahoş deyimlerle aşağılanan Afrika'nın sömürgeleştirilmiş halklarının durumu da buydu.

— Evet, dedi Glaukon kasılarak. Hannah Arendt bunu gayet iyi anlamıştı: “Demokratlar”ın icra ettiği emperyal vahşet ile faşist gaddarlık arasında bir süreklilik vardır.

— Bravo canlarım, diye onayladı Sokrates. Sanırım ikiniz sayesinde demokrasiden faşist tiranlığa geçişi ve bu arada söz konusu siyasetin genel biçimini parlak bir şekilde betimlediğimizi göğsümüzü gere gere söyleyebiliriz. Şimdi ona denk düşen insan tipini inceleyelim.

— Tiran prototipini, diye onayladı Amantha.

— Sadece onu. Ama bir kavramsal aracımız eksik.

— Bu kadar saattir tartışıyoruz, hâlâ bir aracımız mı eksik?... diye sızlandı Glaukon. Hangisi?

— Farklı türde arzuların titiz bir analizi. Siyasi şiddet ile libinal şiddetin birbirinden ayırt edilemediği nokta tiranlıktır.

Uzun bir sapma olacağını öngören Glaukon'un morali bozuldu:

— Buyur bur'dan yak!

— Zorunlu arzularla zorunlu olmayanları birbirinden ayırdık. Şimdi daha ileri gidelim: Zorunlu olan ve olmayan arzulardan bazıları her türlü yasanın dışında görünür. Bu arzular ilksel olarak her bireyde, bilinçdışının derinliklerine yerleşmiş halde var olur. Ama yasayla kısmen bastırılırlar. Yasaya ise kendisinin diyalektik bir ilişkisi içinde olduğu arzular hayat verir. Sözüünü ettiğimiz yasadışı arzular bazı bireylerde rasyonel düşüncenin de yardımıyla büyük ölçüde

cansız hale getirilebilir. Bazı bireylerdeyse aynı arzular canlı ve güçlü olmaya devam eder.

— Bu “yasadışı arzular”ı biraz daha açar mısınız? diye sordu kuşku Amantha.

— Bu arzuları herkes gibi sen de biliyorsun, çünkü sen uyuduğunda onlar uyanırlar. Uykunun dinlenmesini sağladığı merci tam da Öznenin rasyonel düşüncenin yüce sükûnetine bağlı merciidir. Hayvani, vahşi merci, yani günlük yiyecek ve içecek hakkını öfkeyle isteyen merci ise işte o sırada silkinip ayağa kalkar. Uykuyu geri püskürtüp kendi eğilimlerini sergilemeye çalışır. Bu eğilimlere “dürtü” denir. Bu dürtü halindeyken arzu adı verilen Özne mercii her şeye cüret eder! Bütün zincirleri kırar: Ahlakınkileri de düşüncenininkileri de. Freud’un çok iyi anlamış olduğu gibi, Öznenin arzusu özgür bırakılırsa annesiyle yatmak olur ve, nesne aktarımı sonucunda, her cinsten şeye yönelebilir: erkekler, jartiyerli külotlar, fahişeler, keçiler, daracık külotlar, tanrılar veya çocuklar. Bu arzu simetrik açıdan aynı zamanda babayı öldürme arzusudur ve, aktarım sonucunda, hiçbir şeyin dizginlemediği saldırgan bir dürtü haline gelir. Kısacası, gecenin karanlığında, dürtü yüzergezer bir nesneyi sınırsız bir ihlale nikâhlar.

Bu renkli betimleme üzerine Amantha ironik bir tavra büründü. Biraz düşüncelere dalan Glaukon ise şöyle devam etti:

— Peki uyku dediğimiz o karşı konulmaz güç bizi dürtülerin eline bıraktığında ne yapmalı?

— İyi bir psikanaliz şart! diye dalga geçti Amantha.

— Ağır ol! dedi Sokrates. Senin büyük düşüncünün Jacques Lacan, benim bütün psikanalistlerin atası olduğumu iddia etmemiş miydi? Sonuçta ideal siyasi kuruluşu bulamamış olsak bile, konuştukça daha çevik, olumlama ve yaratım konusunda daha yetenekli, ama kısa ve zararlı birtakım keyiflere de daha az düşkün hale geldiğimiz için, zihinsel yoğunlaşma konusunda kendimizi geliştirip uyuduğumuz takdirde ikna edici örneklerle süslü güzel kanıtlamaların beslediği bir rasyonel merciyle donanmış oluruz. Ama aynı zamanda arzu mercii tam perhize tabi tutmamaya ve obur ama nafile bir arayışla tam tatmin peşinde koşmamaya da özen göstermek gerekir ki arzu mercii sakinleşsin ve onun üzüntüsü de sevinci de Düşünce mercii

rahatsız etmesin; bu şekilde Düşünce mercii, geçmişin sildikleri, şimdinin kovdukları ve geleceğin karanlıkta bıraktıkları içinde bil-mediklerinin sınavından tek başına, kendi gücüyle geçme eğilimini korusun. Üstelik sözünü ettiğimiz silme, kovma ve karanlıkta bırakma eylemleri uykunun eşiğinde tek bir hareketle yapılır; bu hareket sayesinde Duygulanım mercii o kadar yatıştırırız ki kimseye karşı öfkeli olmayız; rüyalar gizemli imgelere bürünerek kılık değiştirmiş olan yasak arzuları iletmeyi bitirdiğinde, Arzu ve Duygulanım'ın maruz kaldığı dürtüsel boyutun etrafını çevirmiş ve üçüncü merci olan Düşünce'ye güçlü bir itilim kazandırmış olduğumuz için, kendimizi hakiki dinlenmenin kollarına bırakabilir, işte o zaman geceyi kendi hakikatimize doğru yol olarak geçirme şansına sahip olabiliriz.

— Aman Allahım, bu nasıl bir nutuktü böyle, diye haykırdı Amantha. Baştaki “sonuçta” sözünü duyunca nefesimi tuttum ve galiba “o zaman” a gelince boğulacağımı sandım!

— Şeyleri nasıl görüyorsam öyle ifade etmeye çalıştım – yani, içkin ilişkilerinin bütünlüğü içinde. İşimize yarayacak olanı aklımızda tutalım: Her birimizin içinde sersemletici, vahşi, yasadışı arzular uyur. Kendisini aşırıya kaçmayan insanların oluşturduğu küçük azınlık içinde sananlar da, rüyalarının kanıtlığı üzere, bu durumdan muaf değiller.

— Peki, peki, dedi Glaukon sabırsızlık içinde. Siyasetin bunlar arasında nasıl bir yeri var?

— Şimdi demokratik insan hakkında söylediklerimizi hatırla. Çocukluğunda gayet pinti bir oligark babanın eğitiminden geçti; babası partiler, lüks, kumar, fahişeler gibi gereksiz arzulardan nefret ediyordu; sonra ergenliğe girince aralarına katıldığı gençlerden bir karşı eğitim aldı. Çoktan yoldan çıkmış olan arkadaşları o yaşta rafine veya yıkıcı olduğunu sandıkları arzulara tapıyorlardı. Aslında babasının cimriliğine duyduğu anlaşılabilir nefretle bizim genç adam arkadaşlarının mektebinde kendini her türlü aşırılığa kaptırdı. Bu arada onu yoldan çıkaranlardan daha sağlam bir tabiatı olduğu için kaçınılmaz bir iç çatışma yaşadı. Zıt yönlerde çekeştirilen genç adam aslında uzlaşmaz olan iki varoluş biçimi arasında bir orta yol seçti. İkisine de –hem cimriliğe hem savurganlığa, hem saygıya hem küs-

tahlığa, hem aile terbiyesine hem sefahate— uyduğu için kendisinin aşırıya kaçmadığını zannediyordu. Nitekim hayatı gerçekten de ne tam anlamıyla düzensizdi ne de uysal. İşte bu şekilde babası gibi bir oligarkken demokrat haline geldi.

— Evet ya, diye homurdandı Amantha. Demokrasi ne odur ne öbürü, orta yoldur. Biliyoruz.

— Şüphesiz, diye kabul etti Sokrates. Ama aklınızda demokrasi fikri varsa bu tür bir demokrasi en iyi şey değildir. Ama tabii en kötü şey olmadığını da unutmayalım.

— Öyleyse tiranlığa, faşizme dönelim...

— Tiranlık ve faşizm demokrasinin dölüdür. Diyelim ki bizim genç demokrat o kırılgan varoluşsal uzlaşısına sadık kalarak yaşlandı. Çocukları oldu ve onları “orta yol” düsturuna göre yetiştirdi. Bu çocuklar da büyürken her zamanki gibi babalarının düsturuna isyan ettiler. Ama onların içindeki savunma oligarkın oğlununkine göre çok zayıftır. Onları yoldan çıkaranların “özgürlük”, “isyan” veya “nihilizm” gibi adlar altında hararetle savundukları kaotik bir hayata kızılı erkekli olarak kendilerini kaptırırlar. Yaşlı demokrat orta yolcu arzulara istediği kadar destek versin, sıradan demokratın yamalı bohçaya benzeyen soylu “bilgeliği”ni istediği kadar öğütlesin, mücadeleleri sınırsız ve ölümcül hazlar fraksiyonu kazanır. Yoldan çıkaranların bu defa erotik olduğu pek belli olmayan ve gitgide daha iğrenç nesnelere yönelen bir tutkuya başvurmaları gerekir ki yabancılarının lideri olan bu arzu yağma ve gaddarlığı, ardından da ırkçı nefreti, işkenceyi ve cinayeti sevdirdi. Faşist çetelerin müstakbel üyelerinin ruh haline uygun olarak önce sıradan yoldan çıkarma taktiklerini kullanırlar. Başlarda diğer arzuların basit bir eşlikçisi olan sözünü ettiğim erotizm tütsü bulutları, aptallaştırıcı müzikler, afyon dumanları, bira ve votkayla pekiştirilmiş kumar oyunları, sarhoşken bir arada söylenen gülünç şarkılar, doğaçlama cinsel ilişkiler... arasında arı misali vızıldar. Ama sınırsız arzu, başkaları üzerinde mutlak iktidar kurulmasını ve hemen tatmin edilebilmesi için gerekli şeylerin hep hazır olmasını isteyen bu arzu, genç demokratların etine iğnesini batırır. Karanlık bir mutlak dürtünün yön verdiği bu gençlerin bireysellikleri o zaman gerçek bir deliliğe kurban gider. Delilikleri öyle bir noktaya varır ki gençler kendi içlerinde genel

olarak bilgece sayılan, biraz temkin ve özdenetim isteyen birtakım kanaat veya arzulara rastlasalar bile onları yok edip ruhsal iç dünyalarından kovarlar. Sonunda, ölüm tapınmasına kendini kaptırmış bu öznel kabul edilebilir her türlü normdan arınmış olurlar ki bu da onların içinde dışarıdan gelecek bir deliliğe yer açar.

— Genç faşist hakkında ne kadar canlı bir portre! diye hayranlığını belirtti Amantha.

— Etkilerini betimlemeye çalıştığım –kelimenin tam anlamıyla– pornografik dürtüye Öznenin tiranı adını verebiliriz. Ama bu yabancılaşmaya sarhoşlukta, uyuşturucuyla kendinden geçmede veya tanrılara emir yağdırabileceğimizi sandığımız cinnet nöbetlerinde de rastlarız.

— Bu şekilde, benim gibi bir genç, doğal eğilimi ile koşulların yoldan çıkarması birleşince, dürtülerine teslim olmuş, bağımlı ve şiddet düşkünü birine dönüşür ve bir tiran veya faşist liderin çetesine girmeye hazır hale gelir, diye yorumladı Glaukon.

— Sonuçta Freud’un ölüm dürtüsü dediği şeyden söz etmiyor musunuz? diye sordu Amantha. Faşist öznellikte zafer kazanan bu dürtü değil midir?

— Tabii ki odur. Bu yüzden şimdi tiranik veya faşist insan tipinin içsel hayatını betimleyebilir, yavaş yavaş Büyük Lider’in, *führer*’in, bu tür bir siyasete teslim olmuş bir devletin yazgısına hükmeden adamın portresine geçebiliriz.

— Ben portreyi çizmeyi deneyebilir miyim?

Soru Amantha’dan geldi ve davet beklemeden hemen portreye başladı:

— “Kendine ziyafet çeker, düzüşür, sigara ve alkol içer. Paranın bol olduğu yerde elini sallasan orospuya, mafyaya ve muhbire çarpar. Faşist lider uşaklarını azarlar, metreslerine kötü davranır, ahbablarını aşağılar, kadınları küçümser, lüks bir otelin koridorlarında sakso çektirir, yemek salonunda sabahın köründe slip donuyla gezer. Biraz sonra da madalyalarla süslü bir askeri üniforma giyip pırıl pırıl parlayan siyah çizmelerini parkelere vura vura yürür. Kendi üzerinde zerre kadar iktidarı olmadığı için, kadın erkek herkesin üstünde iktidar kurmak ister. Bu uğurda bütün parasını harcar. Borç alır, elinde avucunda ne varsa satar. Ama bir gün gelir, dımdızlak ortada ka-

lır. O zaman beş parasız küçük burjuvanın agresif burukluğunu hisseder. Büyük yabanası Thanatos'un otoritesi sayesinde içinde sakladığı arzular yığını onu bir manyak gibi oradan oraya savurur, kimden para sızdırabileceğine bakar. Şanta ja, yaşlı ve sakatları soymaya, en alçakça hilelere, sanki sıradan şeylermiş gibi alışır. Para da para diye tutturur! Bir de iktidar diye! Yoksa kaygı ve ıstırap, ölümün sesiyle birlikte, geri gelecektir. Anne babası da bu saldırganlıktan nasibini alır. Aile servetinden payını almış mıdır beyimiz? Ne önemi var. Kalan her şey onun olacaktır, ister seve seve ister zorla! Anne ve babasını mahvetmesi mi gerekiyordu? Eğer başkalarının korkularından, itaatlerinden istifade etmek, hem suç ortaklığı hem de dehşet okunan gözleri yeniden karşısında görmek demekse bu, neden olmasın? Yoldan gönüllü çıkmış hatunları götürüp bir gece kumarhanede, dekolterler ve smokinler arasında, rulette her şeyini kaybetmek demekse, neden olmasın? Yaşlı pederiyle validesi ayak direrse, neden bağırmasın, vurmasın, kendini onların gözü önünde pencereden atmakla tehdit etmesin ki? Göğüslerine gizlice silikon taktırmış, çıplak bacaklı ve ıslak vajinalı, baştan çıkarıcı bir top modelin yanında solgun ve gözü yaşlı bir anne nedir ki? Gömleğinin düğmesini göbeğine kadar çözmüş, daracık kalçalı ve kocaman penisli bir yakışıklının yanında romatizmadan iki büküm olmuş kel bir baba nedir ki? Gelin görün ki anne ve babasında para suyunu çekmişken yabanası-arzular sürüsü, Ölüm Sürüsü, hiç olmadığı kadar çok vızıldamaktadır. Genç kahramanımız, elinden daha iyisi gelmediği için, bir ATM'yi kırmaya, yoldan geçen yaşlı bir kadının çantasını kapmaya veya kuytu köşelerde hileli eroin satmaya kalkmaz mı? Bu arada önceden uymasa bile doğru bulduğu, insan onunruna yakışanla alçaklığı ayırt etmeyi sağlayan eski fikirler artık kafasında ölmüştür. Ölüm içgüdüsüne eşlik eden yeni fikirler kahramanımızın iç dünyasında geri dönülmez bir zafer kazanır...”

— Evet, evet diye sözünü kesti, Sokrates coşkuyla. Bu yeni fikirler önceden sadece rüyada, yani uyku babanın yasasının bilinçli zihin üzerinde uyguladığı sansürü birkaç saatliğine kaldırdığı zaman, –vasatlığına ve orta yolu yüceltmesine rağmen– demokrasi ölüm dürtüsü için uyanık bilince çıkan yolları kestiği zaman, kendini gösteriyordu. Tiranik insan, inanmış faşist işte budur. Genç demokrat

geceleyin kâbuslarında neye dönüşüyorsa, tiranik insan uyanırken hep o durumdadır. Hiçbir gaddarlıktan kaçınmaz ve alçakça olanları dahil bütün hazların peşinden koşar. İçinde yaşayan ve baskıcı bir anarşiye hayat veren dürtü, devleti yöneten tiran gibi onu da yönlendirir: Yoldan çıkmış öznelliğinin müstehcen arzularını –ergen çetesine üye olmanın yarattığı ruhla içine girmiş arzuların yanı sıra bilinçdışında yatan cansız arzuları– tatmin etmek için her şeye cüret eder. Hayat konusundaki tercihleri öznelliğinin zincirlerini yavaş yavaş kırıp kötücül enerjisini serbest bırakır.

— Peki bütün bunlar, topluluk düzeyinde, faşist bir devletin ortaya çıkması açısından nasıl eklemleniyor? diye sordu Glaukon.

— Bir ülkede faşist tipte –demin betimlediğimiz tipte– öznelliği olan kişilerin sayısı azsa, ortalama kanaat de onların çevirdiği işlerden hiç hoşlanmıyorsa, bu kişiler büyük ihtimalle yabancı bir tiranın yakın korumaları arasına girer veya menfur savaşlarda emperyal güçlere paralı askerler olarak destek verirler. Kendilerine kucak açacak faşist bir ülke veya ölüm dürtülerinin zincirini çözecek bir savaş bulamazlarsa, kendi ülkelerinde küçük iğrençlikler yapmaktan başka seçenekleri kalmaz.

— Ne gibi?

— Duvarlara Yahudi aleyhtarı sözler karalamak, kuytu bir köşede demir çubuklarla siyahlarla veya Araplara saldırmak, mezarlara saygısızlık yapmak, kadınlara hakaret etmek, devletin emrine amade veya patronlar grev kırsınlar diye komandolar yetiştirmek... Komşularının kaçak bir Afrikalı göçmen olduğunu polise bildirmek gibi muhbirliklere de bayılırlar. Dolar dolu bir zarf karşılığında sahte tahnıklık üretebilecek tıynetle doğuştan gammazlardır bunlar.

— Ve siz bunlara mı “küçük” kötülükler diyorsunuz?

— Demek istediğim şu: Faşistlerin iktidara gelmeleri gibi bir felaketin yanında bu tür kötülükler küçük şeylerdir. Böyle bir felaketin gündeme gelmesi için de tiranik insan tipinin çoğalmış olması ve bir araya gelen bütün bu kişilerin sayılarını fark ederek halk kitlelerinin eylemsizliğinden, “sol” denen partilerin muhafazakâr aptallıklarından yararlanmış olmaları, konuşmalarında inancını en eksiksiz şekilde dile getiren içlerinden bir kişiyi iktidara getirmeleri gerekir. Bu kişiyi tiranlaştırırlar. Ondan sonra, ya halk ayaklanması (müm-

künse başında komünizm fikriyle uyumlu yeni bir siyasetten yana olan kişilerle) tiranla aynasızlarını ülkeden kovar, ya da –kendisiyle aynı kafada yabancı paralı askerleri için içine katan– tiran ayaklanmayı kanla bastırır ve nasıl ki daha önce anne babasına kötü muamelede bulunmaya hiç tereddüt etmemişse aynı şekilde babası sayılabilecek ülkesini –Giritlilerin daha isabetli bir şekilde dedikleri gibi “anavatanını”– cezalandırır.

— Ne yazık ki birinci durumdan çok ikincinin örneğini görüyoruz, dedi Glaukon efkârla.

— Bu kişilerin özel hayatlarında evvelce ne idiyse iktidarı uygularken de o olduklarını unutma. Alçaklıklarına sonuna kadar hizmet edecek dalkavuklar sarmıştır etraflarını ya da –birisinden yardım isteyecek olsalar– bu dalkavuklar koşup köpek gibi yaltaklanır, sadık uşak rolünü oynayabilmek için onayını almak zorunda oldukları kişinin çevresine girerler; ama tiranlar istediklerini aldıktan sonra hiç tanıımıyormuş, hatta acımasız bir düşmanmış gibi davranabilirler. İşte bu yüzden sözünü ettiğimiz kişiler ömürleri boyunca ne sever ne de sevilirler; hep ya tiran ya da köle olurlar. Faşistler özgürlüğü ve dostluğu asla tatmazlar.

— Kısacası ya kudurmuş köpek ya da yaltaklanan köpek gibi geçer hayatları, diye özetledi Amantha Sokrates’in sözlerini biraz uzun bulduğu için.

Ama Sokrates o an için genç kızın ruh halini umursamadı. Üstüne üstlük Glaukon’a dönüp sadece onunla konuşuyormuş gibi sözlerine devam etti:

— Bu kişilere hiçbir konuda güvenilemeyeceğini söyleyemez miyiz?

— “Söyleyebiliriz elbette” demek yerinde olur.

— Peki, adaletsizliği doruğa çıkardıkları?

— Adaletin ne olduğu konusunda hemfikir olduğumuza göre, şüphesiz bu da söylenebilir.

— Sözlerimizi özetleyelim öyleyse. En kötü insan, uyanıkken sürekli, iyi insanın ara sıra rüyasında dönüştüğü kişi gibi olandır. Bu zavallı duruma düşmek için, bir kişinin çok erken bir aşamada faşist insan tipine girdikten sonra, hile ve kaba kuvvetle, tek başına iktidar uygulama noktasına erişmesi gerekir. Bu tek başınalık sürdüğü ve

arttığı ölçüde tiranik yozlaşma veya yoldan çıkmışlık da içinde yaşadığı Özneyi yiyip bitirir. Tiranlık, sevme gücünü yitirmiş ve bu nedenle artık başkalarını ve kendisini ölüme mahkûm etmekten başka bir güç uygulayamayan kişinin yalnızlığıdır.

Adalet ve Mutluluk

(573b-592b)

SOKRATES kendi sözlerinden yorulmuş gibiydi. Gündüz olmasına karşın şeffaf solgunluğuyla hâlâ uzak olan akşamı haber veren o tuhaf ışıktaki gözleri kapalı sessizce oturuyordu. Demin tiran için söylediğinin filozof için de geçerli olup olmadığını, uzun bir yalnızlığın filozofu kendi tözüne zincirleyip zincirlemediğini düşünüyor olabilir miydi? Tiranlığın demokrasiden çıkması misali, felsefe de kuşkuculuktan çıkmıyor muydu? Ortılığı yeniden hareketlendiren Amantha oldu:

— Gücünüz tükenmediyse, sevgili Sokrates, mutluluk dediğimiz zor konuya dönmenin tam zamanıdır. Tiranın hayatı konusunda yaptığınız çarpıcı betimleme şunu ima ediyor sanki: Yalnızlık ve gaddarlığı ruhunun derinlerinde dile getirilmez bir mutsuzluğa yol açar. Ayrıca zaman geçtikçe mutlak iktidarın icrası bu gizli mutsuzluğu iyice artırır. Nesnel adaletsizlik ile öznel terk edilmişlik arasındaki bu ilişki genellenebilir mi? Yani, bu ilişki Hakikat unsuru içinde incelenirse. Çünkü zengin ve güçlü olanların mutluluğu konusunda genel kanaat çok değişken. Magazin dergilerine bir göz atsak yeter!

Sokrates sanki uykudan uyanırken başucunda bulmuş gibi merakla baktı genç kıza:

— Bana koltuk değnekleriyle korkunç bir dağa çık diyorsun, üstelik yol bile yok. Peki, ben sana sorayım, sen de araştırsın.

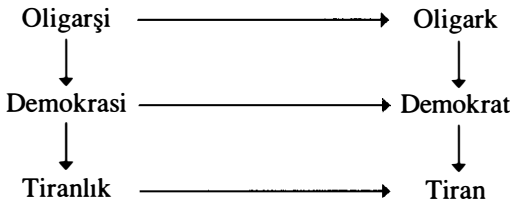
— Peki, hocam. Kulak kesiliyorum.

— Bir siyasi rejim ile o rejimde yetişen birey tipi arasında bir tür eşbiçimlilik olduğunda anlaşılmıştı, öyle değil mi?

— Aynen öyle.

— Bir siyasi rejimle bir başka siyasi rejim arasındaki ilişki neyse, birinci rejime denk düşen birey ile ikinci rejime denk düşen birey arasındaki ilişkinin de aynısı olduğunu savunabiliriz.

— Kısacası, dedi Amantha, diyagramımız şu –direkt olarak masanın üstüne çizdi–, ve bu sadece yapısal paralelliği ortaya çıkaran bir örnek.

Bu diyagram ayrıca yerdeğişime dayalı.

— Baltayı taş vurdum desene! Eminim şu soruya cevap verebilirsin: Erdem açısından, dolayısıyla da –son tahlilde– Doğru İdeası'na içkinlik açısından, tiranik siyaset ile özet halinde betimlemiş olduğumuz komünist siyaset arasındaki ilişki nedir?

— Zıtlık ilişkisi. Biri siyasetlerin en kötüsüyken öbürü en iyisidir.

— Evet, güzelim, ama kabul edersin ki soru çok basitti. Söz ettiğin ilişki apaçık, çünkü biz komünizmimizi Doğru normuna göre tanımladık. Mutluluk ve mutsuzluk söz konusu olduğu zamansa işler bambaşka bir şekilde karmaşıklaşıyor.

— Problemi anlıyorum, sevgili hocam. Mutluluk veya mutsuzluk söz konusu olunca ilkeler yetmiyor. Ampirik bir araştırma yapmak lazım.

— Aynen öyle. Ayrıca tiranın görüntüsünden –ki yalnızlığı onca yalnızlıktan sadece biridir– ve tiranın etrafını saran küçük kliğin görüntüsünden gözümüz kamaşmamalı. Ülkenin içine nüfuz etmeli, onu bir bütün olarak görmeli ve bir sonuca varmadan önce, adeta İdea'nın casusları gibi, canevine sızmalıyız.

— Böyle bir casus, eminim, hiçbir ülkenin tirana boyun eğmiş bir

ülke kadar metruk ve sefil durumda olmadığı ve hiçbir ülkenin –kollektif mutluluk bakımından– sahici komünist siyasetin hayat verdiği bir ülkeyle boy ölçüşemeyeceği sonucuna varacaktır.

— Bu senin fikrin, benim değil... Benim söylemek istediğim biraz farklı. Bence artık siyasetler değil de bireyler söz konusu olduğu zaman yine entelektüel casusluğa başvurmak lazım. Kimin kim olduğunu, sahi, kim söyleyebilir? Bana göre, birisinin psikolojisine ege-men olan yapıya sadece tündengelimsel zekâ aracılığıyla sızmayı bilen kişi. İdea'nın hizmetine girmiş gerçek bir casus, tiranın enayileri kandırmak için kullandığı görünüşün cicili bicili aletleri karşısında, şeylerin dışarısından başka bir şey görmeyen bir çocuk gibi hayran kalmaz, hedefinden sapmaz. Casusumuz dekorun ardındaki ni görür. Hepimizin onu dinlemesi gerekir. Olmak ile görünmek arasında kurulan karışıklık tuzaklarına düşmez o. Tiranın hayatını paylaşmış, mahrem çevresinde olup bitene tanıklık etmiş, ahbablarının oluşturduğu dar çevrede, trajedi maskesini bir an için attığı zaman sergilediği davranışları gözlemlemiştir. Casusumuz, tiyatrosunu kraların bunalımlarına adanmış Shakespeare gibi, tiranın bir tehdit ortaya çıktığında veya kanlı komplolar kurulduğu zaman gösterdiği tepkileri incelemiştir. Terden sıırıslıkla olduğu geceler, gözle görülmeyen hançerler, zehirler ve kâbuslar! Bütün bunlara tanıklık etmiş kişi, tiranın diğer bireylik figürlerine kıyasla talih ve talihsizliğinin ne olduğunu söyleyebilir bize.

— Ona ne şüphe. Ama sizin dostlarınız ve tanıdıklarınız arasında bu çapta bir casus var mı?

— Evet, üstelik sen de tanıyorsun: kardeşin Platon. Sirakuza'nın halef-selef tiranları I. ve II. Dionysios'u çok yakından, hatta biraz fazla yakından tanıdı. Ama kardeşin şu anda seyahatte...

— O zaman biz kendimiz o casusmuşuz gibi yapalım, dedi Amantha coşkuyla, tiranlarla aynı ziyafet sofrasına oturduğumuzu, onlarla düşüp kalktığımızı hayal edelim...

— Olur mu Amantha! diye sinirlendi Glaukon.

— Olur, bal gibi olur! Kendi sorularımıza bu şekilde cevap verelim.

— Harika, dedi Sokrates gülümseyerek. Unutma, devletle birey birbirine benzer. Bunların ikisinin tarihsel zamanda ve özel alanda

nelere katlandığını söyle bakalım; birinden öbürüne istediğin gibi gidip gelebilirsin.

— Bana öyle geliyor ki, diye başladı Amantha biraz çekingen bir tavırla, tirana boyun eğmiş bir ülkenin köleleşmiş bir ülke olduğu kabul edilirse, tirana tahammül eden, hatta onu destekleyen bir birey de öznel olarak, içten içe, köleliğe mecburdur.

— Bravo! diye haykırdı Sokrates. Ama biraz daha aç sözlerini. Devletin despotik olduğu bir ülkede bile, dış hatlarıyla efendi figürüne benzedikleri için kendilerine özgür diyen bireyler çıkmaz mı?

— Evet, ama onların sayısı çok azdır. Neredeyse herkes –özellikle de inançları rasyonel bir norma, bir ölçüye uyanlar– rezil bir köleliğe gömülmüştür ve bu durumun bilincindedir.

— Rasyonellik konusundaki değinin çok değerli. Devletle birey arasındaki eşbiçimlilik ilişkisinin ışığında bundan ne çıkarabilirsin?

— Vallahi, devletle birey arasındaki benzerlikten yola çıkarsak, ikisinin de içinde aynı yapının olduğunu gösterebiliriz. Bu da şu anlama geliyor: Bireyde de devlette de bir Öznenin olası büyüklüğü yerine alçaklıktan ve özgürlük eksikliğinden başka bir şey bulamayız.

— Analojiyi tamamlamak için, diye ısrar etti Sokrates, dün gece geç saatlerde tanımladığımız Öznenin üç merciine de gönderme yapmak gerekir: Düşünce, Duygulanım ve Arzu. Tiranlığa uyum göstermiş bireyde, Düşünce mercii, normalde dizginlenen ama burada zincirinden boşanmış olan “Arzu” mercii şu kısma boyun eğdirilmiştir: en alçakça arzulara, hasede, muhbirliğe, en zayıfları ezmekten duyulan sapkın tatmine. Öznel biçimi bu şekilde bozulmuş bir bireyin hiçbir anlamda özgür olmadığını, kendi kendisinin kölesi olmak gibi paradoksal bir duruma düştüğünü söyleyebiliriz.

— Şeytani bir diyalektik! dedi Amantha coşkuyla. Alın size faşonun portresi! Tıpatıp aynısı! Aslında hiçbir faşist devlet açıkladığı hedeflere ulaşamaz: Binyıllık Reich, Emperyal İtalya ve benzeri binyıllık devlet veya devlet-i ebed-müddet hayalleri... Faşonun kölesi olduğu o gürültülü savaş makineleri maddi ve zihinsel sıkıntı çekmeye başlayıp felaketten sonra paslanmaktan başka bir işe yaramazlar. En rezil arzularının tiranlaştırdığı birey için de durum aynıdır: Hep başarısızlık duygusuna sahiptir. Faşo kendisini içten içe ba-

şarısız biri olarak görür; ömrü hınç ve suçluluk duygularının indir-diği ölümcül darbeyi aşmaya çalışmakla geçer ama bir türlü aşamaz.

— “Tiranlık” ve “faşizm”i özdeşleştirdiğin için Nietzsche’ye ya-kın sonuçlar çıkardın. Ama gayet iyi gidiyor. Bana öyle geliyor ki faşizmden söz edince ülkeyi, o ülkede yaşayanları pençesine alan korku üstünde mutlaka durmak lazım. Başka hiçbir rejimde, zulme uğrayanlar (zindanların duyulmasını engellediği) gözyaşlarını bu kadar tutmaz, feryadını bu kadar boğmaz, bu kadar inlemez. Bu yı-ğınla acıyı gizleyen tek şey korkudur.

— Birey de ülkeyle aynı kötülöklere maruz kalırsa, dedi Glaukon, artık susamadığına göre onun en mutsuz insan olduğu sonucuna va-rılabilir.

— Çok hızlı gidiyorsun! diye itiraz etti Sokrates. Tiranik –istersen faşist de denebilir– düzene boyun eğmiş bireyden beteri vardır: Böy-le bir düzende doğmuş ve faşist siyasetin çalkantıları sonucunda o –acınası olmakla birlikte– gözlerden ırak hayatından koparılarak dev-letin tepesine çıkarılmış kimse.

— Doğru, bunun beter olduğu varsayılabilir, dedi Glaukon pek de inanmadan.

— Varsaymamış! Hiçbir şeyi varsaymamız gerekmiyor! Amacı-mız burada birtakım inançları güçlendirmek değil. Bu meseleyi ta-mamen rasyonel araçlarla ele almalıyız. Çünkü olabilecek en önemli mesele söz konusu: Doğru’ya uygun hayat ile mahkûm edilen, kı-nanan hayat nasıl ayırt edilebilir?

— Haklısınız tabii, dedi Glaukon, yaptığı yanlış çıkıştan utanarak.

— Problemin büyüklüğüne ışık tutması için bir benzetmeye baş-vuracağım. Elli veya daha fazla sayıda kölesi olan zengin toprak sa-hiplerini düşünün. Aile ve mülkiyet ölçeğinde bu tür toprak sahiplerinin tuttuğu yer devlet ölçeğinde tiranın tuttuğu yere benzer, en azından bir noktada: Birden çok insan üzerinde mutlak bir otorite uygularlar. Nitelik açısından ikisi aynı şeydir. Sadece nicelik açısın-dan tiran galip gelir. Ama görünen o ki bu toprak sahipleri arazile-rinde güven içinde yaşar, kölelerin ayaklanması korkusuna kapıl-mazlar. Neden biliyor musun?

— Bana öyle geliyor ki, dedi hâlâ sosyolojiye tutkun olan Glau-kon, sebebi şu: Herhangi bir ayaklanma durumunda bölgenin silah-

lanmış ve milis olarak örgütlenmiş diğer toprak sahiplerine ve, o da yetmezse, merkezi devletin askeri gücüne güvenebileceklerini bilirler.

— Hah şöyle! Şimdi de kötü bir cinin elli veya daha fazla kölesi olan bu zengin toprak sahiplerinden birini ülkesinden ve topraklarından kopardığını varsayalım. Diyelim ki cin toprak sahibini, ailesini, bütün mal varlığını, uşak ve kölelerini alıp hiçbir “özgür” insandan destek göremeyeceği bir çöle yerleştirdi (“özgür” insandan kastımız tabii ki köle sahibi insandır). Kendisinin, karısı ve çocuklarının köleleri tarafından katledilmesinden duyacağı korkunun büyüklük ve yoğunluğunu hayal edebiliyor musun?

— Gece gündüz tir tir titrer, diye doğruladı Glaukon. Kurtulmasının tek yolu kölelerinden bazılarını iltifatlarla, vaatlerle, içlerinden küçük bir bölümünü keyfi bir şekilde özgür bırakacağını ilan ederek yoldan çıkarmasıdır. Sınıf düşmanlarını bölmek için, işbirliği yapmaya hazır uşaklarının kışını yalamaya mecbur kalır.

— Hele ki kötü cin bu zengin toprak sahibinin çevresine hepsi ateşli birer demokrat olan bir sürü komşu yerleştirtirse durumu iyice kötü olur. Bu kişiler, bir bireyin diğerlerinin üstüne çıkıp onları yönetme iddiasında bulunmasına, “insan hakları” adına, tahammül gösteremezler. Öyle bir durum varsa “diktatör”e karşı hemen yıkıcı bir askeri sefer düzenletir, evini bombalatır; kadınları, çocukları, uşakları ve evcil hayvanları öldürürler. “Diktatör”ü ele geçirirlerse, gizli hapishanelerde işkence ettirip öldürtürler.

— O zaman adamımız komşuları tarafından hapse atılmış olur.

— Ama tiran da bir tür hapishanede yaşamıyor mudur? Korku ve dürtülerin atlıkarıncasının yönettiği kendine özgü psikolojisini betimlemedik mi? Açgözlü bir doğası olduğu ve bilinmeyen bütün zevkleri merak ettiği halde, o ülkede yaşayanlar içinde bir tek o seyahat edemez ve –bütün küçük burjuvaların arzusu olan– egzotik diyarlardaki gizemli gösterilere katılamaz. Hareme kapatılmış bir kadın gibi sarayına tıkılıp kalan tiran, canları istediği zaman dışarı çıkıp tuhaf veya görülmeye değer şeyleri seyreden sıradan insanlara imrenir.

— Ne güzel! diye onayladı Amantha. Korkunç tiran oldu ev kadını – çok hoş!

Amantha gerçekten beğendi mi yoksa dalga mı geçiyordu? Emin olamayan Sokrates omuz silkip sözlerine devam etti:

— Öznel yönelimi sapkın olan insan tipinin maruz kaldığı kötülükler bunlardır. Bu tipe Glaukon demin bütün canlılar için en talih-siz paye olan “tiranik insan” payesini verdi. Bütün bu felaketlerin tiranik insanın belini bükmesi için, kaderinin onu kendi halinde bir yurttaş olmak dururken iktidarı şahsen ele geçirip tiranlaşmaya itmesi yeter. Daha kendi dürtülerine hâkim olamayan adam birden başka insanların efendisi olmuştur. Hatta kronik hasta denebilecek, vücudu çok zayıf düşmüş, evinde oturup bitki çayı içecekken, hayatını sokakta çamyarması gibi gençlerin kurduğu çetelerle veya are-nada sıkı idmanlı gladyatörlerle savaşarak geçirmek zorunda kalmış biri. Bu adamın acısı demek ki anlatılamaz. Gerçekten de tiranlaşmıştır ve varoluşu senin en kötü saydığından (faşist dürtülerin mu-sallat olduğu sıradan bireyin varoluşu) bile kötüdür. Dolayısıyla, egemen kanaat tam tersini söylese de, gerçek tiran tam bir köledir, orası doğru. Hayatı bir alçaklık ve uşaklık uçurumudur. Haydutlara yaltaklanarak geçer. Arzularını tatmin edemediği için kendini hakiki bir değeri olan her şeyden yoksun bırakır. Hakikat Öznesi olarak görünüşleri gözlemleyen herkes için, tiranın, olacakların verdiği dehşetten hayatı kararmış ve, Macbeth ile Boris Godunov misali, gördüğü korkunç hayaller yüzünden yerlerde sürünen zavallı biri olduğu aşikârdır.

— Aslında, dedi Glaukon, tiranın ruhsal gerçekliği yönettiği devletinkine benzer: yoksulluk, muhbirlik, aptallık ve dehşet.

— Doğru söylüyorsun. Ayrıca tiranik insan tipinin sözünü etmiş olduğumuz kötülüklerini de ona atfedebiliriz. Bu kötülükler (kıskançlık, sadakatsizlik, adaletsizlik, buruk yalnızlık, kabalık ve içinde barındırıp beslediği bütün o içsel yozlaşma biçimleri) onda kuvve halinde mevcuttur, ama iktidara gelişiyile aktifleşirler. İşte bunun için onunki en sevilmeyen yazgıdır; işte bunun için kendisine yaklaşan herkesi sefil hemcinslerine çevirir.

— Yeter ama! diye haykırdı Amantha.

O zaman Sokrates bir din adamı gibi ellerini göğse kaldırıp Glaukon'a döndü ve ağırbaşlı, belki biraz da ironik bir tavırla şu sözleri söyledi:

— Şimdi, sevgili dostum, büyük müzik yarışmalarının en üstün jüriymişsin gibi, burada bulunanlara mutluluk dalında birincilik ve ikincilik ödülleri kimin hak ettiğini açıkla. Beş tür siyasete denk düşen beş insan tipini (komünist, timokratik, oligarşik, demokratik ve tiranik) yine bu açıdan sınıflandır.

— Kafa patlatmama gerek yok: Demin hatırlattığınız, incelerken takip ettiğimiz sıra aynı zamanda en mutludan en az mutluya doğru yapılacak sıra.

— Kendini yorma tabii, diye karşı çıktı Amantha. Ama birçok nedenle şu sıralama da önerilebilir: Birinci komünist, ikinci demokratik, üçüncü timokratik, dördüncü oligarşik ve, kesin sonuncu, tiranik insan.

— Ama şöyle bir sorun var, diye çıkıştı Glaukon. Günümüzde demokrasi pekâlâ oligarşinin kılık değiştirmiş hali olabilir.

— Sadece aşırı durumlara odaklanalım, dedi Sokrates ortalığı yatıştırmak için. Üçümüzü birleştiren şeyi surunu üfleyen bir müjdecinin yardımı olmaksızın açıklayacağım: En iyi ve en adil insan en mutlu insandır; biz bu insanı beşinci siyasetimizin, komünist siyasetin egemen olduğu ülkede yaşayan kişiyle özdeşleştiriyoruz. Kendisine hâkim olduğu gibi, içinde bulunduğu durumlara da hâkimdir. En kötü ve en adaletsiz insan da, simetrik olarak, en mutsuz insandır; bu insanı da halkını köle haline getiren ve kendisi de söz konusu köleliği kurmak ve sürdürmek için kullanılan iğrenç yöntemlerin kölesinden başka bir şey olmayan faşist tiranla özdeşleştiriyoruz. Açıklamama ayrıca şunları ekliyorum: Yargımız gerçekten var olan üzerine temellendirilmiştir; adalet ile mutluluk arasındaki özdeşlik mutlaktır, sadece insanların değil tanrıların bile (değişken ve bildikleri veya bilmediklerine bağlı olan) bakış açısına tabi değildir.

— Bravo! diye haykırdı Amantha, özellikle bu sonuncu belirlemeyle kendinden geçmişti.

— Bu daha ilk salvo, sevgili Amantha. İnancımı (ancak adil olan insan mutludur) savunurken sergilediğim coşkuyla defalarca dalga geçtin. Al sana bir fırsat daha: Bu noktayla ilgili stokta tuttuğum iki kanıtlamam daha var.

— Nedir onlar? diye sordu Glaukon ellerini iştahla ovuşturarak.

— İşe yarar olup olmadıklarını sen bana söyleyeceksin. Birincisi

uzun zaman önce ortaya koymuş olduğumuz bir şeye dayanıyor: Nasıl ki her devlet üç ayrı işlevle tanımlanıyorsa, Özne de üç mercie ayrılır.

— Öznenin üç mercie bölünmesinden adil olanın mutluluğuna nasıl gidildiğini anlamıyorum.

— Ben de tam olarak bunu gösterecektim şimdi. Öznenin üç mercii olduğuna göre, her biri bu mercilerin birine özgü olan üç tip haz olduğunu da varsayabiliriz – tıpkı üç tip arzu ve üç tip buyruk olduğu gibi. Önce sözünü ettiğim üç mercii hatırlatayım. Birincisi insanın bilgiye erişmesini sağlayan mercidir ki ona Düşünce adını veriyoruz; ikincisi öfkeyi, sinirlenmeyi, coşkuyu var eden merciidir ki Öznenin bu enerjik kısmına Duygulanım adını vermeyi öneriyorum. Üçüncüsü ise o kadar çok biçime sahiptir ki onu anlatmak için tek bir isim bulamadık. Ama bu üçüncü mercide –beslenme, içme veya cinsellik deneyiminde görüldüğü üzere– önemli olan şeye, en değişmez olan şeye “Arzu” kelimesinin yakıştığına hemfikir olduk. Aynı şekilde “para tutkusu” deyimini de aklımızın bir kenarına yazdık, çünkü sözünü etmiş olduğumuz arzular parasız asla tatmin edilemez. Bu noktayı vurgulamak istiyorum, çünkü birazdan yapacağım argümantasyon için zorunlu nitelikte. Soyut olarak Arzu’nun kâr arzusu olduğu savunulabilir; kâr arzusu da tatminin evrensel aracıdır. Yapacağım argümantasyonda üçüncü mercii “kâr tutkusu” formülüne bağlamak hem kolay hem de meşru olacaktır.

— Bu yasanın nüfuzu altında olan birini anlatmak için kullanılacak modern kelime bildiğiniz “kapitalist”tir, dedi Amantha.

— Evet, peki, ama adil olanın mutluluğunun bütün bunlar içinde yeri ne? diye sordu sinirlenen Glaukon.

— Sabırlı ol, dostum, sabırlı ol! Duygulanım merciiinin, yani bu sınırlı ve hassas merciiin kendine özgü arzusu iktidar, zafer ve şan şöhrat arzusudur. Bu merci muzaffer olma ve onurlara erişme tutkusudur.

— Mutluluk ile azametın aynı kumaştan olduğunu mu anlamamız gerekiyor?

— Sabırlı ol, diyorum sana! Bilme mercii, yani Düşünce, bir bütün olarak hep (kendi başına durduğu haliyle) hakikatin bilgisine doğru hamle yapar. Bunun sonucunda, üç merci içinde sadece Dü-

şünce (ki özü itibariyle çıkar gütmeyen) ne faydayı umursar ne de başının toplumsal görünürlüğü. O zaman ona da “bilgi tutkusu” veya “bilgelik tutkusu” adını vermek doğru olmaz mı?

— Bu konuyu siz bize öğreteli çok oldu, diye araya girdi Amantha. Şayet “bilgelik”ten kasıt içimizde bizi bir hakikate doğru harekete geçiren ruh haliyse, doğru kelime “bilgelik sevgisi”, yani...

— ...yani, Yunancasıyla *philosophos*, filozof! diyerek araya girdi Glaukon büyük bir sevinçle.

— Evet, iddialı bir söz olacak ama, muhteşem bir gelecek bekliyor bu kelimeyi. Kısacası, insanları üç sınıfa ayırabiliriz: arzu nesnesi hakikat olan filozoflar; arzu nesnesi şan şöhrat olan hırslılar; arzu nesnesi kâr olan kapitalistler.

— Peki ya komünist? diye sordu hüsrana uğrayan Amantha.

— Komünist, muazzam siyasi enerjisini Doğru tutkusunun hizmetine sokmuş kişidir. Bu konuya döneceğiz, merak etme. Şimdilik şu soruyu soralım: Bu üç insan tipine özgü üç haz nedir? Ne düşünüyorsun, Glaukon?

— Son ikisi için gayet açık: İkisi de en güzel hayatın kendisinin olduğu iddia edecektir. Kapitalist, öğrenme hazzından hiç söz etmiyorum bile, televizyonda sizden bahsedilmesinin hazzının kâr yanında bir hiç olduğunu söyleyecektir. Hırslı olan para biriktirme hazzının çok sıradan, bilgiden alınan hazzın ise kimsenin dikkatini çekmediği için boş beleş bir iş olduğunu iddia edecektir.

— Peki ya filozof?

— Bana göre bir kılığa sokması en zor pozisyon bu.

— Yine de şunu varsayabiliriz: Kendi başına durduğu haliyle Doğru’yu tanımlamaktan duyulan sevinç ve bu sevinçten düşüncenin hareketiyle bir tür ebediyet kurmaktan duyulan sevinç yanında diğer hazlar pek sönük kalır. Filozof diğer hazların sahici hazdan çok uzak olduğuna hükmedecektir. Diğer hazlarda zorunluluktan başka bir şey görmeyecektir, çünkü bu hazlar canlıya zorla benimsenilen varlığını sürdürme yükümlülüğünün gereği olmasaydı, filozofun bunlarla hiç işi olmazdı.

— Valla siz şimdi bir kanıtlama mı yapıyorsunuz, yoksa kanıtlamak istediğiniz savı kanıt olarak mı sunuyorsunuz, emin değilim.

— Doğru, sözünü etmiş olduğumuz üç insan türünün doğuştan

konumunu tekrarlamaktan başka bir şey yapmıyoruz. Bir zorluk daha var: Her birinin hayatını farklı haz türlerine göre değerlendiriyoruz, ama sorduğumuz soru hangisinin hayatının daha haysiyetli veya utanç verici olduğu, hatta hangisinin daha iyi veya kötü olduğu değil. En mutlu hayatı, hiç değilse üzüntüye en az maruz kalan hayatı arıyoruz. İşte bu noktada üç adamdan (kapitalist, hırslı veya filozof) hangisinin kendi hayat tarzıyla övünürken hakikate daha çok yaklaştığını belirlememiz gerekiyor. Peki Amantha, sen olsan nasıl ilerlerdin?

— Bence sizin sevdiğiniz konulardan birinden yola çıkılabilirdi. Sık sık sorarsınız: “En titiz yargıya tabi tutulacak olanı yargılama görevi kime tevdi edilmeli?” Herkes suskun kalınca, her zamanki gibi, sorunuza kendiniz cevap verirsiniz: “Olası üç yargıç vardır: Deneyim, bilgelik ve akıl yürütme.” Öyleyse şu sizin üç adamın değeri de deneyim, bilgelik ve rasyonel güç temel alınarak ölçülebilir. Ama benden bu kadar!

— Harikasin! Çok güzel! diye coştı Sokrates. Bizim üç adamdan hangisi sözünü ettiğimiz hazlar konusunda en çok deneyime sahiptir? Saçma da olsa şöyle bir şey varsayalım: Kapitalist, kendi başına durduğu haliyle bir hakikatin ne olduğu bilgisiyle karşılaştı. Kapitalistin bu bilgiden edindiği haz deneyiminin filozofun kâr ve tüketim şehvetlerinden edinebileceği haz deneyiminden üstün olduğunu mu söyleyeceğiz?

— Doğrusunu söylemek gerekirse, Sokrates... diye konuşurken duraksadı Amantha.

— İkisi çok farklı! diye araya girdi Glaukon, büyük bir heyecanla. Filozofun çocukluğu herkesinki gibidir; dolayısıyla kişiliğin oluşmasından önceki yaşlarda, bilinçdışı bir şekilde olsa bile, diğer iki tür hazzı (sahip olma ve kibir) deneyimlemiş olması kaçınılmazdır. Oysa kapitalistin gerçekten var olanın bilgisiyle karşılaştırsa bile, bu tip bilgiye bağlı hazlarla ilgili sahici bir deneyim edinmesini gerektiren hiçbir şey yoktur. Hiç orali olmayacaktır; bu kayıtsızlık aynı zamanda kapitalistin iç dünyasında bir hakikat sürecine yatırım yapmasını engelleyen şeydir.

— Ama senin benim sözümü kesmeni gerektiren bir şey var belli ki! diye çıkıştı Amantha.

— Sakin olun, çocuklar. Temel hususlardan birinde hemfikiriz: Kendisine özgü olmayan iki tür hazda edildiği deneyim dolayısıyla filozof kapitalistten üstündür. Şimdi hırslı insana, iktidar ve şan şöhretin dostuna geçelim. Sevgili Amantha, filozofun şan şöhret ve başarıdan gelen hazlar konusunda edinebileceği deneyimin hırslı insanın İdea'nın sancağı altında geçirilen bir hayattan alınan hazlar konusunda edinebileceği deneyimden daha az olduğunu mu söyleyeceğiz?

— Benden pas, dedi Amantha somurarak. Sen söyle, Glaukon, hadi bakalım!

— Şan şöhret, medyada boy gösterme! diye başladı Glaukon. Söz ettiğimiz üç insan tipi başarılı oldukları zaman bundan memnuniyet duyarlar. Zengin de kahraman da bilge de kalabalıklar tarafından alkışlanır. Üçü de takdir ve hayranlık toplama hazzını deneyimler. Ama, düşüncelere dalma söz konusu oldu mu, filozof dışındakilerin bu hazzı tatmaları imkânsızdır.

— Ampirik bilgi, yaşanmış deneyim konusunda demek ki en ince yargı filozofunkidir.

— Ona ne şüphe!

— Ayrıca ampirik bilgiye doğru dozda saf düşünceyi ancak o ekleyebilir. Aslında temellendirilmiş yargılara varmak için gerekli enstrümanı ne kapitalist kullanabilir ne de hırslı insan. Sadece filozof yapabilir bunu.

— Hangi enstrümandan bahsediyorsun?

— Kanıtlamalardan, daha genel anlamda ise rasyonel argümantasyondan. Filozoflara ait aletlerin şahı budur. Dolayısıyla şu sonuca varabiliriz: Zenginlik ve kâr yargı konusunda sahici ölçütler olsaydı, kapitalistin iyi veya kötü dediği şey herkes tarafından hemen öyle görülürdü.

— Batılı demokratik ülkelerde durum aynen böyle, diye homurdandı Amantha. Kapitalist ne demişe doğru demiştir!

— Ama biz öyle düşünmüyoruz! diye düzeltti Sokrates onu. Keza kariyer peşinde koşan kişinin, toplumsal gösteriye meraklı insanın başarıyı ve şan şöhreti güzelin, doğrunun ve iyinin ölçütü yapabileceğini de düşünmüyoruz.

— Sonuçta kapitalistler ile medyaya çıkmayı seven insanlar ara-

sında bir fark yok! diye ekledi Amantha.

— Yargının tek ölçütü deneyim, saf düşünce ve rasyonel argümantasyon olarak ifade edildiği için, rasyonalist filozofun doğru dediği şeyin doğru olma ihtimali sahiden de daha yüksektir.

— Bizi şaşırtmaktan hiç vazgeçmiyorsunuz, dedi Amantha gülümseyerek.

— Bende sizi şaşırtacak daha çok malzeme var, dedi Sokrates keyifle. Ayırt ettiğimiz üç hazdan en güzeli, Öznede düşünebiliyor olmamıza dayalı mercie bağlı olan hazdır. Bu arada içimizde hangimizin hayatına bu merci egemense, en güzel hayat onunkidir.

— İşte buyurun, doğru hayatın dönüşü, diye mırıldandı Amantha. “En güzel hayat” yerine “doğru hayat” demekte haklıyım. Çünkü düşünmeyi kabul eden kişi kendi hayatının “mutlu hayat” yarışmasında birincilik ödülüne adaylığını bizzat en yetkin uzman olarak inceler.

Bu söz üzerine çok şaşırın Sokrates Amantha’ya acıyarak baktı.

— Peki ikincilik ödülü kimin? diye sordu Glaukon endişeyle. Bence kariyeristin, şu hırslı kavgacının olmalı. Ne de olsa o, para çuvalının üstüne oturan mirasyediye kıyasla doğru hayata, en azından cesaretiyle, daha yakındır.

— Öyleyse, diye bağladı Sokrates, varoluşun hazları konusunda sonuncu kapitalisttir. Mutluluk konusunda adil olanın adaletsiz olan karşısındaki zaferini gösteren iki kanıtlama işte bunlar. Bir üçüncüsü de var ve aslında o kadar önemli bir kanıtlama ki Hıristiyanların teslis mitolojisinde Kutsal Ruh’un yerini tutabilir. Bildiğiniz gibi Kutsal Ruh hakikat arzusunun bütün arzulardan üstün olduğunu söyleyen Baba’nın ardından ve filozofun sahici hazzın ne olduğunu herkesten iyi bildiğini söyleyen Oğul’un ardından söz alır.

— Peki bu kurmaca üçüncü şahıs bize ne söyler? diye sordu Amantha şüpheyle.

— O da ancak kendini düşünceye bırakan kişinin saf ve tam anlamıyla gerçek olduğunu söyler. Zenginlik ve medyada boy göstermekten alınan diğer iki haz bir gölgenin bulanık bir eskizinden başka bir şey değildir. Kutsal Ruh’un sözlerini kayda geçirdiğini düşünebileceğimiz çok eski bir filozofumuzun muğlak cümlelerini en azından ben böyle yorumluyorum. Neyse, Kutsal Ruh eğer haklıysa,

adaletsiz olanın nihai ve geri dönülmez mağlubiyetinin işareti olabilir bu.

— Suçu atın Kutsal Ruh’a! diye araya girdi Amantha heyecanla. Siz bize üçüncü bir kanıtlama var dediniz ama hermetik şiirden başka bir şey sunmadınız!

— İmdat! diye bağırdı Sokrates. Glaukon, yardım et! Kız kardeşin benimle alay ediyor. Soracağım sorulara mümkün olduğu kadar kısaca ve konudan sapmadan cevap ver. 1. Soru: Acı hazzın zıddı mıdır?

— Evet.

— 2. Soru: Bu zıtlığın hiçbir unsurunun (ne acı ne de haz) hissedilmediği bir öznel durum var mıdır?

— Evet.

— 3. Soru: Özne bu nötr öznel durumdayken, acıyla hazza eşit mesafedeyken, bir bakıma dinlenmez mi?

— Evet.

O sırada Amantha patladı:

— Hani söz vermiştik, yemin etmiştik, kardeşim Platon’un sözde “diyalogları”ndaki gibi evet-efendimci gençler rolünü oynamayacaktık!

— Evet diyorum çünkü öyle düşünüyorum. Yoksa evet-efendimci olduğumdan değil, diye çıkıştı Glaukon. Siz devam edin, sevgili Sokrates!

— 4. Soru: Birçok durumda, özellikle de hastalıkta, acı çeken kimseler hazzın değil, acının bitmesinin ve ardından gelen dinlenmenin, yani nekahetin en güzel şey olduğunu söylerler, doğru mu yanlış mı?

— Doğru. Ama, diye ekledi Glaukon kız kardeşine çekingen bir bakış atarken, belki de bunun nedeni nekahetin nötr bir ara duruma bağlı olmamasıdır. Dinlenme resmen hazza dönüşür.

— O zaman, herhalde, hazzın bitmesinin ve ardından gelen dinlenmenin bir acı ortaya çıkardığını söyleyeceksin, öyle mi?

Glaukon bir şeylerin yolunda gitmediğini hissetti.

— Acıyla haz arasında kurduğunuz bu simetrimin tam oturduğundan emin değilim.

— Ama hazla acı arasında orta noktada duran dinlenmenin haz

bittiğinde acıya, acı bittiğindeyse hazzla dönüştüğünü savunuyorsun, öyle değil mi?

— Evet, izlenimim bu yönde.

— Haz ve acı konusunda öznel dinlenme örneğinde olduğu gibi ne bir uçta ne de öbüründe olan bir şeyin kâh bu uçlardan biri, kâh öbürü haline gelebileceğini düşünmüyor musun? Ben de şunu ekliyorum: Bir Öznede kendini gösteren acı veya haz o Öznenin içinde şiddetli hareketlere yol açar. Gelgelelim, insanın ne acı ne de haz hissettiği durum, hareket değil dinlenmedir. Dinlenme anlamında acının olmayışının bir haz, bir hazzın sona ermesiyle gelen dinlenmeninse bir acı olduğu tezi, gördüğümüz üzere akla aykırı ve temelsizdir. Acıyla kıyaslanınca nötr hal bir hazzmış gibi görünebilir, ama değildir. Hazzın sona ermesiyle gelen nötr duruma eklenen acının görünüşü de hiçbir gerçek acı-olmaklık içermez. Bu benzerlikler Özneyi mistifiye etmekten başka bir işe yaramaz.

— Kanıtlamanız, bunu söylemek zorundayım, gayet ikna edici.

— Bu kanıtlama ampirik gözlemlerle güçlendirilebilir. Sözgelimi hiçbir acının ardından gelmeyen hazları bir düşün: Hazla acının birbirinin olumsuzlaması olduğunu düşünmekten hemen vazgeçersin.

Amantha kuşkuculuğunu korudu:

— Her türlü acıdan azade hazların varlığına beni henüz inandıramadınız.

— Bu tür çok haz vardır! Hoş kokuları düşün mesela. Sözgelimi Güney'de deniz kıyısında şubat ayında mimozaların açtığını düşün.

— Baharlara zeval vermesin Yaradan! dedi Amantha gülümseyerek.

— Abartmayalım yine de: Sadece bedenin etkinliğinden doğan çeşitli güçlü hazlar, çoğu zaman kederli bir eylemsizliğin veya acılı bir gerilimin sona ermesiyle ilintilidir.

— Bir de gelecek bağlantısıyla, bu beklentiyi yatıştırmaya çalışan öngörülerle ilişkili hazlar ve acılar vardır, diye ekledi Amantha.

— Ben geometrik bir imge önereceğim. Diyelim ki bir yüzeyde üç ayrı bölge var ve bu bölgelerden sadece biri diğer ikisiyle sınırdaş; bunlara kısaca Aşağı, Yukarı ve Orta adlarını verelim.

— Bu da yüzeyimizin yönlü bir yüzey olmasını ve diğer iki bölgeyle sınırdaş olan bölgenin “Orta” olmasını gerektirir, dedi Glau-

kon bilgiç bir tavırla.

— Topolojik ayrıntılara girmeyelim...

— Yok canım Fransızların üç renkli bayrağı bu, diye homurdandı Amantha. Ortadaki de bütün danaların otladığı lanetli merkez, beyaz.

Sokrates genç kızın azarlarından kurtulmak istedi:

— Yüzeyin birkaç düşünseme parıltısıyla donatılmış bir noktasına denk düşen birisi aşağıdan ortaya geçerse, doğal olarak yukarıda olduğunu sanmaz mı? Sonra rüzgâr onu aşağı taşısa, geri düşse, yukarıdan aşağıya indiğini hisseder elbette. Ve bütün bunların nedeni Aşağı, Orta ve Yukarı'yı belirleyen mekânsal düzene dair hakiki bilgiye sahip olmamasıdır: Yüzeydedir, ama orada pusulasız olarak var olur. Doğru'dan uzak kalan ve neredeyse her konuda sadece pusulasız kanaatlerle yol alan bunca kişinin haz, acı ve bu ikisi arasında kalan şey konusunda pek emin olmamalarına şaşırmamak lazım. Acılar bölgesinde olduklarında ıstırap çektikleri doğrudur. Ama acıdan ara bölgeye geçtiklerinde hemen zevkin doruklarında olduklarına inanırlar. Beyazı bilmedikleri için griyi siyahın karşıtı yaptıkları gibi, hazzı bilmedikleri için de acının karşısına acının azalmasını koyarlar. Hataları budur.

— Yukarı ve Aşağı, Siyah ve Beyaz... Acılar işte böyle konumlandırılır ve renklendirilir, diye yorumladı Amantha.

Sokrates başıyla onayladı ve birden konuyu değiştirmeye istekli göründü:

— Açlık ve susuzluk, bu tür şeyler bedenin belli bir durumunun şart koştuğu boşluklar değil mi?

— Bu durumda cehalet ve saçmalık da Öznenin belli bir durumunun şart koştuğu boşluklardır.

— Bu boşluklar hapır hupur tıkınarak, sünger gibi içerek veya binlerce şey öğrenip düşünceyi harekete geçirerek doldurulabilir, diye ekledi Amantha.

— Harika! Ama ne olursa olsun bir boşluk varsa onu en kusursuz şekilde ne doldurur?

Tartışma konusunun değişebileceğini hisseden iki genç biraz düşündü. Sonra Amantha:

— Söz konusu boşluk karşısında en çok gerçekliği olan şey.

Sokrates o zaman tutkulu bir sorgulamaya başladı:

— Şurada-olmaklığın bütün alanına bakarsak, hangi varoluşsal tarzların varlığın kendini düşünceye açan kısmına koşulsuz şekilde katıldığını söyleyebiliriz? Örneğin şampanya, Amerikan usulü ıstakoz ve üç yıldızlı restoranları içeren var olma biçimini bu bapta zikredebilir miyiz? Yoksa doğru kanaatin, rasyonel bilginin, saf düşüncenin ve daha genel olarak da zihinsel kapasitelerin kendilerini gösterdiği var olma tarzını mı öne çıkaracağız?

Sokrates bir ara verdi, ardından ciddi bir ses tonuyla devam etti:

— Sorduğum soru hem basit hem de temel nitelikte. Evrensellikten, kendine-özdeşlikten, ölümsüzlükten ve hakikatten payını alıp bu belirlenimlerin şart koştuğu tipe dahil olan ve bununla bütünleşen bir Özneye bu tipi öne çıkarmayı dayatan şey için şu söylenebilir mi? Bu şey, şurada-olmaklığın olağan alanında hiçbir zaman kendisine özdeş olmayan, sırf yok olmak için doğan ve bu nedenle, orada kendini gösteren her birey gibi, bu olumsuz belirlenimlerin şart koştuğu tipe dahil olan için söyleyebileceğimizden bir bakıma daha *özseldir*.

— Sorunuz çoğu zaman olduğu gibi belli bir cevabı –sizin deyişinizi kullanacak olursam– şart koşuyor.

— Gene mi yahu?

— Sevgili kızkardeşim demek istiyor ki, uzun zamandır bildiğimiz üzere, size göre kendine-özdeşlik saf olmanın semptomudur. Dolayısıyla da sürekli hareket halinde olmak da, rasyonel bilginin berisinde, doğru-varlığın görünüşünden ibaret olanın semptomudur.

— Öyleyse Amantha'yı memnun etmek için dilimizi değiştirelim, dedi Sokrates. Şöyle söyleyelim: Belirli bir dünyada bedenlerin mükerrer bakımıyla sınırlı olan, varlığın kendini düşünceye açan kısmından daha az pay alır, dolayısıyla da bir Özneye dahil olandan daha az doğru, daha az hakikidir.

— Bunları daha da basitleştiremez miyiz? diye sordu Glaukon, mesela şöyle desek: Bedenler Doğru İdeası'na Öznelere kadar dahil olmaz.

— Yine de, bir dünyada Doğru'nun bedeninin ne olabileceğini sormak lazım. Ama bu başka bir mesele. Sonuçta şunu söyleyebiliriz: Varlığı çok kesin olan bir boşluğun doldurulması ve o boşluğu

varlığı bir o kadar kesin olan *olanlar*'ın (*étant*) doldurması; varlığı o kadar kesin olmayan *olanlar*'ın doldurduğu ve varlığı yine daha az kesin olan bir boşluğun doldurulmasından daha kesindir.

— Herhalde yani! Bu cümle bir apaçıklık sayılır! diye dalga geçti Amantha.

Fakat Sokrates bu müdahaleyi umursamayıp yoluna devam etti:

— Doğamıza ait olanın doldurulmasına “haz” adını verirsek, varlıkları kesin olan şeylerce varlığı kesinleştirilmiş bir doldurma faaliyeti, öyleyse, varlığı daha az kesin olana katılmaya ve dolayısıyla daha az doğru ve daha az etkili biçimde doldurulmaya yol açan haza nispetle daha kesin ve daha hakiki bir haz tanımlar ki bunun sonucunda haz daha şüpheli ve doğruya katılım çok aşağı düzeyde olur.

— İşte tumturaklı denebilecek bir cümle! diyerek Amantha da yoluna devam etti.

— Daha beterini deneyeceğim! diye dalga geçti Sokrates. Söyleyeceklerimi iyi dinle: Erdeme ve saf düşünceye erişimi olmayanlar, karnını bir güzel doyurmaktan ve Tayland'da genç fahişelerle düşüp kalkmaktan veya şikeli bir futbol maçında deliler gibi tezahürat yapmaktan başka bir şey düşünmeyenlerin yeri Aşağı olarak tayin edilmiştir, sonra bunlar ara sıra Orta düzeye çıkarlar, Aşağı ile Orta arasında ömürleri boyunca gidip gelir ama Orta ile Yukarı arasındaki sınırı hiç aşmaz, Yukarı'ya hiç yönelmez, hatta gerçek Yukarı'ya gözlerini bile kaldırıp bakamazlar; bunun sonucunda –kendi içinde olduğu haliyle varlığın kaynaklarından içemedikleri, dolayısıyla saf ve yoğun bir hazzı tadamadıkları için– bizler sürü hayvanları gibi toprağa baktığımızda bunların (kaba aşağının) bir sofradan öbürüne koşturup otlandıklarını, tıkınma ve düzüşme konusunda birbirleriyle yarıştıklarını görürüz ki bu nedenle, en çok kimin haz alacağı konusunda acımasız bir rekabete girmiş bu doymak bilmezler tepinir, toslaşır, boynuz ve toynak tokuşturur, gitgide karmaşıklaşan silahlarla birbirlerini öldürürler; bütün bunların nedeni kendi varlıklarını da bu varlığın durduğu yeri de gerçek varlıklarla doldurmamış olmalarıdır.

— Harika! diye yorumladı Glaukon. Ben de böyle tumturaklı bir söz edeceğim. İyi dinleyin: Dolayısıyla bu kişilerin acının karıştığı

hazlardan, hakiki hazların kötü kopyalarından, acılarla hazların hep iç içe geçmiş olduğu ve görünürdeki gücü de dışsal benzerliklere bağlı olan eskizlerden başka bir şeye sahip olmamaları kaçınılmazdır, doğru düşüncenin eksikliği bu kişileri, uğrunda kemik için dalışan köpekler gibi kavga ettikleri şiddetli erotik dürtülerin içine atar – ya da Stesikhoros'un yazdığı şu dizelerde söylendiği üzere Troya surları önünde savaşıyor gibi:

*Hakikatten yoksun Grekler ve Troyalıların nefreti kıskırtmak için
Bir şeyleri yoktu Helena'nın görünüşünden başka.*

— Stesikhoros'un asla cesaret etmeyeceği zavallı bir beyit uydurduğun yetmiyormuş gibi, kurduğun cümle ne hakikaten tumturaklı ne de hakikaten yararlı! diye atıldı Amantha.

— Öyleyse hadi sen daha iyisini kur! dedi gerçekten incinmiş olan Glaukon.

— Canım isterse kurarım!

— Sakin olun, çocuklar! diye araya girdi Sokrates. Yolumuza devam edelim. Bireylerde Duygulanım alanında olup bitenler Arzu konusunda olup bitenlerle illaki aynı değildir. Harekete geçirilen bu merci bireyleri ihtiraslar dolayısıyla kıskançlaştırır, kibir nedeniyle şiddete yöneltir, mizaçları dengesiz olduğu için de öfkeli insanlara dönüştürür. Bunun sonunda da akıl ve mantıktan yoksun ve her türlü düşünceye yabancı, umutsuz bir şaşkınlık, zafer ve gazap talebinde başka bir şey çıkmaz karşımıza. Dolayısıyla şöyle söyleyebiliriz: Kişisel çıkara bağlı olanlar ve rekabet ruhunu canlandıranlar da dahil olmak üzere arzular –rasyonel bilginin ve tutarlı argümantasyonun otoritesine girmeye razı olurlarsa– düşünceli bir zihnin yol gösterebileceği hazları tatmaya yardımcı olabilirler. Aslen şüpheli olan bu arzuların işte o zaman en hakiki arzulara erişebileceğini iddia ediyorum, çünkü varoluşlarına artık bir hakikat yol gösterir. Ayrıca şunu ekliyorum: Bir Öznenin niteliğini belirleyen şeyin o Öznenin varlığını –içi boş bir genelliğe değil– belirli bir hakikate uygun diye teşhis eden şeyden başkası olmadığı doğruysa, o zaman varlıklarına en çok uyacak hazlar söz konusu olacaktır.

Amantha kendisini daha fazla tutamadı, kardeşini aşağılayacak tumturaklı cümleleri yerli yerine koymasına gerekiyordu:

— İç dünyasında nevrotik bir bölünme olmamış bütünlüklü bir Özne, felsefenin “hakikat” adını verdiği ve Düşünce merciine dahil olan şeyin otoritesine girerse, çok önemli bir şey olur: Öznenin üç merciinden her biri Doğru/Hakikat sürecinin aktif bir organı, dolaşısıyla da adaletin yardımcısı haline gelir; bu mercilerin her biri kendi özel işlevine uygun hazların, yani talep edebileceği hazlar içinde en iyi, en hakiki hazların tadını çıkarır; bu durumla Arzu veya Duygulanım’ın iktidarı ele geçirip diğer iki mercii kendi doğalarına yabancı ve her türlü hakikatten kopuk bir haz peşinde koşmaya zorladığı ama egemen merciin de kendi hazzına ulaşamadığı durum arasında tam bir karşıtlık vardır. Hiç çekinmeden şunu söyleyebiliriz: Bir bireyde, filozofun ve rasyonel argümantasyonun verdiği adla bu bireyin –bir hakikatin oluşuna dahil olmak suretiyle– Özne-oluş’undan en çok uzaklaşan şey aynı zamanda hazzı benimsememe ve küçümseme gibi sonuçları doğurmaya en uygun şeydir; böyle bir kesinlikten de şu çıkarımda bulunulabilir: Mademki rasyonel argümantasyondan en uzak şey bütün evrensel ilkelere ve düzenlere yabancıdır, mademki şu tiranik ve faşizan arzular da evrensel ilkelere en kayıtsız şeylerdir, mademki bu tür ilkelere –bizim tanımımıza uygun– komünist bir Öznenin kurucu arzuları hayat veriyor, bütün bunların kaçınılmaz sonucu şudur: İnsan varlığına özgü gerçek arzudan en uzak kişi faşist tirandır, bu hazdan en az uzak olanlarsa Komünist İdea’ya en uygun siyaset sürecine katılanlardır; daha basit bir dille söyleyecek olursak, güvenilir kaynaklardan biliyoruz ki en pis hayat faşist tiranındaki, en keyifli hayatsa komünist yurttaşınıktır –tabii komünizm derken kastımız, daha önce kavramını üretmiş olduğumuz, ama ülkeler ve devletlerin çalkantılı tarihinde Gerçeğini bulup bulamayacağını bilemediğimiz komünizm.

Amantha soluk soluğa kalmıştı. Sanki güzel bir aktris biraz önce Sophokles’in bir tiradına hayat vermiş gibi, Sokrates heyecanla alkışladı. İyi bir oyuncu olan Glaukon alkışa katılıp kız kardeşini öptü; zevkten dört köşe olan Amantha kızardı. Bu duygu yüklü andan sonra Sokrates şeytani bir ifadeyle gülümseyerek diyalogda iktidarı yeniden ele geçirdi:

— Sevgili arkadaşlar, en iyi hayatın en kötü hayatı tam olarak ne kadar aştığını biliyor musunuz?

— Sorunuzu anlamakta dahi zorlanıyorum, dedi Glaukon yekten.

— Temel aritmetik verileri görünüşte çok basittir. Öznenin sadece üç mercii ve üç tip haz vardır: Yukarı, Orta ve Aşağı'nın hazzı. Üç kere üç de eder dokuz.

— Evet, o halde?

— “O halde”si yok, bütün problem bu.

— Nasıl yani? diye sordu tedirgin olan Glaukon.

— Faşist tiran Aşağı ile Orta arasındaki sınırı aşmış, Yukarı'dan olabildiğince uzakta yaşamaktadır. Ama bulunduğu yerde öyle bir alçaltıcı hazlar eskortuyla yaşamaktadır ki onun komünist yurttaştan dokuz kat daha az mutlu yaşadığını söylemek işin kolayına kaçmak olur. Problemi başka şekilde ele almak lazım.

Kafası tepki gösteremeyecek kadar karışmış Glaukon, kız kardeşinin öfkeli bakışları altında bir kez daha evet-efendimci muhatap rolünü oynamaya razı oldu. Sokrates'le öyle uzun bir diyaloga girdi ki Amantha az kalsın uyuyacaktı.

— Peki nasıl ele almalı?

— Yukarıdan aşağıya doğru sayarsak beş tip siyaset var, dedi Sokrates: Komünizm, timokrazi, oligarşi, demokrasi ve tiranlık, buna faşizm de denir.

— Doğru.

— Bunların her biri birinciyle arasındaki mesafe ne kadarsa ondan o derece uzaktır.

— Peki.

— Ama komünizmden ayrılmaz olan hazların kendi yoğunluğunu bilmiyorsak bu bize hiçbir şey ifade etmez.

— İfade etmez gerçekten.

— Bu yoğunluğun 6 rakamıyla ölçüldüğünü söyleyebiliriz.

— Size güveniyorum, ama neden olduğunu bilmiyorum.

— Çünkü 6 kusursuz sayıların ilkidir – yani, kendisi dışındaki bölünenlerin toplamına eşit bir sayıdır, şöyle göstereyim: $6 = 3 + 2 + 1$.

— Evet, bu bir kusursuzluk göstergesidir.

— Şimdi, belli bir siyasete bağlı olan hazzın komünist siyasetin hazzından ne kadar aşağı olduğu şöyle bulunur: Ele alınan siyasetin bir sıra üstünde yer alan siyasetin komünist hazdan ne kadar aşağı olduğu bulunur ve ele alınan siyasetin sıra numarasıyla çarpılır.

— Hiçbir şey anlamadığımı itiraf ediyorum.

— Bak şimdi, örneğin, timokrazi komünizmden hemen sonra gelir. Timokratik hazzın hemen üst sıradaki komünist hazdan aşağılık derecesi dolayısıyla, $1 \times 2 = 2$ 'dir.

— Neden 1, neden 2?

— Çünkü komünist siyasetin kendisine göre aşağılık derecesi kimliğine verilen sıra numarasıyla aynıdır, yani 1. Timokrazi de ikinci sırada olduğu için, 2 ile çarptık.

— Ha, anladım. Öyleyse tiranlığın aşağılık derecesi $1 \times 5 = 5$.

— Hayır, Glaukon, öyle değil! Bir siyasetin sıra numarasını bir üstündeki siyasetin komünizme göre aşağılık derecesiyle çarpmak gerekiyor, komünizme verilen 1 numaralı sırayla değil. Formülümüz basit aslında. Bir siyasetin sırası için s_a diyelim; beş siyaset olduğuna göre, $1 \leq a \leq 5$. Birinci sıradaki komünist siyasete bağlı hazza göre a sırasındaki siyasete bağlı hazzın aşağılık derecesi de $D(s_a)$ olsun. O zaman $D(s_a)$ sayısının tekrarıyla belli bir hesap tanımlayan iki kuralımız vardır:

$$1. D(s_a) = 1$$

$$2. D(s_{a+1}) = D(s_a) \times a$$

Gördüğün gibi ikinci sırada bulunan timokrazi için hesap şöyle:

$$D(s_2) = D(s_1) \times 1 = 1 \times 1 = 1$$

— Başka bir örnek verin, allahaşkına!

— Dördüncü sıradaki demokrasiyi örnek olarak alalım. Kurallar gösteriyor ki $D(s_4)$ sayısını hesaplamak için $D(s_3)$ sayısını bilmek gerekiyor. Bildiğimiz gibi $D(s_2) = 2$. İkinci kuralı uygulayınca şu sonucu elde ediyoruz:

$$D(s_3) = D(s_2) \times 2 = 2 \times 2 = 4$$

Yani, oligarşik haz komünist hazdan altı kat aşağıdır.

— Bu hesabı anlıyorum.

— $D(s_3)$ sayısı elimizde olduğu için, ikinci kural sayesinde $D(s_4)$ sayısına şöyle ulaşabiliriz...

— Durun, şimdi ben hesaplayabilirim, dedi Glaukon keyifle. Formülü şöyle:

$$D(s_4) = D(s_3) \times 4 = 6 \times 4 = 24$$

Demokratik haz komünist hazdan yirmi dört kat aşağıdır!

— Aferin oğlum! Faşist tiranlığa da kolayca ulaşabiliriz:

$$D(s_5) = D(s_4) \times 5 = 24 \times 5 = 120$$

Demek ki faşist hayata bağlı haz komünist hayata bir gün bağlı olacak hazdan yüz yirmi kat aşağıdır.

— Tiranlaşmış bir ülkede yaşamaktan aldığımız haz pek büyük değil!

— Yoğunluğunun tam ölçüsünü biliyoruz.

— Böyle bir şey mümkün mü?

— Müstakbel komünist hayata bağlı hazzın kusursuzluğunun 6'ya karşılık geldiğini söyledik. Faşist hayatın hazzı yüz yirmi kat aşağı ise, 6 bölü 120, eşittir 0,05.

— Ne sayı ama!

— Bu da aşağı yukarı toplu işne başı kadar tatmin demek. Aslında, despotik bir rejimin sebebiyet vereceği, hissedilebilecek tek büyük haz bu rejimin yıkılmasının, çektirdiği acıların nihayet son bulmasının vereceği mutluluktur.

— Ama siz bize hazzın özünün acının sona ermesi olamayacağını öğretmişsiniz. Yukarı, Aşağı'nın olumsuzlaması değildir!

— Sevgili kardeşim Glaukon, iyi bir hafızan var. Ama bu durumda, sadece bu durumda, kurtuluşun verdiği bir haz olur çoğu zaman. Yine de bu haz, ne kadar büyük olursa olsun, kırılgan, hatta bazen belirsiz ve var olmayan bir hazdır. Çünkü bu tür kurtuluşlar, hele ki dış kaynaklıysalar, çalkantılı dönemlerin habercisidirler. Mesela Fransa'nın 1944-45'te İngiliz-Amerikan askerleri tarafından, daha da beteri Irak'ın 2002'de yine İngiliz-Amerikan askerleri tarafından kurtarılmasını bir düşün. Saddam Hüseyin gaddarca bir tiranlık uyguladığı halde Irak halkının "hazzı" sıfır noktasındaydı.

— En azından bir mesele çözülmüş oldu.

— Bu nedenle şimdi tartışmamızın stratejik içerimine dönmemiz

gerekiyor, yani adaletin tanımı ve adil hayat meselesine. Yanlış hatırlamıyorsam, muhatabımız, Glaukon'un parlak bir şekilde yorumladığı üzere, şu tezi savunuyordu: Adaletsizliği kusursuzluğa taşıyan kişi bu durumdan büyük faydalar elde eder – yeter ki egemen kanaati tam anlamıyla adil biri olduğuna ikna etsin. Öyle değil mi?

— Evet, öyle, dedi Glaukon.

— Artık meseleyi aydınlattığımıza ve ikimiz hemfikir olduğumuz göre, adaletsiz hayatın avantajlarını savunan kişiye dönüp onu hatalı olduğuna ikna etmenin yeni yollarını arayalım.

— Ne gibi “yeni” yollar? İpliğini pazara çıkaracağız diye helak olduk.

— Argümanlarımızı özetlemek için şöyle güzel ve güçlü bir imgeye ihtiyacımız var.

— İdeaların âşığı başı sıkıştı mı hep bir imge çıkarıyor karşımıza! dedi Amantha birden uykudan uyanmış gibi.

— Ama herhangi bir imge değil, dedi Sokrates sarsılmaz bir tutumla. Özneye dair bütünlüklü bir imge. Hani mitlerin bize sözünü ettiği şu güzel canavarlarınki kadar güçlü bir imge: Minotauros, Sfenks, Medusa, Kerberos...

— Görelim bakalım, dedi Amantha her zamanki gibi merakı alaycılığına baskın çıkınca.

— Çağdaş üslupta çalışan becerikli bir heykeltıraş hayal edelim önce: Muhtelif malzemelerle (karton, kil, ahşap, hurda demir) öyle bir biçim kuruyor ki, bakış açılarına ve ışığa göre, en canavarca ve yırtıcı olanlarından, diyelim ki ahtapot, köpekbalığı, akbabadan tutun en sıradan ve uysal hayvanlara, diyelim ki koyun veya evcil tavşana varıncaya kadar mevcut hayvanlardan falanca veya filancayı temsil ettiği düşünülebilir. Sonra barok çağdan muhteşem bir heykeltıraş bronzdan harika bir aslan heykeli yapıyor. Ardından da klasik heykeltıraşların en yeteneklisi beyaz ve sarı damarlı siyah mermerden öyle bir insan biçimi çıkarıyor ki kadın mı erkek mi olduğu ayırt edilemiyor. Son olarak da özel bir çağa ait olmayan ve taklidi zerre kadar umursamayan (ve bu yönüyle hoşuma giden) meçhul bir sanatçı aslan ve insandan oluşan karma hayvanı büyük bir tuvale sarıyor, ama ona da tuvalin altındakinden daha stilize, belirsiz, karar verilemez bir insan biçimi veriyor.

— Ne tuhaf bir iş! dedi baştan çıkmış olan Amantha.

— İçerideki biçimlerin hiçbirisi dışarıdan görülmüyor. Tuvali delip içine bakma şansı olmayan kişi burada tek bir biçim, insan biçimi olduğunu sanıyor.

— Peki buradan hareketle içimizdeki düşmana, adaletsizliğin savunucusuna yönelik olarak nasıl bir yorum yapabiliriz? diye sordu kafasını kaşıyan Glaukon.

— Ona şunu söyleyeceğiz: “Ey Adaletsizliğin Savunucusu, benimsediğiniz konum şu iddiaya karşılık geliyor: Büyük tuvalin oluşturduğu insan biçimi için, bu biçimin içindeki karma hayvanı ve kudretli aslanı semirtmek ve bu iç alanın üçüncü unsuru olan insan figürünü aç bırakıp zayıflatmak daha avantajlıdır. İnsanın içinde hayvanı düzensizlik ve öfkenin hüküm sürmesinin, içerideki insana istediğini yapmasının –dünyada kendini gösterdiği biçimiyle– insan doğası için iyi olduğunu düşünüyorsunuz. Üç bileşenin uyumunu gözetmek yerine, bunların birbirini yiyip bitirerek insan tuvalini kanlı bir keşmekeş içinde sarsmasını istiyorsunuz. Bizim tezimizse tabii ki akla daha uygun. Bir adalet ilkesi kabul etmek şu düşünceye karşılık geliyor: İçerideki insan biçiminin genel insan biçimine, yani dışarıdan gördüğümüz figüre, yol göstermesini sağlayacak araçları (bu iç insanın birinci olarak –tıpkı vahşi ve zararlı hayvanların büyümesini engelleyip barışçıl hayvanları evcilleştiren ve besleyen bir köylü gibi– karma hayvan biçimine göz kulak olmasını sağlayacak ve, ikinci olarak, aslanın asaletiyle ittifak kurup özenini insan tuvalinin bütün sakinleriyle paylaşarak, onların gerek kendi aralarında, yani içeride, gerekse bu çokbiçimli içselliğin toplam dışarısı olan “kendi benliği” ile iyi geçinmelerini sağlayacak araçları) sunması sonucunu doğuracak şeyleri, sadece bunları söylemek ve yapmak gerekir.”

— Alın size salt didaktik işleviyle anlayabileceklerimize ışık tutan bir imge. Çünkü kendi başına basit bir imge olsa da kabul edersiniz ki çok esrarengiz bir imge aslında. Bravo, hocam! dedi Amantha.

— İmge olsun olmasın, diye devam etti Sokrates sükûnetle, meseleye nasıl bakarsak bakalım, şurası kesin ki adaleti öven haklıdır, adaletsizliğe övgü düzensiz baştan sona yanılmaktadır. Ölçüt olarak ister hazzı (zevk aldığımız değerlendirmesini) ister yararlılığı kabul

edelim, adalet tarafında duran aynı zamanda hakikat tarafında durur, oysa adaleti yerin dibine geçirenler sadece nefret edilesi bir şekilde konuşmakla kalmaz aynı zamanda yerin dibine geçirdiği şeyden büsbütün bihaberdir.

— Bu konuda hakkınızı teslim ederim, sevgili Sokrates, dedi Amantha acıyarak. Adamın biri öz oğlunu boğazlarsa, Hakikat'ı bilmediği için bu fiili işlediğini siz sabırla açıklarsınız...

— Bu bakış açısının doğru olduğuna dair defalarca kanıtlar sundum, dedi Sokrates sanki çileden çıkmış gibi. Fikrimden dönmeyeceğim. Adaletsizliği savunanı ancak hassasiyet ve sabırla gaflet uykusundan uyandırabilirsiniz, çünkü istemeye istemeye yanılmıştır. Ona şunu söyleyeceğiz: “Sevgili dostumuz, neyin utanç verici neyin saygıya değer olduğu konusunda örf ve yasa hemfikir değil midir? Doğamızın salt hayvani kısmı içimizdeki tam anlamıyla insani boyuta boyun eğdiği zaman saygıdeğer şekilde davranmış oluruz. Hatta şöyle bile söylenebilir: Tanrısal kıvılcıma veya eylemimizin içerdiği ebediyet payına boyun eğdiği zaman. Tarafsız içselliğimiz potansiyel vahşetimizin boyunduruğuna girdiği zaman ise utanç verici şekilde davranmış oluruz.” Bizimle hemfikir olmak zorunda kalmaz mı?

— Kalır tabii ki, diye aceleyle onayladı Glaukon.

— Eee, bunları kabul ettikten sonra gerisi kendiliğinden gelir zaten, diye mırıldandı Amantha.

Bu gizli uyarıya herhalde duyarsız kalamayan Sokrates konumunu güçlendirmeye çalıştı:

— Sıradan kanaat, suçu her zaman ve her yerde varoluşsal topyekûn anarşiye attıysa, kendini hazza kaptıranlar, iktidarı Arzu'nun bin bir kılığa giren kocaman ve korkunç canavarına gerektiğinden çok daha fazla bıraktıkları içindir. Aynı şekilde, Duygulanım aslanını içinde anormal şekilde büyütüp güçlendirenlerdeki kibir ve kötü karakter de kınanır. Şaşaa için yapılan harcamalar ve aylak zenginlerin yararsız gösterişi eleştiriliyorsa, aslan kabul edilemez bir korkaklık sergileyecek kadar zayıfladığı içindir. Dalkavukluk ve uşaklığa iyi gözle bakılmıyorsa, bu ikisi yine Duygulanım'ın aslanını Arzu'nun kılıktan kılığa giren canavarına boyun eğdirdiği, Arzu zenginliğe duyduğu sınırsız sevgiyle aslanı maymuna çevirdiği içindir. Son

olarak da zenginler yoksul işçileri neden küçümser, neden onlara “barbar” veya “uygarlığa uyum sağlayamamış” insan muamelesi yapmaya, onlara karşı alçakça yasalar çıkarmaya, onları pis sitelere tıkip kontrol etmeye, sopalamaya, tutuklamaya, hatta isyan edecek olduklarında kurşunlamaya çekinmez? Çünkü zenginler ve onların parlamenter partilerinin ödleri kopar – İdea'nın saf insanlığının harekete geçirdiği işçinin Duygulanım aslanı hayvanın korkaklığını yenecek ve zenginlerin yolsuzluğu ile korkaklığından çok daha büyük bir siyasi güç ve cesaret ortaya çıkıp bunların iktidarını tehdit edecek diye.

— Bu kötülüklerin oluşturduğu tehlikeden nasıl sakınılabılır, bilmiyorum, dedi tedirgin olan Glaukon.

— Ampirik birey içsel insana boyun eğmelidir – yani, hakikate kadir olan ve içinde alegorik olarak tanrısal diyebileceğimiz bir ateş yanan insana. Bu itaatkârlık, –bizi pek anlamadan esip gürleyen– Thrasyamakhos'un sandığı gibi bireyin aleyhine gerçekleşmez. Aksine hiçbir şey birey için daha avantajlı değildir. Bu kural iktidarın dışsal biçimi için de geçerlidir, komünist kolektifin, içsel insan gibi, siyasi düzeyde hakikate kâdir olduğunu göstermesi gerekir.

— Gerek siyasi bağlanım gerekse özel hayat için teziniz şu mu? diyesordu Amantha. Bir insan ancak disipline rıza gösterdiği, bütün enerjisini bu disipline (çünkü disiplin insanlarda insanüstü bir kapasitenin iktidarını kurar) adadığı takdirde mi onun düşündüğünü söyleyeceğiz?

— Aşkınlığa gizlice sevdalı olduğun için, konuyu biraz uzatıyorsun, güzelim. Ama, evet, kabaca haklısın.

— Peki bu hikâyede bedene ne oluyor? diye sordu Glaukon.

— Bedenin durumu, beslenme, jimnastik ve benzerlerine gelince; hayatta kalmayı, tatmini ve keyfi talep eden hayvani ve düşüncesiz dürtüyü varoluşumuzun tek kuralı olarak kabul etmeyeceğiz. En doğrusu, sağlığını dert etmemek, güzel ve güçlü olmaya ancak bunlar sağlam bir sağduyu sahip olmaya katkıda bulundukları ölçüde önem vermek olur. Bedensel dengeyi ancak Özneye içkin senfoniye muhteşem biçimde yorumlamaya yardımcı olduğu takdirde arzu etmek gerekir.

— Demek ki öznel uyumumuzun müzisyenleri olmamızı istiyor-

sunuz, diye bağıladı Amantha.

— Çok güzel söyledin. Para ve harcamalar gibi zorlu ve ısrarcı bir meselede de uyum duygusunu koruyalım. İçinde yaşadığımız kapitalist dünyada yozlaşmaya denk düşen yaygın kanaatin mutluluk saydığı şeyin (servetini sonsuz büyütmek ve gezegen ölçeğindeki büyük pazarda ıslıtı saçan her şeyi satın almak) gözlerimizi kamaştırmasına izin vermeyelim. İç dünyamızın yönetimine dönersek, bu para meselelerini –dolaysız isteklerimizin ötesinde– evrensel anlamı olan bir şey yaratabilmemizin açılımına tabi kılmamıza yardımcı olacak şeyi buluruz. Kamuoyunun takdiri konusunda da aynı şekilde davranacağız: Sahip olduğumuz en iyi özelliklere yönelik olanları seve seve kabul edecek, ama gerek özel hayatımızda gerekse dünya sahnesindeki bağlanımlarımız konusunda, Özne-oluşumuzu aksatacak övgülerden köşe bucak kaçacağız.

— O zaman her türlü siyasi eylemi reddetmemiz muhtemeldir, dedi Glaukon biraz da hüzünle.

— Yok daha neler! Ülkemiz insanları arasında siyasetle çok aktif bir şekilde meşgul olacağız. Ama resmi görevler düzeyinde, devlet düzeyinde siyaset ilgi alanımıza girmiyor – aksine, devletten uzak olacağız. Meğerki öngörülemez devrimci koşullar ortaya çıksın.

— Dün akşamdan beri söz ettiğimiz türden bir siyasi düzen kuracak koşullar, öyle değil mi? diye sordu yine Glaukon. Çünkü bu düzen şu an için sadece söylemimizde var. Herhangi bir yerde tamamlanmış bir örneği olduğunu sanmıyorum.

— Evet, ama birçok ülkedeki birçok gerçek siyasi sürecin bizim İdea'mızla bağdaşır olması pekâlâ muhtemel, çünkü bu fikrin kapsamı evrenseldir. Bu arada söz konusu süreçlerin güçlü, yakın zamanlı olup olmaması, sayıca çok veya az olması bizi Özne olarak belirlemez. Siyasetlerin bir gün İdea'ya, dayanağı olan gerçeği sunacağını ümit ediyoruz. Ama henüz böyle bir durum yoksa bile, girişeceğimiz her işte bu İdea'ya –asla başkasına değil– sadık kalmaya çalışacağız.

Şiir ve Düşünce

(592b-608b)

SOKRATES SEVİNDİ:

— Şu anda temellendirmekte olduğumuz bu siyasi düzen en iyisi! Ama kendinde-en iyi değil, çünkü böyle bir şeyin bir anlamı olmaz: Olanaklar alanında düşünce yoluyla elde edebileceklerimizin en iyisi. Lehinde öne sürülebilecek argümanlar gırla, ama en güçlüsü (şii- rin mimetik boyutuna tahammül göstermemeyi şart koştuğumuzdan beridir) şiirle kurduğumuz düşünce ilişkisine dayalı argüman. Bu şart koşma işi kaçınılmazdır, hatta şöyle söyleyelim: Öznenin farklı mercilerini ayırmaya ve birbirinden farklı olan özleriyle birlikte düşünmeye başladığımız andan itibaren apaçıklık statüsünü kazanır. Sevgili Amantha ve Glaukon! Siz serbestçe söyledığımız sözleri biraz yoğun bir biçimde kayda geçiren ilhamlı dostum Platon'un kardeşisiniz. Dolayısıyla trajik şairlerin veya başka mimesisçilerin tekinsiz muhbirleri olamazsınız, öyle değil mi? Size güvenip konuşabilir miyim? Sözü daha fazla uzatmayayım; mimesisin damgasını aşırı şekilde taşıyan şiirlerin, panzehirleri yoksa, özellikle de bu şiirlerin gerçek anlamda, kendi varlıkları içinde ne olduklarının bilgisi yoksa, dinleyicilerinin biçimsel zekâsına önemli zarar verdiklerini söyleyeceğim.

Bu ifadeleri fazla karmaşık veya temkinli bulan Glaukon beklenmedik bir şekilde araya girmeye cesaret etti:

— Sevgili hocam, bana öyle geliyor ki beyninizi pek de önemli olmayan bir şey için zorluyorsunuz!

— Çünkü çocukluğumdan bana Homeros için saygılı bir dostluk kaldı, çünkü Homeros o güzel trajik şairlerimizin adeta öncüsü, ilk öğretmenidir. Ama bir insana hakikatten daha çok değer vermek doğru olmaz. Dolayısıyla da...

— Hop! diye kesti Amantha, yeter bu kadar top çevirmek!

— Peki başlıyorum. Ama böylesine hassas bir durumda bari Sokratik diyaloga, cevap almak için soru dolayımına girmeme müsaade edin.

— Sorularınızı bekliyorum, dedi Glaukon boyun eğmişçesine.

— Bana mimesisin genel bir tanımını yapar mısınız? Neye yaradığını tam olarak anlayamıyorum.

— Soruya bakın yahu! diye haykırdı Amantha o tatlı ve tiz sesiyle. Sizin anlamadığınızı ben mi anlayacağım?

— Bunda bir tuhafılık yok. Bulanık görenler olan bitenleri çoğu zaman keskin bakışlılardan daha iyi görürler.

— Evet, ara sıra olur, dedi Glaukon. Ama dahiyane bulduğum bir fikri söylemek için yanıp tutuşuyor olsam bile sizin şahsen burada olmanız yetiyor heyecanımın sönmesine. Hocam, siz önden buyurun!

— O halde düş peşime, dedi Sokrates kendinden gayet memnun bir halde. Bu felsefi araştırmamızın başlangıç noktasını her zamanki yöntemimizle belirlememi ister misiniz? Normalde, ne yapıyorduk? Aynı adı verdiğimiz öğelerden oluşan bir çokluk karşısında, önce bir Biçim'in birliğini koyutluyorduk. Bu defa, isterseniz, bu odada bulunan çoklardan birini seçelim. Görüyoruz ki bir sürü yatak ve masa var. Ama bu mobilyalar karşısında sadece iki fikir var: yatak ideası/fikri ve masa fikri. Yine normaldeki kavramsal prosedürümüze göre, şunu koyutluyoruz: Bir zanaatkâr kullanacağımız bu mobilyaları onlara özgü fikirlere, yani yatak için yatak fikrine ve masa için masa fikrine bakmadan yapamaz. Fikrin kendisini hiçbir zanaatkâr yaratamaz. Peki nereden kapılıyor bu fikre? Sonuçta, uzmanlaşmış zanaatkârların belirli bir fikirden hareket ederek ürettiği bütün nesneleri yapabilecek evrensel bir zanaatkâr vardır.

— Ne adammış be bu her şeyin uzmanı! diyerek Amantha hayranlığını ifade etti.

— Çok haklısın, diye devam etti Sokrates. Sadece bütün mobilya-

ları yapmayı bilmiyor, topraktan yetişen her şeyi de o yaratıyor. Kendisi dahil bütün canlıları da o yapıyor. Doğrusunu söylemek gerekirse her şey onun yaratma kudreti dahilinde: yeri, göğü, tanrıları, gece çıkan yıldızları, yeraltı cehenneminin alacakaranlığında kalanları, yani her şeyi yaratmayı biliyor.

— Siz bizimle dalga geçiyorsunuz, Sokrates! diye çıkıştı Amantha.

— İnanmıyor musun bana? Peki şüphe ettiğin şey nedir, çok sevgili dostum? Bu evrensel zanaatkârın kesinlikle var olmadığını mı düşünüyorsun? Yoksa iki ayrı varoluş biçimi olduğunu mu düşünüyorsun – birinde her şeyin yaratıcısı olabildiğimiz, öbüründe bunun imkânsız olduğu? Ben sana şunu söyleyeyim: Belli bir bakış açısından, bu her şeye kâdir zanaatkâr, evren yaratıcısı sen olabilirsin.

— Görelim bakalım nasıl olabilirim!

— Basit ve hızlı. Hatta çok basit ve çok hızlı: Her kadının yanında ayna vardır, al aynanı, gece gündüz dört yana çevir. Gökteki güneş ve yıldızları, yeryüzünü, kendini ve diğer canlıları, bitkileri, mobilyaları... ânında aynada yaratacaksın. Son olarak yataklarla masaları da yaratacaksın.

— Şüphesiz, dedi Glaukon. Ama bu şekilde nesnelerin hakikatini değil görünüşlerini üretmiş olurum.

— Hah işte, gelmek istediğim nokta buydu, dedi Sokrates sevinçle; tam isabet! Çünkü söz ettiğimiz zanaatkârlardan biri ressam, öyle değil mi? O halde bana ressamın yaptığıнын hiçbir hakikati olmadığını söyleyeceksin. Yine de şöyle söylenebilir: Hararetli felsefi tartışmalarla dolu bir gece, irikıyım sözlerle dolu bir gün geçirdiğimiz Kephalos'un bu villasının duvarına ressam bir yatak çizse, duvarın üstünde *gerçekten* bir yatak yaratmış olur.

— Yatağın benzerinden ibaret olan bir yatak.

— Peki ya marangoz? Demin dedin ki belli bir yatağı yapan marangoz yatak biçimini, büyük harfli Yatak olduğunu savunduğumuz şeyi, yapmış olmaz. Gerçekten var olan Yatak'ı yapmıyorsa, yaptığı şey bir yatak varlığı değil, ona *benzeyen* bir yataktır. Bu durumda, bir marangozun veya genel anlamda bir zanaatkârın çalışmasının varlığın tamamlanmış düzeni içine yerleştiğini söyleyen herkes Doğru'yu söylememe tehlikesiyle karşı karşıyadır. Dolayısıyla bu tür

maddi ürünlerin hakikatle kurdukları ilişkilerin karanlık olması bizi şaşırtmamalıdır.

— O halde şaşırmayalım, dedi Glaukon dalgınlıkla.

— Şimdi bu örneklerden yola çıkarak şu meşhur mimesisin ne olduğunu araştıralım. Öyleyse, son tahlilde, düşünce için bir değil üç yatak yok mu? Birincisi, varlığı doğal olarak kendisine bağlı olan ve büyük Ötekinin eseri olduğunu –galiba– hep birlikte savunduğumuz yatak. Yoksa ebedi kalımı nereden geliyor olabilir ki?

— Hiç bilmiyorum, diye itiraf etti Glaukon köşeye sıkışmış gibi.

— İkincisi, ahşap teknisyenininkidir.

— Üçüncüsüyse ressamınkidir. Öyle değil mi?

— Öyle diyelim. Peki ya sonraki?

— Sonraki yok, bu kadar. Yataklar üç tanedir. Ressamınki, marangozunki ve Ötekininki: Yatak mercilerinin üçlülüğünü yöneten Kutsal Üçleme budur.

— Ne büyük bir zarafet var bu üçlü şemada! diye araya girdi Amantha.

— Tabii diğer esas sayılar olan Bir ve İki ile ilişkilendirmek koşuluyla. Büyük Ötekiyi düşün: İster özgür bir seçim söz konusu olsun, ister üstün bir zorunluluk bir Yatak’tan –varlıkları doğal olarak kendilerinde bulunanlardan– fazlasını yapmayı engellemiş olsun, bu *olan* Yatak’tan yalnız bir tane yapmıştır; büyük Öteki iki veya daha fazlasını yapmamış ve yapmayacaktır.

Amantha şimdi argümanı tutkuyla takip ediyordu:

— Bu kesinliğin kaynağı nedir?

— Çok değil iki tane yapsaydı, karşımızda bir çokluk olurdu. Her çokluk da bu çokluğun birliğini destekleyecek üçüncü bir unsur gerektirdiğinden, diğer ikisinin biçimsel birliğini elinde tutacak üçüncü bir Yatak olması gerekirdi. Ama bu da *olan* Yatak olurdu, diğer ikisi değil.

Amantha hayran kaldı:

— Şimdi kendinizi aştınız, Sokrates. Bu gerçekten çok güçlü bir argüman!

— Gün gelecek, buna “üçüncü insan argümanı” adı verilip benim öğretime karşı kullanılacak! Yine de şundan emin olabiliriz: Yatak ve yataklarla uğraşırken Öteki bunun farkındaydı; belli bir yatak

yapmış belli bir üretici değil de mutlak-biçimde-olan-Yatak'ı yapan kişi olmayı çok istediği için, hakiki Yatak'ın doğal birliğinin dünyaya gelmesine vesile oldu. O halde bu Ötekiye Yatak'ın babası desek veya öyle bir ad versek, itirazınız olur mu?

— Olmaz, dedi Glaukon, çünkü doğal düzene uygun şekilde hem bu Biçim'in hem de diğerlerinin dünyaya gelmelerini sağlamıştır.

— Marangoza da “yatak işçisi” diyebiliriz.

Amantha araya girdi:

— O zaman karşımızda Baba ve İşçi var. Peki Kutsal Üçleme'nin üçüncü tipine ne ad vereceğiz, Ressam mı?

— İşçi veya üretici olmadığı kesin.

— Orası kesin.

— Peki fikrin evrenselliği veya nesnenin tikelliği değilse yatağın hangi kısmı onun payına düşüyor?

— Bana öyle geliyor ki, dedi Amantha tereddütle, en uygun çözüm, diğerlerinin işçisi olduğu gerçeğin taklitçisi adını vermek olur.

— Doğru'nun doğasından iki derece uzak olana demek “taklitçi” veya, daha bilgince bir kelime kullanılacaksa, “mimesisçi” adını veriyorsun. Tanımını trajik şairlere uygulayalım. Bir kralı betimleyecek olduklarında benzerliği amaçlayan dillerinin özü bakımından mimetik olduğunu varsayalım. Öyleyse üç şeyi birbirinden ayıracağız: Önce kraliyet iktidarının evrensel biçimi; sonra, bu biçimi gerçek dünyada sınayacağız, var olduğu bilinen bir kral – örneğin, Agamemnon; son olarak da, şairin bu sonuncuya dair sunduğu taklit. Üç unsurumuz ve iki uzaklık derecemiz yeniden karşımıza çıktı.

— Ama gerçek “iki” uzaklık mı var? diye itiraz etti Amantha. Ressamın taklit etmeye –tabii sanatını mimetik kısmına indirgersek– çalıştığı şey kopyalamak istediği şeyin Bir-Hakikat'i değil, orası kesin. Fakat işçilerin bu biçimden yola çıkarak ürettiği çoklu nesneler de değildir. Taklit etmeye çalıştığı şey, oldukları gibi değilse de göründükleriyle biçimiyle bu nesnelerdir; o yüzden de merak ediyorum, sonuçta, parçalara ayrılmış bir çizginin türleri konusunda bize diyalektik süreci gösterdiğinizdeki gibi, dört unsur yok mu? Evrensel Biçim, tikel nesne, bu nesnenin görünüşü ve bu görünüşün taklidi. O zaman sanatçı ile büyük Öteki arasında uzaklık bakımından iki değil üç derece olur.

Hayran kalan Sokrates alkışladı. Ama Glaukon artık tartışmayı tatkip etmiyordu:

— Sizi takip edemiyorum.

Sokrates söz aldı:

— Sevgili Glaukon, şu meşhur yatağımızı bir düşün. Yandan, karşıdan veya aşağıdan baktın: Her seferinde adeta kendisinden farklı göründü. Ama hakikaten farklı olmaktan ziyade farklı görünmüş olmadı mı? Şimdi de ressamı bir düşün. Resmetmek istediği nesneler açısından amacı nedir? O nesnelerin varlıklarını mı resmeder? Yoksa, sundukları görünüşü mü? Taklit bir imgenin mi, yoksa bir hakikatin mi taklididir?

— Bir imgenin, bence, diye risk aldı Glaukon.

— Demek ki hakikatten çok uzakta iş görür mimetik; her şeyin eserini yapabilirmiş gibi görünüyorsa, her bir şeyden kavradığı kısım küçücük olduğu içindir. Simulakrumdan başka bir şey söz konusu değildir. Diyelim ki ahşap teknikleri hakkında en ufak bir şey bilmediği halde ressam tutar bir marangoz çizer. O zaman bir marangozu tanımlayan şeyin büsbütün dışında iş gördüğü apaçık ortadadır. Mimetik anlamda yetenekli bir ressamı, çizdiği marangoz çocuklar ve alıkların aklını başından alır; uzaktan görülmesi ve sahici bir marangozun yüzeysel vasıflarını taşıması yeter. Bütün bunlardan çıkarılacak ders gayet açıktır, sevgili dostlarım: Birisi çıkıp işçilerin kullandıkları istisnasız bütün teknikleri çok bilen birine rastladığını iddia ederse, hiç duraksamadan buna inanmanın bölnlük olduğunu söyleriz. Muhatabımızın karşısına kandırmayı başaran bir taklitçi, şarlatanın teki çıkmıştır. Muhatabımız herifin gerçekten her şeyi bildiğine inanabiliyorsa, o zaman bilimi cehalet ve taklitten ayırmaktan kesinkes âcizdir.

Glaukon:

— Evet, ona ne şüphe. Çenesini kapatırız.

— Belki de trajik şairlerin ve bütün şairlerin babası, eski dostumuz Homeros'un, senin deyimimle, "çenesini kapatması" gerekiyor! Ama bu farklı bir konu. Birçok insan şairlerin, başta da Homeros'un bütün tekniklere, erdem ve kötülüklerle ilgili bütün antropolojik verilere, hatta bütün teolojik verilere vâkıf olduğunu iddia ediyor. Argümanları basit: Diyolar ki, şiirleştirmek istediği şeyi ku-

sursuz biçimde şiirleştirme arzusunu taşıyan iyi bir şair ancak bildiği şeyin şiirini yazabilir – bir ihtimal daha var, konusunu şiirleştirmekten âciz olduğu ortaya çıkar. Bu “kanıtlama” hakkında ne düşünmek lazım? Birinci hipotez: Muhataplarımız güzel sözler ikram etmiş kurnaz mimesisçilerle karşılaşmışlardır. Bu şekilde hazırlanmış oldukları için, bu mimesisçilerin eserleriyle doğrudan temas ettikleri halde, söz konusu eserlerin gerçek varlıktan ne kadar –üç derece– uzak olduklarını hissedememişlerdir. Hakikati bilmeyenin şiir yazmasının kolay olduğunu anlayamamışlardır: Hakikati bilmeyen aslında gerçek *olan*’ları değil simulakrumları şiirleştirir. Diğer hipotez de muhataplarımızın haklı olduğudur: İyi şairler harika bir şekilde söz ettiklerini iddia ettikleri bütün o konular hakkında sahici bir bilgiye sahiptir.

— Peki nasıl karar vereceğiz? diye sordu Glaukon.

— Hem gerçeği hem de taklidini yaratabilen biri olduğunu varsay. Sence bütün çabasını sırf imgelerin işçisi olmak için mi sarf eder? Sanki yapacak daha iyi bir şey yokmuş gibi, bu zanaatkârlık onun hayatının en büyük başarısı olur mu?

— Neden olmasın? diye fısıldadı Amantha, biraz ironik bir tutumla.

— Yapma canım! Taklidin yaptığı veya temsil ettiği şeyin hakikatini biliyorsa, bütün çabasını bu hakikati gerçekleştirmek için sarf eder, maddi taşıyıcısını taklit etmek için değil. Geride anısına dikilmiş mezar taşları, yani elinden geldiğince yüce eserler bırakır. Öven değil de övülen olma arzusuna bir biçim kazandırır.

— Tabii kişisel saygınlık ve toplumsal yararın hep hakikati gerçekleştirene ait olacağı varsayılırsa, dedi hâlâ çekimser olan Amantha. Ama bu da tartışılır...

— Tartışmayalım, dedi sinirlenen Sokrates. Basitleştirelim. Homeros’a veya herhangi bir şaire anlattıkları konusunda hesap sormayacağız. Tıp tekniğini ele alalım. Şunu sorabiliriz: Hastalıklar ve tedavileri konusunda manzumeler yazmış meşhur şair, hakiki bir doktor muydu yoksa tıp söyleminin pastişini yapmakla mı yetindi? Büyük Sağlık üstüne dörtlükler döşenmiş –kadim ya da modern– diğer şairin, Fleming veya Claude Bernard gibi hakiki hastalıkları hakikaten yendiğini mi söyleyeceğiz? Peki tatlı ritimlerle sağlıklı bir

hayatın meziyetlerini anlatan bu şair, Pasteur gibi, vahim enfeksiyonlar ve bunlara aşıyla karşılık verme gibi bir konu üstüne koca bir ekol mü kurdu? Daha devam edebiliriz, ama bu tür sorular sormayı bırakacağım. Şairlere daha fazla zulmetmeyip onlardan yardım alarak teknikle ilgili her şeyin üstünde duracağız. Homeros'un görüş bildirmeyi seçtiği en önemli ve en zor konulara yoğunlaşacağız: savaş, strateji, yönetim, eğitim... Bu noktada belki ona şöyle söylemeye hakkımız var: “Azizim Homeros, bir erdemin hakikati konusunda üç derecelik bir uzaklıkta durmuyorsanız, mimesisçi dediklerimizden, yani imge işçisi değilseniz, Doğru'dan ancak iki derece uzaklığa varmışsanız, son olarak insanların gerek kamusal gerekse özel hayatlarının –ayrıca ikisi arasında kalan hayatların– iyileştirilmesi için örnek teşkil eden Biçimleri ayırt edebiliyorsanız, sevgili şairimiz lütfen söyleyin bize, hangi siyasi topluluk geçirdiği radikal dönüşümü size borçlu? Mesela Rusya Lenin'e borçlu, keza geçmişten veya bugünden birçok irili ufaklı örnek verilebilir: Robespierre'den tutun Mandela'ya, Toussaint-Louverture'den Mao Zedong'a kadar. Peki hangi ülke sizi dikkate değer bir yasakoyucu sayıyor? Sparta'nın Lykourgos'u, Atina'nın Solon'u vardı. Ya siz nerenin yasakoyucusu oldunuz?”

— Bu soruya cevap verebileceğini sanmıyorum, dedi Glaukon. Hatta öğrenci ve takipçileri, yani Homerosçular bile, bu konuda konuşamazlar.

— Homeros'un başkomutan olarak veya genelturmayın başdanışmanı ya da strateji uzmanı olarak zaferle ayrıldığı bir savaş hatırlıyor muyuz? Homeros'u maddi olarak başardıklarıyla öne çıkanlar arasına koyabiliyor muyuz? Hangi faaliyet alanında olursa olsun, İskenderiye Feneri'ni inşa etmiş olan Knidoslu Sostrados gibi, arabayı buhar gücüyle hareket ettiren Fransalı Denis Papin gibi, Homeros'un da yaptığı karmaşık teknik icatlar var mı? Hadi diyelim ki devlet adına bir şey yapmadı, kişiler için yapmış olduğu bir şey var mı? Ömrü boyunca bir kişinin eğitimini üstlendiği rivayet ediliyor mu? Her gün Homeros'u ziyaret etmiş ve sonraki kuşaklara “Homerosça” diyebileceğimiz bir varoluş yönelimi aktarmış bir tek kişi var mı? Bu tür bir eğitim verdiği için sevilen Pythagoras bunun için övülür. Bugün dahi üstadın uzaktan takipçileri, başka hayat tarzla-

rından farklı olduğunu düşündükleri bir hayat tarzına “Pythagoras-çı” adını veriyorlar. Ama Homeros öyle mi?

— Gelenek bu konuda hiçbir şey söylemiyor, dedi Glaukon. Homeros’un bir öğrencisinden söz ediliyor elbet, ama o da –mucizevi körün hayatıyla ilgili sayısız dedikoduya göre– aslında damadıymış. Boosphilos* diye biri. Bu sığır sevdalısı hakkında tek bildiğimiz çok komik olan adı veya almış olduğu eğitimin sonucu. Söylenenlere bakılırsa, Boosphilos Yunanistan’ın en büyük şairi olan kayınpederi Homeros’u hayatı boyunca adam yerine koymamış.

— Bu hikâyeleri biliyoruz. Ciddiyete dönelim. Homeros’un insan türünün aşamalı olarak gelişmesine giden yolda bir eğitimci olabilecek kudrette olduğunu varsayalım. Diyelim ki bu konularda taklitçi değil, hakiki bir bilgindi. Onu sevip sayacak sayısız yoldaşı olmaz mıydı? Görüyoruz ki Protogoras, Prodikos gibi malum sofistler özel toplantılarında her türden saygın insanı adı geçen sofistlerin sıkı tedrisatından geçmedikleri takdirde –Engels’in deyiimiyle– “özel mülklerini, ailelerini ve devleti” yönetemeyeceklerine inandırabiliyorlar. Görüyoruz ki bu özel hocaların müşterileri hocalarının yeteneğine öyle bir coşkuyla inanıyorlar ki onları omuzlarında zafere taşıyacaktılar neredeyse. Bir de Homeros’un dönemindeki insanları düşün, böyle bir adamın kendilerine gerçek erdemi tanımakta yardım ettiğini bilselerdi, onu bırakırlar mıydı Hesiodos gibi derelerde tepelerde gezsin, bir parça ekmek için köylerin tozlu meydanlarında şiirlerini ezberinden okusun? Böyle bir şeye ihtimal yok! Böyle eğitimcilerin yoldaşlığını dünya kadar altına tercih etmezler miydi? Onları sürekli misafir etmek için ellerinden geleni yapmazlar mıydı? Baştan –belki de yoldan– çıkarma girişimlerinde başarısız olmuşlarsa, bu olağanüstü hocaların derslerinden –doyuncaya kadar– istifade edebilmek için dünyanın öbür ucuna kadar peşlerinden gitmezler miydi?

Amantha araya girdi:

— Sevgili Sokrates, söz Homeros’a geldi mi döktürüyorsunuz! Şiirin karşısına düzyazıyı mı çıkarıyorsunuz?

Sinirlenen Sokrates:

* Yun. “sığırsever”. – ç.n.

— Ben sadece Homeros’tan bu yana bütün şairlerin, ister erdemi şiirleştirsınlar ister başka bir şeyi, hakikate erişimlerinin hiç olmadığını ortaya koymak istiyorum. Resimle şiir arasında yaptığımız karşılaştırmaya dönelim. Kundura tamir etmekten âciz bir ressam yine bize –en azından onun kadar cahil olanlara– gerçeğine çok benzeyen bir kunduracı yapabilir tuvalde. Neden? Çünkü tabloya bakan bu cahiller için “kunduracı” biçimler ve renklerin düzenlenişinden başka bir şey değildir. Aynı şekilde bir şair de bütün teknikleri –taklit dışında hiçbirine vâkıf olmadığı halde– isimler ve cümlelerin verdiği renklerle donatır. Kelimelerin büyümlü gösterisine katılanlar da zannederler ki bir şair delik ayakkabılardan, askeri taktikten, deniz yolculuklarından falan söz ettiğinde –vezinle, ritimle, ezgiyle dile dayanılmaz bir çekicilik kazandırdığı için– mükemmel konuşuyor. Şairlerin eserlerini soyduğumuzda, müzikal renklerinden arındırdığımızda geriye ne kalır biliyor musun? Hiçbir şey, şiir sıfırdır.

Amantha’nın yine hainliği tuttu:

— Çok güzel bir ifade, Sokrates! Renkli ve ezgili! Ama zihninin hangi işlemlerle bir şiiri soyduğunu açıklamamız gerekiyor bize.

Sokrates hiçbir şey duymamış gibi yaptı:

— Olmak/varlık ile görünüş arasındaki daha genel meseleye dönelim. Simulakrumların şairinin, mimesisçinin, *olan*’a hiçbir erişimi yoktur. Görünenle yetinir. Öyleyse yolumuza devam edip sorunun tamamını ele alalım. Bir kez daha ressam örneğine başvuralım.

— Bir kez daha mı? diye sordu Amantha imalı bir tutumla. Yoksa dil bir resim mi?

— Adım adım gidelim, dedi Sokrates kolaylaştırmak için. Her aşamada sen bana katılıp katılmadığını söyle. Diyelim ki ressam bir av tüfeği veya keman resmetti. Halbuki bu aletlerin üretilmesi için silahçıya veya sazıcıya gitmek gerekir, öyle değil mi?

— Öyle tabii, dedi Amantha.

— Peki bu nesnelerin (tüfek veya keman) yapısını bilen kimdir? Ressam mı? Yoksa onları üretenler, silahçı ve sazıcı mı? Yoksa sadece kullananlar, avcı ve kemancı mı?

— Tabii ki kullanıcılar, ama “yapı” ile kastınız...

— Öyleyse genelleme yapalım, diyerek sözünü kesti Sokrates. Bu tür her nesne için üç tür bilgi vardır: kullanma bilgisi, üretme bilgisi,

temsil etme bilgisi. Katılır mısın?

— Katılmamak zor.

— Bu arada tekil gerçekliklerin (ister bir enstrüman olsun isterse bir hayvan veya eylem) erdemi, güzelliği ve önemi her bir tekilliğin matuf olduğu kullanımda yatar – yapay bir şeyse üretim aşamasında, pratiğe bağlı bir şeyse karar verilmesinde, doğal bir şeyse doğumunda. Dolayısıyla falanca veya filanca nesne söz konusuysa en deneyimli kişinin kullanıcı olması, nesneyi kullanırken keşfettiği olumlu veya olumsuz durumları üreticiye onun haber vermesi mutlak bir zorunluluktur. Kullanıcı –kemancı– çünkü o neden söz ettiğini bilir, bir nesnenin, kemanın niteliklerini ve kusurlarını fark eder. Üretici, sazıcı ancak ona güvenerek çalışabilir. Bu arada, yine aynı enstrüman konusunda, görüyoruz ki üretici –ürettiği şeyin nitelik ve kusurları konusunda– aydın bir inanca sahiptir, çünkü bilen kişiyle irtibat halindedir, çünkü bilen kişiyi dinlemek zorundadır. Ama bilgiye tek sahip olan kullanıcıdır. Katılıyor musun, Amantha?

— Bana her bir argümandan sonra görüşümü belirteceğimi söylediniz, ama siz çok uzun ve zorlu bir söylemde bulunuyorsunuz. Öyleyse sonuna kadar gidin de daha iyi anlayalım. Ama konumuz delik ayakkabılar, Viyana valsleri veya kanarya avı değil, şiiirdi.

— Aynen öyle! Taklitçi, dolayısıyla da şair konusuna dönüyorum. Bir nesneyi temsil etmekle yetindiği için, nesnenin ne güzellik veya önemine dair bir bilgi edinir (ki bu bilgiyi ancak kullanım verir) ne de nesneyi bilen ve nasıl temsil etmek gerektiğini söyleyen kişiyle sohbet edilerek kazanılan aydınlık kanaati. Kısacası, mimesisçinin kopyaladığı nesnenin güzelliği ve kusurları konusunda ne sahici bilgisi vardır ne de aydınlanmış kanaati. Mimesis konusundaki yetkinliği bu iki eksiğe dayanır. Ama, nitelik ve kusurlarını fark etmeksizin, nesneleri kopyalamaktan vazgeçmez yine de. Mimetikte kılavuzu, görünüşten ibaret olan –hatta ticari diyebileceğim– “güzellik”tir. Boyun eğmiş kanaat ve hiçbir şey bilmeyenler bu güzelliğin peşinden koşarlar.

— Siz öyle diyorsanız...

— İki noktada anlaştığımızı söylersem sanırım yanlışmış olmam. Birincisi, taklitçi taklit ettiği nesneler hakkında en ufak bir rasyonel bilgiye sahip değildir; mimesis de ciddiyetten uzak bir eğlenceden

başka bir şey değildir. İkincisi, trajik ilham perisini aleksandrinerle, epik veya iambik dizelerle, onlu hece ölçüsüyle kızdıranlar da alabildiğine mimesisçidir. Ne diyorsun, Amantha?

— Diyorum ki hasmınız sizi alt etmişse, önerdiği anlaşmayı imzalamaktan başka çare yoktur.

Sokrates ona şaşkınlıkla baktıktan sonra yavaşça yüzünü Glaukon'a döndü:

— Sadık dostum Glaukon! Taklit işleminin Doğru İdeası'nın egemenliğinden üç derece uzak olduğunu kabul ediyor musun sonunda?

— Evet, dedi Glaukon korkuyla, üç derece...

— ... sıfırın altında üç derece! diye dalga geçti Amantha. Taklit işleminin korkudan kanı, soğuktan da taşakları donmuş adeta. Tıpkı senin gibi, sevgili kardeşim!

Şok geçiren Glaukon'un yüzünü görünce Sokrates kahkahayla güldü:

— Yapma, kabalık etme, hanım kızım! Meseleyi başka bir açıdan ele alalım. Sevgili Glaukon, defalarca gördük ki değişmez bir büyüklük uzaktan veya yakından bakılmasına bağlı olarak kendisiyle eşit görünmeyebiliyor. Sudayken kırık görünen değnek havaya kaldırdığında düz duruyor. Renklerin kullanımıyla elde edilen bir görsel yanılsama dolayısıyla aynı nesne bir oyuk gibi de görülebiliyor bir yumru gibi de. Bu deneyimler Özne için tabii çok tedirginlik vericidir. Resimde *trompe-l'oeil* denen hile, sihir numaraları ve bu tür bütün hileler ancak doğamızın bu talihsiz özelliği sayesinde veya, istersen şöyle söyleyeyim, algı kapasitemizin bu sınırlılığı yüzünden bizi etkileyebiliyorlar.

— O halde yanılmaya mahkûm muyuz?

— Kesinlikle hayır! Ölçü, sayı, tartı bizim için harika bir yardımcı. Bu rasyonel eylemler sayesinde Özne içsel olarak görünmenin başboşluğuna, büyüklük, sayı veya kütle konusundaki değişkenliklerin yarattığı kaçamak saplantıya teslim olmaz. Dayandığı ilke bundan sonra hesaplama, ölçme veya tartma yeteneğidir. Gelgelelim bu yeteneklerin sonuçta akla dayandığını, aklın da Özneye içsel olduğunu savunabiliriz.

— Öyleyse, dedi Glaukon sevinçle, Özne taklit fantazmagorileri-

ni kendi oluşundan söküp atabilir.

— Aman, aman! O kadar hızlı gitme! Hesaplamaya yetenekli olan ve iki unsur arasında üstünlük, aşağılık veya tam eşitlik gibi nicelik ilişkileri olduğunu söyleyen bu Öznenin söz konusu unsurların çelişkili olduğunu ilan ettiği görülür. Oysa anlaşıştık: Aynı öznel eğilimi kullanan bir Öznenin aynı şeyler hakkında aynı anda çelişkili yargılar vermesi imkânsızdır.

— Hani üçe ayırmış olduğumuz Özne mercileri anlamındaki Özne mercii mi? diye sordu Amantha.

— Aynen öyle. Sonuç gayet açık: Öznenin ölçü ve sayıya karşı hüküm veren mercii ile ölçü veya sayıya uygun hüküm veren mercii aynı olamaz. Bu mercilerden birincisi Özne hayvani olan yanı organize ederken ikincisi bu sınırlamaları aşar.

O zaman Amantha:

— Nasıl yani, şimdi siz bizi şairlerin hayvan olduğuna mı inan-dırmaya çalışıyorsunuz?

— Ben öyle bir şey söylemedim! Ama sonuçta resim ve mimesi-sin yönettiği bütün sanatlar eserlerini Hakikat'ten uzak, hatta bire-yin tekil bir hakikat sürecine katılmasından uzak yaratırlar. Bu sö-zümona sanatsal pratiklerin bireyde doğruluk ve tutarlılığın tama-men dışında kalan şeyle ilişkisi, suç ortaklığı, yozlaşmış bir dostlu-ğu yoktur. Boşlukla birleşmiş boşunalık (*vacuité*) olan mimetik içi iki kat boşaltılmış boşunalıktan başka bir şey üretmez.

— Bu ne şiddet, bu ne celal! diye kesti Amantha. Söylediğim gibi, şiirle resim arasında özdeşlik varsayarak kolaya kaçırıyorsunuz. Ör-neğinizi fotoğraftan, hatta fotoğraf sanatının kötüsünden ayırmaktan zorlandığımız taklitçi resimle sınırlayarak durumu iyice vahim bir hale getiriyorsunuz. Tumturaklı bir edayla “Kanıtladım,” diyorsu-nuz ama, kusura bakmayın, hiçbir şeyi kanıtlamış değilsiniz!

— Genç kızları şairlerin avukatı yapmak lazım, diye yorumladı Sokrates. Davayı kesin kazanırlar!

— Bir de kadın düşmanlığı yapmayın, lütfen! Resim örneğini bir yana bırakıp, Öznenin şiirle akrabalığı olan mercii hangisiyse onu betimleyemez misiniz? O zaman şiirin öznel etkilerinin –sizin deyi-minizle– “içi iki kat boşaltılmış boşunalık”tan ibaret mi olduğunu, gerçekten değerleri olup olmadığını görürüz.

— Demek bana meydan okuyorsun! dedi Sokrates hayranlıkla. Pekâlâ. Başka türlü yol almaya çalışalım. Bir bakalım... Mimetik şiir insan türüne özgü pratikleri başlıca iki biçimde taklit eder: zoraki eylem ve gönüllü eylem. İki durumda da şiir bu eylemlere girişmiş bireyleri ruh hallerinin mutlu mu üzgün mü, o ruh hallerini kederli bir bunalım olarak mı yoksa mutluluk verici bir heyecan olarak mı yaşadıklarına göre temsil eder. Katılıyor musun, sevgili Amantha?

— Birçok şiir hüznün ve sevinç duygularını konu eder, doğru. Yine de şiir lirizmden ibaret değildir.

— Ama lirizm –en azından kamuoyu için– şiirin en önemli parçasıdır.

— Ama herhalde kanıtlamalarınızı şiir kitaplarının garlardaki satış rakamlarına veya şairlerin televizyondaki reytingine dayandırmayacaksınız, değil mi?

— Aklımdan bile geçmez! Benim sorum şu: Duyguların egemenliğine elverişli bir durumdayken bir birey Bir'in mi İki'nin mi sancağı altındadır? Demek istediğim, kendisiyle barışık mıdır, yoksa kendi kendine isyan halinde midir? Bilişsel düzeyde karşımızdaki birey, aynı nesneyle ilgili eşzamanlı olduğu halde çelişkili olan gör-sel algıların tedirgin ettiği bireydir. Peki bu bireyi, pratik düzeyde, sevinç ve hüznün kendisine karşı isyan ve savaşa sevk ettiği bireyle karşılaştıramaz mıyız?

— Tamam da, dedi Amantha, bunlardan söz ettik! Hatırlıyor musunuz, dün gece yarısıydı, aşağı yukarı, Thrasymakhos'la hesabımızı gördük, her Öznenin bu tür binlerce çelişkiyle dolu olduğunu söyledik.

Elini alnına götüren Sokrates:

— Doğru ya, haklısın! Yine de gecenin yorgunluğuyla ihmal ettiğimiz bir noktayı eklemek gerekiyor.

— Hangi noktayı? diye sordu kuşkulanan Amantha.

— Kabaca söylersek, kaderin darbelerini –en kötüsünü düşünelim, evladının veya sevgilisinin ölümü– aktif bir ölçü mefhumuna bağlayan bireyin bu tür darbelerle başka birinden daha kolay katlandığını kanıtlamıştık. Şimdi de bu eğilimin hiçbir şey hissetmemesinden mi, tam anlamıyla duygusuz olmasından mı, yoksa böyle bir duygusuzluk imkânsız olduğu için ruhunun gücünü çaresizliğinin

büyükliğini ölçebilmesinden mi aldığını incelememiz lazım.

— Tabii ki ikinci hipotez doğru, dedi Glaukon göğsünü gere gere.

— Peki belli bir birey kedere direnmesini, en azından ona karşı şiddetli bir savaş vermesini sağlayan bu rasyonel gücü hangi bağlamda kullanır? Başka insanların gözü üzerindeyken mi? Yoksa yalnızken, kendi tekiliğinden başka bir şeyle ilgilenmediği zaman mı?

— Özellikle başkalarının gözü üstündeyken duygularına hâkim görünmesi gerekir. Yalnızken, bence, evladı öldürülmüş biri, kadın veya erkek, acıyla bağırarak, üstünü başını yırtıp yerlere yatacak, saatlerce ağlayacak veya sersem gibi kıpırdamadan duracak, hasılı insan içinde yapmaya utanacağı her şeyi yapacaktır.

— Çarpıcı bir betimleme yaptın, sevgili Glaukon, çok iyi bir psikologsun. Ama şu anda acıların fenomenolojisinin ötesine geçmemiz gerekiyor. Herhangi bir bireyde duygulara gösterilen öznel direncin kaynağı içkin rasyonel yasadır, insanın kendisini kederine bırakmasına yol açansa mutsuzlukların zorunsuzluğudur.

Sabırsızlanan Amantha araya girdi:

— Nereye gelmek istediğinizi kesinlikle anlamıyorum. Bu değerlendirmeler ile şiir arasında nasıl bir ilişki var?

— Sabırlı ol, güzelim! Psikolojikten mantıksala, oradan şiirsele geçeceğim.

— Öyleyse daha fazla beklemeden ilk sıçramayı yapın!

— Sözü ettiğimiz bireyin, diyelim ki en sevdiği evladını kaybetmiş kişinin aynı anda aynı durumda çelişkili iki yönelim arasında parçalandığını söyledik. Öyleyse ona İki'nin zorunluluğunun ege-men olduğunu, yani içsel olarak ikiye bölündüğünü kabul edelim.

— İki parçaya mı?

— Neredeyse öyle! Bir yandan, yasanın buyruğu ne olursa olsun rasyonel yasaya uymaya hazır bir benliği vardır. Akıl der ki, hayatın acılı anlarında en doğrusu sükûnetini olabildiğince koruyup çevrenizdekileri terk edilmişliğin yürek parçalayıcı çılgınlıklarına maruz bırakmamaktır. Tabii öyle olaylar vardır ki Öznenin kaderi konusunda iyi ile kötü arasındaki sınır belli değildir. Uzun süren gelecek, başına gelenlerle ölümcül şekilde yaralanmış olana nadiren iyi davranır. Aslında bireysel varoluşun sınırları içinde kalan hiçbir şey insanın kendi acısı içinde boğulmasına değmez. "Fareleri yakaladıktan son-

ra ne önemi var kedinin renginin,” diyen kişi gibi tek derdimiz etkililik olsa bile, bize en çok yardımcı olacak şeyin yolunu kesen şeyin aşırı keder olduğu görülür.

— Bunun nedenini ve nasılını anlamadım.

— Diyelim ki masaya büyük para sürülmüş, sen de zar atıyorsun. Üst üste beş kez çok kötü geliyor zarlar: üç, dört, hatta iki. Rakibinin sevinçten gözünün parladığını görüyorsun. Ne yaparsın? Kendini üzüntü ve öfkeye kaptırıp zarları suratına mı fırlatırsın? Yoksa içinden bir zar atımının tesadüfü asla ortadan kaldırmayacağını söyleyip bu sayede soğukkanlılığını korur musun? Kaderin darbelerine rasyonel bir kurala göre tepki göstermek gerekir. Sızlanıp dövünmek çocukça bir tepkidir. Bizler çoğu zaman patetik bireyler oluruz ve bizim için de kural şudur: Bizim gibi patetik bireylerin Özneye dönüşebileceğine, Öznenin bireyi hastalanana iyileştirmeye veya düşmüş olanı en kısa sürede yerden kaldırmaya alıştırılabileceğine güvenmek. Doğru karar her zaman şikâyeti ortadan kaldırır.

— Sizin bu veciz sözleriniz hangi hasta olsa içindeki yozlaşmaz yanı ayağa kaldırır. Ama şiirleri reddedeyim derken bize bir şiir yazmıyor musunuz?

— Yine senin ironik sözlerine karşı kendimi savunmak için mantığın kalın siperleri arkasına saklanacağım. Bana tek tek cevap ver. İkimizdeki en yüksek öznel merci, Düşünce, rasyonel ilkeye uymak istemiyor mu?

— Evet, en azından size göre öyle.

— Bireyde duygusal anılar uyandıran merci için şikâyet etmek insanın bıkmadığı bir keyiftir, bu konuda ne düşünüyorsun?

— Kolayca tahmin edebiliyorum, bu merciin irrasyonel, kısır ve hatta –formunuzdaysanız– korkaklığa çok yakın olduğunu söyleyeceksiniz.

— Söyleyeceklerimi ağzımdan aldın! Öyleyse sayıca çok olduğu gibi çok da değişkenlik gösteren taklitlere kendini açanın Duygulanım adını verdiğim alıngan, huysuz, burnundan soluyan, dengesiz öznel merci olduğunu görüyoruz. Buna karşılık mantıklı ve sakin olan mercii, kişisel sürekliliğin bu muhafızını taklit etmek kolay değildir. Taklit ettiğimizi varsayalım, tiyatro şenliklerinde toplanan bireylerin oluşturduğu karma yığının bu merci ile özdeşleşmesi de ko-

lay olmaz. İşte o zaman mimesisçi şairin neden Öznenin rasyonel mercii ile hiç alışverişi olmadığını ve tekniğinin neden bu mercii tatmin edemeyeceğini anlarız: Hedefi büyük kitleye ulaşmak olduğu için suç ortağı işte bu huysuz, burnundan soluyan, dengesiz ve alıngan mercidir, çünkü en kolay onu taklit ederiz. Katılıyor musun, sevgili Amantha?

— Birbirleriyle yakından ilişkili bir sürü soru sordunuz, ama dün gece Thrasyamakhos'u eleştirdiğiniz gibi, konuşmanızı başımdan aşağı resmen boca ettiniz. Parlak gösterenlerle sıırıslıkam ıslandım! Size ancak şöyle tezahüratta bulunabilirim: “Yürü be Sokrates, kim tutar seni!”

— Yürüyeceğim! Bence argümanımın aksi kanıtlanamaz; taklitçi oldukları sürece şairleri eleştirmemiz ve onları ressamlarla aynı tabela altına yerleştirmemiz adalete uygundur. Eserlerinin Hakikat açısından pek az önemli olmalarıyla şairler resamlara benzerler. Şairlerin Özneyi Doğru'nun evrenselliğine yönlendiren kısımla değil de Öznenin heteronom kısmıyla ilişkili olmaları da bu karşılaştırmayı destekler. Bu tür şairleri komünist kuralların egemen olduğu topluluğumuzdan menetmemiz de adalete uygundur. Çünkü şairler Öznenin tamamen ampirik kısmını etkinleştirirler; o kısmı hayali yapılanmalarla besleyip yeniden güçlendirirken rasyonel kısmı, hakikatlerin diyalektiğine yönelik olan tek kısmı zayıflatırlar. Bununla bir ülkeyi en kaba gericilere teslim etmek arasında, gericilerin doğru siyasetin, eşitlikçi siyasetin, özgürleşme siyasetinin taraftarlarına zulmetmesine göz yummak arasında bir fark yoktur. Mimesise boyun eğmiş şiir hakkında şunu söylemek gerekiyor: Bu şiir bir Öznenin oluşuna katılması gereken bireye nefret edilesi bir düşünce yönelimi yerleştirir. Bu şiir düşünülmez olanı ve düşünülmeyi över; anlam bulanıklığından, büyüklük ile zillet arasındaki ayrımsızlıktan beslenir, aynı konudaki ezgilerini kâh epik abartı formunda kâh melankolik küçümseme halinde besteler. Dolayısıyla şair Hakikat'le arasında sonsuz denebilecek bir uzaklık bulunan hayali eğilimlerden başka bir şey yaratmaz.

— Vay canına! dedi Amantha. Alın size birinci sınıf bir antiretorik retorik!

— Sen daha ne gördün ki! Ben şiirin sadece küçük suçlarını ele

aldım. Nice beterleri var.

— Aman Allahım! diye haykırdı Glaukon heyecanla. Korkunç bir gericiye ve bir ressam parçasına benzetilmekten daha kötü ne olabilir ki?

— Beteri, şiirin en düzgün insanların zihnini kasıp kavuracak güçte olması. Çok az insan onun elinden kurtulur, ne sen kurtulabilirsin ne de ben.

— Siz bile mi? İnanmıyorum.

— İstersen içimizden en iyi olanlar üzerinde kendin dene. Homeros'u veya büyük bir trajik şairin en sevdiğimiz kahramanlardan birinin acının doruğundaki halini taklit ettiğini (iniltilelerle örülü uzun bir anlatı okur, saçlarını yolarak ve gong vuran bir Budist rahibi gibi göğsünü yumruklayarak şarkı söyler) duyduğumuz zaman, o köşeye sıkışmış kahramanla özdeşleşmekten büyük bir haz aldığımızı biliyorsun. Bize böyle hissettiren bir şairi büyük bir ciddiyetle överiz.

— Euripides'i okurken böyle hissettiğimi itiraf ediyorum.

— Ben de Aeskhylos'u okurken. Kuşak farkı işte... Her halükârda sen de fark etmişsindir, özel hayatımızda bizler büyük bir yasla yıkıldığımızda deminki kahraman gibi yapmayız. Hatta tam tersini yapmakla övünürüz: Acı yoğunlaşıp bir tür sükûnete, düşünceli cesarete dönüşür, duygular gösterilmez. Bir Özneye ötekileri sakinleştiren bu ölçülülüğün yakıştığına, trajedilerdeki gibi bile olsa ağlayıp sızlamanın tanıklarına da bulaşan bir bireysel dağınıklıktan ibaret olduğuna ikna olduk.

— Babam Ariston öldüğü zaman ben de aynen söylediğiniz gibi düşündüm. Ama içimden ağlamak da geldi!

— Sevgili karım Ksanthippe kansere yakalanınca o korkunç tartışmalarımızı ve elinde oklavayla beni beklediğini unuttum, gözyaşlarımı ve çığlıklarımı tutamadım... Ama şimdi argümanıma dönelim. Şairin öne çıkardığı öyle bir adam ki günlük hayatta ona benzemeyi kabul etmez, utanç sayarız. Peki onu sahnede görünce veya acısını taklit eden şiirin etkisi altında kalınca, hiçbir olumsuz duygu hissetmediğimiz yetmiyormuş gibi zevk almamız, ellerimiz patlayınca kadar alkışlamamız normal mi sence?

— Harbiden tuhaf, doğru.

— Problemin iyice derinine inelim. Önce, yakınlarımızı kaybetti-

ğimiz zaman yaşadığımız üzüntüler esnasında bastırmaya çalıştığımız dürtüye; gözyaşları, ahlar ve inilti isteyen, çünkü özü tam da bunları arzulamak olan dürtüye bir bakalım. Sonra tam da bu dürtüyü, Duygulanım'ı tetikledikleri ve onun tatminini hazırladıkları için şairlerin bize haz verdiğini düşünelim. Son olarak da karşıt dürtüyü, en iyi kısmımız olan Düşünce'nin, bilgi ve disiplini birleştiren bir eğitimden yoksun kalınca, başkasının üzüntülerini sahneleyen tiyatro gösterisinden beslenen şikâyet dürtüsünü denetim altına almakta zorlandığını aklımızdan çıkarmayalım. Nitekim herkes zannediyor ki iyi bir insan olduğunu iddia ettiği halde her fırsatta şikâyet edip ağlayan bir bireye, gösteri olduğu sürece, acımakta veya onu övmekte, acısının uluorta ifade edilmesinden bir haz duymakta utanılacak bir şey yoktur; bütün şiiri reddederek bu hazdan yoksun kalmak söz konusu bile olamaz. Dürtülerle ilgili bu yasayı yerleştirmekte pek az insan başarılı olur: Keyif nedenleri başkalarıyla bizler arasında ayırım gözetmeksizin gidip gelir. Başkasını seyrederek acıma nedenlerini besleyip güçlendirenler kendi patetik dürtülerini denetim altında tutamazlar.

— Size ancak katılabilirim, dedi Glaukon etkilenmiş bir şekilde.

Bu onaydan memnun olan Sokrates açıklamasına aynı hızda devam etti:

— Gülünç olanla patetik olan için aynı şeyi söyleyemez miyiz? Komik bir piyeste, hatta bazen kendi aramızda kaba ve aptalca şakalar dinliyoruz, sonra ne oluyor? Normalde kendi kendimize bu tür aptalca şeyler anlatmadığımız halde hiç vicdan azabı duymadan göbeğimiz çatlayıncaya kadar gülüyoruz. O zaman kötü bir melodramın seyircisiyle birebir aynı durumda oluruz. Acımanın kaba hileleri sonucunda özdeşlik kurduğumuzda olduğu gibi, aklın ciddiye-tinin yardımıyla, soytarının teki olarak görülme korkusuyla bastırdığımız o ne pahasına olursa olsun güldürme arzusuna bir başkasının teslim olması yeter, biz de peşinden gideriz. Giderek gardımızı düşürür ve hiç farkına bile varmadan kendimizi koyveririz, sonunda yakın çevremizde basit bir palyaçoya dönüşürüz.

— Komedi ile trajedi arasında kurduğunuz paralellik çok çarpıcı, dedi Glaukon hâlâ büyülenmiş gibiydi.

Sokrates iyiden iyiye havaya girdi:

— Bu düşünceyi bir Özneye dahil olma yolundaki bir bireyin bütün duygularına teşmil edebiliriz: arzu, acı ve zevk düzeyine (sözgelimi aşk keyifleri veya siyasi öfke). Bu duyguların eylemlerimizden ayırlamayacağını iddia ediyoruz biz: Şiirin ürettiği taklit bu duyguları yeşertir, kurutulması gereken otları sular, (içimizde) itaat etmesi gerekeni kumanda odasına çıkarır. Bu nedenle komik veya trajik şiir en büyük rasyonel dileğimizle çelişir: daha kötü ve dolayısıyla daha mutsuz olmak yerine daha iyi ve dolayısıyla daha mutlu olmak.

— Bence dava karara bağlanmıştır, dedi Glaukon.

Sokrates o zaman tumturaklı cümlelerle sözlerini bağlayabileceğini düşündü. Derin bir nefes aldıktan sonra:

— Sevgili dostlarım, Homeros'un Yunanistan'ın öğretmeni olduğunu, bütün varoluş düzeneğine onun şiirlerinden yola çıkarak anlam vermek ve bu şekilde yaşamak için insan işleri ve eğitim konusunda onu kılavuz seçmek ve ondan ders almak gerektiğini söyleyen hayranlara rastlarsanız, bu şiir sevdalılarını sevinçle kucaklamak, onlara sarılmak, onları alabildiğine saygın insanlar olarak görmek; Homeros'un en büyük şair ve trajik şiirin yaratıcısı olduğu konusunda onlarla hemfikir olmak, ama kendi inancımıza da bağlı kalmak gerekir. İnancımızın olumlayıcı kısmı şudur: Beşinci siyasetimize uygun şiirler fikirlerimize adanmış marşlar ve bu siyaseti ete kemiğe büründürenlere yazılmış övgülerdir. Olumsuzlayıcı kısmı ise şu: Lirik veya epik ilham perisini bunlarla aynı kefeye koyarsanız, kolektif disiplinin ve —ortak olarak ve ortak olana göre— evrensel anlamda en iyisi olduğunu söylemekten bıkmadığımız ilkenin yerine haz ve acı kitleyi ele geçirir.

Sokrates soluklandı. Dışarıda, güneş denizin üstünde neredeyse gözden kaybolmuş, sütunların gölgeleri —kendisinden başka hiçbir şeyi taklit etmeyen soyut bir tablo gibi— karoların üzerinde açıkly koyulu çizgiler oluşturmuştu. O sırada Amantha birden silkindi ve güzel, opak gözlerini Sokrates'e dikti:

— Sevgili hocam, yersiz bir gözlemde bulunabilir miyim?

— Oynadığın rol genellikle bu değil mi zaten, boyun eğmek bilmeyen genç kadın? dedi Sokrates, dostane olmaktan ziyade bıkkın bir tutumla.

— Ne şiir ne de tiyatro konusunda beni ikna edebildiniz. Hedefiniz –dışsal nesnelerin ve ilkel duyguların kopyalanmasından ibaret olduğu varsayılan bir sanat– çok küçük olduğu halde sanki bütün alanı temsil ediyormuş gibi davranıyorsunuz. Çizdiğiniz şemaya ne Pindaros, ne Mallarmé, ne Aeschylus, ne Schiller, ne Sappho, ne Emily Dickinson, ne Sophokles, ne Pirandello, ne Ezop, ne de Federico Garcia Lorca girer.

Gergin görünen Sokrates sessiz kaldı. Glaukon'un gözleri faltaşı gibi açıldı. Birden tereddüde düşen Amantha sözlerini şöyle sürdürdü:

— Bana öyle geliyor ki... Argümanlarınızın bir kısmıyla bir bakıma kendinizi savunuyorsunuz. Adeta şairleri ve sanatlarını siyasi topluluğumuzdan kovduğunuz için, belki en başta da kendinizden, özür diler gibisiniz.

Sokrates de önce bir hayli tereddüt etti, sonra vazgeçemeyeceğini anladı:

— Söylediğin bütünüyle yanlış değil. O hükmü vermeye beni mecbur eden saf akıldı. Ama sen beni kültürsüzlük ve kaba popülizmle suçlamıyorsun, o yüzden ben de sana şunu hatırlatayım: Kavgayı ben başlatmadım. Şiirle felsefe arasındaki ihtilafın geçmişi çok gerilere gider. Şairlerin felsefe ve filozof hakkındaki şu eski tanımlarını kanıt olarak göstermek istiyorum:

- *Felsefe: Sahibine havlayan köpek.*
- *Delilere yaraşır alengirli sözler.*
- *Tanrı'yı yenebileceğini sanan bilgiler topluluğu.*
- *Madem berduşsun, yumurtla bir fikir.*

Şairlerin bu kadim düşmanlığının kanıtı olan bunlara benzer daha binlerce örnek var.

— Peki ama eski hataları tekrarlayanın ne yararı var? diye directti Amantha. Felsefe ile şiir arasında yeni bir barış tesis etmemek için bir neden var mı?

— Bak, şunu açık seçik söyleyeyim: Hazza yönelik mimetik şiirin komünist bir siyasi toplulukta hak ettiği yere dair öne sürebileceği bir argüman varsa, o yeri vermekten mutluluk duyarız. Çünkü bu şiirin bizi baştan çıkarmaya devam ettiğinin pekâlâ bilincindeyiz.

Lakin bize göre Doğru'nun apaçıklığı olan şeye ihanet etmeye hakkımız yok.

— O zaman, dedi Amantha gülümseyerek, sevgili kardeşimi bu uzlaşmaya razı edin.

— Zevkle! dedi keyfi yerine gelen Sokrates.

Glaukon'a dönerek sözlerine ekledi:

— Sevgili dostum, her şeye rağmen epik şiir seni baştan çıkarmıyor mu, özellikle de büyüsunü sergileyen Homeros'un ise?

— Ne yazık ki evet, diyerek itiraf etti Glaukon acınası bir halde.

— Diyelim ki harika bir marş yazdı, bu durumda onu aramıza kabul etmek doğru olmaz mı? Daha da ileri gidelim. Diyelim ki bizim gibi şair olmayan, sadece şiirleri seven taraftarları mensur şiiri savunuyor ve bize şiirin sadece güzel ve hoş olmadığını aynı zamanda komünist siyaset ve sıradan insanların hayatı için yararlı olduğunu kanıtlamaya çalışıyorlar. İyi niyetle dinleyelim: Şiirin hem hoş hem de yararlı olduğunu kanıtlarlarsa bizim için çok büyük bir kazanç olur!

— Peki o zaman sizin şu amansız kanıtlamanız ne olacak? diye sordu Glaukon, bu sözü yüz seksen derecelik bir tornistan olarak yorumladığı için tedirgindi.

— Avukatlarının yapacakları savunmayla şiirin aklanabileceğine bir an bile inanmadığı için böyle söylüyor Sokrates, dedi Amantha.

— Aklayabilmelerini ne çok isterdim bir bilsen! diye atıldı Sokrates. Diyelim ki böyle bir işin üstesinden geldiler, o zaman da tutkularının kendilerine zarar verdiğini fark eden âşıklar gibi yapacaktık: Onlar tutkularından vazgeçip ayrılır, koparlar. Korkunç bir şiddet bu, ama yaparlar. Güzelim kent-devletlerimizin bizden esirgemediği eğitimle koşullanmış olduğumuz için biz de epik, lirik veya trajik şiire büyük bir aşk besliyoruz. Şiirin kendisini üstün, doğru-dan-da-öte göstermesine seviniyoruz! Ama kendisini gerekçelendirme zorunluluğundan uzak olduğu sürece, hem onu dinleyeceğiz hem de Glaukon'un sözünü ettiği “amansız kanıtlamalar”ı dilimizden düşürmeyeceğiz. Çünkü insanların çoğunluğunun tutulduğu bu çocukluk sevdasını biz reddediyoruz. Bu tür şiire –sanki bir hakikat sürecine katılıyormuş gibi– ciddiyetle bağlanmamak gerektiğini seziyoruz. Dinlerken veya okurken, insanın mahrem ve öznel sağlam-

lığını en büyük tehlikeye maruz bırakan şey olarak şiirin büyüüne güvenmemek gerekir. En doğrusu da şiir hakkında söylediklerimizden bir yasa çıkarmaktır.

— Verdiğiniz ödünler pek büyük değil, dedi hayal kırıklığına uğrayan Amantha.

— Çünkü bu çok büyük bir savaş, sevgili genç dostlarım, sandığınızdan çok daha büyük, her Öznenin etkileneceği çok büyük bir savaş: İyi veya Kötü, bir hakikatin yaratılması veya muhafazakârlığın zaferi. Bu savaşta şan ve şöhrete, zenginliğe ve iktidara güvenmemeliyiz. Bunlar bizi öznel niteliklerin kraliçesi olan adaleti ihmal etmeye sevk eder. Ama, heyhat, şiire de güvenmemeliyiz.

— Amin! diye atıldı Amantha.

Ama Sokrates hiçbir şey duymamış gibi yaptı – ve yapacaktı.

SONSÖZ

Öznelerin Hareketli Ebediyeti

(608b-621b)

SIRA SIRA SÜTUNLARIN arkasında kareler halinde görünen gökyüzü kurşuni mora bürünmüştü. Gece yaklaşırken yapış yapış sıcak her şeyi sarıyordu. İnce siyah elbisesiyle sandalyesinde dik oturan gözleri kapalı Amantha bir salon kâhinine benziyordu. Ellerini başının arkasında kavuşturmuş olan Amantha halının üzerine uzanmıştı. Bitkin görünen Sokrates volta atıyordu. Thrasymakhos ise adeta sihirle ortadan kaybolmuştu.

Sahneye hareket getiren Amantha oldu:

— Bir hakikate dahil olarak Özne haline gelen bireylere birtakım ödüller, üstün başarı mükâfatları var mı?

Yattığı yerden bir gıdım kımıldamayan Glaukon ekledi:

— Bu tür dönüşümlerin zorluğu göz önünde bulundurulursa, çok gösterişli ödüllerin olması lazım.

Sokrates homurdandı:

— Varoluşun çocukluk ile yaşlılık arasında kalan bölümünü hangi gösterişlerle süslemek isterdin? Ebediyetin yanında –varsa öyle bir şey– bu süre gülünç denecek kadar kısa kalır.

— Bu orantısızlık size neler düşündürüyor? diye mırıldandı Amantha. Hâlâ siyah elbisesi içinde dik oturuyordu, gözleri kapalıydı.

— Bir Ölümsüz’ün ebediyeti bir yana bırakıp bu tür fani şeyleri ciddiye alabileceğini mi sandın?

— Yok canım, olur mu öyle şey? Ama siz buradan nereye gelmek istiyorsunuz?

— Tahmin etmiş olmalıydın: Bir bireyin dönüşebileceği Özne ölümsüzdür, ebedidir.

— Vay canına! diye haykırdı Glaukon şaşkınlık içinde. Ben böyle bir şeyi tahmin edemezdim! Peki Öznenin ölümsüz olduğunu kanıtlayabilir misiniz?

— Sen de kanıtlayabilirsin, çok kolay.

— Nereden başlayacağımı bilmiyorum. Ama siz bu “çok kolay” kanıtlamayı açıklarsanız, en azından anlamaya çalışırım.

— Koca kulaklarını iyi aç, sevgili Glaukon. En sıradan anlamıyla iyilik ve kötülük diye bir şeylerin olduğunu söyleyen apaçıklıktan yola çıkıyoruz. Kötülük: öldürme ve yok etme gücüne sahip her şey; iyilik: dinçleştirme ve esenlik verme gücüne sahip her şey. Belli bir kötülük ise tekil şeylerle ilgilidir. Örneğin gözlerin çektiği kötülüğe “oftalmi”, bütün vücudun çektiği kötülüğe “hastalık”, buğdayinkine “yanık hastalığı”, ağacınkine “çürük”, demirinkine “pas”, vb. denir. Nitekim neredeyse bütün tekilliklere kendisine özgü içkin bir kötülük, bir bakıma doğuştan bir hastalık denk düşer. Her bir tekillikğin yok olmasına işte bu kendisine özgü içkin kötülük, bu yapısal illet yol açar. Bu kötülük de yokedemezse hiçbir şey yokedemez onu. Bir şeyin nötr halinin –ne iyiliği ne de kötülüğü– hatta iyiliğinin o şeyin ölümüne yol açmayacağını anlamak için iyilik ve kötülük tanımımızı hatırlamak yeter. Dolayısıyla bir tür gerçek varlığa musallat olup onu yozlaştırdığı halde tekillik olarak tam anlamıyla ortadan kaldıramayan –varlığın ayrımsızlığı içinde eritemeyen– bir kötülük, yani hastalık varsa, bu şekilde oluşmuş bir varlığın ölemeyeceğini biliriz.

— Bu argüman biçimsel şeması itibarıyla çürütülemez, dedi Glaukon. Yine de önce böyle bir varlığın olduğunu kanıtlamak gerekiyor.

— Göreceksin ki, dedi Amantha boğuk bir sesle, o varlık Özne. Bizim Sokrates'te iyileşecek hastanın doktor ayağına gelir.

— Zaten Öznenin söz ediyorduk, dedi Sokrates. Hatta Öznenin oluşu meselesini tam da sen sormuştun. Öyleyse bir argümanın hedeflediği sonuca uygun olması doğal değil mi? Adım adım takip et beni, güzelim.

— Başüstüne, hocam!

— Öznenin bütünlüğünü tehdit eden içkin eğilimler var mıdır, yok mudur?

— Vardır tabii! Aşırı öfke, korkaklık, cehalet...

— Peki Öznenin bu hallerinden birinin onu çözülmeye veya yokluşa sevk ettiğini söyleyebilir miyiz? Ama dikkatli ol! Ölümcül bir hataya düşmeyelim: Adaletsizliğin Özneye içkin olan kötülük olduğunu bahane ederek akıldan yoksun ve adaletsiz bir bireyin suçüstü yakalanınca adaletsizlikten öldüğünü sanmayalım!

— Neden olmasın ki? diye sordu Amantha imalı bir ses tonuyla.

— Çünkü o zaman “birey” ile “Özne”yi birbirine karıştırmış oluruz. En baştan alalım. Bedenin yapısal illetlerinin ifşası olan hastalık bedeni kemirir, yiyip bitirir ve kelimenin tam anlamıyla beden olmaktan çıkarır. Aynı şekilde, biraz önce sözünü ettiğimiz bütün nesnel tekillikler, kendilerine içkin olan –sanki doğal barınakları bu tekilliklermiş gibi içlerine yerleşmiş ve onları parça parça yozlaştıran– kötülüğün etkisi altında varlık-olmayana doğru yol alırlar. Özne meselesini de aynı açıdan inceleyelim. Sanki doğal barınağıymış gibi içine yerleşmiş olan içkin kötülüğünün, adaletsizliğin bu meşhur Özneyi maddi taşıyıcısı olan bedeninden ayırarak öldürecek kadar yozlaştırıp soldurduğu sonucuna mı varacağız?

— Bana öyle geliyor ki, diye cevap verdi Amantha, bir hakikatin kaynağı olan Özneye dahil olmuş birey ile bu Özneyi birbirine karıştırmak demek olur bu. “Nesnel tekillikler”den söz ettiniz, ama bir Özne tam olarak nesne değildir.

— Tam isabet, zeki kız! Ayrıca bir şeyin kendi kötülüğü son noktasına ulaşmadan başka bir şeye özgü bir kötülükle yok olduğunu savunmak akla sığmaz. Ama, gençler, bu noktada ayrıntıya girmek lazım. Örneğin kendileri olarak gıda maddelerinin –ister haftalar önce avlanmış, ister bozuk bir buzdolabında uzun süre beklemiş, ister güneşte kalıp bozulmuş olsunlar, isterse başka bir iğrenç nedenle– beden ölümünün doğrudan nedeni olabileceğini söylemek yerine; bu gıda maddelerinin vahim kusurlarının bedenin kendisine özgü kötülüğü, yani hastalığı aktifleştirdiğini ve ölüme ancak bu kötülüğün yol açabileceğini söyleyeceğiz. Bozuk gıdaların ancak dolaylı yoldan, hastalık aracılığıyla bir rolleri olur canlı bir beden yok olu-

şunda. Tekilliği gıda maddelerinin tekilliğinden mutlak anlamda farklı olan bedenin gıda maddesinin özel kötülüğüne maruz kaldığı için öldüğünü asla söylemeyip, sadece bu yabancı kötülüğün bedenin –kaynağı itibariyle– kendisine özgü olan kötülüğün eylemini tetiklediğini söyleyeceğiz.

— Tamam hocam anladım, uzatmayın daha fazla! Peki ya Özne?

— Geliyorum! Sonucu basit. Bedene özgü kötülüğün (hastalık) bir Öznede kendi kötülüğünü (adaletsizlik) tetikleyebildiği nerede görülmüş? İnsan kızamık oldum deyip komşusuna tecavüz eder mi? Sarılık oldum deyip kaynanasını keser mi? Kendi kötülüğünün bir eylemi yoksa Özne de kendisine yabancı bir kötülükten ölmez. Bir tekilliğin başka bir tekillikten farklı olmasının sonucu şudur: Farklı olduğu sürece bir tekillik başka bir tekilliğe özgü kötülükten ölemez.

— Metafizik bir teoreme benziyor bu söylediğiniz, dedi Amantha.

— Öyle zaten! Ya birisi çıkar bunun yanlış olduğunu kanıtlar bize ya da –en azından kimse böyle bir kanıt bulamamış olduğu müddetçe– kızamık ya da sarılığın Öznenin yıkımına yol açtığını söyleyene gülüp geçeceğiz. Birisinin gırtlakını kesip cesedini küçücük parçalara ayırmak da –bu kişinin dahil olduğu– Özneyi yok etmez. Hastalık ve ölümlerin böyle bir sonucu olduğunu hayal edebilmek için, bireyselleşmiş bedenin uğradığı bu arızı değişimlerin Özneyi adaletsizliğe ve kutsala saygısızlığa sevk ettiğini kanıtlamak gerekir. Çünkü, tekrar söylüyorum, bir tekilliğe özgü kötülük ontolojik olarak farklı bir tekilliğe girdiğinde, bu ikinciye özgü olan kötülük eylemde bulunmazsa –ister öznel bir tekillik, ister nesnel bir tekillik, isterse ikisi birden olsun– o tekillik yok olmaz.

— Ama, diye atıldı Glaukon, ölüm döşeğindeki bir Öznenin sırf ölüyor diye daha adaletsiz olduğunun kanıtlanabileceğini düşünemeyiz bile!

— O kadar basit değil, sevgili Glaukon. Öznenin ölümsüzlüğü tezine inatla düşman olan birini düşün. Yanıldığını itiraf etmek zorunda kalmamak için ne yapar? Kanıtlamamızın etrafından dolanır. Dolayısıyla sana karşı, ölüm döşeğindeki insanın daha kötü olduğunu, adaletsizliğin onu yiyip bitirdiğini savunur. O zaman ona şunu söylememiz gerekir: Eğer haklıysa, sarılığın beden için öldürücü olması

gibi, adaletsizliğin de adaletsiz insan için öldürücü olması ve adaletsizliğe bulaşanların doğası icabı öldürücü olan adaletsizliğin pençesinde can vermesi gerekir. Öyle ki daha adaletsiz olanların daha erken, daha adil olanların daha geç ölmesi gerekir.

— Ama tam tersi olduğu apaçık ortada! diye itiraz etti Glaukon. Birincisi, adaletsizler eğer daha erken ölüyorlarsa, her gün gördüğümüz üzere, işledikleri suçlar yüzünden hak yerini bulduğu içindir. İkincisi, adaletsizlik eğer adaletsiz insan için öldürücü olsaydı, korkunç bir felaket gibi görünmezdi. Daha ziyade bir tür kurtuluş olurdu. Oysa, ne yazık ki tam tersinin apaçık ortada olduğu görülüyor: Adaletsizlik, elinden geldiği kadarıyla her yerde, adil olanların toplu kıyımını organize ederken adaletsiz insan küstah bir hayatiyet içinde gelişip serpilir ve bütün merciler konusunda tetikte bekleyen bir dikkat ekler bu hayatiyete. Heyhat! Bu lanetli adaletsizlik kendisini barındıran birey için ölümcül olmaktan çok uzaktır!

— Ne güzel söyledin, sevgili Glaukon! diyerek alkışladı Sokrates. Yapısal illeti ve kendisine özgü kötülüğü özneyi sahiden de öldürüp yok edemiyorsa, başka bir şeye yönelik bir kötülüğün son noktaya ulaşmasını düşünmek çok daha zordur.

— Ben de tam olarak bunu söylüyordum, dedi Glaukon.

— Öyleyse sözlerimizi bağlayabiliriz. Bir tekillik eğer –kendisine özgü veya başka bir tekillığe ait– bir kötülüğün eylemiyle yok edilemiyorsa, varlığını sürdürdüğüünün apaçık ortada olduğunu ilan ederiz. Varlığı sona ermiyorsa, o halde ölümsüzdür.

— Çok zekice! dedi Amantha.

— Bu arada şunu da ekleyelim, dedi gururu okşanan Sokrates. Gerçek Öznelerin sayısı baştan sabitlenemez veya belirlenemez – “belirleme/belirlenim” kelimesini hangi anlamda kullanırsak kullanalım. Kesin olarak bildiğimiz tek şey bu sayının azalamayacağı, çünkü hiçbir şeyin bir Özneyi yok edemeyeceğidir. Ama tabii ki sayısı artabilir, çünkü bir Özne bireylerin dahil olabileceği şey olarak ortaya çıkar dünyada. Gelgelelim biliyoruz ki kör diyebileceğimiz hayat atılımı birey stoğunu –sayısına aldırış etmeksizin– bıkıp usanmadan yeniler. Ne var ki bu artış kesinlikle zorunlu değildir. Şöyle söyleyelim: Ölümsüz Özne ölümlü çokluklardan oluştuğu ve onların cebirsel formülü veya İdea’sı olduğu için, sadece hayat gücü bile

bu Öznenin var olan hiçbir şeyin eksikliğini çekmeyeceğine bizi temin etmeye yeter.

— Ama var olan hiçbir şeyin eksikliğini çekmemesi Öznenin, kendi bünyesinde var olan her şeyin şifresi veya İdea'sı olarak kavranan Öznenin illaki var olduğunu kanıtlamaz.

— Çok doğru söylüyorsun: Özne ebedidir, ama belirimi zorunsuzdur. Bundan dolayı da bir Öznenin ne olduğunu bilmek için ona maddi terkihi açısından bakmak yetmez. Onu Hakikat'i içinde, formülünün saflığı içinde kavramak gerekir. Bunun için de Özneye rasyonel gücün yeterli bir kullanımıyla erişmek gerekir. Hakiki güzelliğini ancak o zaman keşfeder ve adalet ile adaletsizlik arasına bir ayırım çizgisi çekebiliriz.

Sokrates biraz soluklandı. Glaukon araya girmeyi düşünüyordu, ama hocası ona fırsat vermedi:

— Bir Öznenin hakikati çoğu zaman bizim sevgili Glaukon'un adaşı sayılabilecek birine benzer: sıcak denizlerin küçük tanrısı denizci Glaukos'a. Romalı rakiplerimizin doğuştan şarkıcısı benzersiz Ovidius, metamorfozundan sonra onu şöyle konuşturacaktı:

*Kendime geldiğimde bir baktım değişmişim
Yeni ruh yepyeni bir bedene girmiş
Bir bardak suya koymuşlar filiz versin diye yaşlı adamı
Dalgalar okşayıp tarıyor uzun saçlarını
Gök mavisi kolları açık ve bacakları öyle çarpık ki
Koca bir balığın kuyruğuna dönmüş sanki.*

Bu Glaukos'u görseydik asıl doğasını tanımak kolay olmazdı. Bedenin eski organları dalgaların aralıksız etkisiyle kırılmış, hırpanılmış, mahvolmuş. Yeni organlarıysa denizkabuklarından, yosunlardan ve çakıllardan oluşan eski görüntüsünün üzerine yapıştırılmış gibiydi. Kendisine özgü yozlaşmaz doğasından ziyade bir deniz canavarına benziyordu. Özne de bize aynı şekilde sayısız avatarın arkasına saklanmış halde görünür. Ama ona baktığımızda neyi görmek gerektiğini biliriz. Onu tanırız.

Sonra Sokrates uzun süre sustu. Dışarıda güneş batmış, gece denize karışmaya başlamıştı. Sonunda Glaukon kendini tutamadı:

— Yani? Öznede neyi kavramamız gerekiyor?

— Hakikati. Felsefeyi. Öznel sürecin neyi sımsıkı elinde tuttuğunu, ne gibi tekilliklerle bir araya geldiğini düşünmek lazım. Özneyi daima herkese yönelik ve ölümsüz olan içkin Ötekisiyle yakınlığına göre düşünmek lazım. Atılımını takip etmek lazım. Yaradılışının ebedi gıdasını dönüşüm geçirdiği dünyaların çamurunda bulan Öznenin bugün onu yarı yarıya yutmuş olan dalgalardan bu atılımla kendisini nasıl defalarca çekip çıkardığını, denizkabukları ve çakılları silkip attığını, kaçınılmaz bir şekilde onu sarıp sarmalayan taş ve toprağın ham çokluklarından nasıl kurtulduğunu görmek lazım. Özne hakiki doğasını (ki aynı zamanda Doğru'nun da doğasıdır) işte bu şekilde soyunduktan sonra teşhir eder.

Duyguları doruğa çıktı. Üç kahramanımız hem gecenin hem de asıl hayatın eşiğinde duruyordu. Bitkin düşmüş olan Sokrates testiye kafasına dikip buz gibi sudan kana kana içti. Sözlerine devam etmek istediğinde adeta yeni bir cesaret gelmiş, yorgunluğunu yine yenmiş gibiydi.

— Şimdilik bu kadar yeter. Görevimizi sadece rasyonel argümanlara başvurarak tamamladık. Adaleti savunmak için Homeros ve Hesiodos gibi adaletin genel kanaat için sahip olduğu değerden veya taşıdığı saygınlıktan dem vurmamak asla. Bu arada temel nitelikte bir keşifte bulunduk: Öznenin kendine özgü niteliği kendinde-adalettir ve, Glaukon'un bize dün akşam hikâyesini anlattığı Gyges'in yüzüğü elinde olsun olmasın, hatta Homeros'un bize *İlyada*'nın 5. kantosunda anlattığı takanı görünmez kılan Hades'in kaskı elinde olsa bile, Özne eylemini değerlendirmek için kendinde-adalete başvurmalıdır.

— Öyleyse bu ceza ve ödül meselelerinden söz etmemize gerek yok, diye bağladı Glaukon. Rahatladığı belliydi.

— Neden ki? diye sordu Sokrates hafiften gülümseyerek. Mademki çıkar gütmeme açısından eleştiriden muafız, diğer erdemler gibi sevgili adaletimizin de hakkını neden teslim etmeyelim ki?

— Hakkını teslim etmek için önce gerçekten hakkının olması gerekiyor, dedi Amantha. Peki ama adil hayatın hakkı nereden geliyor?

— Yaşarken insanlardan, öldükten sonra Ötekiler'den, diye tersledi Sokrates. Birden ciddileşmişti.

— Şu anda evrensel bir yargı öğretisi varsayıyorsunuz, halbuki dün akşam bu öğretiye şiddetle karşı çıkmıştınız. Adil olanın başka insanlara adaletsizmiş gibi, adaletsizin de adilmiş gibi görünebileceğini, dolayısıyla da bunların sahici doğasının ancak Öznenin bakışıyla ortaya çıkacağını söylediniz. Unuttunuz mu yoksa?

— Hafızası iyi olmayan sensin, güzelim, diye mırıldandı Sokrates. Olmak ile görünmek arasındaki bu çelişkiyi sadece saf rasyonel argümanın hatırı için varsaydık. Asıl kurmak istediğimiz ayırım, dışlarında kalanların müdahalesi olmaksızın, kendinde-adalet ile kendinde-adaletsizlik arasındaydı. Ama yolculuğumuzun sonunda artık şunu söylemenin zamanı geldi: Adalet söz konusu oldu mu hakikat ne insanlardan saklanabilir ne de tanrılardan.

— Vay canına! dedi Amantha. Alın size bir dramatik dönüş daha!

— Öyle olduğunu kabul edelim, dedi Sokrates, birden hem özgüvenli hem de alçakgönüllü olmuştu. Bu durumda, müsaade ederseniz, size adaletin bir savunusunu sunayım. Üçümüz birlikte insanlar ve tanrıların adalet konusunda taşıdığı kanaati kabul edelim. Biliyorsunuz, bu kanaat adaletin hakkının teslim edilmesidir. Öyle bir davranalım ki görünme konusunda kendisine layık görülen ve gizli ışığını taşıyanların hak ettiği ödülü hep adalet kazansın. Adaletin hakkının hep adaletin varlığından kaynakladığını ve adaletin, adaleti olduğu gibi uygulayanları yanlış yola sürükleyemeyeceğini üçümüz de kabul edelim.

— Çok şey istiyorsunuz, diye üsteledi Amantha.

— İkna eden kişi hep bir şeyler ister. O halde ilk olarak şunu kabul edin: Öteki, adil ve adaletsiz kişilerin doğası konusunda yanılamaz.

— Yanılsaydı zaten “büyük Öteki” değil “küçük aynı” olurdu! diye dalga geçti Amantha.

— Bir'e duyduğu aşkın ve ötekiye duyduğu tiksintinin yol gösterdiği Öteki bu fark konusunda yanılmıyorsa, kendi iktidarı dahilindeki her şey için, uygun düşen ödülü verecektir. Tek engel şu olacaktır: Komünist siyasetimiz yerine uğursuz bir siyasetin dayattığı dünya düzeni onun eylemini bozacaktır. Buna karşılık biz de insanların hayatını bu kadar saattir serimlemeye çalıştığımız rasyonel görüşün düzenlediğini varsayarsak, Ötekinin adil insana hakkını tam olarak teslim etme kudreti karşısında hiçbir şey duramaz. Adalet il-

kesine göre terkip edilmiş bir Özne yoksullukla, hastalıkla, cezai takibat veya iftirayla karşı karşıyaysa, iki ihtimal vardır. Birincisi: Dünya komünist barışı biliyordur. O zaman bu çileler geçicidir; Öznenin diyalektik inşasına katkıda bulunur ve Özne de daha yaşarken selamete, Büyük Sağlık'a ve yaratıcı özgürlüğe erecek, değeri çağdaşları tarafından bilinecektir. İkincisi: Dünya dört kötü siyaset (timokrazi, oligarşi, demokrasi veya tiranlık) tarafından tahrip edilmiştir. Adil kişinin çektiği sıkıntıları bu siyasetlere atfetmek gerekir. Öteki o zaman adil kişinin ampirik hayatının sonunda ödüllendirilmesini ve bu yıkıcı koşullarda iyi kaldığı ölçüde ödülünün de büyük olmasını gözetecektir. Nitekim Öteki, en büyük arzusu adil olmak olan kişiyi yüzüstü bırakamaz; insan denen hayvan olarak dönüşmeye kâdir olduğu Ötekiye dönüşmenin tek yolunu erdemin eylemde bulunması sayan kişiyi Öteki küçümseyemez.

— Ötekinin aynısı olmak isteyen Ötekinin yüzüstü bıraktığı görülmemiştir, dedi Amantha.

— Ötekinin adil kişiye verdiği ödül budur en azından. Peki faniler ne yapar? *Olan*'ın sıradan deneyimine bağlı kalmamız gerekiyorsa, yaptığı aslında aynı şey değil midir? Kurnaz ama adaletsiz kişiler, yarışa çok iyi başladıkları halde finiş çizgisine geldiklerinde yıkılıp kalan koşuculara benzerler. Çok iyi bir çıkış yaparlar ama yuhalamalar arasında yarışı bitirip soyunma odasına giderken sıralamaya bile girememiş olurlar, buna karşılık finişe ulaşmış olan hakiki koşucular ödüle hak kazanırlar. Adiller de bunu yaşamazlar mı? Girişimlerini, ilişkilerini ve bütün hayatlarını iyi bir sonuca ulaştırıp herkesin saygısını kazanır ve insanlardan en büyük zaferin ödülünü alırlar: İdea'nın, varoluşun orta yerinde, inkâr edenlere karşı zaferi.

— Formunuzdasınız! dedi Amantha heyecanla, gözleri ıslı ıslı.

— Sıradan hayatın adil kişilere bahsettiği muhteşem hediyelerden söz edeceğim için mutluyum. Bu hediyeler Doğru'nun ve öznelliklerine dolaysız olarak ışık tutan adaletin yanında, açık olmak gerekirse, birer hiçtir. Öldükten sonra kazandıklarının yanında da birer hiçtir.

— Peki bu eşsiz hediyeler nelerdir? diye sordu Glaukon.

— Bu konuda ancak size efsaneyi anlatabilirim.

— Buyrun! dedi Amantha dalga geçerek. Fırsatı kaçırmayın! Ma-

dem ebedi gençliğiniz sizi davet ediyor, hadi, istemediğiniz halde şair olun!

— Tabii bunama başlangıcı değilse... Homeros, Vergilius, Dante veya Samuel Beckett'ın harika ama şeytani hikâyelerini anlatmaya ne yeteneğim var ne de niyetim. Cesur bir adamın, Pamphylia'lı Er diye bir adamın, aptalca bir savaş sırasında siperlerde ölmüş bir askerın öyküsüyle yetineceğim. Topçu ateşi neredeyse herkesi öldürdükten on gün kadar sonra, artık kokmaya başlamış cesetler nihayet toplanabilmiş. Gariptir, o kadar ceset içinde bir tek bizim Pamphylia'lıninki çürümemiş. Cenaze töreni için yurduna götürmüşler. On iki gün sonra, tam odun yığını üstünde yakılmak üzereyken birden dirilmesin mi! Birazdan dumana dönüşmeyi beklerken odun yığını üstünde oturan hortlak şaşkınlıktan donakalmış ailesine öbür tarafta gördüklerini anlatmış. Hikâyesini sanki benmişim gibi anlatacağım.

Komik taklitler yapmasıyla meşhur olan Sokrates:

— “İçimdeki öznel ilke ayrılır ayrılmaz başkalarıyla birlikte bir yola çıktı. Doğaüstü bir yere vardık: Toprakta birbirine yakın iki büyük uçurum vardı, yukarıda, tam karşılarındaysa gökyüzüne iki giriş noktası. Yargıçlar yerle gök arasında eşit uzaklıkta oturuyorlardı. Hükümlerini verdikleri zaman, adil kişilerin göğsüne gerekçeli kararı açıklayan metni yapıştırıp ona gökteki girişlerden soldakine giden yolu tutmasını buyuruyorlardı. Adaletsiz kişilerinse sırtlarına yaptıkları bütün kötülüklerin yazılı olduğu bir metni yapıştırıp onlara yerdeki uçurumlardan sağdakine giden yolda eşlik ediyorlardı. Sıra bana gelince, yargıçlar benim ahrette olup biteni dünyadakilere haber vermekle görevlendirildiğimi söylediler. Bana iyi dinlememi, gözlem yapmamı, sadık ve eksiksiz bir anlatı hazırlamamı salık verdiler. Yargılananların ya yerde sağdaki uçurumdan indiklerini ya da gökte soldaki girişten çıktıklarını gördüm. Yerdeki öbür uçurumdan, soldakinden, küle bulanmış berduşlar çıkıyordu. Gökteki diğer girişten, sağdakinden inenlerse yıkanıp paklanmışlardı. Gelenlerin hepsi sanki uzun bir yolculuktan dönmüş gibiydi. Adeta bir şenliğe katılırcasına engin ve büyüğü bir çayıra sevinçle kuruluyorlardı. Birbirlerini tanıyanlar sevinç içinde kucaklaşıyor, birileri yerin dibinde öbürleri göğün tepesinde yaşadıklarını uzun uzun anlatıyorlardı. Yeraltındaki bitmek bilmeyen yolculukları sırasında maruz kaldık-

ları veya başkalarının maruz kaldığını gördükleri azaplar o kadar korkunç ve farklıydı ki birinci gruptakiler inleyip ağlamadan konuşmıyordu: Bin yıllık karanlık ve dehşet! Gökyüzünden gelen öbürleriye hissetmiş oldukları silinmez duyumların ve hiçbir anlatının hakkını veremeyeceği kadar yüce vizyonların etkisiyle hâlâ neşe saçıyorlardı.

“O engin çayırdaki huzurlu bir bekleyiş içinde verimli teatillerle yedi gün geçirdikten sonra, sekizinci günün şafağında ayrılmamız gerekti: Muhtelif yerlerde dört gün yürüdük. ‘Burada,’ dedi bana bir tanıdığım, Gurnemanz adında bir Alman, ‘zaman uzay haline gelir.’ Söylediğini pek anlamadım. Neyse, sonra öyle bir yere geldik ki gökyüzünde fırtınanın karanlık soluğuyla kâh kısılan kâh parlayan bir düz çizgi görülüyordu. Bir gün sonra da ışık ve enerjinin kimliklerini değiştiren tokuş ettiği bu çizginin tam altına vardık. Karanlık uzaydan gelen yapay bir ses bize gördüğümüz şeyin o anda gökyüzüne yansıtılan bir Evren imgesinin eksenini olduğunu açıkladı. Gökyüzü ekranında gösterilen görkemli bir filmi bu! Çok uzundu, sizi ayırtılarıyla sıkmayacağım. En başta patlamasıyla zaman-uzay-maddeyi yaratan saf enerjinin algılanamaz olan noktasını görüyorduk sadece (bu arada “görmek” aslında doğru kelime değil). Oluşturduğu gökyüzünü kapladı; geride bıraktığı iz de bizim uzaktan seyrettiğimiz gösterinin sinyali olan bu çizgiydi: ışık saçan madde veya etkin boşluk, ikisi de aynı şey. Ardından, atomik patlamanın buğulu katmanları dağılıp yayıldı ve bulutsu kıvrımları uzaysallıklarının içsel zuhuru içinde eriyip kayboldu. Biz seyirciler uçsuz bucaksız olduğunu dolaysız olarak bildiğimiz, bugünkü zaman ölçeğine göre birkaç saat olmakla birlikte uçsuz bucaksız (milyarlarca yıl!) olduğunu içten içte deneyimlediğimiz bir zamanın tuhaf deneyimini yaşadık. Gözümüzün önünde büyüyen o uzayda yavaş yavaş birtakım oval, spiral şekiller, birbirinden azar azar ayrılan ışık noktası yığınları oluştu. Görünmez megafon, bunun galaksilerin doğumu olduğunu söyledi. Kameranın bu sınırsız biçim keşmekeşine yaptığı bir dalma-yakına yapılan bir tür sonsuz zum-hareketiyle Başak takımyıldızının oluşturduğu koca yığını gördük; sonra kamera bir spirale, spiral içinde orta kısma, orada da bir yıldıza yaklaştı; orta büyüklükte bir yıldız olduğu halde milyonlarca dereceye ulaşan nükleer sıcaklığını

dört bir yana saçıyordu: Güneş! Çevresinde de Merkür'den Pluton'a kadar gezegenlerin kusursuz elipslerinin sergilediği mekanizma ve büyük elipslerin içinde küçük elipsler oluşturan bütün uydular görölüyordu. Bu noktada pes ettiğimi itiraf ediyorum: Bu kadar geometri bana fazlaydı. Yeni bir zumla Dünya'mız göründü. Bize dağıtılmış olan özel gözlükler sayesinde Dünya'da herkes kendi ülkesini, Yunan Yunanistan'ı, Galyalı Galya'yı, Rus Rusya'yı, Özbek Özbekistan'ı, Panamalı Panama'yı görüyor ve ben, Er, Zeus aşkına, o küçücük Pamphyliya'yı görüyordum! Büyük Patlama'dan ve Bütün'ün genişlemesinden sevgili yurduma böylesine kolayca gitmek ne büyük bir zevkti! Siyah ışığın bütün bu canavarlarından sonra övgü veya nefret kaynağı hiçbir şeyi olmayan memleketim beni nasıl da rahatlatı!

“Ama yürüyüp gelmiş olan herkesin ağzı açık seyrettiği bu devasa ışık oyunu öfkeli bir *do minör*'lü akortla bitti. Geriye küçük modelle enerji-madde ekseninden başka bir şey kalmadı, çünkü adının Nadia Zorunluluk olduğunu öğrendiğimiz güzel ve sarsılmaz bir kadının dizlerinde duruyordu. Megafon bize Nadia'nın üç kızını tanıttı, ama bunların gayri maddi sayısal hayaletler mi yoksa gerçeklik mi olduğunu anlamadık: Lucia Özgürlük, Dora Kader ve Renata Düşsel. Annelerinin sağında solunda oturan kızlar evren destanının özü olan ipek ipliğini örüyorlardı. Bu hanımların üzerinde, Raffaello-öncesi üslupta resimlerdeki gibi, beyaz tünikler, başlarında da açık mor çiçeklerden taçlar vardı. Melankolik üçlü, zamanın esrimelerini terennüm ediyorlardı: Dora geçmiş, Lucia şimdiyi, Renata da geleceği. Bir platformun üzerinde duran, elinde uzun bir trompet olan bir haberci birden öyle şiddetli bir ses çıkardı ki öbür dünyanın bütün yolcularının üzerine ölüm sessizliği çöktü. Bizler tıka basa dolu olduklarını sonradan fark ettiğimiz iki tane kocaman fıçıyı platforma taşıırken o bize sıraya girmemizi buyurdu. Fıçılardan birinde varoluş paradigmaları, öbüründe numaralı biletler vardı. Sonra gür bir sesle haberci şu duyuruyu yaptı:

“Nadia Zorunluluk'un kendisine hiç benzemeyen kızı Dora Kader'in açıklaması:

“Ey sizler ki öznel dahil oluşunuz kısa sürelidir, şu anda yeni bir hayat döngüsünün, dolayısıyla da ölümün başındasınız, çünkü siz

doğal olarak ikisinin de parçasısınız. Müstakbel hayatınızı sizin yerinize hiçbir koruyucu melek seçmeyecek, aksine siz meleşinizi seçeceksiniz. Kurayla aranızdan ilk çağrılan, zorunluluk bağıyla bağlı olacağı hayatı seçecek. Serbest bir nitelik olarak size sadece erdem kalacak: Her biriniz verdiğiniz değere göre ondan küçük veya büyük bir parça alacaksınız. Hayatınızı seçerken tek sorumlu sizsiniz. Bütün Ötekiler bahis dışıdır.’

“Bunun üzerine,” diye devam etti Er, “haberci fıçılardan birinden aldığı numaralı kâğıtları başımızdan aşağı döktü ve herkes en yakınındakini yakaladı – tabii ben hariç, çünkü benim dokunmam yasaktı. Ölümler yığını bu şekilde birden dört yüz milyon küsura kadar numaralanmış oldu. Sonra ikinci fıçıdaki olası varoluş paradigmaları aynı şekilde yerlere saçıldı. Bunların sayısı seçim yapacak ölümlerinkinden fazlaydı. Her türden paradigma vardı. Örneğin çeşitli tiranlık modelleri vardı: Kimisi uzun süreliydi, kimisiyse birden kesintiye uğrayıp yollarda dilenen sürgün figürüyle tamamlanıyordu. İnsanları kişisel görünüşlerine, güzelliklerine veya savaşta sergiledikleri cesarete, soylarına, yani atalarının olağanüstü niteliklerine göre ayrı ayrı yaratan hayat modelleri de vardı. Bu bakımlardan tam anlamıyla gelişigüzel hayatlar da vardı. Kadınlar ve erkeklere sunulan seçenekler arasında hiçbir fark yoktu. Hiçbir öznel düzen şart koşulmuyordu aslında, çünkü her bir insan başka bir hayat seçerek –kaçınılmaz biçimde– başka biri haline gelir...”

Er’in anlatısında –ki Sokrates onu vantrolog gibi daha tiz bir sesle ve belirgin bir Pamphylia aksanıyla konuşturuyordu– bu cümleye gelince Sokrates kendini tutamadı ve kendi namına araya girdi:

— Sevgili dostlarım, bir birey en büyük riske işte bu anda maruz kalır. İşte bunun için herkes başka bilgileri bir yana bırakıp kendini şu bilgiye adanmalıdır: adına yaraşır bir hayatı (isterse gizli bir kılıkta olsun) teşhis etmeye ve onu görünüşü göz kamaştırıcı ama içeriği içler acısı olan bir hayattan ayırt etmeye yönelik bilimsel yetenek. Aramaya değer tek hoca işte bu yeteneği aktarabilecek olandır. Mesela ondan güzelliğin zenginlik, yoksullukla veya bir bireyin başka kurucu özellikleriyle karıştığı zaman icra ettiği iyi veya kötü yöndeki etkileri öğrenelim. Ya da burjuva veya proleter olmak, sıradan bir yurttaş veya önder olmak, çamyarması veya ufak tefek olmak,

cahil veya bilgin olmak gibi doğuştan veya sonradan edinilen öznel nitelikler birbirine karıştığında neler olduğunu öğrenelim. Bu analizlerden hareketle, özellikle de Özne haline gelme yeteneğini öğrenelim. Bunun sonucunda düşünce değil de dikkate değer bir hayatı tercih etmeyi. Çünkü görünüşte belirsizliği ne kadar çok olursa olsun bir hayatın adalete yöneldiği andan itibaren dikkate değer olduğunu ve, insan ne kadar parlak ve saygın olursa olsun, adaletsizliğe yönelmenin o hayatın düşkünlüğünü hazırladığını öğrenmiş oluruz. Tek ölçüt budur. Bu inancı öbür dünyaya kadar içimizde sağlam tutmamız gerekir – devrimci Lenin'in komünist proje için dediği üzere, “çelik gibi bir disiplin”le. Yoksa yeni hayatımızı seçmemiz gerektiğinde zenginliklerin prestijine veya kişisel ya da ailevi çıkarın başka biçimlerine kendimizi kaptırıp yoldan çıkabiliriz. O zaman tiranlıkları, büyük şirketlerde yöneticilik görevlerini, borsa hareketlerinin matematikçiliğini, medya maymunluğunu, yalılarda köşklere oturan paltolu mafya babalarını, köleleşmiş siyasetçileri, pis sahne şovlarıyla Lolita şarkıcıları seçeriz. Bu tercihler çevremizde katlanılmaz kötülöklere yol açar, biz de daha çok acı çekmeye başlarız. Gelgelelim bir hocanın tedrisatından geçerse, toplumsal prestijle yozlaşmamış, hayatta kalma isteğiyle mahvolmamış, sıradan görünümü ama adil bir Öznenin evrensel maceralarına elverişli bir hayatı tercih ederiz. Gerçek mutluluk olanağı burada yatar.

— Bir kişinin hayatındaki bu “sıradan” oluş ile Hakikat ve onun gövdesi olan Öznenin yaratımı gibi “sıradışı” bir oluşa katılma olanağı arasındaki bu ilişki gerçekten çok ilginç, diye yorumladı Amantha.

— Evet, dedi Glaukon, peki ölüleri görüp gelmiş olan Er'in hikâyesinde nerede kalmıştık?

Sokrates Pamphylia'lı sesine döndü:

— “Haberci, ölüleri yeni varoluşlarını seçmeleri için sıraya koyan çekiliş numaralarını savurduğunda büyük bir ciddiyetle duyurdu: ‘Son numarayı bile çeken, tercihini düşünür ve ona gerçek bir hayati yoğunluk katarsa iyi ve hoş bir hayat elde edebilir. İlk gelen dikkatli olsun, son gelen cesaretini kaybetmesin.’ Sözlerini henüz bitirmişti ki 1 numarayı çekmiş olan ölü öne çıkıp ülkesinde perakende dağıtım alanındaki en büyük grubun CEO'sunun hayatını seçti. Her şe-

hirde çevre yollarının kenarına kurulu grubun dev hipermarketleri-
nin ışıltılı reklam panolarında şöyle yazıyordu: *Ne kadar çok o ka-
dar iyi! Sepetiniz dolsun! Daha da dolsun!* Akıldışı açgözlülüğüne
yenik düşen birinci, bütün ayrıntılarını incelemeden bu hayatı seçti.
Seçtiği bu varoluşun, başka felaketlerin yanı sıra, *top model*'le evli,
dört oğlan babası olan ve çok büyük bir servetin üzerinde oturan
CEO'nun aynı zamanda yedi yaşından küçük kızlara düşkün oldu-
ğunu gözden kaçırdı. Kız bulsunlar diye çetecilere paralar dökece-
ğini veya pis umumi tuvaletlerde ayaküstü sakso çektirmek için özel
jetiyle Uzakdoğu ülkelerine günübirlik seyahatler yapacağını bilmi-
yordu. Bu kaçamaklardan birinde suçüstü yakalanacak, bir güzel pa-
taklandıktan sonra tutuklanıp hapiste acımasız adamların elinde ka-
lacak, onlar tarafından zavallı bir seks kölesine çevrilecekti. Hapis-
ten çıkıp sınırdışı edilince ülkesine döndüğünde herkes tarafından
terk edilmiş ve, akıntıya kapılmış bir denizanası kadar güçsüz oldu-
ğu için, bir grup Rus berduşa katılmış olacak, onlar da onu şamar
oğlanına çevirip zorla içirecek, lüks restoranlara soytarılık yapmaya
gönderecek, mekânın gorilleri tarafından kapı dışarı edilecekti. So-
nunda küçük bir meydanda bir bankın altında elleri ve ayakları don-
muş halde ölü bulunacaktı. 1 numarayı çeken ölü seçmiş olduğu ha-
yatı inceleyince bağırıp çağırmaya başladı, bu işte bir yanlışlık ol-
duğunu iddia etti, tavizsiz Kader tanrıçalarına yalvardı, başını taştan
taşa vurdu. Kırk yıl sonra donmuş ve burnu kendi kusmuğuna girmiş
halde ölmektense hemen oracıkta bir daha ölmek, tam anlamıyla
yok olmak istedi. Dora Kader'in uyarısını ('Bütün Ötekiler bahis dı-
şıdır') hatırlamadığı için, suçu rastlantıya, cinlere, komşusu olan
ölülere attı, ama kendi körlüğü aklına bile gelmedi. Kötü adam de-
ğildi aslında. Sakin bir ülkede yaşamış, postanede çalışmıştı daha
önce. Sıradışı hiçbir şey yapmamış, sendikaya bile yazılmamış, ban-
doda trombon çalmamış, bisikletle tırmanış yapmamış, hatta *Kara-
mazof Kardeşler*'i bile okumamıştı. Ama sonuçta sıradışı, Kötü sa-
yılabilir bir şey de yapmadan ölmüştü. Kaldı ki büyülu çayıra,
uçurumdan çıkan değil gökyüzünden inen tatlı yoldan gelmişti. Vak-
tiyle yaşamış olduğu küçük şehirde zenginlik, şan şöhrat ve güç na-
mına, arzu nesnesi olarak karısıyla birlikte alışverişlerini yaptıkları,
Sepetiniz dolsun! diyen hipermarketten başkasını tanımamıştı. Ver-

diği saçma kararın nedeni buydu belki...”

— Ona ne şüphe! diyerek araya girdi Glaukon. O önemli tercih ânında gördüğümüz, bu adamcağızın felsefe sayesinde değil sırf rutini ve çekingenliği yüzünden erdemli olmasının sonuçlarıdır.

— Ama bir ihtimal daha var, dedi Amantha açıklamak için. O sıradan hayatı boyunca, hiç farkında olmadan, küçük kızlara duyduğu vahşi arzuyla yanıp tutuşmuş olabilir! Belki de doğru tercihte bulunmuştur!

— Nasıl bilebiliriz ki? dedi Sokrates her zamanki sesiyle. Dostumuz Er’in bu noktaya dair ilginç bir gözlemi vardı: Bu şekilde düşünmeden tercihte bulunanların çoğu gökyüzünden gelmişti. Çünkü onlar çilelerin terbiyesinden geçmemişlerdi. Yerin dibinden gelenler orada acı çekmiş, acı çekenleri görmüşlerdi, bu yüzden de yeni hayatlarını hiç düşünmeden seçmemişlerdi. Çekilişin neden olduğu anarşiye bir de bu noktayı eklersek sonuç şu olur: Ölümler iyi bir hayat yaşamışlarsa kötü, tersine kötü bir hayat yaşamışlarsa iyi bir hayat seçmişlerdir genelde. Şayet insanlar bu dünyaya her geldiklerinde rasyonel felsefeyi sindirmiş olsalar ve rastlantı sonucu öbür dünyada da en son tercihte bulunmak zorunda kalmasalardı, Er’in anlattıklarına bakılırsa, hepsinin yeryüzünde mutlu bir hayat yaşama, hatta bu dünyadan öbürüne yerdeki uçurumlardan değil de gökteki açıklıklardan gidip gelme ihtimalleri yüksekti.

— Er’in kendisi hikâyesini nasıl bir sonuca bağlayacaktı acaba? diye sordu sabırsız Glaukon.

Sokrates yine Pamphylia’lı sesiyle konuşmaya başladı:

— “Ölümlerin tercihleri öğretici, acınası, bazen de heyecanlı bir gösteriydi. Bu tercihlerin çoğunluğu aslında bir önceki hayatları tarafından belirleniyordu.

“Fransız şair Mallarmé’nin bir kuğunun hayatını seçtiğine tanık oldum, çünkü bu kuşa dair birçok dize yazmıştı, özellikle de şu akıldan çıkmıyordu:

Bir eski zaman kuğusu hatırlar ki odur.

“İtalyan tenor Pavarotti’nin –bence saçmaydı ama– bir bülbülün hayatını seçtiğine tanık oldum.

“Yedi yüz bin altı yüz yirmi yediyi çeken ölü Büyük İskender’den

başkası değildi. Böylesine mütevazı bir sırada olmaya alışık olmayan ünlü imparatorumuz buna karşılık bir aslanın hayatını seçti: ‘Madem öte dünyanın tanrıçaları bana onur kırıcı bir yer verdiler,’ dedi kibirle, ‘en azından yeryüzünde hayvanların tartışılmaz kralı olurum.’

“Bir tekstil işçisinin makine tamircisinin hayatını seçtiği için sevinçten havalara uçtuğuna tanık oldum. ‘Makine başında ben çok terledim, karnını deşme sırası şimdi bende,’ dedi.

“Biraz ileriye Agamemnon geldi. Bildiğiniz gibi, on yıl sürecek kanlı ve haksız bir savaş uğruna kızını kurban etmek zorunda kalmıştı. Yurduna döner dönmez de karısı –âşğının yardımıyla– onu banyoda öldürecekti. Bu yüzden artık savaştan tiksinimişti ve kadınlardan çok korkuyordu. Askerliğe uygun olmayan çelimsiz bir eşcinselin hayatını seçti.

“Taşrada küçücük bir kulüpte oynayan, çocukluktan daha yeni çıkmış ve aşırı dozda dopingden ölmüş bir futbolcu gördüm. Beni çok şaşırttı, çünkü bu sporun yıldızlarından birinin hayatını seçti: Dünya çapında ünlüydü ünlü olmasına ama, otuz beş yaşında şüpheli bir şekilde ölecekti. Onu uyarmaya hazırlanıyordum ki eliyle ağzımı kapattı: ‘Sus, bir şey söyleme! Harika bir futbolcu olacağım, başka da bir şey bilmek istemiyorum.’

“ABD’nin ünlü başkanı Thomas Jefferson’ı gördüm: Bir Aydınlanma insanı olarak kocaman bir köle sürüsünü sırf kendi çıkarı için kullanmış olduğu için vicdan azabı çekiyordu: Kanada’nın soğuk, karlı topraklarına kaçıp yerleşmiş bir siyahinin hayatını seçti.

“Baktım, palyaçonun biri maymun hayatını seçti.

“Sonra baktım, V. yüzyılda bağnaz Hristiyanlar tarafından öldürülmüş olan İskenderiyeli büyük matematikçi Hypatia XX. yüzyılın büyük Alman matematikçisi Emmy Noether’in hayatını seçti. ‘Sah-te Tanrı’nın aksine matematik kendisinin dönüştüğü şeyin ötesini düşündürme gibi sonsuz bir güce sahiptir,’ dedi.

“Rastlantı son sırayı Ulysses’e vermişti. Can sıkıcı maceralarının anısı her türlü hırsını alıp götürmüştü. Kamu işlerine tamamen yabancı olan meçhul birinin hayatını aramıştı deli gibi. *Sepetiniz olsun!* diyen hipermarkette kasiyerlik yapan yoksul ama becerikli bir kadının hiç değişmeyen çalışkan varoluşunu bir köşede bulup çıkar-

dı: Dört çocuğuna tek başına bakıyor, her sabah saat beşte kalkıyor, evini derleyip topluyor, kıyafetlerini yamalıyor, çarşaflarını yıkıyor, paralarını kuruşu kuruşuna sayıyor, varoluşu ev hayatının rutinleriyle geçiyordu. Tabii diğer ölülerden hiçbiri onun hayatını istemiyordu. Ulysses ise hemen kaptı ve hani rastlantı onu birinci sıraya yerleştirmiş olsaydı bile yine aynı tercihte bulunacağını açıkladı.

“Bütün ölüler hayatlarını seçince, birinci çekiliş sırasına göre Dora Kader’in huzuruna çıktık. Kader tanrıçası her birine hayat tercihine uygun ve o hayatın gözle görünmez kefil olan soyut meleği tayin etti. Bu melek de tayin edildiği insana Lucia Özgürlük’ün yanına gitme ve Evren’in simgesi olan ipek ipliği eline alma arzusunu veriyordu. Hayat tercihi o aşamada özgürce yapılmış bir tercih sayılıyordu. Sonrasında Renata Düşsel’in hazırladığı dokumanın yanına gidiyorlardı; ama bu aşamada söz konusu tercih artık geri dönülmez bir tercih sayılıyordu. Artık geri adım atamayacak durumda olan herkes daha sonra Nadia Zorunluluk’un tahtına gidiyor, orada mizaçlarına göre saygıyla veya alayla bir süre bekliyor, ondan sonra da tahtın arkasında, Unutuş nehrinin aktığı o boş, boğucu ve doğadışı ovada buluşuyorlardı. Yürüyüş ve yoğun bir susuzlukla geçen uzun bir günün ardından suyunu hiçbir testiye koyamayacağınız bu tuhaf nehrin kenarında akşam topluca kamp yaptık. O zaman herkese meleğinin izin verdiği ölçüde bu nehirden içme izni verildi. İhtiyatsız olanlar ve çölü geçerken dili damağına yapışmış olanlar sınırsız ölçüde içtiler. Sonuçta bu sudan içenler her şeyi unutacaktı. Ama meleğine uyup izin verildiği kadar içenler öte dünyadaki deneyimlerinden bazı parçaları ileride bir gün hatırlayacak, sınırsız içenlerse hiçbir şey hatırlamayacaklardı.”

— Çok zekice! diye araya girdi Amantha. Şu meşhur anımsamanın bütün sırrı bu!

Sokrates hiçbir şey duymamış gibi aynı aksanla devam etti:

— “Gece yarısı gök gürleyip yer titrediğinde bu elle tutulmaz suyun kenarında uyuyorduk, bütün ölüler dört bir yana dağıldı: Hepsi yeni doğum yerlerine kaçtılar. Bana gelince, benim Unutuş nehrinden içmem yasaktı! Doğal olarak! Yoksa burada size bu hikâyeyi anlatamazdım. Fakat dünyevi kılığıma nerede ve nasıl yeniden büründüğümü bilmiyorum. Bir baktım ki şu anda size hitap ettiğim ve

hikâyemi bitirince susacağım bu odun yığını üzerine yatmışım.”

O anda yorgunluk ve duygularının üzerine çöken karanlıkta uzun bir sessizlik oldu. Kelimeler, düşünceler ve rüyalarda geçen bu maceranın sonuna geldiklerini biliyorlardı. Burada, bu rıhtım evinde gelecek yüzyıllar için önemli bir şey meydana gelmişti. Onlar da bu maceranın aktörlerinden ziyade tanıkları olmuşlardı; bu “meydana geliş” onları sonunda ayrılığın kaçınılmaz olduğu bir ilan-ı aşk gibi sımşıkı sarmıştı. Çünkü her biri diyaloglarının kurduğu engin kermeri tekrar tekrar anlatmakla yükümlüydü.

Geceyle birlikte gelen bu sonu dile getirmesi gerektiğini hissediyordu Sokrates. Kısa tutacaktı:

— Bu mit sayesinde bir sonuca varabiliriz. İlettiği şeye güvenirsek bizi kurtuluşa götürecek bir şey var onda. Unutuş nehrini kolayca geçebilir ve bizim gibi bireyleri Özne katına çıkarabiliriz. O zaman şuna inanabiliriz: Yukarı çıkan ve (adaletin kurallarına ve hakiki düşünceye bağlı olarak) belli bir ebediyetten pay almamıza izin veren yol en üstün Kötülük olan bencilliğe de en üstün İyilik olan hakikatlere de kâdir olan bizlere açıktır. O zaman mevcut dünyada da biçimini bilmediğimiz başka dünyalarda da kendimizle ve Ötekiyle barışırsız. Olimpiyat oyunlarında kazananların dostlarından, ailelerinden ve devletlerinden aldıkları ödüllerin benzerlerini kendi içimizde buluruz. Ebedi hakikatleri doğuran çalışmayla da mutluluğun ne olduğunu öğreniriz.

Alain Badiou

Platon'un Devleti

Felsefenin büyük kurucularından Platon günümüzde yaşasaydı *Devlet*'i nasıl yazardı? Platoncu komünizmin savunucusu, tiyatro yazarı filozof Alain Badiou *Devlet*'i serbest bir şekilde çevirerek (aslında yeniden yazarak) bu soruya kendi cevabını vermiş ve ortaya hem klasik hem modern olan özgün bir eser çıkmış: "Mağara" metaforu yerini "sine-ma"ya, "evet-efendimci" diyalog karakterleri yerlerini gerçek sorular soran meraklı gençlere bırakmış; eksik olan kadın figürü isyankâr bir genç kızla tamamlanmış; klasik dünyanın göndermelerine bütün tarihten, özellikle de günümüz dünyasından göndermeler eklenmiş. Dolayısıyla Spinoza ve Lacan'ı tartışan, Rusya ve Çin Devrimleri üzerine görüş belirten bir Sokrates var karşımızda.

"Peki neden?" diyor Badiou, "Platon'dan hareketle, bu çılgın çalışmaya neden giriştim? Çünkü bugün Platon'a ivedilikle ihtiyaç duyuyoruz ve bunun da sebebi çok açık: Bu dünyadaki hayatımıza yön verebilmemiz için mutlak olana bir şekilde erişmemiz gerektiği inancına hayat veren Platon'dur."

İçinde yaşadığımız dünyayı yorumlamak isteyen herkes için...

Metis Edebiyat dışı

ISBN-13: 978-975-342-984-9

Metis Yayınları
www.metiskitap.com